

TARİH ABD 2018

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet ÇİFTÇİ

T.C.

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MUHARRİR MECMUASI (1876-1879)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet ÇİFTÇİ

GAZİANTEP

TEMMUZ

2018

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MUHARRİR MECMUASI (1876-1879)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet ÇİFTÇİ

Tez Danışmanı:
Dr. Öğretim Üyesi Yunus Emre TANSÜ

GAZIANTEP
TEMMUZ
2018

EK A.3. ONAY SAYFASI (TÜRKÇE VE İNGİLİZCE)

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

“Muharrir mecmuası (1876-1879)”

Mehmet ÇİFTÇİ

Tez Savunma Tarihi: 02.07.2018

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU

SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak gerekli şartları sağladığımı onaylarım.

Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ

Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

(Unvanı, Adı ve SOYADI)
İkinci Tez Danışmanı (varsa)

Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre TANSÜ
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

İmzası

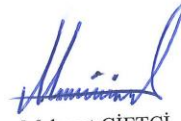
Prof, Dr. Orhan DOĞAN
Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE
Doç. Dr. İsmail KIVRIM
Dr. Öğr. Üyesi Özkan UZ
Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre Tansü

ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirim, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi beyan ederim.

Mehmet ÇİFTÇİ

02.07.2018

ÖZET

MUHARRİR MECMUASI (1876-1879)

ÇİFTÇİ, Mehmet

Yüksek Lisans Tezi, Tarih ABD

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Yunus Emre TANSÜ

Temmuz 2018, 407 sayfa

Bu çalışmada 1876-1879 yılları arasında yayımlanan Muharrir mecmuasını incelemeye çalıştık. Çalışmayı Osmanlı devletinin matbaayla tanışması ve azınlıkların faaliyetleri, Lale, Tanzimat, I.Meşrutiyet ve II. Abdülhamid dönemlerinde meydana gelen basın yayın faaliyetleri ve gelişmeleri, Ebuzziya Mehmed Tefvik Bey'in biyografisi ve Muharrir mecmuasının günümüz Latin alfabesine aktarılmış metni, mecmuada geçen konu başlıklarının değerlendirilmesi ve sonuç oluşturmaktadır. Aylık yayımlanan mecmua 1 Cilt 8 sayıdan oluşmaktadır. Mecmuanın bütün sayıları Ankara Milli Kütüphane'de mevcuttur. Mecmuanın teminini Ankara Milli Kütüphane'den yaptık. Osmanlı devletinin matbaa ile geç tanışması sonucunda Avrupa ile aramızda kültürel birikim açığı oluşmuştur. Bu çalışmada bu aradaki açığın sadece tek tek konulara ihtisas edilmiş kitapların okunmasıyla kapatılamayacağı ve yapılacak işin bilgilerin ansiklopedik bir sistem içinde "lugat" ve "mecmua" haline dönüştürülmesi gerektiği söylenerek Ebuzziya tarafından yayımlanan Muharrir mecmuası vasıtasıyla bu durum okuyuculara aktarılmıştır. Bu tez çalışmasıyla daha önce araştırılmamış olan Muharrir mecmuasının fihristinde yer alan konu başlıkları gün yüzüne çıkarılmış olup bu alandaki boşluk bir nebze de olsa doldurulmuş bunun neticesinde bilim dünyasına ve bir sonraki araştırmacılara katkı sağlamak hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler : Muharrir, Ebuzziya, Basın, Sansür, Meşrutiyet, Osmanlı Devleti

ABSTRACT
ANNOUNCEMENT MECMUASI (1876-1879)

ÇİFTÇİ, Mehmet

Master Thesis, History USA

Thesis Advisor: Dr. Instructor Yunus Emre TANSÜ

July 2018, 407 pages

In this study, we tried to examine the Muharrir magazine published between 1876-1879. The work of the Ottoman Empire to meet the printing press and the activities of minorities, Lale, Tanzimat, I. Constitutional Monarchy and II. The publishing activities and developments that took place during the period of Abdulhamid, the biography of Ebuzziya Mehmed Tevfik Bey and the text conveyed to the contemporary Latin alphabet of the Muharrir mecmuasas are evaluating and conclusions of the topics in the past. The monthly magazine consists of 8 volumes in Volume 1. All numbers of Mecmuan are available in Ankara National Library. We made the supply of Mecmuan from Ankara National Library. As a result of the Ottoman State's late encounter with the printing press, cultural accumulation between Europe and us has developed. In this study, this situation has been conveyed to the readers through the Muharrir magazine published by Ebuzziya, saying that only the individual topics should be covered by the reading of the specialized books and that the work to be done should be converted into "lugat" and "magazine" in an encyclopedic system. The subject headings of Muharrir magazine, which has not been investigated previously with this thesis study, have been brought to light and it has been aimed to contribute to the world of science and the next researcher as a result of filling the gap in this area.

Key Words: Muharrir, Ebuzziya, Press, Censorship, Constitutional Monarchy, Ottoman State

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Ebuzziya Mehmed Tevfik Bey'in sahibi olduğu Muharrir mecmuasında yer alan yazıların içeriklerini gün yüzüne çıkarabilmek amacıyla ortaya konulmuştur. Bu tez çalışmasının konusunu Ebuzziya Mehmed Tevfik Bey'in sahibi olduğu Muharrir mecmuası'nın 1876-1879 yılları arasında çıkan 1 Ciltten oluşan 8 sayının günümüz Latin alfabesine aktarımı ve mecmuada yer yazıların değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Bu tez çalışması Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Başkanlığı bünyesinde gerçekleştirilmiştir. Muharrir mecmuasının yapılan araştırmalar sonucunda daha önce çalışılmadığı tespit edilmiştir. Çalışma giriş, altı bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Çalışmanın şekillenmesinde kronoloji dikkate alınmıştır. İlk bölüm olan girişte çalışmanın geneli analiz edilerek bir çeşit özet şeklinde birtakım bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde Osmanlı devleti'ne matbaacılığın girişi ve I. Meşrutiyet Devri'ne kadar gerçekleşen basın-yayın faaliyetleri ana başlığı altında Osmanlı devleti'ne matbaanın girişi ve azınlıkların faaliyetleri, Osmanlı devletinde matbaanın kurulmasını geciktiren unsurlar, Osmanlı devletinde matbaanın kurulması ve etkileri, Osmanlı devletinde yayımlanan ilk süreli yayınlar isimli alt başlıklar hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde Meşrutiyet Dönemi'nde basın-yayın faaliyetleri ve gelişmeleri ana başlığı altında I. Meşrutiyet Dönemi'nde basın-yayın faaliyetleri ve sansür, II. Abdülhamid Han Dönemi'nde yurt içinde ve yurt dışında yayımlanan süreli yayınlar adlı alt başlıklarla ilgili bilgiler verilmiştir. Dördüncü bölümde Ebuzziya Mehmed Tevfik Bey'in hayatına ve 1876-1879 yılları arasında yayımlanan Muharrir mecmuasının günümüz Latin alfabesine aktarılmış metni yer verilmiştir. Beşinci bölümde tez çalışmasının materyal ve yöntemi analiz edilerek, tezin değerlendirilmesi yapılarak elde edilen bulgular ve varılan sonuçlar ortaya konulmuştur. Sonuç bölümü ile tez çalışması sonlandırılmıştır. Tez çalışmamda tezin planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren sayın danışman hocam **Dr. Öğretim Üyesi Yunus Emre TANSÜ** başta olmak üzere ve değerli hocam **Doç. Dr. Yasin DOĞAN**'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Temmuz 2018, Gaziantep

Mehmet ÇİFTÇİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iiii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vi
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
GİRİŞ.....	1
GİRİŞ.....	1
II.BÖLÜM	4
OSMANLI DEVLETİ'NE MATBAACILIĞIN GİRİŞİ VE I. MEŞRUTİYET DEVİRİNE KADAR GERÇEKLEŞEN BASIN-YAYIN FAALİYETLERİ.....	4
I. Osmanlı Devleti'ne Matbaanın Girişi ve Azınlıkların Faaliyetleri	4
II. Osmanlı Devleti'nde Matbaanın Kurulmasını Geciktiren Unsurlar.....	7
III. Osmanlı Devleti'nde Matbaanın Kurulması ve Etkileri.....	9
IV. Osmanlı Devleti'nde Yayımlanan İlk Süreli Yayınlar.....	12
III. BÖLÜM.....	19
OSMANLI DEVLETİ'NDE MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NDE BASIN-YAYIN FAALİYETLERİ VE GELİŞMELERİ.....	19
I. I. Meşrutiyet Döneminde Basın Yayın Faaliyetleri Ve Sansür	19
II. II. Abdülhamid Han Döneminde Yayımlanan Süreli Yayınlar	22
A) YURT İÇİNDE YAYIMLANAN SÜRELİ YAYINLAR	23
B) YURT DIŞINDA YAYIMLANAN SÜRELİ YAYINLAR.....	25
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	29
I. EBUZZİYA MEHMED TEVFİK BEY'İN HAYATI.....	29

1876- 1879 YILLARI ARASINDA YAYIMLANAN MUHARRİRMECMUASININ GÜNÜMÜZ LATİN ALFABESİNE AKTARILMIŞ METNİ.....	42
IV. BÖLÜM	382
1876-1879 YILLARI ARASINDA YAYIMLANAN MUHARRİR MECMUASINDA GEÇEN YAZILARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	381
I. MUHARRİR MECMUASINDA EDEBİYAT.....	381
II. MUHARRİR MECMUASINDA COĞRAFYA.....	385
III. MUHARRİR MECMUASINDA TARİH.....	386
IV. MUHARRİR MECMUASINDA DİN	387
V. MUHARRİR MECMUASINDA BİYOGRAFİ	390
VI. MUHARRİR MECMUASINDA BEDAYİ.....	391
VII. MUHARRİR MECMUASINDA SEYAHAT	393
VIII. MUHARRİR MECMUASINDA SOSYO KÜLTÜREL HAYAT	394
IX. MUHARRİR MECMUASINDA TARIM	395
MATERYAL VE YÖNTEM	396
BULGULAR VE TARTIŞMA	398
SONUÇ	399
KAYNAKÇA	400
EKLER	403
EK. A.1. Birinci Cild Birinci Sayıdan Mecmuanın Dış Kapak Örneği	404
EK. A.2. Birinci Cild Birinci Sayıdan Başlıklı Yazı Örneği	405
EK. A.3. Birinci Cild 4. Sayıdan Bir Başlık Örneği	406
ÖZGEÇMİŞ	407
VITAE	407

KISALTMALAR

ABD : Ana Bilim Dalı

AÜAF : Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi

C. : Cilt

CÜ. : Cumhuriyet Üniversitesi

Doç. : Doçent

Dr. : Doktor

EK. : Ekler

İA. : İslâm Ansiklopedisi

MEB. : Milli Eğitim Bakanlığı

s. : Sayfa

S. : Sayı

SBE. : Sosyal Bilimler Enstitüsü

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.GİRİŞ

İnsanlık tarihinde yazının bulunuşu önemli bir dönüm noktası olmuştur. Matbaanın icad edilmesi de dünya tarihinde önemli derecede etkin bir rol oynamıştır. Matbaanın icad edilmesi, basım işini kolaylaştırmakla birlikte bilgi birikiminin artmasını bu bilginin yaygınlaşmasını ucuz yoldan basılan eserlerin geniş halk kitlelerine ulaşmasını ve yayılmasını sağlamıştır. Bunun yanında medeniyetlerin gelişmesine ve hızlı bir şekilde iletişim kurlmalarına yardımcı olmuştur.

Bilindiği gibi dünyada ve ülkemizde basın-yayının önemli derecede bir statüsü bulunmaktadır. Basın-yayın araçları toplumun fikirlerini, düşüncelerini, görüşlerini, bakış açılarını etkilemede, değiştirmede ve toplumu yönlendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Bu bakımdan matbuatın içerisinde yer alan gazete,dergi gibi süreli yayınların topluma şekil ve yön vermesinde etkili oldukları yadsınamaz bir gerçektir.

Türk basın-yayın tarihine genel bir bakış açısından bakıldığında matbaanın ülkemize getirilmesinde azınlıkların aracı olduğu, basın-yayın faaliyetlerinin ve işlerinin idaresinde yürütülmesinde azınlıkların aktif olduğu görülmektedir. Matbaanın ülkemize gelişi ve ilk eserlerin basılması sonucunda basın-yayın hayatımızda birtakım önemli değişiklikler, gelişmeler ve ilerlemeler gerçekleşmiştir. Takvîm-i Vekayi gazetesinden evvel Mısır'da Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından Vakayi-i Mısriyye ismini taşıyan bir gazete çıkarılmıştır. Fakat bu gazetenin ilk Türkçe gazete olduğu yönünde tartışmalar söz konusu olmuştur. Bunun sonucunda Mısır'da Vakayi-i Mısriyye gazetesinin çıkarılmasının üzerine Sultan II. Mahmud 1831 senesinde İstanbul'da ilk resmi ve Türkçe gazete olan Takvîm-i Vekayi'nin basılması için harekete geçmiştir. Takvim-i Vekayi gazetesinin yayımından evvel ülkemizde bilhassa İstanbul ve İzmir gibi şehirlerde gazeteler yayımlanmıştır. Lakin

bu gazeteler hem yabancılar tarafından hem de yabancı dilde basılarak yayım hayatına girmiştir. Takvim-i Vekayi gazetesinin yayımlanmasıyla beraber ise Türk basın-yayın hayatında Türkçe gazete yayını başlamıştır. Bu özelliğinden ötürü bu gazete Türk basın-yayın tarihinde ayrı bir öneme ve yere sahip olmuştur. Bunun ardından basın yayın faaliyetlerinde meydana gelen gelişmelerle Tercüman-ı Ahvâl, Tasvir-i Efkâr, Tercüman-ı Hakikât gibi özel gazeteler basın-yayın hayatında yerlerini almışlardır. Takvîm-i Vekayi gazetesinin yayımlanmasının akabinde hem yurt içinde hem de yurt dışında Türkçe birçok gazete yayım hayatına girmiştir. Bu söz konusu olan gazetelerin gayesi halkı gelişmelerden bilgilendirmek, bilinçlendirmek, aydınlatmak bununla birlikte içinde bulunulan tehlike arz eden vaziyete her türlü olağandışı olaylara karşı halkı ikaz etmek olmuştur. İlk zamanlarda basın-yayın hayatı nizamsız ve tertipten uzak bir şekilde idare edilmiştir. Buna bağlı olarak ilerleyen zamanlarda matbaa ve basın-yayın hayatında birtakım sorunların ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Bunun üzerine bu sorunları gidermek ve ortadan kaldırmak için 1864 senesinde ilk Matbuat Nizamnamesi yayımlanmıştır. Bu nizamname ile birlikte bu hukuki düzenleme gazetelerin üzerinde etkili ve belirleyici bir unsur olmuştur. Bundan sonraki basılan ve yayımlanan gazetelerin sayıları oldukça fazla olmuştur.

Muharrir mecmuası, hem Sultan II. Abdülhamid Han döneminin Osmânlı Devleti tarihi içinde bir buhran olması, çalkantılı ve sorunların gittikçe artması üzerine devletin bir sona doğru yaklaştığı dönemde yayımlanmış olması açısından önem taşımaktadır. Meşrutiyet döneminde Osmânlı Devleti'nin toprakları sınırları içerisinde ve dışında ortaya çıkan vakalar Sultan II. Abdülhamid Han'ı devletin geleceği ve bekası için bir takım önlemler almaya yöneltmiştir. İşte bu önemli önlemlerden bir tanesi de kendi döneminde mühim ilerlemeler kayıt eden süreli yayınlara yönelik almış olduğu önlemlerdir. Alınmış olan birtakım bu önlemlere her ne kadar sansür yahud yasaklamalar denilmişse de bir cihana hükmeden bir devletin başında bulunan bir idarecinin üzerinde taşımış olduğu sorumluluk göz önünde bulundurularak düşünülecek olunursa alınan bu önlemlerin isabetli yerinde ve elzem olduğu görülecektir. Alınan bu önlemlerin sebebine bakacak olursak Osmânlı Devleti'nin içinde bulunduğu hassas vaziyet dikkate alındığında içeriden ve dışarıdan gelebilecek her türlü zararlı fikir, düşünce ve bu fikirlerin çarpıtılması halka yanlış aksettirilmesi devleti düşmanlara karşı daha zor bir vaziyete

düşürecektir. Bu alınmış olan önlemler Sultan II. Abdülhamid Han'a yönelik birtakım muhalefeti, karşı çıkmaları, cephe almaları ve tepkileri meydana getirmiştir.

Muharrir mecmuası ele almış olduğu konular bakımından önem taşımaktadır. Muharrir mecmuasının konuları içerisinde edebiyat, tarih, coğrafya, biyografi, seyahat, bedayi, sanayi gibi çeşitli önemli konular olduğu gibi bu konularla ilgili olarak Muhabbet, Amerika'da İane Cemiyetleri, İbn-i Sina, Sinan Paşa, Zeka-yı Hayvanat, Schiller, Hasan Sabbah, Çarls Dıknns, Amerika'da Seyahat, Hizânetü'l Kütüb, Ulemânın Temâdi-i Hayatı gibi ilgi ve dikkat çekici değerli yazılar yer almaktadır.

II.BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NE MATBAACILIĞIN GİRİŞİ VE I. MEŞRUTİYET DEVİRİNE KADAR GERÇEKLEŞEN BASIN-YAYIN FAALİYETLERİ

I. Osmanlı Devleti'ne Matbaanın Girişi ve Azınlıkların Faaliyetleri

Osmanlı, Japonya ve Kore dışındaki dünyanın diğer ülkeleri matbaa mevzusunda Çin'den etkilenmişlerdir. Bu üç devlet ise Batı'nın etkisi altında kalmıştır¹. Avrupa'da latin harfleriyle ilk kitap basımı 1440 senesinde gerçekleşmiştir². Bunun gerçekleşmesini sağlayan Alman vatandaşı olan Johan GUTENBERG'dir. Gutenberg uzun zaman alan çalışma ve araştırmalar sonucunda 1440 senesinde harf şekillerini yan yana getirerek sayfalar oluşturmuş ve buna bağlı olarak kitaptaki metinleri kolayca çoğaltma eylemini kısacası matbaa sanatını icat ederek günümüz dünya medeniyetine sunmuştur³. Böylelikle bilgilerin çoğaltılması kolaylaşmış ve hızlanması sağlanmıştır⁴. Osmanlı devleti ilk basım eylemi 1494 senesinde gerçekleşmiş olup⁵ Osmanlı devletinde ilk matbaa ise 31 Ocak 1729 tarihinde kurulmuştur. Bununla birlikte ilk Türkçe kitabın basılması 289 sene sonra İstanbul'da gerçekleştirilmiştir⁶.

¹ ERSOY, Osman, *Türkiye'ye Matbaanın Girişi Ve İlk Basılan Eserler*, Ankara, Güven Basımevi,1969, s.18.

² ŞAPOLYO, Enver Behnan, *Türk Gazetecilik Tarihi Ve Her Yönüyle Basın*, Ankara , Güven Matbaası,1969, s.25.

³ ERÇİN,Kamil, *Matbaacılık Bilgileri*, İstanbul, Maarif Matbaası, 1944, s.3.

⁴ DUMAN,Haluk Harun, PEKMAN, Cem, *Türk Basın Tarihi*, AÜAF Yayını, Eskişehir 2014, s.5.

⁵ ERSOY, Osman, *Türkiye'ye Matbaanın Girişi Ve İlk Basılan Eserler*, s.18.

⁶ ŞAPOLYO, Enver Behnan, *Türk Gazetecilik Tarihi Ve Her Yönüyle Basın*, s.25.

Osmanlı devletine matbaanın girişinde azınlıkların büyük bir rolü olmuştur⁷. Osmanlı devleti gayr-i Müslim matbaaları bilhassa din muhtevalı eserlere ağırlık vermişlerdir⁸. Bunların yanında içlerinde şaşırtıcı derecede sosyoloji, gramer, tarih ile alakalı konular da yer almıştır⁹. Ve ekseriyetle eğitim maksadı taşımanın ötesine gidememişlerdir¹⁰.1492 senesinde İspanya'dan gelen Yahudi göçmenleri Osmanlı devleti topraklarına gelirken yanlarında matbaayı getirmişlerdir¹¹. Osmanlı devletinde ilk matbaa Yahudi göçmenleri olan David ve İbn Nahmias tarafından İstanbul'da kurulup açılmıştır. Bu kurulan matbaada basılan ilk eser “*Arba'ah Turim*” olarak anılan “*Sefer Aturim le Ribı Yaakov ben Arosh*”’dur. Bu eserin sahibi Toledolu din bilgini olan Jacop ben Asher’dir¹². Ne var ki Osmanlı devletinde ilk basımevinin Yahudiler tarafından İstanbul'da kurulduğu ve açıldığı noktasında tüm araştırmacılar hemfikir olmakla beraber bu basımevinde ilk basılan eserin ne olduğu ve bu eserin ne zaman basıldığı araştırmacılar tarafından tartışma konusu olmuştur¹³.Osmanlı devletinde İstanbul'da açılmış olan ilk matbaada “*İbrani Kanunnamesinin Dört Emri*” adlı eserin de basıldığı bilinmektedir. Bunun yanında tevat, tefsir ve dilbilgisi kitaplarının İbranice diliyle basıldığı görülmektedir. Yine 1490 senesinde Joseph Ben Goriom’un “*İbrani Tarihi*” adlı eserinin basılması hasıl olmuştur¹⁴.Yahudiler İstanbul dışında özellikle Selanik,Edirne,İzmir’de matbaalar kurmuşlardır. Bunların bastıkları eserlerin ekseriyeti günümüzde British Museum ve Bibliotheque Nationale’da mevcuttur¹⁵.Bir başka azınlık grup olan Ermeniler de Osmanlı devleti topraklarında matbaacılık faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Günümüzde elimizdeki bilgilere göre , ilk Ermeni matbaacısı olan Apkar Tıbir matbaacılık sanatını Venedikte elde etmiştir. Ve Osmanlı topraklarına gelirken yanında lazım olan araçları getirmiştir¹⁶.

⁷ ERSOY, Osman, *Türkiye’ye Matbaanın Girişi Ve İlk Basılan Eserler*, s.18.

⁸ KARAMAN, Mehmet Ali, “*Osmanlı Modernleşmesinde Basın*”, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Isparta 2014, S. 32 s. 133.

⁹ ERSOY, Osman, *Türkiye’ye Matbaanın Girişi Ve İlk Basılan Eserler*, s.19.

¹⁰ KARAMAN, “*Osmanlı Modernleşmesinde ...*”, s. 133.

¹¹ DAVULCU, KIPÇAK, “*Başlangıcından Harf Devrimine Kadar Türkiye’de Basım Ve Yayının Kısa Bir Tarihçesi*”, Türk Kütüphaneciliği, Ankara 2016, 30,2 , s.252.

¹² KARAMAN, “*Osmanlı Modernleşmesinde ...*”, s. 133.

¹³ KARAMAN, “*Osmanlı Modernleşmesinde ...*”, s. 133.

¹⁴ DAVULCU, KIPÇAK, “*Başlangıcından Harf Devrimine Kadar ...*”, s.252.

¹⁵ ERSOY, Osman, *Türkiye’ye Matbaanın Girişi Ve İlk Basılan Eserler*, s.19.

¹⁶ ERSOY, Osman, *Türkiye’ye Matbaanın Girişi Ve İlk Basılan Eserler*, s.20.

Apkar Tıbir, 1567 senesinde İstanbul'da Topkapı'nın Kefeli Mahallesi'nde bulunan Surp Nigoğayos Kilisesi'nde ilk Ermeni matbaasını kurmuştur¹⁷. Bu patrikhane matbaası cezvit papazlarının propagandalarına karşı dinî bir kurum olarak çalışmış olup bu bakımdan matbaanın önemli bir yeri bulunmaktadır¹⁸. Apkar Tıbir 1567-1569 yılları arasında 5 eser basımını gerçekleştirmiştir. Sarkis Tıbir'in kendi zâtı ile oğlu Mardiros Sarkisyan bununla birlikte torunları 1701-1758 yılları arasında kendi matbaalarında olmak üzere 38 eserin basımını gerçekleştirmişlerdir. Bunların yanında ilk resimli olan Ermeni İncili de 1705 senesinde İstanbul'da basılmıştır. Ermeni ve Türk Matbaacılığına önemli katkılarda bulunanlar arasında Yohannes Muhentisean ile Polos Arapyan isimleri sayılmaktadır¹⁹. Ermeni matbaaları siyasi icraate girişmeleri neticesinde ekseriyeti devlet tarafından ortadan kaldırılmışlardır 1782 senesinde vuku bulan yangın geriye kalan Ermeni matbaalarının ortadan yok olmasına sebebiyet vermiştir²⁰. Rumlar ise ilk matbaalarını 1627 senesinde Rahip Nikodemos Metaksas tarafından Londra'dan satın alınıp Ortodoks Patriği Cyrille Lucaris'in, İngiltere ile Hollanda elçilerinin yardımı ve destekleriyle İstanbul'a getirtmiş olduğu matbaa araç-gereçleriyle kurmuşlardır. Matbaada basılan ilk eserin ismi "*Court Trait  Contre les Juifs*" (*Museviler Aleyhine Bir Risale*)'dir. Bir senenin ardından bir isyan sırasında matbaa zarar görünce matbaa kapanmıştır. Daha sonraki senelerde kurulmuş olan Rum-Ortodoks matbaaları tam kapasite ile çalışıp Rumlar adına oldukça fazla dini eser basmıştır.

Osmanlı devleti topraklarında azınlıklar tarafından olsun yabancı misyonluklar tarafından olsun 1494-1729 yılları arasında kurulmuş olan basımevlerinin sayısının 37'ye ulaşıldığı tahmin edilmekle birlikte bu tarihlerde basımevinde hiçbir Türkçe baskı gerekleřtirilmemiřtir²¹.

¹⁷ DAVULCU, KIPÇAK, " Başlangıcından Harf Devrimine Kadar...", s.253.

¹⁸ ERSOY, Osman, *Türkiye'ye Matbaanın Girişi Ve İlk Basılan Eserler*, s.21

¹⁹ DAVULCU, KIPÇAK, " Başlangıcından Harf Devrimine Kadar...", s.253.

²⁰ Osman, Ersoy; Ankara 1969, s. 21.

²¹ DAVULCU, KIPÇAK, " Başlangıcından Harf Devrimine Kadar...", s.253.

II. Osmanlı Devleti'nde Matbaanın Kurulmasını Geciktiren Unsurlar

Osmanlı devletinde matbaanın açılmasının gecikme sebebi her ne kadar din unsuru sebep olarak gösterilmişse de bundan başka birçok sebep daha bulunmaktadır. Bunlar arasında teknik, ekonomik, siyasal sebepler sayılmaktadır. Matbaanın kurulabilmesi için gereken iki mühim unsur teknik bilgi ve yeteri kadar kağıt üretiminin temin edilebilmesidir. Osmanlı devleti Batıdaki gelişmelere kayıtsız kalınca merak edip de teknik bilgiler elde edememiştir. Halbuki Batılı diğer Avrupa ülkeleri Gutenberg'in matbaayı buluşunun ardından matbaa işinin teknik boyutunu öğrenme arzusunu taşımışlardır. Hatta bunun için kendi adamlarını dahi vazifelendirmişlerdir.

Matbaanın kurulmasını sağlayan diğer bir unsur ise yeteri kadar kağıt üretimini temin edilebilmesidir. Devlete ve hattatlara lazım olan kağıt ilk zamanlarda Doğu ülkelerinden temin edilebilmiştir. XVI. Yüzyıldan sonra ise Batı'da hızla gelişen kağıt sanayisine bağlı olarak daha ekonomik kağıt ithal yoluyla elde edilebilmiştir. Çünkü Osmanlı devleti ilk kağıt fabrikası ancak Lale Devri'nde İbrahim Müteferrika'nın teşebbüsüyle Yalova'da kurulabilmiştir. Fakat Batı ile rekabet edilememesi ve suyunun düzenli gelmemesi nedenleriyle faaliyetleri 10-15 sene sonra durup fabrika kapatılmıştır²².

Osmanlı devletinde matbaacılığın geç başlamasıyla ilgili yapılan değerlendirmelere bakıldığında büyük bir oranı elle tutulur gözle görülür somut tarihi gelişmelerden ziyade daha çok soyut ve subjektif görüşlere dayandığı görülmektedir. Bu görüşler maddeler halinde sıralanabilmektedir:

1. Her çeşit yeniliklere reformlara karşı çıkan bir ulema sınıfının etkili olması
2. Matbaanın kurulması sonucunda kazançlarını kaybedecek olan hattatların ve müstensihlerin tepkili olması
3. Osmanlı devletinde okuma-yazma oranının düşük seviyelerde olması buna bağlı olarak basılı eser alıp okuyacak insanların sayılarının az olması

²² ALTUNTEK, N. Serpil, "İlk Türk Matbaasının Kuruluşu Ve İbrahim Müteferrika", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1993, C. X S:10 s. 198.

Osmanlı devletinde başta devlet adamları olmak üzere ulema ile din adamları arasında bir yenilik olan matbaanın ülke topraklarına erken girmesini istemeyen bir takım gruplar bulunmaktadır. Bunun sebebi olarak bilginin paylaşıldıkça çoğalmasına bağlı olarak bilginin tabana yayılması genişlemesi neticesinde kendi statülerini kaybedeceklerini saygınlıklarının ortadan kalkacağına inanmaları ve kendi makam mevkilerinin başkaları tarafından bölüşürüleceğine inanmalarındır. Lakin şunu da belirtmek gerekir ki ulema arasında bu durumun tam zıddını düşünen ulemanın da küçümsenmeyecek sayıda olduğu bilinmektedir.

Osmanlı devletinde yazının çoğaltılma işini çoğunlukla hattatlar, müstensihler yahut devatçılar(divitçiler) yapmakla beraber bu sınıfta yer alan meslek sahipleri büyük bir kitleyi oluşturmuştur. Bunun tabii sonucu olarak bu meslek sahipleri maddî çıkarlarının zedelenmesini istememişlerdir. Bilhassa bu meslek grupları loncalar aracılığıyla oldukça etkin birer kurum haline dönüşmüşlerdir. Nitekim matbaanın kurulduğu senelerde İstanbul'da sayıları 90 bine ulaşan hattat bulunmaktadır. Hattatlar kitabın matbu olarak basılmasına karşı gelmişlerdir.

Osmanlı devletinde camilerde imamlar kitabı okuyup diğerleri dinlemişlerdir. Aynı şekilde köy odaları, kahvehane ve kıraathanelerde de bir kişi kitap okuyup diğer kişiler dinleyici konumunda olmuşlardır. Hatta “hekatçı” (hikâyeci) denilen kişiler binlerce sayfa tutan Ferhat ile Şirin, Kerem İle Aşlı, Battal Gazi, Zaloğlu Rüstem, Köroğlu vs. gibi geleneksel öyküleri hikayeleri ezbere anlatarak geçimlerini sağlamışlardır. Böylelikle uzun yıllara dek süren şifahî kültürün etkisini devam ettirmiştir²³.

²³ DUMAN, Haluk Harun, PEKMAN, Cem, *Türk Basın Tarihi*, s. 7.

III. Osmanlı Devleti'nde Matbaanın Kurulması ve Etkileri

Osmanlı tarihinde Gerileme Dönemi olarak adlandırılan XVIII. yüzyılda devlet büyük buhranlar ve bunalımlara maruz kalmıştır. Ve bu yüzyılda matbaa kurmak Osmanlı devleti için bir gereklilik olmuştur. Bilhassa da Tanzimat Dönemi'nin ardından yetişen Osmanlı münevverleri Avrupayı bir kuvvet batılılaşmayı da güçlenme alameti olarak görmüşlerdir. Bütün bu gelişmeler İstanbul'da bir Türk matbaasının kurulmasına zemin hazırlamıştır²⁴.

Osmanlı devletinde İbrahim Müteferrika matbaa kurmak için hazırlıklarına 1719 senesinde başlamış olup bununla beraber bir Marmara haritası basmıştır. Matbaa hazırlıklarına devam ettiği sıralarda diğer taraftan da matbaanın yararlarını ve niçin gerekli olduğunu anlatan "*Vesiletü't-tıbaa*" adlı bir raporu veya risaleyi yayımlayıp Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya sunmuştur. İbrahim Müteferrika matbaanın yararlarını ve gerekliliğini 10 maddede sıralamıştır²⁵.

Söz konusu olan risalede kısaca şu tavsiyeler yer almaktadır:

1. Ehemmiyetli eserlerin(lügat,tarih,coğrafya,devlet vd.) çoğaltılması halk toplum ve münevverler için faydalıdır.
2. İslâm devletlerinin kurulmalarından başlayıp kaleme alınmış olan kıymetli eserlerin basılması çoğaltılması ve bunun sonucunda bu eserlerin müslümanların arasında yaygınlaşmasını sağlamaktadır.
3. Basılmış olan eserlerin yazıları harfleri okunaklı,estetik,güzel,iyi,doğru olmasını sağladığı gibi okuyanlar ve okutma işini yapanlar için de kolaylıklar sağlar.
4. Basım işi kârlı bir iş olup bir cild eser yazmak için elzem olan emek ile yüzlerce binlerce eser basılabileceği gibi eserler ucuzlayacağı için herkes bundan istifade edebilir.
5. Eserlerin hem başına hem de sonuna dizinler eklenerek aranılan bilginin kolayca bulunmasını sağlar.
6. Eserlerin pahalı olmaması taşradaki halkın da bundan faydalanmasını sağlayacaktır.

²⁴ İBRAHİMOV, Osman, " Osmanlı devleti İlk Basın Yayın Faaliyetleri Ve Tuna Gazetesi" , Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Kars,2016 , C. III, S: 5, s.85

²⁵ DAVULCU, KIPÇAK , " Başlangıcından Harf Devrimine Kadar..." , s.253.

7. Şehirlerde kütüphanelerin kurulmasına talebelerin eser temin etmelerine yardım etmiş olur.
8. Osman Devletinin hükümdarları islamın onurunu yaptıkları mücadeleler ve harplerle yükselttikleri gibi eser basım yayın yoluyla da müslüman olanlara hizmet etmiş olacaktırlar.
9. Avrupalılar Türkçe,Farsça,Arapça eserlerin kıymetini bilip bu eserleri basmaktadırlar. Lakin bu bastıkları eserler yanlış hata ile basma işi yapmışlardır.Ve bu bastıkları eserler iyi değildir. Fakat ileriki zamanlarda bu işin uzmanlarını bulup Doğru eserlerini doğru ve güzel bastırması olup islam ülkelerine gönderip buralardan nakit elde edilebilir.Dolayısıyla onlardan evvel davranmak gerekmektedir.
10. Bundan böyle ülkemizde de basım yayın eyleminin tatbik edilebilmesi için imkan bulunmaktadır.
11. Tüm Müslüman halklar kitaba muhtaçtır. Matbaanın kabul edilip buna bağlı olarak eserlerin basılması çoğaltılması devletin onurunu arttırıp yükselttirecektir²⁶.

Bir başka kaynakta ise şöyle geçmektedir.İlk Osmanlı matbaasının kuruluş tarihçesi İsveç Büyükelçisi Edvard Carleson (1704-1767)'un 20 Temmuz 1735 tarihindeki raporunda en net bir şekilde özetlenerek anlatılmıştır. İsveç Büyükelçisi Edvard Carleson'un açıkladığı haliyle risale 1726 senesinde meydana getirilmiş olup Sultan III. Ahmet döneminde Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya sunulmuştur²⁷. Ardından Şeyhülislam Abdullah Efendi'den de bu iş için fetva alınmıştır. Temmuz 1727'de fermanın çıkmasıyla birlikte²⁸ 1726 senesinde devrin Osmanlı Sultanı III. Ahmet'in yayımladığı fermanla²⁹ matbaada Kur'an-ı Kerim,Tefsir,Hadis, Fıkıh, Kelam gibi islami ilmi eserler hariç tutulmak şartıyla diğer eserlerin basılmasına müsaade edilmiştir³⁰. Böylelikle matbaa Osmanlı devletine Avrupa'dan yaklaşık 300 sene sonra gelebilmiştir.Diğer taraftan Osmanlı devletinde ilk gazetenin basımı ile ise yaklaşık bir asırlık zaman farkı olmuştur³¹.

²⁶ ALTUNTEK, N. Serpil, "İlk Türk Matbaasının Kuruluşu..." s.193.

²⁷ KARAMAN, "Osmanlı Modernleşmesinde ...", s. 134.

²⁸ DAVULCU, KIPÇAK, "Başlangıcından Harf Devrimine Kadar...", s.253.

²⁹ İBRAHİMOV, "Osmanlı devleti İlk Basın Yayın ..."s.85

³⁰ DAVULCU, KIPÇAK, "Başlangıcından Harf Devrimine Kadar...", s.253.

³¹ KARAMAN, "Osmanlı Modernleşmesinde ...", s. 134.

İbrahim Müteferrika matbaasında 1728-1742 seneleri arasında olmak üzere toplamda yirmi üç cilde denk gelen on yedi eser basılabilmıştır³². İbrahim Müteferrika matbaasında basılan eserlerin on biri Tarih, üçü dil ve sözlük, biri mıknaş, biri Coğrafya ve biri de toplumsal eleştiri muhtevasını kapsamaktadır³³. İbrahim Müteferrika Matbaası'nda 1729-1742 yılları arasını kapsayan süreçte aşağıda adı geçen kitaplar ve haritalar basılmıştır.

Basılan kitaplar şunlardır:

- 1.Farablı Cevheri,Vankulu Lügati, 31 Ocak 1729.
- 2.Katip Çelebi, Tuhfetü'l-Kibar fi Esfar-ül-Ebhar (Bu eser bir denizcilik tarihidir). 29 Mayıs 1729.
- 3.Krusinski,Judasz Taddeus, Tarih-i Seyyah(Bir Efgan Tarihi) 26 Ağustos 1729.
- 4.(Yazarı belirsiz),Tarihü'l-Hindi'l-Garbî,5 Nisan 1730.(Amerika'ya ait bir eser)
- 5.İbn Arabşah,Şihabüddin Ahmed bin Muhammed, Tarih-i Timur Gürkân,18 Mayıs 1730.
- 6.Süheyli,Ahmed bin Hemdem Kethüda,Tarihü'l-Mısri'l-Kadime ve Tarihü'l-Mısri'l-Cedid, 17 Haziran 1730.
- 7.Nazmizade,Hüseyin Murteza,Gülşen-i Hulefa,16 Ağustos 1730.
- 8.Holderman,P.Jean-Baptiste,Gramaire Turque,(?)1730.
- 9.İbrahim Müteferrika,Usûlü'l-Hikem fi Nizâmi'l-Ümem,13 Şubat 1732.
- 10.İbrahim Müteferrika,İslam Risâlesi,(?)1732.
- 11.İbrahim Müteferrika,Füyuzât-ı Mıknaşisiye,27 Şubat 1732.
- 12.Kâtip Çelebi,Hacı Halife Mustafa bin Abdullah,Cihannüma,3 Temmuz 1732.
- 13.Kâtip Çelebi,Takvimü't-Tevarih,14 Haziran 1733.
- 14.Nâima,Mustafa,Tarih-i Nâima, 2.Cilt,17 Haziran-13 Ekim 1734.
- 15.Raşid,Mehmed,Tarih-i Raşid,17 Şubat 1741.
- 16.Çelebizâde,İsmail Asım, Asım Tarihi,17 Şubat 1741.

³² ALTUNTEK, N. Serpil, "İlk Türk Matbaasının Kuruluşu..." s.196.

³³ DAVULCU, KIPÇAK, "Başlangıcından Harf Devrimine Kadar..." s.254.

17.Ömer Bosnavî, Ahvâl-i Gazavât Der Diyâr-ı Bosna,19 Mart1741.

18.Şu'uri, Hasan Efendi, Lisânü'l-Acem(Ferheng-i Şuuri), 1Ekim 1742.

Haritalar:

1. Marmara Haritası,1719
2. Karadeniz Haritası, 1725
- 3.İran Haritası,1730³⁴.

İbrahim Müteferrika'nın ölümünün ardından yakın zamanda ulaşılan tereke defterinden anlaşıldığına göre Osmanlı devletinde ilk baskılar ağır ve güç gerçekleştirilmiştir. Ve matbaada basılan 9700 adet eserden 6724 adedi satılmış olup 2976 adedi ise satılmamıştır³⁵.

IV. Osmanlı Devleti'nde Yayımlanan İlk Süreli Yayınlar

Gazete ve dergiler halkı bilgilendirme maksatlı olan süreli yayınlar kategorisinde yer almaktadır. Osmanlı devletinde gazete ve dergiler yayın hayatına ilk olarak XIX.yüzyılda girmeye başlamıştır. Bu yüzyılda Osmanlı devletinde birçok matbaa kurulmuştur. Bu kurulan matbaalar yoğun bir şekilde faaliyet göstermiştir. Hatta Henri Cayol denilen kişi basmalığı (litografya) kullanarak yeni bir baskı tekniğı geliştirmeyi başarmıştır. Bu geliştirmiş olduğu teknik Osmanlı devleti topraklarında da yaygın olarak kullanılma imkanı bulmuştur³⁶.

Osmanlı devleti basın yayın faaliyetleri ilk zamanlarda resmi bir hareket olarak başlamıştır. Çıkarılan yayınlar da ilk zamanlarda devletin resmi yayın organı olarak faaliyet göstermiştir³⁷.

Osmanlı Devleti'nde II.Mahmud'un emri üzerine 1831 senesinde çıkarılan ilk Türkçe gazete olan Takvim-i Vekayi'nin yayın tarihi Tanzimat dönemine rastlamaktadır. Tanzimat döneminde hem yurt içinde hem de yurt dışında basılan gazeteler yayımlanmıştır.

³⁴ DUMAN, PEKMAN, *Türk Basın Tarihi*, s. 14-15.

³⁵ DAVULCU, KIPÇAK, "Başlangıcından Harf Devrimine Kadar...", s.254.

³⁶ DAVULCU, KIPÇAK, "Başlangıcından Harf Devrimine Kadar...", s.255.

³⁷ KABACALI, Alpay, *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara ,1994 s.10.

Yurt içinde basılan gazetelerin yabancı dilde basıldığı görüldüğü gibi Takvîm-i Vekayi'den itibaren Türkçe olarak da basılmaya başladığı görülmektedir. Bununla beraber Türk basınının doğduğu bu dönemde birçok gazetenin ortaya çıktığı da bilinmektedir. Bu gazeteler arasında : Takvîm-i Vekayi, Ceride-i Havadis, Tercümân-ı Ahvâl, Tasvîr-i Efkâr, Muhibir, Basiret, İbret, Ayine-i Vatan, Muhip, Utarit, Terakki, Mümeyyiz, Vekayi'i Zabtiye, Hadika, Diyojen, Hayal, İstikbal, Asır, Hakayik'ül-Vekayi, Devir ve Bedir, Medeniyet, Hülasetü'l Efkâr, Sadakat, Vakit gazeteleri sayılabilmektedir. Yurt dışında basılan gazetelerin isimleri arasında : Ulum, Muhibir, Hürriyet, İnkılâp gazeteleri zikredilebilmektedir³⁸.

Osmanlı devleti yabancı dilde yayımlanan gazeteleri Takvîm-i Vekayi'den önce ve Takvîm-i Vekayi'den sonra olmak üzere iki grupta toplayabilmek mümkündür. Osmanlı devleti Takvîm-i Vekayi'den önce yayınlanmış olan gazeteler çoğunlukla yabancı dilde basılmıştır. Yabancı dildeki gazeteleri ise gayr-i müslim olan azınlıklar ve Osmânî Devleti içinde bulunan yabancı devletlere ait elçilikler vasıtasıyla çıkartmışlardır. Bilhassa İngiliz ve Fransız elçilikleri önde gelmektedir³⁹. Osmanlı devleti Takvîm-i Vekayi'den önce Türkiye'de yabancı dilde çıkarılmış olan gazetelerin isimlerini zikredecek olursak bunlar arasında : Belleten Des Nouvelles, Gazete Française de Constantinople, Smyrneen, Le Spectateur Oriental, Courier de Smyrne, Le Moniteur Otoman sayılabilmektedir. Takvîm-i Vekayi'den sonra Osmanlı devleti yabancı dilde çıkarılmış olan gazeteler ise şunlardır: Journal de Smyrnee, Echo de L'Orient, Journal de Constantinople, La Turquie, Impartial, La Reform, Le Phare du Bosphore, Levent Herald, Stamboul, Pressed' Orient, Courier d'Orient, Le Commerce de Constantinople, Revue d'Orient'dir.

Osmanlı devletinde Takvîm-i Vekayi ile birlikte Türkçe gazeteler yayımlanmaya başladığı daha önce belirtilmiştir. Bu gazeteleri **1831-1864** ve **1864 - 1876** yılları arasında yayınlananlar olmak üzere iki gruba ayırmak yerinde

³⁸ ORAL, Fuat Süreyya, Türk Basın Tarihi (1728-1922), Adım Matbaası, Ankara 1967, s.69.

³⁹ ERTUĞ, Hasan, Türkiye'de Yabancı Dilde Basın, İstanbul Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yayını, İstanbul 1985, s.77.

olacaktır. Bunda temel faktör **1867** senesinde çıkarılan Âli Kararnamesi ile çeşitli kısıtlamaların getirilmesidir⁴⁰.

Gazetelerin **1864-1876** yılları arasında yayınlanan gazeteler olarak sınıflandırılmasında ise iki olayın etkili olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki **1864** senesinde çıkarılan İlk Matbuat Nizamnamesi ikincisi ise I. Meşrutiyetin ilan edilmesidir.

1831-1864 yılları arasında yayımlanan gazeteler Türk gazetecilik tarihi açısından önem taşımaktadır. Bu bakımdan bu gazeteler hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır⁴¹.

Takvim-i Vekayiden önce **1828** senesinde Mısır'da yayımlanan *Vakay-ı Mısriye* Osmanlı devleti topraklarında yayımlanan ve yarısı Türkçe yarısı Arapça olan bir gazete bulunmaktadır. Vakay-ı Mısriyye tarımsal ve endüstriyel alanlarda çağın gelişmelerinin takip edildiği bir haftalık gazete olmuştur. **1830** senesinde de Girit'te *Vakay-i Giridiye* yayımlanmıştır⁴².

Osmanlı devleti devlet eliyle ilk Türkçe gazete ise **1 Kasım 1831** tarihinde yayımlanan Takvim-i Vekayidir. *Takvim-i Vekayi* ilk zamanlarda Fransızca, Arapça, Rumca, Ermenice, Farsça olarak yayımlanmıştır. Gazetenin asıl amacı hem habercilik yapmak hem eğitim hem de devletin yapmış olduğu faaliyetlerin herkesçe bilinmesini bunlara uyulmasını sağlayarak birlik ve beraberliği güçlendirmektir⁴³.

Osmanlı devleti Türkçe yayımlanan ikinci gazete **Ceride-i Havadis**'tir. Bu gazete İngiliz William Churchill tarafından çıkarılmıştır. Ceride-i Havadis yarı resmi olarak **3 Temmuz 1840** tarihinde yayımlanmaya başlamıştır⁴⁴. Dış haberlere her zaman önem vermiş ve çevirilere geniş yer ayırmıştır⁴⁵. William Churchill'in oğlu Alfred Churchill, **1846** senesinde gazeteyi ele alıp gazeteye bir kelime ekleyerek **Ruznâme-i Ceride-i Havâdis**'i yayımlamaya başlamıştır.

⁴⁰ ERTUĞ, Hasan, Türkiye'de Yabancı Dilde Basın, s. 72.

⁴¹ ORAL, Fuat Süreyya, Türk Basın Tarihi (1728-1922), s.72.

⁴² KARAMAN, "Osmanlı Modernleşmesinde ...", s.138-139.

⁴³ KABACALI, Alpay, Türk Basınında Demokrasi, s.10.

⁴⁴ DAVULCU, KIPÇAK, "Başlangıcından Harf Devrimine Kadar...", s.255.

⁴⁵ ŞAPOLYO, Enver Behnan; Türk Gazetecilik Tarihi Ve Her Yönüyle Basın, s.110.

21 Ekim 1860 tarihinde yayımlanan ilk özel gazete olma özelliğini taşıyan *Tercüman-ı Ahvâl* gazetesi Şinasi Efendi'nin teşviki ve yardımı değerli bir Hariciyeci olarak tanınan Agah Efendi'nin girişimi ile devlet hazinesinden yardım alınmadan çıkarılmıştır⁴⁶. Gazetenin başlıca yazarları; Şinasi,Ahmet Vefik Paşa, Sarı Tefvik Bey, Mehmet Şerif Bey, Refik Bey ve Hasan Suphi Efendi'dir⁴⁷. Tercümân-ı Ahvâl gazetesinde dönemin siyasi olaylarına değinilmiş olup gazetede değerli araştırmalara da yer verilmiştir. Hatta eğitim sisteminin aksaklıklarını belirten ilk siyasi eleştiri yazı örneklerine de bu gazetede rastlanmaktadır. Bununla birlikte bu gazete tarihimizin ilk milliyetçilerine bir çeşit barınak olup , onların bir araya gelip toplanmalarını sağlamıştır⁴⁸.

Tasvir-i Efkâr gazetesi *Tercüman-ı Ahvâl* gazetesinden ayrılıp İbrahim Şinasi tarafından **28 Haziran 1861** tarihinde yayımlanmaya başlamıştır. Tasvîr-i Efkâr Osmanlı devletinin en olgun düşünce gazetesidir. Yazar kadrosunda Namık Kemal, Ahmet Vefik Paşa, Recai Zade Mahmut Ekrem ve Şinasi yer almaktadır. Şinasi, Avrupa'ya gittiği zaman gazeteyi Namık Kemal'e Namık Kemal de Avrupa'ya kaçtığı sırada Recai Zade Mahmud Ekrem'e devretmiştir. Gazete **1869** senesinde 831. sayıda kendiliğinden kapanmıştır⁴⁹. Osmanlı devleti ilk mecmua **6 Mart 1849** tarihinde çıkarılmış olan *Vakayı-i Tıbbiye* isimli mecmuadır. Mecmuanın içeriğine baktığımızda tıp ve yurt dışındaki tıbbi gelişmeler, ilerlemeler, faaliyetler ile alakalı bilgi ve tercümelere yer verildiği görülmektedir. Bir başka dergi ise *Mecmua-i Fünun*'dur. Mecmua Osmanlı Bilim Derneği tarafından Temmuz **1862**'de çıkarılmaya başlanmıştır. Mecmuanın içeriğine bakıldığında dönemin bilim adamları tarafından jeoloji, fizik, biyoloji, coğrafya, tarih vb. konularıyla birlikte maliye, ekonomi, felsefe ile yurt dışında diğer ülkelerde meydana gelen olaylar hakkında da bilgilendirici yazılara rastlanmaktadır. Sırasıyla baktığımızda **1863**'te *Ceride'yi Askeriye*, **1864**'te *Mecmua-i Askeriye*, **1865**'te *Takvim-i Ticaret* yayım hayatına girmiştir⁵⁰.

Gazetelerin **1864-1876** yılları arasında yayınlanan gazeteler olarak sınıflandırılmasında ise iki olayın etkili olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki

⁴⁶ TOPUZ, Hıfzı,II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, Remzi Kitabevi,İstanbul 2003, s.20.

⁴⁷ ERTUĞ,Hasan Refik, Basın Yayın Hareketleri Tarihi, İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsü Yayını, İstanbul 1970, C. I, s. 175.

⁴⁸ İNUĞUR,Mehmet Nuri, Türk Basınında İz Bırakanlar, Der Yayını İstanbul 1988, s.5.

⁴⁹ ORAL, Fuat Süreyya,Türk Basın Tarihi (1728-1922), s.84.

⁵⁰ DAVULCU, KIPÇAK, " Başlangıcından Harf Devrimine Kadar..." , s.256.

1864 senesinde çıkarılan İlk Matbuat Nizamnamesi ikincisi ise I. Meşrutiyetin ilan edilmesidir. **1864-1876** yılları arasında yayımlanan gazetelerin isimlerini saymak gerekirse şunlardır: Takvîm-i Ticaret, Ruzname-i Ceride-i Havâdis, Muhbir, Ayine-i Vatan, Ruzname-i Ayine-i Vatan, Muhib, Muhibbi Vatan, Utarit, Mecmua-yı Maârif, Terakki, Letâif-i Âsâr, Mümeyyiz, Vekayi-i Zabtiye, Diyojen, Hadika, Basiret, Hakayık'ül-Vekayi, Asır, Devir(Bedir), İbret, Hayal, Çingiraklı Tatar, Sıraç, Hülasat-ül-Efkâr, Tiyatro, Şark, Medeniyet, Vakit, İstikbâl, Sadakât, İttihâd, Sabah, Çaylak, Müsavât, Ümran, Selâmet'dir. Bu saydığımız gazeteler yayımlandıkları dönemleri açısından mühim gazeteler olmakla beraber siyasi , kültürel, ticarî, mizah alanlarında yayın yapan gazetelerdir⁵¹. **1865** senesinin ardından gazete ve dergilerin sayılarında artış ve yükselmelerin meydana geldiği görülmektedir.**1880**'li yıllardan itibaren ise toplumda gelişmelerin meydana geldiği görülmektedir. Toplum içerisinde devlet işleri, yurtseverlik, askerlik ve popüler fen konuları başta olmak üzere çeşitli alanlardaki çalışmaları okumaya yönelik ilgi ve merak oluşmaya gelişmeye başlamıştır. Ve halk arasında belirgin ölçüde bir okuma alışkanlığının görüldüğü bilinmektedir. Bu zamana dek "okuma alışkanlığı" çoğunlukla yalnızca dini eserlerin okunması anlamı taşımakta iken artık kişisel ilgiler doğrultusunda seçilen çeşitli yayınları da kapsamaya başlamıştır. **1890** senesinin sonuna kadar iki yüze yakın gazete ve derginin yayım hayatına girdiği görülmektedir. Yayımlanan bu gazete ve dergilerin çoğu tek sayı olarak çıkartılabilmıştır.Sene içerisinde aşağı yukarı sekiz adet süreli yayının çıkarılıp yayım hayatının sona erdiği bilinmektedir⁵².

Ana hatlarıyla vermeye çalıştığımız bu gazetelerden sonra **1831-1876** yılları arasında tatbik edilen basın rejimi, basına getirilen yasaklamalar ve İlk Matbuat Nizamnamesi ile ilgili belli başlı bilgiler vermek gerekmektedir. Önceleri basın yayın hayatı düzensiz, denetimsiz olarak sürdürülmüştür.Fakat basın yayının kamuoyunda etkili olmaya başladığı sırada basın yayın bilhassa gazete ve dergi yayınlarını belli bir nizam sokma ihtiyacı doğmuştur. Bu amaçla **15 Şubat 1857** tarihinde bir Basım Tüzüğü oluşturulmuştur. Lakin bu yeterli olmamıştır. Basında çıkan yazıların Osmânlı Devleti'nin çıkarlarını zedelemeye

⁵¹ İSKİT,Server, Türkiye'de Matbuat İdareleri Ve Politikaları, Başbakanlık Basın Yayın Genel Müdürlüğü Yayınları , Ankara 1943, s.10.

⁵² DAVULCU, KIPÇAK , " Başlangıcından Harf Devrimine Kadar..." , s.256.

etkilemeye başlamasıyla birlikte basınla ilgili ilk yasaklamalar da gelmeye başlamıştır⁵³.

Osmanlı devleti **1858** senesinde Hariciye Nezareti'ne bağlı olarak Matbuat Müdürlüğü kurularak bu kurum **1862** senesinde Maarif Vekâleti'ne bağlanmıştır. Matbuat Müdürlüğü'nün başlıca görevine baktığımızda Matbaa-i Amire'nin düzenli olarak çalışmasını sağlayarak Takvim-i Vekayi gazetesinin müdürünün yollayacağı Takvim-i Vekayi yazı taslağını tetkik etmek olmuştur. Fransız imparator III. Napoleon **1852** senesinde Fransa Basın Yasası'nı çıkartmıştır. Osmanlı devleti Fransa Basın Kanunundan ilham alarak ilk basın kanunu olan Matbuat Nizamnamesini **1864** senesinde yürürlüğe koymuştur. Bu kanunla birlikte gazete çıkarma izne bağlanmış, basın suçu işleyenlere verilecek cezalar belirlenmiş ve matbaanın sürekli ya da geçici olarak kapatılması öngörülmüştür⁵⁴. Osmânî Devleti'nde basınla alakalı bu Kanunun 138. – 139. ve 213. maddeleri bu ilk yasaklamaları açıklamaktadır⁵⁵. Ancak ilerleyen zamanlarda bu kanunların yetmediği görülmüştür. Sonunda **1864** senesinde İlk Matbuat Nizamnamesi çıkarılmıştır. "Matbuat Nizamnamesi Der-Saadette va memalik-i şahanede tab' ve neşr olunan her nevi gazete ve evrak-ı havâdis-i mülkiye ve politikiye tab'ı ve neşri hakkında bu kerre tanzim olunan nizamnamedir"⁵⁶.

Bu nizamname başlıca iki bölümden meydana gelmektedir: Birinci bölüm basın yayınla alakalı umumi hükümleri içermekte iken ikinci bölümde ise basın yayınla alakalı cezai hükümler yer almıştır. Yeterli olmayan bu nizamnamenin çıkarılış şekli ve zamanından da anlaşılacağı üzere Osmânî Devleti ileri gelenleri basın yayın hareketlerindeki gelişmelere karşıda hazır değildir. Bu nizamname gazete basım ve yayımının devlet içine yerleşip problemlerin çoğalmaya başlamasından sonra yani zaruret doğunca çıkarılmıştır. Çıkarılan nizamname hem devletin haklarını hem de şahısların haklarını korumayı amaç edinmektedir. Ne kadar başarılı olduğu konusu tartışılabilir olsa da fakat atılan önemli ve

⁵³ İSKİT,Server, Türkiye'de Matbuat İdareleri Ve Politikaları, s.10.

⁵⁴ DAVULCU, KIPÇAK, "Başlangıcından Harf Devrimine Kadar...", s.256.

⁵⁵ İSKİT,Server, Türkiye'de Matbuat İdareleri Ve Politikaları, s.10.

⁵⁶ ERTUĞ,Hasan Refik, Basın Yayın Hareketleri Tarihi, s.234-240.

gerekli bir adımdır. Bu nizamname ile birlikte Matbuat Müdürlüğü tesis edilmiştir. İlk Matbuat Müdürü de Sakızlı Ohannes Paşa'dır⁵⁷.

Osmanlı devleti **1864** senesinde Matbuat Nizamnamesiyle gazetelerin geçici ya da kalıcı olarak kapatılması eylemi mahkeme kararıyla değil de idari tasarrufla gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında **1867** senesinde çıkarılmış olan Kararname-i Ali ile basın yayına karşı her çeşit yetki elde edilmiştir. Bütün gerçekleştirilen bu düzenlemeler yetmeyip ve **1876** senesinde yeni bir kararname ile konulan sansürlü "Osmanlı basınında yayımlanan yazılara hükümet lazım gelen dikkati ve hassasiyeti göstermiş ve genellikle gazeteleri geçici yahud kalıcı olarak kapatmıştır fakat basın inzibat altına alınamamıştır. Bundan dolayı gazetelerin baskıdan evvel denetimine kontrolüne karar verilmiştir. Bu karar da geçicidir..." şeklindeki hüküm gazeteleri daha basılmadan kayıt altına alınma ve istenilmeyen haberlerin önceden önlenmesi için getirilmiştir. Geçekleştirilen bu düzenlemeler ve kararnamelerle birçok gazete geçici yahud kalıcı olarak kapatılmıştır. Ve yazarlar cezalandırılarak, bir kısmı sürgüne gönderilmiş ya da kaçmak zorunda kalmışlardır. Bu verilen cezaların ve sansürlerin emsallerine Osmanlı basın tarihinde rastlanmaktadır. Mesela; Muhbir Gazetesi, Girit meselesi ile ilgili haberlere yer vermesi ve Belgrat Kalesi'nin Sırbistan'a terk edilmesini eleştiren yazısı üzerine gazete geçici olarak kapatılmıştır. Namık Kemal "Şark Meselesi" isimli makalesinden dolayı cezalı konuma düşmüştür. Mizah mecmuası olan Diyojen 15 defa kapatılmıştır. İbret gazetesi de bir ay süre ile geçici olarak yasaklanmıştır. Yine İbretnümay-ı Âlem geçici olarak İbret dört ay süreli olarak Basiret kalıcı olarak kapatılmıştır. Hayal Gazetesi de yasak edilen yayınlar arasında sayılabilmektedir⁵⁸.

⁵⁷ İskit, Server, Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış, MEB, Ankara 2000, s.43.

⁵⁸ BENEK, M. Kazım, "Osmanlı'da Basının Doğuşu Ve II. Meşrutiyete Kadarki Gelişimi", Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siirt 2016, Sayı 6-7, s.34.

III. BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NDE BASIN-YAYIN FAALİYETLERİ VE GELİŞMELERİ

I. I. Meşrutiyet Döneminde Basın Yayın Faaliyetleri Ve Sansür

Osmanlı devleti **1876** senesinde Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi sonucunda geçici bir süre olarak özgürlük ortamı doğmuştur. Nitekim sürgünde olan yazarlar ülkeye dönmeye ve gazetelerde her çeşit yazılar yayımlanmaya başlamıştır. Sultan V. Murat'ın üç aylık saltanat dönemi içerisinde özgür bir atmosfer oluşmuştur. Ve bu durum Sultan II. Abdülhamit'in tahta çıktığı ilk zamanlarda da sürmüştür. Bilhassa Kanun-i Esasi'nin ilan edilmesiyle basın yayın üstündeki baskı kırılmıştır. Bunun üzerine her taraf heyecanlı coşkulu bir vaziyet almıştır⁵⁹. Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkmasının ardından Mithat Paşa, basın kanunu tasarısı hazırlanması için bir komisyon kurdu muştur. Kanun tasarısı hazırlandıktan sonra **1877** senesinin Nisan ayında Mebusan Meclisine sunulmuştur. Bu kanun tasarısının birinci kısmında basımevlerinin kuruluş ve işleyişiyle ilgili hükümler yer alırken tasarının ikinci kısmında ise süreli yayınlarla ilgili düzenlemeler yer almaktadır. Üçüncü kısımda ise basın yayın yoluyla işlenecek suçlar ve bu suçlara verilecek cezalar yer almıştır⁶⁰. Kanun-i Esasi'nin 12. Maddesinde yer alan "matbuat kanun dairesinde serbesttir" ibaresi basına bir yol haritası çizmiştir. Burada bu doğrultuda basına kanun çerçevesinde bir davranış

⁵⁹ BENEK, "Osmanlı'da Basının Doğuşu...", s.34.

⁶⁰ TOPUZ, Hıfız, II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s.51.

sergileneceği ve müdahalelerin keyfi olmayacağı açıkça belirtilmiştir. Lakin tüm bunlara karşın basına yapılan baskılar engellenememiştir.

I. Meşrutiyetin ilanı sonucunda Osmânlı devletinde parlamentolu bir yaşamı getirmediği gibi basın yayın hayatında da önemli kısıtlamaları beraberinde getirmiştir. Osmanlı devletinde basın yayın hayatı yeni gazetelerle devamlı olarak gelişmeye ve ilerlemeye çalışmıştır. Nitekim Kanun-i Esasi'nin ilan edilmesi ile oluşan uygun atmosfer neticesinde gazeteci ve gazete sayısında artışlar meydana gelmiştir. Bu dönemde birçok yeni gazete basın yayın hayatına girmiştir⁶¹. Osmanlı devleti **14 Şubat 1878** tarihinde II. Abdülhamid tarafından Meclis-i Mebusan'ın kapatılması ile ülkede özgürlükler kısıtlanmıştır. II. Abdülhamid yönetimi basın üzerinde etkili olarak özgürlükler kısıtlanmış ve böylece basının çalışamaz hale gelmesini sağlamıştır. Bu dönemde basına uygulanan engellemeler yasaklamalar şunlardır:

- a- Basın sansürü ve basına konan yasaklar
- b- Kitapların yakılması, gazetelerin kapatılması
- c- Gazetecilere çıkar sağlanması, jurnalciliğın teşviki
- d- Yabancı basının satın alınması
- e- Yabancı ülkelerle haberleşmenin engellenmesi⁶²

Osmanlı devletinde **1877** senesinin Nisan ayında Meclis-i Mebusan'a "İlk basın kanunu tasarısı" getirilerek **2 Mayıs 1877** tarihinde tasarı kabul edilmiştir. Tasarının Ayan Meclisi'nden geçmesi on günü bulmuştur. Ancak Sultan Abdülhamid, tasarıyı onaylamamıştır. Meclisten geçen Matbuat Kanunu Tasarısı bir türlü yürürlüğe girememiştir.

II. Abdülhamid'in saltanatı döneminde ilk basın sansürü **1878** senesinde Sıkıyönetin Nizamnamesi'nin hayata geçirilmesiyle başlamıştır. İlk zamanlarda sadece siyasi gazeteler sansür edilmiştir. **1882** senesine gelindiğinde her türlü dergi gazetelerin kapsamına girmiştir⁶³. Bu dönemde gazetelere uygulanan baskı

⁶¹ BENEK, "Osmanlı'da Basının Doğuşu...", s.34.

⁶² TOPUZ, Hıfzı, II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, s.53.

⁶³ TOPUZ, Hıfzı, II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, s.54.

aynı şekilde kitaplara karşı da uygulanmıştır. Hükûmet için zararlı görülen kitapların hepsi yakılarak ortadan kaldırılmıştır⁶⁴.

II. Abdülhamid döneminde gazeteleri kendi yanlarına çekebilmek için çeşitli yollara başvurulmuştur. Bunlar arasında şunlar sayılabilmektedir. Gazetecilerin gönülleri hoş edilerek onlara bir takım cazip ödenekler verilmiştir. Ayrıca yöneticilere yaranmak teşvik edilerek bunun için de ödüllendirme usulü gerçekleştirilmiştir. Bu ödüllendirme usulleri arasında gazetecilere çeşitli kaynaklardan ödenekler sağlamak ve gazetecilere nişanlar vermek gösterilebilmektedir⁶⁵. Bunların yanında Padişah'ın doğum günleri, tahta çıkış yıldönümleri gibi önemli zamanlar için yaldızlı cümlelerle yazı yazarlara ödül olarak Padişah kendilerine nişan ve çeşitli hediyeler vermiştir ve paralar dağıtmıştır. Hatta bu konu ile ilgili yayımlanmış birçok liste mevcuttur. Bu listeler içinde devrin en meşhur yazarları da yer almaktadır.

II. Abdülhamid yurt dışındaki basının kendi aleyhinde yazılar yayımlanmasına engel olmak için oradaki muhabirleri satın almaya yolunu kullanmıştır. Böylece yurt dışındaki ülkelerle haberleşme engellenmeye çalışılmıştır. Bu dönemde ülkemize değişik yöntemlerle haberler ulaştırılabilmektedir. Mesela, yurtdışındaki ülkelerde olan muhabirler yazılar yollamışlardır. Nitekim Paris'ten Ali Kemal, Adnan Adıvar, İsviçre'den Ahmet Cevdet İkdâm gazetesine sürekli olarak yazılar göndermişlerdir. Bunun haricinde yurtdışındaki ülkelerde çıkarılmış olan gazete ve dergilerden çeviriler yapılmıştır. Bunlar arasında bulunan Times, Tribune, Temps, New Freie Presse gibi yurtdışındaki ülkelerin önemli yayın organları olmuştur. Ne var ki bu gazetelerin Osmanlı devleti topraklarına sokulması yasaklanmıştır. Bu gazetelere ancak elçilikler vasıtasıyla ulaşılabilmektedir⁶⁶.

Sultan Abdülhamid, sansürün lüzumluluğunu , niçin yapıldığını ve bu konuda kendisine yöneltilen eleştirilere karşı müdafaasını hatıralarında şöyle anlatmaktadır: “Bizde sansür elzendir (çok lüzumludur), mevcudiyetini tenkit edenler yanılmaktadırlar. Bizdeki müesseseleri garptakiler gibi mütalaa etmeye(değerlendirmeye) imkân yoktur. Belki orada kültürün daha yaygın olması

⁶⁴ TOPUZ, Hıfzı, II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, s.58.

⁶⁵ TOKGÖZ, Ahmet İhsan, Matbuat Hatıralarım, İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s. 72.

⁶⁶ TOPUZ, Hıfzı, II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, s. 61.

sebebiyle, matbuatın tenkitleri tabii karşılanabilir. Fakat bizde henüz halk çok bilgisiz, çok saftır. Tebaamıza çocuk muamelesi etmeye mecburuz... Ebeveyn (anne-baba) ve mürebbi (terbiyecisi) nasıl gençliğin eline zararlı neşriyatın geçmemesine dikkat ederse; bizim hükümet de halkın fikrini zehirleyecek her şeyi halktan uzak tutmaya çalışmalıdır. Fransızcadan tercüme edilen birçok romanın hareme girmesi; kalpleri, fikirleri ifsat etmesi çok acı olmuştur. Bu kötü neşriyatı ithal edenlerin Türkler değil de Fransızlar, Rumlar ve Ermeniler olması ancak teselliden ibarettir. Şu Ermeniler ve Rumlar ne müfsit (fitneci) insanlardır! Piyasaya sürdükleri bu hakikate aykırı romanlar, eğer sansürden geçmeden gazetelerde neşredilseydi halkta fena tesirler uyandırır, bu da ecnebilerin hakkımızdaki fikirlerini büsbütün yanıltırdı. Zaten memleketimiz kâfi derecede her türlü iftiraya maruzdur. Bütün bu söylediğimiz sebepler, sansürün devam etmesini icap ettirici sebeplerdir⁶⁷.” II. Abdülhamid döneminde Türk basınındaki ve dış ülkelerdeki haberlere büyük oranda sınırlamalar getirilmiştir. Bu dönemde yabancı ajansların Osmanlı devletinde yayımladıkları haber bültenlerinde direkt olarak sansür konmamıştır fakat gazeteler basılmadan önce sansürden geçirildiğinden haberlerin yayınlanması kısıtlanmıştır⁶⁸.

II. II. Abdülhamid Han Döneminde Yayımlanan Süreli Yayınlar

Bu dönemde yurt içinde ve yurt dışında olmak üzere birçok gazete yayımlanmıştır. Bu gazeteler istibdat döneminde yayım hayatına başlamış olup II.Meşrutiyet döneminde de yayımlarını sürdürmüşlerdir bu bakımdan bu gazeteler basın tarihinde önemli yer tutmaktadır. Şimdi bu dönemde yayımlanan belli başlı gazeteler hakkında genel bilgiler vereceğiz.

⁶⁷ ÇOLAK, İsmail, Son İmparator Abdülhamid Han'ın Gizemli Dünyası, Nesil Yayınları, İstanbul 2009, s.191-198.

⁶⁸ TOPUZ, Hıfzı, Uluslar arası İletişim, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir 1984, s.194.

A) YURT İÇİNDE YAYIMLANAN SÜRELİ YAYINLAR

I. SABAH GAZETESİ

Gazete **1875** senesinde Rum Papadopoulos Mihran Efendi tarafından çıkarılmış olup aynı zamanda gazetenin müdürlüğünü de yapmıştır⁶⁹. Gazetenin başyazarlığını Şemseddin Sami Bey yapmıştır. Gazete o zamanlarda 10 paraya satılmıştır⁷⁰. Miladî tarihin kullanılması ilk kez bu gazetede gerçekleştirilmiştir. Meşrutiyetin son senelerine dek büyük bir siyasi gazete olarak yayımlanmıştır⁷¹. Gazetenin sansür kurumuyla çekişmesi sonucunda gazete oldukça ağır bir sansüre uğramıştır ve basılan yazılardan boş kalan kısımlar basınımda ilk kez olmak üzere beyaz bırakılarak yayınlanmıştır⁷².

Basın tarihimizde önemli bir yer edinmiş ve meslek olarak gazeteciliği seçmiş olan Hüseyin Cahit Yalçın, Cavit Bey, Adnan Adıvar, Ata Bey, Hamit Vehbi, Ahmet Emin Yalman, Arif Cemil ve Enis Tahsin Til gibi yazarlar bu gazetede çalışmışlardır⁷³.

II. TERCÜMAN-I HAKİKAT GAZETESİ

25 Haziran 1878 tarihinde yayın hayatına başlamış olan gazete Ahmet Mithat Efendi tarafından çıkarılmıştır. zamanın en ciddi siyasal gazetesidir⁷⁴. Tercüman- ı Hakikat gazetesi sade bir dil kullanılarak yazılmıştır. Orta boyda yayımlanmış olup zengin içerikli yazılar yer almıştır. Gazete, önceleri dört sayfa olarak çıkarılmış olup ilerleyen zamanlarda sekiz sayfa olarak yayımlanmıştır. Üç dönem vardır ki Tercüman-ı Hakikat gazetesinin yayın hayatında önemli bir yer işgal

⁶⁹ BAYKAL, Hülya, *Türk Basın Tarihi(1831-1923)*, Afa Matbaacılık, İstanbul 1990, s.118.

⁷⁰ TOPUZ, Hıfzı, II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, s. 67.

⁷¹ ŞAPOLYO, Enver Behnan; *Türk Gazetecilik Tarihi Ve Her Yönüyle Basın*, s. 102.

⁷² ORAL, Fuat Süreyya, *Türk Basın Tarihi (1728-1922)*, s.119.

⁷³ İNUĞUR, Mehmet Nuri, *Basın Ve Yayın Tarihi*, Çağlayan Yayınları, İstanbul 1982, s. 276.

⁷⁴ TOPUZ, Hıfzı, II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, s. 64.

etmiştir. Bunlardan birincisi **1878-1882** yılları arasındaki zaman dilimini kapsamaktadır⁷⁵.

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin ikinci dönemi; **1883-1886** yılları arasındadır. Son olarak üçüncü dönem **1886-1888** yılları arasında içermektedir⁷⁶. Tercüman-ı Hakikat gazetesinin yayın hayatı Ahmet Mithat Efendi'nin ölümüyle sona ermiştir. Günümüzde halen "Tercüman" ismini taşıyan gazete Ahmet Mithat Efendi'nin hatırasını devam ettirerek yayın hayatı sürdürmektedir.

III. İKDÂM GAZETESİ

23 Haziran 1894 tarihinde Ahmet Cevdet Oran tarafından kurulmuştur. Gazete Bâb-ı Âli'de Reşit Efendi Hanı'nda yayın hayatına başlayarak 4 sayfa 11535 adet olarak basılmıştır. Bütün sayıları İstanbul Millet kütüphanesinde bulunmaktadır. İlk sene kırk para üzerinden satışa sunulmuştur. Fakat bu fiyat üzerinde bulunan pul ile artış göstermektedir. Gazetelerden ne zaman ki pul olayı kalkınca gazetenin fiyatı dört bir oranında on paraya kadar düşmüştür⁷⁷.

İkdâm gazetesinin ilk yazı işleri müdürü Makas Mahmut Efendi'dir. İdare müdürü ise Mahmut Bey'dir. Akabinde Mahmut Bey, Cumhuriyet gazetesi kurulduktan sonra Yunus Nadi Bey tarafından kadrosuna alınmıştır⁷⁸. II. Abdülhamid döneminde yayımlanan İkdâm gazetesinde çalışan isimler arasında Mahmut Sadık, Abdullah Zühtü, Hüseyin Cahit Yalçın, Ali Reşat, Mahmut Ata, Dr. Adnan Adıvar sayılabilmektedir. İkdâm Gazetesi'nin yazar kadrosuna daha sonra katılanlar arasında Yakup Kadri KaraOsmânoğlu ve Falih Rıfkı Atay bulunmaktadır. Sene **1908**'de gazetenin başına Ali Kemal geçmiştir. Buradan daha sonra ayrılarak Peyam Gazetesi'ni yayımlanmaya koyulmuştur⁷⁹. Ahmet Cevdet her ne kadar **1922** senesinde Mecdi Sadettin'e bırakmıştır. Fakat **1926** senesinde yeniden gazetenin başına geçmiştir. Kısa bir zaman geçtikten sonra Ahmet Cevdet İkdâm gazetesini

⁷⁵ ŞAPOLYO, Enver Behnan; *Türk Gazetecilik Tarihi Ve Her Yönüyle Basın*, s. 146.

⁷⁶ ŞAPOLYO, Enver Behnan; *Türk Gazetecilik Tarihi Ve Her Yönüyle Basın*, s. 147.

⁷⁷ İNUĞUR, Mehmet Nuri, *Basın Ve Yayın Tarihi*, s. 286.

⁷⁸ ŞAPOLYO, Enver Behnan; *Türk Gazetecilik Tarihi Ve Her Yönüyle Basın*, s.221

⁷⁹ TOPUZ, Hıfzı, II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, s. 69.

Ali Karacan'a nakletmiştir⁸⁰. İkdâm gazetesi 1926 senesine gelindiğinde basın yayın hayatına son vermiştir⁸¹.

IV. MEŞVERET

Meşveret gazetesi Osmânî İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından yayımlanmıştır. Gazetenin müdürü Ahmet Rıza'dır. Gazete 1895-1898 yılları arasında 30 sayı olarak yayımlanmıştır. Gazete aynı zaman da Fransızca olarak da yayımlanmıştır. Gazetenin Fransızca eki 1908 senesine dek yayım hayatına devam etmiştir⁸².

B) YURT DIŞINDA YAYIMLANAN SÜRELİ YAYINLAR

I. MİZÂN GAZETESİ

21 Ağustos 1886 tarihinde İstanbul'da Mizâncı Murad unvanıyla bilinen Murad Bey tarafından çıkarılan gazete; siyasi, ekonomik ve özgürlüğe ait yazılar yayımlamıştır. Bu gazete hükümetin dikkatini çekince Murad Bey, Ekim 1894'te Mısır'a kaçmak zorunda kalmıştır. Kahire'de bulunduğu zamanlarda 21 Ocak 1896 tarihinde aynı isimle Mizân gazetesini yayımlamaya başlamıştır. Kahire'de yayımlanmış olan bu gazete Mizân gazetesinin ikinci dönemini oluşturmaktadır. Mizan gazetesi İstanbul'da 1-59 sayılarına kadar çıkmıştır. Kahire'de ise 25 sayı çıkabilmiştir bu çıkan sayılar İstanbul'daki yayımların bir bakıma devamı niteliğinde olmuştur. Bu gazete yurt dışında hükümetin muhalifliğini yapmıştır. Bu ikinci dönem gazetecilik Kahire, Paris ve Cenevre'yi içine almıştır. Gazetede yazıların muhtevası tetkik edildiğinde İstanbul'daki yayımda ılımlılık görülürken

⁸⁰ TOPUZ, Hıfzı, II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, s. 69-70.

⁸¹ İNUĞUR, Mehmet Nuri, Basın Ve Yayın Tarihi, s. 286.

⁸² DUMAN Hasan, Osmânî-Türk Süreli Yayınları Ve Gazeteleri (1828-1928), Enformasyon Ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2000, s. 564-565.

yurt dışındaki yayımlarda tam tersi olarak tamamen tahrikçi ve ihtilâlcî kişiliğiyle "Jön Türk Mehmet Murad" olarak karşımıza çıkmaktadır⁸³.

Mîzân gazetesi Paris'te **14 Aralık 1896** ile **3 Mayıs 1897** tarihleri arasında 18 sayı olmak üzere yayımlanmıştır. Cenevre'de **10 Mayıs 1897** ile **19 Temmuz 1897** tarihleri arasında yayımlanmış olup Paris'teki sayıların kalanını takip etmiştir.Yani 9-29 sayıları yayımlanmış olup daha sonra gazete kapanmıştır. İlk zamanlarda Mîzâncı Mehmet Murad, Avrupa'da yayımlanmış olan Mîzân gazetesinde II. Abdülhamid aleyhine bir politika izlemiştir. Fakat sonraki zamanlarda II. Abdülhamid tarafında yer almıştır. Mîzâncı Mehmed Murad, İstanbul'a döndükten sonra **30 Temmuz 1908** tarihinden başlamak üzere Mîzân gazetesini yeniden yayımlamaya başlamıştır.Bu zamanlarda İttihat ve Terakki yönetimine yönelik muhalif yazılar yazmaya başlamıştır. O'nun bu çelişkili durumu halk üzerinde olumlu bir izlenim oluşmasına engel olmuştur.

II. OSMÂNLI GAZETESİ

Mîzân gazetesi Cenevre'de kapatılmasının ardından İshak Sükûtî, Abdullah Cevdet, Tunalı Hilmi, Nuri Ahmet, Halil Muvaffak, Akil ve Refik Beyler bir gazete çıkarma noktasında anlaşmaya varmışlardır. Ancak bu haber yayılınca sarayla yapılan anlaşma yerine getirilmeyince bu bahane ile bu işe saray tarafından karşı çıkmıştır.Bundan ötürü gazete **1 Aralık 1897** tarihinde yayım hayatına girmiştir⁸⁴.

Osmânlı Gazetesi, **1900** senesine dek Jön Türklerin merkez yayın organı olarak vazifesini yerine getirmiştir. **1 Haziran 1900** tarihine dek Cenevre'de yayım hayatını sürdürmüştür. Bunların ardından gazetenin idarecileri İstanbul hükûmeti tarafından İstanbul hükûmeti, çeşitli memuriyetlere getirilerek vermek az da olsa susturulmaya çalışılmıştır. Mesela **1900** senesinde İshak Sükûtî Roma, Abdullah Cevdet Viyana elçiliklerinin doktorluk vazifelerine; Tunalı Hilmi ise Madrid elçiliği kâtipliğinin başına geçirilmiştir. Akabinde Nuri Ahmet ve Ethem Ruhi tarafından gazete İngiltere'ye nakledilmiştir ve gazetenin 62. sayısı **10 Haziran**'da Londra'da yayımlanmaya başlamıştır. **1 Ekim 1900** tarihinde 69. sayı Folkeston'da

⁸³ İNUĞUR,Mehmet Nuri, Türk Basınında İz Bırakanlar, s. 45.

⁸⁴ KURAN,Ahmet Bedevi, İnkılâb Tarihimiz Ve İttihâd Ve Terakki, Tan Matbaası İstanbul 1948, s. 98-100.

yayımlanmıştır. Osmânlı gazetesinin son sayısı olan 19. Sayı **15 Mart 1903** tarihinde Avrupa'da yayımlanmıştır. 120. ve diğer sayıları ise Kahire'de yayımlanmıştır. Osmânlı gazetesi **15 Mart 1904** tarihinde Mısır'da 134. sayıya dek yayımlanmıştır. Gazetenin 136. sayısı **12 Temmuz 1904** tarihinde yeniden İsviçre'de yayınlanmıştır. İsviçre'de yayımlanan son sayı **8 Aralık 1904** tarihindeki 142. sayı olmuştur⁸⁵.

III. ŞURA-YI ÜMMET GAZETESİ

Şura-yı Ümmet gazetesi Ahmet Rıza tarafından çıkarılmıştır. Şura-yı Ümmet gazetesinin ilk sayısı **15 Nisan 1902** tarihinde Türkçe olarak yayınlanmıştır. Bu ilk sayısında gazetenin savunacağı prensiplerden bahsedilmiştir.

Şura-yı Ümmet gazetesinin yazar kadrosunda Selanikli Nazım, Sezai ve Ahmet Saip isimleri bulunmaktadır. Bunun yanında Yusuf Akçura, Sami Paşazade Sezai ve Ahmet Ağaoğlu da gazete de yazılar kaleme alan kişiler arasında sayılabilmektedir. Şura-yı Ümmet gazetesi, Sultan II. Abdülhamid düşmanlığının yayın organı haline gelmiştir. Prens Sabahattin ile Ahmed Rıza Bey ortak düşman olarak II. Abdülhamid'i görmüşlerdir⁸⁶.

Ahmet Rıza, **1902-1908** yılları arasında Paris'te ve Kahire'de Şura-yı Ümmet gazetesinin yayımlanmasını sağlamıştır. Ahmet Rıza merkezîyetçiliği savunurken karşısında olan Prens Sabahattin ise Adem-i Merkezîyetçiliği savunmuş olup bu savunduğu düşüncelerini de “Terakki” adlı Türkçe olarak yayımlanan küçük ebattaki gazetede yazıya dökmüştür. İttihatçılar, meşrutiyetin ardından Ahmet Rıza taraftarının fikirlerini kabullenip savunmuş iken , Prens Sabahattin ise fikir mücadelesini tek başına sürdürmek mecburiyetinde kalmıştır⁸⁷.

I. Meşrutiyet ve II. Abdülhamid Döneminde yayımlanan başlıca süreli yayınlardan genel olarak söz edilmiş olup süreli yayınlar bunlarla sınırlı değildir. Bunların haricinde “Genç Kalemler, *Türk Yurdu, Yeni Tasvir-i Efkârı, Millet, İttifak, İttihad, Basiret-Ali Efendi, Peytaht, Servet, Ahali, İstiklal, Metin, Saadet, Zaman,*

⁸⁵ İNUĞUR, Mehmet Nuri, Basın Ve Yayın Tarihi, s.298.

⁸⁶ TUNAYA, Tarık Zafer, Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri, Siyaset İlimi Serisi, İstanbul 1960, s. 69.

⁸⁷ İNUĞUR, Mehmet Nuri, Basın Ve Yayın Tarihi, s. 301.

Vakit, Sırat-ı Müstakim, Sedâ-yı Din, Târik-i Din, İlmiye, Mikyas-ı Şeriat, Hikmet, Medrese, Ceride-i Sufiye, Ceride-i İlmiye, Adalet, Ahrar, Bayraktar, İfham, İnkılab, İştirak, İttihad ve Terakki, Vazife, Volkan, Yeni Gazete, Hak, Protesto, Hakikat, Hayret, Karagöz, Hak Yolu, Cem, Havadis, Hakimiyet-i Milliye, İctihad, Piyano, Hür Memleket, Hamiyet, İleri, Devlet, Hanımlara Mahsus Gazete, Hayalî, Haberdar, Rençber, Rivayet, Serbestî, Sadâ-yı Hak, Tevhid-i Anasır, Tercüman-ı Efkar, Tenvir-i Efkar, Teşvik, Tecelli, Tasavvuf, Tevsil-i Mezuniyet, Tasvir-i Efkar, Tarih Encümeni Mecmuası, Türk Yurdu, İkdam, Sabah, Tercüman-ı Hakikat, Tanin, Hürriyet, Mizan, Şûrâ-yı Ümmet, Hukûk-u Umumiye, Hakimiyet-i Milliye, Selâmet-i Umumiye, Genç Türk, Yeni Ses, Hür Memleket. Mecmualardan ise; Şehbal, Resimli Kitap, Muhasin, Resimli İstanbul, Aşîyan, Eşref, Musavver Muhit, Terbiye, Türk Yurdu, Yeni Mecmua, İctimaiyat, Edebiyat, İlâhiyat⁸⁸” yayımlanmıştır. Fakat biz konumuzun sınırlarının kapsamı itibariyle bunlarla yetiniyoruz.

⁸⁸ **ALTUNÇİZME**, Hikmet, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Süreli Yayınlar*, CÜ, SBE, Sivas 2015, Kasım, <https://hikmetaltuncizme.wordpress.com/2017/02/07/ikinci-mesrutiyet-devrinde-sureli-yayinlar/>, (05.07.2018).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

I. EBUZZİYA MEHMED TEVFİK BEY'İN HAYATI

Ebuzziya Mehmed Tevfik Bey, miladi 1849 senesinin Şubat ayının 10'unda İstanbul Sultanahmet'te dünyaya gelmiştir. Ebuzziya Mehmed Tevfik'in cediti XIII. yüzyılda Orta Asya'nın Horasan ilinden gelip Konya'nın Koçhisar (bugün Ankara'ya bağlı) kasabasına yerleşen ve kasabaya Şereflikoçhisar adını veren Şerefli aşiretinden Atçeken (Esb keşan) Hacı Hasanoğlu ailesinden gelmektedir. Babası Hasan Kamil Efendi'dir. Babası Maliye Sergi Kalemî memurudur. Ebuzziya Mehmed Tevfik, ilk öğrenimine Sultanahmet'te Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi'nde başlamıştır. 1857 senesinde babası ölmüştür. Ölümünden sonra "*peder-mande*" adı verilen bir yonteme göre babasının yerine aynı daireye memur olarak tayin edilmiştir. Ebuzziya Mehmed Tevfik on yedi yaşına dek maliyenin değişik kalemlerinde olmak üzere icraatlar yapmıştır. Kendisi burdan sonra Şûra-yı Devlet ikinci sınıf mülkiye mülazımlığına getirilmiştir (Haziran 1868). Maliye'de çalıştığı zamanlarda yine kendisiyle beraber aynı kalemde memurluk yapan Abdülhak Hamid ve Hacı Edhem Paşazade, Kadri Bey'den Arapça, Farsça ve Edebiyat dersleri almıştır. Bunun yanında *Cem'iyet-i İlmiyye-i Osmaniyye* halka açık dersler vermiştir. Kendisi bu derslere de katılmıştır⁸⁹. Gazeteciliğe 1864'te *Ruznâme-i Ceride-i Havâdis'te* yazılar yazarak başlamıştır⁹⁰. Ebuzziya gazetede bir yazı vesilesiyle önce Namık Kemal, onun aracılığıyla da Şinasi ile tanışmıştır ve *Tasvir-i Efkâr* gazetesine geçmiştir; daha sonra *Yeni Osmanlılar Cemiyeti*'ne girmiştir (1866). *Yeni Osmanlılar Tarihi*'nde kendisinin cemiyete hangi tarihlerde katıldığı kimlerle ilişkide bulunduğunu uzun uzun anlatmıştır Fevziye Abdullah Tansel. Bununla beraber Mayıs 1867'de hükümet

⁸⁹ EBUZZİYA, Ziyad, "*Ebuzziya Mehmed Tevfik*", İA, İstanbul 1994 , C.10, s. 374-375.

⁹⁰ TOKMAKÇIOĞLU, Erdoğan, *Türk Basın Tarihi*, İsim yayınları, Ankara 2001, s. 86.

cemiyetin varlığından haberdar olduğunu kaydetmektedir. Yine cemiyet üyelerinden bazıları Avrupa'ya kaçmışlardır veya sürgüne gönderilmişlerdir. Bu sıralarda Ebüzziya İstanbul'da kalabilmiştir. Dolayısıyla kendisinin hakikaten cemiyete üye olup olmadığı konusunda kuşku uyandırmıştır. Fakat *Yeni Osmanlılar Tarihi'ni* açıklayarak ve notlarla yayımlanmasını sağlayan Ziyad Ebüzziya, Tansel 'in bu düşüncesini hareketin içinde bulunan ve eserin tefrika edildiği yıllarda hayatta olan Yeni Osmanlılar'ın isimlerini sayarak yazılanlara karşı çıkmamalarını kanıt olarak gösterip reddetmiştir. M.Kaya Bilgegil de düşünce hayatımızda farklı yönlerden özel bir yeri vardır Ebüzziya Tevfik'in demiştir. Bazen kendisini Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin mühim şahsiyetlerinden biri gibi gösterirken bazen de Avrupa'daki Genç Türkler'i ağır bir üslupla suçlamaktan utanmadan sıkılmadan çekinmediğini ileri sürmüştür.

Yirmi yaşlarında iken *Terakki* gazetesinin yazı işleri müdürü olmuştur Ebüzziya. Böylelikle gazetecilik yaşamına başlamıştır. *Terakki* gazetesinin ekleri olarak *Terakki Eğlencesi* ve *Letâif-i Asar* isimleriyle iki adet mizah dergisi yayımlamıştır. Ardından da *Hakaiku'l- vekayi'* gazetesinde çalışmıştır. *Diyojen, Çıngıraklı, Tatar* ve *Hayal* dergilerinde de çalışmıştır. Ebüzziyanın bu sırada kendi adıyla neşrettiği bir kısım yazıları hükümette rahatsızlık uyandırdığından Şûrayı Devlet'teki görevine son verilmiştir (**Şubat1872**)⁹¹. Şinasî'nin ölümünden sonra satılığa çıkarılmıştır. Bu sıralarda ülkede meşrutiyet düşüncelerinin yayılmasını sağlamak için bir gazete yayımlatmayı düşünen Mustafa Fazıl Paşa Tasvir-i Efkâr Matbaasını satın alarak Yeni Osmanlılar Cemiyeti kurucularına armağan etmiştir. Namık Kemal, Menâpirzade Nûri ve Kayazade Reşad beyler kendi haklarından feragat etmişlerdir. Bunun üzerine Ebüzziya Mehmed Tevfik matbaanın sahibi olmuştur. Aradan az bir zaman geçtikten sonra Namık Kemal'in başmuharrirlik yapmış olduğu *İbret* gazetesi de Tasvir-i Efkâr Matbaasında yayımlanmaya başlamıştır (**Haziran1872**). Kısa bir süre içerisinde *İbret* gazetesi okurları tarafından büyük bir ilgi görmüştür. Ve *İbret* gazetesinin tirajının hızlı bir şekilde yükselişe geçmesi Mahmud Nedim Paşa hükümetini ürkütüp endişelendirmiştir. Ve ardından gazete daha 19.sayısında iken dört ay süreyle kapatılmıştır (**Temmuz 1872**). Akabinde *İbret'in* sahiplerinden Nuri Bey Ankara mektupçuluğuna Reşad Bey

⁹¹ EBUZZİYA, "Ebüzziya Mehmed ..." s. 374-375.

Bilecik kaymakamlığına tayin edilmiştir. Ebüzziya da İzmir'de yeni kurulan *Muhakeme-i Kebire-i Merkeziyye* başkatipliğine tayin edilmiştir. İstanbul'dan uzaklaştırılmak istenmiştir kısacası. Lakin Ebüzziya harcırahını alma mazeretiyle hareketini geciktirdiği esnada sadarete değişiklik hasıl olmuştur. Ve Mahmud Nedim Paşa'nın yerine getirilmiştir. Midhat Paşa'nın sadareti sırasında İzmir mahkemesi ortadan kaldırılmıştır. Böylece Ebüzziya sürgünden kurtulmuştur.

Midhat Paşa İbret gazetesinin geri kalan cezasını affetmiştir. Diğer taraftan Namık Kemal'i Gelibolu'ya mutasarrıf olarak tayin etmiştir. Bunun ardından Ebüzziya *Sirac* isimli bir gazete tek başına çıkarmak için teşebbüste bulunmuştur. Fakat bu teşebbüsü Mithat Paşa tarafından engellenmiştir. Buna rağmen *Hadika* isimli bir ziraat gazetesinin imtiyazını üstlenmiştir. Midhat Paşa sadarettten azledilince Hadikayı siyasi bir gazete olarak yayımlamaya başlamıştır (**Kasım 1872**). Öte yandan Tasvir-i Efkar Matbaası'nda da kitaplar neşretmeye devam etmiştir. Namık Kemal'in de bu gazetede birçok önemli yazısı yayımlanmıştır.

Ne var ki hükümet *Hadika*'da neşredilen yazıları aşırı bulduğunu düşünerek gazeteyi 56. sayısından itibaren iki ay süreyle kapattırmıştır⁹².

Ebüzziya Mehmed Tefik, yayım hayatına devam edebilmek için *Cüzdân* adıyla bir dergi yayımlatmıştır. Ancak bu dergi henüz ilk sayısında hem toplatılıp imha edilmiştir hem de kapatılmıştır. Böylece Türk basın tarihinde toplatılan ilk dergi *Cüzdân* olmuştur (**5 Şubat 1873**)⁹³. Bu arada Gelibolu mutasarrıflığından Namık Kemal Ankara mektupçuluğundan ise Nuri Bey azledilmiştir. Bu olay üzerine ikisi de İstanbul'a dönmüş ve tekrar İbret'te yazı yazmaya başlamışlardır. *Cüzdân* 'ın kapatılmasının hemen ertesi günü İbret gazetesi de 110. sayısında bir ay süreyle yeniden tatil edilmiştir. Yeni hükümet *Sirac*'ın yayınına müsaade edince Ebüzziya bu dergiyi yayımlamaya başlamıştır (**Mart 1873**). **1 Nisan 1873** tarihinden itibaren Namık Kemal'in *Vatan yahut Silistre* adlı piyesi Güllü Agop Tiyatrosu'nda oynanmıştır. Ve bu piyes seyirciden büyük ilgi ve kabul görmüştür. Bunun üzerine benzer oyunlar yenilenmiştir. Bu zamanlarda Namık Kemal hakkında ve onun piyesi hakkında İbret'te sitayişkar yazılar yayımlanmıştır. Ve Ebüzziya *Sirac*'da maaşlarını alamadıkları için yürüyüş yapan tersane işçilerini haklı bulan onları savunan makaleler yazmıştır.

⁹² EBUZZIYA, "Ebüzziya Mehmed ...", s. 375.

⁹³ TOKMAKÇIOĞLU, Erdoğan, Türk Basın Tarihi, s. 86.

Bunun üzerine, "Yeni Osmanlılar canlanıyor" endişesiyle *Sirac* ve *İbret* gazeteleri hükümet tarafından yeniden kapatılmıştır (5 Nisan 1873)⁹⁴. Ardından da "muzır neşriyat"ta bulunmaları sebebiyle Ebüzziya Mehmed Tevfik ve Ahmed Midhat Efendi Rodos'a sürgün edilmişlerdir. Aynı zamanda Namık Kemal Magosa'ya, Menapirzade Nürive Bereketzade İsmail Hakkı Bey de Akka'ya sürgüne gönderilmişlerdir (10 Nisan 1873). Ahmed Midhat Efendi ve Ebuzziya Mehmed Tevfik Rodos'ta bir kale hapsinde tutulmuşlardır. Ebüzziya Mehmed Tevfik belli bir zaman sonra adanın mutasarrıfı Maşuk Paşa'nın kendisine yardım etmesi üzerine kütüphaneye gitme izni almıştır. Geçimini sağlayabilmek için de hapisanede iken hazırlamış olduğu yazıları Şemseddin Sami'ye göndermiştir. Zira Ebuzziya Mehmed Tevfik İstanbul'da Şemseddin Sami'ye matbaasını teslim etmiştir daha önceden. Bunun üzerine Ebuzziya Mehmed Tevfik kendi matbaasında *Muharrir* adıyla bir dergi yayımlatmaya başlamıştır (Kasım 1875). Bu zamana dek yazılarında Mehmed Tevfik imzasını kullanmıştır fakat bir mahpus ve sürgünün kendi ismiyle yazı yazması yasak olmasından ötürü bundan böyle çocuklarından büyük oğlu olan Ziya'ya nisbetle *Ebüzziya* takma ismini kullanmaya başlamıştır. 31 Mayıs 1876 tarihinde duyurulan genel afı İstanbul'a dönmüştür.

Daha sonra gazetelere verdiği ilanlarda da (30 Haziran 1876) bundan sonra bu takma adı *Ebüzziya* yı isim olarak kullanacağını söylemiştir.. Bu takma isim daha sonraları ailesine soyadı olmuştur. Rodos'ta sürgünde olduğu zamanlarda Türk nesrinin geçirdiği gelişmeyi göstermek üzere Batılı tarzda bir ilk olan edebiyat antolojisi *Numune-i Edebiyyât-ı Osmaniyye'yi* hazırlamıştır⁹⁵.

Bu sıralarda Ahmed Midhat Efendi ile beraber ülkemizde Batı tarzında eğitim öğretime başlayan ilk okul niteliğindeki "*Medrese-i Süleymaniyye*" yi kurmuştur (1876)⁹⁶. İstanbul'a döndükten sonra II. Abdülhamid'in hazırlattığı Kanûn-ı Esasi (Anayasa) çalışmalarına katılmıştır; aynı zamanda sarayda kurulması planlanan ve tasarlanan *Cem'iyet-i Mütercim'in*'e de dahil edilmiştir. Meşrutiyet'in ilanı, Meclis-i Meb'usan'ın açılması, 93 Harbi, bunun akabinde meclisin tekrar kapatılması ve Kanun-ı Esasi'nin yürürlükten kaldırılmasıyla meşrutiyete bel bağlayan devrin

⁹⁴ EBUZZIYA, "*Ebüzziya Mehmed ...*", s. 375.

⁹⁵ EBUZZIYA, "*Ebüzziya Mehmed ...*", s. 375.

⁹⁶ TOKMAKÇIOĞLU, Erdoğan, *Türk Basın Tarihi*, s. 86.

aydınlarının muhalefeti, II. Abdülhamid idaresini ve yönetimini bunları çeşitli memuriyetlerle İstanbul'dan uzaklaştırmaya yöneltmiştir.

Dönemin diğer bir kısım yönetim muhalifleri gibi Ebüzziya da Bosna mektupçusu olarak İstanbul'un dışına çıkarılmıştır. Bosna'da vilayet gazetesinin idaresini ve yayımını üzerine almıştır; bu sırada *Bosna Vilayeti* Salnamesi'nin 13. sayısını çıkarmıştır. (1295/1878) Ebüzziya'nın buradaki vazifesi, Bosna- Hersek'in Avusturya tarafından geçici olarak işgaline kadar sürmüştür. İstanbul'a döndükten sonra bir yandan yeni bir matbaa kurmaya çalışırken bir yandan da *Salname-i Ebüzziya* adıyla bir almanak hazırlamaktadır (Mart1879); fakat eser daha matbaada iken gelen bir emirle imha edilmiştir (Bugün elde sadece üç nüshası bulunmaktadır).

Ertesi sene 1900'de Konya'ya sürgüne gönderilmesine dek devamlı olarak yayımladığı salnarnelerin neşrine başlamıştır aynı tarihlerde. Tanzimat dönemi edebiyatçılarının önemli bir neşir vasıtası olan *Mecmua-i Ebüzziya*'yı yayım hayatına geçirmiştir (Mayıs 1880)⁹⁷.

Almanya'dan getirttiği yeni makinelerle kurduğu matbaasında kitap yayımlamaya devam eden Ebüzziya, halka okuma alışkanlığı kazandırmak amacıyla *Universal Bibliothek* neşriyatını örnek alarak *Kitâbhâne-i Meşâhir* ve *Kitâbhâne-i Ebüzziyâ* isimleri altında içinde kendi eserleriyle Şinasi ve Namık Kemal'in eserlerinin de bulunduğu telif ve tercüme 100'den fazla cep kitabı yayımlamıştır. Bu arada fasiküller halinde *Lûgat-ı Ebüzziya*'yı neşre başlamıştır (1888). Israrlı talepleri üzerine II. Abdülhamid tarafından Mekteb-i Sanayi müdürlüğüne getirilen (Kasım 1891) Ebüzziya, aynı zamanda devrinin önde gelen bir kûfi hattatı ve arabesk süsleme sanatçısıdır. Yıldız Sarayı'nın salon tezyinatıyla Yıldız Camii'nin tezyinatı ve levhaları da Ebüzziya'ya yaptırılmıştır. Ayrıca padişahın kendi eliyle imal ettiği muhtelif ahşap esere işlediği "Abdülhamid" amblemleri de onun istifidir. Ancak mektepte yenilikçi birtakım faaliyetleri gerçekleştirmek ve ders vermek için Avrupa'dan bazı sanatkar ustalar getirtmesi üzerine aleyhinde bir jurnal verilmiştir.

Ve okul müdürlüğünden alınarak Şûra-yı Devlet üyeliğine getirilmiştir (Aralık 1892) Burada mümkün olduğu kadar politikadan uzak durmaya çalışmıştır; *Servet, Ma 'Jılmat, Hazine-i Fünûn, İrtika, Musavver Fen ve Edeb* gibi dergi ve

⁹⁷ EBUZZIYA, "Ebüzziya Mehmed ...", s. 375.

gazetelerde değişik konularda yazılar yazmıştır. Buna rağmen **1893-1900** yılları arasında on defa tutuklanmıştır; nihayet verilen jurnaller üzerine oğlu Talha ile beraber Konya'ya sürgüne gönderilmiştir (**Nisan 1900**). Sekiz yıldan fazla süren bu sürgün hayatı boyunca matbaası mühürlenip kapatıldığından Almanya'dan getirttiği makinelerle deposundaki kitaplar büyük ölçüde zarar görmüştür. Sürgün yıllarında Konya vilayet gazetesine imzasız yazılar yazmıştır, aynı zamanda kurduğu bazı özel tezgahlarda halı dokumacılığıyla meşgul olmuştur. II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine çıkarılan genel af İstanbul'a dönmüştür (**Temmuz 1908**). Bu dönemde fiilen politikaya atılarak İttihat ve Terakki Fırkası'na girmiştir; seçimlerde Konya vilayetinden aday olup Antalya sancağından mebus seçilmiştir. Bu arada matbaasını yeniden faaliyete geçirip *Mecmua-i Ebüzziya*'yı tekrar yayımlamaya başlamıştır.

Kendisi Konya'da iken ölen Yeni Osmanlılar'ın yakın dostu Fransız gazeteci G. Giampietri'nin *Le Courier d'Orient* adlı gazetesini Fransızca olarak neşretmeyi sürdürmüştür (**Nisan 1909**). Bu arada Şinasi'nin varislerinden *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin imtiyazını satın alarak bunu *Yeni Tasvir-i Efkâr* adıyla çıkarmaya başlamıştır (**Mayıs 1909**). 31 Mart Vak'ası'nı takip eden günlerde Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girişi, Sultan Abdülhamid'in hali İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaf fırkalarının kıyasıya mücadeleleri sırasında ilan edilen örfi idare günlerinde çıkarmakta olduğu gazete defalarca kapatılmıştır. Ebüzziya her defasında isim değiştirerek gazetesini yayımlamaya devam etmiştir. Zaman zaman matbaası mühürlenip ve hapse atılmıştır. Babıali Baskını ile iktidara geçen yeni hükümetçe serbest bırakıldığıının ertesi günü evine dönerken Kadıköy vapurunda ölmüştür ve Bakırköy Mezarlığı'ndaki aile kabristanına defnedilmiştir (**27 Ocak 1913**)⁹⁸. Basın,yayın,gazete ve matbaa tekniği gibi birçok alanda ülkeye çeşitli yenilikler getiren Ebüzziya Tevfik, bir edebi şahsiyet olmaktan ziyade Tanzimat devrinin önemli isimlerini sonraki nesillere tanıtan ansiklopedik bilgiye sahip bir yayımcıdır. Ebüzziya zihniyet bakımından, bir milletin ancak gelenek ve göreneklerine milli ve dini inançlarına bağlı kalarak ve faydalı her türlü yeniliği benimseyerek gelişebileceğine inanan muhafazakar bir Osmanlı aydınıdır. Asla yılmayan bir karaktere sahip olan Ebüzziya hayatı boyunca cehaletle ve ülkeye zarar getirebilecek şeylerle mücadele etmiştir.

⁹⁸ EBUZZİYA, "Ebüzziya Mehmed ...", s. 375-376.

Rodos ve Konya'daki sürgün hayatı, faaliyetlerinden şüphelenen devrin yöneticileri tarafından defalarca göz altına alınması, zaman zaman tutuklanması, matbaasının kapatılması ve hakkında verilen jurnaller onu yıldırılmamış, hayatı boyunca doğru bildiklerini söylemekten çekinmemiştir. Yaşadığı dönemde, Osmanlı devleti'nin parçalanmasını önlemek için devrin diğer aydınları gibi Ebüzziya da milliyetçilik ve Türkçülük ideolojileri yerine Osmanlılık bağına önem vermiş ve devletin hıristiyan dünyası karşısına müslüman unsurların çoğunluğu ile çıkabilmesi için sürekli olarak din birliğine ve Müslümanlık kavramına sarılmıştır. Ancak vatanın bütünlüğü ve selametinin esas itibarıyla Türk unsurunun gelişip kuvvetlenmesiyle mümkün olabileceğini belirtmekten de geri kalmamıştır. Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi'nden başka herhangi bir okula gitmediği halde kuvvetli azmi ve iradesi sayesinde kendi kendine iyi seviyede Arapça, Farsça, Fransızca, Almanca ve Rumca öğrenmiş, edindiği geniş bilgi ve kültür sonucunda çıkardığı gazete ve dergilerle diğer yayın faaliyetleri devrinde tek başına bir mektep olmuştur. Şiirleri yok denecek kadar az olan Ebüzziya'nın asıl faaliyet sahası nesirdir. Kuvvetli bir mantığa dayalı basit ve sade cümlelerle kurulu yazıları bugün de zevkle okunabilmektedir. Daha çok gazeteci hüviyeti ağır basan Ebüzziya'nın tiyatro yazarlığı Namık Kemal ve arkadaşları gibi halk kitlelerini hürriyet fikrine ve yenilik düşüncelerine yöneltmek için bir vasıta. Hatıra türündeki eser ve makaleleri ise Osmanlı devleti'nin her bakımdan en karışık dönemiyle ilgili çeşitli sosyal, edebi ve siyasi olaylara ışık tutabilecek niteliktedir. Ebüzziya Tevfik daha ilk yazılarında asırlardan beri Türkçe'ye girmiş birtakım Arapça, Farsça kelime ve terkiplerle mücadele etmiş, devrin diğer yazarlarının müdafaa ettiği sade Türkçe ile güzel makale örnekleri vermiştir. 1869'da ilk defa Arap harflerini değiştirme fikrini ileri süren Leh mühtedisi gazeteci Hayreddin ile tartışmaya girmiş, maarifin ilerlemesinin bir sistem ve metot meselesi olduğunu harfleri değiştirmekle eğitimde gelişme sağlanamayacağını söylemiştir. Böyle bir değişikliğin yeni nesillerin asırlara dayanan kültür temelleriyle bağlarını koparacağını öne sürerek ileride Türk kültürü için büyük boşluklar doğuracağını savunmuştur⁹⁹.

Gerek muhteva gerekse baskı tekniği bakımından türünün önde gelen örneği durumundaki takvimli, Batı'da "almanak" adı verilen ansiklopedik yıllıkları ilk defa

⁹⁹ EBUZZİYA, "Ebüzziya Mehmed ...", s.376.

Ebüzziya yayımlamış ve bu türün ülkede tanınmasında öncülük etmiştir. On yedi yaşında gazeteciliğe başlayan Ebüzziya Şinasi ve Namık Kemalle tanıştıktan sonra bilhassa onların etkisiyle ve basın yayım yoluyla giriştiği fikir mücadelesini hayatının sonuna kadar sürdürmüştür.

II.Meşrutiyet'in ilanı üzerine yayım hayatına koyduğu *Yeni Tasvir-i Efkâr* kısa zamanda Türkiye'nin en ciddi fikir gazetelerinden biri olmuş, gazete ölümünden sonra da çocukları Talha ve Velid Ebüzziya'nın elinde uzun yıllar bu durumunu muhafaza etmiştir. Halkın uyanmasına ve kültür sahibi olmasına vesile teşkil edecek eserler basmak maksadıyla yayımcılığa başlayan Ebüzziya özellikle Şinasi ve Namık Kemal'in eserlerini basarak bunların düşüncelerinin geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Türkiye'de Batı tekniğiyle güzel ve temiz baskı yapma işini matbaasmda yine o başlatmıştır. Yayımladığı eserlerle Almanya'da 1889'dan beri düzenlenen milletlerarası sanat baskıları (*editione lux*) yarışmalarına katılarak her yıl birkaç eseri dereceye girmiş ve bunlar *Internationale Graphische MusterAustausch* adlı yıllığa alınmıştır. Bu başarısından dolayı kendisine Fransa Devleti tarafından kültür hizmeti liyakat madalyası verilmiştir. Devrinde kûfi hatta üstat sayılan Ebüzziya Tefvik bu yazı ile kendine has bir üslûp geliştirmiştir. O dönemdeki resmi ve özel kuruluşlara ait büyük binaların ekserisinde bulunan yazılarının çoğu harf devriminden sonra kazanmıştır. Bugün Arkeoloji Müzesi'nin giriş kapısı üstünde görülen "*Müze-i Hümayun*" yazısı, Yıldız Camii'nin içinde kubbealtı çemberini çeviren kûfi hatla süre-i mülk, madalyonlar içindeki aşere-i mübeşşere isimleriyle mihrap üstündeki besmele ona aittir. Türk tarzı arabesk süslemede de zamanının başarılı bir sanatkârı olan Ebüzziya, Yıldız Sarayı'nın Muayede Salonu ile Yıldız Camii'nin içinde ve hünkâr mahfilindeki bir kısım arabesk süslemelere imzasını atmıştır. Ayrıca çini mürekkebiyle yaptığı "*eau forte*" denilen desenler ve sulu boya çalışmaları özel koleksiyonlarda bulunmaktadır¹⁰⁰.

Eserleri

“A) Salname ve Takvimleri

1. Salname-i Hadika (İstanbul 1290).

Türkiye'de çıkarılan ilk almanaktır.

¹⁰⁰ EBUZZIYA, “Ebüzziya Mehmed ...”, s.376-377.

2. Bosna Vilayeti Salnamesi (Saraybosna 1295).

Tipografi ile basılan ilk il salnamesidir.

3. Salname-i Ebüzziya (İstanbul 1296).

Dağıtılmadan önce el konulup imha edilmiştir. İmha edilmesinin sebebi, muhtevasında yer alan olayların kronolojik listesinde II. Abdülhamid'in sürgüne gönderdiği Süleyman Paşa'nın sürgün tarihinin yer almış olmasıdır.

4. Salname-i Kamerî (İstanbul 1297). s. Rebi-i Ma'rifet- Salname-i Ebüzziya (İstanbul 1297). 2. seneden itibaren Rebi-i Ma'rifet- Takvim-i Ebüzziya (II-VIII, İstanbul 1299-1305).

9. seneden itibaren *Nevsal-i Ma'rifet- Takvim-i Ebüzziya* (IX-XI, İstanbul 1306, 1308, 1310). 12. seneden itibaren *Takvim-i Ebüzziya* (XII-XIV, İstanbul 1311, 1315, 1316) adıyla yayımlanmıştır. VI. cildi (İstanbul 1303).

Türkiye'de çinkografi usulüyle resimlendirilmiş ilk eserdir. Çeşitli aralıklarla on dört yıl yayımlanan bu takvim, Ebüzziya'nın Nisan 1900'de Konya'ya sürgüne gönderilmesiyle durmuş, sürgünden döndükten sonra ise bu yayını devam ettirmemiştir. Resimli, her biri ortalama 180-200 sayfa hacmindeki bu takvim - yıllıklarda bir takvimde bulunması gereken bilgilerden başka bir yıl içinde meydana gelen önemli olaylarla o yıl içinde vefat eden siyaset, sanat ve kültür dünyasının tanınmış şahsiyetleri hakkında haberlere, Avrupa ve Amerika'daki sanat, kültür ve yayın faaliyetlerini tanıtıcı yazılara da yer verilmiştir. Ayrıca tanınmış bir kısım yerli ve yabancı şair ve yazarlardan örnek parçalar. "*Ma'lümat-ı Mütenevvia*" başlığı altında değişik konularda bilgiler ve son kısımda da Matbaa-i Ebüzziya tarafından neşredilen kitaplar hakkında tanıtıcı kısa bilgiler yer almaktadır. *Ebüzziya Takvimi*, 1943 yılında duvar takvimi şeklinde Velid Ebüzziya tarafından çıkarılmaya başlanmış ve üç yıl devam etmiştir. Onun 1945'te vefatından sonra yeğeni Ziyad Ebüzziya aynı takvimi yirmi altı yıl (1945-1970) çıkarmıştır.

6. Takvim-i Rebi'-Zamime-i Rebi-i Ma'rifet (İstanbul 1302).

7. Rusya Müslümanları'na Mahsus Takvim-i Ebüzziya (İstanbul 1303).

8. İmsakiyye-i Nevin (İstanbul 1309).

9. *Takvim-i Nisa* (İstanbul 1317). Türkiye'de kadınlar için çıkarılan ilk takvimdir¹⁰¹ .

B) Değişik Konulardaki Telif Eserleri

1. *Millet-i İsrailiyye* (İstanbul 1305).

2. *Makame-i Tevkitiyye* (İstanbul 1311). On iki nüsha basılan bu eser bir hatıratır.

3. *Ne Edat-ı Nefyi Hakkında Tettebbuat* (İstanbul 1324)

4. *Yeni Osmanlılar Tarihi* İlk defa (1909-1910)'da *Yeni Tasvir-i Efkar'da* tefrika şeklinde neşredilen eser, yıllar sonra notlar ve açıklamalarla birlikte Latin harfleriyle üç cilt halinde Ziyad Ebüzziya tarafından yeniden yayımlanmıştır (İstanbul 1973-1974) s. *Lugat-ı Ebüzziya* (İstanbul 1306) iki cilt halindeki eser "öd" kelimesinde kalmıştır.

Ebüzziya Konya'ya sürgüne gönderildikten sonra matbaası talan edildiğinden forma halinde satışa çıkarılan lugatın matbaada bulunan formları da diğer eserlerle beraber yok edilmiştir.

C) Piyesleri

1. *Ecel-i Kaza* (İstanbul1288) Altı perdelik bir dram olan eser, 29 Kasım 1872'de Gedikpaşa'daki Osmanlı Tiyatrosu'nda saray dışında Türk seyircisine oynanan ilk telif piyestir. Hasılatı tiyatro sanatçılara verilen ilk oyun da budur. Türk edebiyatında tenkit edilen ilk telif piyes deyince *Ecel-i Kaza* 'dır (*Diyojen*, nr.167, İstanbul 5 Kanunuevvel1872).

2. *Habibe yahut Semahat- ı Aşk* (İstanbul 1291). Dört perdelik bir dram olup Victor Hugo'nun *Anjelo ou le tyran de Padou* adlı eserinden adaptedir.

Ebüzziya bu eseri Rodos'ta sürgünde iken yazmıştır. Hugo'nun eserinin genel çerçevesi korunmakla beraber piyes tamamen siyasi maksatla kaleme alınmış ve istibdatla itharn edilen Abdülaziz'e öldürülmesini gerektirecek kadar büyük hücumlarda bulunulmuştur. Önce önsözü çıkarılarak yayımlanmasına izin verilen eser Abdülaziz'in hal'inden sonra önsözüyle birlikte basılmıştır.

¹⁰¹ EBUZZIYA, "Ebüzziya Mehmed ..." , s. 377.

D) Biyografileri

Gutenberg ve İhtirâ-ı Fenn-i Tab ' (İstanbul 1299) ; İbn Sînâ (İstanbul 1299); Galile (İstanbul 1299); Napolyon (İstanbul 1299); Diyojen (İstanbul1299) ; Benjamin Franklin (İstanbul1299); Büfon (İstanbul 1299); Hasan b.Sabbah (İstanbul 1300); Ezop (İstanbul1300); Yahya b. Halid Bermek (İstanbul1300) , Harun er-Reşid (İstanbul 1300); Jan Jak Russo (İstanbul 1303); Namık Kemal (İstanbul 1304) ; Nikola Şamfor (İstanbul 1305); Sûrûri-i Müverrih (İstanbul 1305); İmparator Vilhelm (İstanbul1305); Nef'i (İstanbul 1305); Kemal (İstanbul 1306) ; Kemal Bey'in Tercüme-i Hali (İstanbul 1326)¹⁰² .

E) Tercüme Eserleri

Tarik-i Refah, Franklenin Servet Hakkındaki Nesayihî (Saraybosna 1295) ; Üç Yüzlü Bir Karı (İstanbul 1294). Charles Paul de Kock'tan Ahmed Midhatla beraber)¹⁰³ .

F) Derlemeleri.

Reşid Paşa Merhumun Bazı Asar-ı Siyasiyyesi (İstanbul 1289):Numûne-i Edebiyyât-ı Osmaniyye (İstanbul 1296) : Cümel-i Müntehabe-i Kemal (İstanbul 1299) : Muharrerat-ı Hususiyye-i Akif Paşa (İstanbul 1301: Durub-ı Emsal-i Osmaniyye (Şinasi'nin eserine 1764 atasözü ilavesiyle İstanbul 1302) ; Müntehabat-ı Tasvir-i Efkâr, Siyasiyat-Şinasi, Kemal (İstanbul 1303): Müntehabat-ı Tasvir-i Efkâr, Edebiyat- Şinasi (İstanbul 1303): Müntehabat-ı Tasvir-i Efkâr, Edebiyat-Kemal (İstanbul 1304); Tazarruat-ı Sinan Paşa (İstanbul 1309); Müntehabat-ı Tasvir-i Efkâr, Makalat-Kemal (İstanbul 1311); Müntehabat-ı Tasvir-i Efkâr,Makalat-Şinasi (İstanbul1311).

Sahibi Olarak Çıkardığı Gazeteler

1. İbret (Namık Kemal, Kayazade Reşad, Menapirzade Nuri ile ortak, (7 Rebiülahir 1289-3 Cemaziyelahir 1289). Gazete kapatılıp ortakları çeşitli memuriyetlerle İstanbul dışına gönderildiğinden ancak on dokuz sayı

¹⁰² EBUZZİYA, "Ebüzziya Mehmed ..." , s. 377-378.

¹⁰³ EBUZZİYA, "Ebüzziya Mehmed ..." , s. 377.

çıkartılabilmektedir. 2. *Hadika* (8 Ramazan 1289- 8 Safer 1290). 59 sayı yayımlanmıştır. 3. *Sirac* (16 Muharrem 1290- 11 Safer 1290). Ebüzziya'nın Rodos'a sürülmesine kadar 17 sayı çıkarılmıştır. 4. *Le Courier d'Orient* (Nisan 1909, Giampietri'nin veresiyle ortak) Fransızca olarak yayımlanan gazetenin bugün elde hiçbir nüshası yoktur. s. *Yeni Tasvir-i Efkâr* (31 Mayıs 1909- 10 Mayıs 1910) 349 sayı yayımlanmıştır. Gazete örfi idare tarafından kapatıldıkça kısa sürelerle *Tasvir-i Efkar*, *Hak*, yine *Tasvir-i Efkar*, *İntihab-ı Efkar*, yine *Tasvir-i Efkar*, yine *İntihab-ı Efkar*, *Tefsir-i Efkâr*, tekrar *Tasvir-i Efkar* adlarıyla yayımına devam etmiş, Ebüzziya bu gazeteleri oğulları Talha ve Velid ile beraber Mayıs 1910- 27 Ocak 1913 tarihleri arasında 649 sayı çıkarabilmiştir.

Sahibi Olarak Çıkardığı Dergiler.

Cüzdan (İstanbul 7 Zilhicce 1289), Türk basın hayatında toplatılan ilk dergidir); *Muharrir* (İstanbul Muharrem 1293 - Safer 1295, 8 sayı); *Mecmua-i Ebüzziya* (İstanbul 1 Ramazan 1297 - 2 Ramazan 1330, 159 sayı 1 , on beş cilt)¹⁰⁴.

Müdür Olarak Çalıştığı Gazeteler.

Terakki (1287 h. -1870 ; bu gazetenin ilaveleri olarak çıkan *Terakki Eğlencesi* ve *Letaif-i Asar* adlı iki mizah dergisi ile *Terakki Muhadderat* adlı kadın dergisi aynı zamanda Türkiye'de yayımlanan ilk mizah ve kadın dergileridir): *Bosna* (vilayet gazetesi, 1295 h. -1878). Ebüzziya ayrıca *Ruznaime -i Ceride-i Havadis*, *Tasvir-i Efkâr* (Şinasi'nin çıkardığı) , *Hakaiku'l- Vekayi'*, *Diyojen*, *Çingiraklı*, *Tatar* ve *Hayal* gazetelerinde çalışmış; *Ceride-i Askeriyye*, *İrtika*, *Ma'lûmat*, *Musavver Fen ve Edeb*, *Konya* (vilayet gazetesi) ve *Asker* gibi gazetelerde de makaleler yayımlamıştır¹⁰⁵.”

¹⁰⁴ EBUZZİYA, “Ebüzziya Mehmed ...” , s. 378.

¹⁰⁵ EBUZZİYA, “Ebüzziya Mehmed ...” ,s. 378.

**1876- 1879 YILLARI ARASINDA YAYIMLANAN MUHARRİR
MECMUASININ GÜNÜMÜZ LATİN ALFABESİNE AKTARILMIŞ METNİ**

Muharrir-1956 SA 368 [2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-1.Sayı-0001)

Muharrir-1956 SA 368 [2.Takım 1967 SA 335] -1.Cilt-1.Sayı-0002

Birinci Cild bir nüshası 4 guruş birinci cüz'ü

Muharrir

Edebiyat, sanayi', bedayi', ahvâl, tarih, coğrafya, seyahat vesaireden bahs ider ve on iki nüshası bir senelik itibar olunur mecmu'adır.

Elfuzuli'l-ilm leyse'l-fevzeli'l-'ilm (.....)

Muharriri: T. Ebuzyiya

Bu cüz'ün Mündericatı	Gelecek cüz'ün Mündericatı
Kariine- Muhabbet- Amerika'da İane Cemiyetleri- Bezer Cumhur (?) ile Aristo Arasında Bir Muhavere – Süs yahud Dideronun Robdöşambri- Mütenevvia: Tarih-i Edebiyatımız Hakkında Bir Mütaala'acık :Sinan Paşa -Bazı Emsâl-ı Hikemiyye – Terâcim-i Ahvâl: İbn-i Sina	Mükâtibât-ı Siyasiye: Birinci Mektub – Muhteriat-ı Bedi'a: Tıbaât – Mütenevvia: Ebediyete Nisbetle İnsan, Ayine-i İskender – Emsal-i Hikemiyye – Paskalın Mülâhazası – Teracim-i Ahvâl: İbn-i Sina

İstanbul

Maarif nezaret-i celilesinin birinci def'a tab' olunmuşdur.

1293

Tasvir-i Efkâr matbaası – Bab-ı âli caddesinde numero 2

Muharrir-1956 SA 368 [2.Takım 1967 SA 335] -1.Cilt-1.Sayı-0003

Muharrir

Edebiyat, sanayi', bedayi', ahvâl, tarih, coğrafya, seyahat vesaireden bahs ider ve on iki nüshası bir senelik itibar olunur mecmu'adır.

Muharriri: T. Ebuzziya

Birinci cild

S M

İstanbul

Tasvir-i efkar matbaası – bab-ı âli caddesinde numero 2

1292

Kab	
<p>Malumdur ki bir şeyin kabı o şeyin muhafazası dimekdir. Fakat ilimde şos? denilen afatın alacasıyla en beyhude şeyler en lüzumlu şeylere galebe itmiştir: mesela saat tayin evkate mahsus bir alet iken, anın makinesine itinaden ziyade zarfının zinet ve letafetine hasr-ı dikkat idiliyor. Halbuki tonbak taraflı bir saatle mücevher kakmalı bir saat beyninde tayin evkat hususunda bir fark yoktur.</p> <p>Yok, yok! Hata eyledik. Şu fark var ki: biri mücerred murassa ve müzeyyen olduğu için azimet furuşluk? maksadıyla, diğeri mahza evkatı tayin için lüzum üzerine alınmış olduklarından, elbette o tavnıyaf? saatin alâtı berikinden muntazam ve hareketıda dürüstdür. Binaenaleyh biri sahibinin servet ve azimetine tercüman ve diğeri malikinin tayin-i evkatine hıdmetkâr olur.</p> <p>Maksadımız kabı tarif idi: evet, mektubu tarif-i muhafaza eylediği gibi, kitab ve risaleyide kab hıfz eyler.</p>	<p>Toprakdan mamul bir sigaralığın meşinden imâl edilmiş o kıymetde de ber muhafazası var, hem de heb! İşte bu muhafazadır ki mazrufuna kıymet-i hakikiyesinden ziyade kıymet-i bahş oluyor..! Bu kabildendir ki Avrupalılar, velev dört sahifeden ibaret olsun, yazdıkları bir risaleye bir kâb geçirürler, fakat nasıl kâb? Bizim mecmu'anın kabı gibi adeta elvan kağıdlarından, ama o kadar tezyin iderler ki ekser ahvâlde hafzı oldukları risalelerden ziyade makbul hâs ve â'm olur. Lakin zan olunmasun ki bu ziynet bazı icâzkâr ressamların tasavirinden veyahud yaldızlı falanlı nukuşdan ibaretdir. Bilakis üzerinde resme benzer bir şey görülmez, adeta bir katibin fikri veya bir müddakkikin ticareti sayesinde hakikat hükmünü bulan bir takım mülahazat ve tahkikatdır. Hele mevkut mecmu'aların kabilleri umumen (bibloğrafi) dinilen müellefat-ı ameliye ve adıye müehhezat ve siyasiyesine inhisar itmiş gibidir. Bu laf bir terkib-i yunanidir ki (vivliv) kitab (grafi) yazmak manalarındadır. Binaenaleyh akvam-ı fasıla arasında kül yevm telif ve tab' ve neşr' olunan kitabları edeba-yı ulemanın müehheze ile telifâtın mahiyatını inzar-ı â'maya arz itmek mu'tad olduğundan,</p>

<p>Çünkü evvel ekser ahvâlde gözü muhafazaya hıdmet itdiği nisbetde eline geçen şeyleri furusada ve tahrib itdikde mâhir bir kıymet bilmezdir. Bu sebeble gerek alâ ve gerek edna olsun sa’i emekle vücuda götürülen şeylere – ilk kıymet naşinaslığına mukavemet maksadıyla – bir de muhafaza geçürmeğe lüzum hâsıl olmuştur.</p> <p>Bazı tuhafiyeci dükkanlarda görmez miyiz ki dört buçuk gurus kıymet olan – mesela</p>	<p>ekser müellifler kitabım müehhize olunubda, noksanı varsa, def’a-ı saniye tab’ında ıslah, ve yoksa rağbet-i umumiyye mazhar olarak, memulden ziyade istifade iderim, maksadıyla kitablarından birer nüshasını gazetehanelere ve mecmu’a yazan cemiyetlere irsal iderler. Anlar da o kitab üzerine iktiza iden mütaalatı ya gazatelerinin tefrikasında, ya mecmu’alarının kablalarında ilan iderler. Bu cihetle</p>
---	---

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-1.Sayı-0004

Muharrir

Edebiyat, sanayi’, bedayi’, ahvâl, tarih, coğrafya, seyahat vesaireden bahs ider ve on iki nüshası bir senelik itibar olunur mecmu’adır.

Birinci cild

Muharriri: T. Ebuzziya

birinci cüz’ü

<p>Kariine</p> <p>Başka bir eserde < medeniyet-i hâzırada muktedamız olan ümem-i garbiye esbab-ı terbiyet ve marifeti her yolda, her dürlü vasıtalarla neşr eyledikleri gibi, bazen eğlence tarzında ve akla gelmedik bin dürlü vesail ile de istihsale çalışırlar ve bundan pek büyük faide de gördüler> demiş idik. Evet! Tabiyet-i beşerin her</p>	<p>Buna mebniyetdir ki Almanya, İngiltere, Fransa, Belçika, İsviçre, memalik-i müctemi’a gibi muarifi layık olduğu mertebede neşr ve ta’mim itmeği esas maksad idinan memleketlerin ekserisinde – kütüb-ü esasiye müstesna olarak – neşriyat-ı nafianın kaffesi veya ekserisi al’al-talak her şeyden bahs iden matbu’at-ı mevkutaya inhisar itmiştir.</p> <p>Çünkü bu misüllü mecmualarda bir fikr</p>
--	--

<p>halde her hususda mâil-i şevk ve inbisat olduğunu bedihyat-ı nazariye derecelerinde vuzuha çıkararak mütehhirin halkın şevk ve inbisat ile telakki eyleyecekleri vesait marifeti icad emrinde mi müşkülât görecekler?</p> <p>Avrupa, Amerika, hasılı marifet barakasıyla nikah ibtisarlarını tenvir iden akvâm fazla îndinde kerât ile idilen tecrübelerle sabit olmuştur ki: enva'i matbuât içinde okuyanın zevk ve istifadelerini ve okumağa devam ve hoşlarını muceb olan neşriyat bir şeye ihtisas itmemek üzere her şeyden nahs iden mavkut ve gayri mavkut mecmu'alardır.</p>	<p>müşkülpesendane ile daima taklib evrak ve sahayif iden her şahsın keyf ve zevkine şübhe olunmaz.</p> <p>Herkesin nefsinde tecrübe itmiştir, hele ben kendimce pek çok tecrübe itdim ki: bir yerde yalnız bulunduğum vakt bir kitaba bir gazete görecek olsam, gazeteyi ve bunlarla beraber bir de her şeyden bahs bir mecmu'a bulsam, anı mütaala'ya mukavemet na'kabil bir meyl derun his eyliyorum! Bu da tabi'i değil midir? Koca bir</p>
--	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-1.Sayı-0005

<p>*4* kitabı okuyub Mündericatna vâkıf olmak ne kadar zamana ihtiyac gösterir? (usanmak yine başka) lakin gazete bulunacak olursa – az bir vakt içinde – andan idilecek istifade o kitaba bin kere müreccehdır. Hiç olmazsa, o günün şüevnatını öğrenmiş, müstehzaratımı tesvi' itmiş olurum. Hele didiğim gibi yanında bir de mecmu'a bulunursa – ki cumhur hükema îndinde <mürebbi ruh ve müzik-i efkar> ile maruf olan edebiyatın her dürlü aksamına müteallık mesaili nâtık olmaklığı tabi'idir. – artık böyle bile musahib ruh</p>	<p>olur . Hâsılı her makale bitdikçe bir taze makaleye intikal ve her makaleden bin dürlü zevk ve faide istihsal iderim. Ben bu itikaddeyim ve bu itikad tabi' içinizde pek çok zevatte tanırım. Binaenaleyh matbuat içinde bu yolda mecmuâların kıymet ve ehemmiyeti yalnız garibun îndinde değil, bizim memleketde sizin nazarınızda dahi tayin itmiş olduğundan eminim. Siz de tasdik idersiniz ki: biz bir memleketde doğduk bir toprakda büyüdük, bir sudan içtik, bir hava ile teneffüs itdik. Tabiyetin vesait namiyesinden müttehiden istifade iden bir halkın yüzde doksan dokuzu bir</p>
--	--

<p>efza ile hem bizim olmuş iken, gazeteye el uzatmak da îndimde tenzildir! Zira Fransa şura-yı emniyetinde mösyo (roha) nın krallık veya cumhuriyet aleyhindeki laklakasını veyahud Almanya (rayhştat) meclisinde mösyo Dö Bismarka karşı irad-ı kelim iden bir ki cüziyet taslağının safsatasını okuyub buna mütallik olmayan afakı mesâil ile vakt-i kıymetdarımı zâyi' ideceğime mecmuacığımı açarım, mesela fihristinde muhabbete dair bir makale görür, anı okumağa başlarım. Okudukça her satırında ve belki her kelimesinde vicdanı bin dürlü hesebat-ı ulviye hâsıl ider, sevda-yı tababetimin bir cism latif gibi ihtizazıyla iktisab-ı inşirah eylerim. O biter bitmez alem-i balânın tarifatına dair bir makale görürüm, sani' kadirin ibda' ve tekvin buyurduğu milyarlarca ecrâm zahire ve zahirenin tecarib-i fenniye ile tayin iden mahiyeti idrak ile sübhanımın kudret ve marifetine secde bir hayret</p>	<p>tavırda bir meşrebde, bir mizacda bulunacağında şübhe itmek isteyen bir aklımın bir parçasında yer edilen her şahs için bir başka kuvve-i tabi'yet-i keşf itmeğe çalışmalıdır. Ma-hâsıl, biz de eli kalem tutanları veya eli kalem tutanlar tarzında meydana konulan asâr-ı mütennevianın intihabı emrinde ekseriyeti şu beyan itdiğim fikirde gördüğüm için ben de halkın zevk ve istifadesine enva'i matbu'atdan bu nev' – c'ami'ü'l-efrad – hizmet itmeği münasebeb ad eyledim. Ve balada tarif itdiğim evsafdan kinaye olmak üzere namını (muharrir) tesmiye eylemeği maksada muvaffak buldum. Azacık te'mil ile bu misüllü mecmu'aların umumi – havi oldukları muradın tenvi'i haysiyetiyle – birer (muharrir-i mutlak) olduğunu serde teslim idersiniz. Bir muharrir ise mutlakü'l-kalem olunca neler yazmaz.!</p>
<p>*5* matbuatın telahak efkara muaveneti ne derecelerde ise, bir muharririn tehzib-i ahlak ve teşri'i ahvâle hizmeti de heman ana yakındır, dinilebilir. Efkar-ı matbu'at sayesinde bir cihanın her tarafında, her köşesinde bir birine iltihak itdiği gibi, nazarda bir muharririn asar-ı kalemine insibab ile cihan ve cihaniyanın ahvâlibe vâkıf</p>	<p>ne ilerüleyebildi, ne de mevcut olan bir iki ressam ve haka? ki bu hizmeti ifa itdirmek için istitâ't-ı maliyemiz –in hal-ı hazırı- kafidir. Binaenaleyh o hizmeti de bizzat kendisi ifa idecek. Eserinin muharrirliği gibi ressam ve hakakalığı? da kendi eyliyecek. Baki: hulus-ı niyet millet sahib-i mürüvvet nazarında müehheze-i nakayise meydan</p>

<p>olur. Binaenaleyh matbu'at ile muharrir bir maksada ittihad iderse, ismi ile müsemma beyinde bir rabıta-i hakikiyet vücuda gelmiş olur, ki her ikisinin imtizacından görülecek menfaat da o derecede şümullu olur.</p> <p>Bizim muharrir programını şimdiden tayin idemez, şu kadarıdır ki: muharriratım rağbet gösterenler îndinde makbül olabilecek şeylerden ibaret olacaktır, ve mübahs-ı fenniye ve edebiye ve teracim-i ahvâl ile umumun şevk ve tecsisini tahrik itmekde her şeye galebe iden hafaya-yı tarihiyeye ve muhtariyat -ı bed'iyeyi - kalmamak müsaid bulunduğu mertebede - muvacehesine mazhar olduğum kari'nin inbisat ve inşirhatı mucib olacak suretde tahrir eyleyeceğim.</p> <p>Makasadından biri de kalemini tercüman itdiği mevada münasebet aldıkça tesavir dahi ilave ile tefhim-i müzayaya bu suretle de hıdmet itmekdir. Fakat hıdmeti ifa kendisinin nezd-i danış ve irfanda tayin idecek mahiyetine müteakildir. Malumdur ki memleketimizde hak ve terasim fenleri</p>	<p>bırakmaz itikadıyla müteselliyiz. (Tevfikullahındır) (Gayret bizden Tevfik Allah'tandır.)</p> <p>T. Ebuzziya fi 19 Şevval 1292</p> <p>Muhabbet</p> <p>İnallah Cemil-Yehibü'l-Cemal</p> <p>Acaba lisanımızda kah aşk, kah muhabbet, kah alaka sözleriyle ifade olunmak istenilen hasiyet acaba nedir? Bilmediğimiz şeyi nereden öğreneceğiz? Alhamat-ı kudsiye ve sancat-ı? Fikriyeden değil mi? Kütb-ü şer'iyeye bakıyoruz. Mefher-i mevcudat-ı aliyü'l-salavat Efendimizi enbiya-yı azâm içinde mahubiyet saffetiyile mümtaz göreyoruz. Bu kadar mekukat-ı tab'iyesinin alet-i icadı aşk olduğunu anlıyoruz. Tercüman hakikat olan lisan tasvifden: <hüda-ı aşk, resul-ı aşk, bütün gün ve mekan âşık!></p> <p>Gibi husule söz idrak olacak nice niğmet itşinak işidiyoruz. Bir sevida-yı Tahir ile nive bin dağ elime mübtela olan bir kalb müteessir ile bir kere yeni bir hakikat tahriyesine azim iderse, birkaç bin def'a hatı'at-ı sabıkasını unutmaya zaruret gören bir zihn</p>
--	---

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-1.Sayı-0006

<p>*6* mütefıkr öyle arş-ı âlayu'l-vehiyete? Kadr-i ittisal itmiş bir halin umumiyet itibar ile his ve takdir ve tarif</p>	<p>itdiğini az çok muhabbet veya ashab-ı muhabbet görmül olanların hiç biri inkar itmez. Şehvete gelinve: anın da bazı</p>
---	--

ve tasvirine nereden muktedir olsun? Bizim gibi kendi idrakiyle mahcub olan aczananın hâli tahkikat mahiyatda ya teşrih-i vicdana veya nazariyatca tehri-i burhana çalışmaktır.Acaba biz o vasıtalarla mahiyet aşkı meydana çıkarabilir mi?Ne münasebet! Hala vicdanımızın hakikatini bilmekle muktedir olamadık!Hala iki bin seneden beri kül yevm yokdur ebna-yı cinsimizin vücudları teşrih namına parça parça idilüp dururken, azâ-yı mürekkebimizden bir takımının hayata cihet lüzumunu öğrenemedik! Bu kadar acz ile maneviyatımı keşfe muktedir olabileceğiz!Olsa olsa o kudret-i maneviyenin asarından birkaç lakırdı söyleyebiliriz.Varsun bazı atba aşk için hicab ve hazca arz bir aletdir disün.Hicab ve hacz aşkın terakkisine alet olabilir, fakat aşk aza-yı bedenden bir alet-i asârından olmasa gerekdir. Bazı adamlar bilirim ki on beş seneden beri on beş gün pençe-i muhabbetden kurtulmadılar,fakat on beş saat olsun netice-i ibtila denilecek bir ızdırap-ı cesmaniye düşmediler.Bunlar ebna-yı beşer arasında toprağı mermer veya demir madeninden alınmış birer mevcud-ı münferid değil idiler ya! Bazı külliyatda <aşk> ipliğı şehvetden bu görülür, kendisi hayal ile dokunur – bir rengin kumaşdır. Yolunda kinayeli,

alakalarda tesir-i umur-ı meslemedendir, fakat şehvet-i muhabbete – hani bizim gibi erbab-ı dünya içindeki muhabbete – sebep-i müstakil olmadığını iddia idebilmez bu babda tecrîyatından bir çok delail dahi göstere bilmez. Ez cümle şarkda aşkın gayet şairane bir timsal-i hazini olan mecnun ömrünün Leyla ibtilası mektebde ibtida itdiği yalnız nizamilerin, camilerin, Fuzulilerin, seyyid Vehbilerin tahyilen edebiyelerinden hâsıl olmuş bir hikayet değil, bir çok müverrihlerin isbatına çalıştığı ve hatta sahib tezkere (davud darir) gibi hükmane dahi tahkik ve tasdikine mazhar olmuş bir rivayettir. Fransanın en meşhur hükemasından (jelen jak roso konfesyon dofa) namıyla maruf ve bizim adeta ve ıstalahatımıza göre <muhasabe-i nefis> veyahud <name-i imal> kelimeleriyle bir dereceye kadar tercümesi kâbil eser beynzarında daha sabi iken mübtela olduğu muhabbetleri tarif ider. Roso ise yine o kitabında mücerred her hali hakkı üzere beyan için hırsızlığa varıncaya kadar irtikab itdiği veyahud itmek istediğı kaffe-i kabayihî meydana koymuş ve hatta kitabınm mukaddimesinde divan mahşere varılda amilane dair bir hitab-ı izzete mazhar olunca cevaben o kitabını arz itmek isteyeceğini beyan eylemiş iken, aşka mütellik öyle bir yalan söylemesine akl-ı kail olamaz.bu hal

evhamlı tarifler görülüyor. Hayalin muhabbete yardım	mecnunun, rosonun mahsusatından mıdır?
--	--

<p>*7* eğer kavle? itimad buyurulursa, hakkaniyet namına temin iderim ki ben de birinci alakaya uğradığım zaman sekiz yaşında idim. Makale-i acizanemi okumağa tenzil iden erbab-ı mutala'a içinde sabavet ile muhabbeti cem' itmiş pek çok zevat bulunacağına- görüşüğüm bir takım ahabın ser-güzeştlerinden istidlalen – tayin-i hâsıl itdiğimden hâl-i âşına olanların vicdanına müracaat iderim. Bir sabinin muhabbetinde alaka-i şehvet tasvirine imkan var mıdır? Yok ise sabilerde hâsl olan bir hiss-i hâlisane balip ve reşid olan ibna-yı beşerde niçün zuhur itmesun? Ama sabinin, baliğin kalbinde hâsıl olan bu muhabbet nedir? Veya niçündür? Dinilir ise, buna cevap virmekden acimizi yine tekrar ideriz. Şurasını da ilave eyleriz ki madam ki aşk-ı ruhanidir ve madam ki ruh gibi mücerredatın tarifi mantiken mümkün değildir, anın avarazından?olan hasın mahiyetini teybin itmek dahi kâbil olamaz. Muhabbeti şehvete esas tutmak istiyanların baltan müddalarını isbat için her muhabbetden şehvet ve her şehvetden muhabbet tevellüd</p>	<p>Evet! Bazı şairlerimiz: <hande-i gülle değil gülşende ah îndaliyet, münteşirdir köşe köşe dastan hüsn aşk!> veyahud: <şem'a hali kalmamış bir can feda pervaneden, her gice her yerde rüşender nişan hüsn-ü aşk!> gibi tahayyilat ile hissiyat-ı muhabbeti insaniyetden behemiyete kadar isâl itmişlerdir. Fakat zan olduğuna göre bu dürlü ifadeler hind hükemasından (bid babın) kelile ve dimmene) ve Fransa edebasından (Lafontenin) kurt ve kuzu hikayesi gibi safat-ı beşeriyeyi mecaz ve istiare tarikiyle mahlukat-ı sairede erae dimekdir. Ma-mafih' bazı hükema hayvanatda aşkın vücudunu iddia itmiş, ve tecarib-i hükmiye işinin helakında çiftleşmez veyahud helak olur – kuşların vücudunu isbat iderek, iddialarını hayalat-ı şairanelerden a'lem bahş ve münazaraya idhal eylediler. Ve fakat hayvanlarda dahi kendilerine mahsus bir nevi' ruh olduğu hükmiyat-ı islamiyede Müslim, ve hatta bu hassa ruh-ı hayvani tabiriyle marufdur. Meşhudatımız içinde ebedi' mahlukat olan ruh-ı insani gibi bir kuvve-i külliyyeyi bir avuc toprağa ihsan iden sâni hükümün inayetinden ruh-u hayvaniye meyl-i muhasin gibi bazı hass-ı ihsan itmiş olması istibdad olunamaz. Şu kadar var ki o</p>
--	--

<p>itmediğini, ve bilakis – yukarıda dahi söylendiği vechle- gayri reşid olan sıbyanda müdeaddid aşk-ı asarı gönderdiğini irad itmek kiyafayet ider. Aşk dediğimiz hal-i netice-i hayal ise, hayal didiğimiz madde dahi mücerredatın ve binaanleyh tarif kabul itmeyan mahiyatdan olduğu için yine hakikat aşkı meydana koymakdan acımız sâbit olur.</p>	<p>meylin sahibi olan hayvanat ındinde malum bir his netayicinden olduğunu dahi pek kolay iddia idemeyiz, çünkü cemadatda bile kuvve-i cazibe kanunlarına itba' ve mıknatısa incizab gibi senbebi mechul ve tağyiri mümteni'bir takım haller görüyoruz.</p>
--	---

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-1.Sayı-0007

<p>*8*acaba bu incizablar, bu meyiller heb mahiyet-i aşkın netayicinden midir? Yoksa cins-i mahlukatın her nevi'nde zuhur iden asar başka bir hasiyet neticesi midir? Bir mesele bu derecelerde şümul üzere peyş-i nazara alınca, bizim için yalnız tasviri mümkün olabilir, fakat kıyas ile tasdiki kâbil olamaz. Hatta hikmetin muallim-i sani ve şeyhi'l-reis-i evveli ad olunan ibn-i sinayı : <lakd taft fi telki'l-muahid külliha, ve seyret tarafi beyn heza'i-l muallim. Velem arala vazı'a kefi haizilmi zakn ufarğan men nadem>? Gibi meyusane feryadlarla hakikatin ves'at ve azimetine karşı ru bezmin acz iden sebeb idrakat-i beşerin ihata-i külliyatdaki zaifi netayicinden olmak ağlab ihtimaldir. İfadat-ı meşruhadan</p>	<p>Olan halatına aiddir, yani adamın kalbinde muhabbet ne dürlü zuhur ider, ve zuhurundan sonra ne dürlü tesirâtı görülür? Tecarib-i mahsusa ve meşhudemiz üzerine yalnız andan bahs idebileceğiz. Bahse ibtidadan evvel şu mazeretin iradına dahi lüzum görüyoruz ki: hurşid-i münevver her maksada bir renk diğer, her manzarada bir revenk? ahir gösterdiği gibi, her kalbin (?) incilası olan hissiyat-ı ulviye dahi müsavât halinde olmadığından, o baraka-i esmani bir çok gönüllerde bizim değil, belki dünyada kimsenin hayalinden geçmemiş bir takım etvar ile eserini gösterebilir. Cihan-ı insaniyetin kaffe-i hakayıkını bilmek hiçbir fikre göre mümkün olmadığı gibi, bu alem-i meşhud içinde avâlem-i gayibin bir (?) masgari olan şu ufacık kalbin dahi gerek hükmiyane ve gerek edebiyane bir tarih-i tabi'i veya</p>
---	--

<p>anlaşıldığı gibi, cezbe-i ehliye?, alaka-i ruhaniye, temayalât-ı hayvaniye ve incizabat-ı maddeye ve tabi'ye gibi dini ve hükmi ve vicdani ve fenni aşka tertib idebilecek ne kadar mesail var ise, nazar-ı hikmetin hedefe ihatasına cem' ile müşahedelerine çalışmak ib'ad na-mütenahinin havi olduğu mekunatı devr-i beyn ile görmek daiyesi gibi bir hayal mahal olur. Binaenaleyh aşkdan bahs olundukça insanın kendi idrakat ve vicdaniyatı ve belki tecarib ve meşhudatı dahilinde idare-i efkar itmesi zaruriyatdan olur. Dimek ki bizim söyleyebileceğimiz şeyler aşkın insani olan cihatına ve anda dahi - mahiyetinden kat'-i nazar – avarız-ı mertebesinden</p>	<p>teşrih-i ma'neviyesini yazmak kimsenin ve hele benim gibi bir acizin iktidarı dahilinde değildir. Hatta tarih ve ahlak ve hikaye ve oyun gibi elli altmış kadar milel-i mütemadenin elli altmış bini müteceviz olarak elimize geçen telifatının ekseri gönül didiğimiz hazinetü'l-gayb esrarın halinden bahs itmiş, mamafih hiç biri umumiyetinin değil, hatta bir meslesinin haline muktedir olmamış bir takım mülahazat ve vicdaniyat-ı şahsiye kabilindendir. O cihetle maneviyata müteallik kaffe-i hakayık gibi şezuzu? kavaidine bin derece galib olan muhabbet hususunda irad ideceğimiz mübahasin kendi derkat? idrakatimiz dairesinde bulunduğunu peyş-i nazardan ayırmamalarını ashab-ı mütala'anın dikkat-i mahsusalarına havale iderek, mahsusat ve meşhudatın</p>
--	---

<p>*9* istidlalen mülahazat-ı atiyenin iradına başladık <hizz masfa,dai makdır>?? Aşkın bazısı sarf-ı nagihani olur, söyleyecek bir çehreyi heman bir görüşde meftun olanlar uzun uzadı ülfetden sonra muhabbet idenler kadar olsun çokdur. Bir güzel göz cezb-i kalb itmekde bin kat müesser olduğu gibi bir hüsn-ü aşına nazar dahi kalbe rehber-i muhabbet olmakda bir mütehayyil fikirden bin kat sür'atlidir. İbtisar</p>	<p>gelir, bu nevi' ise müehhezat-ı hükmiyane nazarında itilafdan ad olunmak istenilmiş, ve hatta bazı kütb-ü hakimede <insan göre göre alışır, alışa alışa sever> sözü bir kaide-i hükmiye suretinde gösterilmiştir.bu kaide ise görenin didikleri akayid batlen? hülasasının meftunu olanlara karşı vicdani bir sed sedid olabilir, fakat itikadımca sevdiğine iki üç yıl görüşdükdün sonra alaka idenler</p>
---	--

edebiyanesini kalben mestur olan yerlerine isal itmekde oldukça büyük bir maharet gösterdiği cihetle Avrupa erbab-ı tedkikine göre dünyanın en büyük şairlerinden madud olan (Shakespeare)in Romeo ve Jülyet namıyla tertib itdiği oyununda birbirine hısm-ı cahid iki handan içinde perverde olmuş bir delikanlı ile bir kızın nazara ve ahdede yekdiğerine hâsıl itdikleri ibtila-yı fedakâraneyi her dürlü netayic-i hükmüyaneye ve şairanesiyle beraber maruz temaşada cilve-saz eylemesi bu muhabbet nagihani hakikatini beyan içündür, zan olunur. Edeba-yı şark ise bu yolda olan itikadlarını ileri götürerek içlerinden biri: <el-izan-ı ta'aşşuk kabli'l-ayn ihyane> demiştir. Türkçede dahi <kulakdan aşık> olmak emsal-i meşhuredendir. Bana kalırsa, yine bir mu'tad neticemi mahsusat ve meşhudatım üzerine bina iderek dirim ki: alaka-i na-gihani vakı'adır, çünkü bir kere nefsimde hissettim, birkaç keredede ahababımda gördüm. Fakat kulakdan alaka meselesine güç itimad idebilirim. Çünkü malumatım mesmu'at netayicinden ibaretdir, <leysi'l-hayr kal'ayan> meslesi ise malumdur. Muhabbetin bir nevi' daha vardır ki gayet ağır,

kesretü'l-... dolayı bir zevk-i ruhaniye vâsıl olmuşlardır, diyemez, çünkü insan olur bir nazenin ile senelerce görüşür, sevgimi hatırına bile getirmez! İnsan olur senelerce görüşüde sevmegi hatırına getirmediği bir güzeli bir günde sever! Fakat niçün bazısı bir görüşde sever? Niçün kimisi senelerce görüşdüktan sonra ya ağır ağır veyahud def'ate sevmeye başlar? Buralarını hal itmek fikr-i insaniye bir natıka-i mahsusa, vicdan-ı beşere bir lisan-ı beyan virmedikçe hâsıl olamaz. Aşıkın tesiratına gelince: o da efradını câmi' ve Hususiyle ağıyarını mâni' bir şekilde tarif olunmaz. Bu hususda birinci derecede söyleyebileceğimiz hissiyat ve bazı kere mesmu'at ve bir de meşhudatdır. Nefsimde tecrübe itdiğim alakalar garib idi, bilmem itimad buyurulur mu? Teslisle düşürmemek için zaman ve saladan başlayalım: sevdiğimi ekser günler saat dört ile beş arasında görürdüm. Bu zaman mevasilet bana Firdevs-i alânın birbirine mütecazib iki ruh için tertib olunmuş bir şehir ayını

10 hükmünde gelirdi! Ne tarafa baksam, gözüme öyle Gülizar, felan değil, adeta mafukü't-tabiyatdan bir takım haya gül görünüyordu. Bir haldeki hadika-i çeşmime her he aksitse, sevdiğimin küçülmüş bir tasviri sanırdım. Zaman-ı mevasiletde ahs-i amâlim sevdiğimi memnun, ve netice-i amâlüm mahzun itmek idi, çünkü fena halde kıskanırdım. Bir derece ki güya vücudumun her uzvu benden ayrı bir şey itmiş gibi, anı gördüğü için kalbimi paralamak isterdim. Bazı kere cemaline bakdıkça, kendini başkasının da sevdiğini düşünürdüm. Ah! O halde: insaf olsuna biz de rakibin rakibiyiz! Hakikati hiç hatırıma gelmezdi. Daima her ki köyde aşkım ateş zend bir can men! Zan ki müteyessim?, ki başda aşık can men! Hayalatını düşündürde rekabet, veya tabir-i sahihiyle adeta hisd-i saikasıyla gözüme kim görünürse, mahv itmek isterdim, zir-i iti'kadımca bir adam sevdiğimin cemalini- velev gözümün beyninde olsun – bir kere gördükden sonra dünyada başka bir şeyini sevmek mahal idi. Ama tabiyet-i muhtelif itmiş, bir insanın hadika-i çeşmine veyahud levha-i hayaline aksiden güzel söylemez, ve hatta görünmez imiş. Oralarını kim

bulduğunu düşünmek idi. Birinci mesele hatırıma geldikçe vicdanımdaki hissiyatı: kailim can virmeğe, cana, en edna meylike! Tâlib-i evvel her maksada dünyada ben ben mevcut iken!Beyninde hülâsa itmek isterdim!İkinci mubahsi düşündükçe zihnimde: şane-gir kanlının bir teline virse zarar, çöp şemşad beyten yerleri süzan iderim! Meleni? Hasbihal iderdim. Muhabbetin bir tavr-ı hissiyatı düşünülürse, insan için <kaderle pençeleşmek> mümkğn olamadığından, sevdiğini her maksadına nail itmek kâbil olamıyor, fakat hissiyat-ı âşıkaneşine teallik iden te'addiyata karşı durmak <baunallahü'l-cemil> daima mümkün oluyor. Mesmuata kalırsa, sevdiğini gördüğü gibi karşısında ğaşı olanlar var imiş. Ben bir kere bayıldım, fakat hâlim öyle uzun sürmedi. Meşhudatımda ise garib bir hale tesadüf itdim: ahababımdan...birini severdi, ve hatta yanında namı anlasa, çehresi meyt rengi bağlardı. Mamafih sevdiği yanına geldiği gibi, yılan görmüş derecede nefret gösterirdi! Sebebini anlayamadım, sordum, ötekinden, berikinden kıskanırımış, ve kendi yanında buldukça çektiği azabın, yanına geldikçe intikamını almak istermiş! Sadede yani hissiyatıma gelelim:ben sevdiğimin yanından ayrılınca, dünya bana zindan değil,adeta bir <tam'a dünyası>

<p>düşünür. Beraber olduğum zaman en büyük sebep-i t'acizim olan şeylerden biri de bana müteallik bir arzusu olub olmadığını sormak idi, çünkü zihnimi toplamak istedikçe daima düşünebildiğim sevdiğimin bir hizmete muhtac olabileceğini, veyahud bir taraftan havf üzere</p>	<p>olurdu. Cemal-i hayalde</p>
---	--------------------------------

<p>*11* bir güneş, muhabbeti gönlümde bir muhatab! Ta uyku vücudumun kuvvetine galebe idinciye kadar giceli gündüzlü nurlar içinde mutala'at ve tahayyilatıma sarf-ı zihn iderdim. Bu meşâğil içinde ara sıra sevdiğimin vücudunu ziyadan dökülmüş, bir şem'adan, cemalini güneşden ayrılmış bir ulu, saçlarını eber? seherden yere düşmüş bir parça, gözlerini o afâkı letafetlere munzam olmuş iki ruh sâni ad idercesine timsaline hayran olduğumu inkar itmem. Hatta bazen güneşe yakardım: sarılık, nuranilik, satirlik alakalarıyla sevdiğime benzedirdim. Gözlerimi onur elhiye? Diğerdim, akıbet ya bakinin: hurşid baksa, gözleri halkın dolanılr! Kavline gözlerim yaşlarla dolar, veya biraz daha ısrar idersem, Memduh-ı faikin: çeşm-i dünya târ olur, hurşide itdikçe nikah! Musarr'a mealince gözüme dünya hiçbir şey görünmez olur, ve fakat yine hayal yar karşımda dururdu. Bazı gecelerde</p>	<p>hurşid ile bir çok âşıkların muhaverelerini havi manzumelere tesadüf itdim, fakat hiç birini kendi hissiyatıma muvaffak bulamadım. Giceleri uyumağa muktedir olduğum iki saat zarfında rüyada gördüğüm, emane rüya! Her ne halde , her ne mevki'de bulunsam, daima sevdiğim yanımda bulunurdu. Hatta bazı kere gözümü açardım, yarimin yalnız hayalini bulurdum. Mamafih anınla da iktifa iderdim. Bazı kere iade-i rüya ümidiyle gözlerimi kapadım! Meşhudata gelince: pek çok aşık gördüm, fakat yarini nasıl sevdiğini, niçün sevidiğini- eğer izdivac meselesi istisna olunursa – muhabbetin neticesinden ne memul eylediğini bilir kimse gördüm. Mamafih adeta halka izdivacı kâbil olmayacak pek çok adamlar beyninde pek kuvvetli muhabbetler gördüm. Ma-hâsıl, tasdikat-i fikriyenin hakikatini isbata imkan olduğu gibi, hissiyat-i vicdaniyenin</p>
--	--

<p>mehtaba nikah iderdim: ah! Mehtab bize tabi'dir, binaenaleyh ziyası o kadar şiddetli değildir. Muhataba bakdıkça gözümün önünde yine cananım görünürdü, fakat rengi, ziyası öyle hayra bahş-i nazar olacak surette görünmezdi, mehtabı görünce, gözlerime yaş gelmezdi, bilakis gönlüme ferh dolardı. Dünya gözüme kararmazdı, bilakis giceler aydınlık olurdu. Bu cihetle mehtabı da en hafif en lezzetli geçirdiğim eyyam ve samale? benzerdim. Şura-yı selefenin asarında mehtabla,</p>	<p>mahiyetini, avarızını göstermek dahi mahaldir. Bizim <insan niçün sever> sualine cevabımız <vicdanına sor?> cevabından başka sözümüz yokdur. <insan nasıl sever?> diyanlere ise pek merakın olduğu halde hendek, yunanun, romanın, arabın, acemin, türkün vicdanının hissiyatına mer'et-i in'taf olacak bir eser bulursak?> demekle iktifa ideriz.</p> <p style="text-align: center;">Amerika'da İâne Cemiyetleri</p> <p>İnsan için bu ta'yişgah kanide bir halde, bir evvelde karar mümkün olur mu?</p>
---	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-1.Sayı-0009

<p>*12* ne ihtimal! Zaman rüzgara ve insan ise rüzgarın önüne katılmış tüye benzer. Hareket ve sekenatında tedbir ile, ikdam ile, tecrübe ile, bir dereceye kadar sebat ve selamet peyda idebilirse de, anı ila maşallah muhafaza idüb gitmeğe muktedir olamaz! Çünkü zaman didiğimiz – ve daha doğrusu aranursa, hakikatine akl irdiremediğimiz mahrek manevi bazı kere en hakimane düşünülmüş tedbirleri bozduğu gibi, en devr endişane kurulmuş esasları dahi bir sadama nagihani ile zir ve zir eylemek mukarrerdir. Ya bu aciz mahluk böyle esbabı mechul olan avarız-ı hariciyenin zebunu olsun gitsun mu? Dün her dürlü rahat ve nimete müstağrik olan bir aile</p>	<p>enva'ından olan iâne cemiyetlerinden bazılarını delil makamında ira'e idebiliriz. <tüccar kasası> namıyla bir iane cemiyeti vardır ki cumhuriyet mücte'mainin hükm itdiği memalikin kaffesinde bulunan en benâm tüccardan şöyle bir tacire kadar bu cemiyete elli yedi bin aza kayd idilmiş, ve azâdan her biri şehri üç şilin virmekle mükellef bulunmuşdur; ki cemiyetin bir senelik varidatı iki milyon elli iki bin şiline bâliğ olmaktadır. Bu cemiyetden illet gaib dolab idaresi; fakat sahibinin ihmali ve sefahetiyle değil, devr-i rüzgar ile sekete-dar olan tüccara uzun mühletlerle bila-faiz sermaye i'ata itmek, kimisi batan tüccara kimi tedarik eylemek,</p>
--	---

<p>bu gün bir dilim ekmeğe muhtac olacak suretde zillet ve musibetine nasl tahmil idebilir? Bu arızaların def'ine, hiç değilse tesiratına mukabeleye bir çare yok mudur? Evet, vardır! Hatta ta'un-ı ıtlak olunur, ki Türkçesi yardımlaşmak dimerdir. Zamanımızda ise – insaniyet her dürlü ma'ni m'adum itmeğe, ve her dürlü beda'i icad eylemeğe kıyam iderek bayağı tabiyetin fevkine çıkmakla uğraşmakta, ve bu yolda ihraz itdi. Yeni muzafferiyatleri ise heb t'aun kuvve-i galebesiyle hâsıl itmelde olduğundan – iftikar ve ihtiyac isti'dadları tamamıyla gâib olmağa başlamıştır. Buna ise – eski dünyadan yeni dünyaya intişar eylediği halde, mürdünde haiz olamadığı terfi ve kemali mevasilinde ihraz iden – fikr insaniyenin ibraz itdiği müesser beda'i ve hasenat</p>	<p>fünun-ı tüccariye tedris olunur mektepleri tevsi' ve teksir için i'ane bulunmakdır. <zira' anbarı> isminde bu sütun ve o şebengatun? ve filadlağıyla ve bittemur ve şarlastun ve niviruk şehirlerinde mükemmel i'ane cemiyetleri olarak, bunların elviyenin ve bin haneyi havi olan kranın kaffesinde birer şu'besi mevcuddur. Heman hissiyat-i müctema'a dahilindeki kura ve nevahide bulunan her çiftçi bu cemiyete dahil olmuş senevi mahsul ziraatdan bir miktar muayyen şeyi iâta ider. Bu suretle cemiyetin anbarına giren hububat milyonlarla kileye bâliğ olur. Bir tarafını cemiyet satub nakde muhtac olan zira'a nakden tohuma muhtac olanlarla kaçta uğrayan yerler ahalisine aynen hububat viriyor. <Hıdmetkarlar efendisi> namıyla bir i'ane cemiyeti vardır ki en adi bir bakkal en zengin bir tacir tahsildarına kadar her sınıf</p>
--	---

<p>*13* hüddam bunun azalığına kabul olunmuş, hal-i yesarlarında iâne virilir, amelden sakat oldukları zaman ise işe güce muktedir iken aldıkları aylığın en bala mikdarı her kaç gurusu ise o kadar para alarak hanelerinde mütekaid bir asker gibi eski tarz idaresini bozmaksızın çubuğunu yakub keyfine bakar. Bu</p>	<p>Hiçbir ferde muhtac itmeyecek suretde geçindirmek, ve alel mezmeneye uğrayanlarla ihtiyaclarını teka'id eylemek, ve fen-i mülahat talim olunur mektebler yapmak hususlarına aid imiş. <Shakespeare>(*) unvanıyla – aktör ve aktirsler – yani tiyatroda oyun icra iden rical ve nisvanın düşkünlüğüne mahsus</p>
---	--

cemiyetin bir vazifeside kapusuz kalan hizmetkarları kapulandırmaktır. Her dürlü uşak isteyenler evsaf-ı matlubeyi bir kağıda yazarak bu cemiyete isâl eyledikleri halde, cemiyet <bu hizmetkarın ücreti şudur; maharetide şu> diye eline şehadetname kılıklı bir bilit virir;> artık kefiyle falana hacet kalmaksızın harif kapulunur. Cemiyet marifetiyle hizmetkarlar alanlar ruhsat virdikleri zaman sebebini bir kağıda tahrir ile hizmetkara îata; ve hizmetkarda cemiyetin müdürüne iraeeye mecburdur; ta ki nik ve bed-hevalı cemiyetin sicil-i ahlakında harifin namı hazasına şerh idilsün. Bu cemiyet şimdiye kadar terakim iden para ile hizmetkarını değil, hükümdarını idare bilecek kadar amerikada emlak ve akâr peyda eylemişdir. <malike-i derya> ünvanıyla bir cemiyet olarak Amerika liman idarelerinde ismi mukayyed olan mülahak kaffesi bu cemiyete mesela yüzde iki nisbetinde şehri naciz bir ianede bulunurlarmış. Cemiyet 1851 de tesis olunmuş; mülahık vuku' bulan i'aneleriyle bu sütun ve niyorkda kimi inşasına mahsus bir iki fabrika peyda itmiş. Cemiyetin vazifesi ise kazazede olan gemilerdeki mağrufinin ailelerini hiçbir şeye,

olarak, bir cemiyet vardır, ki her tiyatro ba'düs'-sarf iradından yüzde bir mikdar cüz'ü iane ile mükellef olduğu gibi, oyuncular dahi kaffe bu cemiyetin azâsından bulunduğundan şehri bir şilin i'ane îata iderler. Cemiyetin ictima'gahı dahilinde bir de tiyatrosu olarak, bu şedde kalan aktör ve aktirisler orada icra-yı hezle hasıl olan akçayı boşda kaldıkları müddettce masaraflarına karşılık iderler. Cemiyetin oyuncu yetiştirmek için mektebi de vardır. <otrob> (**) namında sazende ve hanendelere mahsus bir i'ane cemiyeti olarak, bu da aynıyla aktörler cemiyeti gibi bu sınıfa yardım ider. <ebu'l-eytam> ünvanıyla bir cemiyet vardır, ki amerikanın her sınıf ahali tarafından i'ane kabul ider vazifesi – namı dahi muvazzag olduğu vechle – daima yetim kalan etfali aksa ve idare ile okudub yazdırmak, san'ata sevk

(*) Shakespeare Fransızların Molyeri gibi tasvir itdiği vaka'ları kendisi icra ider bir tiyatro müellifidir. (**) asatir-i yunaniyede şarkı ve musiki elhesidir.

14 itmek, sen-i rüşde ve savline kadar vesayet itmek, evlendirmek, ev alıvırmektir. <Himaye-i erâmil> namımdaki cemiyetin azasından bulunmak zatü'z-zevc olmağla mütevakıftır. Hatta vaktiyle bu cihete İngiltere kraliçesi Viktorya dahi dahil iken, zevci Prens Albirt vefatı haberi telgrafla amerikaya vardığı gün cemiyetin reisi mütevaffa Linkon'un zevcesi Leydi Lingolen hem ta'ziyeti, hem de hesab-ı nizam azalıkdan ihracı lazım geldiğini müş'ar 11 Kanun-i evvel sene 1861 tarihli bir telgraf çekmiş, ve - müşarünileyhnin ifritak-ı ebedi-i zevc ile cekrehun? olduğu bir günde böyle bir telgraf almaklığı bakılsa canını sıkılamak lazım gelirken, cemiyetin muhafaza-i nizamda hatıra, gönle yakmaksızın, bu kadar tazib-i izhar itmekliği hoşuna gelerek, <zevcin> vefatı hıdmetinden mahrumiyetimi de muceb oldu> diye gömüldüğü, ve o günlerde (Vindsor) sarayına taziyete giden zevata bu sözünü tekrar eylediği sırada meşhur Palmarstunun <hayır, haşmetmeabımız! Maksad-ı sözü hıdmetden devr itmek değil, belki cemiyet Efendimiz hakkında da icra-yı hıdmet zamanı olduğunu bildirmek ister> diye zarifane kendisinin dul ve binaenaleyh iâneye muhtac bulunduğunu anlatmıştır. Bu cemiyetin

sınıfa ve iane dahi yine bu üç sınıfın müstahkinine münhasırdır. Cemiyet-i mezkurenin geçen 1872 senesinde ilan itdiği bütçede görülmüşdü ki: yetmiş birden yetmiş ikiye kadar bir sene zarfında cemiyetin sandığına dahil olan ianenin mikdarı dört milyon şilinden ibaret iken, o sene zarfında sanduktan şu üç sınıfın muhtacine fakat yüz on bin şilin virilmiştir. 'İbr-i teybin olacak halatdandır ki: amerikada bir cemiyete iane idenlerin o cemiyetden ianeye muhtac olanları kırkla bir nisbetindedir. Şurasını da izah idelim ki: iame görenler bu üç sınıfın erbabı değil, eytam ve eramilidir. Binaenaleyh amerikada maruf ve kemalin bilaistiklal saltanat sürdüğüne bu da bir burhan-ı celildir. Fabrikalarda müstahdem, kömür madenlerinde, ve maden-i sairede işliyen amelenin dahi ayru ayru cemiyetleri olarak, sai ve iştigale muktedir oldukları müddette yevmiyelerinden münasib cüz'i bir mikdarını tesis itdikleri sanduklara koydukları gibi, fabrika sahipleri ve maden mültezimleri dahi tumtularından yüzde bir mikdarını bu sanduklara terk eylediklerinden, ifrad-ı ameleden gençlikde terk-i işgale mecbur olacak arıza veya bir kazaya uğrayanlarla, işe güce muktedir olamayacak kadar ihtiyar

<p>dahi vazifesini izah-ı iktiza itmez, çünkü işi dulları himayedir. Erbab-ı kalemler taba'ayne yani hademe-i matbu'ata ve sahhafkara mahsus bir cemiyet vardır. Bu cemiyetin azasından olmak dahi – dullar cemiyetinde olduğu gibi – sarf şu üç</p>	<p>olanlara, ve vefat idenlerin ailelerine geçinecekleri mikdar yardım idilür. İşte bunlara memasil amerikada daha yüzlerle hayır cemiyetleri olarak, her halde her sınıf muhtacının ihtiyacatını istifa hususunda muavenete mazhar itmekle layankıt'a devam eyler.</p>
--	---

<p>*15* hele sanayin terakkisi emrinde iane-i nakdiyede bulunmağa mahsus cemiyetler vardır ki bu günlerinde muhsenatı fevkaladır, çünkü fatin olur, huzur olur ki, zihniyetinin tedkikat amelîyesinin ibda' eylediği bir icad behyeni faale götürmeğe muktedir olamaz. Zira bir keşfin meydana çıkarması bir hayli paraya Tevfik ider. Bazı kere bir icadın sahibine meydana koymak için müskününü satdırır * yahud zeki olur, danışmend olur, ki zihni bin dürlü beda'i matifet tasvirine müsteid iken derd-i maişet anı tasvirat-ı zihniyesinden men' ile şairin: <bir devirde geldik ki bu bazar fenaya sermaye-i irfanı olanlar zarar eyler!> beytine musadık eyler! Binaenaleyh bu misüllü erbab-ı fasl ve irfana zihninin kuvvetini beda'ya hasr itmek için iane-i nakdiyeye lüzum görülmüştür. Hele bir icad bedi' ve nafi'i tasvir idübde, anı mücerred parasızlık balasından faale götürememekliğin o sahib-i fetanete</p>	<p>gider ve infialinden beynini paralamak mertebesine geldiği ve nihayet müsteciren ikamet itdiği hanesinin döşeme taşlarından birini sökerek, kurduğu şeyi meydana çıkardığı inşallah ileride tercüme-i hâlini yazdığımız zaman malum olur. İşte bu cemiyetler dahi bu misüllü zevatın terfiye ve iktidarını zaman olarak, anları düşündürmekden başka bir işe bakdırmaz. Lakin zan olunmasun ki tenpervane bir hade aldıkları parayı keyiflerini icraya sarf iderler. Ne münasebet bir kere ailesinin maişetini ianesini bertaraf idüb de tahliye-i zihne muvaffak oldu mu, tasviratının bir ayda fiiliyatını göstermek mukarrerdir. Körlere, dilsizlere, sağırlara, ayaksızlara, kolsuzlara, iş gördürür para kazandırır kazandıkları paraları bankalarda çoğaltdırır daha nevi' nevi' cemiyetler tesisat-ı Hayriyeler vardır ki her birinin velev bu kadar muhtasır olsun tarifatını yazacak olsak</p>
---	--

<p>olacak tesiri acaba mülhaza olunmuş mudur? Taba'atin bir tarz-ı diğeri olan Litoğrafya'nın mevcudu meşhur <sene felder> bu fen-i bedi'i tasvir itdiği halde ihtira'at-ı zihniyesini ameliyata tatbik emrinde iktiza iden edevatı tedarik idecek parayı bulamadığı için</p> <p>-----</p> <p>* bu günkü günde heykel marifetin ruhu hükmünde olan taba'atin mevcudu meşhur Götenburg tercüme-i halinde görüleceği vechle san'at-ı taba'atı vücuda götürünceye kadar emval mevrusesini telef itdikden sonra evini barkını da satarak bu uğurda sarf itmiştir.</p>	<p>mecmuamızın her nüshasını ana hasr-irmek iktiza ider. Ya efradın bu dürlü cemiyetlerin azalığına dahil olmağdaki inhimaklarına ne diyelim? Öyle adamlar vardır ki ya sarfı'c-cai hamiyet ve atafet veyahud akıbet-i endişane bir niyetle mesela yüz yüz elli cemiyetin azalığına dahil olmuş her birinde birkaç azalık kabul itmiş senevi binlerle liralar viriyor. Hatta iki sene mukaddem (frank lesli) nam bir resimli Amerika mecmuâsında meşhudemiz olarak, şayan-ı itibar bulunduğu için tercüme eylediğimiz bir fikradır ki teyid müddea zamanında makalemize zeyl idildi.</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-1.Sayı-0011

<p>*16* Vaşington mütemekkinlerinden Mistır Dikros'un namında ağniyadan bir zat yüz kadar iane cemiyetine aza olarak her dahil olduğu cemiyetde de azanın mükellef bulunduğu iânenin birkaç mislini ifayı gerek hamiyete ve gerek şarka deruhde itmiş olduğu halde sene başında varidat-ı umumiyesinden bir senelik masarîf-ı zaruriyesini tenzil ile mikdar bakiyesiyle cemiyetde iâta eylediği iânenin yekununu karşulşurdurdukda o sene fazla irad ile tekabil itmeğe fakat üç yüz yetmiş dört (dolar) * kaldığını görünce hayırda bu</p>	<p>adalet ve ilân-i müsavat şerefine muadildir. Çünkü medeniyetin tarif-i sahihi <mümkün mertebe asayiş de kemaldir> bununla beraber bin noksan bir şeyi görmekdeyim ki anı bildiğim halde ihtar itmemek yetim için muhaz baldır. Şimdi söylediğim halde sizinde bu noksanı itiraf eyleyeceğiniz de şübhe itmem. <dün sene başı olmak münasebetiyle bir senelik masarîf zaruriyemi hesap ile iradımın yekunundan tenzil itdim. Mikdar-ı bâkisi ise içüne bir şey olduğundan niçün ketm ideyim keyfim gelmiş idi.</p>
--	---

<p>derecelerde ifrat ve israfa kendisi dahi te'cib iderek birkaç gün sonra sene başı münasebetle mensub olduğu mahallenin daire-i belediyesi salonunda virilen bir ziyafetde bahs-i iâne cemiyetlerine intikal itdirerek nutuk atiyi irad eylemiştir. hemşehriler! memleketimizdeki tesisat-ı nafianın en mükemmel, en esaslısı, en faidelisi iane cemiyetleri olduğundan hiç şübhe idilsün! <günden güne bu dürlü tesisat-ı nafia çoğalıyor. Bunlar çoğaldıkça muhtacın azalarak refah-ı umumi kefalet müteselsile altına alınıyor. Her sınıf ihtiyacatını hâsıl itdikden sonra artırdıklarını istikbal için bir sermaye per bereket ulumak üzere bu yerlere virdiği gibi her sahib-i hamiyet, her muhibb-i vatan ve millet, her mütemil akıbet dahi elden gelen deriğ itmiyor. Amerika ekser ahvâlde olduğu gibi bu babda dahi eski dünyaya bihak-i Tevfik itmiştir. Bu tevfikin bahş itdiği şeref heman muhafaza-i</p> <p>-----</p> <p>* bir dolar tefriya yiğirmi altı buçuk guruşdur</p>	<p>Çünkü bu sene avrupaya bir seyahat virmek ve eski dünyayı gözümle görüp ahvâlini anlamak isterdim. Fakat derhal hatırıma geldi ki azasından bulunmakla müftehir olduğum hayır cemiyetlerine iâta olunan iâneyi bu hesaba katmamışım! Kalkdım defterimi açdım, mikdarını yekun itdim. Neye baliğ olsa beğenirsiniz? Tamam seksan dört bin üç yüz dolara! Halbuki masarîf-i zaruriyemi tarh itdikden sonra, fazla-i iradım 84674 dolar idi. Binaenaleyh kasamada 374 dolar kaldığını görünce, kendimin dahi muhtac-ı iâne olduğumuza inandım!<ketmeni? ve bal ad-eylediğim şey ise böyle hayır cemiyetlerine dahil olarak, ianede buluna buluna kendilerini iânaye muhtac eyleyecek bir hal isal iden ashab-ı hamiyete mahsus olmak üzere, bir iâne cemiyeti keşadını tavsiyedir. (hazarda handeler) <hayır, gülmeyiniz! Gülmeyiniz! Sözüm pek sarîh pek ciddidir, çünkü bu misüllü hayrata</p>
--	--

<p>*17* hıdmetden dolayı şehri tem cihetiyle yarın öbür gün tesis itmiş birkaç cemiyetin azalığını kabul için bir iki davet bileti alacağımda şübhe itmem!</p>	<p>Birbirlerini muhafaza ve himaye iderek, bu takrîble cumhuriyet-i müctemia dahilinde bulunan halkı ila maşallah sefalet ve iftikardan vekayaya zaman ve</p>
--	---

<p>Kabul itmemek ise hamiyete elvirmez. Bu halde gelecek sene iradıyla masarîf-1 zaruriyem tekabül itmemiş olacak, binaenaleyh böyle böyle birkaç seneye kadar yanında bir îâneye muhtac olacağım, veyahud, bu atafet mefretayı teadil, ve iktiza iderse, bütün bütün kusur ve taklil eyleyeceğim. <sahihhen söylüyorum ki: didiğim cemiyetin lüzumu tasdik olunmaz ise, azasından bulunmağla müftehir olduğum cemiyat-1 hayriyeden çaresiz bir müddet için olsun kendimi çekmeğe mecburum> şimdi dikarsun gibi fazla iradını böyle umumun menfaat ve selametine aid olan sanduklara vakf iden bir zatın mücerred Avrupaya seyahat itmek için müellif olduğu şu ihsandan el çekmesi kabilmidir?Ne mümkün! İtikad-1 acizanemizce bu adem ihtimal ki didiği gibi iradının fazlasını kemale bu yola sarf itmiş olsun, veyahud emr bir aks olsun. Bu zatın maksadı umur-u Hayriye yolunda isar-1 nükud iden erbab-1 yesarın atisini temin için bir îâne cemiyeti vücuda götürmekdir.Bunu fiile götürmek için yalanda söylemiş olsa, yine mecurdur. İtikadımızca yalanın kerahetiyle beraber makbul olabilecek yeri varsa, o da bazı kere nef' nase alet olmaklıdır.Eğer mösyo Dikorsunun didiği günden biri bu cemiyetde teşkil itmiş ise,devr ve teselsil kaidesiyle</p>	<p>kafil olmalarında şübhe idilsun. Bu münasebetle şunu da ihtar itmek isteriz ki: bu ta'un kaide-i nafiası İslam arasında bin iki yüz seneden beri maruf ve meri'i bir emr-i şer'idir. Zekat ve sadaka ve fitra gibi hesanat ise bu t'avanın tetemat-1 celilesinden olduğu malumdur. vaka', bugün dahi umumen Müslümanlar zekat ve hele fitra ve sadaka iatasından heman hali oldukları yokdur. Fakat toplu olmayan bu misüllü ianelerin menfaati olmadıktan başka, belki mazereti olur. Hiç şübhe yokdur ki halkın elca-yı şefkat ve merhametle îâta ve isar eyledikleri sadakaların zararı nef'ine galebedir: bu kere arz-1 iftikar ve ihtiyac iden ebniye-i cinsin bulunduğu der ki mezeleti görübde, delhun olmak gibi bir faciaya tahmil her insan için na-kâbil olduğu gibi, karşusunda dest-i güşa-yı sual olan bir biçareye bir men-i azim ile beş on para îâta itmekdeki vaz' istikbarın dahi o muhtac-1 fûlsu ne derecelerde delhun ve ğamikin eyliyeceği edna mertebe mülahaza-i evvelisine, insan bir fakire virdiği birkaç münkar ile o fakirin def'-i hacatına sebep oldum diye sönmesine bedel, enba-yı cinsimden birini - layık olmadığı halde kendim gibi bir acize - uç açar bir halde gördüm diye ağlayub matem itmesi iktiza ider. Vakı'a alışılmış da buraları düşünülüyor,</p>
---	---

umumen iâne cemiyetlerinin	yoksa biraz tenzil idilübde temilş buyurulursa
----------------------------	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-1.Sayı-0012

<p>*18* insanın dünya gözüne zindan olmak bir şey diyen değildir. Saniyen bir adamın yevmi kırk kırk beş adama fariza onar para sadaka virmiş olması ne bi mukayyed olur? Böyle yevmi on on iki buçuk gurusluk bir fedakarlığı ihtiyar iden adam o on iki buçuğu bir muhtac sahîh bulubda, ana virse, erbab-ı sualden birini öteden kaldırmış, ve kırk beş kişiye bedel idübde hiç birini müstefid itmemiş olduğu bir para ile fakat bir kişinin hayatını muhafazaya, veya hiç olmazsa erbab-ı sualden birini ortadan kaldırmağa muvaffak olarak, şu himmet ve mürüvveti kendisini darinde mes'ud eylemiş olurdu. Mazareti menfa'atine galib dimiş idik, evet galibdir! Çünkü sevk olacağı hıdmet veya sanata kifayeti müsellemlen iken, böyle aleni bedel-i sadaka idenlerden kesretini gören bazı zelili'l-nefsler bad-i heva geçinmeği göze aldırarak, hiçbir işe – yani muktedir iken semere-i sai ile geçinmeğe – mübaşeret itmiyor.! Şununla hatm-i makal ideriz ki: (hızz-i men emvaligim sadaka) ferman-ı celiliyle memur buyurulan risaletmeab Efendimiz ve kendilerinden sonra</p>	<p>Peygamberide benim tarafına memur azimet iden hazret-i maaze sadır olan talimat mekarım ayat-ı cenab-ı hatimi'n-nebinin hatemesidir ki, bir beldeden alınan zekat ve sadakatın diğer belde ahalisine iâtasından bes olduğunu da mütezamandır. Şurasını anlatmak isteriz ki: bizde de hiç olmazsa- vücudları hayat-ı medeniyenin avarız-ı lazimesi hükmünde olan – sele bi ortadan kaldırmak, ve binaenaleyh hem şan-ı islamiyete ve hem de vazife-i insaniyete hıdmet eylemiş olmak için <fukara-perver> bir cemiyet teşkil-i itse de, halk sadakatini oraya iâta itse, ve bu hıdmet müberveriyede yabab? katvatin tayin eyleceği bir hissiyat mütemine veya evkaf nezareti deruhde eylese, ne kadar büyük, ne derecelerde tahmide seza bir inayet olurdu!</p> <p>(ve men Allah ennasir ve't-tevfik!)</p> <hr/> <p>Bezer Cumhur İle Aristo Arasında Bir Muhavere-i Farsiden mütercimidir*</p> <p>Bezer cumhur – ömrü ne yolda istimal itmelidir? Arasto – saire kendini istihsan itdirmek yolunda Allah kendi karibine</p>
--	---

<p>hulefa-yo raşidin hazıratı her tarafa memurlar sevk iderek, ağyandan zekat ve sadakalarını topladı, ve mecmumı muhtacin ve muhacirinin ailesinin kesreti nisbetibde taksim ve tevzi' buyurulur idi. Ğana-yı şer'isi olan Müslümanların zekat ve sadakaları alınarak, fukarasına virilür mealinde olan <tevhid men ağniyaihim.> hadis-i şerifi zaman-ı seyadat nişan-ı hazret</p>	<p>kendisini sevdirmeyeği talim ideni sever. B-saire kalbine kendini sevdirmek nasıl mümkün olur? A-irade-i allahiyeye tab'iyetle nitekim insan etrafında bulunanlara kendisini takdir itdirme-</p> <p>-----</p> <p>* Biz muhavereyi (Mağazan Pitorsuk) namındaki mecelle-i fününundan nakl itdik Fransızlar da farsiden tercüme itmişler.</p>
---	---

<p>*19* dikden sonra bir padişaha beğendiremez, cenab-ı hak dahi kendi mahlukatı meyanında bi-gayri hak makbul olanlardan maadasını sevmez.</p> <p>B-ne ile meşgul olmalıdır?</p> <p>A- iktisab-ı danişe.</p> <p>B-danişi ne maksadla iktisab itmelidir?</p> <p>A- talim, miskinlere ruhani ulucenab, fakirlere ğana ve ahmaklara zina bahş olur itibarıyla</p> <p>B- kendisini tanıtmak için tarik-i selim nedir?</p> <p>A-ziya marifet</p> <p>B- insan makbul hüda olduğunu nasıl idrak ider?</p> <p>A-hevsatını taht-ı tabi'yetine almakla</p> <p>B-hevasatı tabiyet altına almak için ne iktiza ider?</p>	<p>A-alemde idilen muhasindir, zira mahsul yalnız mahal-i aherde – yani ahiretde – iktitaf idilür.</p> <p>B-mabuda yaranmak nasıl mümkün olur?</p> <p>A-makbül-ü hüda olanlara yaranmakla.</p> <p>B- kiminle istişare itmelidir?</p> <p>A- akil ile</p> <p>B- âkil kimdir?</p> <p>A- çok dinledikten- çok düşündükden sonra az söyleyen.</p> <p>B-ne vakt söylemelidir?</p> <p>A-saireleri sükut itdiği vakt</p> <p>B-bir adamın muhak ve sâhib-i fazilet olduğunu neden tanımalıdır?</p> <p>A- üç şeyden: terbiyesinden, kerimü'ş-şim olmasından, teşebbüsatında muradına hareketinden.</p>
---	--

<p>A-perhiz</p> <p>B-perhiz ile nasıl yaşanabilir?</p> <p>A-her gün ta'am-ı mukarrerinden bir miktarını bi't-tedric taklil itmekle.</p> <p>B-dünya dinilen şeyden ne anlaşılıyor?</p> <p>A-istikbal için bi semere her şeyi münkalib.</p> <p>B-şan ve şeref nasıl ihraz idilir?</p> <p>A-Ta'amda, kelimada, tariz-i enâmda perhiz ile. Âkıl der ki: ekul sağır ekul-i kebirden az şayan takibcidir.</p> <p>B-kimin hakkında hoşnut ve sebat üzere olmak tecviz edilmiştir?</p> <p>A-yalnız insanun kendi hakkında</p> <p>B-nedir evvel şey ki, bir mahale eklemiş olduğu halde, mahsulü mahalli aharde idrak edilmiş olsun.</p>	<p>B-kerimü'ş-şim olan kimdir?</p> <p>A-daran viren.</p> <p>B-ef'alinin fenası nedir?</p> <p>A-müteallim olan insanlardan kendini uzak tutmaktır</p> <p>B-Ef'alın hayırlısı nedir?</p> <p>A-müteallim adamlara mülazemet, ve dermandaganın muavenetine şitab itmekdir.</p> <p>B-müteallim adamlar kimlerdir?</p> <p>A- cenab-ı hakkı ve safatü'l-hiyyesini bilanlardır.(*)</p> <p>B- cenab-ı hakkı ve safatü'l-hiyyesini bilan kimdir?</p> <p>A-kimseye taarruz itmeyendir.</p> <p>-----</p> <p>---</p> <p>*Aristo'nun maksadı <tahlaku bi-halaküllah> mazmun-i celilini tefhimdir.(muharrir)</p>
---	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-1.Sayı-0013

<p>*20*</p> <p>B- kimseye taarruz itmeyenler kimlerdir?</p> <p>A- kendisini sairlerinden pest der gibi ad idenlerdir.</p> <p>B- bu rütbe-i tevaz'a nasıl varılabilir?</p>	<p>Fakir ezmene-i mes'udesinde kereminden bahs iderse.</p> <p>B-bir fena dostdan nasıl terakki itmelidir?</p> <p>A-kendi muhtaç elbehini? istiyerek.</p> <p>B-çığrından çıkmış bir oğul neye benzer?</p> <p>A-bir elde zuhur iden altıncı parmağa</p>
---	---

<p>A- akaliye mülazemetle.</p> <p>B-mecalis-i akalada ne öğrenebiliyor?</p> <p>A-makbul hüda olabilmeklik.</p> <p>B-cenab-ı hakka nasıl yaranmalıdır?</p> <p>A-anın iradesine itaatla.</p> <p>B- itaatın ilâmı nedir?</p> <p>A-halka fenalık itmekden itika' kendi hakkında vuku' bulan fenalığa mukabil afv ile ceza eylemekdir.</p> <p>B-hürmete şayan olmayan kimdir?</p> <p>A-zevzekler.</p> <p>B-ziya nedir? Zina nedir?</p> <p>A- mülahaza-i fenadır.</p> <p>B-zekayı istila iden zulmet nedir?</p> <p>A-ekl ve şerbe vesim vezre şefkat ve muhabbetdir.</p> <p>B-insan kendini dünyada nasıl mülahaza itmelidir.</p> <p>A-tarikinin üzerinde bulunan yolcu gibi.</p> <p>B-bu yolun müntehasına nasıl varmalıdır?</p> <p>A-beyhude yükleri yükletmeksizin.</p> <p>B-alemde hayatından arz olan nedir?</p> <p>A-sadık olan için iman, kürsüne çeşm için servet.</p> <p>B-insan kendini nasıl tanıttırabilir?</p>	<p>benzer ki, kimsenin, vec'ine tahammül olunmaz, buyumasına terk itsek, halk nazarında bir kusur olur.</p> <p>B- dostluğu artıran nedir?</p> <p>A- gaibde olan bir dostdan idilecek istifade.</p> <p>B- dostluğu yıkan nedir?</p> <p>A- yekdiğerinden istikraz, âkil demişdir ki: istikrazın dostluğa nisbeti mikrazın kumaşa nisbeti gibidir.</p> <p>B-nasıl içmelidir?</p> <p>A-ağır ağır ve ufak yudumlarla.</p> <p>B-ta'andan ne zaman el çekmelidir?</p> <p>A-henüz doymadan.</p> <p>B-sihheti ta'andan ziyade muhafaza iden nedir?</p> <p>A-üç şey: temiz giyinmek, tib? sürünmek, dostları ziyaret itmek.(*)</p> <p>B-amme namına makbul olan kimdir?</p> <p>A-doğru olan insan.</p> <p>B-Doğruluk ile şükran-ı nimetden hangisini tercih itmek lazımdır?</p> <p>-----</p> <p>(* gönül dinilen hakka hane-i esrarın müştehirat-ı makbulesine nailiyeti, ki mülakat evda dahi o müştehiyat makbüle cümlesindendir, insan için mahaz-ı sıhhat olsa, na-bicamidir?(muharrir)</p>
---	---

<p>A-ifaliyle</p> <p>B-fazilet hangi vaktde yalana benzeyebilir?</p> <p>A-bir ihtiyar gençliğinde iffetinden bir</p>	
--	--

<p>*21* A- doğruluk olunca, şükran ninet olamaz.</p> <p>B-muhak olan adem kimdir?</p> <p>A-yalnız muvaffak kanun bir ğada tercih iden.</p> <p>B-muvaffak kanun bir ğada hangisidir?</p> <p>A- na-müskarane bir san'atla kazanılan.</p> <p>B- sana'yın en namuskaranesi hangisidir?</p> <p>A-ziraat</p> <p>B-en fenası?</p> <p>A-meyhanecilik</p> <p>B-bir misafiri nasıl kabul itmelidir?</p> <p>A-latifle, res-i hoş ümidden sonra halisane mükalamata mübaderet itmelidir.</p> <p>B-kenahi mağfired itdiren kimdir?</p> <p>A-nedamet</p> <p>B-Ganinin mükellef olduğu vazife nedir?</p> <p>A-muhtacini en'am</p> <p>B-zeki kimdir?</p> <p>A-eşyanın man'a-yı hakikiyesini tahri</p>	<p>A-anfevan-ı şebabda sefahatdan ictinab ile.</p> <p>B-buna ne tarik ile vusul-ü mübesser olur?</p> <p>A-keşf-i esrara alet olmamakla</p> <p>B- iffet nedir?</p> <p>A-kanun ile ahlakın ikisine birden muvaffak gelen şeyleri kabuldür.</p> <p>B-muharrem esrar olmanın alameti nedir?</p> <p>A-bir hareket-i faziletkaranedir.</p> <p>B-cehaletin alameti nedir?</p> <p>A-muhak ve adil olmamak.</p> <p>B-istibdad neden ibaretdir?</p> <p>A-insana layık olmayan bir amelde bulunmaktan.</p> <p style="text-align: center;">Süs- yahud Dideronun Robdöşambri(*)</p> <p>Süs dinilen şey öyle bir düşman desisekardır ki, hücumu başladığı zaman haiz olduğu kuvvetin tamamını sadame-i evlasından ira'e eylemez, insan buna</p>
---	--

<p>iden.</p> <p>B-gençler için hangi halde bulunmak evlâdır?</p> <p>A-tevazu' ve iffetde.</p> <p>B-sin-i vukufa gelenlar için?</p> <p>A-akıllılık.</p> <p>B-zina ve taniyış gibi fehimin kavasını tashih itmenin tariki nedir?</p> <p>A-vakt-i imtihan ve tahliden ibaretdir.</p> <p>B-basr-ı hakikat nedir?</p> <p>A-zinanun rüyet-i maneviyesidir.</p> <p>B-çeşm-i zahiremizle nasıl görmek mümkündür?</p>	<p>pek cüz'i müsaade eyliyorum, zan ider, halbuki bu düşman şirinin eda ilk müsaadeyi gördükden sonra müsadaatın son rütbesini ihraz itmeği arzu ider. İnsan ise birinci de mağlub olduktan sonra ikincisinde galib olamaz, artık mağlubiyet mağlubiyeti tevlid ider, bu ise isnanın zaaf tarafını buldu mu, zebun köşelikdeki maharetini kendince ibraz iderek, insanı tamamıyla pençe-i esaretine alır.</p> <p>-----</p> <p>(*) Didero 1713'de doğmuş ve 1784'de vefat itmiş müellefat-ı meşhur sahibi bir Fransız filozofudur-röbdöşambır oda libası ki gicelik entaridir.</p>
--	---

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-1.Sayı-0014

<p>*22* bu fikrin hilafkirani yani süs tarafdaranı olarak bir hayli matiraza tesadüf itmek kuva-yı melhuzatdandır. Lakin biz mühhezelerimiz olacak zevata şimdiden: <sabrı büyük! Çünkü çok geçmez, sizi de süs yüzünden mutazarrır, ve binaenaleyh kolumuzu tasdikine mecbur görürüz.> demekden başka bir mukabelede bulunmayacağımızı temin ideriz. Süsün insana keyf ve hat virmekte pek çok şeylerden müesser olduğunu kimse inkaritmez. Lakin evvel emrde varidatın masarır-ı zaruriye ve tıbbiye tesviye itdikten sonra-mağlub</p>	<p>Mütabaat idiliyordu. Neticede ise bir cennete etba' idilmiş oldu. Bize her kendini akıl ad-idenlerin hoşnud olamayacakları şumtala'atı serd itdiren dideronun bir küçük fıkrasıdır. – ileride tercüme-i halinde görüleceği vechle – dideronun fakir, ve halbuki müftekir idi. Eseri olan ansiklopedi (*) vâkı'a pek ziyade mazhar-ı rağbet olmağla beraber ihtiyacatını güç hal ile tesviye idebilürdü. Sefaleti evvel mertebede idi ki fikrinin gerd-bâdi içinde yuvarlanarak bir ön tavan arasında yaşar, ve bununla beraber bir kral kadar serbest ve mağrur</p>
--	--

<p>olmak şartıyla – buna kifayet idüb itmeyeceğini hesap eylemek elzemdir. Herkes süse başlayacağı zaman masarîf-ı zaruriyesini tehvin eyleyeceğini zam eyler! Bunlar evvel zaif fikirlerdir ki ihtria’ kerdeleri olan tahmin kezab ve kıyas-ı faside yine kendileri ferifete olur. Süs bir haneyi tezyin eyliecek yerde inde’l-hakika – her dürlü manasıyla – berbad ider, ve hanenin burhan-ı saadeti olan esas sadkiyi mahv iderek, yerine sahte mütekebbirlere mukyas olan nazar-ı raba bir takım eşya-yı hasiseyi ikame eyler, ki insan yek nazarda bunların arayışına kapılarak mikyas ve endazeye sığmaz masarîfî göze aldırır. Süs hakikati batl ve batılı hakikat şekline tahvil ile evi, esasından değişdirir, en hayırlu olan itidal rahatı zir, ve zirle haneyi harab eyler. Dimek oluyor ki mukaddeme-i halde bir hevese</p>	<p>tayış iderdi. Kendisini darb-natık ve cerbeze-i? lisani sayesinde asrının kadir şinasını tarafından mahafil fitralarına hezar-ı minnetle davet olunur ise de , böyle şeylere ehemmiyet virmediğinden, dijonun foçisinde aradığı saadeti evde tavan arasında mahya bulurdu! İkametgahının mezbele halide bulunduğundan dolayı ahababının serzenişinden kurtulamazdı. Fakat Didero mefruşatça mübalatsızlığın işrab eyleyebileceği fakiri fakr-i hakiki ad itmeyerek, bunları o kadar muvaffak ve mükemmel bulurdu ki, tebdil ve tanzimini asla düşünmezdi. (je ofren) namında kibardanbir madama vaktiyle sebkat iden hıdmetine mukabil Dideroya güua ifa-yı şükran maksadıyla mumaileyhin gaybında hanesini mahal-i ahere nakl eşya-yı mu-</p> <p>(*) ansiklopedi bir lügattir ki kaffe-i ulum ve sanayin usul-ü vuku’adını marufdur.</p>
---	--

<p>*23* cudesini tebdil, ve muhaddeden tanzim itmişdi. Mumaileyhanın bu hareketinden götürülünce, ve hele evvelide izhar-ı te’acible beraber mahzuziyetini ketm ide-memişdir. Binaenaleyh şu birinci tanzimat-ı tetemat-ı saireyide tevlid ve icab eyledi. Didero anları da icraya mübaderet eylediç</p>	<p>Ben o entarimin içinde iken ne kendimin ve ne de hıdmekarımın savurganlığından hazer iderdim. Hatta ateş kağlacımından?, su damlalarından bakım yok idi. O eski gicelik entarimin sahib-i müstakili idim. Şimdiki entarimin ise esiri oldum.! Esatir evvelinde altun pöstekiye muhafaza iden</p>
--	---

tanzimatdan tanzimiyata ibtidar ide ide iş rübdeşambırın tecdidine netice viridi. Atide yenildi ama bu babda o kadar garebet, o rütbe letafet, o derece şetaret gösterir ki, cümzlemizin imtisaline bir hüsn-ü misal olduğu cihetle, bizi dahi fıkra-i mebhuseyi nakle mecbur eyledi. Fıkranın bazı parçaları: <ben niçün entarimin kıymetini bilmedim? O benim bedenime göre biçilmiş bir heftan idi, ben de anın biçimine muvaffak idim. Vücudumun her kısmını beni kat'a rahatsız itmeksizin ihata eylerdi. Ben anınla yakışıklı ve şayan-ı tasvir idim. Benim için hiçbir ihtiyaç yoğidi ki anın kifayeti sâlib olsun. Anın letafeti daimi idi. Kitablarımdan biri ğabar alud olduğunda anın etkilerinden biri tasfiye eylerdi. Kalmadan bir katara merkeb tamlıyacak olsa, ana göğüs virirdi. Anın bana sabket iden emeğini merkeb damlalarından hâsıl olan uzun uzun siyah zehir edbisatı, muharriri ve müştegil adamı da ilan iderlerdi. Şimdi ise bir zengin fenniyanım (*) kim olduğum belli olmuyor!

(*) zengin fenyan hind bezirganı dimek gibi Fransızca da darubdandır.?

mutalasım eger daha benim kadar bi mahzur olmamışdır. Fütur her canibi ihata eyliyor, bir heves alud ihtiyarlık eli ayağı bağılı iken çözüleb kendi haline heveslerini icraya terhis ider idi. Bu ise genç bir çılgının keyfine tebi'yetinden ibaretdir... vakı'a ben ağlamıyorum, göğüs geçirmiyorum, ama her an kendime hitab idüb diyorum: <lanet olsun o adama ki harc-ı âlem akşayı birinin ala boyayarak, bahasını artırmışdır! Benim rağbet itdiğim o kıymetdar libasa lanet! Nerede te vaz'karane ve rahatferza palasparam? <ey diyojen! Eğer sin-i telmizini arastıpa?(*) layık bir manto(**) altında görsek, ne kadar handeler idersek? Ey Arastıp! Bu mükellef manto pek çok alçaklıklarla ödenmiştir. Tenpiror ve rahat bir mezheb-i gülbi (***) sahibinin serbestisi yolunda yastamak neye mikyasdir? Ah! İçinde hükümet sürdüğüm fuçuyu bir zalime hıdmet için ter eyledim! Yalnız bu kadar değıl,

(*) arastıp. Felaton ile muasıra süslü giyinür bir hekim-i yunanidir.

(**) cebe ve emsali gibi kiler bresvebdir?.

(***) diyojenin mezhebidir ki erbabına gelbiyon? diniyor.

24 dostum! Bak şu süs-ü belasının alemi herc ü merci dişini dimekle: <benim köhne entarim etrafımı muhayyet olan sair palasparalar cümlesinden olarak, beravet? sandalye, bir ağaç masa, bir (bir ğam) (*) kaliçesi ve kitabıma mahsus olan çam tahtasından birer af ve nakş ve sandalya bedel etrafı zinbeli ve masa ile rafa merbut bir poşide ve bir iki alçı sıtato oymak ahvâl-i umumiyesiyle mütenasib zeytinlerden idi. Şimdi ise o tenasib mahv oldu, eski hissiyat-i ictima' kalmadı, o letafet o cemiyeet heba oldu! Ben bir köylü karısını istikrah itmeksizin temaşa idebiliyorum. Başına sardığı o kaba bez parçası ve rahsarı üzerine dökülen ve saç dinilen kıl yağındısı gerek köhneliğinden ve gerek kukelerinden kalbura dönerek bedenini yarı beline kadar setr itmekte olan nimetin ve dizlerine kadar inan fistan ve uçulak ve yarık tabanlar bana geriye görünmezler, zira bu benim hürmet ittiğim şey bu alemin heykel zi-hayatında,şikayet ittiğim şey bu alemin (yani fakrin) vücudu olub, yoksa anın şeklini tasvir iden şu ahvâl mecmu'a değildir. Binaenaleyh yanımdan geçtiği vakt hava-yı nesmimi te'attir iden ve fakat başı İngiliz-kâri bezenmiş – ve

Ve haşmetinin ilâmını ira'e iderse de, bu günkü sefaletinin emarelerinde setr idemez. <ikametgahım herc ü merci dilmeden evvel işte böyle (köylü karının kıyafeti gibi) mevzun idi, bir ucunu duvara meyhilmış olduğum kaliçenin bir hayli müddettenberü merbut olduğu duvardan infisal itmiş olduğunu görürdüm. İki musavvar levham vardı,ki nice kıymetsiz şeyler değildi. Biri (Posen) nam Fransız ressam meşhurinin <sahra-yı teyhe kudret helvası nüzulü>namıyla tasvir itmiş olduğu levha-i meşhurenin taklid idilmiş bir nüsha-i matbu'ası, diğeri dahi yine bu ressamın yahuda krallarından <asora sotun huzurunda yeğeni isterek divan duruşu> unvanlı levhasının yine bu yolda bir nüsha-i makledesı idi. <şu iki levhadan mertebesini <runili bir ihtiyar> ve ikincisini <verent fortunası> ünvanlı levhalarla mübadele eylerdim. <saman sandalye yerine meşin kapulu bir koltuk kaim olarak, ikisi bir izbe mahalle nefsi itdiler. Humer, virjel, hevaris, siserun gibi müşahir şî'ra o biçare çam tahtası üzerinde bulduklarından, biçere tahtanın beli bunların taklitine tâkib getüremeyerek tak olmul idi. Şimdi ise bu müşahir bir müzeyyen kitabhanede

<p>bileklerindeki manşetleri (kollukları) paralanmış – çorabları beyaz lakin potinleri dolanmış olan bir alaftanın manzarası içimi bulandırdığı cihetle anın akbekbirliğinden ayaklarımı men' iderim. Eğerçi o bana ne kadar dünkğ debdebe</p> <p>(*) bir ğam italyada bir şehirdir ki harç-ı âlem kaliçe çıkar.</p>	<p>habs idildiler. Hakikat-i halde de bu muhbis anlar dururken bana layık değildir?</p> <p><eski şöminenin(*) duvaru çıplak idi şimdikini bir büyük ayına ile setr ve sezin itdirilir. Dostum kalkütanın yadigarı mahareti olan elçi senatolar mı bir <venus> (**) heykeline mahv</p> <p>-----</p> <p>(*) odalarda bulunan yerli ocak. (**) zahre.</p>
---	---

<p>*25*il itdiler ki beyaz alçılarımın yerine kırmızı bir tunç ikame idildi. <ağaç masam hala sabit kadem idi. Vakı'a bunu da karışmak bir çok risalelerle perakende müsvedatımı muhafaza eylediği cihetle, ana tasallut eyleyememişler idi. Ne çare ki günün birinde o dahi düşar bila evveldi, kendi keyiflerince oturmakda olan zavallı evrak-ı perişanım şimdi kilidli çekmeceler içine girdi. <ah! Bu tezyinatına temayilinin elinden ah! Bu nazik ve muhreb his! Âli bir mezak! Ama her şeyi deniştiriyor, her şeyi yerinden oynadıyor, alt üst idiyor! Pederlerin mahsul sa'ini telef idiyor, kızları cihazsız, çocukları tahsilsiz bıraktırıyor! Görüyormusunuz ne kadar iyi işler icra, ve ne kadar fenalıklar ika' idiyor? Ey benim ağaç masamı alâ yazıhanelere tahvil iden! Bilmiş evvelki</p>	<p>Mütala'a hanesine girdikde mahrum olduğu eski tarz ta'yişini yad ve tahattur eyler, ve intihaz-ı fırsata muvaffak olduğu anda kendi fakr-ı mukaddesini yeniden iktisab eylemek hevesiyle o kaliçeye mütehassır ne mazar iderdi. Didero o eski dostu yani amdam Jevfron hakkında hürmet-i mahsusasını bu hareketinden dolayı kusur ve taklil idecek yerde bilakis tezyid eyledi çünkü madamın dide rüyi bir mezbeleden böyle hükümdarane tefriş ve tezyin idilmiş bir daireye nakl itmesi hüküm mumaileyhe hükmiyesinin metanet ve isabeti sayesinde süs dinilen afetin en metin fikirlere ilga eylediği gurur, ve en ulvi gönüllere bahş itdiği hat ve serverden tevlid eyleyecek vehameti bu inkılabsa ruza zarfında idrak itmiştir. Hatta andan sonra Didero: <şimdiye</p>
--	--

<p>milletleri tebah iden sensin! <sen bugün olubda, benim eşyayı (sen müyessel)(*) köprüsü üzerine çıkartarak münadiler vasıtasıyla <dört yüz franka bir alâ venevs? istatosu? Harac mezad diye nida itdireceksin!> dideronun ve zi-kıymet eşyaya tahvil olunan pasparları meyanından yalnız çuha kenarlarını bir birine dikmekle vücuda getirülmüş olan ufak bir kalıçeyi muhafaza itmiş, ve operanslara layık suretde mefruş bulunan odasının bir tarafına sermiş idi. Her sabah hobgahından kalkubda</p> <p>-----</p> <p>(*) parisde bir müzayede meclidir.</p>	<p>kadar gurur ile ref' cebin itmedim, zahrem sadrem gibi metin ve müdevverdir, bu ise hep o evvelki keşad cibinlik, hep o evvelki his dimekdir. <hayr, dostum, hayır! Ben hala bozulmadım, bana arz-ı hacet iden erbab-ı ihtiyaca hala kapularım keşadedir, ben anları hala can kulağıyla dinler, nasihatlerimi virir, hallerine acır, yardımlarına müsarat irderdim. <hasılı, azizim şimdiye kadar o zehr henüz hükmünü icra itmedi, lakin mürur zaman ile ne olacağımı bende bilmem!> dir idi. Vakı'a süs dinilen zehrin mahlek olmakda</p>
---	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335]-1.Cilt-1.Sayı-0016

<p>*26* istisnası yok ise de , tesiri şahsına göredir. Süs beni, seni ötekini, berikini pençesini atdığı anda zehirler, fakat bu zehrin neden ibaret ve tesiri ne derece ve kuvvetde olduğunu kuvve-i hikmt ve irfan ile istidrak iden bir hekim hakayık-ı aşınayı def'at-i helak idemez. Nasıl idebilsünkü Didero her şahsa göre akse'l-gayat saadat ve husur olan enva' arayış ve müzeyyenatdan şikayetle yeni güşanesine nisbetle – layhuvarın?-külhani hükmünde olan mezbelesindeki saadet ve rahatı müteesirane yâd ideyor? Şimdi bizim o ki, Dideronun hatta icare ile oturduğu tavan arasına nisbetle bi-</p>	<p>İder, evimi bir süs sergisine dönderirim! Andan sonra ise garib garib muhakemata başlar, dünyada süslü bir eve, süslü mefruşat ve esvaba mâlik olmayanları nazar-ı ikrah ile müşahede, ve lisan-ı nefret ile yad iderim. Lakin mürur-ı zaman ile o esbab-ı ziyet bozulmağla, ve hane-i harab olmağla başlar. Mesela pencereleere asdığım kadife perdeler güneşden solarak, tavanın yaldızlarıyla gayr-i mütenasib bir vaz' ve levn-i peyda ider, kalıçeler pamal ola ola evvelki letafet ve revenkini gaib eyler sandalyelerin kumaşları yırtılır, ayineleri bu eşya-yı</p>
--	--

<p>hemta bir saray hükmünde iken, yeri geldikçe – beğenmemelikden- kinaye olarak, gülbe-i fakriyane! Beyt-i kalandarane! Gibi bir vasıflarla yad itmediğim, bir madam je ofren çıkubda, Dideroya tehyie ve ihsan itdiği daire gibi bir mahal tahsis iderek, bana bahş eyleyecek olsa, acaba ben bizim eski evi kale alır, ve bir iki ot minderle yemek iskemlesini düşünüyorum. Ne ihtiman! Belki o anda benim olduğuna kalb kuvvet hâsıl ittiğim o idare-i cedide peyde beğenmemekde, ve esbab-ı ziynet ve intizamına bin noksan bulmağla, ve böyle bir yere kendimi layık görmemeğe başlarım, zira ben süsün mahi-i saadat ve rahat olduğuna değil, mahaz-ı sadat ve rahat olduğuna kaim. Bu sebeble süse müteallik ne kadar esbaba malik olacak olsam, bir evvel kaderine daha muhtaç olduğumu düşünerek, ömrümü anların husulüne hasr-iderim. Hasılı, elime ne geçerse, süse müteallik esbaba feda</p>	<p>bu kalmun elvanın ukus temasilinden jenk? gedürüt istila, manzarayı evvelki tezyini nisbetinde tefret-bahşa bir şekle ifrağ eyler. O müzeyyen saatlerim, ki kimisi buyurur, kimisi kronometrodur, her saat urdukça, evvelki saatin kesb-i zeval eylediği ilan, ve belki her dakika mürur itdikçe, vakt-i zevalin tefrini ihtar iderler, o yaldızlı çirçevelere müstağrak kıymetdar resimler koltukçu dükkanlarında sürünmek veya na-ehl ellerine düşmek zamanının hululüne ağlayormul gibi, vaz’ gedürt gösterirler. Ben ise bir sene evvel hanemin intizam ve letafetine ve esbab-ı tefahir ve ziynetine bakubda, kendimi bir definenin ejder muttalısı gibi mağrur görürken, giderek o ziynet-i müsta’rik zevalini idrak ile – sahil selametden uzak düşdüğü halde, kimisi furtunaya tutulmuş kapudan gibi – hayret içinde kaldım. Hal bu derecelerde iken, bir gün müsafir kabul ittiğim salonun – ki ziynet ve mefruşatça her odaya fa-</p>
--	--

<p>*27* faikdir- ressam rifailin asarına taklide tezyin ve cayca tezhib idilmiş olan tavanının ortasından dört zira’ mer’inde bir sıva iz! Burhana ise bir çok zamandanberü lüzum tamir ve tebdili lisan halleriyle ifham iden eşya-yı saire hakkında da tanzimat-ı cedide hevesini</p>	<p>alurdum, şimdi böyle bir kaşane-i cismin iyisini görmek için hıdmeti ikileşdi, böyle bir konak sahibi sabahleyin sebze haneye, kasaba, bakkala gidebiliyor mu? Bittabi bu iş içinde bir ivaz, müsafirlere hıdmet içinde üç nefer de adem itdi. Kabil midir</p>
---	---

takviye eyler. Sarrafı çağırıyoruz, gelir, bir kere o ahvâl-i umumiyesini nezareye urur, tahminatını icra eyler, talep itdiğim akçeyi üç ay vaade, yüzde on iki faiz ile ikraz idüb çıkar, gider. Ben ise irtesi günü tamire mübaşeret iderim. Bir taraftan sıvacılar, nakkaşlar tavanı yaparlar, bir taraftan yorgancılar perdeleri, kanapeleri tecdid ile meşgul olurlar, hasılı, beş on güm içinde hane eski ziynet ve intitamını bulur. Fakat ben eski evimde hanya şekliye-i ihzan veya beyt-i dervişane diye yad eylediğim ma'hud ahşab evde iken, vaka' bir iki ot minderle kırık dökük bir iki iskemleye mâlik idem, emane kimseye on para deynim, ne de ziynet ve intizama hevesim vardır. Şimdi on beş bin liralık bir âli binaya, on beş bin liralık mükemmel bir esas beyte malik oldum ise de, şöyle bir tamiri çün bin beş yüz lira borca girdim. demek Ki bizim eşyanın rub'u ile konağın bir dirgi sarrafın zir-i tasarrufuna geçdi! Şimdi nasıl itmeli? Tediye de iki ay var, fakat hevacimi tesviye idedel iradeden başka bir para gelir yok. Acaba masarîf-ı zaruriye şöyle biraz kusr idebilüb de, tasarruf idebildiğim miktarıyla şu borcun faizini olsun vire biliyor muyum? Heyhat! Bizim eski evde topu bir hıdmetci vardı, malzemeyi de kendim gider,

ki kusr-ı masraf ile tesviye-i faiz idilebilsün? Lakin ben borçlu kalmakda istemem, bari şu avize ile lüzumsuz birkaç levha var, anları yaftalarında muharrir fiyatın noksanına eski sahibine satabilsem, bin kadar hâsıl olur, beş yüzüne de allah kerimdir! İşte tamie ihtiyacında borç ide, borç tesviyesinde eşya sata sata bir gün ne görsem iyi? yatdığım yataktan başka o muntazaman konakda eşya atlâkına şayan fakat bir şey kalmamış! Bir vakt ziynet ve sefahat sergisi olan bu kaşane suyu çekilmiş derger-mane döndü, anın iyisi bu konağda satub kendi halimle mütenasib bir evceğiz, yani bir (beytü'l-hüzn) almakda, böyle müsta'ar kibarlığın zevkide müste'ar olur,dir, yine hissiyat-i sabıkaya rica'at ideriz. Lakin o elden çıkan esbab-ı ziynetle muntazam konakdan fakat ah ve nedametden başka yadigar kalmaz. Didero gibi bir hekim saadetin huzue bâl ve kanaat ve itidalden ibaret olduğunu bilir, arayış ve ziyneti pa-yı hakaretle kakarak insanın ihtiyacını def'e kâfi olan eşyayı dünya ve mafihaya denişmez. Danişmanların hâli ise

28 Şu ziyetli konak sahibine, aynı bana benzer.

Mütenevvi'a

Tarih-i Edebiyatımız Hakkında Bir

Mütaala

Osmanlıların devlet-i Őevketi Fatih asrında Fatih sayesinde başladığı gibi, tarih-i edebiyat da o devreden ibtida ider. Andan evvel biz idare-i kelim ve ifade-i merama muktedir olduğumuz halde, yalnız elimiz kalemi tutamazdu? Hayr, Őöylediđimizi yazardık, fakat lisan-ı edebimizi takrir itmemiş ider. Malumdur ki bir millet kerre-i zeminde isti'da-ı dine layık suretde bir mukarrer siyasi peyda idemeyince, hiçbir halinde kemal, ve ekser if'alinde semere hâsıl idemez. Anın içün biz de o mukarrer-i siyasiye mâlik olmadan evvel her ne yapmış isek, içtihadımız nisbetinde istifade idememiŐiz. Vakı'a Osmanlılar buruŐa ve Edirne ve Makedonya gibi iki üç kıt'aya ve bir çok balada mâlik olmuşlar ider. Ne çare ki millet-i muazzamanın taklib-i âlim iktidarı bu yoldaki fütuhât ile iktifa idecek mertebelerden bala ter olduğundan, bu cihan-ı fanide ila maŐallag Şan-ı azimetlerine vesile-i

Amalda-acaz-ı nümayi kemal olan-mahareti sayesinde istanbulun fethiyle hâsıl oldu. Andan sonra der ki Osmanlılar kılıcın Şanını alâ ile beraber kılmak hakkını ikaya çalıŐdılar. Fatih muhtaç-ı isbat olmayan bunca yadigar fütuhâtından ve hele siyasetine aid tesisatıyla fûnun-ı harbiyeye müteallik keŐfiyatından kat'-i nazar, bu günkü günde kütübhanelerimizden kat'-i nazar, bu günkü günde kütüphanelerimiz Şöyle bir kere mazar-ı tedkikden geçürülecek olursa, medunat-ı osmaniye'nin yüzde seksanı yalnız anın devr-i saltanatında – tayniyetinde mündemec olan fezail ilm ve irfan saikasıyla – erbab-ı ilm ve edebi himaye ve sahabeti siyesisinde vücuda gelmiş asardan ibaret olduğu anlaşılıyor. Fatih zamanında fıkhi, hükmi, ilmi, edebi bir çok müellefât sahibi bir hayli âzam bulunduğu gibi, lisanın Őivesi henüz hal-i tufuliyetde? bulunduğu halde dahi daye-i terakkinin ikdam ve içtihadı ile haylide edebiyatşemşedir, ki tarz-ı ifadelerine değilse de, hikmet efkarlarına bakubda, bugün değil, bundan dört asır sonra dahi hayran olmamak kâbil olamaz. Ezcümle - müşarünileyhn asrı edebasından ve

<p>teskar ve devletlerine darü'l-kurar olacak bir mevki-i ma'tenaya malik olmağı tabi'at-ı zamane veya daha sahih ifade ile isti'dad-ı tabi'iileri icbar iderdi. Binaenaleyh o da zuhur-ı osmaniyyandan bir asr sonra Fatihin seyf-i celadeti ve hassete istihsal</p>	<p>kendisinin nedim hası hızır beğ zade sinan paşanın <tazarruat> namıyla elhiyata müteallık olan telifinden - ki nüshası nadirattandır – nakl itdiğimiz şu iki parça müddeamızı isbat için iki kuvve-i hacet olur.</p> <p style="text-align: center;">Tazarruatdan</p> <p style="text-align: center;">Birinci parça</p> <p>Dünya bir piruzen-i acizedir ki libas-ı arayis</p>
---	--

<p>*29* duherande görünür, ve bir harab-ı abâd viranedir ki mazhar abâdanda gözüdür! Anın zevk ve sefası ve fay-ı zenan ve ibirtabistan gibi na-payidar, ve gasa ve cefası evrak-ı eşcar ve adad-ı remal gibi bi-şamardır! Körebe gibi doğurduğunu yine yer, ve kelb gibi temlik eylediğini ısırır! Kiminle uhde itdide, yine bozmadı. Kiminle akd itdide, yine çözmedi. Kimdir ki rüzgarın revacısını bi-kesad, salahını bi-fesad, sa'vdini bi-hubut, savlini bi-kunut, ucunu bi-hadid nazil, şehdini bi-resm kâbil, sulhunu bi-cenk ve cedal, devletini bi tağyir ve zeval, talvi'ini bi-eful, nüzulünü bi-kuful, şerefini bi-vebal, kudumunu bi-irtihal, ferheni bi-tarh ve bela, münhani bi-mahnet ve ibtila, nekasını bi- fena, ğanasını bi-anna, nimetini bi ğam, lezzetini bi-elem, şerbetini bi- zehr, lütfünü bi-kahr,</p>	<p>Şukufe-i bağ cemaldır ki setavat-ı hezan merak ve bal anı yere düşürüb sermamışdır. Kangı nakş dilkeş ve zibadır ki tufan-ı hadisat anı emvac bi-payaniyle sert ve na-yab itmemiştir. Ve kangı ariz külli-i rana der ki (.....) tabanı his ve haşân vechane karışub gitmemiştir. Kangı asman-ı sefadır ki ğamayım-ı hadisat kainat-ı ulviye ile renk ve revakı gedvet? ve zeval bulmamışdır. Ve kangı sure-i mah simadır ki taryan-ı mevani nekbât-ı sefile ile revenk ve ziyasi tağyir ve intilaş bulmamışdır. Kangı cemel mürdem dide-i izzetdir ki, dide-i mürdem evvel hüsni ziyinetin letafetinde hayran iken, nagihan bâd-ı fena esveb hak içinde hevar itmemiştir. Ve kangı kuvvet-i devlet can baht der ki, pir ve cevan evvel sâhib-i devletin rikabında revan iken, ahr-i şir ecl-i zor pençesiyle</p>
---	---

<p>izziyetini bi-mezat, devletini bi zillet, telakını bi-feraf, vefakını bi-nifak görmüş ola. Bu bir evdir ki imaretleri harab, ve emelleri na-yâb, izzetleri tahkir, ta'zimleri tasğir arsa-i afât be beleyatdır! Her kim kais-i cihandan şerbet-i hayat içdi ise, akıbet-i hımar-ı memmat görse gerek, ve her kim zamandan kül-i rahat kokdu ise, elbette har zahmetini çekse gerek! Her ki nazik diller şemşir merak elinden perhunder, her tâk devlet gelenin akıbetinden serengündür. Kangı serv bala-yı ikbaldir ki kuvvet-i bâd ecl anı bi mecal, ano devta itmemiştir? Ve kangı</p>	<p>zar itmemiştir. Kangı mübariz safdır cihandır ki, keşade inan ve keşide sinan olarak yürürken , beste-i ukde-i şest dehr olmamıştır. Ve kangı mürd meydan zamandır ki, senhat keman veze ve peykan alub gezerken, hasta-i zahme-i dest –i kahr olmamıştır. Nice halifelerin imame-i devletleri vardır ki bir gün serengün olub boyunlarını anılla bağladılar! Nice...lerinkemer-i izzetleri vardı ki nağıhan-i esir olub bellerine zencir eylediler.</p> <p style="text-align: center;">Diğer parça</p> <p>< kabe-i semavat bu salabetle ahr-i menşuk</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335]-1.Cilt-1.Sayı-0018

<p>*30* olub yıkılsa gerek, ruy-i zemin bu taravetiyle a'kıbet harab olub bozulsa gerek, dağlar ki görürsek dağlasa gerek, sular ki görürsek savrulsa gerek Her kargahına görürsek bi-kar ve bâr kalsa gerek! Ve her cemaat ki görürsek tar u mar olsa gerek! Nice tıfl-ı nazeninler henüz gance-i gülizarı açılmamış, ve zülf-ü müşbükarı çözülmemiş, ve kaşları yayı kıvrılmamış, ve gamzeleri oku</p>	<p>yetişüb bir gün sarsar mesaib ile yire devirir! Cihan-ı bağbani böyle gelmiş, didiğini kasupda, ve zaman duhkani böyle idinmiş, ekdiğini çıkarır.....Ne hoş idi bu deherin bu sitani, ger olmasa yedi asib hezani!</p> <p style="text-align: center;">Mütaala'a</p> <p>Bu zat Türkçe didiğimiz lisan-ı Osmanide zamanının edebiyat-ı şerefiyesinden – taklid olduğunu bildirmeyecek suretde – iktibas idenlerin yarancısıdır. Bu cihetle edebiyat-ı osmaniye müesses evvel ad-olunabilir.</p>
--	---

<p>atlamamış, nagah kahr-i zaman fenat evvel narsideleri, hakla yeksan ider! Ve nice mahbub-ı güzineler ki, çehre-i can feza ve kad-i delaraları gönül gülizarına behcet ve cihan bağına ziynet virmiş iken, bir gün fettane-i devr-i zaman evvel serv boyluların kadalarnı ve evvel gül yüzlülerin hadlerini toprak altında nihan eyler. Nice helal der-hüşan olur ki henüz beder olmadan husuf bulur! Ve nice iftikab taban olur ki afakdan zahir olmadan küsuf bulur. Rüzgar çimlerinde öyle reyhanlar olur ki açılmadan yolunur. Nice ömr ağaçları olur ki yetişüb müsemmer zehm çeşm-i zamane-i ğadar irişüb bad-i fena-i havadis yıkub düşürür. Ve nice zindegani duhaları olur ki, gönülleri zemine müstemer iken, neyayib rüzgarı mekkar</p>	<p>İhtimal ki kendinden mukaddem bu yolda yazı yazarlar vardır, fakat biz göremedik. Meydana çıkarana olursa, lisanımızın tarih-i edebiyatına bir büyük hıdmet ider. Şive-i ifadesi pek güzel olmağla beraber kafiyecülük ve ıstılah-perverinin yolunda ve ba-husus (nesr-i Mürsel) tarzında yazılmış olması cihetle mukalled ad olunması arzu olunmaz, ve belki evveldenberi olmadığına teşekkür olunur. Fakat tertib-i tasavvurda müellef hazretlerinin ihtiyar itdiği nazar-ı hikmet, eğer ihlafına ders olmuş olsa idi, hiç şübhe yokdur ki, şimdi biz dede – tarifine layık – bir lisan-ı edeb mevcut olurdu.</p>
--	--

<p>*31* hayfa ki Osmanlıların seyfi celadeti İranlıları ne kadar gerdanda-i intimad itdiyse, İranlıların terhat kalemi dahi Osmanlıları o derecede meftun hayret itdiğinden, öyle bir hakimiyet gösterdiği numune-i irfan dahi vesafın, hoca-i cihanın bir satırda sekiz kaf ve on</p>	<p>Koşu ruma gelmişdi Fatih sinan paşaya ali kuşudan ulum riyadına tedrisini tasviye eyledi. Sinan paşa ise telamezesinden Mevla lütfü bi-ali koşuya göndererek, riyaziyeden ders aldırır, ve lütfü yanına geldikte dersi sinan paşaya takrir iderdi. Bu takrib ile riyaziyatda</p>
--	---

altı şin cem' itmekden ibaret olan şakşaka-zenliklerinde halkın tevhim eylediği letafete galebe idememiştir! Bunu biz yine sinan paşanın noksan-ı himmetine haml ideriz. Meydana koyduğu eser-i zamaninin asar-ı acemanesine hakikat bin kat faik iken, elfazda, anların tarzını taklid itmek kendince fikdan-ı cesaretden başka bir şeye haml olunamayacak derecede bir küçüklüktür. Şunu da unutmayalım ki maksadımız müşkü-pesendlik idübdе, böyle bir müesses-i evveli müehheze değildir. Yalnız layık olduğu suretde bir lisan-ı edeb icadına kadarı olan bir hekim zofunun ihtiyar itdiği şeye acaba neye teessüfdür.

-müşarünileyhn muhtasıra tercüme-i hâli
Mevla sinaneddin yusuf bin hızır beğ bin cemaleddin Fatih ulemasındandır. Ulum-ı akliye ve nakliye de itla'at fevkalaya ile müşar balenban idi. Validi hızır beğ, ki Fatih tarafından en evvel İstanbul kadılığına tayin olunan zattır, vefat itdiği zaman sinaneddin yigirmi yaşında idi. Bu hengamede sultan mehmed han tarafından kendisine Edirne darü'l-hadis müderrisliği tevcih buyuruldu. Müteakiben kendisine nedim has iderek, berab mecalisinden ayırmaz idi. Müehhiren uhdesine vüzuratda tevcih idildi bu aralık meşhur Ali

olan müşkülâtını hal itdi. Hatta kadı zadenin riyaziyeden cem'ini nam-ı kitabına, ki gavamzını tefhim haylice kemale Tefvik ider, mükemmel bir haşiye yazardı. Bu kitabı sebebiyle Fatihim indinde kadri evvelkisinden bir ter olarak, artık yanından hiçbir zaman ayıramaz olmuştur. Meşhur olduğu üzere nihayet dereceyi bulan kemalde zeval mukarrer olduğundan, nasılsa bu aralık ilmi bir mübaheşeden dolayı Fatihle infisal itdi. Ve Saruhan emvalinden yevmi yüz dirhem ile teka'idliği ferman buyuruldu. Müehhiren zamimet bir de tımar ihsan olunmuştur. Arası çok geçmeksizin Fatihin vefatından birkaç mah mukaddem ki 886 da Gelibolu sancağı mutasarrıflığına tayin olunarak, birkaç seneden o hıdmetde kaldıktan sonra memuriyetden isti'fa ve istanbulda ihtiyar inziva eyledi. Vefatı 891 dedir. Sahada o derecede ifratı vadır ki hin-i vefatında gasli için iktiza iden suyu ısıtmağa odun paresı bulamadılar. Merkadı hazret-i halideddi. Tasarrufundan tezria'at namıyla yigirmi beş cüz'ü kadar bir kitabı, ve kısas-ı enbiyası, ve ceğmini üzerine haşiyesi, ve ulum-ü mütenevvie'den bahs birkaç risalesi vardır. Sini kırk ile kırk beş arasında idi.

(rahmetüllahi aleyh)

<p>*32* Bazı Emsal-i Hükemiye</p> <p>Zevalden biri servet var ise istihkakdır. İstihkak resme benzer: alâsı takrib itdikce, âdisi teyaüd itdikçe güzel görünüyor. Çok lakırdı söylemeyenlerde yalancı az bulunur. Maksadı istikamet olanın mesleki müstakim olmak gerek. İnsan ölüsü olmak insan kıyafetinden insandan başka bir şey olmakdan bin kat hayırlıdır. Korkudan ölecek kadar olmadan korkmak büyük hamakettir. İnsanın vicdanca da musaddık olmak şartıyla yürken doğruluğu efkar-ı adl ve hakkaniyetin en başlı bir menba'idir. Bir adem sahib-i namusudur, heman daima doğru düşünebilir. (jan jak russo)</p> <p>En âdi ve en kaba saatker fakat saati erae ideyorlar, dakikaları ise ince işlemiş saatler tayin eyliyor. Efkar-ı âdiye</p>	<p>Dahi böyledir, hakayıkın en kabasını görür ve gösterir. Efkar-ı dakikadır ki dakayık-ı ahvâle vukuf kesb ider ve yine dakayık erae eyler. (Paskal)</p> <p>İnsanın zekası ne kadar artarsa, tahf ademleri de o nisbetde çok bulmağla başlar, ale'lade bir adem insanlar meyanında bir fark göremez.</p> <p style="text-align: center;">Teracim-i Ahvâl</p> <p style="text-align: center;">İbn-i Sina</p> <p>Azam-ı ümemden ahvâline mutalla olabildiğimiz zevatın tercüme-i hallerini mecmu'amızda neşr ile erbab-ı mutala'anın bu suretle de tevsi'-i itla'ına hıdmet arzusunda bulunduğumuzdan, bu maksad-ulum-ı akliye ve nakliyedeki fazla ve kemali cihetiyle millet-i islamiyenin mayeül'-iftiharını olan – hekim ibn-i sina'nın tercüme-i halinden ibtidayı münasib gördük.</p> <p>Malumdur ki: hekim mumaileyhin havas-ı indinde maruf olan fezail-i ilm ve irfanı avâm-ı itikadında birleşmiş olan garaib</p>
--	---

	<p>ahvâliyle mütenakız olarak, halk-ı müşarünileyhin – kademanın kuvve-i vahimelerinden vücud bulan asatir-i evvelibe tevcih itdikleri havarık-ı adât iktidarı gibi- aklen ve hikmeten imtina'ı bedihi olan (sima) namında bir ilm-i mevhumu vukuf ile yâd ve ilm-i mecus sayesinde tai?mekan, tebdil-i savr, inzareden ihtifa şabi-i şib, şibi şâb, kadını erkek erkeği kadın, hayvanı insan, insanı hayvan (mabedi gelecek nüshada)</p>
--	--

<p>Hem kitab sahiblerini hoşnud hem de risalelerinin kablarnı tezyin iderler. Şimdiye kadar elimize geçen mevkut mecmuaların kablarnı (bibloğrafi) unvan ve mündericatıyla mevşuh gördük. Acaba biz de bu maksadı ifa kâbil olabilür mü? Ne mümkün! Bir kere halk nazarında müehheze taarruz hükmü bulmuş. – falan kitabın falan bahsiindeki ibarede bir harf hatası var veyahut mantıka muhalif bir fikrde bulunmuş, bize kalursa şu yolda söylense idi, sevab olurdu – yollar halisane bir müehheze de bulunacak olsa, o saat müehheze (ulema) ünvanı tevcih, ve o nazeninim garzın arz-ı endam itmekliği mukarrerdir. Hem bakılsa, biz de neşr olunan kitablar ayrı ayrı müehhee ihtiyacındanda izadedir: üç dört senedir meydana konulan matbu'at-ı</p>	<p>Zabitanı müstesna olarak – Mündericatnı anlayacak birkaç kişi bulunubda, takriz yazsun? Ve mesela devletlü Cevdet paşa hazretlerinin meydana koyacakları fikhi bir esere – emsali olan bazı ulema-yı siyasetden başka – kim görölür ki bir kelime ile tahsin ve ta'riz itsün? Biz bu gibi asâr-ı cedideye bir şey söylemek iktidarını hâiz değilsek, o halde mecmu'amızı köprü başı barakasına döndürmeği, yani tiyatro risalelerinden bahs itmeği abes görürüz. Hususen mecmuamızın – müehhezeye has idübde – ğarzkâr levhası gibi bir unvan-ı garzkarane ile yâd itdirmeği bir vakt arzu itmeyiz. Fakat boşda kalmamak için (malumat-ı muhtasıra) unvanıyla ufak tefek şeyler yazacağımız, Türkçesi – hürde furuşluk ideceğiz. İşte, numunesini</p>
---	--

<p>cedidemizin bir fihtristi neş olunacak olsa, içinde – ekserisi birbirinin kopyası hükmünde olan – tiyatrolardan başka bir şey görülmez. Ne hacet? Bir vakt müehhezeyi muta'd idinmiş olan şark gazetesinin nüshalarını bir gözden geçirir iseniz, veyahut hürmetlü karagöz ağadan sual iderseniz, tiyatroların mikdar ile mahyatını öğrenür de, bağçe kapusundan geçerken tenbakücüye ve köprüden mürurda barakaya müracaat külfetinden ve arasta olursanız.</p> <p>Latife bir tarad, mesela bu gün saadetlü ve dinli Tefvik Paşanın riyaziyatından bir kitabı neşr olunsa, kimin haddine düşmüş ki anı müehheze idebilsüb? Veya- erkan-ı harbiye</p>	<p>arz eyledik, beğenilirse de , beğenilmezse de, çaresiz bu yolda devam ideceğiz.</p> <p>(Malumat-ı Muhtasıra)</p> <p>En zengin gümüş madeni Meksika'da ve Avrupa'da olan gümüş madenlerinin en iyilerü Macarisran, Norveç ve Saksonya'dadır.</p> <p>Üç yüz dirhem gümüş iplik gibi uzadıldığı yani sırma çekildiği halde iki bin beş yüz zira' aşarı akdar uzayabilir.</p>
--	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335] -1.Cilt-1.Sayı-0020

<p>İlan-ı Hususi</p>	
<p>Muharririn on iki cüz'ünü bir senelik itibar olunarak, müşteri olmak isteyenler için fiyat-ı seneviyesi otuz altı guruşdur. Taşralar için- sağ akçe olarak-altı guruş posta ücreti zam olunur. Merkez idaresi bab-ı ali caddesinde 3 numarolu <tasvir-i eftar> matbaasındadır. Mektub ile mahallerini tayin ve fiyatını posta pulu olarak melfufen yahud sair suretle irsal idenlere beher cüzü çıkdıkça posta ile gönderilecektir. Münferik olarak bağçe kapusunda Hasan ağa ve bab-ı ali caddesinde Toros ağanın dükkanlarıyla köprü başındaki gazete barakasinda vesair mahallerde satılır.</p>	
<p>Muharririn Münakkahı</p> <p>1293 sene-i kameriyesine masadif olan şemsi 1255 sene-i hicriyesine, yani bu seneye mahsus ve (muharrir)e bir</p>	<p>ile Feridun ve demirci Kavenin vakıa'ı meşhuresini mufassal ve musavvardır – yakında neşr olunacaktır.</p> <p style="text-align: right;">Habibe</p>

<p>zamime-i seneviye olmak üzere, bir münkah tertib olunarak tarih-i celilinin itidası olan nevruz günü neşr olunacaktır. Münkah bir kitabdır ki – köhne takvimler gibi-senenin hitamıyla beraber itibardan, ehemmiyetden sakt olmaz, her dem, taze, ve her zaman için mucib hat ve istifade bir kitabhane-i malûmat hükmündedir, eskimiz, o sabah virmez, eğlendirir, seve sevede okunur güzide birleşdir. Bir şeyi on, diperi bir lira mükafatlı iki sicleyi dahi haavidir.</p> <p style="text-align: center;">Matbua'at-ı Cedide</p> <p>Bu unvan altında edebiyat vukuna müteallık bir takım asar-ı cedide ve atıkanın neşrine teşebbüs olunmuşdur. İkinci adedine tesadüf iden (seyid yahya) nam milli facia – ki andan İspanyollar tarafından istirdadı zamanında ceryan itmiş bir vakı'ayı musavvardır. – neşr olundu üçüncü adedi olan (kave – yahud zulm zalim) nam facia-i tarihiye- ki zahak</p>	<p>Fransa azam-ı edebiyasından (Viktor Hugo)nun <ancello> nam tiyatrosunun ahlak-ı milliyemize ve lisanımızın şivesine tevfikten tercümesi olan (habibi) nam facia hayal matbaasında ve bağçe kapusunda Hasan ağanın dükkanında ve köprü başında gazete barakasında fiyat-ı mukarreresiyle satılmaktadır.</p> <p style="text-align: center;">Tasvir-i Efkâr Matbaası</p> <p>Bu matbaada usul-ü cedide üzere gayet nefis olarak ahven fiyatla her nev' kitab ve risale ve evak saire tab' olunur, murad olduğu takdirde tertib-i tashihi ve usulü cedide-i müteheze üzere işaret-ı lazimenin vaz'ı ve usul-ü tertibi dahi matbaa idaresi tarafından deruhde idilebilir.</p> <p style="text-align: center;">Bir Günah Kızcağz</p> <p>Tam tiyatro risalesi tab' olunmaktadır.</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335]-1.Cilt-2.Sayı-0021

Muharrir

Edebiyat, sanayi', bedayi', ahvâl, tarih, coğrafya, seyahat vesairenden bahs ider ve on iki nüshası bir senelik itibar olunur mecmu'adır.

Muharriri: T. Ebuzyiya

<p>Bu Cüz'ün Mündericatı : Mekatıbat-ı Siyasiye: Birinci Mektub – Muhteraat-ı Bed'ie: Tabâ'at - Zekayı Hayvanat: Kelb – Mütenevvi'e: Ebediyete Nisbetle İnsan - Ayine-i İskender - Bazı Emsal-i Hükmiye- Paskalın Bir Mülahazası- Mahlukat-ı Bahriyenin Kesreti – Teracim-i Ahvâl: İbn-i Sina (mabad)</p>	<p>Gelecek Cüz'ün Mündericatı: Mekatıbat-ı Siyasiye: İkinci Mektub – Muhtera'at –ı Bedi'e: Tabaat(Mabad) – Zeki Hayvanat: Kelb (mabad) Ali Cenabane Bir Hareket- Mütenevvi Tarih: İstanbul İmparatorları Huzuruna Seferanın Duhulü – Teracim-i Ahvâl: Hasan Sabbah</p>
---	--

İstanbul

Maarif nezaret-i celilesinin birinci def'a tab' olunmuştur.

1293

Tasvir-i efkar matbaası – bab-ı âli caddesinde numero 2

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335]-1.Cilt-2.Sayı-0022

<p>Malumat-ı Münhasıra</p> <p>Gere-i arıza her bir tarafında senevi sekiz yüz bin kantar kurşun ihraç olunmaktadır. En ala kurşun madenleri saksonya ile Avusturya ve İngiltere ile İspanya'dadır.</p> <p>Bakır madenleri en âlaları avrupada İngiltere, Amerika'da Meksika, Asya'da Acem ülkelerindedir.</p> <p>1876 senesinde İngiltere madenlerinden yigirmi milyon liradan ziyade temir, ve bir milyon yüz on bie bin lira porsilin vesair madene müteallık toprak, ve kırk altı milyon lira maaden kömürü, ki</p>	<p>hatta vaktiyle istanbulda dahi hareket –i arz pek kesret ve şiddet üzere vuku'a gelerek, mesakin ve büyüüt adeta darü'l-hatıra hükmünü bulmuş, ve hatta Ayasofya kapusunun birkaç def'a yıkılmaklığına zelzelelerin şiddetle vuku' sebeb olmuştur. Fetihden sonra ise bu beliyenin böyle sık sık ve şedid şedid vuku'unu mani' olmak için, Fatih merhum evlerde kuyu kazdırmağı fermam buyurdu, çünkü ve katiyle İstanbul evlerinde kuyuya bedel sarnıç var idi. Binaenaleyh bu beldenin anat-ı araziyesinden olan zelzele dahi müşarünleyhin tedabir hüküm endişanesi yüzünden bir taraf olmuştur. Ve hamd</p>
---	--

<p>cem'an yetmiş lira hasılat olmuştur.</p> <p>Tarihlerin mazbuatı olan hareket-i arzların en şedid ve vahimi miladın 526 senesinde Antakya'da vuku' bulan zelzeledir ki üç yüz bin nüfusun helakını muceb olmuştur.</p> <p>Eski asırlarda meksikada zelzele pek sık vuku' bulur iken, gitdikçe arası sırlanmış. On altıncı asırda miladi yetmiş beş, on yedincide elli dokuz, on sekizincide otuz dört, ve içinde bulduğumuz on dokuzuncu asırda fakat dokuz kere vuku'bulmuştur. Bunun sebebi kat'a mezkurede ahalinin yoma fiyoma tekrisiyle ekser arazi-i haliyanın kura ve mesakene tahvili cihetiyle kavileri açılması, ve cabica maden ocakları peyda olmasıdır, yani arazin sekbet edilerek taht-ı arazide muhtebes olan ebheriye menfezler hâsıl olmasıdır.</p>	<p>olsun o günden sonra evvelki kesret ve şiddeti kalmamıştır. Hesab olunmuş ziraate bir milyon, ve tüccara beş milyon gurus virilse, hüsn-ü istimal şartıyla ziraat virilenden idilecek istifade ikraz idilenle tekabil eyliyor! (hakikat-i zemin defain servetle memludur, meftahi ise ziraatdır)</p> <p style="text-align: center;">Malumat-ı Tarihiyye</p> <p>Bir vakt vakayat vuku'unda matem icrası ve libas-ı matem olmak üzere siyah haftanlar iktisası Osmanlılar beyninde dahi cari idi. Hatta Bayezid sani zamanında azamdan biri vefat eyledikde, siyah kağıdlar üzerine celli hatlar namı yazılarak mümnas olan mahallere teallık idilmek mutad idi. Bu bediat şeye bi ise yavuz sultan selim lağv eyledi. (Radıyallahu Anh)</p> <p>Devlet-i Osmanide ibtida makni vefatı olan zat-i Osman gazinin kaim-i pederi meşhur Edebalinin akraba</p>
---	--

Muharrir

Edebiyat, sanayi', bedayi', ahvâl, tarih, coğrafya, seyahat vesaireden bahs ider ve on iki nüshası bir senelik itibar olunur mecmu'adır.

<p style="text-align: center;">Mükâtibât-ı Siyasiye</p> <p style="text-align: center;">Birinci Mektub</p> <p>Birader! İzzetlü Rıfat Beğ Efendinin hukuk-ı umuiye tercümelerini ana dair</p>	<p>Lakin tercüme olunan kitabın mahiyeti hususunda fikrine tarafdar olamam, çünkü bir eserin menfaat bahş olması zaten makul ve makbul ve Hususiyle intişar ideceği milletin akayid ve</p>
---	--

<p>olan mekbutla beraber aldım. Beğ efendinin öteden beri bazı asâr-ı şariyelerini ve kitabın mukaddema neler olunan birinci cüz'ünü görmüş, ve kendilerinin tabi'yet-i edebiyanelerinde olan feyz ve kuvveti anlardan istidlal itmiştir. Binaenaleyh eserin ve Hususiyle mukaddimelerin şive-i ifadelerince mektubda olan evsafa bende iştirak iderim. Yalnız cüzi evvelin mukaddemini tabi'dem olan mukaddema gerek ihtiva-yı hakikat ve gerek belağatca şimdiki mukaddemeye ziyadesiyle faik olduğundan, anın imhasıyla yerine bunun ikamesine teessüf eylerim. İhtimal ki zikr olunan mukaddimenin haliyle neşrini makrun cevaz olmamıştır. Eğer bu zan muvaffak-ı hakikat ise, beğ efendi başka mukaddeme tertibinde mazurdur.</p>	<p>kavai'dine muvaffak bulunmasına tevfik ider, mevzu' bahs olan kitab ise bu şeraitin hiç birini cami' görünmüyor. Dünyaya senden yedi sekiz sene evvel geldiğim cihetle bittani intihaz zamane daha ziyade muktedir olduğumdan, okuduğum veya iştediğim şeylerin kesretine hürmet, mütalaasına rağbet ider isek, o babda olan mülahazatımı tafsilen yazarım. İftirak savrı cihetiyle vasıta-i münferide-i ülfetimiz olan muhaberatı sual hatıra ve tevsik muhabbet gibi resmi ve havayide sözlerle bitirmekten ikimizce dahi istifadeyi muceb böyle bir bahs açmak elbette daha faydeli olacağından, zikr olunan kitab hakkında hatırıma varid olan şeyleri şimdiden yazmağa başladım, ister isek, ilerüsünde devam iderim. Tahkikatıma göre Mösyö (Paradya Kodra)</p>
---	---

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-2.Sayı-0023

<p>*34* Avrupa'nın hukukunda madun olan dersleri görmüş, ve hocalık rütbesine dahi nail olmuş ise de, Paris'deki Ermeni mektebinden başka bir rahle-i ifade bulamadığından, kendi kavmi arasında bile mesmu'ul-kelam olmayan bir adamın Hususiyle siyaset gibi umur-ı dünyeviyeye müteallık fününun en</p>	<p>Bir takım tasvirat-ı hikmiyedir. İbn-i sina gibi, tasvir tavsî gibi, hüseyin vaaz gibi ecele-i hükema ve ulema islamiyeden bazı zatlar ahlaka dair pek çok şeyler yazmışlarsa da, eserlerine kitab-ı ahlak namı virmişler. Millet-i münteşire-islamiye için <harita akl namına olarak kanunlar vaz' ider,</p>
--	---

mühim ve dakik olan bir fenden bahs iden kitabını – akayid ve tarz idarece Avrupa ile ihtilafımız ba'de'l-müşerrefin hükmünde iken-lisan-ı Osmaniye nakl itmek mefide bir hıdmet değıldiri sanıyorum! Hukuk-ı umumiye namıya cüz'i olan birinci neşrinde mukaddematdan beğ efendi mösyö paradya fodreden ders okuduğı cihetle, istidalık hakkına riayet kitabın tercümesine himmet buyurdıklarını beyan idiyorlar. Va'kıa hükümetçe telmizlik hakkına itina en ziyade makbul olan hasail haseneden ise de , mevad-ı mâlumeden olduğu üzere umur-ı memduhadan hiç birinde dahi ifrat bir vecihle caiz olamayacağından, kavaid-i siyasite-i islamiyeye pekde muvaffakati ve millet-i muhterememize bir menfaati olmayan öyle bir eser ne kadar hüsn-ü niyet üzerine neşr olunmuş olsa, ashab-ı itibar nazarında şayan-ı bahs ve mülâhaza görölmek şaibesinden bir vakt kurtulamaz.

2

Hukukda <ahlak ilm ve na-hak olmak hasbiyle, insanın bilcümle mazahir ictima'ya ve şahsiyesine bakar. <denilmiş ise de, ilm-i hak ve na hak akayid-i islamiyeye ahkam-ı şer'iyeye olarak, ahlak ise tezkiye ve tehzibe hıdmet idecek uluyet ve efdaliyet

hareket-i beşeri idare eyler, ahlaka nizam virir, mukteza-yı hayatımızı bildirir, vezaif ve hukuk-ı hikmiyemizi< öğretir> bize hayr ve şeri ve fezail ve rezail gösterir <ancak kitab ve senetden muktebis olan ahkamdır. Vazifemizin fevkinde olarak, icra idilebilecek muamelât-ı muhsine hiçbir vakitte bir had veya tarif altına alınabilmek kâbil değıldir ki bir fen teşkiline sâlih olabilsün. Tarif-i mevzu' ve gayetden gari dünyada nasıl ilm veyahut fen görölmüş. Ahlaka müteallık olan müle hazat-ı hükmiyeyi kitabda irad olunan ve balada bazı ifadatı nakli dilen ahvâline şâmil ve gâfil ad-ider isek, insanın tedyin ihtiyacından ve araste olması lazım gelmez mi? Hak ve na-hakkı<ahlak> siyasiyesinde öğrenmeğe isti'dad beşer-i muktedir olsa idi, enbau'l-lahiye ne ihtiyaç kalurdu. Sırf akl cihetine atıf nazar olunduğı halde dahi felatonuni aristonyuni zenonun, sisonun, dekartin, bakonun, Rossonun, Volterin, kondorsenin, turğonun, robospirin, dantonun, garibaldinin, silviyonyun ve bunlar kabilinden olarak ya-akvâl ve ya-ef'alce medeniyete hıdmet itmek istiyan sair bunca ahlakunun şeri'at gibi bir uhd-ü saadet değıl, hekim

muamelata müteallık	
---------------------	--

<p>*35*Farabi'nin medeniyetü'l-fazıla'sında âdi bir hal gibi bin dürlü itirâzat ile tarif itdiği hülefat-ı abbasiyye uhdesine memasil ad olunabilecek bir medeniyet teşkiline bile muvaffak olamadıklarını – mösyö Paradya Foderenin ahlaka medani ad-idecek kadar ehemmiyet virdiği – fen tarih pek kolay isbat ider. Fikini inhada'den muhafazaya çâliş! Hak ve na-hakkı bildiren mülhazat-ı hikmiye değil, elhamât-ı diniyedir. Ahlaj-ı fazıla <tahlakva ba-halakulla> fermanından inba's ider bir veya birkaç müellifin reyinden değil, elimizde yakınıyatdan ve mösyö yaradya fodere indinde dahi müsellemtan bir delil daha var: ahlak <ilm hak ve na-hâk> ise cemiyat-ı siyasiyesinin kıyam ve devamına medar olmak için hatta dinsiz milletler tarafından yapılan nizamat-ı esasiye niçün ahlakın himayesine virilmiyorda, ism-i azmüllahinin kefalet-i mukaddesesine tevdi' idiliyor? İtikad-ı mahsusuma göre allahdan korkmuyan adem fırsat buldukça levazım-ı ahlakdan değil, hatta vezaif-i siyaset ve mucebât-ı mücazatdan bile ihtiraz itmez. Edyan hakkında bin dürlü taarruzat-ı kafiranesiyle beraber vücub-ı vacib</p>	<p>Tarifi şudur: <(ettedbir) tef'ıl vezninde akıbet-endişlikle encam-kâre nazar sarf basr-eylemek ma'nasıdır. Yakal diralamır, eza nazar fi-akıbeta, ve tefekkür. – bir hususun temşiyeti zamanında su'i ve tertib esbab eylemek ma'nası bundan mehuzdur.> hal böyle iken, beğ efendinin ictihad-ı zâtileri veyahu mukaddema ve zeyl eserde beyan itdiği malumat ve izahat-ı iktizasınca ianelerine müracaat eylediği < erbab-ı irfanın> tasarrufat nevşenideleri asarından olmak üzere, ihtiyar olunan tedbir kelimesi tedbir münzel ıstılahanın ekomomi politik tabirini ifade ifadeye salahatsizliğinden dolayı aradan bir menzil gelmesi mahv olunuvirmekle medeni ve siyasi her dürlü vesait serveti ifadesi kâbil olur, zan olunmasından neşet itmiş olsa gerekdir. Yoksa ekonomi politik, hatta Fransızca o nam ile yazılmış olan lugatda bile, aranılmış olsa, henüz layıkıyla tarif olunamamış bir fen olduğu anlaşılırdı. Edebamızın en meşhurları tarafından adına fen servet dinilmiş, ve bu isim-i müsemmayı hakkıyla ifade itmemiş olsa bile, mesela türkler arasında ne demek olduğu maruf</p>
--	---

<p>itikadında bulunan Volterin haşa <vacib-i mevcut olmasa idi, icad itmek lazım gelirdi> yolunda olan kul garibi dahi insaniyete ahlaken ve siyasete kudret-i azamiye-i elvehiyete iftikar külli ile muhtaç olduğunu beyan itmek içündür, sanırım.</p> <p style="text-align: center;">3</p> <p>Kardaşım! Tedbir kelimesinin kamusda olan</p>	<p>olmayan isağucu lafçı tekrar isti'mal ile mantıktan bir kitab ifade itdiği gibi, fen servet dahi kulak dolgunluğuyla ekonomi politik tabirine mukabil olmuş, politik tabirine mukabil olmuş, ve hatta ekomomi politik lafzı beyan itdiği fenin mevzuuyla muvaffak olmadığı, ve bu yolda pek çok müelliflerin enva' itirazatına uğradığı halde, Fransızca makbul ve müştehir olacak başka bir kelime bulunub da, anın lağvına imkan hâsıl olmamış iken,</p>
--	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-2.Sayı-0024

<p>*36* sarf-u fuzuli olarak bir tedbir-i ıslahatı ibda'ına hiç ihtiyaç görünmezdi. Ne hacet, tercümede dahi <ilm tedbir ki emvale dair olan kavainin marifeti dimekdir> diniliyor. Yalnız bu tarif-i marufa delalet idemeyeceğine benfese beyyinedir, terkinin fena iafde itdiği manayı, ifradını cami ve ağıyarını dâfi' olacak suretde, beyan idemez, tedbir kelimesinden lisanımızda teşebbüsat nafiyeyi idareden kat'-i nazar desayis-i makduha dahi anlaşılabilir. Müstehidatımızdan ve yesinni: <tedbiri ile itmiş idi alemi fesad> mısraında görüldüğü gibi, böyle umur-ı Hayriye ve şeriyeden kaffesini memul üzere netice bahş idecek esbabın umumuna şâmiş bir kelimeyi gayeti tasarruf ve tezyid-i</p>	<p><gayeti mesainin hüsn-ü ahlaka muvaffak olmak üzere, ferd ve cemiyetin en mükemmel bir suretde muhafazası maksadıyla tanzimidir.> yolunda bir diğer müellifin bir kitabından bir ibare nakl itmiş imiş! Zekavat-ı meşhure ve münasabat ve ikdamat-ı malumelerine nazara, mütercim beğ efendi pek ala Fransızca bilirlen, arabiyede dahi mukaddemat ulumu okuduklarını işidiyoruz, kuvve-i kalemiyelerine ise zaten bir şey dinilemez. O halde ıstilahat-ı fününun en meşhurlarından olan gayet yerine (faide) kullanmak, ve arabiyede zaten masdar iken ahrine bir de farsî yay masdariyet ilavesiyle kelimeyi masdarandır masdar haline getirmek gibi açık açık hatalardan</p>
--	--

<p>emvalden ibaret olan bir fena unvan itmek nasıl caiz olabilir?umur-ı malumedendir ki: ihtira'da şart-ı cevaz mahdesin kadime rechaniyedir. Fen-i servet unvanı mevzu'una tamamıyla delalet itmiyor ise, ilm-i tedbir tabiri müsemmaya takrib dahi idemiyor. Noksanı daha beteriyle imhaya çalışmakta ise faide var mıdır? Bilemem. Fen-i servet veyahut kitabın tabiri üzere ilm-i tedbire dai tercümenin altmış sekizinci sahifesinde gördüğüm <faidesi cemiyet ve ferdin tamamı muhafazası maksadıyla ilm-i ahlaka tatbiken mesai'-i beşeriyeye nizam virmeğdir> ibaresinden bir mana anlayamamışdım, sonra kitabın Fransızcasını buldum, mösyö paradye fodora fen-i servetin tarif ve mevzunu müteakib</p>	<p>ictinab itmeleri daha münasib olurdu. Bunlar şive-i tahrir kadimin mülekat kitabette bıraktığı siyat itlaf netayicinden olduğuna şübhe yok ise de, mumaileyh gibi kudretten bir kabiliyet-i külliyeye mâlik olmağla beraber, emr-i tahsil be terbiyece zaman ve mekanın bir çok müsadât-ı fevkaladesine mazhar olmuş, ve o cihetle melekemizde irfan-perveran-ı şebabın hissiyat-i civanmerdane ve tecarib-i peyrane ile açmağa çalışdıkları silk-i sahih-i edebin en ileri giden muktedalarından olmağla herkesden ziyade liyakat ihraz itmiş bir zatın asarında – vaz ve istikametine dikkat itmeksizin – kelimeler kullanmasının gerçekden şayan-ı teessüf olduğu dahi meydandadır. Bu postalık bu kadarla iktifa ile ilerüde yine yazarım.</p> <p>21 Safer 92</p>
--	---

<p>*37* Muhteriat-ı Bedia</p> <p>Mahsul fikr ve zeka olarak, ezminbne-i müteehhirede vücuda gelan keşefiyat-ı sanaiyeden bazı mühimmelerinin suret-i ibda' ve hudusiyle ibtida-yı ihtira'ında buldukları hali ve kâşif ve mevcudlarının ahvâlini mecmuamıza derc ile, erbab-ı mütalaanın inzâr itibarına arz ve takdimi maksada muvaffak gördüğümüzden, bu hıdmeti ifaya muhteraat-ı bediye'nin hüküdar</p>	<p>Ebedi el-devamın ihtira'ı asar-ı salifeye isnad olunmaz, vakı'a, bu icad çinlülere ile sair bazı Avrupa akvamına isnad olunmuş ise de bunlar adeta elvah üzerine harkları ya-meher gibi çıkıyor veyahut yemeni kalıbları gibi kabartma hak itmeden ibaret idi. Tabaatin esas ve suhulet ve muhsenatı ise haflarin dökme ve müteharrik olmasından ibaretdir. Binaenaleyh 1450 senesinde yani amerikanın tarih keşinden kırk sene</p>
--	--

<p>alemgiri ve cümlemizin murabba maruf tedbiri olan tabaatın tarif-i evsafından ibtidayı arzu eyledik. Bedayı sairenin tarif ahvâline muvaffakiyetimizi de meba' kül olan cenab hakkından temenni eyleriz.</p>	<p>mukaddem, götenberg semere zina vefatını olmak üzere, harflerin aşağısı , muhterik oldukları halde, taba'tde istimali tasvir edilmiştir. Götanberg maden ve pirinçden harfler dökerek şu tarz –ı ihtira'mı had-i ikmale isal, ve bu yoldaki tüccar benden bir netice-i mükemmele istihsal için, Hollandalı loran kosra ve harlam namında iki kişiyle akd-i şirkete mecbur oldu. Miladın on beşinci asrına kadar tabaat malum olduğundan, istimal olunan kitablar ale'l-umum yazma ve sahhafların yed-i inhisarında idi. Şu kadar var ki Avrupa sahhafları endas sahhafları gibi fünün-ı şitaya vâkıf bir takım âlem ademleri olduğundan, sahhaflığı dahi terakkice sanayi saire derecesine isal emrinde vesail mümküneden istifade iderler, yani telif eyledikleri kitabları veyahut sair müellefat-ı nefiseyi hattatlara tahrir, ve meşhur ressemblara müracaatla münasebet olan ressamlarla tezyin; ve müzehheb olarak, teclid itdirirler idi. Binaenaleyh tasnif olunan bir kitabı rahle-i istifadeye vaz' itmeğe layık bir hale götürmek için, bu kadar emek ve himmet sarfı iktiza itdiği</p>
<p style="text-align: center;">1</p> <p style="text-align: center;">Tıbaât</p> <p>Tabaatın tarih-i ihtira' – tabaat-i elvah – götanberg –fus ve şoffer- Gutenbergin vefatı – intişar tabaat – metabi' meşhure-müşehir-i tabai'n – tabaatın usul ve edevatı. Tabaat, bir kitabı sür'at ve ehven fiyat ile nesh-i kesireye iblağ itmek, ve binaenaleyh semerat akl ve zekayı bu suretle alime neşr ve ilan ilk san'atıdır. On beşinci asırda ihtir'a ve ibda' olunmuşdur. Şu- tarifi saddinde olduğumuz – sanat</p>	
<p>-----</p> <p>(*) lev'i feykiyenin ihtiraat-ı cesmiye unvanlı kitabı mühhez ad-idilmiştir.</p>	

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-2.Sayı-0025

38 gibi, bundan idilecek istifade dahi	Nedret ve kıymeti hakkında iradi dilen
--	--

münhasıran erbab-ı servete has idi, çünkü bu kadar külfetle meydana gelen bir kitabı müellif veya sahıf kağıdı bahasına vermeyeceğinden, mutlaka ğali fiyat ile satması iktiza ider idi. İşte, bu sebeble o asırlarda kitablar nadir ve kıymetdar olduğundan, yalnız kral ve prenslerin kitabhanelerinde bulunur idi. Hatta o asırda bu vechle meydana gelen bir kitab altı yüz franka satılır idi, ki zamanımız rayiciyle hesap olundukda beş bin guruşu tecavüz ider! Bunun için o zamanlar birkaç yüz nüsha kitaba malik olanlar adeta parmakla gösterilüb, ve hatta bazı emakin ruhaniye ve ulumiyede bulunan kitablar sırsat idilebilmekden masun olmak için, musanna' sanduklara konulur, ve sandıklarda zencirle bağlanarak, muhafaza idiliyordu! –hele şu hakikat hiçbir vakt-i nazar ibretten ayrılmamalıdır ki, on beşinci asırda mahsul fikr ve sa'i olan bir kitabı bin frank idebilecek bir hal isal içüm, mündericatdan ziyade kağıdına, yazısına, ziynetine, cildine hasr-ı himmet iden bir müellif basmanın icadından sonra o kitabının en azdan beşbin nüsha basmalık, ve beheri yiğirmişer guruşa satılmak itibarıyla – ki asrımız hesabınca yine bahalıdır – yüz bin guruş hasıl itdiğini görse idi, ya Gutenbergin heykeline prestiş ider, veya mahsul

rivayet-i mevsukadandır ki: ekser vilayat-ı cismiyede terşe üzerine muharrir birer incil bulunarak, yortu günlerinde kilisaden kiliseye menavaya ile nakl ve karaat olunur imiş! – ya bu icad-ı behin nur zeka ve irfan ile afat marifeti tenvir iden Endülüs arablarının zaman-ı şevket ve kemalinde vücuda gelse idi, acaba mahsulât-ı tabi'yenin had ve payanı olur mu idi? Hatta tabaat gibi bir vasıta-i azami yok iken, tasnif itdikleri ketb mütenevviyanın – ki yüzde doksan dokuzu Engizisyon tarafından ihrak bi'n-nar olunmuşdur-bakiye-i cüz'iyesi bile taba'atin ihtiraından evvel Avrupalıların elinde bulunan kitab-ı mütenevviyenin mikdarına tekabül ider.- on beşinci asrın evailinde iktisab-ı marifet arzusu fikirlerde caykir olduğu halde, yazma kitabların nedreti bu arzunun husulünü mani' olduğundan, teksirine lüzum görünen coğrafya haritaları levha üzerine resm vehak idildiğinden sonra, bu kalblerin üzerine mürekkebe sürülerek, terşe veya kağıd üzerine basılır idi. İbtidaları yalnız birkaç satırdan ibaret şeyler tab' olunur iken, bilahere teknil sahifeler hak idilerek, tab' idilmeğe basma üçücü asırdanberi Çinde malum ve mer'i ise de, kalbin huruf münharike ile nisnet kabul itmeyeceği malumdur. Tabaatde huruf müteharrike istimali ise salifü'z-

marifetden bu derecelerde istifade alışından dolayı, merak-i şâdiye tutulub giderdi.- basmanın icadından evvel Avrupa'da kitabların	zıkr jan Gutenbergin semere-i icadıdır, tasvir itdiği şu tarz-ı tabaati fiile getürmek
---	--

<p>*39* için, Hollandalı bir sanatkara yaptırdığı kalıb ile ibtida metalden harfler dökmüşdür.</p> <p>Gutenberg 1400 tarih-i miladisinde almanyada (mayans) şehrinde dünyaya gelmiş, ve asaletle maruf bir aileye mensub bulunmuşdur. Mumaileyh avan-ı tufuliyetinde bir çok eyyamını pederinin hanesinde geçürmüş, ve fakat daha çocuk ikeni odasını bir takım oyma ve menhut tasavir ile tezyin merakına düşerek, daima yolda san'atlı şeylere amale-i nazar eyler imiş. Pederinin vefatında kendisi on beş yaşında olduğu halde, intikal iden cüz'i bir akari nükuda tahvil ile, Strazburg şehrine hicret iderek, huruf basmasını icadı orada tasvir eyledi; ve tamam on sene bu icad bedi'i faale çıkarmak tariklerini tahri ile iştigal iderek, memul eylediği neticeyi hâsıl eyledi ise de pek çok masarıfa giriftar olduğundan, birkaç kişi ile şirket akdini tasavvur eyledi, ve mevkufda oldu. Şerikleri bu uğurda sarfı lazım gelen akçeyi iata iderler, ve kendisi de vücuda getürdüğü şu san'at aliyenin nevakısını ikmal ile iştigal iderdi.</p>	<p>Ve ağaç dahi bu işde istimal olunamayacağı sabit olmuşdu. Binaenaleyh sehvel el-izaba bazı maadenin halet ve mezciyle harf dökmeğe kâibl bir terkiib vücuda getürülmesine ihtiyaç görüldüğü, ve bu dahi olunan tecarib semeresiyle husule gelmekte iken, Şeriklerinde sermaye tükenmiş idi. Fakat mumaileyhim Gutenbergin zina ve iffetinde gündekilerinde, mesken ve esas beytlerine kadar satarak, esmanını Gutenberge iata eylediler, ve bu babda kat'a fütur göstermediler. Fen-i tabaate velev mana' olsun bu suretle hıdmetleri sıbkat iden şu üç fedakardan birinin ismi (hilman), diğerinin (andreder yezhen) ve üçüncüsünün (rif) olarak, mumaileyhim ise o aralık birbirini müteakib vefat itmiş, ve Gutenbergin yakası ve reselerinin eline geçmiş idi. Çaresiz Strazburgu terk ile, tekrar mayans şehrine avdet, ve yeniden ameliyata mübaşerat iderek, hak-i huruf ve halat ve asağa maden ile meşgul oldu. Ne faide ki halen icadı matlub olan derece-i suhuleti bulmadığından , ve tüccarinde devamı</p>
---	--

<p>Gutenberg’i yoran şey huruf idi. On sene imtidad bu iştilgal zamanında suhuletle idare olunur müntehirin harfler hak ve imal eylemiş ise de, maksad bunları işe yarayabilecek bu madenle dökmek idi. Teymür serd olduğundan, kağıdı deleceği gibi, kurşun dahi ziyade yumuşak bulunduğu cihetle, tazyik altında azılıb yayılacağı,</p>	<p>ise istaat-ı maliyesi müsaid olduğundan, bu kere de (Jan Favset) ve (pirşoffer) manında iki zat ile şirket akdine macbur oldu.</p> <p>Favest mayans ahalisinden fevkalgaye yesar ve servete malik bir kuyumcu olarak, fakat nihayet mertebede hasis ve hilekar bir adem idi. Bu cihetle Gutenberg’e adane eylediği meblağ mukabil taba’tden hâsıl olacak menfaat ve ticareti kendisine kuvva bir sened almış idi. Lakin</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-2.Sayı-0026

<p>*40* şufferi? zeki ve malumatlı hüsn-ü ahlak sahibi genç bir adam olarak, hüsn-ü hatta dahi mâlik idi. Şufferer bunun istifadesine de sahib olmak için, kendisine damad idindi. Götenbeg muhterik hurufu meydana getürmüş olduğu halde, isti’male sâlih bir preseye isâl için, bunca zamandanberi tahri ve tecriye eylediği terkice vücuda götürmeğe muvaffak olamamış idi. Bu maksadıda merkum pirşufer husule rabi’ kadar rasdik taşı halt iderek, dökdüğü huruf, temür kadar serd ve kurşun gibi yumuşak olmadığı halde, basmaya alıverir, ve tazyike tahammül ider bir salâbet peyda itdiğinden, taba’at icad ve ikmal idilmiş oldu. Fakat ğadar favset, vaktiyle almış olduğu sened mucebince,</p>	<p>fevkalaya bir gayretle mübaderet, ve bir hayli kitabet tab’ına müsaraat eylediler. Şofferin Gutenberg hakkında reva gördüğü hareket tayicasından? dolayı işden el çekmiş olan hademe-i tab’ı hem taltif, ve hamde, san’at-ı taba’atın hefayisini kimseye ifşa itmeleri için, muhtelif eyledi. Hatta bu tam’kar ihtiyar-ı ihtiyatın daima münfaatli cihetini düşündüğünden, şayet bu babda ağyara keşf-raz eyliyecek olurlar ise, ücretkerini tenkîh eylemeğe hakkı olabileceğini dahi sened-i mahsusa rabt eyledi. Binaenaleyh bu teminatı aldıkdansonra, icra-yı san’ata yer altında karanlık mahzenlerde açtığı matbaada mübaşeret eyleyerek, basdığı kitabları parsa nakli der, masarîfin on on beş katı</p>
--	--

<p>Gutenbergi mevcudu bulunduğu san'atin husule getüreceği temettü' ve ticareti kendisine terk igmeğe icbar, ve davaya dahi kıyam eylediğinden, biçare Gutenbergin alât ve edevat tab'iyesini zabt ve müsadere eyledi. Gutenberg ise on beş yaşından beri varını sarf iderek, nihayet vücuda getirdği şu san'at-ı nafi'adan fakat zarardan başka bir menfaat görmemekliğine sebep olan favsetin bu muamelesine tahammül idemeyerek, fart ve zaruretle mayansdan çıkub diyar-ı ahire hicret eyledi. Bundan sonra favset damatı şöffer ile şirket akd iderek, icra-yı san'ata</p>	<p>temettüle furuht eylerdi. Halk ise bu kitapları el yazusuyla yazılmış kıyas eyledikleri gibi, -favset dahi –ben bir gicede bin hattattın on sene müddetde meydana çıkarabilecekleri kadar kitab yazarım – diyerek halkın ta'cibini celb iderdi. Merkum hasti nisbetinde dirayetskâr bir adam olduğundan, bu ticaret fevkaladeden layık olduğu suretde istifade hevesine düşmüş iken, vebaya tutularak, vefat eyledi. Matba'ası ise Şerik ve damadı olan şöfferle intikal idereki mumaileyh dahi kemal kerimi ile devam eylemekte iken, o esnada zuhur iden, bir muhaberede mayans şehri düşman tarafından zabt, ve uzmanın mer'i olan adatınca memleket dahi kamilen garet idildiği sırada şöffer dahi telef olmuş idi. Biraz sonra şöfferin mahdumu (jan şöffer) mayans</p>
---	---

<p>*41* şehrinde pederinin tarumar olan matba'asını yeniden tanzim ve ihya, ve dağılmış olan hademe-i tab'ı celb ve istidam itdiği gibi, favsetin Gutenberg hakkında icra eylediği hareket danaitkaranesinde la'net havan olarak, mevcud mumaileyhin şerefini muhafaza eyledi. Çünkü merkum favset Gutenbergi mevcudluk şerefinden dahi merhum iderek, matbaası gibi bu namide kendisi iğtisab itmek fikrinde idi. Jan</p>	<p>Mabtaba-ı mevcudiyenin vefatından sonra hademe ve amele-i tab' avrupanın cihat-ı müteaddid sene-ü münteşir olarak, çarh terakki dimek olan dest-gah tab'ın her millet-i meyanına uzatmış olan bir koluna birisi yapışdı. Ezcümle (kavalonya) ve (ökstorburg) ve (nevarenburg) ve (bal) şehirleriyle İsviçre ve Fransada küçük büyük mat'baalar açıldı. Bu icad o azmanın hükümdaranından bir çoğu tarafından</p>
--	---

<p>şoffer ise 1505 tarihinde pederi (pir şoffer)e varis olubda, matbaasını yeniden keşad eylediği zaman tab' ve temsil ile almanya imparatoru Maksimilyene takdim eylediği bir kitabın mukaddemesinde ashab-ı zana veftinden jan Gutenberg nam zat icad iderek, bilahire favset ve Şeriki şofferin mesai' vakıaları ikmal eylemişlerdir. Yollu bir ibare derciyle Gutenbergin mevcudluk hak ve şerefini muhafza ve ilan eylemiştir. biçare Gutenberg Şerik denaitkarı favsetden iki sene sonra vefat eylediyse de, manyasdan hizcret itdikdensonra, on sene kadar kemal fakr u zaruretle derbeder olarak, bu müddet zarfında ne suretle yaşadığı mechuldisede, fakat 1465 sal-i miladisinde zavallının bir dilim ekmeğe muhtaç olarak, süründüğü zaman mayans ser-piskoposu tarafından kiliseye kabul idildiği, ve o günden tarih vefatı olan 1468 senesi şubatı on dördüncü gününe kadar fen-i tab'ata müteallik ıslahat ve ikmal ile meşgul olduğu malumdur.</p>	<p>hüs-n-ü kabule mazhar olmuş idi. Badi'-i emrde külli masrafa muhtaç olan bu icada hayli maneviyet eylediği, zira amelîyet-ı tab'îye milletlerin vicdanını tevsi' ve fikirlerini iza'a ider idi. On birinci Lui huruf-ı imâl ve isağasına ve sekizinci Şarl Fransa darü'l-maarifi idaresi altında olarak bir matba'a mükemmel ile bir de matbu'at cediddiye mahsus kitab diviyi inşa eyledi. On ikinci Lui matbalar imtiyazını tevsi' ve takviye iderek (alemin medar intişar ulum olan böyle bir devr-i saadetine yetişmiş olduğundan dolayı, bi-ihhtiyar bulunduğunu) birkaç yerde söylemiş idi. Birinci fransuva matbaaları ve kitabcıları virgüden afv eylediği gibi, hademe ve amelesini de hıdmet-i askeriyeden istisna itdi. Mamafih matbu'atı teşci' iden bu devr çok sormadı: 1521 den sonra kitablar üzerine (San sör) hak muayene konulmağa başladı, andan sonra hükümetlerin politikasına muvaffak düşmüyen kitablar basılamamağa başladı!</p>
--	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-2.Sayı-0027

<p>*42* bir kitabın yalnız tab'ına ruhsat buyurulursa, en büyük imtiyaz ad-olunur idi! Her matba'aya hükümet tarafından memurlar nasb idilerek, ruhsatı virilmiş</p>	<p>san'atin terakkisine hıdmet iderdi. Bu matbaa fotoğrafı ve galvano-palası sanatlarını dahi bu sanata tatbik ile harf büyültüp harf küçültmek ve yek-pare</p>
--	---

olan kitapların dahi bu suretle tab'ına nezaret edilirdü! 1789 inkılab-ı aziminde bu tazyikin kâffesi mahv idildiği gibi, mukeddemini imtiyazlar, îaneler dahi ilga edilerek, bir adam kalemine nasılsahib ise, bir matbaacıda matbaasına öyle sahib olacağı ilan olundu, her matbaa her istediğini basmağa başladı, her sahib-i kalem her dürlü fikrini yazdığı gibi. Birinci Napolyon zamanında(sensör) yeniden ikame edildi. On üçüncü Lui zamanında teşkil idilen kral tab'hanesi bu sefer imparator tab'hanesi unvanıyla tevsî' ve (ruhan) otele nakl olundu. O zamana göre dünyanın en zengin ve en mükemmel matba'ası bu idi. Rum, ermeni, ibrani, arab, çin, ve tatar lisanlarına vesair elseneye mahsus harfler mevud idi. Fakat sensör belasından dolayı bu koca matba' iki yüzden ziyade müretteb ve iki yüz enliden ziyade taba' kullanamadı, zira erbab-ı kaleme bir yes bir batalet gelmiş idi. Bu mikdar amele dahi heman münhasıran hükümetin evrak-ı resmiyesini tertib ve tab'le meşgul olurdu. Viyana matbaası kemal-i setayişle irae olunmağa şayandır, zira almanya küçük hükümetlerinin kendi matbaalarında tab'ına ruhsat virmedikleri asar-ı ilmiye ve edebiye ve hikmiye Viyana matba'asına kabul

kalıplara dökmek san'atlarına revaç virdi.

Mab'adı üçüncü nüshasda)

Zeka-yı Hayvanat (*)

Kelb

Hayvanat içinde size köpekden sadık bir mahlûk daha görebilürmüsuniz? Çocuk iken boğazına ip takardınız, arabanıza koşardınız kulağını kuyruğunu çeker ve canınız istedikçe de kırbaçlardınız. O size yine sadakatden ayrılmazdı, bazı kere bir az feryad itse de der-akb yine elinize ayağınıza yüzünü gözünü sürer, yaltaklanurdu, edna bir işaretlerle kucağınıza gelirdi, sonra büyüdüğünüz, mektebe gitdiğiniz, evinize geldikçe, hane halkından evvel o sevinirdi. Bunlar bütün eser- sadakat değil midir? Hatta eve geldiğinizde teşrifinizi yalnız kendisi bilmekle memnun olmayarak, bütün hane ve mahalle halkına da ilan ider koca köpek! Sizin hem pasbanınız hem eğlence gezdir, sizinle ava gider, düşman itti haz ittiğiniz hayvana mühimmaca da size muayyen olur, hatta size açıklığı talim iden odur. O bulur, siz oldurursunuz yine istifade size aid olur! Siz anın

(*) <Kitabhane-i İcaz> dan tercüme olunmuşdur.

olunur, ve bu suretle hem intişar ulum hemde	
--	--

<p>*43* bulduğu şakirle müstefid olursunuz, o sizden mukabilinde bir lokma ekmeği mükafat bilerek kanaat ibraz ider. Ne kadar yorgun olsa gice dahi sizi muhafazadan biri olmaz, muhabbenize muhabbet, düşmenize adavet eyler, emr istseniz paralar, emr itseniz misafirinize iltifat eyler. Hasılı köpekdeki sadakat ve mutavatkaranae muhabbeti başka bir dostgirde ararsanız bulamazsınız. Bazı hükema kelbin bu derecelerdeki sadakatini zillet-i fitrata ham liderlerse de , kendi ihtiyacatını kendisi istihsal itmeğe muktedir olan bir hayvanda zillet olamaz. Kelb sayd itdiği şeye taarruz itmez ise, zelil olduğu için mü taarruz itmez, yoksa sizin o şikara rağbet-i mahsusanızı bilerek, hevesinizden devr olmamanız yolunda ulu-cenabından dolayı mı? (ğal) nam filosofun köpek hakkındaki fikirleri tamamıyla mecrudur, köpek anın tasvir itdiği gibi ise, sair bunca müdkakin itdiği gibi sitayışine nasıl mazhar olmuş? (şipo) kasabasında bir karı vardı, ki – ümmül-külab-lakabıyla meşhur idi köpek hakkında bu karının tedkikat Duraduru filosof Galde olsa idi, bu hayvan sadık hakkındaki zunun-ı</p>	<p>döğsen bile gitmez, yalvarur, yakarur, yaltaklanur, dürlü dürlü basbasalar ibraz ider. Eğer yine virmez isek bir takrib kapar. O halde dögecek olsakda, kaçmaz, yediği itmek cezasına tahammül ider! Köpeğin cesareti zilletinden ziyadedir. Bir köpek kendi cesaretinin kifayet itmediği yere saldırır, iki olurlar ise, üç kelbin cesaret-i fitriyesi kafi olmayan mahale salarlar, ve heza bu nisbet metrayide ile artarak her nev' hasma galebe idebiliyor. Herkes görmüşdür ki kelbin kulakları dikilerek, uçları bir arya gelüb bir müselles teşkil eylediği, ve gözleri fırlayub tüyleri kabardığı zaman heybetinden sahibi dahi tehayüş eyler. İşte, o halde hiç emrinden ayrılmamakda olduğu sahibinin o emrine de inkıyad itmez. Hele bir kere birden dilekleri tersine dönmüş gibi kıvrılır ise, sahibi de uzak dolaşmalıdır zira hiddet gözünü bürümüş olduğundan her vakt elini yaladığını sahibini dahi paralamağa hazırdır. Mösyö ğalin miskin ve zelil didiği hayvan bu mudur? Köpek bir şikarı sayd itdikden sonra yiyecek olursa aç gözölülüğüne haml olunmamalıdır, mutlaka o şikarı takibde hiddet şiddet kesb eylediğine itimad</p>
---	---

<p>sakimesini ıslah iderdi. Ümmükülab dirki: benim dostlarımı köpeğim benden ziyade tanurdu. Ve yine mumaileyhanın cümle tüccarındandır ki köpek bir kabahat itdiği zaman yalnız bir hoş! Dimekle gider, hem de kaçır. İtmeğe, suya ihtiyacı olduğu zaman</p>	<p>itmelidir. Üstad avcılar bu dakikayı bildiklerinden, o halde köpeği döğmezler, zira cesaretini kırmış olacaklarını biliyorlar.</p> <p>(lib-titis) dahi bu fikirdedir. (bufon) köpeğin sadakat mecbulesine</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-2.Sayı-0028

<p>*44* hayretle tahsin-i hevan olan hükemanın birisidir. Der ki: <köpeğin iffet ve sadakati ve sahibine rabt-ı kalbi aynıyla bir sadık-ı refik etvarı gibidir. İnsan bundan büyük dost bulamaz. Ve kelb insandan olan dostu hakkında icra eylediği sadakati kendi hem cinsine idemez. Kelb, ki insana sadıktır, her halde insan nezdinde hayvanat-ı saire üzerine rechani bulunduğunu hisse mecburdur. Bir sürüye muhafız olan kelbe dikkat idiniz: isteriz ki o sürünün kendi uhde-i himmetine mevdu' olduğunu çoban bilsün. Koyunlar meyanında köpeğini döğen çobanlardan pek çoğu döğülen köpeğin arından terk-i hiddetle savuşub gittiğini görmüşdür. Kurd gibi ve sansar gibi sürünün ve kümesin düşmanı olan bir hayvan geldiği zaman muhafaza hususunda o kadar gayret gösteren köpek kendi himaye-gerdeleri muvacehesinde tahkire nasıl tahammül idibiliyor. Böri ve</p>	<p>Fakat her dürlü himayeden mahrum olan sokak köpeklerinde bu kadar meziyet yoktur. Her şeyi tabi'yesinden çıkarmakda bulunan medeniyet köpeğin dahi bazı mertebe ahlakını ihlal iderek, (...) olmayan o hayvanı hilekar itmiş, velhasıl hemcinsinin dahi mahkuru olmak derkesine tenzil itmemiştir. Kelbe bir hanenin muhafazası tevdi' olunursa itdiği dikkat ve ihtiyat muhayyarü'l-akuldür. Zuhur itdiği düşmanın dost pşmaso ihtimali ehemmiyetden düşürmeyib evvela sadece haykırır bir aralık tehdidini ardırır. Yalancı hücumlar dahi gösterir, o halde gelenin dost olduğunu tanıyacak olursa, muamelesini değışdirir biraz şübhesi kutlanacak olursa, ısırmağa kadar varır. Hatta tecrübeli hırsızlar en evvel gireceği hanenin kelbiyle dost olurlar. Gelb kendisine virilen derslerin ders olduğunu his iderse, hüsn-ü telakkisinde himmetinden girü durmaz.</p>
--	---

<p>avcunun sadası ve tüfenk sesi kadar köpeğe keyf viren viavaz tasavvur olanmaz. Zira bu hayvan ğalebesini göstermekle mütelezziz olur. Niçün yalnız çıkardığı vakt sayd ve şikara heves itmez? Zira arkasında kendisini tahsin ile kulaklarını okşayacak kimse yoktur. Şu da şayan-ı dikkatdir ki: köpeğin savaş ideceği hayvanata hile ve had'ayı kabul idemez. Husumetini aşikar ider, hatta bir aciz hayvanın ardına düşmeği azimetine yedirmeyerek daima önüne çıkmak ister.</p>	<p>Eğer ders olduğuna kani' olmayacak olursa her ne emr olunursa o anda icra iderek, terbiye-, kadimesini bozmaz. Hane içinde doğurub büyümüş olan bir kelb eğerçi efendisine bir şikar kazandırmakda sahra köpeklerinden ziyade memnuniyet ibraz ider ise de, bunlar kendi bildiklerinden ziyade efendilerine ita'at mecburiyet gördüklerinden avcılar bunlar itibar itmemelidirler, zira bu köpekler sayd ve şikar hususunda kendi hilkatlarında olan malumatı muhafaza iderlerse de efendisinden yediği kamçılar malumat Hususiyesi hakkında kendi itimadlarını dahi izale</p>
--	---

<p>*45* ider. Bu hal av kelblerinin gençlerine mahsus olarak, ihtiyarladıkça tecrübeleri artub efendilerinin yanlış emirlerine mutava'atda bulunmazlar. Genç köpeklerde henüz efendisinin mürüvvetsizliğine dair bir güne tecrübe hâsıl olmamış olduğundan, şikara hıyanat itmezlerse de, ihtiyarlamış ve bahusus ticaret saydaları elinde seyyar bir tutsak bulunduğu inanmış olan kelbler ganimetden kendilerine hisse düşmediğini göre göre sadakatkarane hizmetden rev-gerdan olarak, tenhace sıkıştırdıkları şikarı ekl ve bel' iderler. Zan olunmasun ki köpek bu hıyaneti</p>	<p>Sınıf-ı evvele geniş alınlı ve kafası şakakalı cihetinden fırlamış gibi vir vaz' peyda iden, veher halde beyninin büyüklüğüne delalet eyliyen köpekleri idhal eylemiştir. (apanyol) (barba) (turan) (basma) (barak) dinilien nevi'ler bunlardandır. Bu köpeklerin kulakları düşük ve sarkıktır. İkinci sınıfta (maten) ve loriye yani taz nevi'ni zikr iderek, bunları zekaca ve kuvve-i şamece daha devn bulmuşdur. Bu nevi'n alınlar dar, şakakları çıkuki çeneleri uzun, kulakları az sarkıktır. Üçüncü sınıfta çekeleri kısa, kafaları dar olanları göstermiştir, ki enva', (devn) ve</p>
--	--

<p>uçarken düşen şikar hakkında icra idecek kadar ahmakdır, zira uçarken efendisi tarafından düşürülen şikarın ardınca kendisinin saldırması av şikarı tutmak için değil, alub getürmek için olduğunu pekala bildiğinden, bir tevine bile dokunmaz. İstiğrab olunacak halatdandır ki: köpek tenhada rast götürüb yediği sayd ve şikardan efendisini agah itmemek için, ağzını burnunu yalnız yalamakla iktifa itmeyerek, toprağına dahi sürür. San'atda maharetli olan avcı köpeğinin burnunda toprak görürse, kelbi döğer, zira kelb iz koklarken kat' burnunu yere sürmez. Binaenaleyh serbestini dahilinde icra eylediği hıdmete mükafat idilmemek sadakte müştehir olan bu civanın hıyaneti irtikab itmekliğine sebep olur. (adrin le evnar) namıyla terbiye-i hayvanat üzerine kitab telif iden zat köpeklerin zekasını beynlerinin hacmine nisbet ider bu zat köpekleri üç sınıfa ayırmışdır:</p>	<p>(dergen) denilen köpeklerden ibaretdir. Adrisin kendi tecrübe-i duraduru üzerine temin idiyor ki: kolay terbiyeye kabiliyeti olan köpekler (barak) nevi' olarak, bunların gözleri müdevver ve güya cevher-i zeka ile parlamaktadır, endam ve reftarları dahi inzara revenk virir. Bu müellif der ki: < benim bir barak köpeğim vardır, gel dirsemii gelirdi, git,yat, kalk kumandası virirsem, icra iderdi. Önüne bir lokma ekmek atdığım vakt, yemesiniemr idersem, yer, nehi idersem, yimezdi. Hele her gice odamda bana refakat eylemek mu'tadı olarak, ruhsat virmeyince, yatmak dahi mu'tadı olmadığından , rahata ihtiyaç his idince, dürlü dürlü hareketler, enva'-ı müstahirelikler icra ider, nihayet yat! Emrini alur almaz yatağına girerdi! Önüne ekmeği atdığım vakt, ben eklini</p>
---	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-2.Sayı-0029

<p>*46* nehi idübde, bir başkasını ye dirse, yine yimez, ve kah anın ve kah benim yüzümüze bakarak, ve arada da müteessirane ekmeğe hasr-ı nazar eyleyerek, <sen ye diyorsun, ama nasıl yiyeyim? Efendim ruhsat virmedi.>manası lisan-ı hâl ile eyham</p>	<p>Bu köpek harfleri tanımamışdır, belki efendisinin ma'hud lisanıyla yukarı aşağı sağ sol laflarını öğrenmişdir, zira matlub olan harf veya rakamı bulamadıkça, sahibi bazı kumandalar virir, ve hayvan dahi cihat-ı mezkureyi arardı. Bu halde bedihidir ki köpeğin intihabı kumandaya</p>
---	--

itmek isterdi! Mösyö Emil Donard namzat köpek hakkında o kadar tedkikatda bulunmuştır ki, bu babda yazdığı makalede eğer bir köpek kendi emrine bir dakikacık olsun ita'atsizlik gösterirse, anı köpekden saymayacağını, ve hatta zikr-i ati (Monito) nam köpeğin ta'limi hiçbir şey olduğunu iddia eylemiştir. Donard dir ki: <ben tedkikatımı ikmal ide ide Monitonun hiçbir şey olduğunu anladım. Monito bir mahale konulmuş idi, ki orada büyük mukavva tabakaları üzerine celi hat ile harfler ve rakamlar yazılmıştı. Kendi sahibi bulunan bir İtalyan tarafından olunan işaret üzerine matlub olan harflerin veya rakamın üzerine burnunu koyar idiyse, bu harfler numeroların her biri renk renk boya ile boyanmış, ve efendisi ise arzu olunan harfi veya rakamı köpek ile kendi arasında malum bir lisanla ifade itmekde bulunmuş idi. Böyle olmamış olsa, istiyan harf ve rakamı ira'e idemeyeceği der-kardır.> monito arzu idilen harfleri gösterdikçe efensi tarafından bir başka şekl ve suretde teşkil edilmiş ekmek lokmalarıyla mazhar-ı mükâfat olur idi. Donard nadir bu hususa itiraz idiyor, bu zeka değildir, adeta bir talimdir, diyor. Hatta

müteba'dan ibaretdir.>

İstitrad

Muattal tercüman-ı ahvâl gazetesinin bundan on bir sene mukaddem 487 numero ile neşr itdiği nüshasında münderc bir fikradır:

<beğöğlunda dört yol ağzında vâki (Rot) nam kitabcının dükkanına (leyli) nam ve icra-yı enva' libiyat ile benam bir kelb getirülmüş, ve bunun ilm-i rakamda ve kağıd ve domino yazıçelerinde mahareti ve önüne frenkce yazılar konuldukdai matlub olan lügati bila ğalat tertib ve tanzimide kabiliyeti görülmekde olarak, mezkur kelb lede'l-taleb, şunun bunun hanesine dahi gidüb izhar marifet itmekde bulunmuş olduğu koryador yanda ilan olunmuşdur> biz bu fikrayı tercümanda okuduğumuz zaman merak iderek, **Mösyö Ront** dükkanına gitmiş, köpek hünelerlerini seyr itmiş idik. Fakat **Mösyö Emil Donardın** hikaye eylediği(monito) gibi değil, talim ile beraber eser-i zeka görülür idi! Zira **Mösyö Emil Donard** nefsinde olsun tecrübe itmiştir ki, dünyada talimsiz hiçbir şey yapmak kâbil değildir, acaba kendisi yazdığı kitabı talim-i siyasiyesinde yazmamışmıdır? Bu (leyli) karnı ve bacakaları toplu bir

47 İngiliz köpeği idi, sahibi pek iyi tahattır idemiyorum, almanyalı yahud Macarlı mı idi, bilemem; şu kadar ki köpeğe daima Fransızca hitabet iderdi. Dükkanın zemininde mefruş olan mütala'aların üzerine bastonunun şişiyile müstakim bir hat çekerek, ortaya bir kutu koydu. Bu kutunun içinde parmak kalınlığında muavvadan yapılmış beş santimetro tu'lünde bir çok huruf ve ertam tu'lü idi. Fakat hepside yek renk mai idi. Sahibi ne yazdırmak istesiniz? Didi, yanımda bulunan refikimin namı ise (**Zeynel Abidin Reşid**) idi. Bu ismin ince uzun ve hecentli olmasına mağruren, leylinin yazamayacağını itikâd iderek, harif köpeğe z harfi arayub bu lemsini fakat (zet) lafzıyla emri dince köpek harf-i mezkuru yüz yüz elli kadar huruf içinden çıkarub hattın soldan bede' iden cihetine koydu, fakat harfin alt tarafı hattın istikametine müzari idi. Hasılı sahibi harfleri birer birer söyler, leyli dahi birer birer çıkarub yerli yerine vaz' eyler idi. Şöyle: (**Zeynel Abidin Reşid**) yazdı. Haridin evvelce bu hattı çekmesi mahza terkiib eyleyeceği hurufun istikametini temin maksadıyla olduğundan şübhe yokdur. Biz bir çok şeyler daha söyledik, hatta harflerin ismini kendimiz diyereki matlub vechle tertib eyledi. En ziyada ta'cibimizi icab iden şurası idi ki: mesela 2794 yazması

Domino da ise, mesela çehar vese işaretli bir taş konuncaı kendi taşları meyanında gerek çehar ve gerekse taşlarından hangisi varsa, yanına kordu. **Mösyö Emil Donard** her ne dirse disün, bu köpeğin zekası olmamış olsa idi, talimin ne dahli olurdu ?köpek şöyle dursun, biz öyle mütallim insanlar gördü ki, belki kendisine bin def'a talim olunmamış olan bir şeyi taleb eylediği zaman icraya kadir olamamışdır. (istirad hitam buldu) barak nev'i biri, ve banyol nev'i beheri avlarda pek iyi işe yarar, ve bu iki nev' hayvan pek ziyade müte'id terbiye ve talimdir. Ayakları kısa olan yasa dinilen kelbler tavşana firar için vakt kazandırır, bunlar sayd işine o kadar yaramazlar. Atlı avlar için kullanılacak köpekler gayet terbiyeye muhtacdır. Tazı dahi işe yarayacak bir hale gelinceye kadar pek çok talim ve terbiye ister zir zekası azdır. Bunların beynlerinin ufak olması fen-i müna'fi elaza hükmünce iza'anlarının noksanına delalet ider. Tazılar düz ve ova olan yerlerde karaca kurd ve nihayet ufuruk huf beyanını koğabilüb ale'l-ulum maharetleri tavşancıklukdadır. Yazıları Ba-sıraları yolunda ise de, şameleri kuvvetsiz olduğundan, şikarları bi iz değışdirerek, abir çalı ardına gizlenecek olsalar, bulamazlar. Fontin nam müellifin köpek hakkında bir tavsiyesi:

söylenübde, bunu tertib itdiği gibi, 7 rakamıyla iki rakamı arasına şu (,) fasilet'ül-met işaretini kendiliğinden vaz' ider idi.!!!	<terbiye için köpek intihabı lazım
---	------------------------------------

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-2.Sayı-0030

48 gelirse, en iyi cinsinden bulunan bir ana ve babanın beş altı yavrusu içinden birini intican murad olununca, yine işbu ana ve babanın kendi inticablarına müracaat itmelidir bunun tariki ise yavruları içinde buldukları yuvadan çıkarub ananın hangi yavrusunu en evvel alub götürdüğüne nişan koymakdan ibaretdir. Çocuklarımızın hilket ve kabiliyetini bilmek hususunda köpeklerin iza'nı bizden mükemmeldir!> göreyim sizi yine bu nisbetsiz hayvanlarda akl olmadığı iddasında masar olan! (tarih nazarında sadakati masdak olan kelbler) tarihinde köpeğin sadakatine dair pek çok misaller vardır. (ese) nam kitabın muharrirri eski zaman senyörlerinden birinin köpeğini hikaye ider, ki sahibi vefat eylediği vakt, köpek adeta ağlayarak, cenezesinin yanından ayrılmamış, ve ta kabrine kadar beraberince giderek, defni dilinceye kadar başı ucunda bulunduğu gibi, andan sonra da bir hayli müddet iki üç günde bir kere tesiratı galebe eyledikçe, nale kenan mezarını ziyarete şitaban olarak,	peğın kendisini takib eylediğini gördükde itma' için ekmek felan atmış olduğu halde, köpek asla iltifat itmemiş, hırsız da yolunda devam bir sahile inerek, kayığa binüb gaybubet itmiş. andan sonra köpek öteki beriki tarafından atılan ekmekleri yemiş fakat sahilden ayrılmamış. Biraz sonra papaslar uyanub ahvâle mutla' olduklarında, köpeği çağırılmışlar ise de , bulamadıklarından, bir ikisi izine basarak, köpeğin bulunduğu sahile kadar varmışlar. Köpek hala orada durur imiş. O sahilden en işlek iskele neresi ise, tahkik iderek, gitmişler. Köpek sarkı çarşuda rast getürmüş; havlayarak, üzerine sıçramış, harifi tutmuşlar; eşya meydana çıkarmış. İngiltere de 1803 tarihinde teşkil iden hırsız makabi cemiyeti dahi köpeklerin bu babda pek çok hıdmetlerini görmüşdür. Hatta pek çok yerlerde köpekler gice bir haneye girerek, sırcatla meşgul olan eşhası sızub saldırmasıyla, harifler yakayı ele virmişlerdir. harifin biri dahi yine Londra'da bir adamın ahuruna girerek,
---	---

<p>yüzünü gözünü hak mezara sürer imiş. Bu kitabın muharriri sair bir çok garaib daha rivayet itdiği sırada adanada bir ibadethanenin kelbini dahi hikaye idüb der ki: bir gün papaslar uykuda iken ibadethaneye bir hırsız gelerek bazı eşya-ı nefise sırkat itmiş. Güya her ne kadar havlamış, bağırub çağırmiş ise de, bir dürlü papaslar hâb gafletinden baş kaldırmadıklarından, köpek çar ve na-çâr hırsızın akbekirliğine mecbur olmuş, hırsız kö-</p>	<p>intikam maksadıyla en sevgili hayvanının kuyruğunu, kulağını kesdiği sırada hane sahibinin köpekleri üzerine hücum ile, paralamak raddelerinde iken, harif hane halkından istimdad için avazı çıkdığı kadar bağırarak, layık olduğu cezaya bu sayede uğramışdır. Yine sarikin biri girdiği bir hanede hücum gösteren kelbin emniyetini celb itmek maksadıyla güya kendinin de hanenin uşaklarından bulunduğunu</p>
---	---

<p>*49*anlatmağa kalkışarak, hüddam hanenin yatdığı odaya girdiğinde, köpek evvelkinden ziyade hücum ve feryad iderek, uşakları uyandırub harifi tuddurmuşdur. Bu gibi ahvâlden dolayı İngiltere polisi bir mahalde vuku'a gelen bu misüllü fazihaları o mahalin köpeğinden istişhadi itiyad idinmişdir. Binaenaleyh makul veya mazrub ve mesruk münhek köpeği varsa, polis tarafından alınarak, maznun fihe olanlar bir kerede köpek cenablarının nazar-ı muayenesine arz olunur!</p> <p>(mabadı gelecek nüshada)</p> <p>-----</p> <p style="text-align: center;">Mütenevvia</p> <p style="text-align: center;">Ebediyete Nisbetle İnsan</p> <p>İnsanın, kendisine nazar itdiği vakt, en</p>	<p>Derecede ki tabiyetin vücuda getirdüğü şeyi tefekkür ve mülahazada hayalimiz dahi bitab kalur. Dünyada meşhudumuz olan her ne vaesa, tabiyetin muyaneye ve tetkike gayr-i şayan en kaba mahlukudur, zira anın beda'i dakikasının vas'atini ne hayal ihata, ve ne de bir nazar hardebin tedkik ve muayene eyliye bilür! Her ne kadar açub tesi' eylesek, nihayet hakikat halde hiç kıymeti olmayan mahlûkat-ı hasiseye kıymet virmiş olmakdan başka bir şey tevlid itmiş olmayız. Anın kudret ve kuvveti la-yethani'l-katr bir daire olarak, binaenaleyh biz o dairenin merkezini her tarafda zam eyleriz. Muhayyiti hakkında ise kat'a malumatımız yokdur. Bu tabi'yet cenab-ı hakkın azimet bi-nihayesinden yalnız bir istidadın</p>
---	--

<p>evvel gördüğü şey kendi vücudu, yani kendi varlığı teşkiliden mevaddır; lakin kendisinin madununda ve mafrikinde bulunan eşyayı müvazene itmesi lazımdır. Bu babda yalnız kendisiyke beraber bulunan eşya-yı saireyi muayene ile iktifa itmemelidir; tabiyeti kendiye has olan şevket ve azimetle müşahade ve tedkik itmeli; ve kainatı ilelebed tenvir iden evvel nur-u azimi hadde-i nazardan geçirmelidir. Bir kere muvazene itmelidir ki bi'n-nesbe kendisinin cüz'ü lâ-yetcezadan ibaret kaldığı dünya dahi ecrâm-ı saire-i sem'ayaya nisbetle bir cüz'ü la-yetcezidir. Halbuki bizim nazarımız burada kalarak, hayalimiz ise daha öteye geçer, evvel</p>	<p>musavvaru olarak o azimetullahiyenin muvazene ve muhakemesinde ise hayalimiz dahi mahv ve gayb olur, gider! İnsan en ziyade hayret alvad olmak isterse, en dakik tanıdığı eşya içinde dekayık tahrişinde devam itsün, mesela havamdan birini hardebeyn-i tetkike çekerek, anın bacakları anın vücudundan bir cüz'ü olduğunu, ve o bacaklar içinde damarlar bulunarak, kan ceryan eylediğini, ve bu kanın (ğulübün) yani kirvelerden ibaret bulunduğunu, ve o kirveler katratdan terbiye eylediğini, ve katrat-ı mecusa dahi techir-i desturuna tabi idüğünü mülâhaza eylesün! Binaenaleyh bu vechle küçüldükçe küçülen mahlukatı nazar-ı ibret ve dikkatle muayenede buyurdukça buyuyan azimet latentehiye-i halkiyeti nazar-ı dikkate alsun da, tabiyetin sanai -i bedi'yesine akıl irdürsün!</p>
---	---

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-2.Sayı-0031

<p>*50* ben o müddakika yalnız kainat-ı mer'iyeyi tavsiye ile iktifa itmem, isterim ki bir zerre gayr-i mer'i içinde kainatın vesa'at ve azimetini dahi müşahade eylesün, isterim ki bad-i mücerredî doldurmayan, izânını cüz'i la-yencezaya dahi sığdıramayarak, hayrede kalsun, zira had-i zatında bir şeyi gayr-i mer'i olmak mertebesinde küçük olan şu</p>	<p>(Ayine-i İskender) Aristo hekimin muhter'i bir ayinedir, ki İskenderiye şehrinde minare üzere nasb olunmuşdu. Hassası idi ki meyanlarında husumet olan ikrah taifesi şehir-i mezbure kâsd ile vürudlarında, yüz milyon ziyade mesafeden evvel ayine için mün'kas olarak, hissiyatleri müşade olunurdu bir gice pasbanlar ğafil bulunmağla, frenkler</p>
---	--

<p>kainat içerisinde bir şeyi mer'î olabilmek haysiyetini kazanmış olan vücudumuzu indel'l-nisbe hiçbir mikyasa gelmeyecek bu küçüklüğüyle beraber bir heykel-i ucube değil, bir âlem-i münferid ad-ile, hayran olması insan için bir büyüklüktür.</p> <p>(Paskal – Pansa)</p> <p style="text-align: center;">Ayine-i İskender</p> <p>Bu ayine-i İskender kavli iki bin seneden berü elsineden elsineye intikal ide ide bu güne kadar yuvarlanub gelmiş, ve binaenaleyh sıhhatini sakametinden ayırmak mümkün olamayacak derecelerde bir çok rivayet-i garibe arasında boğulub kalmıştır. Hafız şirazinin şu: <ayine-i İskender câm mı est, benger, ta yer arza dard-ı ahvâl –i mülk dara> beytini natık olduğu gibi, sair bazı fars tarihçilerinde bu ayinenin dara ile İskender arasında vuku' bulan muharebe-i meşhurede güya daranın mülk ve askerini devrden rüyeti ve ana göre hareket itmek için, Aristo tarafından ihtira' idildiği muharrirdir. Hal böyle iken, burhan kat'-i ayine-i iskenderi vech-i ati üzere tarif eylemiştir.</p>	<p>fırsat bulub evvel ayineyi alarak, deryaya ilka eylediler, ve aristonun deryadan ihraç eylediği menkuldür.> sahib-i burhan bu maddede müsemma-yı kitabın medlülüne muvaffak hıdmet idemeyerek, birkaç hatada bulunmuşdur: evvela yüz fersah ba'dında bir mesafede bulunan düşmanım ayineye in'kas idecek savrı adeta harde-beyn ile görölmek lazım gelir, halbuki bu alat-ı macu'za ezmete-i cedide muhtera'atındandır. Saniyen Frenklerden muradı (Frank) taifesi ise, mübadi zuhurları miladdan dört yüz sene sonradır. İskender ise miladdan 231 sene mukaddem vefat itmiştir. Yok murad romanlar ise, o halde eğer araba acem itlakı doğru olabilürse, romanlarda efrenk-i itlakının cevazını teslim idelim. Hatta Cüheri kamusunda < alafanca hemzenin kesriyle efrenk muaribdir, ki hala frank tabir olunan taifedir. Didiği, ve mütercim kamus ise <Fransız kavmi olacaktır> ibaresiyle şerh ve izah eylediği, ve keza handa (efrenk) maddesinde <nasara gürüHUDundan Frenk taifesidir.> diye yazmış olduğu halde ayine-i iskenderi tarifde frenk tabirine</p>
<p>*51*iyleşmiş, yani burhanın bu tarifine taarruz itmemiş – kendisince âli</p>	<p>gitdi, ve nede asya seferinde bulundu – diye iddia ider, ve bu davada dahi</p>

cenabane bir maksad mebni olsa- bile – bizce mazur görülemez. Eğer bu ayine-i İskender dinilen icad-ı garib mücerred iskenderin hasmasını devrden müşhâşede maksadıyla tasni’ idilüb iskenderiyede öyle bir mevki’ belinde vaz’ olunmuş ise, o düşman frenkler veya rumlar değil iranlular olmak lazım gelür. Çünkü elde bulunan tarihlerin birbirine muvaffak olan akvaline göre iskenderin asyadaki muharebatı münhasıran iranlular ile olarak, andan sonra ise yalnız romalılar Mısır taraflarında batlame olan meşhur (klopatra) dan sonra Mısırı bütün bütün zabt ile, sair roma mülhakatı gibi adi bir vilâyet veya sancak haline koymuş idiler. Bu halde ayine-i Mecusi İskender ve Aristo istimal iştmiş ise, yalnız İranlılar aleyhinde isti’mal eylemiş olmaları iktiza ider. Bir de burhanın kavlince bı ayine frenkler – ve bizim hesabımızca hiç olmazsa romanlar- aleyhinde isti’mal olunmuş ise bile, o halde dahi bunu Aristo ve İskender isti’mal itmeyüb batalma isti’mal itmiş olmak lazım gelür. Ve burhanın rivayetince, ayine-i frenkler tarafından fırsat düşürülerek, denize atılmış ise, aristonun bunu tekrar denizden çıkarmaklığına da imkan tasavvur olunamaz, zira frenk veya romanlar zamanında aristonun mezarda medfun

aleyhimize hükm-ü sudurunun imtina’ını beyan eyleyiz. Çünkü (biyografi onyo resl?) dinilen, ve bir çok erbab-i tedkikin mahsul tahriyatı olan teracim-i ahvâl-i umumiye bu davada hakkımı müdafa ve muhafaza eyleyler. Teracim-i ahvâl-i umumiyedir ki: <arastonun İskender ile beraber asyaya gitdiği hakkındaki zan battaldır. Arastonun telamizinden (ğalistin) gitmiştir. > burhanın ifadesini kabul için bahsin bu cihetibi de başkaca temil iktiza ider. Bir de kamus ve burhan kat’ ve fûruhtun şuuru vesair abzı mütemadiye olan lügatler mütehhede fersh 12,000 endaze ve 4,000 endazeyi bir miş hesab eylediklerinden, bu halde 100 fersah mesafe 2,200,000 endazeye, yani 3000 mile bâliğ olur, ki beş dereceden ziyade takvis itmesi tabi’i ve binaenaleyh ayine-i iskenderin mevzu’u bulunmak lazım geleceği gerisinin düşmanın mülkünü veyahud ordusunu görmek için, ne derecelerde irtifa’ itmek icab eyleceği erbab-ı fen nazarında bedihidir. Bu irtifa mutlaka vücud virmeğe bizi mecbur iderler ise, biz de diriz ki: o irtifa’ bulmuş olan binanın enkazını olsun bize iare buyurun! Bu bina öyle bir bin olacaktır ki ihram-ı mısriyede muhayyer ukul olarak gördüğümüz cesamet kadar yekpare taşlar farz itmek, ve binanın esasını ancak bunlarla kurmak lazım gelür. Zira

olan izamı mübeddel turab olmuş idi. İşin bir derece daha garabeti meydana konulmak istenürse, -biz – arisotuna iskenderiyeye	öyle bir bina-yı mertefi'in temline mesela yigirmi zira' aşarı mekabında taşlar konulsa bile, üzerindeki sıkeltin anı arıdarak
---	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-2.Sayı-0032

<p>*52* tuz ideceği fen mimarice müsbetdir. Yahud fersahın diğer manaya mevzu' bulunduğu, yani lügatlerimizin fersah maddesindeki tariflerinin hatası teslim oluna, çünkü bu hesabca ayineyi – tak-ı arşa değilse de – kerre-i kamere taalluk itmek lazım gelir. Eğer ayineden murad devr-i beyndir, dinilmek istenülürse, anın da ihtira'at cedideden olduğu malum, ve vakı'a devr-i beyn mesela birkaç yüz bin fersah bad'ında olan ecram-ı semaveriyeyi birkaç yüz metro mesafe haline takrib itmek hassasına mâlik ise de, mesela istanbuldan izmiri görmek için yine balada tarif itdiğimiz kadar takat-ı mimariyenin fevkinde gayet belinde bir kalenin tepesinden bakmağa muhtaç bulunduğu tarifden müsteğnidir. Hasılı irab edebiyatıyla anları taklid iden şiarı Osmaniye asarından ma'da hiçbir yerde ayine-i iskendere dair bir bahs görülemediğinden bunun dahi sarf-ı hurefat-ı acemden olduğunda şübhe yokdur.</p> <p>Bazı Emsal-i Hikemiyye</p>	<p>Ya dünyada bulunduğundan, veya dünyadan gideceğinden memnun olsun!</p> <p>Kolayı bulunmaz bir güçlük var ise, kimi kolay zan itmektir.</p> <p>Yetmiş yaşında bir adamın hayatı yedi günlük bir çocuğunkinden emindir.</p> <p>Ekser yolcu enginden korkar; ekseri sahilde yatar.</p> <p>Merd olan ferd kalmaktan da korkmaz.</p> <p>Düşüne gülen acyandan çok bulunur.</p> <p>Kimisenin lafzına olma talib; bedeli cevher-i hürriyettir.</p> <p>Paskalın Bir Mülahazası</p> <p><eğer her hiçe rüyamızda hep bir şeyi görmüş olsa idik, anın kalemize olan tesiri her gün meşhudemiz olan şeyi nisbetinde olurdu. Eğer bir sanatkar on iki saat devam iden uyku müddetinde bütün gece kendüsünün kral olduğunu görse idi, bey'ine on iki saat imtidat iden uykusu içinde kendisini daima bir sanatkar gören kral kadar mes'ud olurdu, lakin uykular pek mütenevvi' ve mütehalif olduğundan, rüyada görülen</p>
--	---

<p>İnsan her söylediğini bilmeli, fakat ger bildiğini söylememeli.</p> <p>İş çoğaltmak iş bilmemekden gelir.</p> <p>Doğmadaki eziyet ölmekten ziyade olsa gerekdir.</p> <p>Kimse görmedim ki ya dünyaya geldiğinden</p>	<p>şey hal-i peydaride görülenden insana tesir itmekte daha kuvvetsizdir, zira</p>
---	--

<p>*53* iş devamda olarak fasılalı ve devamsız olan bir halin tesiri mütevali ve bir devam olan halin tesirinden dönder, bu ise seyhata benzer. İnsan devamsız ve ihya görmüş olduğu şey için: rüya görürdüm, veya rüya görmüşe döndüm, dir halbuki ömr dahi bir rüyadır, yalnız üzerine bir rüya!</p> <p style="text-align: center;">Mahlûkat-ı Bahriyenin Kesreti</p> <p>(Grönland) denizinin bazı taraflarında melhukat-ı bahriye o kadar çok ve küçükdür ki rastgele alınan bir (pus) mek'ab suda altmış dört dane zuhur ider, öyle ise, bir kadem meka'bında alınacak suda 110,592 dane var dimekdir. Eğer bir mil meka'bını alacak olursanız, o derecelerde azim bir miktara vâsıl olursanız ki adeta korkarsınız. Zira bir adem haftada bir milyon saymak hesabıyla sekiz bin adamın dünyanın ilk gününden bu güne kadar saymakta devam itmesi lazım gelür!</p>	<p>Bâtıl mücerred halkın cehlını takviye, ve binaenaleyh bu sebeble idilecek istifadeyi tesbid maksad-ı mel'unanesiyle zihninde bir (ilm-i sima) icad, ve anı isbat için meşime-i müfsedten bir de ibn-i sina ilad iden deruğ per-dazan iranın meydana koydukları hezeyan-ı mecmu'asının milletinin hayr ve şerini farkdan acz-i yed baht tarafından lisan-ı Osmaniye tercüme, ve kimsenin kimseden haberi olmadığı bir zamanda tab'ıyla sade binan avam beyinde neşr edilmiş olan nüshalarının mütala'asından hâsıl olmuş olduğu muhtaç-ı izah değildir. Binaenaleyh millet-i islamiyenin akvam-ı fazılası meyanında bunca müesser ilm ve irfanı el-yevm zinet avr-ı rahle-i ta'zim ve istifade olan bir hekim bi-medaniye esnad olunan hurefat acmanenin batlanını tayin ile, avamın tashih itikadına -müşarünileyhn veladetinden vefatına kadar güzran iden evkatı hakkında mazbut olan malumat-ı</p>
--	--

<p style="text-align: center;">Teracim-i Ahvâl</p> <p style="text-align: center;">İbn-i Sina</p> <p style="text-align: center;">(Birinci Nüshadan Ma'bad)</p> <p>İtmek gibi sana'i-i mekunatın la-tağyir olan kanun-i tabi'yeti hülafında bir takım havaraka iktidarını teslim ve itikad itmekdedir! Halbuki müşarünileyhh hakkındaki bu itikad-ı</p>	<p>sahihenin mücmela iradı kâfi olur, mülahazasıyla ketb muteberede ve teracim ahvâl-i umumiye meclalarıda – meyayenetinden âri olarak – muharrir bulunan tarih-i husuinin ber-vech-i âti beyanına ibtidar olundu:</p> <p>Şeyhül-reis hükema-yı islam ebu Ali bin hüseyin bin Abdullah bin hüseyin bin ali bin sina hicretin 370 senesi safrının harab olan (hartş) nam şehirde ziyet ara-yı alem vücud olmuştur. Pederi hüseyin bin Abdullah belde-i mezburede alem – yani medir- olduğundan, ibn-i sinanın</p>
--	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-2.Sayı-0033

<p>*54* talim ve terbiyesine itina ve himmet eyleyecek muallim tedarik itmiş ise de, -müşarünileyhn validesi setare hartmıl beldesinin asaletle maruf bir ailesine mensub vahd zatında ilm ve edeb ve terbiye ve marifetçe akranı nadir bir hatun olarak, oğlunun fitratında muhtefi olan cevher-i zeka ve fetanetin kıymet nüma-yı bazar kemal olmaklığa medar olacak suretde terbiyesine daha zevcinin tedarik eylediği hocadan evvel bezl-i cihad ile, beş yaşında iken sekz on yaşındaki çocukların talim eyliyebilecekleri kadar mübadi-i ulum ve fünunu çocuğun tefhim eyliyebileceği bir yolda talim eylemiş, ve pederinin</p>	<p>asırda ulum-ı hekimiye müşar balbenan olan Abdullah bablıdan ulum-ı âliyei tedris maksadına -müşarünileyh hanesinde misafir iderek, ibn-i sinayı rahle-i tedrisine takdim eylemiştir. Hekim bablı bazı sual ve cevab ile ibn-i sinanın derece-i ta'lim ve baza'sını tecrübe ve imtihan eyledikten sonrai isağucuyu talim-i ibtidar ve cinsin haddini akul âli kesirin muhtelifin bi'n'-nevi fi-cevab mahv > diyü zikr eylediğinde, bu haddin tahkikinde o derecelerde hekimane mübahese ve o kadar a'limane müehhez eylemiştir ki, Abdullah bablı şak-i şefeye kadar olamayacak suretde baht içinde kalmış,</p>
---	---

<p>tedarik itdiği muallim çocuğu karşusuna alubda, işgal-i huruf ve hututu irae ve talimeye başladıkda, ibn-i sina <ben bunları zaten biliyorum, ve yazarım; sen bana bilmediğimi talim eyle> didiğinde muallim çocuğun bu sözüne teacib iderek, bildiği şeylerin neden ibaret olduğunu ve bilmek istediği şeyleri yine çocukdan sual ile mutala' oldukda, artık bu zeka-yı mücseme daha elif-ba dimeği bilmiyen bir çocuk hakkında layık görüldüğü gibi değil, isti'dad-ı fitriyesiyle mütenasib bir yolda tefhim-i ulum ve fünuna mübaderet icab eylediğini temille, çocuğa lazım gelen ulumu muhavere ve mübahise tarikiyle talim ve tedris itmiştir. İbn-i sina on yaşına kadar ulum-ı edebiye ve fen-i hesabda muceb tea'cib olacak mertebelerde kemal ve rüsh peyda itmiş, yani müktesebatı mualliminin haiz olduğu kudret-i ilmiye derecesini bulmuş olmaklığından muallimi tebdil itmek lüzumu tayin eylemiş idi. Bu esnada ise pederi hartmışden infisal ve buharaya hicret eylediğinden, o</p>	<p>ve meydana koyduğu mesailin kaffesini mualliminden 'alâ tefhim iderek, hekimin bir kat daha hayretine sebep olmuşdur. Hatta ibn-i sinanın kibresinde nedim hassı olan meşhur ebu abidül'-cürcaniye anfevan tufuliyetindeki ahvâlini hikaye eyledii sırada <ben mantığın zevahirini tefhim itmiş idim, muallim henüz dekayikinden gafil idi.> didiği sirlerde masturdur! Müşarünileyhh bu vechle hanesinde hekim bablıdan hekimiyat tedris eylediği sırada fıkıh-ı meşhur İsmail zahidin dahi meclis-i dersine müdavemetle, fıkıh talim ider, ve orada da sinare-i istidadının tayin itdiği ufak kemal talebe-i sairenin idrakatine nisbetle bir bad'd mücerred teşkil eyleridi..aradan bir az müddet geçdikte, yani İbn-i Sina on iki on üç sularına takrible, zeka-ı hârikuladesi ulum-ı mektebesine ve müktesebatı tevsi' zekasına hıdmet ide ide</p>
--	--

<p>*55* fevka'l-gaye bir kemal hasl eylediği zamanda idi ki Abdullah bablı buharadan gürgence azimet itmiş, ve daha doğrusu aranursa, şakirdinin an ban terakki iden zeka ve kemalinden hacil</p>	<p>Zihnim yine o akdede hali kalmadığından, halet-i bidaride haline muvaffak olamadığım mesail muazelenin mahiyet-i hakikiyeleri âlem-i menamda tecsim iderek, bayağı</p>
---	---

olmamak için buharadan firarı canına minnet bilmiş idi. bundan sonra ibn-i sina kendi kendine kütüb-ü tıbbiye ve'l-hiyye mutala'asıyle işgal iderek, gavamzasını tefhime muvaffak olmuş, ve müehhiren ilm-i tıbbi merak iderek, mevud olan madunatın kaffesini kemaliyle nazari tedkikden imrar vesailini hıfz u atkan itdiği gibi, o asırda sina kendisinininden ekber ve tabadetde hezakatle eşher olan bir çok zevata harikülade olarak, tıbbın mesail gamzasını talim ve tefhime mübaderet eylemiştir! Tecarüb ve tatbikat dakikası semeresi olarak, fen-i tıbbi o zamanca haiz olduğu mertebede birkaç kat yukarıya terfi, ve emr-i tedavi ve tayin imradda bir hayli keşfiyata ve tesir-i edviye ve mualecatda bir çok ilâvata muvaffak olmuşdur. Halbuki kendisi her bir ilimde bu derecelerde haiz nasb-i kemal olarak, fenlerinde asırlarının feridi geçinan zevata yine fenlerindeki noksanı kerhan teslim ve ikmal itdirmeğe hizmet eyledği vakt henüz on altı yaşını tecabüz itmemiş idi! eserleriyle istişhad olunur müverrihlerden mervidir ki: müşarünileyh <ekser mesail müşkülâyı hal için mutalada ifrat iderek, gözlerimden uyku yana yana akıncaya kadar kitab mütala'a iderdim, o derece ki, kitab elimde iken, baygın düşüb uyuyakalırdım; lakin

huzuruma gelürler, ve kendilerimi hakikiyetleriyle arz iderler idi.> dir imiş! Bu da delalet ider ki müşarünleyj fitratın bir zeka-yı fevkalâdesine mazhar olmakla beraber levha-i zihnine resm olunan savr-ı mesail kendisi uyuduğu halde dahi zail olmayarak – mesela bazı zükuretlerin hab-gahında kolayca zengin olmakla tariklerini tahayyül ile uyuduktan sonra, rüyalarında mal hülya definelerinin feth olunduğunu gördükleri gibi – uyanık iken düşündüğünü uyurken rüyasında, ve fakat mahaz-ı hakikat olmak üzere, görür imiş, ki hakikaten tabiyetin her zekiye ibzal itdiği hasiselerden değildir. İbn-i sina tabiyat ve riyazatda kâmil olduğundan sonra elhiyatı dahi tahsile teşebbüs iderek, (kitab-ı mabadü'l-tıbbiye) isminde müdevven olan telifi muta'la ile tekmil itmiş ise de, hiçbir şey istifade idememiş, ve ba-yı hâl anlamayacağım fikriyle tamam kırk def'a tekrar tekrar ve fevka'l-had dikkatle mutâ'la eylediği halde, mesailinden fakat bir mesele dahi idrak eyleyemediğine meyüs olarak, <artık bu kitabı anlamağa yol yoktur> demiştir! Vakı'a, ibn-i sina gibi tababetin – her bir fazıla sermaye-i mübahat ve kemal olan – bir çok atayasına mazhar olmuş bir akl-i mücsam bir kitanı kırk defa değil, bir defada dahi anlayamazsa, meyüs olmak

	lazım gelir.
--	--------------

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-2.Sayı-0034

<p>*56* bu meyasından bir müddet sonra bir gün buharada sahhaf çarşusunda otururkeni delalin biri kendisine bir kitab arz ider, ibn-i sina kitabı alub açdığında balasındaki (mabadü'l-tıbbiye) lafzına gözü ilişür, ilişmez <ben bu ilimden istifade idemem, erbabını bul da ana sat> diye kitanı dellale red ider. Dellal ise <lütf idin, bu bir nefis cilddir, sahibi de biçare bir adamdır, ki bunu satarak akçesiyle nafakasını tedarik idecek, sana beş diheme satayım, görüyorsunuz ki kağıdı bahasına viriyorum> didiğinde ibn-i sina mücerred sahibinin zaruriyetini def' itmek arzıyla dellalin istediği bahanın birkaç katını virerek kitabı alub hanesine avdet ider. Kim bilür şu maba'dü'l-tıbbiye kitabının meal-i mündercasını idrak idememeklik ibn-i sinayı ne derecelerde tahriz itmiş ki, belki bu def'a bir tarik tefhim keşfi derim mütalaasıyla kitabı açar, birkaç satır okuduktan sonra muallim-i evvel unvanıyla şöhret-şiar olan hekim türki farabini(*) kitab-ı mabadü'l-tıbbiye'nin iğraz-ı mebhiesini muvazaha telif eylediği kitab olduğuna vâkıf olunca, cihan hazinelerine malik olan</p>	<p>Vasıtasıyla kitabın bey'ini buldurarak bir hayli ikram eyler. -müşarünileyhn bu vechle her gördüğünüzü merak ide ide her fende maharet ve kemal peyda eylediğinden, ve hususen tababtede o asrın en hazık tabiblerine ders virecek kadar kudreti olduğunun şuyu' bulduğu bir zaman idiğine buhara şahı olan (nuh bin mansur) kavlince yani romatizma illetine mübtela olmuş, ve müdavmetine memur olan etibba tedaviden aciz kalmaları üzerine, bir meşveret-i tıbbiue icrası için -müşarünileyh davet itdiklerinde, şahın iletini muayene, ve virdiklerini mucenatdaki hatalarını ifade ile, emr-i tedayi başlı başına deruhde iderek, birkaç gün içinde illetin def'ine muvaffak olmuşdur. Nuh bin mansur illet-i mecuseden reyahab olduğuna teşekküren, hekime bir çok ikram eylediği gibi, o asırda selatin-i islamiyenin malik oldukları hazinetü'l-kütübün nesh-i nefise cihetiyle heman cümlesinden zengin olan kitabhanesinin anahtarlarını müşarünileyhhe teslim ile, muta'lasına mezun itmiştir ki, ibn-i sinayı tabakat-ı ulumun kaffesinde kâmil bir üstad ve binaenaleyh üç iştihrak</p>
--	--

<p>kalanderler kadr-i mesrur olarak, her işini terk ile, vaktini anı mutalaya hasr-eyler. Binaenaleyh bu sayede kitab-ı mubadü'l-tıbbiyenin kaffe-i iğrazını tefhime muvaffak olduğundan, bu babda şükrane-i itla' olmak üzere, muhtacine bir çok sadakat îata , ve dellal</p>	<p>zirve-i âlâsına es'ad itmeğe işte bu kitaphane pek çok hıdmet eylemiştir. Hatta -müşarünileyhn irfan ve hikmetine ve hazakat ve şöhretine düşman olan bazı tehyi mayelerin müşarünileyhhe hıyanet-i atiyeyi isnadlarına da bu kitabhane sebep olmuştur: ibn-i sina bir sene zarfında giceyi gündüze katarak, kitabhanede emsalini haricde görmediği ve görmek ihtimali olmadığı madunatı muta'la</p>
<p>(*) Farabının tercüme-i hâli dahi ilerüde neşr olunacaktır.</p>	

<p>*57* ve itkan eyleyerek, zaten behredar olduğu ulum ve fününun şehadetnamesini darülfünün hükmünde olan o kitanhaneden aldığı, yani tamam on sekiz yaşında iken teknil-i fünün idereki bugünkü tabir-i maruf hükmünce adeta doktor olduğu cihetle, artık tahsil-i ihtiyacından varestede olmuş, ve bu istiğnasına ise – çünkü asrında mafvukunda bir âlim-i deha bulunmadığından – yine kendi vicdanının itma'nan ve şehadetiyle hükm eylemiştir. İşte bu aralık idi ki, ya hafız kitabların ihmali veyahut bed-havalarının saike-i teşamili kitaphane-i mezkur nasılsa muhterik olduğundan, bu hadiseyi ibn-i sinaya isnad, ve isnadlarını ise güya, müşarünileyhh orada hıfz ve itkan eylediği fünün şeti? sayesinde telif eyliyeceği kitabları neşr</p>	<p>itmiş olduğundan, (kitabü'l-hasıl ve'l-mahsul) ile (kitabü'l-ber ve ism)i tasnif eylemiştir. Bu sırada ise pederi vefat itdiğinden, Buharadan Gürgence hicrete mazarrat oldu. Oraya vusulünde erbeb-ı maarif ve kemale muhabbet fevkalade ile meşhur olan ve konağı her taraftan akub gelmekte olan ashab-ı fasl ve irfana mülce bulunan vezir EbulHasan sehli İbn-i Sinayı tevkiat faike ile kabul idereki birkaç günler istirahat eyledikten sorna zi-fikhada olduğu halde, ibn-i sinayı emir ali ibn-i memune takdim itmiştir. Gürgenc de kah emirin kah vezirin saray ve konaklarında bir müddet layık olduğu ihtiram ve ikrama mazhar olarak, imrar-i vakt itdikden sonra seyahat hevesine mübtela olarak, bir zamanda bu yolda evkat-ı güzar olmağı tasnim eyledi. Gürgencden</p>
---	--

<p>eylediği zaman esasını o kütüphaneden aldığına kimsenin vâkıf olmaması maksadıyla öyle bir hazine-i nefayisi ihrak binnar itmeği irtikab eylemiştir.> kavliyle isbat eylemek istediler. Fakat nuh bin mansur böyle bir burhanat-ı diniyeyi ibn-i sina gibi fezkalade sahibi bir hekimin kabul itmeyeceğini pek iyi bildiğinden, hekim-i müşarünileyhh hakkında bu iftiraya cüret-yâb olanlara layık oldukları surette mücazat eyledi. Tahsilden istiğna hâsıl olduktan sonra telifat ile iştiğal iderek, ibtida-ı ulemadan ebu Hasan el-aruzinin teşvikiyle riyazatdan ma'da kaffe-i ulumu havi mecmu' ismindeki kitabını, vafka? ve tefsirde asrının şeyh ve imamı olan Ebubekir el-barki el-harezmi ulum-ı hekimiyeden bir eser meydana koymaklığını tavsiye</p>	<p>mefareketinde ibtida-ı Nesaya, ve Nesadan Baverde, oradan Tusa, ve biraz sonra şakan e ve semankane, ve oradan dahi horasanın münteha-yı hudud olan hacreme, ve hacremden cürcana ve dahıstana seyr ve seyehat eyledi. Fakat dahıstana mevasiletinde şiddetli bir hümaya tutularak, biraz vakt esir-i faraş olduktan sonra tekrar cürcan a azimet itmiştir. İbn-i sina cürcan a bu seferki mevasiletinde ulum-ı hekimiyeye mürevvecelerinden Ebu Muhammed Şirazi kendi konağı civarında mahsusen bir hane teyiye ve tanzim itdirerek, hakimi ikame itmiş, ve tâlib-i ulum olan zevata orada tedris ve talim itmesini tavsiye eylemiştir.</p>
--	---

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-2.Sayı-0035

<p>*58* İbn-i Sina cürcanda ikamet eylediği müddetde muhtasır usta şerh, ve bedayet kanunu ve muhtasır-ı'l-bahasti ile mevad-ı şitadan bir hayli risale telif, ve bu Muhammed şirazi namına olarak kitabü'l-mübde ve'l-miad ile kitabü'l-rasadı tasnif itmiştir. İbn-i sina yigirmi üç yaşında olduğu halde cürcandan rey şehrine azimetle mecdüd-devlenin</p>	<p>ve gerek validesinin faale ve lisana pek çok ikram ve şükranına mazhar olmuştur. Ridde bulunduğu müddetce heman vakti sarayda geçer idi. Fakat bu geçen vaktin yadigarı kitabü'l-ma'd namında bir eser-i kıymetdardır. Ridden mefarakatdan sonra kazvin e kazvinden hemadan a seyehat itmişti. O helalda ise meşhut şemsüdevle-el-hemadani</p>
--	---

<p>validesine tereddüd ve intisab itmişti. Şöhret ve şeref peyda itmek için, mutlaka tâl'ın müsadatına ve rüzgarın tehyine-i esbabdaki lafzına muhtacdır. Vakı'a ibn-i sina gibi bir hekim-i hakikat senc için şeref ve haysiyet 'arızanın hükmü olmamak lazım gelürse de, beşeriyetin hevsatı dahi inzimam eylediğinden, ulema ve fazıla-ı muâsırinin mafvukunda olduğu gibi, rütbe dahi anlara takdim fikrinde idi. Binaenaleyh bu maksadının husulüne vak'a-ı atıye yardım eyledi, şöyleki: Rey şehrine geldiği gündenberi illet-i sevda ile mübtela olan mecdüddevenin müdavatından atba-yı mevcude aciz kalarak, haline terk itmişlerdi. İbn-i sina ise vürudundan beri atbanın hastanın tedavisinden el çekmelerine müterakip olduğundan, bu hadiseyi haber alur almaz mecdüddevenin validesiyle mülakat iderek, hastayı tiz günde şifayat eyleyeceğini vaad ve ifade eylediğinden, müşarünileyhha elinden tutarak mecdüddevenin huzuruna getürdü. filhakika hekim muayenesini dikkatle icra ederek pek az zaman gerek mecdin</p>	<p>romatizmodan fevkalaya muzdarip, ve atba ise müdavatında acz olduğundan, şayi olan şöhret ve hezaketine mebni ibn-i sinayı avdet eyledi. vakten ki padişahın huzuruna dâhil olduğunda, ilk sözü <padişahım, aziz-nefs olanlar güzel ta'am, rahat yatak fer-hafza kasr, şevk avr civarı, sabar-fetar huyul, peyda itmezden evvel her dede, yan, hulül-i ecelden evvel mübtela olunan hastalıklara çare bulur tabib hazik tedarik itmelidir. Esbab-ı ihtişam ve rahatınız, vesail huzurat ve amâlinız pek mükemmel olduğu halde, hiç birinden istifade idemeyerek, o nefis came – havanız vücudunuzu şu kestan kadar ızrar idiyor. O kadar dirler biçarelerinizden bir esirci kadar da istifade idemiyorsunuz! Emir-i ahurunuz küheylanlarınızın zevkini sürmekte, pasbanlarınız kasrlarınızda sefa itmektedirler! Semat-ı şahanenizden ise nice gersine çeşmeler dilsir olarak, siz bir lokma itmeğe nikah tahsirle bakmakdasınız. Fazla olarak umur-ı 'ıyad ile de mükellefsiniz! >hakkın var, bu ulu, hakkın var! bizim halimiz aynıyla mutalsım?bir gencin hafzı</p>
<p>*59* olan mare müşâbihdir!> diyerek muhtac-ı müdavât olduğunu eylemiş. İbn-i sina ise o güne kadar pek şedid ve</p>	<p>Yalnız azliyle iktifa iderek, zindandan dahi itlak eylediği gibi, emval-i mağzdubesini ma-ziyade tazmin itdi.</p>

<p>mahlek derecelerde kulunclara müdavat ile, mübtelalarını sefayab eylediğinden, asla telaş göstermeyerek, padişahı az zakt zarfında, ve hatta- o zamanın tedabir-i tibbiyesi hilafına – perhiz dahi itdirmeksizin, hastalığından kurtarmıştır. Suretde bu hıdmetine mükafat, ve hakikatde mev’uza-ı hekimiyesinden istifade itmek için, ibn-i sinaya masahiblik ünvanını tevcih iderek, her an ve saat meclisinden ayırmamıştır. Bir müddet sonra itâze aleyhine bir muharebe açarak, kırmısına müte’azim olduğundan, ibn-i sinayı da beraberinde göstermişti. Fakat münhazimen hemedan a ric’at eyledi. İbn-i sina esasen bu muharebenin aleyhinde bulunarak, vuku’na bir dürlü rıza virmemiş, ve men’ana pek çok çalışmış olduğu halde, şemsüddevele ye söz geçürememiş idi. Fakat bu muharebede düşar olduğu hezimetden sonra ibn-i sinanın iki muanasıyla da hekim olduğunu tanıyarak, uhdesine hıdmet-ı vüzeratı tefriz eyledi. Ne faide ki bu hezimet asarı olarak, asker arasında hâsıl olan nifak bu aralık azimetli bir ihtilal ika’ itdiği gibi, hekimin mansıb-ı cedidine hased iden be-hevan dahi araya bir çok fitne katdıklarından, bu ihtilal müehhiren vezirin aleyhine intikal eyledi. Konağına hücum itdiler, emvalini müsadere</p>	<p>İbn-i sina ise asla fütur göstermeksizin ahbasından ebu said namında bir fâzılım hanesinde ihtifa itmişti.zaman ne kadar hümül: ne kadar fırsat cüdur! İbn-i sina menkuben fakat fereağü’l-bal ile evvelce telid ve tasnif eylediği kitabların tedkikatıyla meşgul iken, biriden şemsüddevele ikinci def’a va fakat evvelkinden daha şedid olmak üzere. Romatizmodan esir faraş olmuş idi. Vakı’a şemsüddevele hekim hakkında bir güne muamele-i sey’ide bulunmayarak, hatta emval-i menhubesini dahi evvelkinden ziyada olmak üzere tazmin ve iâta ve yalnız azliyle iktifa eylemiş ise de, bir kere ebu ali yi mesned-i vüzerata mücerred kendi del-hahiyle getürdüğü halde bilahire kendi sui tedbiri avakıbından olarak, zuhur iden bir fitneyi anın azliyle basdırmış, yani vakada ibn-i sina zi-medhal olmadığı halde, güya hadise anın yüzünden hâsıl olmuşda, anın def’ile bertaraf idilmiş gibi göründüğünden, hatta şu kırk gün imtidad iden müddet-i ihticab esnasında mahza hüccabından iktiksar hatır ve celb kalbi zamanında hekime adem dahi göndermemiş olduğundan, şimdi ihtiyac halinde celb itmeği ulu-cenâbı mâni’ olmakda idi. Hekim ise şemsüddevlenin illetinin nüks eylediğini haber aldığı gibi, muacele tertib ve irsalini tasmim itmiş ise de, saray halkının kendi</p>
---	---

eylediler, kendisini de zindana atdılar. Hatta fazla olarak, şemsüdevleden idamını da talep eylediler. Fakat emir	hakkında olan zemairine vâkıf olduğundan, veli-nimetlerinin hayatını muhataraya koymağı göze aldırarakı mücerred
---	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-2.Sayı-0036

61 kendisine bir bela getürmek için muacelete muzır şeyler katacaklarını ve bu sayede intikamlarını icra eyliyeceklerini bilürdü. Binaenaleyh bu sureti ihtiyar itmedi. Gelüb illetinize müdavât ideyim diye haber göndermeğı de gaib itdiğı mansıb-ı vüzeratı yeniden istihsale bir istid'a şeklinde anladırılar diye kabul etmez idi. İki taraftan yekdiğeri bu dürlü mülahazalarla vakt geçirdikleri halde seyfüddevenin marazı gitdikçe müştred olmağa başladı fakat yine padişah hicabından hekime haber gönderemez, hatta illetinden haberdar olduğü halde gelmemesi iğbarına değıl, ihtifa halinde bulunan bir adama müstevli olan havf ve haşiyete virerek, mazur görür idi. Bununla beraber şemsüdevle hekimi celb itmeğe tedbir-i atiyi muvaffak buldu. Atba-yı mevcudenin tertib itdikleri muaceletin aksine tesirinden dolayı fevkalgaye muzdarip olduğü bir gün ibn-i sinanın mansıbından azline mani sebeb olan mukraibini celb ile, <işte ben bu illetden ölmek derecesine geldim siz ise asla	eyleyecek bir vak'a seye ika' eylediniz. Az kaldı kıyamete kadar l'an ve tefrin ile yâd olunmaklığıma ba'is olacak bir faziha irtikab itmekliğime de sebeb olacak idiniz. Siz insan değıl, menfaat-perest veli nimet düşmanı bir takım hazelesiniz! O hadiseye nasıl sebeb oldunuz ise, şimdi de gidüb hekimin ayaklarına mı kapanırsunuz? İstirham ve istida'mo idersiniz? Ne yaparsanız yapın mutayyiba alub getürün. Hatta hil'at-ı vüzeratide iktisa eylemiş olduğü halde, getürmelisiniz, yoksa Allah bilür cümleinizi <hayatıma kast itmiş olduğunuz için idam iderim> yollu me'atibat-ı şedideye tefrika ebu saidin hanesine gönderdi. O gün ise ibn-i sina herçe-bad-ı abad diyerek, şemsin huzuruna gitmeğı tasmin eylemiş olduğundan, karnanın ebu saidin hanesine vürudundan mukaddem tebdil-i zi ve imame ile, sokağa çıkmış ve karna ise ebu said hanesine vasıl olubda, hekimi sual eylediklerinde, aldıkları (yokdur) cevabına kani' olmadıklarından <aman lütf itsünler, inayet buyursunlar
---	---

<p>ehemmiyet vermeyerek kendi müstehiyatınıza hizmet ve efendinize ihtiyarınızla ihanet eyliyorsunuz. Ben bu illete bir sene mukademde tutulmuş yine böyle bizar kalmış idim. Getürdüğünüz etibba teşyidinden başka bir şeye muvaffak olamadılar. Ben İse İbn-İ Sinanın hezkat ve muharatı sayesinde iade-i sıhate muvafık olmuş idim. Ebu Ali gibi fazıl ve irfanına pür- seteş olunur. Bir nadireyi vüzerat gibi herkese tefviz olunabilir. Bir hizmetle “Mücerred kendisinden istifade itmekliğimiz için” mukayyed eylemiş olduğum halde mahzaen kendi menfaatiniz için suretde anı, ve hakikatde beni ve mülk ve milleti ve rehinedar</p>	<p>kendilerini görüb bir iki şey arz ve istirham eyleyeceğiz. Yollu sözlerle istida’i kabul ederlerdi. İbn-i sina ise تنها ve izbe sokaklardan geçerek saraya vâsıl olmuş, ve şemsin huzuruna çıkmış idi. Karna hala ebu saidin kapusu önünde hekimin mülakatını istida ile meşgul idiler. Şemsüddevele ibn-i sina böyle acayib bir kıyafet ile gördüğünden, fevkalâde tacib iderek, karnanın kendisiyle mülak idüb itmediklerini sormuş ve cevap olarak < hayır.</p>
---	--

<p>*62* efendim bana kimse gelmedi, evden çıkalı, belki bir saatden ziyadedir, çünkü kendimi tanıtmamak için hecri yerlerden gelmeğe mecbur oldum, bu gelişim ise hiçbir maksadla değil, ızdırabınızın nihayet derecelerde şiddet-i hâsıl etdiği haber aldığımndan Efendimizi acelen bu illetden kurtarmak içündür. Duyduğum günden beri bi’-d- defa’at gelmeği tasmin itmiş iken karnanın su-i zannından ictinab eylemiş idim> kelematını irad eylediğinde şemsüddevele ilk mülakatında olduğu gibi bu defa dahi</p>	<p>Getürelim.> didi. Ve o giceden itibaren kitabı’ş-şifanın tabiatını izah ve tahrir eyledi> aradan bir hayli müddet kezran itdikden sonra, şemsüddevele bir muharebe esnasında birkaç aletle beraber şiddetli ve seyyar bir romatizmoya tutulmuş ve kaffe-i mefasılını rih kablayarak, mücessim bir vücu’ haline girmiş idi. Eğerçi ihtiyaten hekimin tertib ve iata eylediği edviyi istimal eylediyse de , sair illetlerde yardım eylediğinden, ilaclarda evvelki tesir görülmediği gibi, bu Ebu Ali de</p>
--	---

<p>kendi kırk yıllık bendeganının (...) imlağına mukabil bir silk-i muhabbetin gösterdiği vefa ve muhabbete hayran olarak bi-ihiyar ağlamağa başlamıştır. Binaenaleyh ibn-i sina o dakikadan itibaren edviye-i lazimeyi kendi eyliyle tertib iderek müdavata mübaşeretle yine birkaç gün içinde iade-i sıhhatine muvaffak oldu ve kendisi de mesned-i vüzarata tağyin eyledi. Hekimin nedim-i has ve şakird müntehabı olan Ebu Abid el-Cürçani dir ki: < iş bu vüzerat saniyesinde kitab-ı aristoyu şerh itmekliğini kendisinden rica eylemiş idim, bana cevaben <anıyla iza'a eyleyecek vaktim yoktur. Beş yaşımdan bu ana kadar herhangi ilm ve fennin tahsilini murad eyledim ise, bir istid'ad harikulade ile az müddetde iktisabına muvaffak oldum. Ve bir ilimle iştilal iderken, bir kabiliyet-i acibiye ile diğer bir fennin istihsaliyle de uğraşur, vücuda götürürdüm! Lakin umur-ı âbad ile iştilal arasında, hatta bazı kere şiddet-i ateşden bizâr olurken, su istemeğe bile vaktim olmuyor! Binaenaleyh şimdi o dakika sarf-ı zihn ve vakt itmeğe hiddetimm müsaid değildi. Elde olanları vücudda</p>	<p>Hemedanda kaldığı cihetle, celbi düşvar idi. Binaenaleyh birkaç gün bu illetle azim ızdıraplar çektiği halde, tekr-i âlem-i fâni eyledi. Asker ve ayan-ı devlet oğlu tacülmelikden biat eylediler. Tacülmelik ise hekimin kemal ve iktidarını cidden takdir iden fazilet-şinasından olduğu cihetle hekimi mesnedinde ibka itmek istemiş idi. Halbuki ibn-i sina şiddetle imtina' göstererek hıdmet-i vüzeratdan çekildi. Ve Alaüddevleye intisab maksadıyla muhabereye mübaşeret eyledi. Bu aralıkda idi ki her şeyden azade ve fevkalâde asude bir halde olduğundan, şifanen tabi'ayat ve'l-hayata müteallik mesailini cem' ve tedvine, ve müntaka müteallik mesailden bir risale telifine muvaffak olmuşdu. Şeyh kendi haliyle ve tasnifatıyla iştilal eylediği böyle bir zamanda ise haseması alaüddevle ile olan muhaberat-ı dostanesini mekatebat-i siyasiye şeklinde tacülmelik e ihbar eylediğinden, (Brodan) nam kal'ada hasbine ferman sâdır oldu. İbn-i sina ise inkılâbat-ı rüzgara hande idecek</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-2.Sayı-0037

*63*cek kadar kuvvet-i kalb ashabından	Dahi vüzeratı masrane ve fakat tazar-ı
--	--

<p>bulunmak hissiyatıyla müddet-i mahbusiyetinde – ki dört aydan ibaretdir- kat'a müteessif ve endişanın olmayarak kemal-i huzur ve cemiyet-i efkar ile kitabü'l-hüdaya ve kitabü'l-kulunc ile risaile-i hay ben yakzanı tasnif itmişti. İbni sinanın mahbus bulunduğu bu dört mah zarfında sultan aleüddeve ile tacülmülk arasında bir muhrebe açılmış, ve halbuki İsfahanlıların meşhur olan cengaverliğine muklabil Hemedan askerinin o zaman hikmetce dahi her dürlü intizamdan biri olan ahvâli hezimetlerine sebep olarak, muzafferiyeti alaüddeve kazanub hemedan ı urmuş idi. İşte bu arada ibn-i sinanın mahbus bulunduğu kal'âya dahi uğrayarak, hekimi sübhan beladan tahlis ve garib olmak üzere padişah mahzum ile beraber hemedan a izam itmiş idi. Fakat hekim gerek beraati ve gerek akubeti hakkında tacülmülke bir kelime olsun söylemeyerek yalnız harbin kumar oyununa müşahabeti cihetiyle, iki taraftan birinin beheme-hâl müstefid ve diğerinin mütezarrır olacağından bahs ile hemedanlıların şecaat ve gayreti müsellemler olduğu halde İsfahanlıların intizamı mağfiryeti kendi taraflarında temin ittiğinden, ibn-i teybin olmalarını ve hiçbir zaman da gayret-i intizamın yerini tutmak kabil olmayacağından, asker arasında nifak ve ihtilale sebep</p>	<p>ikarane teklif ile beraber sey'at-ı vak'asından dolayı afvını istirham, ve hatta kendisini iğfal iden hayinlerin cezasını da kendisine havale eylediğinden isterse öyle itmesini beyan eylemesi üzerine ibn-i sina <ben haklı ile haksız farkdan aciz bir adamım, bu acz ise beşeriyetin halidir. Nasıl olur ki umur-ı ibadî hal ve akd gibi bu kadar düşvar ve mazul bir işden lütf-ü hak ile kurtulmuş iken, yine o bari üzerime alayım? Pederinizin gününde kabul eylemişim kendisini birkaç cihetle bir adama muhtac görmekliğimden idi, yoksa ihtişam-ı veziraneye hevesden değildi. Siz ise genc, mansıf, hak ve adele hâdım, şehvata tabiyetinden mücaneb, hatin ve sadıki farka kadar bir padişahsınız, vazifeniz hıdmet-i bâd olduğunu da biliyorsunuz. Binaenaleyh insan kendisinin görebilmeğe mukadder olduğu bir işi başkasına havale itmemelidir. Zira dünyada her fenalığı halk vezire değil, size isnad ideceği gibi, rûz-ı cezada da nekal ve akâb-ı vezire değil size aid olur. Ben vüzeratı kabul itsem de bana husumet idenlere fenalık itmek elimden gelmez, efendisine ihanet ve bir mazluma bağır-i hak iftiraya cüret edenlerin cezasını ben cenab-ı hakka havale ederim. Vüzeratı hele intikam maksadıyla hiçbir vakit kabul eylemem.> yollu Mesket ve hüm-ü amiz</p>
---	---

<p>olanların def'iyle, erbab-ı namusdan müsteid ve harb-i azma adamlardan zabıtlar tayinini tavsiye ve bazı tesliyet-amiz sözlerle mülk-ü mağlubu memnun idereki hemedan a kadar refakat eylemiş idi. Hemedan a vusullerinde tacülmülk bu def'a</p>	<p>sözlerle mukabil ve kendisine veda iderek biraderi ile nedimi cürcanı bi-müstehiben İsfahan müteazim olmuştur. İsfahan a vusulünde ise alaüddevle kadr-i şinaslığını faale dahi göstermek için hava</p>
---	--

<p>*64*sını elbise-i resmîyelerle istikbaline göndererek kendisinde ikametine tahsis itmiş olduğu misafirane-i alide ve yanında İsfahanın bir çok ulemaları bulunduğu halde karşılaşmıştır. Cenab-ı hekim-i murad eylediği bir şeyi her zaman ve mekanda vücuda getirebilmek hususuna mâlik olduğundan, hemedandan İsfahan a giderken, esna-yı rade kitabü'l-nebat ile kitabü'l-hayvani yolda telif itmiştir. Kendisinin en ziyade hasr-ı dikkat eylediği kitab-ı şifa olduğundan anı ikmalden sonra müsterihü'l-bal olarak, kitabü'l-alayı tasnif ve aritmetik ve musiki fenlerini tedvin, ilm-i riyazinin her kitabında lüzum gördüğü ilâvat-ı nefiseyi kayd ve tetmim ve mecasitinin ihtilaf-ı münazır ve ilm-i hissiyat bahslerinde ve aritmetik ile m usikide mütekaddimin bi-haber oldukları mesail-i dakikayı izah ve tayin eyledi. İsfahan da ikamet eylediği müddetde alaüddevle Cuma giceleri için kendi huzurunda bir encümen-i danış</p>	<p>ve tasviratındai isabat ve kamal hususlarında nev'i şahsına münhasır olan ezkiya-yı hükemadandır. Nedamesi metafeten beyan iderler ki: ibn-i sina hiçbir kitaba alaüddevle hasr-ı nazar itmez, ve yalnız mesail-i uzmayaya tesadüf itdikçe, kitaba müracaat eylemişler. Hatta atide rivayet iderler ki: Nuh bin Mansurun kütüphanesinde tekmil-i fünun itdikden sonra, (kitab mab'adü'l-tıbbiye) den başka hiçbir kitabı eline almamış, ve mecmu'a iki yüz nevi' kitaba bâliğ olan telifat-ı mütenevvi'e'si eşyayı hüsn-ü tabi'i sayesinde vücuda getürmeğe muvaffak olmuştur. Mervidir ki: bir gice yine encümen-i danışde mübahasat ile meşgul oldukları sırada da müşarünileyhh lügate dair meselede beyan-ı efkar eylediğinden hazırdan fâzıl-ı meşhur Ebu Mansürü'l-ezhari hekime hitabet ile: < Mevlana, hikmetindeki olan kemaliniz husemanızın dahi müsellimi ise de, fen-i lügatda cenabınıza teslim olunmaz.></p>
---	--

<p>tertib iderek, mevcut olan ulema sükut itdikleri halde, ebu ali ulum-ı şitadan bahs ider. Ve memur olan sarpü'l-kalem kitablar takririni zabt eyerler idi. Kudemanın mütehzaları olan rasda tatbiken tanzim idilen takvimlerin hesablarında iğtişaş ve ihtilaf olduğunu bir meclis-i danişde hikaye eylemesi üzerine, alaüddevenin emriyle bir rasdhane-i mahsus tesis, ve o asırca emsali görülmedik alat ve edevat ibda' ve icad eyleyerek tamam sekiz sene rasadla iştiğal, ve alâta dair bir mecelle-i mükemmel tasnif eyledi ki kitabü'l-rasade diye marufdur. Müşarünileuj tetebadındaki hüsn-ü ihata</p>	<p>dimiş. Ve hekim ise fazıl - müşarünileyhn bu tarizinden fevkalgaye mahcub olarak, şık-ı şifaya dahi kadir olamamış ise de , irtesi günden itibaren, hatta biraderini ve nedimini bile agah itmeksizin, giceleri hab-gahında üç sene lugatle iştiğal , ve hatta masur ezherinin (tezhübü'l-luga) namındaki tasnifini tedkik ile, mükemmel üç kitab tanzim eyleyerek, o ilmde dahi kâmil olduğuna atmanan vicdan hâsıl eyledikten sonra, <bad-i mülagata müdahalemizde teslim buyurursunuz.> yollu bir tariz-i edebiyane ile fâzıl-ı müşarünileyhhe irae ve takdim itdikden sonra, bir çok bahsleri fehime kudret-yâb olamadığından,</p>
--	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-2.Sayı-0038

<p>*65* hekime müracaatla, hal-i şekal ve tariz nabecasından dolayı istifa-yı kusur eylemiştir. Lügate dair telif-i mecusdan ma'da (lisanü'l-arab) namında misli nâ-yab bir eser dahi vücuda getürmüş ise de, müsvedde halinde kalarak tertib olunmamıştır. Kitab-ı mezkuru - müşarünileyhn hal-i hayatında yakdığı dahi cümle-i rivayettendir. İbn-i sina kuvva-yı vücud ve fevkal'l-tıbbiye dinecek raddede kuvve-i şehvaniyeye mâlik ve binaenaleyh her dürlü lezaizi icraya münhemik olmak hasbiyle</p>	<p>İhtiyar itmekliği cihetle, esna-yı rahde illet evvelkinden şedid olarak nüks eylemesine binaen , hemedan a mevasiletinde tesir-i müdavanatdan bütün bütün meyus, ve huzuzatını icrada ise tehalik tâm ile müdavim olarak, biraz müddetde bu hâl ile yaşadığı halde, 428 senesi Ramazanının ilk cum'asında 58 yaşında vefat eyledi.</p> <p>(Rahmetullah-ı aleyh)</p> <p>-müşarünileyhin ufak büyük iki yüz bu kadar nev' tasnifi olarak, birinci telifi mecmu' ve ahir cilde kitabü'n-nisaf, ve</p>
---	--

<p>şebabında başkalarında zuhur idüb de müdavat eylediği romatizmoya kendisi sin-i vuku'unda mübtela, va def'i zamanında isti'mâl eylediği edviyeyi mütenevvi'eden bâ-garz ukuvetini peyda olduğu gibi atide senc dinilen ve insanın cildini soğan zarı gibi soyan bir illet takib itmiş, ve şu üç derdin her biri için ayrı ayrı tedabir-i tıbbiyeye müracaat eylediği sırada tarif ile tertib itdirdiği mu'acelâtdan birine sehven ve ya'mdan ziyadece bazı mevad-ı kimyeviye katılmaklığı sır'a dinilen illet-i malumeyi tevlid eylemişti. İşte, bu dört illetin hekimin vücudunu mevad-ı talakı hükmüne koyarak, bir yere gelmesi fevkalgaye sınıfına sebep olduğundan, hareket ve kıyamdan sâkıt olarak, bir müddet konağında gözü önünde tertib itdiği muâcelatı isti'mal ile meşgul oldu. Ve tedabir-i müeseresi sayesinde bir az kesb-i sıhhat eylediyse de, huzuzat-ı melufesine yeniden mübaşeret eylediğinden, illeti bütün bütün ber-teraf idemeyerek üç gün sağ ise üç gün hasta yatarı. Bu avanda Alaüddevle ile hemedan a azimeti</p>	<p>22 cilde de levâhikü'l-insaf, ve 22 cild de levahikü'l-şifa ve 20 cildde el-hasıl ve mahsul, ve 3 cildde kitab-ı necat, ve 2 cild de kitabü'l-brusalamdır?. Hekim-i müşerünileyhin bir zaman asyada neşr eylediği ulum ve funun-ı envâr marifle tenvir-i nagah ibtisara muvaffak olan akvam-ı garibenin ikdam ve ictihadları sayesinde Avrupa kıt'asında dahi ta'm eylemiş, ve bâ-husus fen-i tıbbâ müteallik olan telifat ve keşfiyatı dört yüz seneden ziyade avrupada düsturü'l-aml olmuşdur.</p> <p>Teracim-i ahvâl-i umumiye mecelleleri - müşerünileyh nihayet derecede zeki, fevkalade seri'ü'l-kalem her fende müellif olmak üzere tarif eyledikleri, bir telifindeki dikkat bir ömr-i kifayet idemeyecek kadar mükemmel, ve kimyaya müteallik asarı pek âlâ, ve fizik ile madene dair olan mesnafatı derece-i saniyede olduğunu, ve hissiyatde üstad, ve müellifat-ı yunaniyenin mütercimi gibi ise de emr-i intihabdaki isabeti fevkalgaye, ve asrubda lisan-ı yunani nadirü'l-isti'mal iken, lisan-ı mezburede behre-i külliyesi bulunduğunu beyan idiyorlar.</p>
--	---

<p>*66* senden Dursun Fakih nam fazılın, ki en evvel karacahisarda sulan osman</p>	<p>-gelen on nefer gulamin ellerinde altun ile mumlu gümüş tabaklar, ve anları</p>
--	--

namına hutbeyi de bu zat okumuşdur.

İstanbulda en evvel müsned-i kazaya nail olan zat-ı alâme meşhur Hızır bekirdir. Hatta kadı karyesinin nam-ı kadim yunanisi (kalkedon) ikeni Fatih sultan mehmed han karye-i mezkureyi malikane olmak üzere mir-i mumaileyhe ihsan itdiğüçün, bu nam kadı köyüne tahvil eylemişdir.

Gelibolu Fatihî şehzade Süleyman paşa – ki Osmanlılardan seksan kadar dilaverle anadoludan Rumiliye ibtida geçen ve geliboluyu feth eyleyen serverdir- başlarına altun ile mutlu Mevlevi külâhı giyerler idi. Sebebini tarih şöyle söylüyor: Bolayır fethinden sonra geliboluyu dahi feth eylediklerinde dest-tes olunan ganaimi gazata o külâh-ı Mevlevi ile taksim ve tevzi' itdiklerinden, <artık bu feth ve azimiyetin bir yadigarı olmak üzere, layık görürseniz, ben de bundan sonra külâhımı yaldızlayayım.> demiş: ve fevkalhakika vefatlarına kadar o halde giymişlerdir.

Sultan yıldırım Bayezid 783 de germiyan oğlu ali beğın – ki karaman oğlu dahi dirler – kerimesiyle tevzic itdikde, etrafda bulunan ve devlet-i osmaniye'nin şaşâ-ı şevket ve ikbaline hakd ve hesd ve havf ve haşiyetle karışık bir halde devirden nekran olan taif-i

muakib olan on gulamın ellerinde dahi altun tabaklar içinde sim-i hâlis ve baki seksan gulamın ellerinde dahi gümüş şamdanlar ve meşrebeler ve leğenler ve ibrikler vesair evaini sim var imiş. Müverrih neşri der ki: mülukundan gelen ilçiler hudavendigâr hazretlerinin bir padişahi bu mukavele hedaye-i mülukane tertib ve takdim itdiğini görerek, mertebe-i devletlerini tefris ve getürdükleri hedayadan şerm ve hicam eylediler. Halböye iken, Bayezid müşarünileyhh evrenos beğın hediyesini ilçisiyle Mısır padişahına ihda, ve Mısır padişahından gelen hedayayı müşarünileyhh evrenos beğe ihsan ve iâta itmişdir. Kaim-i pederi Ali beğ ise kerimesi sultan hatunun bedel-i cehazı olmak üzere Kütahya ve simav ve eğriğöz ve tavşanlı kal'alarını iâta itmişdir.

Yıldırım Bayezid İstanbul kanhını? kask olduğu zaman, imparator alalâcele padişah-ı sahibkarane on bin aded altun irsal ve takdim ile atafetine dehalet itmiş, ve bunu takviye için vüzaradan her birine bir çok hedaya esra eylemişdir. Hatta tarihince müsbetdir ki sadriazam Ali Paşaya içerüleri altunla memlu on aded büyük balık göndermişdir. Fakat ali Paşa merhum makasıd-ı osmaniyanı zeharîf-i diniyeye feda itmeyecek kadar bir merd-i

<p>müluk tertib olunan sevr-i izdivaca ilçiler irsaliyle keranbaha hediyeler takdim, ve ümera-yı Osmaniye dahi lazıme-i ubudiyet ve tehniyeti kendilerine layık bir suretde atıye-i padişahiye arz eyledikleri hediyelerle ifa itdikleri sırada meşhur evrenos bep yüz nefer gulam ve yüz nefer carye ihda itmiştir, ki ilerü</p>	<p>hamiyet'şiar olduğundan, ve o aralık fethin dahi kâbil olmayacağını bildiğinden, imparatorun bu isti'dasına fakat İstanbul sürüyle karib bir islam mahallesi inşa, ve cami' ve mahkeme bina, ve kadı ikamesi suretiyle müsaide eylemiş, ve yapılan mahalleye tarikli yenicesinden bir hayli islam nakl ve iskan itdirmemiştir.</p>
---	---

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-2.Sayı-0039

<p>İlan-ı Hususi</p>	
<p>Muharririn on iki cüz'ünü bir senelik itibar olunarak, müşteri olmak isteyenler için fiyat-ı seneviyesi otuz altı guruşdur. Taşralar için- sağ akçe olarak-altı guruş posta ücreti zam olunur. Merkezi idaresi bab-ı ali caddesinde 3 numarolu <tasvir-i efkar> matbaasındadır. Mektub ile mahallerini tayin ve fiyatını posta pulu olarak melfufen yahud sair suretle irsal idenlere beher cüzü çıkdıkça posta ile gönderilecektir. Münferik olarak bağçe kapusunda Hasan ağa ve bab-ı alii caddesinde Toros ağanın dükkanlarıyla köprü başındaki gazete barakasında vesair mahallerde satılır.</p>	
<p>Matbuat-ı Cedide</p>	<p>Hikayesi lisanımıza tercüme olunarak cüz' cüz neşr' olunmak üzere tab'ına mübaşeret olunmaktadır. Bu hikaye-i garibenin biri birini müteakib altı adet zeyli vardır. Rağbet-i umumiye mazhar olduğu takdirde onların dahi sırasıyla tercüme ve neşri mukarrerdir.</p>
<p>Bu unvan altında edebiyat ve fünuna mütallık bir takım asar-ı cedide ve atikanın neşrine teşebbüs olunmuştur. İkinci addedine tesadüf iden < seyyid yahya> nam milli facia – ki Endülüs İspanyollar tarafından istirdadı zamanında ceryan itmiş bir vaka'yı musavvar der-neşr olundu. Üçüncü adedi olan <kâve> nam facia' tarihiyle – ki zahn? ile Feridun ve demirci kavennin</p>	<p>Üç Yüzlü Karı</p>
	<p>Fransa edabasından hikâyat-ı latife ve mazhake? tahririyle şehret-yâb olan (pul – dokuk) un asarı iki kişi tarafından</p>

<p>vakıa'-ı meşhuresini mufassal ve musavvardır – tab' olunmaktadır. Engizisyon cemiyetinin endülüsde icra itdiği mezalim ve hareket desisakâranesine bir numune olmak üzere, üç sene evvel tahrir olunarak nelri musamam bulunduğu ilan idilmiş olan < vicdan> yahud <muzalim-i Endülüs> nam facia-ı milliye bazı esbab-ı man'adan dolayı neşr-idilememiş olduğundan, bu defa bir derece daha ıslah ve tashihiyle, < matbu'at-ı cide>nin dördüncü adedi olarak neşr olunmak üzere, ruhsat-ı resmiyesi istihsal olunmaktadır.</p> <p style="text-align: center;">Üç Silahşörler</p> <p>Fransa hikaye-i neviyesinin reiisi dinmeğe şayan olan (aleksandır –duma) nın telifât-ı adidesinin en meşhur ve merğubu olan <üç silahşörler></p>	<p>lisanımıza nakl olunmakla, üç yüzlü karı nam hikaye-i garibeden başlayarak cüz cüz nerş olunmak üzere, asar-ı mezkurenin tab'ına mübaşeret olunmaktadır.</p> <p style="text-align: center;">Tasvir-i Efkar Matbaası</p> <p>Bu matbaada usul-ü cedide üzere, gayet nefis olarak, ehven fiyatla her nevi' kitab ve risale ve evrak saire tab' ve usul-ü cedide-i müttehize üzere işaret-ı lazımenin vaz'ı ve usul-ü tertibi dahi matba'a idaresi tarafından deruhde idilebilir.</p> <p style="text-align: center;">Esrar Saray Kralı</p> <p>(ağzavya – domotnepen?) nam-ı adinin telifinden olarak < esrar-ı saray kralı > unvanlu bir hikayenin dört cüz'ü neşr olduğu gibi, beşincisi dahi tab' olunmaktadır.</p>
--	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-3.Sayı-0040

Birinci Cild

bir nüshası 4 guruş

birinci cüz'ü

Muharrir

Edebiyat, sanayi', bedayi', ahvâl, tarih, coğrafya, seyahat vesaireden bahs ider ve on iki nüshası bir senelik itibar olunur mecmu'adır.

Muharriri: T. Ebuzziya

Elfuzuli'l-ilm leyse'l-fevzeli'l-'ilm

Mündericat

Mükâtibât-1 Siyasiye: İkinci Mektub –Muhteri'ât Bedia: Tıbaât (ma'bad) – Zeka-yı Hayvanat: Kelb (ma'bad) – Âli-Cenâbane Bir Hareket – Mütenevvia – Tarih: İstanbul İmparatorları Huzuruna Seferanın Duhulü – Teracim-i Ahvâl: Hasan Sabbah

İstanbul

Maarif nezaret-i celilesinin birinci def'a tab' olunmuştur.

1293

Tasvir-i efkar matbaası – bab-1 âli caddesinde numero 2

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-3.Sayı-0041

Malumat-ı Şiti	
Şimdiye kadar keşf olunan seyarat yüz otuz yedi kat'aya bâliğ olmuştur.	Talakat lisana malik olubda, en çayrek idare-i kelam idebilenler bir saatde teyehat yedi bin beş yüz kelimden ziyade tekellüm idemezler. Alalade tekellüm idilürse, iki bin lakırdı söylenür. Bu mertebeden aşağısı adeta kekelemektir.
Sis dinilen duman-ı havayı nesimiye müteallık tüccarın tekasifinden neş'et ider: yani göz ile his olunamayacak suretde zirate memasil katrat-ı sağireye inkısam iden sular duman şeklini irae iderler. İş bu sis daima sabah ve akşam vaktleri vuku' bulur. Akşamları her tarafa münteşir, ve sabahları ekser nehirler ve göller üzerinde ve sahillerde peyda olur. Böyle sisli vakitlerde illet-i sadreyeye mübtela olanların kendilerini muhafaza itmekliği elzemdir.	Kerre-i arızın may' halinde bulunduğu zaman ile şimdiki zamanın arası yani katılaşımağa başlaması doksan sekiz milyon sene olduğunu erbab-ı tedkik iddia itmektedir. (Allahualem bi-hakikatül-hâl) (Allah en iyi bilendir gerçeği bilir)
Kat'at-ı hamsede bulunan kaffe-i akvamın teklim itdikleri elsine-i	Mücerrebirdir ki bilad-ı barda ve mu'tadla sekemesi memalik hare sekenesinden çok yaşar. Dünyada en büyük ve en mustah kaya

<p>muhtelifenin mecmu’u beş yüz seksan yedi olarak, bunların mahal ve mevâki göre olan ihtilafları dahi hesabi dildiği halde, envai üç bine bâliğ oluyor.</p> <p>Mumun icadı sekiz yüz senedir. Kademanın isti’mal itdikleri vesait tenvir ya çay ibriği biçiminde ufak hokka gibi ve imtirikli maden kablur, veyahut murabba’ ve köşeleri sivri asma tabaklar derününde yağ yakmaktan ibaret idi.</p> <p>(sabun) lafzı elfaz-ı müşterekedir. Arablar, acemler, türkler sabun. Rumlar sapuni Fransızlar savun, İngilizler sop suretlerinde teleffuz iderler. Milel-i saire dahi kendi şive-i lisanlarına tatbik ile tekellim iderler.</p>	<p>Ayasofya caminin kabaşdır. Vaktiyle hilaf-ı kaide-i mimariye şimdiki halinden yigirmi beş zira’ daha mustah olması inhidamını muceb olmuştur. Bir kıyye maden kömürünün doksan iki kıyye boz itdiği tecrübe olunmuştur.</p> <p>İllet-i ama mübtelaları hat-ı istivaya en karib olan yerlerde en ziyade meşhuddur.</p> <p style="text-align: center;">İstatistik Malumatı</p> <p>İtalyada 1872 senesinde kırk üç bin üç yüz seksan kıt’a mekteb mevcud olarak, bunlarda bir milyon yedi yüz on yedi bin üç yüz seksan bir şakir bulunmakta imiş.</p>
---	---

Muharrir

Edebiyat, sanayi’, bedayi’, ahvâl, tarih, coğrafya, seyehat vesairenden bahs ider, ve on iki nüshası bir senelik itibar olunur mecmu’adır.

Birinci cild

gurre-i rebiül-evvel

üçüncü cüz’ü

<p style="text-align: center;">Mükâtibât-ı Siyasiye</p> <p style="text-align: center;">İkinci Mektub</p> <p>Birader!</p> <p>Aldığım mektubunda hukuk-ı umumiye tercümesine dair olan mülâhazatda devamımı arzu idiyorsun, pek güzel yazayım, fakat mükeddemce iş’ar ittiğim şeylere fikren müşterek olub olmadığını anlayamam, beğendiğinin</p>	<p>hud , hiç olmazsa teskin eylemek maksadına mebnidir.> yolunda tarif olunuyor. Bana kalırsa, bu kelimenin fena ifade ittiği manen avrupaca pek çok hükema tarafından mevzu’ bahse konulmuş, ve müteaddid tarifât-ı mütehalife ile ifadesine çalışıldıktan sonra Monteskiyonun <kanun en şâmiş manasınca tabiyet-i eşyadan men’bas olan revabat-ı savriyedir.> yolundaki</p>
---	--

<p>veya beğenmediğin yerleri neresi ise lütfen beyan idermisi? Yoksa kendi efkarımı mutala'atımın hitamına mı saklayorsun? Her ne ise, rey senin. İşte, gösterdiğinin arzuya imtisalen sadada girişiyorum:</p> <p style="text-align: center;">4</p> <p>Tercümede kanun kelimesi <süzet-i umumiyyede olarak (kanun) nase bazı mücazat ile tehdid tarikiyle bir takım ifâli işlemek veyahut işlememek mecburiyetini tahmil için, vaz' olunmuş bir kaidedir, ki hissiyat-i ictimaiye içinde muhafaza-i asayiş ile garaz-ı nefsanelerin ibka' idebileceği münaza'atı men itmek veya</p>	<p>tarifi ittihadı yakın bir ekseriyet ile kabul edilmiştir. (bu hususa dair efkar-ı umumiye karşusunda rey ve ifadeleri müsteşhed hükmüne geçmiş olan bazı meşahir-i edebamız dahi neşriyat-ı vak'alarında bahsler açarak, kanun hakkında zıkr olunan tarifden makbul bir had olamayacağını beyan itmişler idi) mösyö paradye fodrenin tarigi ise aşağılarında virdiği birkaç sahife izahat ile yine o manadan ayrılmaz gibi görünür ise de, tarif-i sahihe nisbet-i ihtisar ve şümül hasiyetlerinden bütün bütün 'ari olduğundan, müstehzarat ilmiyesine tasarruf idememiş bir göze hekimin mantıkdaki hadleri beğenmeyübde, aza-yı aliyeden bazılarını tasvir ve teşrih</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-3.Sayı-0042

<p>*66* ile insanu tarif itmek istemesini kabilindendir! Ez-cümle kanunun tayib ideceği mevad-ı hulefa mücerred bazı mücazat ile tehdiye ilka olunmak kat'a lazım değildir. Mesela fahikin münakahat ve hatta malumata müteallik ekser mücazat dinviye ile teyid olunmadığı gibi, hatta Avrupalıların elinde mevcut olan ve kavanin-i medeniye ve ticariye ve usul-ü muhakeme unvanlarıyla beyan olunan kanunların yüzde bir maddesi tevli-i</p>	<p>Elhiyenin birincisi ise nev'i beşere haber-i mutlak aramamın değil, sanayi' hakikiyi tasdikden ibaretdir. Netekim enes-i vecnin ibadat için muhtelif olduğu kur'an-ı kerimde musarraah, ve ibadatın tasdiğe tevfiği her akl-i müstakime göre bedihiyedir. Hiç nasıl olur ki adaletullahiye namına ebna-yı beler için hayr mutlak tasavvur idecek kadar tahir olan gönüller ibada aid olan vazifelerini hakka müteallik olan vecibelerine takdim eylesün! Şurasını da</p>
--	---

<p>mücazat itmek hasiyetinden biridir. Bir de yine o tarifi zeylinde kanun < if' al-i beşeriyeyi idare itmek için olduğundan, zaruri olmak şanındandı, ve alâkaide olmaz, nasihat olur.> dinilmiş ise de, meşhur (lamana) nın bir ibaresinden alınmış olan bu ifade asl ibareye pekde muvaffak görünmez. Bana kalırsa, müellifin beyanını Türkçe hakkıyla nakl itmek için, kanun < if' al -i beşeri nizam altına almak için muayyen olduğundan, mecburi alataya bulunmak has-ı asliyesindedir; veala kaide olmaz, olsa olsa nasihat hükmünde bulunur> dinilmeli idi. Yine kanun hakkında <nev' beni adamın şari' evveli ol-cenab hâkim-i mutlakidir, cenab-ı elhiyesinden, sudur iden kavanin insana şehadet vicdan ile mülhemdir. Bu kavainin birincisi ve başlıcası nev'-i beşere hayr-ı mutlakı arayub sevmegi, ve ana bilcümle kuva-yı zihniye ve kalbiyesiyle vusule çalışmağı emr eyliyandır.> ifadesi dahi akayiden ahlak-ı islamiyeye tevafuk idemez. Bizce Müslümandan olan , ve her dürlü delail-i adliye ve nakliye ile isbatı kâbil bulunan hakayık mesail kelamiye iktizasınca iradat müşebbes her vicdana mülhem</p>	<p>ihlara mecburum ki: ibaranın noksanı mütercüm beğ efendiye aid olarak kitabın Fransızcasındaki ibare <nevi beşerin hayr-ı mutlakı arayub sevmek > değil < muhasin-i mutlakiyeyi arayub sevmek> manasını ifade ider. Hukuk-ı tıbbiyeyi terib iden kavanin-i elhiyenin ikincisi namıyla meydana konulan < ebna-yı ademe daima birbirleriyle hüsn-ü itilaf ve itifak halinde bulunmak ve menfaat-ı umumi menfaat-i hususa tercih itmek vazifesini tahmil idendir.>kaziyesi sadad-ı bahsa hiç yanaşmıyor, çünkü <menfaat-i Hususi tabirinden murad menafi-i şahsiye ise, o halde Hususi lafzıyla beyan olunmaktan ise, doğrudan doğruya menafi'-i şahsın menfaatini umumun istifadesine feda itmek kimsenin hukuk-ı tabiyesinden değil, bilakis vezaif-i insaniyesindedir. Fransız lisanında bazı müelliflerin kavlince (doran) kelimesi hem hak, hem vazife manasına alınırvirse de , bizim lisanımızda hak lafzı öyle zü'l-cihetin bir mazman ifade idemiyor. (hukuk-ı mevzu'a) tabirine mukaddeme olmak üzere,</p>
--	---

<p>*67* olamaz, insana müteallık olan kavanin tercümenin <bu kavaid (yani</p>	<p>tayin itdiği vazife bir halka ibadet, ve o halkın ahkam-ı adaletine tabi'yet</p>
---	---

hukuk-ı tabi'ye) yalnızca ve hissiyat-i asliyeleri üzere, her kavimde mer'i olsa idi, alemde ümmetlerin kaffesi yalnız bu dürlü kanuna tabi' olur idi. Ama bunlar akvâm-ı muhtelifenin itikadat ve ahlakı ile iğraz mahsusalarına ve memleketleri mevki'ne göre değişür: bin şekle girer, anınçün her kavmin ayrıca kanunları vardır, ki hakkaniyet-i asliyeye mukarenatları ve kavaid-i umumiye ile avaid ümmeti ve kazaya-yı akliye ile usul-ü siyaseti bir hüsn suretle cem' ve telifleri derece derecedir.> ibaresi aslına tamamıyla mutabık olmamakla beraber, (paradye fodere)nin murad itdiği manayı bir dereceye kadar ifade idiyor, o mana ise, gerek bu dürlü gerek daha mükemmel bir suretle tercüme olsun, müellifen hem andan birkaç satır yukarıda olan bir kavliyle menakız, ve hem de ulema-yı islamiyenin tayin eyledikleri usul-ü teşri'a bütün bütün muğayyerdir.

Münakazadır: çünkü mösyö (paradye fodere) ima olunan ibaresinde enba-yı ademin daima birbiyle hüsn-ü ittifak ve itlâf halinde bulunmasını kavanin-elhiyeden ad-itdikden sonra, her kavme iğraz ve akayid-ı mahsusalarına tatbiken kanun yapmak salayihetini viriyor. O halde ise cengaver bir millet kanunullahi hükmünce muhabbet ve ittifak ile memur oldukları diğer akvam üzerine

olduğundan, daima siyaset-ı diyanete tabi' ve diyanetin umur-ı diniyaya müteallık olan ahkam-ı asliye-i adaleti ise ümmet-i icabet ve davetin umumuna şamildir. Tağyir-i zman ile tebdil iden ve mevki'in bazı icabatına itba' idilen mesail bütün bütün ahkam-ı talye ve istisnayedendir. Şimdi avrupada olduğu gibi, aralarında bir nehir veya dağ ve bir lisan ile akayid batıla hülasasından mürekkeb bazı görengden? başka bir fark olmayan iki kavmin nısfından ziyade mesail birbirine muğayır iki kanuna tabi' olmasını tevcihullahiden sonra enba-yı beşerin bir merkez istikametde ittihadı irade-i aliyesiyle feyz bahş alem insaniyet olan şer'iyet mathara hiçbir vakte tecviz idemez. Mösyö paradye forda < asıl beşerisi itibarıyla kanun suret-i müstebedanede idare olunan memleketlerde < emirin keyfi> diye tarif olunabilir.> buyurmuşlar ise de, had-i zatında suret-i müsbetdanede bir idare-i tabiyet eşyadan men'bas revabat-ı zaruriye dahilinde değildir ki öyle bir hükümetin neşr eylediği evamire kanun namı virilebilsün. Bundan başka dünyada emirin her keyfi kanun ad-olunacak kadar istibdad üzerine idare olunur bir memleket zamanımızda mevcut olmadığı gibi tarihlerde de görülmüyor. Her ümmetden bazıları hükümdalarının

<p>daima tasallutu intaç idecek bir kanun vaz' itseler, hukuk mevzu'ları dahilinde bir hareket itmiş olacaklar. Bu itikad kabul olunca enba-yı beşerin severken yavrusunu öldüren saba'atden ne fark kalır? Ulema-yı islamiyenin tayin eyledikleri usul-ü teşri'ye muğayerdir, çünkü diyanetin insana</p>	<p>değil, hatta niyetlerinin arae-i zatiyelerine muhalefet göstermişlerdir. Bir zamandanberi müştेशir olmağa başlayan asar-ı nafiada şı zirdeki ibare dahi pek ziyade şayan-ı dikkat olan mülahazat-ı sahiheden olarak, istibdad-ı mutlakın imkansızlığını gösterebilir. < kahve veya tü-</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-3.Sayı-0043

<p>*68* tün hakkında neşr itdiği memnuatiye muhalefet idenlerden on on beşbin kişiyi fetvasız, falansız iadama muktedir olanlar eğer yeniçeri kışlasından iki kadının geçmesini emr itmiş olsalar idi, veyahut selamina durmadıkları için beş altı yüz kişiyi diri diri baş aşağı toprağa gömdürüp de, süvarilerine çekindirmekde hiçbir muhalefet görmeyen eski iran hanlarından biri emirlerinin nüfuzu değil, belki sultanlarının bekası bile kabil olamazdı.> hükümet tevkiliye suretiyle idare olunan yerlerde ise kanun irade-i umumun mefadidir> tarifi birkaç cihetle mecruh görünür. Evvela mösyö paradye forde kitabın usul-ü niyabete müteallık olan makalesinde <usul-ü niyabet her cemiyetin bidayetinde zamanıdır, ki o halde ekseriya sade bir kabülünden ibaretdir, mürur-ı zaman ile sarıh olur.> diyor ki, yalnız bu kavli her</p>	<p>Muamele-i ve haşyaneye ne aklen ve nede naklen kanun dinilmek caizdir; çünkü tayin-i kanundan murad mösyö paradya fordenin dahi beyan itmek istediği, ve fakat muktedir olamadığı vechle, asayiş ve terakki cemiyeti bir kuvve-i galibenin himayat-i muntazamansı tahtında bulundurmak için, ahkam-ı adalatullahiyi, vas' beşeri muktedir olduğu mertebelerde, nakl ve akıldan istinbat ile tedvin itmekdir. Tercümede <kavanin-i mevzuanın hükmü daima müstakbel içündür>dinilmiş ise de, bu dava dahi mecruhdur. Çünkü birinci derece de ahkam-ı kanunun istikbale hasrı herkesin bilmediği bir maddeden dolayı bir zecr veya mahrumiyete uğramaması için ihtiyar olunmuş ise de, kavaid-i islamiyeye göre olmadığından, bir fetva kaza veya icra için ilan ihtiyacından ve arastedir. İkinci derecede avrupanın</p>
---	---

<p>hükümetin zamanı veya sarih bir kaide-i niyabet tahtında bulunduğu için, hükümet-i tevkiliyeden başka bir şey olmadığını isbat eder, ve o halde araya bir hükümet-i istibdadiye çıkarmak bütün bütün hilaf kaide olmak lazım gelir. Saniyen şer' en hükümetin esası hak-ı biat olarak, biat ise tevekkilden ma'da bir usul olmadığından, bir islam mülkünde <emirin keyfi> diye tarif olunabilecek hiçbir muamele-i münferide-i müstemere kanun dinlemez, tabiyet-i eşyanın revabat-ı zaruriyesi olmak lazım gelir. İdare-i umum olsa olsa o revabatın keşf ve tabi'ine hâdim olabilir, yoksa bir cahil memleketde ittihad veya ekseriyet ara ile umum tarafından mesela çirkin doğmuş çocukların ekl olunmasına dair bir emr sâdir olmağla, o</p>	<p>tebyin-i ahkam ve tebliğ-i merama muktedir olan uleması dahi kanunun hükmü müstakbel içündür. Dinilmez, çünkü istikanl-i zamanın ila maşallah u teali imtidad idecek bir cüz'i tayin eylediğinden ve siyasetin diyanatdan tefrikine kail olan hüküme dahi cemiyet-i beşeriyeye ilelebet kanun vaz' itmek bir kırın? salahiyeti dahilinde olmadığını mutarif olduklarından, <kavanin-i mevzuanın hükmü neşrlerinden ilgalarına kadardır> dirler. Yine kanun bahsde <Fransa şurası tab' selim ve insaniyete muğayireti hasebiyle kavaninim tabiyeye muhalif olan istirkak ve ziraat usullerini bihak lağv idebilmiştir. İbaresine dikkat itdimi? (Servetyor) lafzınıun istikak ile tercümesinden ne kadar garib garib manalar.</p>
---	--

<p>*69* tevlidi diyor! Avrupada vaktiyle câri olan ve bir nev' rakiyet hükmünde bulunan hal-i mezellet ve musibet vaka' tab' selim ve insaniyetine muğayırdır. Fakat istirkak meselesi umur-ı şer'iyeden olmak cihetiyle, ahkamullahiyeden birini selamet-i efkar ve muktezayat-ı insaniyeye muğayeret, ve binaenaleyh kavanin-i tıbbiyeye muhalefet ile lekedar gösterecek suretde yazılmış bir bahsi lisanımıza nakli</p>	<p>ahkam-ı şer'iyeye dahi varid olabilmek itikadında bulunmasun. Evamirullahiye nübut ve hilafet vesaitiyle umuma tebliğ olduğundan, herkes içü alâ-kadrü'l-ista'a tahsiline çalışmak feraizindendir, fakat kazaen sefinesi Meksika sahillerine düşmüş bir faslıyı aklen oranın mevzuat-ı beşerden olan nizamata itla', veyahut cezayirde ziraatle meşgul olan bir köylüyü Fransa şurasının bugün tayin ve irtesi gün tağyir itdiği bunca nizamata</p>
---	--

<p>derken, avrupadaki esaretle esaret-i meşru'a beyninde olan tefâvet-i külliyyi bir haşiye ile beyan itmek zannımca mütercimliğin en büyük vezâifinden biri idi. Yine paradya fordenin < kavanin-i mevzu'a hissiyat-i ictimaiyenin malumu bulunmağa mevfukdur, yalnız tarih neşlerinden sonra der ki, hiç kimse kanunundan gâfil ve bi-haber tanılmayacağından, cemiyetin her ferdi anlara müteba'ta mecburdur. > mealinde olan sözleri dahi öyle kanun tabi'i yani elhiyeden hariç sarf-ı mevzu'at beşerden bazı ahkâmın yüzde bir kavm arasında kabiliyet-i icradan mahrum olduğunu pek kolay isbat ider. Şu kaziyeye dikkat it: bir cahil milletin idaresine geçen hükümet-i kanun neşrine muktedir değilse, kanun tahtında idare olunmak hakkı insan olan cemiyetlere değil, alim olan cemiyetlere inhisar ider. Muktedir ise, bittabi kanun namına vaz' ideceği şeyi kimseye anladamayacağından, ve halbu ki herkes bir kanunun neşriden itibaren ahkâmına itba' itmekle mükellef olacağından, cenab-ı hakkın bile tenzih-i kudret eylediği teklif malâ'l-itakı itiyad idinmiş olur, ki neticelerin ikisi dahi bi'l-bedahd batıldır. Bu itiraz</p>	<p>vakti vaktine talim ile mükellef bilmek bir vakitte bir sahib-i idarenin kabul ideceği iddialardan değildir. Kabiliyet-i icradan biri olan ihtira'at-ı hayaliyeye ise kavanin değil, abbasiyan namı virilmek lazım gelir. Tercümedeki <tarik-i hekim ile icra olunacak olan tefsir-i mezkurdan evvel menafi'-i şahsiyeye aid dava zuhurunda, mahkemeler hakkaniyet ve ihsan-ı tabi'i muktezasınca hükmetmelidir, şu kadar ki mevad cezaiye bu babda müstesnadır, zira bakanun didiği gibi < insanı tazib için kanunları eküb bükme kadar fahiş hırsızlık olamaz.> ahaliden hiçbir ferd yokdur> ki mal ve arz ve canına dokunmağı intaç idecek bir davada aleyhinde bir kanun tefsir olunabilsün> ibaresini okudum, bir dürlü bir meal istihraç idemem, zira, madam ki tercümenin tağyirince tarik-i hükm ile muğlak kanun icra olunacak, tefsirden evvel mahkemeler hakkaniyet ve ihsan tabi'i muktezasıyla hükm-idecek, mevad-ı cezaiye bundan niçün müstesna olsun? Hakikat halde ise hakkaniyet ve ihsan-ı tabi'inin ictima'ına en ziyade ihtiyaç gösteren muâmelat</p>
--	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-3.Sayı-0044

<p>*70* mevad-ı cezaiyedir. Bundan başka hakkaniyet ve ihsan-ı tabi'i beni beşerin</p>	<p>Tabi'iyeye> şerait-ı marufesine mutabık olmak üzere, içtihadına göre hükm</p>
--	---

bir vakt tazyini muceb olamayacağından, bakanun balakadaki iddiaya delil suretinde irad olunan ibaresinde ve müellifin anı takib iden ifadesinde mukteza-yı makam ile kat'a münasebet göremedim, asıl kitaba müracaat itdim, meğer tercümede insaf-ı tabi'i yerine hakkaniyet ve ihsan-ı tabi'i dinilmiş, ve müellifin muradı mecurumine insaf-ı tabi'i'ye tatbiken dahi ceza tabi'nini caiz görmemek iken, araya bir < ihsan > bir de < şu kadar ki > lafz-ı nabicalarını karşı virmekle mevad ceza'iyede hakkaniyet ve ihsan-ı tabi'i ile hükmetmek alimi tazib için kanunu eküb bükme demek olur, yolunda bütün bütün müellifin maksadına muğayir bir mana tevellüd eylemiş! Bundan başka mevad-ı adiyece kanunun fekdan-ı sarahati halinde insaf-ı tabi'i ile hükme salih ad-olunan mahkemelerin mevad-ı cezaiyede bu iktidardan mahrumiyetine sebep olmak üzere irad idilen < ahaliden hiçbir ferd yokdur, ki mal ve arz ve canına tokunmağı intaç idecek bir davada aleyhinde bir kanun tevil ve tefsir olunabilsün > ibaresindeki < mal > kelimesi kaziyenin ecza-yı merkebesini yek-diğerlerinin cerh ve nakzına alet olmakdan başka her dürlü faideden tecrid eylemiştir. Çünkü bir müddeinni malı yalnız mevad-ı cezaiye < yani ukubatda > değil < dava-yı şahsiye > yani

virmeğe muktedir olunca, madde-i niza' üç beş yüz guruşdan ibaret olduğu halde, ukubata tealluk iden bir davada o salahiyetden mahrum kalmasına sebep aklı ne olsa gerek. Ukubatın hayat ve haysiyetine dokunan meselerinde dahi şerait-i lazimesine muvaffak olursa, ictihad caizdir, eğer caiz ise, o dürlü mesail için islamda birinci fetva virilmez, ve siyaset-i akliye ile kendilerini idare iden akvamda birinci kanun yapılmaz idi.

Bu postalık bu kadar iktifa it. Hukukun taksimatına dair kitabda gördüğüm, ve bir dürlü zihnime sığdıramadığım sözlere müteallık havatır mı gelecek vapurlar yazar yetiştirirdim.

Muhhteri'ât-ı Bedia

Tıbaât

(ma'aba-ı an cüzü' 2)

Matbaa intişar itdikden sonra, italya ile ispanyada bu san'at heman müstekilen papasların elinde kaldığı cihetle, incil ve kilise kitaplarından ma'da papanın müsaidesi olmayan hiçbir kitabı tab' itmezler idi. Hatta birkaç yerde açılmış olan hafi matbaalar engizisyon tarafından basılarakı erbabı enva'ı ukubat ve nakal ile idam idilmiştir.

Almanya'ya gelince: oranın hükümet-i sağiresi beyninde eksik olamayan bir

<p>muamelatda dahi mevzu' bahs olabilir. Bey' ve şera yolunda miyonlarla para iza'asını muceb olabilecek bir davda> yani fikhiye bulamayınca, <insaf-1</p>	<p>çok politikaların ilcasıyla bir aralık yekdiğeri aleyhinde bulunmağa mecbur olan erbab-1 siyaset yine yekdiğerinin</p>
--	---

<p>*71* ecnebisı ad-olunan memleketlerde asar-1 Fikriyelerini tab' itdirmeğe başladılar ise de, serbesti-i vicdan ilerüde pek büyük işler açacağı mülahazasıyla, umuman almayna hükümdarları matbaaları fevkalhaye tazyik altında bulundurmak için ittifak itmişler idi. İskandinav hükümetlerinde yani, isveç ve Norveç matbu'at terakki itmedi, ki öyle bir ihtiyat hacet kalsun. İngiltere de ise, Protestanlıkla beraber matba'alar dahi daire serbestisini tevsi' eyledikten, avrupanın hiçbir tarafında eserini tab' itdirmeğe muvaffak olamayan erbab-1 kalem Londra matba'alarına müracaat iderlerdi. Rusyada matbaa büyük petro tarafından tesis idildiyse de, pek yakın zamanlara kadar ihade matba'a keşad için ruhsat virilmediği gibi, kitab basdıracak olanlarda devlet-i matba'asında basdıрмаğa mecbur idi.</p> <p>Meşahir-i tabâine gelince: bunların birincisi (ald) familyasıdır, ki 1488 le, 158 tarihi meyanında şehr-i teş'ar olmuşdur. Bu familyanın reisi bulunan (ald-manok) venedikte bir matbaa tesis</p>	<p>İbrahim fevkalgaye maharet ve sür'atle terakki iderdi. Fransada (dizo) matbaa-1 terkiyatına pek çok himmet ve hıdmet eylemişdir, ba-husus (Fransuva anbro azdido) birkaç nev' yeni huruf ibda' eylemişdir. Bunun oğlu (kırman dido) ise, Fransızca matbaaların terakkisine bais-i aslidir dinilebilür. İngiltere de matba'acılıkda (baskervil) familyası meşhurdur. İngiliz harflerinin enva' muhtelifesi bu zatın dest-i himmet ve maharetinden çıkarmışdır. İhtiraat-1 beşerin eşrefi olan bu san'at celilenin osmanlar meyanında icadı ise avrupada zuhurundan iki asır sonradır. Marifetçe oralardan bir iki asırlık mesafe girü kalışımızın sebab-i asliyesi de budur. Sultan ahmed-i salis zamanında ihtida iden macarları İbrahim efendi lisan-1 osmaniyeyi tahsilden sonra, bu emre hayra teşebbüs iderek, huruf-1 osmaniyeinin itsal ve infisal iden uzuvlarını bir kalem ve bir sayak ve suretde bir hattatta tahrir itdirdikten sonrai kuyumcu kalemlerinden san'atında maharetle meşhur zanbak isminde bir ermeniye çeliklerini hak ve</p>
--	---

<p>eyledi. (pul-manok) ve (genç ald-manok) babalarının san'atını hüsn-ü muhafaza emrinde maharetkarane sebat gösterdiler. Ba-husus papaların himayesi altında bulunmağla, pek ziyade terakki dahi itmişlerdi. Bunlardan sonra Hollandalı (el-zeviz) familyası on yedinci asırda şöret peyda itmişler idi. (bon evantör el-zevir) nam zat (lit) şehrinde bir matbaa tesis eyledi. Karındaşı</p>	<p>kalıplarını imal itirdi. Ve Viyanadan celb eylediği destgah vesair edavat-ı tab'iyeyi tanzim iderek, matbayı tesis ve keşad eyledi, ki tarih-i hicretin 1135 senesinde dir.</p> <p>İbtida basılan kitab Vankulu namında lugatdır. Müehhiren ferhenj şu'uru ve nima ve sehilinin tarih-i Mısır-ı cedid ve kadimi basıldığı gibi, mahmud evvel devrinde dahi matbaa idaresi Katip Çelebi merhuma havale olunarak, - müşarünileyhn kendi</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-3.Sayı-0045

<p>*72* asarından takvimü't-tevarih, ve tahifetü'l-kibar ve coğrafyadan cihannüması vesair müdavanat-ı nefise peyderpey neşr-idilmekte iken, müşarünileyhh mahmud-ı evvelin vefatından sonra bu emr-i hayda muattal olmuşdur. Tabir-i asr sonraki selim-i salis devrinde hattat meşhur deli osmanın maharet kalemi ve ermeni milletinden oymacılıktan asrının feridi-arab oğlunun – eser-i hükmü olmak üzere el-yevm kullanmakda bulunduğumuz şu harfler vücuda getirülmüşdür, ki padişah müşarünileyhh hazretlerinin teşebbüs itdiği ıslahat-ı bedi'anın en büyüğü, ve hele en bakisi budur. Biraz sonra mehmed alinin terakki-i maarif emrinde</p>	<p>taht-ı nezaretinde ve fevkalade dikkatle basılmışdır – sarf- ve nahv kitablarına varınca bir çok şeyler tab' idilmişdir. Devr-i mecidiyede matbaaca bir terakki varsa, o da matbaa-i amire musahhıhlarından Enderun-ı hümayun farsi muallimi merhum Racih efendinin eser-i kalemi olan, ve elyevm kullanılmakda bulunan büyük teallik hurufun imal idilmesidir. Halbuki bu da mahmud han tarafından virilen emr üzerine başlanulmuş ve fakat itmamı dev-i mecidinin evailine tesadüf eylemişdi. Şu kadar var ki ihadden birkaç kişi birkaç kasadan ibaret olarak bir iki matbaacık açabilmişlerdir idi.</p> <p>biz de taba'tın mebda terkisi ise devr-i celil-i cenab tacedarının ibtidasıdır.</p>
--	---

<p>masarca mübaderet eylediği tesisat nafia cümlesinden olarak, bulak matbaası, ve yine -müşarünileyhn saye-i himmetiyle Girid de bir matbaa keşad olundu. Mahmud-u sani hazretleri dahi basmanın terakkisine bir hayli hizmet itmişdir. Ez-cümle yesarı merhumun eser kalemi olan- ince – taalluk-u huruf -müşarünileyhn emr ve tensibiyle vücuda getirülmüşdür. Sultan selim zamanında darü't-tab üsküdar da müşarünileyhhe mensub olan mahallede idi. mahmud-ı sani zmanında bab-ı askeri kurbunda mahsusen bir bina-yı vasi' tesisiyle, edavat-ı tab'ıye oraya nakl ve o asra göre fevkalade tevsi' idilerek, < matba'a-ı amire> namı virildi. Muehhiyen takvim-i vakayin ihdası mübasebetiyle, yine o asırda bir daire-i cesime bina olunarak, matba'anın bazı ilâvat ile bir takımı oraya nakl, ve avrupadan çarhle idare-i olunur makineler celb-i idildi, ki alan bir kıt'ası mekteb-i sanayidedir. Müşarünileyhh zamanında kamsudan – ki müterciminin</p>	<p>Maarifa idilen ikdam semeresi olmak üzere jalkda mütalaa asar arzuları peyda olarak, kitabcılık ilerülemekde, ve matbaa-i amire ise halkın rağbeti nisbetibde kitab çıkarabilmeğe yetişememekde olduğu, ve çünkü yigirmi sene kadar matbaa-i amire adeta ayn-ı muacceme ile matbaa-i (amire) unvanıyla yad olunmağa salih bir hal kesb iderek kitab-ı tıbbi için müracaat idenleri memnun idememekde bulunmuşdu. Culus-u hazret-i padişahiden bir sene mürurunda ise maarif nezaretinin peyda eylediği kemal sayesinde her şeyde sahihen asar-ı terakki ve mükemmeliyet görünmeğe, ve bittabi vesait-i cedidenin lüzum-ı ıslahı hissedilmeğe başlamışdı. Binaenaleyh (matbaa-i amire)nin de nokda-i müsta'ir ve na-becası hak idilerek, bu devrin maarifi nisbetinde imarına teşebbüs buyuruldu. Gülhane derününde kar-gir ve darü't-tıb ıtlakına layık bir</p>
--	--

<p>*73* bina tesis ve amerikadan on iki mükemmel dest-gah ve buhar makinesi vesair edevat-ı tab'ıye celb olundu. Ve ba-husus edhem paşa hazretlerinin maarif nezareti hengamında sıhhat ve nefesat cihetiyle istanbulca hiçbir vakt</p>	<p>Erbabına malumdur. Envaı malumdur. Enva'ı munfasalası beşyüz parçaya baliğ olan huruf-u osmaniye yi, bir iki havasını mahv idi virmekle, yüz yüz yigirmi parçaya tenzil eyledi. Kelema-ı ecnebiye yi ve bazı şezuzu'l-fazılı doğru</p>
---	---

emsali görülmemiş suretde kitablar tab' olunmağa başladığı gibi, -müşarünileyhn tabaatın heman Avrupalılar derecesinde terakkisi arzusu zamirinde caygir olmasından avrupadan türkce harf celb ile enva'mı tekşir, ve heman mahv olmak derecesine gelmiş olan racih efendi taallukunu yeniden isağa, ve litoğrafya destgahlarını tezyid, ve bu takrib ile matbaa-i cedideyi fevkalade ikmal itirdi. Hatta anların zamanında idi ki buhar kuvveti dahil olmadığı halde, iki yüzden ziyade amele istihdam olunmuşdur. Bu derecelerde amele istihdamı ise matbaa-i amirece hiçbir zamanda sıbket itmemişti. Fakat -müşarünileyhn infikakından sonra matbaa-i amirenin eski intizamı kalmadı. El-yevm hayali ıslahata muhtacdır. Osmanlılar arasında münferiden Türkçe matbaa tesis ve keşadu fikrini tevlid ve tamime sebep-i münferid ise şenası merhumdur. Bu zatın matbuat ve edebiyata itdiği hıdmetler ne derecelerde şayan-ı tahmid ise, tabaate olan hıdmeti de o nisbetde sezavar tahsindir. Sulh zil-hicce 78 tarihinde keşad eylediği < tasvir-i efkar > gazete hanesinden sonra mülkümüzde efrad tarafından açılan matbaaların mikdarı – on iki sene zarfında – yüz elliye balığ olur. Hususen tabaatın nefasat ve suhuleti emribde sıbket iden hıdmet ve himmeti

okutmak için, ibda' eylediği işaretini haki ve kalblerini imal, ve isağa itdirerek, basmada da isti'mal, ve binaenaleyh bu noksanide ikmal eyledi. Hurufca dahi bu devirde hayli terakki görülmüştür. Ez-cümle reisl-ulema ve şeyhül-hattatin semahatlü mustafa izzet efendi hazretlerinin kalem-i muaccizi rakamları eseri olarak, bu asrın en benam hekaki ve matbaacılığın da bu suretçe müceddidi olan hendesiyan evhans marifetiyle hak olunan nesih hat, ve hattat-ı meşhur ve hadtinin – ki müşarünileyhh mustafa izzet efendi hazretlerinin hutut-ı islamiyenin enva'ında şakird üstad-pesendidir – kalem-i icaz nevisiyle suret bulan ve huruf-ı mevcudenin hacmen ufaklığı cihetle hepsine faik olan harfler dahi bu devrin müesser marifetindedir. Ne faide ki hattat-ı mumaileyhin hurufun henüz nısfı hak olunmaksızın vuku' cihetiyle, yarısından ziyadesi başka, bir zata ikmal itdirilmişse de, ve hiddetinin şebv, hattını ve hüsn-ü idaresini muhafaza değil, taklid dahi idemeyerek, bütün bütünbaşka bir şey olmuşdur. Mamafih deli osman harfine – ki kullandığımız harftir - bir dereceye kadar mümasil, ve basmaca menafi-i keşirdir. Birinin başka bir kalem karşısıyla nefasetinin

<p>*74* muhafaza idilememiş ve mühendisanın da kalbleri çıkarken hendesini şaşırmağından hâsıl olan eğriliği şayan-ı teessüfdür. Tabaat-i Osmaniye şu beş on sene zarfındaki terakkisi nisbetine giderse, yigirmi otuz seneye kadar bizimde taba'atce avrupalular kadar süslü ve nefis ı vücut kitablar neşr eyliyebileceğiniz, ve hususen avrupada olduğu gibi (galvano palastı) fenni bu za'tda istihdam olunur ise, bu halde icad idilen hurufa sarf olunan vakt ve nakdin fakat onda biriyle, ve istenildiği şekl ve suretde nev' nev' huruf ibda' ideceğimizde istibah idilmesün. Makalemezin hitamından evvel şunu da söyleyelim: <şark> gazetesi geçen sene tabaatin tarifi sırasında memalik-i Osmaniye matbaalarına nakl-i kelim ile, o arada kendi matbaasını matbaa-i amireden sonra zikr iderek, yüz elli kadar hademe-i tab' istihdam ve makineleri buhar kuvvetiyle idare idildiğini irad eylemişdi. Bizim maksadımız ise türkce matbaalar olduğundan, memleketimizde gerek ecnebi ve gerek sair lisanlarda bulunan matbaaları tedadad lüzum</p>	<p>Gelmez. Lazım gelse idi, yalnız türkceye mahsus dairesi şark matbaasını maedavat iki kere satub alacak hurufu şamil olan parisde (garansidir) sokağında beş numero ile merakım yoktur küpünün matbaasını dünyada bulunan türkce matbaalarının hepsinden evvel zikr itmeli idik. İhad malı olarak, bugün mevcut olan Osmanlı matbaalarının en nefisi yine merhum şinasinin himmetiyle vücuda gelmiş olan < Tasvir-i Efkâr > matbaasıdır.</p> <p style="text-align: center;">Zeka-yı Hayvanat</p> <p style="text-align: center;">Kelb</p> <p style="text-align: center;">(maba'dan cüz' 2)</p> <p style="text-align: center;">Polis Neferinin Köpeği</p> <p>Birkaç sene variddir ki (kingıs tavn) şehrinde hafiye bir polis memuru öldürülmüşdü. Anın ise (peller) isminde bir köpeği olarak, efendisinin bu yolda helak idilmesine fart-ı teessüfünden öldürüldüğü mahal etrafında daima dolaşır idi. tahkikat zamanında gelen polis memuru bu köpeğin şamatasını işiterek, tea'cib itmiş, ve kimin olduğunu</p>
---	--

<p>görmeyiz. Vaka'a şark matbaası beğoglundaki frenk matbaalarının hatta binasının nefasat-ı mimariyesiyle beraber en muntazamı olduğunu biz de biliyoruz, ve birkaç kasa Osmanlı hurufu bulunduğunu da o matbaada basılmış olan kitanların gerek tabiyet ve gerek tabaatce sair mevcut matbaalarda basılanlardan pek de farklı şeyler olmadığını görüyoruz. Bir ecnebi matbaasında ise dört kasa çürük huruf bulunmağla, Osmanlı matbaası ad-idilmesi lazım</p>	<p>sormuş idi. orada bulunanlar maktülün olduğunu beyan ile beraber köpek hakkında rivayet-i atiyeyi irad eylediler.</p> <p><bu kelb (sen-bernard) dağlarında azimetli bir kurdun şikarı olacak iken, zabtiye neferatından birisi yetişerek, kurdu bir sopada yerlere serüb, köpeği halas itmişti. İşte</p>
--	--

<p>*75* o nefer maktül olan neferdir. Lakin bu vakadan sonra peller polis neferatına ale'l-umum bir muhabbet-i mahsusa peyda iderek, ne vakt kavle ve bir mahalli devre çıksalar, beraber çıkar ve teftiş ve tedkik olunacak mahalleri kemal-i dikkatle birlikde tahri iderdi. Bundan başka bir mevki'den bir mevki kaldırılan zabtiye dostlarını arasına ziyarete giderdi. Nihayet gitgide heman kaffe-i polis mevkilerini öğrendiğinden, şemendüfer katarları geldikçe, biz, ve icabına göre mevkilede inerek, katar hareket idinceye kdar dostlarını ziyaretle ilerükü mevkilere giderdi. Bu köpeğin devr itdiği yerler polis taburlarının tebdil-i mevki' ilerilemek vasat peyda ide ide (kingis-tavn) eyaletinden ma'da</p>	<p>mazhar ider, fakat harkatında nizama riayat itmeyan neferin yanuna uğramaz, çağırrsa bile gitmez idi. ve oğunlarda üçüncü sınıfa asla itibar itmez ve daima birinci ve hiç olmazsa ikinci sınıfı gözederek, orada bir polis neferi veya zabiti bulunursa, vevlki kendisini asla görmemiş olsun, beyanından ayrılmaz, ve polis bulunmadığı halde berriye ve bahriyeden behemehâl formalı bir adamın yanına takrible ana iltifat ider, ve formalı bir kimse bulunmazsa hiç kimsenin yanına sokulmayub bir köşeye koyurur, ve polislik meziyetinden tecerrüdle, köpekliğini takunur idi. bu vechle maktülün hanesinden bir yere ayrılmaması, ve bir müddet nefsinin bulunduğunu mahalli koklayub, feryad</p>
---	--

<p>(belak-rok) ve (vebo uzters tavn) eyaletlerine şâmil oldu.</p> <p>Nizam ve nezaketini beğendiği karakolhanelerde çokça ikamet ider, ve pis ve nizama riayetsiz olan karakolhanelere yalnız bir selam virerek, vazife-i asayişi ifa ile geçer giderdi.hatta pelleri tanıyan neferat bunun ismini (nezafet müfettişi) koymuşlar, ve henüz hayvanı tanımayanlara dahi bu nam ile tanıtmaya başlamışlardı. Peller polisleri alelumum sever idiyse de içlerinden sair neferatın, mesela sevmedikleri ve sevmeğe layık görmedikleri neferleri yalnız polis olmak hissiyatıyla sever, ve fakat başkalarına sevilecek hüsn-ü ahlakı bulunmadığı için semtine uğramaz idi! pek çok kere tecrübe itmişler idi ki bir karakolhaneye geldiği vakt yigirmi otuz neferden cümlesini ale'l-neferad dolaşarak koklar, sürünür, sürtünür, nevaziş ve iltifatına</p>	<p>itmesi vaktiyle kendi canını kurtarmış olduğundan dolayı merkuma olan irtibat kalbinden idi.</p> <p style="text-align: center;">Lostracıyanın Köpeği</p> <p>İngiliz şaklarının şabkaya ve kunduraya ne rütbe meraklı olduklarını bilürsünüz. Bunlardan birisi parise gelmiş, Sen nehri köprülerinden birinden geçerken ayağındaki henüz boyanmış olan kundurayı bir kelbin telvis eylediğini görmüş, binaenaleyh bi'l-mecbureye o civarda bulunan bir Lostracıyaya tekrar boyanmış. Halbuki bu def'a irtesi ve daha irtesi günü ve'l-hasıl birkaç günler tekrar eylediğinden, ingilizin merakı artarak, köpeğe dikkat itmiş. meğer bu kelbin mutadı veya marifeti köprü başında bekleyerek, üstü başı ve kundurası temiz kim geçecek olursa, kundurusasını bir takrib kirletmek imiş. Bunun üzerine İngiliz Lostracıya</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-3.Sayı-0047

<p>*76* müracaatla bu hali istizah itmiş. herif biraz teniden sonra demiş ki: tecarim uygunsuz gitdiği için, bu marifeti ihdasa mecbur oldum. İngiliz köpeğin hünerini tahsib ile bir çok pare virerek kelbi lostracıdan müba'ya, ve londrada bir dürlü rahat idememiş. Bir</p>	<p>iltisamını tefhim idişi zekadaki iftaratını şiar-ı hal'atdandır.</p> <p style="text-align: center;">Turnuvo Dinilen Köpekler</p> <p>Parise harifin birinin bir tunuvo köpeği varmış. Bu misüllü hangi hayvanat virgü konulduktan sonra, harif-i hayvanın virgüsünü virmeyeceğini, bildiğinden,</p>
---	--

de bir aralık guyububet itmesine binaen, tahri idildikde, parisde mahud efendisinin yanında bir mu'tad ifa-yı hizmetle meşgul olduğu görülmüş. Bu da köpeğin sadakatini isbata kifayet itmez mi? 1660 senesinde parisde bir köpek türemiş idi. ki nice senedenberü vefat itmiş olan veli nimetinin mezarından ayrılmaması cihetiyle, birkaç def'a memleketin orta ucuna sürüldüğü, ve def'atle hicri mahallerde habs idildiği halde yine kurtulur kurtulmaz mezara gelirdi. Fransa inkılab-ı azimetinde kurşuna dizilmekle mahkum-ı aliye olan bir adamın kelbi cezasını gördükden sonra, efendisinin naaşı üzerine kapanarak, yemeği içmeği terk ile, feda-yı can itmiştir.

Elsine-i amede şöhret bulmuştur ki: köpeğin birisi bir takım selenin kilise kapusunun ipini çekerek, kapu açıldığı zaman kendilerine çorba virildiğini gördüğünden, bu da karnı açıkdıkca ipi çeker çorba dilenür imiş. Pek meşhur olduğuiçün burada terkarına havet yok ise de, vaktiyle kolu kırılmış bir köpeğin kırığını iyi itmiş olan bir cerraha biraz vakt sonra kolu kırılmış diğer bir kelb getirerek, arz ve takdim, ve lisan-ı hâl ile

köpeğini tard itmiş hiç bu sadık hayvan gider mi? Yine gelmiş. Birkaç def'a bu sıyak üzere koğulub geldiğinin üzerine, nihayet efendisi köpeği bu makule hane berduş hayvanlar toplayan daireye götürmüş. Köpek gice orada mahbus kaldıktan sonra, irtesi günü köpek müba'ya itmek üzere gelmiş olan bir adem sair emsali içinde anı intihab ile almış, götürmüş, ya bu cihet rüçhandan veyahut daire-i mezkurede mevcut olan otuz kırk kadar köpeğin taşra çıkmak hususundaki memnu'yeti buna tebliğ itmiş olmalarından, köpek yeni sahibinin yanından asla tışarı çıkarmamış! Bu hüsn-ü dakik turnuvalara mahsusdur.

Turnovo ile Veyan Nevi'

Parisde birinin bir turnova köpeğiyle bir veyan köpeği varmış. Bunlar her vakt yek-diğeriyle hırlaşurlarmış. Bir gün efendisi veyan a kemik atmış, tunovo hücum ideceği zaman, efendisinin ağzından veyanın yemesi emri sadır olunca, vazgeçmiş. Bir gün dahi bilakis turnovo atmış, bu kere de veyan hücum idince, efendisi turnovonun yemesini emr itmiş, fakat veyan dinlememiş, hatta takdir suretiyle koğaladığını dahi aldirmayarak kemiği kapub kaçmış. Turnovo ardından koşu

77 rak bir şiddetli muharebe ile veyanın gözlerini çıkarmış. Halbuki bu idavatı icradan sonra turnovonun veyana muhabbeti bir derece artmış ki, efendisinin veyana atdığı ekmek kemik ve et gibi şeyler veyan kuvve-i şamesiyle derhal bulamaz ise, turnovoya veyanı yemeğin bulunduğu cihete çekmek, veya ta'amı ana götürmek suretiyle hıdmet idermiş! Bu zatın hanesi Sen nehrine karib bulunarak, turnovo her gün mutadı olduğu vechle nehre yıkanmağa gıtdikçe, veyanı dahi beraber götürerek, fakat biçare amanın bir kazaya uğraması için daima muhafazasına dikkat idermiş. Bir gün biçare veyan nehirde yıkdandıktan sonra, karaya doğru yüzmek kaskında olduğu haldei amalığı hasbiyle ortaya doğru saldırmış, ve tamam yarı yola gelince, kuvveti kisilerek boğulmak derecelerine varmış. Halbuki bağıramadığından içinde bulunduğu tehlikeyi arkadaşına işitdirmemiş. Bereket virsün ki veyanın bulunduğu mühlikeyi temaşa iden halkın velvelesi turnovonun nazar-ı dikkatini o tarafa atf itmeğe sebep olarak, heman şıtab ile, amasına sebep olduğu rafikini, sırtını takdim iderek, kurtarmışdır. Turnovo cinsine mahsus olan sadakatde evvel ve ahir kusur itmemiş ise de, veyan bu cinsiyete mahsus olan sadakati vaktiyle bir kemik parçasına satmış, ve fakat

ve rakamdan ma'da cem' ve tarh-ı ameliyatını dahi öğrenmiş. Bu köpek evin adeta vekil-i harcı gibi ekmekçi, kasab ve meyhaneci alışvirişini kemal-i maharet ve sadakatle ifa idermiş. Hatta sünbül içinde şişe bulunduğu vakt, ne kadar ağır olursa olsun, kırub dökmemek için yere koymağı itiyad idinmiş, ki başka vaktler eşya-yı saireyi hâmil olubda, yürülür ise, yere kor dinilür imiş!

Mofino

İtalya'da bir harifin mofino namında bir köpeği varmış. Bu kelb 1812 tarihinde efendisiyle beraber Rusya muharebesine gitmiş, gelmiş. Bir aralık köpek gayb olmuş, bir zaman sonra avdetinde köpeğin eski hali tebdil itmiş olduğundan, mofinoyu tanımayub def' itmişler. Halbuki sadık hayvan havliden uzağa gitmeyerek, bir çit altında yatar imiş. Efendisinin ise diğer bir köpeği daha bulunarak, anın ismide, eskisinin sadakatini tahattur maksadıyla, bofino tesmiye idilmiş imiş. İşte, asıl bu namın sahibi bulunan bu bofinonun matruden çit arasında yatmakta bulunduğu günlerin birinde yeni köpeğin efendisin tarafından kendi manıyla ta didildiğini işidince, çit altından fırlayub, diğerini

<p>ceza-yı ameli olarak, gözlerinden olmuşdur.</p> <p>< independens belej> gazetesinin rivayetine göre (beriyak) isminde bir kö</p>	<p>fena halde zedeledikten sonra, efendisinin kucağına atlamıştır.</p> <p style="text-align: center;">Balkacı Köpek</p> <p>Bu balkacı köpek, buradaya kadar gördüğünüz emsali gibi yalnız bi faide hünerler şöhret-peyda</p>
---	---

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-3.Sayı-0048

<p>*78* köpek bazı huruf itmeyerek, istakoz avlamakda yekta itmiş. 1714 tarihinde (kulüb – şaren – hemarde- don-juan) nam sinyor bu köpeği heman ağırlığına paraya müba'ya eylemiştir.</p> <p style="text-align: center;">Zeyl</p> <p>Zeka-yı Hayvanat Müellifi (Ernes – Menol) sernovo dinilen nev'in sadakatde sair köpeklerin cümlesine faik olduğunu iddia idiyor. Bunu bazı rivayat-ı müvsuka bâ-husus kendi tecrübemiz cihetiyle biz de teslime mecburuz. Turnovo amerikanın şimal idaresindedir. Bu hayvan avrupanın her tarafına oradan getirüldüğünden, vatanının namıyla yad olunur. Bunları ekseriyet üzere kuzgunu dinilen yolda seyyah, ve tavileri irana mahsus bir nev' koyun kadar kıvrıcık, kulakları yassı ve tavili, bacakları uzun, tabanları enli, kuyruğu,</p>	<p>Suda bazı maharetler icra eyliyordu. Merkumun boğulmak derecesinde bulunan bir adamın istimdad karane çerpensini andırmakda olan hareketi kelbinin gözüne ilişmesiyle, ale'l-acele suya atlayub, efendisinin kolundan tutarak, sahile çekmeğe başladı. Efendisi def' itdikce, oyuna gelür tutmağa çabalar idi. Bir dürlü yüzmeğe müsaid göstermedi. Andan her akşam nehre bizimle beraber gelir, ve efendisi azıcık sahilden uzayacak olsa bu muamelesini tekrar ider idi. Bu rivayeti istima'mdan birkaç sene sonrai kazıköyünde icabdan bir zatın hanesine gitmiş idim. O moda tarafında sahile karib, ve hava fevkalade sıcak olduğundan, akşamüzeri sahib-i hane ile beraber denize girmeğe karar virdik. O zatın da (jak) isminde bir turnovo köpeği vardı. O da bizimle beraber denize geldi. Ben soyundum, efendisi soyunmamış idi, o aralık</p>
--	--

<p>uzun, gözleri daimi suretde mahmur ve baygın, etfale fevkalâde münnes ve himayetkar bir hayvandır. Çıkardığı memleketin fevkalade yarda olmaklığı cihetle, belad-i harede yaşayamadığı gibi akalim-i mu'tadelede dahi eyyam-ı sayfde kül-yevm bir iki kere denize veyahut suya girmeğe mecburdur. Çiseleri ise iki üç senelik koç kadar, fakat daha yüksekçedir. Bir vakt londrada bulunmuş olan bir zat didi ki: (getilif) namında bir arkadaşım akşamları Tams nehri kenarlarına gidüb, suya girmeği itiyad idinmiş idik. Bir akşam yine mu'tad-ı vechle soyunub nehre atladık. Getilif pek iyi yüzme bilir bir adem olduğundan</p>	<p>yukarıki Tams nehri fıkrası harırama geldiğinden, sahib-i haneye didim ki: bu köpek yanınızda iken, hiç denize girdiğiniz var mı? Hayır, ben ekser evkatda deniz hamına girdiğimden, şimdiye kadar jak beni denizde görmemiştir – cevabını virdi. Bunun üzerine, hal idecek bir şübhem olduğundan bahsle, soyunub denize atlamasını ve fakat güya gark oluyormuşçasına biraz çabalamaklığını rica eylediğimden, denize atlayarak, didiğim gibi hareketında telaş göstermeğe başladı. Ne derseniz? Koca turno atide kendini denize fırlatarak, efendisini kurtartmakla uğraşmasun mu= hele efendisi kendisini aşağıya</p>
--	---

<p>*79* doğru çekmek turları biraz itdikçe, tunova fevkalade bir kuvvetle artık efendisinin bir tarafı acır mı acımaz mı gibi mülahazatında bir taraf iderek, kenara çekmeğe başlar idi. Bundan anladım ki turno köpekleri sair kelblerden ziyade hem sadık hem de müsteşfidir. Eğer bu babda tedkikat dura dura girişilecek olsa, bu yolda sahihü'l-kuvva pek çok hikayat-ı garibe toplanur, ve bunların her birisi sadakat-o kelbiyeyi ayrı ayrı birer burhan bi- adil olurdu.</p> <p style="text-align: center;">Âli Cenabane Bir Hareket</p> <p style="text-align: center;">Schiller</p>	<p>Mertebe-i bedahetde müşahede eyliyor isekde, hayat-ı maddiyemizde karşumuzda gördüğümüz – mana-yı umumiyesiyle – insanın hiçbir tesiratını göremiyoruz! Hikayesine şuru'eylediğimiz fıkranın sahipleri iki alman olduğunu beyan ile, militim hasbiyle, kendimi bahtiyar ve mağrur görürüm. Fıkranın nakl ve tasvire liyakatı ise bedihidir. Çünkü sahihdir. Binaenaleyh bu fıkranın icab eyliyeceği tesir (garak- ve yosun) veya (pamela) gibi büyük büyük cildlerin mutalasından hâsıl olan tesirden ziyade devam</p>
--	---

<p>(Schiller) şair-i meşhurinin asrı vekayından olmak üzere tasvir itmiş olduğu bir fıkranın tercümesidir: romanlar dramalar (*) kalb insanıyı en müş'aş suretde bize irae iderler, be bizim de hayatımız anlardan ululanur. Lakin bu suretle ululanan hayatımızın buhranı der-akb sükunet bularak, bir denize yüreğimizi bir sükûnet istila eyliyor. bir dajika evvel kesb-i rakt iden yüreğimiz bir dakika sonra o derecelerde galzet-i hâsıl eyliyor ki kapumuzu dak ile atafetimizi isti'da iden bir sail tard idebilürüz. Hayat hayalimizle hayat maddimiz arasında san'ı ve halkı ne fark vardır? Hayat-ı hayali içinde şeytan ve meleği karşumuzda gördüğümüz cihetle, tesiratını</p>	<p>idebilmesini memul iderim. Baron (veromb) namında bulunan iki kardaşın ikisi dahi (varter) isminde genç bir kıza alaka itdiler. Fakat bunların diğerinin sevda ve aşkından haberdar değildi. İkisinin dahi muhabbeti birinden ezid idi. Kızın hasene ise hiç söz yokdur. İşte bu birinin muhabbetinden haberleri olmayan iki birader muhabbetlerini artırdılar. İkisinden hiç birisi bu muhabbet uğrunda takrib itmekde bulundukları hal-i holnakından ve bahuşus bu hailenin bir kadın yüzünden tecmili kat'a endişanın değiller idi. Ve her biri sevdikleri kıızı yalnız kendilerine hasr için gayret-keş olarak, na-vuku'na muntazır olmadıkları bir vaka'nın meydana çıkardığı dakikaya kadar bu itifadlarına halel virmediler. Bu iki kardaşın muhabbetleri sın dereceye vasıl olduklarından, yani aşkın insan için artık musibet ve bila ad-olunacak raddesi bunlardan her birinin yüreğini istila ile, gözlerinde her şeyi asan gösterdikden sonra kız dahi</p>
<p>(*) vaki' ve hayali olan hikayaya roman ve faciaya dram dinür.</p>	

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-3.Sayı-0049

<p>*80*serk-i ifşasını, ve iki kardaşı birbirinin halinden agah itmeği gayet tehlikeli görerek bu babda virilecek hükmü seva-yı ahvenin tayin itmesine intizar ile, ihtiyar-ı sükut eyledi. Vazife</p>	<p>bozmadı. Büyük biraderi bir hafta misafir itdikden sonra, bir gün didi ki: - birader! Sen hollandaya kadar gittin, ben daha uzağa gideceğim. Lakin her mesele hakkında vuku' bulacak</p>
--	---

ile hask boğaz bopaza cenk itdiği, ve bu babda hükmenain vesayasını ayak altına aldığı şu hengamede bir gün büyük birader küçüğüne didi ki:

- biliyorum ki sen ve retri benim kadar seviyorsun, fakat ikimizden hangimizin bu babdaki hakkı daha mukaddem olduğunu bilemem. Sen burada kal, ben dünyayı seyahata çıkacağım, ve anı unutmağa çalışacağım. Eğer unutabilirsem, kız senin olsun. Ve allah muhabbetinizi daim itsün! Yok eğer unudumaz isem, o halde beni taklid itmek mecburiyetinde bulunacaksın. O saat almanyayı terk ile hollandaya müte'azim oldu. Halbu ki, kızı unutmak şöyle dursun, iştiyak-ı vatan ve alam-ı garabet dahi sevda-yı muhabbete inzimam iderek, biçarenin hali evvelkindeni bedter oldu. Bir gün müdar-ı teselli bulamayub, hastalandı. Fakat azmine muvaffak olmak için, dolaşa dolaşa Amsterdam şehrine mevsilet eyledi. Ama hala bir yes ve bir buhran içinde idi. orada ise şiddetli bir sarı sıtmaya tutuldu. Bir hale geldi ki hekimler dahi devam-ı hayatından kat'-ı ümid eylediler. Nihayet itbanın kararı vechle o ana kadar nerede yaşamış ise, yine oraya avdet itmekliği lazım geldiç vatanına avdetinde, vaka'yı karıdaşına hikaye ile, kızı unutabilmek için, ne yapıyorsa, aksine tesir eylediğini beyan

iş'arında intizar itmelisin. Eğer ben bu aşkı unutmağa muvaffak olursam, o vakt o vakt! Allahın emriyle o senin olsun! Ve allah muhabbetinizi mübarek itsün. İşte ben gidiyorum yolum (Bata Vaya) (*) ya kadar varacaktır. Fakat şu küçük paketi teslim idiyorum, ki mühürlüdür ben hareket itmeyince, açma. Sözüünü bitürdükden sonra yoluna revan oldu.

Vak'a küçük kardaş keremde, atafetdde büyüğünü dahi sıbkat itmiş idi. büyük kardaş küçüğünün hayali bile uzaklandığını anlamakla, paketin başına geldi, ve elini üzerine vaz' itdi. Paketi açmak meselenin hatemesini keşf itmek demek idi. mamafih açmak lazım geldi, ve açdı.

Meğer almanyadan giden birader bu paketin derününe almanyada her neye malik ise, anı havi olan senedatı koymuş! Yalnız eğer Bata Vayada unutmağa muvaffak olursa, bunlara tasarruf itmesini şart eylemiş. Bata Vayaya vardıktan birkaç hafta sonra, kardaşına bir mektub yazdı, ki şu satırlar münderc idi: <burada bu yeni toprak üzerinde cenab-ı hakka hamd u senadan sonra, seni ve seninle beraber sevdiğimii düşünmekle meşgulüm. Bu babda göze

(*) java ceziresinde vaki bir şehirdir.

itdi. Filhakika küçük birader dahi mukavele-i sabıkayı	
--	--

<p>*81* aldığım fedakarlığın hüsn-ü netice hasıl itmesi memul olduğundan, şimdiden cenab-ı hakka teşekkürler itmekdeyim. İşte kendi delhamımla sana söylüyorum ki o senindir. O kız sana layık ve senindir. Benim ona malik olmaklığım layık değildi, zira o benimle mes'ud olamazdı. Eğer anın benimle veya benim anıyla mes'ud olacağımız fikri beynimde cevân itse idi, şübhe itmeme ki senin için tahammülü güç bir bela tevliid idecek idi. artık o kıymetdar zevcenin ne kadar nazlu tutulmak lazım geleceğini anla da, ana göre hareket, ve o vücud-ı naziki azerde itmekten hazer eyle,, elveda! Bundan böyle bana mektub yazub da, yaralarımı tazeleme. Eğer ilerüde mes'ud olacak olursan, yalnız bana o hususu haber vir. Ben fil maba'd kendimi bu ecnebi topraklar üzerinde cenab-ı vacibü'l-vücudun son samdanisine havaleeledi.> bu mes'ud nagah icra oldundu. Fakat bir sene sonra kız ecelin pençesinde zebun düşmüştü. Bu iftirak idi ise büyük birader için zehirden daha beterdi. Müehhiren küçük biraderde avdet itdi. Zoc ise tekrar başka bir kızla izdivaz itmişti! Hatta aşık-ı sadık olan küçük biraderin tarik ve fariğ</p>	<p style="text-align: center;">İhtar</p> <p>Bu makaleyi tercüme maksadımız Schiller gibi şaira-yı hükemadan bir zatın –vekayi-i sahiheden olduğunu beyan ile – sade elfaz ile tasvir itmiş oldu şu hikaye-i garibeden şarka mahsus zan idilen hayalat-ı şairaneyi garbe mahsus zam olunan efkrar-ı hakimane ile imtizaç itdirerek, meydana bir güzel ve mükemmel roman çıkarmak için kalemine güvenenlere ilerüsü arzu olunduğu kadar vasi' bir girizgah irae itmekdir.</p> <hr/> <p style="text-align: center;">Mütenevvia:</p> <p>Mevlûdât ve Vefayât Hakkında Bazı Tedkikât-ı Tecrübiye</p> <p>Umumen büyük şehirlerde yigirmi aldı izdivacdan takriben sekiz çocuk vücuda gelir.</p> <p>İzdivac-ı meşru'dan mütevellid bin çocuğa mukabil mukarenet gayr-i meşru'dan, altmış beş çocuk dünyaya gelir.</p> <p>Bir günde tevellüd iden yedi yüz çocukdan, nir sene mürurunda beş yüz altmış, ve on sene sonra dört yüz kırk</p>
---	--

<p>olduğu arazi üzerinde: ferihen ve hururen meşgul zevk ve sefa idi, fakat küçük yine Batavaya ya çekilerek, bir büyük çiftlikde karar kıldı. zira annin bir sözü vardı. O sözü ila-ahrü'l-ömr tutmağa kendisini mecbur bilmişdi. O söz dahi şu idi. < ben artık evlenmem ></p>	<p>beş, be yiğirmi sene sonra dört yüz beş, ve kırk sene sonra kezalik üç yüz, ve altmış sene geçdiğinde yüz doksan, ve seksen sene nihayetinde elli, ve doksan seneye vusulde beş kişi kalmakta, ve yüz sene mürur idince bir dane kalmamaktadır.</p> <p>Şu hesap bizi ikna' idiyorki bir günde dünyaya gelen yedi yüz çocukdan doksan yaşına varabilmek için topu topu beş ihtimal</p>
--	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-3.Sayı-0050

<p>*82* var. Bu cihetle yüz kır kişide yalnız bir şahs doksan sene yaşayabilmek saadetine muvaffak ve bundan gayrisi meahrum olmaktadır.</p> <p>Garib değildir ki bir adam doksan yaşına vusul ümidiyle yüz otuz dokuz kişinin bu sene vâsıl olmağı arzusunda bulunmalıdır. Ya hele bir asır ömr sürmeği tasavvur etmek için bundan birkaç kere ziyade hem nev' ve hem sinin zihninde kendüsünden evvel vefatlarına karar vermeliği lazım gelmez mi?</p> <p>Bu dürlü ümidler büyük büyük piyangoların birinci hisse ikramiyeyi kazanan numerolarına sahip olmağı arzu itmeğe müşabihdir, ki kat'an şayan-ı itimad ve istinad olmamakla beraber</p>	<p>Ekalim-i mu'tadelede bir asır veya daha ziyade ömr sürmül adamlar ancak yüz binde bir raddesindir.</p> <p>Paris ve Londra ve İstanbul ve viyana ve berlin gibi büyük beledlerin defatir-i emvatına im'an nazar olunursa, sabit olur ki milyon ve bir milyonu mütecaviz nüfusu şâmil olan şehirlerde seni mae-i kamaleye vâsıl olmuş (bahtiyar!) adam on kişiden ibaretdir. Andan ziyade bulabilmek ise heman na-kâbil gibidir. Ebna-yı beşerin hadika-i neş'eti olan arda zaman avdet ve ric'atı hesab-ı mütevasıt üzere otuz iki ile otuz üç seneleri arasındadır!</p> <p>Bir yılda doksan bin çocukdan bir kısmı altı, ve bir kısmı on beş aylık, bir takımı on sekiz , ve bir başka takımı otuz altı,</p>
--	--

<p>ümid olunan şeyin büyüklüğü nisbetinde ba'idü'l-ihhtimaldir. Bir fikir-i hekimane ile düşünülecek olursa, halkın eml ve ümidi kadar bile şayeste-i eml ve ümid olmadığı zahir olur.</p> <p>Bu ümidler heb halet-i niza'n imtidadından ibaretdir nice amlemandan? ihtiyarlar – tavl-ı hayat gıpta kişileri indinde – bahtiyar ad olunurlar, halbuki kendülerinden gördüğümüz ve saadet zanıla gıpta itdiğimiz hal-i hayatın lezzet-i sahihe ve hakikesiyle lezzet-yâb olamamak ve sade birkaç amel-i mekruhunu kemal-i inhikamla- ve bununla beraber binlerle meşakkat çekerek – ifa eyliyebilmek ve sada ve ziyayı temyiz, ve lezzet ve zelt ve nil ve haremani tefrik eylememek ve ru-yı zemine yüz sene evvel altmış bir yük olduklarını sathihe bile bilmek, vekahice bunlarını terki iden eczanın tezazel ve inhitatı sılket vücudlarının sath-ı arzında kar-ı zemine geçmesini intaç eyleyeceğini düşünerek, mağmum olmakdan ibaretdir.</p>	<p>ve diğer kısım altmış taşında oldukları halde, intikal, ve bir iki nefer seksanlık ihtiyar o kadar yıl haml-i nakil-i hayata takatleri tak oluncaya kadar tahammül itdikten sonra, lezaiz-i hayatın kuds vesaitinden olan nur basr ve salabet ve tamamı dindanve kuvve-i sem'adan mahrum olarak, terk-i kar u bar-ı alem eyler. Binaenaleyh bir had-i mütevasıt bulmak lazım gelince, her şahsın hissesine otuz iki veya üç sene ömür tabi'i isabet eylediği anlaşılır.</p> <p style="text-align: center;">Mülahaza</p> <p>Şu hesap ve muvazenin sahnında hiç şübhe itmeyiz. Yalnız şurası ca-yı nazardır ki: insanın tavl-i emel ve hevesat-ı nefisaneye gibi arzu-yı tabi'lerinden kat'-i nazar, hassete malumat ve maktubat ve if'al ve icraat-ı beşerin hal</p>
---	---

<p>*83* ahzırı mülahaza olunur, bir kereden sağlam ömür otur iki, nihayet otuz üç seneden ibaret olduğu düşünülürse, meksubatımızın bile lüzumsuzluğunu itiraf itmekliğimiz lazım gelür. Fakat insan dünyada sarf-ı nefsi için</p>	<p>Havanın ve toprak gibi cevahir ve esmarı sine-i hırsında saklar bir ucuze minnet şiar elinde acaba muhafaza-i hayat idebilür mü idik! Halböyle ise, şu sağlam otuz iki sene ömrün kadrini bilübde, bir de insanlığa muvaffak</p>
--	---

çalışmakta ise, böyle bir itikada zehabda haklı olabilir. Halbuki bina-yı alemler payidar itmeğe çalışurcasına bir gayret-i fevkalade ile devam itmekte olan ikdamat-ı beşerin mahsulet ve semereti umumen cemiyete aiddir. Bundan ferd mukaddem meşteğale aid olan hassa ise mesaisi mukabilinde bir ücret dimerdir.

Görmez miyiz ki kendi cürmünden azim ve sefil bir hayvana payemal olmak muhatarasından bir an masun olmayan karıncalar bile hiç ölmeyecek gibi idhar-ı zehayere çalışmaktadır.! O biçare hayvan azğına alubda mahzenine taşıdığı pirinç danesini esna-yı nakilde birinin ayağı altında kalacağını, veya bir karıncanın hezar-ı mahan ve tab'le cem itdiği yüz dane pirinçden beş danesini ekle muvaffak olamadani mahv olub gideceğini temil itmiş olsa, acaba o cemiyetin sair efradı için beka, hiç değilse, hayat mümkün olur mu? Binaenaleyh ömür tabii-i beşere nisbetle ba'd mücerred gibi na-mütenahi olan hayat-ı cemiyete bir günlük insanlığın en mukaddes vezaifindedir. Zira bizden evvel gelenlerin meksubatı bize intikal itmemiş, yani anlar da yalnız hayatta kaldıkları müddetçe kifayet idecek kadar çalışub da, mahsullerini tüketerek, ölmül olsa idi, biz hava gibi birudet ve ratvetiyle cana kas ider bir

suretde cemiyetimizin bekasına aid olan hıdmetimizi ifadan girü duralım. Eğer altmış dört sene yaşarsak, müktesabatımızdan kendimiz de istifade itmiş, ve binaenaleyh karlı çıkmış oluruz.

Ulemânın Temâdi-i Hayâtı

Hasse-i iştigal ve it'ab-ı fikr ve zekaya taalluk iden sair umur mahal-i sıhhet veya mahi-i ömr keran kıymet değildir. Meğer bir muvafık vesile-i hıfz-ı sıhhat ve kafi kuvve-i tabi'atla anları takvijenin yolu bilinmeye.

Hüküma ve ulem meyanında tavl-ı ömr olanlar sair sunuf jalkdan az zan olmasun. şair-i meşhur Ebu'l-ayna 92, ve fen-i edebde kemali meşhur olan hafız 90, imam Vakdi 88, meşhur Müberred 76, imam malik ile hekim türki Farabi 84, imam hemam hazret-i Numan bin sabit ile sahib-i makamat hariri 70, buhari ile tefsir-i kebir sahibi fahrüddin razi altmışar sene mimar olmuşlardır.

Çok yaşayanlar Avrupa uleması meyanında da az değildir. Bevarhav 70, Voluk 73, Galile 78, Nevton 85, Fontenal 100 sene mimam oldukları gibi, hükemadan bel ve vevlini ve bofkon vesair bir çok mütehizan dahi tavl-i hayata mazhar olmuşlardır.

<p>*84*</p> <p style="text-align: center;">Hased</p> <p>Hased gibi alçak ve anın gibi ketmi nakabil hiçbir ibtila yokdur. İnsan hasdını karşusunda müşhas görececek olsa, gözünü yummağa mecbur olur. Evvel kadr-i müstekire bir haldir ki, hasedinden haberdar olan adam anın kendi nefsinde vücudunu yine kendi nefesine itiraf itmek istemez. Fkat bu muhtefi ve ma'yub hal içinde aramış olsak, daima zihn-i denait-i endişimizle cesaret-i mevhumemizi bulabilürüz. (bosve?)</p> <p style="text-align: center;">Dalkavuknâme (*)</p> <p>Viyane akademisinin bazı fermanlar ve mektuplarla sair muharrerat-ı resmiyenin hıfzına mahsus olan dairesinden harfiyen tercümesi atide münderc bir eser görülmüşdür:</p> <p>< ferman kuyudunda mastur olduğu vechle, evailde dalkavuklar ocağına bir kahya nasb iderler, ve bu kayhaya kavaid-i atiyenin meri'ü-l-icra tutulmasını emr, bir de ferman iata iderler idi.</p> <p>Kavaid ise şunlardır:</p>	<p>Suretde bazı muhazerat latfiye ile cemiiyeti eğlendirmeğe mecburdurlar.</p> <p>3- zülf-ü yâre dokunacak en dakik sözleri ve damniyat ve rumuzu havi kelematı tufuhdan zinhar ve zinhar ictinab idecekleri, ve hane sahibinni her sözünü tahsinlerle, setayişlerşe alkışlayacaklardır.</p> <p>4- sahib-i haneyi tekzib-i fadhiyesine hiç biz zaman mütecasir olmayacaklardır.</p> <p>5- eğerçi iktiza iderse, buna layık (fakat tabi'i) hareketleri bir maharet-i zarifane ile def' itmek yolunu bulmağa mecburdurlar.</p> <p>6- paça ve et kemikleri gibi yinilen ta'amın zevaidini sofraya üzerine öyle aleni koyamayacaklar, ve bir vakt münasibini kollayub, kimse görmeksizin, ya teretor kasesi altına veyahut salata tabağının kenarına bir takrib sıkıştıracaklardır.</p> <p>7- mesela helva gibi kaşık veya parmak ile ekli suretle de ekli kabil olan ta'meyi hane sahibinin – veya sofraya bulunan en hürmetli müsafirin – gösterdiği mesale imtisalen yiyeceklerdir.</p>
---	--

<p>1- dalkavuk unvanını haiz olan eşhas-ı kibarın huzuruna çıkardıklarında, evvel emrede yerle beraber üç defa temanna ile resm-i damenbosiyi bade'l-ifa ta'am sofrası yanında kendilerine mahsus olarak, tehiye idilmiş olan bir erkaşetelesi üzerine oturmakla mükellefdir.</p> <p>2- sahib-i hanenin arzusuna muvaffak</p>	<p>8- sofraya üzerine bir dolma ta'am düşürmeyeceklerdir.</p> <p>9- o sahibinden evvel, ve sahn kaldurulurken, elini uzatmayacaklardır.</p> <p>10- tavuk çorbası geldiğinden, et parçalarını kaşık ile çıkarub, parmak ile çıkarmayacaklardır.</p> <p>< tahriren fi 23 cemazielevveli 1216 fi belde-i viyane > elhac ali</p>
<p>(*) mağazan pitorusun nam mecmuanın 1843 senesine mahsus olan cildinden nakl olunmuşdur. Sahife 31</p>	<p>Mağazan Pitorsukun mutala'ası işte, eserden müstafid olduğuna göre</p>

<p>*85* asr-1 mezkurda türkistanda dalkavuklar teşkil itmekle, hükümetin dahi himayesine mazhar ve nizamlarını kötü ki kayd itdirmeğe muvaffak olmuşlardır. Hükümet, bunlar hakkında bir nev' nizam vaz' iderek, ahkamına atba' ve riayete dalkavukları mecbur iderdi.</p> <p>Yemek sofrası yanına konulan minderi ve helva ve terator ve tavuk çorbası gibi şeyler Osmanlı adet ve ahlaki tedkikatında faideden hali değildir.</p> <p>Şuna da dikkat idelim ki: hacı ali gibi ehemmiyetli bir adam, talimatın on bendini yazub imza itmeği kendisi için zel-ad itmemiştir.</p> <p>İhtimalden ba'id değildir ki, dalkavuklar</p>	<p>Ebussuud veya ibn-i kemal veya kuyumcu murad veyahut köprülü lafzları gibi, tarih nazarında şöhret bulmuş el-kalb vesamiden değildir.</p> <p>Saniyen, üçüncü asr-ı hicrinin evailinde hacı ali namıyla maruf, ve ba-husus viyanaya giderek, ehemmiyet peyda itmiş bir zat bilemiyoruz. Halbuki asr-ı hazıra mebden olan tarih-i mezbur ricalini unvanlarıyla, ananeleriyle biliyoruz. Bu cihetle şu hacı ali imzasıyla masdak olan dalkavukname ya hamir dostumuzun ihtira'at-ı kazibesindendir, veyahut isnad ve iftirada hamerle hem ayar olan sair birinin eser-i tasni'idir.</p> <p>Vaka, bir eserin müessiri bilinmemekle</p>
--	---

<p>cemiyetine girmek arzu idenler bazı mertebe tecrübe ve imtihan olunsunlar, şu halde ocağın ilerü gelenleri yeni çırağın dalkavukluk şeraitini tahsil itmekliğine dikkat ve himmet itmeleri ve mübtedlik hasebiyle dalkavukluğun namusunu ihlal ider bir şeye de bulunmaklığına imkan virmemeleri tabi'idir. Bilemeyiz ki sultan mahmud-ı saninin ve ana halef olan sultan abdülmecidin teklibat ve tanzimatı bu acib ve garib cemiyete kadar ta'amım itmişmidir? Ve bilmeyiz ki elyevm memalik-i osmaniyedeki dalkavukları bizim memleketimizde bulunanlardan az veya çoğudur.</p> <p style="text-align: center;">Muharririn Mülahazası</p> <p>Şu eserin Mündericatını muhakemeden evvel müessirin, yani sahib-i imza hacı alinin kim olduğunu tahri idelim:</p> <p>Malumdur ki: şu hacı ali lafzu mesela</p>	<p>batlanı, iktiza itmez,halbuki bu eserin – dalkavukname olarak – tasdiki müessiri bilinmese de , kabil değildir. Çünkü dalkavukanme diye meydana konulan şu makalede teadad olunan şerait dalkavuklara aid değil, Osmanlıların adab-ı meclisi hakkında bazı merasimin tarifinden ibarettir. Eğer bir milletin metruk veya mer'i olan bir takım merasim-i milliyesine dalkavukname demek caiz ise, biz de şu hacı Aliğa veya efendi veya beğ veya hud paşanın kavlini tasdik idelim.</p> <p>Kibardan birinin ikametgahına girildiği zaman birkaç defa temenna itmek ve etek öpmek, dalkavuk olmağa münhasor değil, eğer rütbe ve hissiyata sahib hanenin madununda ise, her kavaklının riayata mecbur bulunduğu bir resm idi, çünkü o vaktin adab ve teşrifatı böyle idi. şimdi ise. Tevazkarane bir selam ile en büyük mertebeyi caiz olan zevatın yanına girilebilür.</p> <p>Ta'am sofrasında tahsis olunan mindere</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-3.Sayı-0052

<p>*86* oturmak dahi dalkavuklara mahsus değildir. Herkesin kader ve haysiyetine göre sofrada yer tabi'yini ise frenklerde caridir. Çünkü Osmanlılar ta'mı sini üzerinde ekl-iderler, ve sininin ise medverü'l-şekl bulunduğu ve şekli-i</p>	<p>Dalkavuk değil, sahib-i hanenin mahdumu dahi el uzatmaz. Sahn kaldırulur iken el uzatmak ayıbdır. Çünkü bir sahn kaldırılmasından la'ekl iki dakika evvel sofranın büyüğü ta'amdan elini çeker, ve henüz yimekte</p>
--	---

medverde ise, alt üst mebden münteha bulunmadığı muhtac-ı sebat değildir. Kemik gibi zevaid ta'amı aleni sofraya koymamakdan meram – öyle tarator kasesi veya salata tabağı altında saklamak değil – dişlerini dökercesine tankır tankır kemikleri sofraya atmamaktır, bu edebi ise kibar sofrasına diz çökenler değil, kendi sinisinden yemek yiyenler dahi icra ider. Farz idelim ki, ağzından çıkardığı kemiği salata tabağı altında setr itmiş bulunsunlar, elbette frenklerin içinde yemek yedikleri tabağa, henüz içinde ta'am-ı mevcut iken, zevaid ta'amı atmalarından daha müstehsen ve muvaffak nezaketdir.

Helva gibi kaşık ve el ile ekli kâbil olan it'ama da , sahib hanenin göstereceği misale imtisal-i Hususide yalnız dalkavuklara aid değil, sofrada bulunanların cümlesine şamildir.

O sahibinden evvel ve sahn kaldırılır iken, el uzatmak bahse gelince: malumedir ki Osmanlılar da her sahn değişdikce, sahib-i hanenin veya reis-i ailenin hezara bir < büyük > lafzıyla ta'ama ibtidayı teklif borcudur. Eğer sahib-i hane tarafından riayeti vacib görülen şayan-ı hürmet bir zat hazır ise , < buyurun > lafzıyla hazere hitab, ve ta'ama ibtida anın hakkıdır.

bulunan sofraya halkına sahnın değişmesi takrib itdiğini bu tefhim eyler. Bu fasıladan sonra ise kimse el uzatmaz. Zira tamam el uzadacağı zaman ta'amı değiştirmeye mahsus olan hüddamdan biri elini uzatmış, sahnı kaldırmak raddesine getürmüş ise, el uzadanın düçar düşmeyüb de, el uzadan bulunursa, mutlaka (recbuyundan madud) bir ekul kersine çeşm olduğunda şübhe idilmemelidir. Şurasını da unutmayalım ki: frenklerin sofralarında sahib-i haneden veya sahib-i hane tarafından tahsis idilen zatdan evvel ta'ama el uzatmak, yani önündeki tabağa yemek koydurmak kâbil olmadığı gibi, bir ta'am değişdikden, yani kendisine virilüb de, başkasının önüne gitdikden sonra o ta'andan bir daha almak mümkün değildir. Tavuk çorbasından et lokmalarını kaşık ile çıkarmak hususunda dalkavuklar tahsisinin ma'nasını anlayamadık. Zaten çorbadan el ile et çıkarılmaz ki! Eğer hazar-ı saire veya husus-ı sahib-i hane eti kaşıkla çıkarmıyor da zikri sıbket iden (sahib-i hane tarafından gösterilecek mesela imtisal) itmemiş, ve binaenaleyh terbiyesizlik itmiş olur. Fakat bilmeyiz ki bunu kayd iden

Binaenaleyh, buyurun dimeden sonra	
------------------------------------	--

<p>*87* muharrir deruğ perdez kaysı hoşafını niçün unutmuş? Çünkü bir çorbaya katılan tavuk eti mutlaka kaysı danelerinden iki kere ufaktır. Muharririn didiği gibi, helva misüllü hem kaşık ve hem el ile ekli kabil olan bir ta'anda sahib-i hanenin göstereceği mesale imtisal mecburiyetinde bulundurulmuş bir dalkavuk – istanbula ilk def'a gelmiş bir köylünün bile kaşıkla yemeği akl ideceği bir şeyi – bilmez mi, ki herkes kaşıkla çorba içerken, elini tasa veya kaseye sokubda, et çıkarsun? Şu kadarcık bir şeyi bilmeyen bir adam ise dalkavuk olmaz, bir dalkavuğa da böyle bir tenbihin lüzumu yoktur.</p> <p>Dimek isteriz ki: bu hacı ali efendi veyahut hacı ali efendiye istinaden dalkavukname yazmış olan sinyor adete Osmanlıların adab-ı meclisinden bazı merasimi meydana koyarak, Türkçesi, viyane akedemiyasını aldatmıştır. Mutala'a idenlerin malumu olacağı vechle (abrizlara) yeşil seraver lamğın memnuiyetine kadar en sefili vekayi' ruz-ı mereye şamil olan Osmanlı tarihleri dalkavuklara mahsus böyle bir nizamnameyi nakl itmekde bir mahzur</p>	<p>Osmanlılar meyanında bulunan dalkavukların Avrupalılar veyahut mağazan pitrosun muharririn mensub olduğu Fransızlar arasındaki dalkavuklardan çok veyahut az olduğunu takdir ve ta'yibinde biz de aciziz. Fakat şurasını biliyoruz ki: dört yüz senedenberi Avrupa kıt'asının kalbgahında yerleşmiş olan Osmanlıları hala tanımamak, ve bununla beraber, iktiza itdikce, hakkımızda bin dürlü esnadlara, iftiralara kalkışmak şerefini avrupalulardan başka hiçbir kavm haiz olamamıştır. Bunu ise < Avrupa türkistanı bilmez > unvanıyla neşri mukarrer olan mukavelemizde beyan ve isbat eyliyeceğimizden, burada tafsilat zaide etyanına hacet göremedik.</p> <p style="text-align: center;">Fıkıh Nazarında Arzın Küreviyeti</p> <p>Tarifine lüzum yoktur ki: Amerika'nın keşfinden sonra dünyayı devr-i müyesser olarak, arzın küre olduğunda şübhe kalmadı. Halbuki arzın küreviyeti Müslümanlar indinde amerikanın keşfinden sekiz yüz sene evveldenberi malum ve musaddık idi. zira ulema-yı fikh hissiyat-i arza müteallık mesailde</p>
---	--

<p>görmezlerdi. Biz ise elde mevcut olan ve hatta ekserisinin nühası nadir bulunan pek çok Osmanlı tarihi mütala'aya muvaffak olduğumuz halde, altı yüz senelik vekayi melbemiz içinde böyle bir şey göremedik, günler olubda haber virirler ise, teşekkürler takdim ideriz. Sultan mahmud ile halefinin taklibat ve tanzimatı ise böyle mevhum şeylere ladar ta'mim itmemişti, ciddiyetle şâmil idi.</p>	<p>kürüyeti şu suretle isbat ve tayin eylediler: <fetavi-i ziniyede muharrirdir ki: sual – güneş gurub itdiği vakt nereye gider? –elcevab – bir kavimden gider, başkalarına tulu' ider. Bundan başka mesail irsiyedendir ki: biri Isfahanda ve diğeri çinde ikamet üzere olan iki biraderin ikisi dahi , mesela ramazanın ilk günü, güneş doğarken, vefat eylemiş olsa, Isfahanda vefat iden çinde vefat idene varis olur. Sebebi ise güneşin</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-3.Sayı-0053

<p>*88* ihtilaf mutala'adır. İhtilaf-ı mutala'a ise malumdur ki küriyetden neşet ider. İnsan böyle şeyleri düşündükçe frenklerin gafletinden ziyade tefahirine geliyor.</p> <p style="text-align: center;">Tarih</p> <p><Muharririn>in unvanına zeyl eylediğimiz tarifat Hususide mecmu'amızın tarihinden dahi bahs ideceği görülüyor. Bu lafz ise her dürlü ahvâl tarihiyeye şümül ifade eylediğinden, bu babda erbab-ı muta'alaya izahat ile beraber numene arzına lüzum görünmüştür. Malumdur ki: tarih her türlü hakayıkın maruz-ı temaşasıdır, alemin bidayet teşkilinden zamanımıza kadar mürur iden halatın savru – abine-i jenk na-peziri hükmünde olan – sahayifinde münkas ve bedidardır,</p>	<p>Mesela <asurilerin kuşluk ta'amı> unvanıyla bir makale yazubda, ta'amın envaiyle suret-i eklini ve edevat ve edanisiyle sofralarının şeklini ve sofraya oturmaktaki teşrifat ve merasimi tariğ eyliyecek olsak, birkaç asurinin sofrası kurmuşda, kuşluk ta'amı idiyormuş gibi, nazarınızda tecessüm eyleyeceğine de eminiz. İşte, tarih-i vekayi meyyitayı bu suretde ihya idebiliyor, çünkü biz dört bin sene evvel geçmiş bir kavimle hem meclis olubda, zanu-bezanu konuşacağız, dimiyoruz. Anları görmüş ve tanımış gibi, bazı hallerini öğreneceğiz, demek istiyoruz, bu hıdmeti ise tarih ma-ziyade tekfil idiyor.</p> <p>Binaenaleyh bizim <tarih> unvanı altında ara-sıra da vireceğimiz malumat tarihin – merak olunacak suretde hafaya</p>
--	--

<p>zira dünyada hiçbir şey tasavvur olunamaz, ki tarih anı zabt ve ihata, müracaat olundukda, arz ve ira'e itmemiş olsun. Ağır, hafif, küçük, büyük her ne kusur olunursa, tarih anı kayd itmiş, anın mahiyatını, velev mücmel olsun, tayin itmeği kendisi için vazife bilmiştir.</p> <p><mazi medir? – bir mevt idi > kavlini eğer tasdik iderseniz, tarihin de hale ve , daha doğrusu, istikbale nisbetle mevta hükmünde olan ahvâl –i maziyezi arzu idildiği anda isa nefsanane bir maharetle ihya etmek, ve iki bin sene evvel sıbket itmiş bir vak'ayayı, şu anda ceryan eyliyormuş gibi, nazar itibarımız önünde tecessüm itdirmek has-ı icaz-karanesine mâlik olduğunu teslim itmelişiniz.</p>	<p>ve garaibini havi olan – eğlence kısmına dair olduğundan, ümid-varız ki erbab-ı muta'ala mütelezziz ve hoşnud olur.</p> <p style="text-align: center;">İstanbul İmparatorları Huzuruna Dahil Olacak Süferaya Mahsus Teşrifat.</p> <p style="text-align: center;">(Loyt Prant'ın Sefareti)</p> <p>Sekizinci asır miladinin evahirinde tevellüd itmiş olan farasun disponu loyd parant gefrek kont dobranjenin ve gerek almanya imparatoru büyük Avtonun umuru yolunda rum imparatorluğuna vuku' bulan sefaretlere dair ihlafa bir hayli malumat-ı garibe bırakmıştır, ki imparator sezayinin tantana ve debdebesiyle imparatorların merasim-i teşrifatına icrasında – iran mebalâğatını</p>
---	--

<p>*89* andıracak suretde * gösterdikleri hariki natıktır. Loyd parant 948 senesinde vuku' bulan birinci sefareti hakkında diyor ki: <ben yedinci konstantine takdim olduğum gün mülakat salonuna iki harb esirinin omuzlarına bindirilmiş olduğum halde, dahil oldum! Salon gayet vasi' ve müdehheb (mozaik) (*) taşlarla müzeyyen idi. imparatorun tahtı gayet vasi' olarak, dirsekleri makamında olan parçaları altundan – cesamet-i tibbiyede</p>	<p>halde, bazı mengene ve yaylar vasıtasıyla tavana kadar kalkmış olan ma'hud tahtın üzerinde oturuyor! Lakin tavan o kadar mürtefi' idi, ki imparatorla mekaleme itmekliğimiz ancak nara atmağla kabil olabiliyordu. Bu garib mülakattan birkaç gün sonra imparator huzuruna müsvellimi emr etmekle, azimet eyledim. Fakat ibtidaki merasim icra olunmadı. Bu husus birinci defaya mahsus itmiş. andan sonra birkaç def'a daha mazhar-ı mülakat olarak, kendi</p>
--	--

<p>yapılmış – iki mücessem irsalen idi, ki gözleri de kendi kendine hareket eyerdi. Bu tahtın pişgahında ve takriben üç metro uzakda nehasdan masnu’ ve yaldızlı bir şecer görülürdü, ki dalları üzerine yine bu ma’deinde mamul elvan tabi’yelerine muvaffak suretde boyanmuş tuyur-ı mütevvie’ mahsus sada ile ötmekte bulunmuşdu. Tahta takrib eylediğim anda arslanlar hırlamağa, ve kuşlar cıvıldaşmağa başladılar. Bu aralık – evvelce talim olduğumuz vehle – refaketimde bulunan zabitan-ı askerisiyle beraber huzur-ı imparatoride üç def’a zemin-i tazmiye ser-furu iderek, cebin say olduk. Nihayet başımızı kaldırdığımızda ne görsek iyi! Evvelce meşhudemiz olan şeylerin hiç biri kalmamış! Yalnız imparator, ibtidaki elbisesini tebdil itmiş olduğu</p> <p>-----</p> <p>(*) Ayasofya caminin kemerleriyle kabasındaki nukuş ve tasaviri teşkil idenharde taşlara mozaik dinür. Bunlar işkal-i mütenevviide ve ekserisi muk’abdir recac ve zühamdan mamuldür.</p>	<p>azimet ve muhabbetinin kadrini muhafaza idecek suretde irad-ı kelam, ve fevkalgaya izhar-ı tevazu eylediğimdeni pek ziyade mahzuz oldu. Ve bir hayli lakırdı söyledi.</p> <p>Ta’m mülakat salonundan daha büyük ve ta’ama münasib suretde müzeyyen ve kabele bir salonda tenavil idiliyordu. Yerlere şilteler serilmiş, be orta yere semiden mamul ve gayet cesim müdevver bir debisi konulmuş, ve adet belde üzre herkes şiltelerin üzerine oturmuş idi. böyle resmi ziyafetlerde faraş idilen şiltelerin adedi on dokuzu tecavüz itmemek şerait-i teşrifatiyeden imiş. İt’amanın mevzu’ bulunduğu kablur umumen altundan mamul ve fevkalgayeye musanna’ idi. ta’am hitam bulubda nevbet meyveye geldikde, üç kıt’a büyük ve altından masnu’ kablur içinde ve fakat</p>
---	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-3.Sayı-0054

<p>*90* kendi kendine sofranın üzerine itdi. Şöyle ki; bu kablurın kulplarına altun</p>	<p>(patris) dinilen yerli zabitleri gelerek, her birine on ikişer altun ile birer hil’at ihsan</p>
---	--

bendler bağlanarak, anlar dahi sırma iplerle salonun kabasına rabt edilmiş idi. kabanın üzerinde bu marifeti icraya mahsus olan alet vasıtasıyla kablardan kabadan sofranın üstüne indirildi.

Ta'am idiliyorken, pehlivamlar güreşür ve cenkçiler zor-averlik icra iderdi. Hatta bir delikanlı yigirmi dört kadem tulünde ve iki ucuna iki (kovada) çenber geçirilmiş bir direği alını üzerinde mütevazan olarak, tutmakta idi.

Bundan ma'ada Loyd Brant saray zabitanına tevzi'-i mükafat resminde dahi bulunmuşdur. Geniş ve uzunbir masanın üzerine derünlerinde para dolu bir çok kutular dizdiler, ki her birinin ne mikdar meblağı havi olduğunu mübeyyen üzerinde bir de yafta merbut idi. bu masanın bir uzuna imparator otururdu, yanında ve ayak üzerinde duran bir zabıt nail-i mükafat olacak refikasını birer birer çağırır idi. en evvel gelen sarayın baş zabiti olduğundan, ana mahsus olan kutuyu teslim eylediler. Lakin eline almadı, omuzu üzerine koydular. Bundan ma'da dört de cenk hil'atı ihsan olundu. Daha sonra ser-kurna ve müte'akiben baş amiral geldiler, ki bunların hissiyat ve rütbesi dahi birincinin hissiyat ve rütbesiyle müsavi olduğundan, aynıyla anın mazhar olduğu yolda nail mükaft oldular.

olundu.müteakiben emir-i ahurlar ve üçüncü derecedeki zabitan gelerek, her biri kendi dereceleriyle mütenasib olan hediyeler aldılar.

İstanbul daire-i imparatorisinde mer'i olan tuhaf ve garib teşrifat-ı resmiye hakkında mükemmel bir fikr mahsus almak için, İstanbul imparatorlarından (Konstantin porkırojont) ın kalme aldığı kitabı okumalıdır. Mumaileyh 911 senesinde cülus itmiştir.

İstanbul imparatorları takvimlerde muayyen olan eyyam-ı mahsusdan ma'ada günlerde halka görünmezlerdi. Bu vaka'a-i azime yani imparatorun halka arz-ı didar eyliyeceği yevm-i mahsus saatiyle dikakasıyla kahramanlar ve pehlivanlar vasıtasıyla ahali-i memlekete ilan idiliyordu.

Evsat sokaklar süpürülmeğe, ve dükkanlarla hane kapuları enva'-ı şükufelerle donadolmağa başlanırdı.

Şairler ve sazandeler takım takım imparatorların güzergahına dizilerek medayih hakkında nazm ve inşâd idilen destanları, kasideleri okurlar, ve çalarlar idi. hatta bu medhiyeler

Bunlardan sonra yigirmi dört nefer zabıt gelerek, her biri yigirmi dörder altun ile ikişer hil'at aldılar. Daha sonra	
---	--

<p>*91* ğud ve acem ve frank ve hatta ingiltereden dahi gönüllü olarak gelmiş olan askerler kendi lisanları üzere tercüme ve nazm iderek, nöbet nöbet kıraat iderlerdi.</p> <p>Yunan-ı kadimin iranluları takliden icad eyledikleri bir nev' kadifeden muamul sovb kıymetdarı yalnız imparator giye biliyordu. Ve yine iran modası olmak üzere, başına da bir külâh giyerdi ki haremü'ş-şekl ve kumaşdır.</p> <p>Afakı bir daire ve anın üzerinde mürur iden iki kavas mezheb İstanbul tacı idi. bu tacın tepesine bir kere ve anın üstünde bir salib oturdulmuş idi. kenarlarından uzadılmış olan iri daneli iki dizi incü imparatorun şakaklarından aşağı sarkar idi.</p> <p>O anda İstanbul tahtında calis olan imparator meşhur aleksi kommen tasvir olunabildiği kadar her dürlü nizam ve tertibde miarı olan bir cem-i gafirin mürurunu teshil, ve hatta ihsan ve atiyeler ile rüesasını dahi mecbur-ı ita'at iderek, memleketini büyük bir tehlikeden kurtarabildi.</p> <p style="text-align: center;">İstitrad</p>	<p>Karılar, vakdleri duta ihtiyarlar, ve hatta adları insan ve kendileri saba'atden ve bahaimden daha şerir vahşilerde mevcut idi. bu cihetle Aleksis Kommen cümlesini ta'ate götürmemişdi. Hatta müşarünileyhin kerimesi pederi aleksisin hayatına dair yazmış olduğu kitaba ehl-i salib fırkası hakkında şu fikrayı derç eylemiştir ki bu yadigarların mahiyetini tayin ider.</p> <p><franklar kaffe-i bi'l-ittifak yemin dahi itdikleri zaman bir kont gelerek bi muhaba imparatorun sandalyesine oturmağa mütecasir oldu. İmparator latinlerin kibr-i gururunu bildiği veya husus böyle edna bir hareketden bir vak'a-i sakih hudusuna sebebiyet virmemek istemediği için sükut itmiş idi.</p> <p>Aleksi kommen bu harifin dudak kımışdadışına ve ba-husus çehresinin ubusutuna dikkat iderek, frank kontunun ne didiğini öğrenmek için, tercümanını celb eyledi. Fakat tercüman maddeyi istizah eyledikde frank kontu ıslah-ı şikayet göstermedi. Mamafih imparator şu hali hazırından çıkarmayub, misafirler kendisine veda' geldikleri gün, frankdan</p>
---	--

Ehl-i salib tarih-i müta'alasından malum olacağı vechle, bu cemaat-ı kesire içinde kucağında sarılı çocuklarıyla	kendisinin kim olduğunu sual eyledi. Harifi de gah
--	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-3.Sayı-0055

<p>*92* yet ve kıvrana bir türlü şu cevabu viridi. Ben frankım hem de en ski en asılzade bir familyadanım. Ben hiçbir şey bilmem, yalnız bir şey biliyorum. O da şudur ki benim memleketde bir dört yol ağzında bina olunmuş bir kilise vardır, meydan mübarecede nam ve şan frank istıyanlar oraya giderler, bir düşman zuhur için, cenab-ı hakka niyaz eylediler. Bende çok zaman oraya devam eyledim. Ne faşde ki benimle savaşılabilecek bir düşman zuhur itmedi. Fakat imparator-ı merkumun şu barbarca virdüğü cevabı sem'-i nefretle dikilerek, asla mukabelede bulunmadı.</p> <p>(istirdad hitam buldu)</p> <p>Giderek istanbulda teşrifata riayet bir dereceye vardı ki, mesela, kral yaverlerinden biri veya bir mabeynince kendini ifrada karşı mabud derecesinde tutardı. Ve halk ise bir büyük adamın veya husus-ı saraya mensub bir zatın huzuruba dahil olacak olsa, kiliselerde tasavir-i salibiye karşısındaki huzu' perestşikaranelerinden ziyade tezlil ve huşu' izhar iderleri.</p>	<p>Ve merasim teşrifatları ne ise, andan şaşmamışlar idi.</p> <p>Hele vükela-yı devlet arasındaki teşrifat uğrunda o kadar facialar zuhur itmiştir ki tea'didi heman mahal hükmündedir.</p> <p>En namuslu ve en ziyade muhib mülk ve millett geçinen bir adam, ez kaza haysiyet-i arza ashabından birinin huzurunda bir az laleytayn hareket eyliyecek, veya esna-yı rahde tesadüf idübde, selamını almak külfetinden kendisini ve vetecek olsa, o adamın mutlaka bir belaya uğramaklığı mukarerer idi.</p> <p>Fakat dünyada hangi şey olursa olsun, nasab ve nizamını şaşırubda , ifrat ve tefrite uğradığı haldei muklaka anın bir su-i netice hasıl itmekliği tabi'idir. Hangi meclis ve daire-i hükümete gidilse, en evvel düşünülecek şey teşrifat kaidesine hüsn-ü riayet, ve her nerede bulunursa olunan bahs ve mükemmele teşrifat yüzünden görülen ve görülmekte olan şen'iaları nakl ve hikayet itdi. Saray takımı vükela-yı askerın haysiyet-i zatiyelerini muhafaza ile arzu itdikleri</p>
---	--

	gibi, huşu' ve tezlil izhar itmeyişlerini kendilerine bir hakaret ad-iderek, anları da mecbur-ü tevazu ve huşu' itmek için asker
--	--

<p>*93* hakikate şerefini muhafazada sebat iderek, ne imparator idaresine itibar, ne de eski usullerini sektedar eylediler.</p> <p>Hatta bir at yarışında bir asker-i zabitanın atı mabeyincilerden birinin atına müsabakat itmiş, ve fakat bu sabık zabitan süvarilikden ve binaenaleyh saraya mensub bir zat vacibü'l-ihiramın kader ve menzeletini mülahaza itmeksizin, mehmiz zan-ı ikdam ve isti'cal olmaklığından neşet eylediği, ve ba-husus o sayakda bir bencilliği kazandığı için, zat-ı muhterem askeri rütbesinden mahrum itmeği murad ile, imparatorudan irade suduruna muvaffak olmuş, ve halbuki bir asker için süvarilikde maharet mucib nekal ve ukubet değil, şayan-ı sitayiş ve mükafat olmak lazım gelürken, bunun aksiyle mücazat gelmiş, ve en sonunda, mabeyincinin başı kesilince fitne sükunet bulmamışdır.</p> <p>Tarihlerimizde meşhur olan vekayidendir ki: Osmanlılar istanbulu feth ile, şehrin ortasına kadar yürüdükleri halde, kostantiniyye vükelası Osmanlıları def' itmekliğin</p>	<p>ğından, iskemlelerle birbirini kırub, geçirmişlerdir, ki lisanımızda iskemle göğası diyü şöhret bulmuşdur.</p> <hr/> <p style="text-align: center;">Teracim-i Ahvâl:</p> <p style="text-align: center;">Hasan Sabbah</p> <p>Mütekaddimin ve mütehayyirinden faziletle mağruf olan zevatın ahlaka numune-i imtisal olmağla layık gördüğümüz ahvâl-i hususuyelerini tahrir sırasında maharet-i ebles-pesendane ile meşhur ve nevi'ler şahslarına münhasır olan nadire-i şenaatden bazı eşhasın bu nüshamızda bu takımın şena'yi Hasan Sabbahın tercüme-i halini tahrir-i şüru' eyledik.</p> <p>Hasan Sabbahın zuhuruna kadar güzran iden müddet ve ahvâline dair gerek islam ve gerek frenk tarihlerinde malumat-ı mükemmele yoksa da tarih-i zuhuru olan 475 den tarih fevti bulunan 518 senesine kadar geçen malumat-ı mükemmeldir.</p> <p>Merkum dört yüz otuzla dört yüz kırk arasında irakda doğmuş, otuz otuz beş yaşına kadar bir çok yerlerde seyehat iderek, müehhiren muallimi olan</p>
--	--

<p>esbabını müzakere ve müşavere için, Ayasofya da ictima' itmişler idi. bir askeri ser-gerdesinin hazinedarın üst tarafında bir sandalyeye oturmaklığı diğerinin azimetini tahrik ile, niza' sebep olmuş, ve giderek goğa cesamet peyda idüb, saç saça baş başa gelmekliğine de kalmalı-</p>	<p>Abdülmelik dinilen mezhebi ihtiyar ve kabul itdirdi.</p> <hr/> <p>(*) milel ve tahl ve şüruh muvafık vesair kütb-ü kelamiyede mufassalen muharrer olduğu üzere ismailiye diyü cafer-i sadıkın oğlu ismailin</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-3.Sayı-0056

<p>*94* zuhurundan iki sene mukaddem bir takrib ile selçukiyeden Alparslan ve Melikşaha otuz sene vüzarat itmiş olan meşahir-i vüzera-yı islamiyeden nizamülmülk e intisab iderek, her fitne ibraz eylediği kemal, ve ba-husus izhar itdiği zühd ve nakvi sayesinde - müşarünileyhn nezdinde fevkalgaye makbul olarak, hatta kendisini Melikşaha dahi takdim itmiş, - müşarünileyhn huzurunda girüb çıkmağa, ve memulü vehle, iltifatına mazhar olacak yolda anı dahi iğfale fırsat-yab olmuşdur.</p> <p>Hasan Sabbah nizamülmülk ile padişahı izharından hali olmadığı diyanet ce'liye ve ulum ve maarif-i garibiye ile iğfale muvaffak olduğu halde nizamülmülkün damadı olan ve fetanet vekayasında imsalı nadir bulunan eb müslim hafirin bin dürlü rib ve riyapoşideleriyle setr itmek istediği desais-i ibliskarenesine</p>	<p>Dinderane tervich meramını muceb olacak vesaili istihsale kadar vakt ve fırsat kazanmaktan ibaret olarak, maksadını ise gerek kendisini ve gerek sultan ile sair azağımı iğfaldeki devam ve muvaffakiyeti sayesinde yakında icraya kıyam ve mübaşeret itmekliği ihtimalden baid olmadığını, ve huruvu halimde kopacak fitnenin bir çok seylaba-i havn ile bertaraf olabileceğini beyan ile, Hasan Sabbahım etvar-ı caliyesindeki emniyet nizamülmülk gibi fetanet ve irfan ile meşur olan bir serveri ihtarat-ı vakı'anın ve hemmiyatından neşet eylediğine kail itmiş, ve binaenleyh damadının hakayık-ı beyyina olan şu vesayasını Hasanın nezd-i padişahide haiz olduğu taltif ve rağbeti istirkab eylemesi gibi bir fikre zahib eylemiştir!</p> <p>Mamafih ebu müslim sırasını düşürdükçe ihtarat vakıasını pederine</p>
---	---

<p>kuvve-i zana ve irfan ve ba-husus hareketini tecessüsdeki dikkat ve ma'an sayesinde layıkıyla vakıf olarak harifin mekayidine meydan virmemek azmine düşmüş idi. Ebu müslim Hasan sabbag hakkında ha bir takım imarat-ı kuvveye hasıl itdikden sonra , bir gün kaim-i pederi nizamülmülkün nezdine giderek, bir çok mukaddemat-ı hakimane ve emsal -i tarihiye bast-idildiğini müteakib, Hasan Sabbahın takvasına itibar itmemesini ve ihzar itdiği tavr</p>	<p>tekrar ile harigim def' esbabını istihsale çalışır, ve halbuki ifadamın aksine tesir iderek, Hasanın gittikçe rağbet ve haysiyet bulduğunu gördükçe harif hakkındaki gıybet ve şiddetini artırır idi. fakat Hasanın desayis ve şeytandaki maharetini bildiği cihetle, hakkındaki su-i zannı kaim-i pederden ma'da kimseye açmamış, ve hatta evvelki tarz-ı riyatını dahi bozmamış idi. nihayet ebu mislim bu dâhiye bir panun mahvına bizzat kendisi teşebbüs iderek, bir takrib Hasanı öldürmeğe karar virdi.</p>
<p>(*) emametine zahib ve imam musa kazımın ve evladının imameti münker olanlara itlak olunur. Bunlarda mani ile batiniye namlarıyla birkaç fırkaya ve bu fırkalarda diğer namlarla bir çok şubeye ayrılırlar.</p>	

<p>*95* ne çare ki Hasan Sabbah kendisinin mazmarını keşfe kadar olan ezkaya ile izhar itdiği riyakarlığa hakikat manası virmekte olan sufuvet kalb ashabını layık oldukları mertebelerde takdirde maharetli bulunduğu, ve belki bir daireye intisab itmezden evvel, kaffe-i has-ı şeytaniyesine müracaatla, o daire-i halkının ezkiya ve asfiyasını hade-i im'an ve imtihandan geçürerek, ana göre hareketi ikdam ve caibden mumaileyh ebu müslim Hasanın idamını tasmim</p>	<p>cak budur.> demişdi, halbuki mustansırın maksadı başka, Hasan Sabbahın emeli bütün bütün başka idi. Mısırdam çıkdıktan sonra şam ve diyarbakir taraflarını dolaşarak, bağdada, ve oradan da horasana, ve andan kaşgar a ve maveraünnehir e seyahatle, gezüb dolaşduğu yerlerde muhakeme-i fikriyeden aciz olan sa'afı ümmeti ihlal, ve mezhebi batilini tevcih ve neşre ikdam iderdi.483 tarihinde (alamut) (*)</p>
---	---

<p>itdikden sornai hareket ve muamelatında edna bir reşte-i iştibah virmeyecek ladar ıtrad ve ihtiyat itmişken, nasılsa, yine bir şüpheye düşerek, bir gece nizamülmülk daireisini terk ve bir takrib karar eyledi.</p> <p>Hasan Sabbah böyle bir şübhe ile ebu mislimin hançer-i adlinden kurtulduktan sonra, muallimi abdümelikin nezdine azimetle, esbab-ı hurucunu müşavere ve tasmim iderek, mezheb-i batilini tesadüf ikna' ideceği iki sene kadar mütemadi dolaşub Mısır a gitdi.</p> <p>Orada ise ululardan Mustansırda mülakat iderek, mumaileyhi meramını tervich pek ziyade müsaid bulduğu gibi, Mustansırda halkı kendisinden biat itdirmek için, böyle bir cerbezeli sahib-i da'vata muhtaç idi. hatta Hasan mustansır ı temin için <ya siz vefat idecek olursanız, kimi imam tanınmalı?> didiğinde, mustansır da oğlu nizari göstererek, <benden sonra halka imam ola-</p>	<p>kal'asına dahil olmuşdu.</p> <p>Hasan Sabbah bu kal'ayı gördüğü gibi, işine aluvireceğini anlamış ve kendisine, mukarrer hükümet eylemek üzere intihab itmişdi. Hususen halkının akide ve meşuratını istihraç eylediğinde, fikr ve heveslerini kendi arzusuna mütemail bulunduğundan, orada ikamete karar virdi, ve adet-i melufesi üzere daima salaj ve takva-yı izhar iderek, ve savfiyane harikalar ve imamlar giyerek, şeytaneti şahane bir tavr ve kıyafet ile icradan hali olmazdı. Bu takrib ile binlerle Müslüman, gizlice kendisine itba' eylediğinden, cemaati maksadını ilana medar ve kendisine kuvvetü'l-zahr olabilecek bir raddeye baliğ oldu.</p> <hr/> <p>(*) bu bir kal'adır ki kazvin eyaletinin garb tarafında semin nehriyle sultaniye arasındadır. Hasan sabbag 246 da bina itmişdir. Aslı (alamut) dur.</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-3.Sayı-0057

<p>*96* alamut kal'ası o zaman şerefşah caferinin zir-i hükmünde olarak, tarafından mansub olan müteslim ise, bir memleket umurunu idareye kafi cerbeze ve iktidara malik olmak şöyle dursun, adeta behala-yı rüzgardan bir harif olduğundan, Hasan Sabbahın</p>	<p>Hasan Sabbah bu vehcle kal'aya malik olduğu günden itibaren tasmimatını icraya mübaderetle, dolaştığı memalikin her birine emir namerler istar idereki mezheb-i batlini kabul iden evtanetinden işe yararlarını celbe ibtidar eyledi.</p>
--	--

<p>arayıŖ-i riya ve takvasına halkdan ziyade itimat-ı samimi hâsl eylemiş.</p> <p>Hasan mana-i zamirini faale çıkarmak mevsimin hulul eylediği bir günde mütesellimin huzuruna girerek, selam virdikten sonra, artık burada işin kalmadı, bu kal'a badema benim zir-i idare ve hükmümde bulunsa gerekdir. Fakat sana bir saat mühlet virdim, emvalini toplat, beğendiğin yere git. Dimiş idi. mütesellim ise Hasanın bu sözlerini latifiyeye haml ider, ve bu yolda ahmaklara mahsus olan bir çehre ile güler idi.</p> <p>Fakat Hasan her vakit ki tavrının fevkinde bir mekanetle has-ı itba'ından birine, < var, halka ilan eyle, işte, ben kal'aya malik oldum> diye hitab ve emr eylediğinde, mütesellim bu sözlerden bir gerçeklik his idereki – siz ne yapıyorsunuz dimekle ağaz iylediği sırada mütesellim mahmud u yakapaça memleketden dışarı itdiler.</p>	<p>Hasanın alamutda ilan-ı hükümet, ve memalik-i islamiyeye evamir irsal eylediği haberi nizamülmülke vasıl oldukda, damadı ebu müslimi – tayyinat-şinaslıkdaki fetanetini takdir ve teslim ile – kal'anın muhasarasına kifayet idecek mikdar askere serdar iderek, sev eylemişdi.</p> <p>Hasan ise uğrayabilmek ihtimali olan her balanın def'i esbabını evvelce tedarik itmedikçe hiçbir Ŗeye teşebbüs ittmemegi, Ŗi'ar idinen mülainden bulunduğu cihetle, hasmının tedabirini neticesiz bırakacak, ve binaenaleyh tazyik muhasaradan kendisini kurtabilecek suretde bir tedbir-i ibliskaraneye teşebbüs eyledi. Şöyleki: kal'anın muhasarasından evvel idare ve irsal için celb ile, usul-ü mahsusasına tevlike güğercinlerden birine mektub rabt iderek, uçurmuş, ve güğercin mesken-i kadimine rücu' eyledikde, mektub fedainlerin eline geçmiş idi. açub mealine mutalla' olduklarında emr olunan hıdmetin icrasına her biri iddia-rı ricac itmeğe başladı. Hıdmet ise nizamülmükü idam</p> <p>(mabadı gelecek nüshada)</p>
<p>*97* İngiltere devletinin borcu takriben yüz seksan milyon kese olarak, bütün İngiltere memleketinde tedavil iden</p>	<p>Beş vapur makinesi mevcut olarak bu sayede vücuda gelen malumat mesai-i beşerle hâsil olacak olsa, yüz doksan bin</p>

<p>İngiliz meskukatının kıymeti borca tahmin on milyon kese olmasından, duyun-ı devlet-i nükud-ı memleketden on dokuz katı mikdarında bulunur.</p> <p>Avrupada mevcut olan tiyatroların mikdarı bin beşyüz dokuz kıt'adır.</p> <p>İtalyada yigirmi beş milyon nüfus olduğu halde 347 – Fransada otuz altı milyon nüfus bulunduğu halde, 337- ispanyada on altı milyon nüfus mevud iken, 160 – almanyada kırk bir milyon nüfus bulunurken, 191 – Avusturya da otuz yedi milyon varken, 150 – rusyada yetmiş milyon ahali bulunduğu halde, 44- ingilterede yigirmi milyon nüfus mevcut iken, 288 – memalik-i osmaniyede otuz milyona karib nüfus varken, topu sekiz kıt'a tiyatro vardır.!</p> <p>İngiltere memalikinde buhar kuvvetiyle idare olunan makinelerin mecmu' kuvayı müteharrikesi üç yüz milyon bargir kuvvetine müsavi olarak, kerre-i arzda mevcut olan insanların cümlesi İngiltere fabrikalarında istihdam olunmak üzere lazum gelir.</p> <p>İngiltere de (vimfralin) namındaki iplik fabrikasında yedi bin amele müstahdem ve yigirmi</p>	<p>adamın mezkur fabrikada istihdam edilmesine mütefakıdır.</p> <p style="text-align: center;">Fıktrat-ı tarihiye</p> <p>Abbasilerin sahib-i davatı olan ebu müslim Horasani, ki islam arasında zuhur iden hüccac menş zulmünden biridir, abbasilerin takviye-i bünyan devleti yolunda itdiği muharebelerde dökdüğü kanlardan ma'da, eli bağılı olarak altı yüz bin adam idam eylemiştir.</p> <p>Abdullah bin el-mübarekden, hüccac ile ebu müslimin farkları nedir, diye sual olundukda – ebu müslim, bir kimseden hayırlıdır, diyemem, lakin hüccacın şeri andan eşna'dır.</p> <p>Merkum ebu müslimi abbasilerin ikincisi olan mansur sofrta başında ta'am itmekde iken, huruna celb iderek, bazı şiyetini teadad, ve bir çok ityabdan sonra ihfa itdiği adamlara işaretle ibtida bir kılıcda bacaklarını bicdirdikten sonra, her uzuv bedenini birer birer kat' itdirerek idam itdirmiştir.</p> <p>İslamda en evvel sultan lafzıyla yad olunan meşhur (sultan mahmud gaznevi)dir</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-3.Sayı-0058

İlan-ı Hususi

Muharririn on iki cüz'ü bir senelik itibar olunarak, müşteri olmak isteyenler için fiyatı seneviyesi otuz altı gruşdur. Taşralar için – sağ akçe olarak – altı guruş bu sene ücreti cam olunur. Merkez idaresi bab-ı ali caddesinde 2 numarolu tasvir-i efkar matbaasındandır. Mektub ile mahallerini tayin ve fiyatını bu sene pulu olarak melfuzen yahud sair suretle irsal idenlere beher cüz'ü çıkdıkça bu sene ile gönderilecektir. Münferik olarak bağçekapusunda Hasan ağa ve bab-ı ali caddesinde Toros ağanın dükkanlarıyla köprü başındaki gazete barakasında vesair mahallerde satılır.

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-4.Sayı-0059

Birinci Cild

bir nüshası 4 guruş

birinci cüz'ü

Muharrir

Edebiyat, sanayi', bedayi', ahvâl, tarih, coğrafya, seyahat vesaireden bahs ider, ve on iki nüshası bir senelik itibar olunur mecmu'adır.

Muharriri: T. Ebuzziya

Elfuzuli'l-ilm leyse'l-fevzeli'l-'ilm

Mündericat

Mükâtibât-ı siyasiye: ikinci mektub –muhteri'ât-ı bedia: Tıbaât (ma'bad) – zeka-yı hayvanat: kelb (ma'bad) – âli-cenâbane bir hareket – mütenevvi'a – tarih: İstanbul imparatorları huzuruna süferaya mahsus teşrifat – teracim-i ahvâl: Hasan Sabbah

Bir muharirrin azemet ve sefaleti –edeba-yı hükemadan meşhur (jan jak russo) nun mısralarından mabliye dair bir mütalaa'namesi – bir muhavere : inşa-yı atik meraklısıyla edebiyat-ı cedide taraflısı beyninde – zeka-yı hayvanat: kedi- tarihinden iki fıkra yahud meddahane ile sıdk – lügat tarzında kitab yazmak – teracim-i ahvâl: Hasan Sabbah

İstanbul

Maarif nezaret-i celilesinin birinci def'a tab' olunmuşdur.

1293

Tasvir-i efkar matbaası – bab-ı âli caddesinde numero 2

<p style="text-align: center;">Muharririn Müşterilerine İhtar</p> <p>Muharririn kablarna bu yolda mevad- mütenevvia be ba-husus tarihçe-i müsbet olan veka'yi –i sahiye ve garibe derç ilişmez in hükümetini birinci cüz'ü kabında söylemiş idik. Ve bu iki asar-ı mütenevviayı cami olan kablur senebi yigirmi dört sahife hasıl-ı ibarat olacak bir cildin ahirine ilace idiliyor ise oldukça mutalalaya diğer bir zamime-i malumat olur. Binaenaleyh şu samimemeye ehemmiyet virenlerin kablurı muhafaza itmelerini ihtar ideriz.</p> <p style="text-align: center;">Malumat-ı Tarihiye</p> <p>Hulefa-yı abbasiyanın üçüncü Mehdi halife zamanında * 159 * da horasanda mukanna' didikleri harif zuhur eylediler, ki alçak boylu ve bir gözü kör idi, ve altundan bir yüzlük yapdurup anı takındığı için mukanna (*) tesmiye olunmuşdu.</p> <p>Merkumun ismi ita olarak, fakat teb'ası beyninde hekim diye yad olunur idi. bu mukanna' – haşa haşa – dava-yo el-vehit ider, ve fakat bunu en ziyade muharrem esrarı</p>	<p>Olanlara söylerdi. Ve cenab-ı hak ibtida hazret-i ademi halk iderek, andan sonra da ebu müslimi yaradub anın suretine intikal eyledi. Ve nihayet kendisinden ötürü – haşimin suretine girdi, dir idi. kendisine secde iderler ve muharebelerinde < ya haşim, senden meded!> diye feryad ve istimdad eylerler idi. giderek cemiyeti vesa'at bularak, Horasan muzafatından olan (Kiş) taraflarında (nesrtam) ve sincard) kal'alarına tahsin eylediler. Ve o sene Horasan valisi bulunan meşhur hamid bin kahtıyanın vefat itmekliği bunlar tezyid kuvvet itmelerini intaç ile enva' şekavete cür'et-yab oldular nihayet 161 senesinde Horasan valisi bulunan mazin müslim azim bir ordu ile mukanna' üzerine yürüdü ki ser-askerini ifham cenk-avran islamdan saidü'l-hars idi.</p> <p>Fakat ser-asker müşarünileyhh muhasarada şiddet gösterdiği cihetle, takatleri kalmadı. Otuz bin kişi birden teslim oldu. Mukan'at yanında ise topu iki bin kişi kalmış idi. mukavemetden meyus olunca, kal'ada bulunan</p>
--	--

Muharrir

Edebiyat, sanayi', bedayi', ahvâl, tarih, coğrafya, seyahat vesaireden bahs ider ve on iki nüshası bir senelik itibar olunur mecmu'adır.

Birinci cild

gurre-i rebîül-ahir

dördüncü cüz'ü

Bir Muharririn Azamet ve Sefâleti

Şu unvanı ekmiş olan makale-i atiye <volör> yani hırsız ismindeki musavvar bir Fransız gazetesinde bundan dört sene mukaddem Fransa edeba-yı meşhuresinden (jol jan) (*) tarafından neşr-olunmuşdur.

Bunu tercüme ve neşri dışımız, zat-ı maddenin şayan-ı itibar olmaklığıyla beraber, Avrupa erbab kaleminin, bahusus ikdamı dinilen encümen-i danış ve irfanın en benam azasından bir edib sahib-i kemal, bir vak'ayı tasvir ve hikayade, ittihaz itdiği üslüb-ü edebi erbab-ı muta'alaya irae fikrinden neşet itmiştir.

Makale bir vicdan-ı safdan inb'as iden infi'alat rakike ve müesserenin mahiyetini gösterir bir yolda gayet sade el-faz ile yazılmış olduğundan, b, de tercümede mümkün olduğu kadar, muharririn insicam-ı efkarını muhafazaya itina eylediler.

büyük , adi bir vak'a hikayede bile, riayet itdikleri zerafet-i acz-karaneyi tefhimdir. Ruhunuzu sıkarsa bile, makaleyi tekmil okumuş külfetini ihtiyar itmeniz tavsiye ideriz. Muta'lada biraz devam itdikçe, bu his-i münfü'alanın bir derece daha kabarub, kabına sığmayacak bir hale geleceğinden eminiz. Hele hiç şübhe yokdur ki, ikinci sütunun nihissiyatine doğru iddiğinizde, yukarıdan biri insaniyet, hayat, memmat hakkında birbirine muhalif binlerle efkar ve mülahazatın tehacimiyle galeyana iden fikriniz birden bire sükunet peyda idecekdir. Hayret ve teacib-i hasıl itmeğe başlayacaksınız.

Hele garabet bundadır ki inkibasından inbisata, inbisatdan hayrete inkılab iden kalbiniz beş hafta sonra sizin de idrakinden aciz kala -

(*) jul jank geçen sene vefat itmiştir.	
---	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-4.Sayı-0061

<p>*98* çağınız suretde, bir gurur peyda idecek! Lakin bilmiş olunuz ki gururun muakkibi hecalet ve nedametdir.</p> <p>Binaenaleyh, bir dakika mürur itmeden, elinizi kemal şerm ile nasiye-i tefekküre vaz' iderek, vicdanınızın bu his nabecasından mahcub olmaklığınız mukarrerdir. Zira beni beşerden bir acizin – gıpta –keşleri – indinde dünya ve mafihaya bedel olan – seksan sene ömr içinde hâsıl itdiği şeref ve şöhet ihraz itdiği tefrid ve azimetin nihayet kendisi için bir hüsn-ü akıbet tehiye ve temin idememiş olduğuna itla' ile, insanın tul-u hayat ve iktisab-ı azimete değil, devam-ı saadete ve her dürlü münasebetle muhtaç olduğunuz ister istemez itiraf ve teslim ideceğiniz işte makale:</p> <p>Bir Muharririn Azamet ve Sefâleti</p> <p>< Henüz on beş gün yokdur ki – yani şitanın hala devam itmekte olduğu şiddetli günlerinden birinin donmuş bir zulmetle sıklet bahş afâk olan sabahında – bir biçare muharrir, seksan yaşuna pekde uzak olmadığı halde, gureba hastanesinde tesir-i bürudet ve fert sefaletden vefat ider.</p>	<p>idi (*). Yalnız ihtiyar ve hasta hal bir kadıncık, hem eşin riz-i hasret ve hem de bi-takat olduğu halde, cenazeyi takib itmekte idi. ne de çabuk götürürdüler! Acaba insan ölüsü o kadar menfur bir şey midir ? Hayır.</p> <p>Deran uzadı, gitdi. Bir dua han, bir mezendize yok! Açılmış olan hafre-i musibete kaldırub virdiler! O kadar faci' ve karışık bir suretde ki fezeyihi, fezaili, ızdırabı, sancırata, nisyani, mahviyeti, velhasıl bir fakirin son sermayesi olan sair bu gibi ahvâli birbirine karışdı.</p> <p>Faraş-ı musib – veya tamir-i aherle pester rahat-dan çıkar bilür çıkarılmaz, def'inde bu derecelerde isti'cal olunan şu adam meşhur idi. ismi yüz binlerle cildlerin üzerinde hürmetle yad olunur idi. zengin idi. hatta zenginden daha bahtiyar idi.</p> <p>Halk-ı mahsuldar bir beyyine sahib olan bu mes'ud adamı hüsn-ü kabul itmişti. Kendi ağır yürür, mizacı hafif kat'a zamet çekmeksizin yazar, fikrine savbet vir</p> <hr/> <p>(*) (o yer dünyaya git orada mesud-ı evvel bizi de saadetlü beğle) mealinde</p>
--	---

<p>Ne bir dost var! Ne cemaat!</p> <p>Ne de ahbab!tenha, sükut. Hatta gelüp geçenlerden cenazeyi görenler son vazife-i dünyeviyi ancak ifa idebilürler.</p>	<p>Latinceye bir duadır ki hristiyanlar esna-yı radde cenazeye tesadüflerinde okurlar.</p>
---	--

<p>*99* meksizin icad ider, hatrına varid olan bir hayal derhal teşkil eyler, yiğirmi dakikada bir hikayenin esasını tanzim ider, yiğirmi dört saat rağbetleriyle kendisini bahtiyar iden erbab-ı muta'lsnın nazar-ı kabulüne arz eyler.</p> <p>Mareşal de De-Saks doktor Seyana <aziz dostum , bir güzel rüya gördüm, lakin yazık! Ölmek lazım geliyor!> demiş idi.</p> <p>İşte infa'alat-ı vicdanenin şairane ve hekimane her bir hissiyle kendisinin iktisab eylediği lezzetden alemi dahi şirin mezak iden bu mes'ud adamın hayatıdahi bir güzel rüya idi.Bizim zannımıza kalursa, (fuborg sen antuan) da doğmuştur,*) zira şive-i lisani ve evza' ve etvarı orada perverş bulanlara mahsus olan yolda idi, zira söylediği gibi yazar , ve anın yazdığı sözlerle kapucu ve ebe karı ve bakkal ve robacının tarz-ı ifadeleri beyninde bir fark görülmez idi(*) İşte mesi kadınlar bile bu muharririn lisanına vakıf olarak, eserlerinde zerafet, lezzet, rumuz, nekat buldukları cihetle, itibar iderler idi.</p>	<p>Meseşa, bir karakol hane görür idiniz ki elif-bayı ikmal itmiş bir çavuş kendisine nisbetle cahil kalan dört neferciğine müteveffanın < köy papası > veyahut <bir çocuğa on yedi baba > unvanlı hikayelerinden birini okur, dinletür idi. hanımlar: bu efendinin zerafeti, zekası adeta şu halkda kemal-var dirlerdi. Efendiler: ne iyi muharrir! Diye takdir iderler idi.</p> <p>Zira sunuf-ı mütenevvi'adan bir çok halk kıraathanelere şitabla, asar bu derecelerde bir bereket olan bu muharririn dört cildi birden çıkan hikayesini alır, ve irtesi güne kadar okur, bitürür herkes kendine göre bir şey anlar, ve herkes muharririn azametini teslim eyler.</p> <p>1715 senesinde <çavuş oğlu> ve <kırmızı fesli > ve <kont avri> ve <yüzbaşı papas> ve köy papası> namındaki hikayelerle ezberden yapılan pek çok genç görürdünüz. Paris e gelüb de tekrar avdet iden vilayet halkının hekbelerimde nevale yok idiyse de, mutlaka,<bir büyük papasın gençliği> ismindeki hikaye bulunurdu.(lösaj)ın</p>
--	--

(*) paris haricinde bir varoşdur.

(*) ekseriyet üzere bu takım esnaf zikir olunan (sen-antuan)	<topal şeytan> hikayesi için
--	------------------------------

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-4.Sayı-0062

<p>*100* iki gencin kılıç kılıca gavga itdiği gibi, bu zatın <marki dolar apiri> paris ikizleri><ve kırmızı jul>hikayeler için dahi çocukların saç saça baş başa gavga itdikleri görülüyor.</p> <p>Bir yerden gúzar eylese, herkes birbirine: işte odur! Odur! Dirler, ve bu işaret kendisini ilâma kifayet eyler idi.</p> <p>Kızlar anı görünce, uzakdan yürek titredir, karılar mütebesamane teşekkür eyler, piran- kemal inbisat ile varub, altı sıkarak, izhar-ı mahzuziyet iderlerdi. Hele < manyo kaim peder><matiyonun yeğeni> ve bir < haydudun ser-güzeşti> ser-levhalı hikayeleri bir sene müddet bütün paris halkının asabını göstermiş idi.</p> <p>Sosyalistler meydama çıkar çıkmaz, yer altında doğub yine orada işliyerek ömr geçüren amele hakkında <amele> sernamesiyle bir kitab yazmış, ve mesele-i münazi' fihayı hal-itmeğe çalışılmışdır.</p> <p>Bir hikaye-i nevisin bu gibi mesail-i cedideye karışmasına ta'cib itmeyiniz, zira her sınıf ahali-i indinde bu derecelerde makbul ve mesmu'l-kelam</p>	<p>lıkda dergi-i sefirata varan efkar-ı mutazada erbabının cümlesine beğendirmişdir.</p> <p>Lakin bizim hikayemize bakub da, asarının bu vechle gitdikce ehemmiyet-i peda eylemesinden muharririn dahi gitdikce ciddileşmekde olmasını istidlal itmeksizin! Bu gibi ulviyat efkarı natık olan asardan an vahidde avamın hissiyat-ı şairanesi rütbesinden dahi bir karış noksan kalacak şeylere kemal-i tevazu'yla tenzil itmek şanıdan idi.</p> <p>Hatta <bir bekarın ömrü>, <bir askerin ömrü> ve <genç bir karının ömrü> unvanlarını haiz olan hikayelerini eser-i mebhusu neşr-itdiği sırada ilan itmiştir.</p> <p>Hele lisan-ı avamdan nakl itdiği sözleri tatlılaştırmasına hiç söz yok idi. mesela dir idi ki: <ha! Ha! Sen ipin robakimiz karıcık mı istiyorsun? Hayvan koca salhurda öküz! Darılma, darılma, sende muradına irersek! Ama bu gibi isteklerin ardı alınmaz, bir çaryek içinde senin gibi şu tatlı kamçıya kış salları çok köpekler meydana çıkar.</p> <p>İşte, şu misali <serdar papas> namındaki hikayesinden götürdük. Bu misal badi-i</p>
--	---

<p>olan bir adamın böyle bir meseleye müdahale halinde tesiri görülmek derkardır. Tacib olunacak başka bir şey var: <la-resoreaksiyon> yani (bais-i badelmevt) unvanını virmiş olduğu hikayeyi o suretde yazmış idi, ki ta'side meretebe-i ifratı bulanların, mübalatsız-</p>	<p>nazarda hoş görünmezse de hikayenin ibtidasından biri anın şive-i güftarıyla ülfet idenler-içün hoş görünmekden dahi girü kalmaz.</p> <p>Muharririn bu yoldaki hususat-ı la-abaliyanede cesaretini artırdığı nisbetde karilerini azaldacağı hakkında vuku' bulan ihtarları dâhidir eylerdi. <karbanlar> ve <şimal kalesinin dün jo</p>
---	--

<p>*101* ve anı ve süzet> namındaki eserlerini bu dürlü ihtaratda bulunanlara rağmen, bir hafta içinde neşr-eylemiştir. <millet vekillerinin ve hamilerle Fransa krallarının muhtasiran teracim-i ahvâl> ser-nameli eseriyle < büyük aşiftelerin küçük tercüme-i helleri> unvanını virmiş olduğu kitabı gerek edeba ve gerek politika erbabı tarafından kemal-i tehalik ile yağma idilmiştir.</p> <p>Vah! Biçare rabban! Sana riverol namını viriyorlar! Sen yalnız etvar-ı zamanın hududu haricine çıkaranları tazyane-i lisan ile tedib idiyosak, riverol ise en ciddi ve en müttehiz zevatı bazıçe-i etfale çevirir idi. hatta anın merakı dahi bundan ibaret idi. tebessümü içinde tezyif ve hatta yevm-i mahsusunda tebrikine varanları bile istihza mu'tadu idi. halbuki nişter-i zebaniyle zahmedar olanlardan can acısıyla canına kaskd etmek istiyenlar dahi yine kendisini</p>	<p>-yetcik ser-levhalı eserleri para itmedi, demek oluyor ki bizim azimetli muharrir sağ iken oldu. Bu muharririn bu kadar mahsullü oluşu tacibinizi davet itmesün! O zaman kaleme sarulub, kendisini ortaya atan edeba kendilerini eğlendirüb, akdar itmekle beraber, masrafı dahi yok hükmünde olan bu san'atda bir kere ilk adımı atdıkdani yani alem-i hikaye neviside bir hatva mesafe kat' itdikden sonrai bitab ve tuan kalıncaya kadar kendilerini tutamazlardı.</p> <p>Halbuki rivarol namı virilen bizim rabban o zaman <vodovil>(*) yapan bir muharrirden bahs itdiği zaman şarkıcıların tavşanı namıyla yad eylemişti. Kendisi ise muharririn mantarı ıtlakına şayan idi, zira bir gün mantar fişkırıldığı gibi, bu muharrirrin bereketli zihninden dahi her gice üç dört roman fişkırır idi.</p> <p>Aman yarabbi ben neredeyim nereye</p>
---	--

<p>takdir ve takdis iderek, tehacim gösterirlerdi! Lakin bizim raban bu peresede kalmadı, muhtasır teracim-i ahvâlde mizan ve mikyası bu sübutun şaşırub, bütün alim-i hinde-i istihza ile yüzüne güldüler.</p> <p>Hatta <nen bülü> , <nen ruj> ve <jez ve</p>	<p>gidiyorum? Ne olmağa gidiyorum? Ne şaşkınlık? Ne hayret, ne garabet? Üzerindeki yazıyı el bence meçhul amane işte (milord rofeze)in bir mektubu! Evet, anın! Vallahi anın yazısı (*) mesherice bir nev' tiyatro oyunudur.</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-4.Sayı-0063

<p>*102* ya mektub nereden geliyor? Kim getürdü? Nasıl getürdü? Ya niçün getürdü? Hala bana mektub yazıyor ha ?bana! Benden ne istiyor? Elim titriyor! Kalem parmaklarımdan kaçıyor! Bu mektubun bana nereden geldiğini haber virmeceyekler mi? Ah! Acaba içinde ne vardır?></p> <p>Sahib-i ser-güzeşt mektubun nereden geldiğini bilmediği halde, bu babın nihayetine kadar heb şu suretle perakende ve perişan sözler söyleyüb, hala mektubu açmağı tahattur idemiyordu.</p> <p>Mesela dir idi ki: hasarın saati nisfi'l-leyli ururken, yani nisan ayının bir güzel sabahında bir deli kanlı âla bir kız ihtimal ki yağız veyahut tavrı bir ata binerek></p> <p>Elhasıl bugün nazardan bütün bütün sakat olmuş olan kitabları ne yolda devam itmekte olduğunu görüyor</p>	<p>Sıkılan adam meramü'l-kaza boğmuş olan muharrirleri kat'en sevmez, tahlifliği şathayatı ziyade olanları sever.</p> <p>Vakıa bu babda erbab-ı mütalaanın hakkı vardır, yaşasun ufak tüfek hikaye bazanlar! Koca herifler! Dos-doğru giderler! Giderler, ama sokağı da, sokak başını da bilürler.</p> <p>Üzerlerinde bir temiz ruba bulunacak olsa anın revenk ve latafeti baki olduğu müddetçe a'li ve zerafetle meşhur olan muhafele devamda kusur itmezler, ve mesela (dük düşvavüvazol) (*) gibi zevat-ı âliye ile mülakat idebilürler idi.</p> <p>Biliyorsunuz bu gibi hikaye perdazlar nasıl yetişürler? Anlar en evvel günde yigirmi su (takriben altmış para)ya dağhıyoniler. (*) Devam ile (mösyö devabin) in <zalime> nam mecmualarını mütalaya hasr dikkat iderler. Binaenleyh kaldırım edebasının mev'ud-u telakkisi olan</p>
---	---

<p>musunuz? Böyle yek-diğerini nakz iden sözleri tedkik idecek kadar sahib-i basiret erbab-ı muta'lanın fekdanına zahib olmayınız, zira bu zatın hikayesinde olan tuhaflıklar saatin kaç olduğunu düşünmeğe erbab-ı muta'alaya meydan virmez idi. çünkü bir adam roman okumağı merak itdimi, hangi hikaye nevisin romanları şayan-ı mutala'a olduğunu tedkik ve tefahhusa hacet görmez. Hele canı</p>	<p>(*) dük düşvavazol) on beşinci lui zamanında Avusturya devleti tarafından sefaretle gelmiş ve kraliçeye peyda eylediği ihtisası üzerine memuriyetini terk ile Fransa devleti hadematına girmiştir.</p> <p>(*) bir nev' encümen idi. erbab-ı kalemin serserileri toplayarak oradak şu hane letaifle ve fakat sakılene sürüklenerek vakit geçürürler ve bu takrib ile iskal nasın mizaç ve müşvarına tamamıyla vakıf olarak müehhiren hikaye yazmağa başlarlar idi.</p>
---	--

<p>*103* bu gibi yerlerde sahifelerinin kimisi şarab dökündüler lekedar, ve kimisi lavanta serpindileriyle ma'tar, ve ekserisi tütün zifiriyle mülevvet olmuş olan kitablar bu kesm edebanın iyadi-i ihtiramında dolaşur idi.</p> <p>Arabacı ve işçi mukavelelerinin lisanından sadır olan rumuz ve nekat ile odacı karıların en pesendide zeraferlerinden kopan kelematı oralarda tekrar ile mütelezziz olurlar. Bu mahallerin müdavamları meyanında (patova) ve (argo) yani – afv idersiniz, lisanımızda başka bir kelime ile, tercüme mümkün olmadı - bıçkın lisanı zebanzeddir.</p>	<p>Binaenaleyh, insanın azimeti olsa olsa bu kadar olabilir.. va! Esfa! Ki azimetin bu derecesine varanlarda bir gün düşer! Rabban büyük imparatora nasıl bir hıdmet eylebilmiş olduğunu sonradan haber aldı. Fakat bereket virsün ki ilk mücazatında yakayı ucuz kurtardı. (be-ranje) yi (*) muhakeme iden hükkam-ı rabbanın dahi altı sene müddetle habsine hükm eylediler.</p> <p><Baron vebandi> namındaki hikayesini andan sonra – 1833 – neşr eyledi. Lakin bu tarih şol tarih idi ki bakzakın < mel'un çocuk> hikayesi neşr olunuyordu ki, ve o zaman şol zaman idi ki <vazatrosk> nam hikaye neşr olunurdu.</p>
---	---

<p>İşte, bu meclis-i saflede dahi bizim rabban için <ne herzeh vekildir şu rabban! Allahın bu mahluku canını çıkaracağı vakt mutlaka çılğıncasına görölmeğe çıkaracaktır.> dirler idi. ma-mafih rabban layık bir tavr azimetle diye bilür idi, ki bende bir gün alemi icra itdim></p> <p>Rabban öyle bir gün görmüşdür ki o günde Napolyon gibi bir büyük imparatorun moskova seferi gibi bir büyük mağlubiyetden avdetle cihanın kan ağladığını görerek, meyus olduğu halde, arabası içide – parise girerken – medar-ı tesliyet olarak, okuduğu kitab bizim azimetli rabbanın < madmazel zenanın fütuhât ve muzaffariyat-ı şehvaniyesi> unvanlı eseri idi.</p>	<p>O zaman viktor hugonun <notrdam doparı>sının icazkaraane efkar-ı aliyesi halkı şirin mezak idiyor idi. ve o vakt <namusun cenaze alayı> gibi hikayeler kanlara galeyan viriyor idi! artık bunların yanında <baron vebandi> muharriri ğek aşağı kaldı.</p> <p>İşte düşman böyle olur, işte, sağ iken ölmek böyle olur.</p> <p>Ceza müvekkili insana böyle gelür, böyle</p> <p>(* bir Fransız şairidir hatta vefatına şair-i safvet bile bir tarih söylemişler ki gelecek nüshaya derci mukarrerdir.</p>
--	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-4.Sayı-0064

<p>*104* böyle ceza ider. İnsan hikaye yazacak mı? Düşmemek ölmek, kitabını kendinden sonra dahi öldürmemek suretiyle yazmalıdır.</p> <p>Siz ki benim ve anın eserlerimizi mütala'a eylediniz! Bu biçarenin ömrünü, ölümünü hayretle tefekkür ve andan itibar ve intibah idiniz! Ba-husus anı ihya iden mülkü'l-aklı takdis eyleyiniz, zira insanın ömrüyle saati şu iki lakırdı içinde mahfızdır: hüsn-ü hayat, hüsn-ü akıbet!</p>	<p>güldürmeli , düşündürmeli, meyus itmeli, muhakemat-ı dakikaya mecburiyet göstermeli, vehatta insan kendi hususat-ı vakalından muceb şerm ve 'ari ,ve bâdi-i fazilet ve itibar olan ahvâlde anda görebilmelidir.</p> <p>Berid-i bahtın mersiye-i melalini yazarken, insaniyetin halini tasvir itmiş, bu tarik ile yürekleri sıkılmış, kılub kasaba ashabını bile işmizaze mecbur itmiş.</p> <p>Sonra tutmuş o bed-bahtın sevabkını</p>
---	--

<p>Nasıl bulduğunuz? Didiğimiz gibi değil mi?</p> <p>Koca jul jant; öyle bir suretle yazmış ki, ulvi ve rakik hissiyata malik olan bir hekimden – ömr-nazeninin medar-ı kavam ve devamı olan kuva-yı mafturesini beş on para iktisabı içüni beni nev'inin umur-u müşakasında istimal ve affına itdiği halde, halk 'indinde nazar-ı hakaretle görülen – bir biçare hamale kadar, her kim okuyacak olsa, efkar-ı şairanesinin vesa'at ve rakti nisbetinde müteessir olmak tabi'dir. Nasıl olursa olsun vaka böyle tasvir idiliyor. İnşa ve kitabet diye böyle saf bir yürekden, ğalğışsız bir fikirden sünuh iden sade ve sadeliğiyle beraber fevkalade sözlerle dinür. İşte o dur ki insanı okurlen ağlatmalı,</p>	<p>hikaye eylemiş, fakat o suretde ki her fikrasında yine insaniyete el – konulubdaları yahud mitrabozlarla zahmeler atmış.</p> <p>En sonra da erbab-ı mutala'yı bir bed-bahtın ser-güzeştinden ibr-i tebyin olmağla davet iderek, hekimane bir ahlak dersi virmişdir.</p> <p>Şunu da unutmayalım ki: insan < ben yazı yazdım> dirse, böyle bir şey yazmağa iktidarını göstermelidir, yoksa bizim gibilere edib ıtlak adeta istihraz kabilindendir.</p> <p>Bizde de jul janta muadil birkaç edib zuhur iderse, bizde lisanımızı yazmağa, düşündüğümüzü tasvire , yazdığımızla halkın tesirine, telzizine hadım olmağa muvaffak oluruz, ve ala, fela.....</p>
---	--

<p>*105*</p> <p>Jean-Jacques Rousseau'nun Bir Mütâlaası</p> <p>Edeba-yı hükemadan (jan jak russo) nun muasırı meşhur (kondillak –mabli) nin sitayişini mutazaman yazmış olduğu bir mutala'a namedir ki bir münthebat-ı mecmuasında görülmekle, hulasaten tercüme ve nakl olundu.</p> <p><mütekaddimin siyaset didiğimiz mevadı halkı mes'ud eyliyebilecek bir</p>	<p>Eylemiştir. İşte, bu hadiseden sonra bin beşyüz sene imtidad iden zelam daimi afat-ı kainata müstevli olarak, afitab maarif-i külliye inkişaf, ve binaenaleyh fezail dahi istitar eylediğinden, siyasiyat-ı ebna-yı fezail-i hürriyetden bahrid ve iğfal eylemek san'atına inkılab, ve bu san'ata da sair bir takım şeytan pesend hükümetler ihtisas itmiş idi, ki bu mektub-ı siyasiyenin yetiştirdiği her edib ve müteşerri' müste'id istibdad olanlara – tarik-i azimlerinde bir güne</p>
---	---

<p>preseye vâsıl itmekden ibaret, ve bir kavmin saadetini ise mütehalik oldukları fezail-i ahlak ile mütehad bildikleri için, fezail-i ahlakı siyasetdan hiçbir vakt giç bir suretle ayırmazlardı. Bu sebeble idi ki o vakitin müteşer'ileri vaz' itdikleri kavanini halkın fezail-i arz ve namus, ve ba-husus hürriyetlerini tanıyub, muhafaza eyliyebilmedeki gayretleriyle mütenasib düşürmeği saadet-i imaya kafi ve gafil bir hıdmet ad-iderlerdi.</p> <p>Malumat-ı nase kanun vaz'ıyla iştilal iden felaton ve emsali olan kadema-yı hükema bu babda müttehidü'l-efkar oldukları gibi, o avanda zuhur iden her hekim bu hikmeti es-hareket idinmiş, ve binaenaleyh, Yunanistan ile romanın hezimetlerine de bu hikmetden udul-ı nesib olmuştur.</p> <p>Hususen akvam ve haşiyenin muhacemat ve tahribatı hürriyet ve ihtilaka dahi sirayet iderek, bu faziletlerin bakiye-i asarını bile mahv</p>	<p>meva'ni tesadüf itmemek için – girizgahlar irae, ve akvamı kaide aldatmak yollarını tayin itmeğe hasr-ı efkar itmiştir. Vak'a, bu şüruş içinde yaveri-i fitratla yetişebilen bazı akla ebna-yı cinslerini bir dereceye kadar mislin fezaile sevk ve ağradan girü durmadılar, ama zevallilerin gayret ve ikdamları bir şeye yaramadı.</p> <p>Hususen bu hengame-i fesadın meydan aldığı bir zamanda fazla olarak, birde yeni bir dünyanın meydana çıkması, ve bu sebeble ticaret ve ziya'ın revaç ve terakki bulması sefahatle mala mal olan eski dünyanın ihtiyacatını teksir ile, siyetini tecdid ve tevkir itmiştir.</p> <p>Hususen ümmün küşur keşalık yolunda ve merdane şan ve şeref kazanmak uğrunda yorulmuş olan arzuları bundan sonra ziyet ve sefahat kaşanelerinde enva' naz ve ni'm ile tecdid kuvvet itmeğe başladığından, artık hikmiya -</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-4.Sayı-0065

<p>*106* -ta fezaile, filana vücud virübde, rahatsız olmak istenilmezdi.</p> <p>Çünkü altun ma'bud mutlak hükmünü bulmuş, ve halkın hevesi altub sayesinde icra olunöğa başlamışdı. Vaktiyle asar-ı hekmiyeleriyle iktisab-ı fazilet idilen</p>	<p>Acizane sitayişinde bulunduğum bu zatın ismimi memalidir, ki asr-ı hazırın – yani on sekizinci asrın – evailinde ziyet ara-yı alim vücud olmuştur.</p> <p>Avan-ı şebabında ailesinden irae eline geçmiş olan nükudu pek az müddetde bir</p>
---	--

<p>hükema-yı islafın nam -ı muhteremleri ve asar bir güzideleri kübra meclislerinden hoş-amedguler tarafından müstahzılığa lenver oldu!</p> <p>Şimdi ise bir zat zuhur itdi ki en hakir düsturlarına kadar zayı' eylediğimiz asar-ı kademayı im'an ile tetebbu' eylemek sayesinde unuduğumuz hakikatleri keşf, ve ahlak ile siyaset beynindeki rebata-i tabi'yeyi mevcüdane bir cihed ve ikdam ile tecdid ve ihyaya çalışmakta, ve bu fikr kuvveyi muasırlarına kabul itdirmemek için, uğraşmaktadır.</p> <p>Sahaif-i asarı ise her devrin, her ümmetin hikmet-i tecrübesini mutala'at-ı fikriyesiyle mezin olduğu halde, ire ider bir mer'et-i hakikat-ı hükmünü haizdir.</p> <p>Fezailin seyata karşı mutlakü'l-vuku' olan heyecanı sebebiyle tebyin hakikatde fevkalgaye batş göstermiş, ve enva'ı rezail ve fahşiyat ile elveda olan bir asırda bile kava'id müttehize mebni iman nazarla telakkiye müsteid bazı kimseler bulabilmiştir.</p>	<p>çok kitabla mübadele iderek, parasız kalmış idi. fakat (mazaran) ın (*) akrabsından bulunmaklığı cihetle, kendisini devlet hizmetkarlığı mesleğine icbar itmiş, ve mabeli ise, bu yolda dahi bir tecrübe hasıl itmek maksadıyla, saray hükümdariye müteallik bir hizmeti kabul eylediği halde, o asırca akdem -i vecaibdem madud olan riya ve medhaneyi bir dürlü müşavirine yakışdırmadığından, halkın tehalik-i fevkalade ile rağib olduğu esareti palmal iderek, atıye-i münferide-i kudret olan hürriyetine sahip olmak için inzivayı ihtiyat eylemişti.</p> <p>Mablı için huzur-ı bâli ilelebet temin iden bir hal var ise, o da paymal eylediği sened ve ikbalin, bir daha avdet itmeyecek kadar , kendisinden uzak düşmesi idi.</p> <p>Hususen alemde hiçbir mahkemenin hükmüne muhtaç bir güne davası, ve hiçbir kimsenin</p> <p>(*) mazaran on dördüncü Lui asrında Fransada riyaset itmiş bir kardinaldir ki devrindeki ikbal ve maharetine ve bahuş şöhretine binaen (muharrir)de tercüme-i haline neşr olunmak mukarerridir.</p>
<p>*107* mahsulat-ı fikriyesini taklide veya ahz ve telakkiye mecburiyeti</p>	<p>-cak derecede mütenyane davranmaktadır. Hususen neşriyat</p>

olmadığından, kaffe-i hissiyat ve mutala'atı ile beraber şahsi kendisine inhisar itmişti.

Fikri, kalemi, mizacı zamanının tavr-ı tabiatıyla tamamen zamd düşmemiştir. Edebiyatın şöyle bir eğlence olduğuna zehab itmeyerek efrad beşerin vicdani bir çok hissiyat ve infialatını ve kariha dinilen kuvve-i sanhasını tevsi' ile, esas saadeti teyid için, ittihaz olunmuş, bir vasıta-i celile olduğunu iddia eder.

Dimek isterim ki: memduhum olan zat sözün letafet ve zarafetine kapılmayarak, yalnız fezail ahlaka hıdmet idecek muhakemat dakika ve hükmiyeyi ahz ve kabul itmektedir.

Bu zat belîğ bir sözün ve müteyyin bir fikrin sam'aya değil, vicdana infaz ahkam iderek, fezaili yüreklerde teşebbüsde en kuva ve seri' bir vasıta olduğu iddasındadır. Binaenaleyh memduhum edebiyatı bu yolda hükmiyane istimale muvaffak olmağla, asar-ı edebiyanın ahlak-ı seyeyi mucib olacağı fikrini iltizam ve iddia iden hükemadan intizam itmiştir.

Bu zat düşündüğünü yazmakta ta'cib oluna -

mevkutenin umumi tasdi' eylediğine kail olarak, bu yolda ibraz kemal çalışan heveskaranenin iktisab itdikleri şan ve şerefi oyuncak enva'ından ad-ider idi (*)

Mahdumun asar-ı meşhuresini zirde teadad ile böyle bir vücudun pek çok seneler yaşamaklığını cenab-ı hakdan isti'daya hasr-ı lisan vicdan eyliyelim:

Mabelinin Asar-ı Meşhuresi

- Romalılar ile Fransızlar arasındaki nisbet.

- muahedat-ı düvele göre avrupanın hukuk-ı umimiyesi.

Şu iki efrek tab' zavallı mabelide sekiz ay habse atılmıştı. Fakat bilahire bir Mısırlı tarafından doksanar bin nüsha basdırılarak bir desise ile ve def' paris e idhal edilmiş ve hükümetin ittihaz itdiği tedabir-i şedideye ise umumun tehaliki galin gelerek pe çok nüshası intişar eylemiş olduğundan memnu'iyet-i vakı'a bittabi hükümsüz kalmış ve binaenaleyh bu sayede müellif dahi habsden kurtulmağla beraber tezyid şan ve şöhret eylemiştir.

- yunanlular hakkında mütela'at

- romalular hakkında mutala'at

- esas mukavelat-ı düvel.

- Fransa tarihi üzerine mütela'at

- fen tarih ile tevğıl idenlere vesaya

	<p>- tarih yazmak tariki</p> <p>- esas fezail</p> <p>- cemat-i medine hakkında şebekat.</p> <p>-----</p> <p>(*) Mabelinin bu fikri ilerüde bir makale-i mahsusa ile izah olunacaktır.</p>
--	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-4.Sayı-0066

<p>*108* şehadet-i vaka'ya itibar itmiyanlara asar-ı mecmu'anın mütalaasını tavsiyeden başka diyecek sözüm yoktur.</p> <p>(jan jak russo)</p>	<p>- sanki anda ne var?</p> <p>- öğrenmesi lazım olan şeyler pek çoğu</p> <p>- bende bazen alub, okuyorum, ama mütelezziz olamıyorum.</p> <p>- niçün?</p> <p>- tarz-ı ifadesi meluf olduğumuz şive-i kadime muhalifde, anın içün.</p> <p>- bu dürlü asardan lezzet alınmırsa, asl şive-i kadim didiğiniz tarz sakime benzemedikleri için alınur.</p> <p>- ama, efendim, şerait-i edebede hiç riayet olunmuyor!</p> <p>- şerait-i edebden maksadınız?</p> <p>- canım azacıkda ziynet ve latafete hıdmet, yani tezyinü'l-faza himmet lazım değil mi?</p> <p>- evet- evet, mesela ceryan dem-bahsinde kalbi < burun dinilen uzvu armud şekline karib yumruk kadar bir şeydir, ki sadrın bir az sol tarafında vâki</p>
<p>Bir Muhâvere</p> <p>-İnşâ-yı Atik Merâklısıyla Edebiyât-ı Hâzıra Tarafıslı Beyninde</p> <p>- ne ile meşgulsünüz?</p> <p>- kitab-ı mütela'ayısıyla.</p> <p>- bari yeni bir şey mi?</p> <p>- hayr okçu zade müntesati</p> <p>- canım efendim, bu muamma defterlerini ne karışdırır durursunuz?</p> <p>- hatırımız kalmayacağını bilsem, < anadan doğma imallere tarif elvan-ı kâbil olamaz> le mukabele iderdi.</p> <p>- güya itmediğiniz, değil mi efendim? Bende kendinize alınmayacağızı bilsem, bu saçma mecmu'alarını ezberlemekle</p>	

<p>tımarhanelere girebilmeğe araz-ı istihak arzusunda mı bulunursunuz? Cevabını virir idim.</p> <p>- sizin okuduğunuz yeni şeyler encümen danışe duhul tezkeresi olmaz ya!</p> <p>- olur ya!</p> <p>- moda hükmüne giren tiyatro risaleleri, ha?</p>	<p>akciğeriki kanadı ortasında birinci ile dördüncü kaburga kemikleri mukabilinde bulunur. > ibaresiyle herkesin anlayacağı gibi tarif itmeyübde, sizin nergisiniz, okçu zadeniz, ve yesiniz yolunda, menba'-ı hissiyat ve infa'alât olan fuad irşad mu'tad adamı manend şekl sunuyor bir cesim lahmı-i garibü'l-savrdır, ki cuf-ı sadrın takriben semt-i şimalinde merhume-i enfas zindeki beşeri'ni gid-i sefid unvan-ı akab pikrin mabeyn cenahininde ve azam müteselsile-i zahirden azm-i evvel ve rabi' mukabilinde pençe-i baze giriftar olmuş bir merğ peçe asatbatba-zen ızdırab olarak müstakirdir> diye tarif itse hoş olurdu, değil mi?</p>
--	--

<p>*109* - var ! kırk anbar herkesin anlayacağı yani muhaz fesahat demek olan ilfat sad ki ile tarig itmiş, irad itdiğim misal ise, sizin edib bi himmete , baliğ nükte-pira, fasih muacciz eda gibi acimane lafzlarla vasf itidğiniz, ve benim yad idecek ism bulamadığım menşilerinizin suret-i ifadeleri kadar mu'kad ve muğlağ değilse de, bu da o pederlerin evlad-ı mader bahtaları kabiliyetinden, yani sücu' ve rabt ve meşkul el-mani ibaret ve terhat doludur.</p> <p>- halbuki bu menşilerin asarını tezyif</p>	<p>- kim söyleyecek? Ben</p> <p>- hangisi, bakalım?</p> <p>- işte, (ıtlal) tercümesi göz gezen önünde duruyordu.</p> <p>- ben anı okudum bile.</p> <p>- yeni! Kif ma-ittifak bir sahifesini açayım da bak. Na! Al sana acmane ve acmayane bir eser taklid.</p> <p>< bir saika-i sahife-i zulemate keşide-i hutut ve meşcereyi per (lem'at) eyledikten sonra, önümüzde bulunan bir duhe-i muazzamayı serbihak inkisar ve</p>
--	---

<p>idün dururken, onların şive-i edevlerini taklid kudretini yine onların asarını mutala'a sayesinde haiz olduğumuz anlaşılıyor.</p> <p>- hakkınız var! Eğer kendime kalsa idi, hiçbir vakt gavl-i beyabanı yahud ocak enası ve Çarşamba karısı gibi koca karı hurefatını işitmek isteyemezdim. Ne çare ki sabavetimde kulaklarım bunlarla doldu. Bende elyevm kendimi kurtaramadığım o kerive-i sakamete, yani tarz-ı kadema dinilen afete düşer olmazdım. Ne çare! Kitab yokluğunda anları okuduk, saf ve meccalen olan ayine-i karihamızı anlarla lekedar itdik.</p> <p>Siz takdir itmezseniz de, edeba-yı hazıra içinde takdir, ve hatta >men gayr-i istita't> taklid idenler dahi bulunur.</p> <p>Kim söylemiş?</p>	<p>hubut eylemesiyle, artık orada duramayub, pa-cenban firar olduk></p> <p>< amma yaptını ha! Biz kır anbar yolda lisanın hükümünü bilübde, yazı yazan gerçekden edebadan bahs idüb dururken, altu yüz yıllık fırtuta-i edebin cenin sakıtı hükmündeki bir eserle isbat müd'aya kalkışdınız!</p> <p>- ben şimdiki tarz edebi beğenmiyorum.</p> <p>- insan bu ya, kimi insanı sever, kimi kızını, dirler, fakat bir sizin beğenmemekliğinizle makbul a'ma olan şimdiki tarz-ı edebin fena olması lazım gelmez.</p> <p>- netekim benim tarafdarı bulunduğum tarz kadimde.</p> <p>- hayr, efendim! Siz nergisinizden, ve yesinizden bir sahife açınız, inticab itdiğiniz bir adama veya neş on kişiye okuyalım, eğer anlarlar ise, yüzüme tükürünüz. Bende ömründe yazı yazmamış okumamış bir adam bulurum, kırk anbardan rast gele bir yaprak açarız.</p> <p>O-</p>
--	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-4.Sayı-0067

<p>*110* korum; eğer anlamazsa, bahşımı gaibi derim. Benim, beyhude inada lüzum yok, o sizin ferifte veya meftun olduğunuz asar-u edabayı şimdi bakkallar bile almıyor, çünkü ekserisi</p>	<p>ki savlet ve şeca'atine şirler bile hayran olur.</p> <p>Fenk kediye tahsisi itdiği şu meziyet ve rüccandan dolayı, vuku' bulacak itirazata</p>
--	---

<p>yazma olduğıün, sardıkları peynirleri bile lekedar idiyor.</p> <p>- ne yapayım? Ben okçuzade mi okurum, bir şey anlayamaz isem, eğlenürüm ya!</p> <p>- ben de kırk anbarımı açarım, eğlenmezsem biraz şey olsun öğrenürüm ya.</p> <p style="text-align: center;">Zekâ-yı Hayvanât:</p> <p style="text-align: center;">Kedi</p> <p>Bir oda ve bir yerde doğub, büyüyerek, küçükden biri kendimize eğlence idindiğimiz şu hayvanın zekası hakkında idilen tecarib ve tedkikatı hikayeden evvel, hilkat ve tabi'atına dair bazı malumat virelim:</p> <p>taba'yi-i hayvamatı im'an ile tedkik ve muayene iden hükema kediyi şir ve pelenk gibi seba' sırasına idhal eylemelerine bakılırsa, bu hayvan-ı sağirin dahi anlar kadar meziyeti haiz olması iktiza ider. Arslan ve emsalini kedi familyasından şimar itmışdir , ki bu da kedinin ehemmiyet ve meziyetince arslana faik olduğuna delalet ider.</p> <p>Dikkat itmezseni ki kedi nihayet derecede tazyik gördüğü zaman, o kadcılık cüssesiyle bir derecelerde hiyetlenür, ki o dakikada</p>	<p>ise < kedinin terkiib-i beyyinesini tedkik idiniz> cevabı kafidir.</p> <p>Her an gözümüz önünde duran şu hayvan köpek kadar bir çok nevi'lere ayrılmaz. Ehli ve beyabanı itibar ile iki kısım, ve bazı aklemilere göre birkaç nev' teşkil iderler. Beyabanisi ehli ve mevnasına nisbetle cüssece büyücek, ve insandan mütevahişdir.</p> <p>Kedi ekser hükema 'ında fena bir hayvan olmak üzere mülhata idilmişdir. Öyle bir hayvan ki hazerle telakkiye şayandır, dinilmişdir.</p> <p>Hayvanat lisanından kasalar tertib iden hekim (Lafonten) ekser masallarında mütecessis ve desise-kar ve zebun keş ve hile şiar olan insanları tasvirde kediyi misal getirür.</p> <p>Bu hayvanın şekl ve endamını im'an-ı nazarla müşahede eylediğiniz halde, fevkalgaya ve sab ve çalan ve gayetle mevzunü'l-har ki bir mahluk olduğunu teslim idersiniz. Kedi sebk-i beniye ve tabanları sünger gibi yumuşak ve esnek olduğundan alalâde gezdiği zaman, meşi ve hareketi duyulmadığı gibi, eğerçi bu hal-i tabi'inin fevkinde</p>
<p>*111* bir ihtiyata, yani hareketin</p>	<p>Cildini çağ çak eylemesinde iştibaha</p>

kimseye sezdirmemeğe mecburiyet görübde, yürüyecek olsa, gezdiğini duyabilmek asla kâbil olamaz. Bilekleriyle parmaklarında vücudunu, murad eylediği takdirde, suhuletle kaldırmağa kâfi bir salabet ve kuvvet bulunduğundan, tehlikeli vakitlerde gördüğü şiddet ve yes nisbetinde kuvveti kesb-i ezdiyad iderek, edna bir himmetle düz duvara tırmanarak sa'vd idebilmeğe muktedir olur.

Harekatında muvazeneye o derecelerde riayat ider ki pençesinin arzıyla müsavi ve tasavvur olunabildiği kadar yüksek bir yerde bala fütur yürür, ve şayet düşer, veyahut kendisini fırladub atmağa bir mecburiyet fevkalade his ider ise, yere düşmeksizini yine muvazenesini hasıl iderek, dört ayağı üzerine düşer.

Kedinin kuva-yı ş'âme ve basiresi kuvve-i sam'esine nisbetle az olarak, fakat karanlıkda görebilmek has-ı hilkatdandır.

Pençelerindeki tırnakları sükunetli zamanlarında kısa görünür. Fakat tuhur ve gazab halinde gerinerek pençesini uzatdığı vakt, tırnaklarıyla parmaklarının yarım pus kadar uzadığı meşhurdur.

Nısf helale şebihe olan tırnaklarının evvelceleri nişter-sertiz asa keskin, ve nihayet raddede salabetli olduğundan esna-yı yes ve zacretde? bir körbe-i

mahal yokdur. Zira kesirü'l-vuku'dur.

Kedi köpek gibi zillet ve hakarete tahammül idemeyerek, nerede olur ise olsun mevdu' men ındallah olan hürriyet-i hayvaniyesini müdafada, ve gurur ve tekbire fevkalgaye muhib bir hayvandır.

Bunların ikisi de efrad-ı beşere münes ise de beyinlerindeki fark bade'l-maşrikin hükmündedir. Çünkü köpek bir hane halkının büyüğünden küçüğüne kadar ita'ati vecaib-i ubudiyetden billür iken, kedi, eğerçi lüzum-ı his itmez ise, reis-i hane ve aileye bile iltifat itmez.

Köpek hane kapusu açık bulunsa dahi, bir yere gitmez. Kedi ise gönlü istediği zaman pencereden çıkarak gönlünce evin semtine uğramaz.

Köpek efendisi tarafından tayin olunan nafakaya kana'at ve teşekkürle açlığa tahammül ider. kedi dahi doyacağı miktara kani' olursa da , miyadı geçdiği halde, bi-perva her ne olursa yer, keyfine bakar.

Köpek kendine, tahsis olunan en sefili mahalde yatub, çağırılmayınca o yeri terk itmez. Kedi hanenin en nefis yerini arar, hatta bir odada yatacak olsa,, minder ve sandalı beğenmeyübü, yasdık üzerlerine veya sandalyaların

lağrik bir kelb-i kebirin	
---------------------------	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-4.Sayı-0068

<p>*112* mütekasına ka'ud, yani kendi haysiyetine ceseban bir makam rıf'at intihab ider! hatta öyle bir makamın kendisine çok görüleceğini dahi bilerek, def'ine gelenlerin şitem ve azarından evvel o yerdem sıvuşmak mu'tâdır!</p> <p>Kedi sahibiyile bazı kere müla'ba ve mülatafa ider, fakat bu müla'bi sahibi tarafından murad idildiği için değil, i kendi dülhahı ise, icra eyler. İnsan kedi beni eğlendirmiyori za'm eyler, halbukiked i kendi gönlünü eğlendirmekdedir.</p> <p>Şurası da ca-yı dikkatdır ki köpek gerek yavru iken, ve gerek salhurdelik halinde sahibinin muradı üzere masharalıklar icrasıyla rüsvai olmağı canına minnet bilütse de, kedi yavruluk veya gençlik evanın aşırıktan sonra, kendi keyfi için dahi oynamayub mekanet ve vekarını muhafaza eyler.Artırır rağbet kendinin tahvatunOkşa yak der an olur gerden karaz.Şairin şu kavli ayn-ı vâki'dir. Filhakika ne kadar ne vazşikarane bir muamele, ve mesela üzerine mes idecek olsak, izhar-ı nohut ve istikbar ile bıyıklarını kabartub, kuyruğunu</p>	<p>latif eyliyecek olsak, kucağına ve biraz daha taltifde bulunsak, omuzuna, ve ses çıkarmasak, başına çıkar, zira hekim kudret bu hayvanın tabiatını ulvi halk itmiştir.</p> <p>Kedi hilkatve halen köpek gibi murdar ve müstekire değildir. Hiçbir vakt sahibinin temizlemekliğine ihtiyaç göstermez. Daima kendini kendisi tahattur ider. hatta her sabah kalkınca, güneşe karşı yatarak, ellerini azğzıyla tertib itdikden sonra, yüzünü gözünü silüb nezafetini yerine getürmek, ve taranub yalanarak tüylerinin revenk ve letefatına hıdmet itmek şiarıdır.</p> <p>Feyaz-ı tabiat tarafından rayekan olarak emzece-i hayvanatda mündemiç olan aşk ve hava ve bunun makamında bulunan hevasat-ı şehvaniye bile bu hayvanın azimet ve gururuyla mütenasib olduğundan, ne dişinin erkekle, ve ne de erkeğin dişiyeye yalvarmak şanıındandır.!</p> <p>Mevasim-i mahsusasında ictima' hevesiyle başları havalandığı zaman dişiler cenk-i harrı makamında olan ferhanan havalarla erkekleri savaşa davet ider. dişiler tahsis itdiği meydan-ı</p>
---	---

<p>kıvıracak, lisan-ı hal ile < başımda kaşırsak, iyi idersek!> gibi o anda ref'cebin eyler. Hususan oturduğun yere çağurubda, azacık</p>	<p>mübareze ki ekseriya en havadar ve ağyar ve acanibin inzarının vâsıl olamayacağı tâm gibi müretifi' yerlerde – şıtabda kusur itmezler.</p>
---	---

<p>*113* emr-i izdivacda kafv aramak hasse-i tabiyesine bu hayvan pek ziyade riayet eylediğinden, bir dişinin avaze-i davetine faraza birkaç erkek tarafından na'ra—i icabet sadır olacak olur ise, ibtida erkekler mübarezetle, hangisi diğerlerine galib gelürse, dişiye arz-ı istihkak ider. halbuki zavallı erkek bu galebedeb sonra, dişiyle de savuşmağa mecburdur. Bilakis, bu mahlukun şu halleri tağyir ve istisnadan biri bir kanun-ı tabiyetü'l-casile olduğundan, erkekle dişi karşı karşıya geldikleri zaman, bir taraftan kendileri niğme-i cenk ve cidal ile yek-diğerinin kuvve-i gariziyesini tahrik itdikleri gibi, diğer taraftan mağlub, ve bu suretle matlublarından mahrum olan erkekleri < görelim seni, şuna galebe ider isek, dişer içinde hakikaten başbuğ olmağa istihkakı ilan itmiş olursak makamında dişinin gayret ve salabetini artıracak suretde avaze-i teşvikde devam iderler. Böyle hangame-i kıyamet numun arasında, ez-kaza erkek mağlun olacak olursa, akranı tarafından çekilecek, (yuha) larsa, diğerlerinin dahi artık</p>	<p style="text-align: center;">Kedinin Zekası</p> <p>Zeka-yı Hayvanat Muharriri Mösyö Manol dir ki: kedi kadar mütefekkir ve müddakik ve kendi umur ve menfaatini kemal-i sabr ve tahammül ile hesap ve kitab iden hiçb bir hayvan tasavvur eyliyemem!</p> <p>Kedinin en büyük eser-i maharet ve fetanetini görmek isterseniz , bir kuş sayd eylediği zamandaki etvarını nazar-ı ima'ne takrib idiniz. Gerek başkalarına ve gerek saydını murad eylediği kuşa göstermemek için, bozulub siz, ve kuşun en rakik sadasını işitebilmek için, kulaklarını açdığı gibi, en küçük harekerlerini nazarından gaib itmek maksadıyla, gözlerini fırlatarak, sokulduğunu görmek insana vele götürür.</p> <p>Bu halde iken kuş kendini görecekt olursa, gözlerini hafif bir suretde açarak, o kadar şirin ve nazik bir suret ile mırlar, ki bundan maksad kuşa emniyet bahş olmaktadır. Mütala ve tedkikat hüsn-ü semeresine dikkat itmeli, ki kedi bir saydın üzerine atıldığı zaman, hücumun yüzde ikisi boşa çıkmaz! Hasılı mahrum</p>
---	--

bulunmaları işlerine alıvırmez. İşte martda vesair mevsimlerde ayyuka çıkarmakta olan vaveylalar bundan neşet itmektedir.	oldığı enderdir. Kedinin zekasını tedkik idecek hususatdan biride yavruların fare avlamağa alışmalar
--	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-4.Sayı-0069

114 -dır. Yavru iken, bile fareye o kadar desise-karane meydan okur kki bir gün olubda, sahibkaran bir balaban kesildiği vakt – fenelonun masallarından birinde desiseni tasvir itdiği (.....) nam kürba-ı bahadırın tavşanlara < gelimiz, yavrucuklarım, geliniz! Ben sağırım sizi işitmem! Amayım sizi göremem. Mürur-ı sininin ve edvarını böyle acınur hallere giriftar eyledi.>didi-i gibi bunların dahi sıçanlara böyle kurd masalları okuyacakları daha çocukluklarında anlaşılıyor. Kedi ekser-i evkatda uyur, lakin hakikat-i halde naim olmayub, < cevab-ı hörgüş> didiğimiz kuşku halindedir. Kendinin bu yolda uyuklaması ise şıkar-ı zuhuruna terakkib ve intizardan ibaretdir. Ekseriya bu hali bir fare deliğinin pişgahına geçdiği, veya fare umduğu izbe mahallerde bulunduğu zman görülür. Kedilerin en miskininden fenalonun hayal ve tasvir eylediği (.....) nsm sanur kahraman etvara kadar alınları geniş, beyinleri mubast, hisleri tiz,	-ğunu zekası nisbetinde hissiyat-ı kalbiyeye de malikdir. < dostlarımdan, bir madamın biraz hafifü'l-mizac bir kedisi vardı. İsmi de(minnet) idi. Bu kedi her akşam hanenin balkonuna veya damına çıkark biraz hava alub, iktisab inşirah eylediğinden sonra, içiye avdet ideceği zaman, yukarıdan tasmalar, kendisini kapuda marbut bulunan ipek üzerine atardı, ki bahş itdiği taklit kapuyu açardı. Hanımı kapuyu tekrar örtmek külfetinden dolayı – minnetin bu hareketine darılacak olsa bile, kat'en vaife idinmeyerek, kendisine mahsus sandalye çıkar, kurulurdu. Eğer geç kalubda, kapu sürmelenmiş ise, kapunun halklarına tırmanarak, ağzıyla çingırağın ipini çeker, fakat bu çekişde insan çekişinden fark olunmaz suretde itiyat iderdi. Hatta şu hareketine mecbur idübde, eğlenmek için, bazı kere bilintizam kapu irkince sürmelenür , ve çingırak çalındıkda dahi tekrar devam itmemeği için, kasden kapu geç açılır
---	---

<p>fehimeleri sedid, intikalleri seri' olması, hâsılı kaffe-i cevarih ve azası müddakik ve mekanetli ve müftekir bir hayvan için yapılmış olduğuna delildir.</p> <p>Kedinin hissiyat-ı kalbiyesi daima itiraza hedef olagelmışdir. Lakin bu itirazları idenler amik düşünmül ve ba-husus kedinin her bir hal ve hareketini hade-i tedkikden geçürmüş adamlar değildir. Yoksa kedi mebul oldu-</p>	<p>idi.</p> <p>(Villi) nam muharrir hikâye ider ki: bir evde etdolapta hıfz itmekmu'tad idi. Fakat bu ihtiyatı kediler için icra eylediklerinden dolayı geldikten sonra anahtarını almazlar idi. Evin içinde bulunan iki kedi daima kendilerinden deriğ olunan etle mantım ve delsir olmak için, yekdiğeriyle infak iderek, birisi diğerine omuz virmekle, öbürü intihara vasıl, ve adeta insan gibi anahtarını çevirüb, dolabı açmağa kadir oldu.</p>
---	--

<p>*115*ceryanına dikkat iden var mı yok mu diye, ikisi de altına gizlendiler, ve kimse görmemiş olduğuna mutamin olduklarında, meydana çıkub eti bir biriyle paylaştılar.</p> <p>(şan – flori) nam muharrir der ki: yemek yediğim vakt, bir lokma ekmeği elimde yuvarlayarak fırladır, atar ve kedimin bunun ardı sıra sektirmesiyle eğlenür idim. Bu oyuncuğa kedi o kadar alışdı, ki et virmediğim zaman dahi, yine ekmek oyununu tekrar için, eteklerime sarılurdu. Kedi ekmeğin dıranına dikkat iderek, o tarafa doğru koşdu. Lakin ekmek levhanın ardına sıkışarak, yere düşmediğinden, hayvan müttehir kaldı. Bir de derhal duvarın öbür canibindeki odaya şıtab ile, tahriye başlamasun mu? Anladım ki kedi duvarın delik olduğunu</p>	<p>olduğu vakitlerde sürmeyi açmakda olduğunu haber virmişdir.</p> <p>Zeka-yı hayvanat muharririn ifadatı teknil oldu)</p> <p style="text-align: center;">İlave-i Malumat</p> <p>Matvel? mütecimi abdnafi efendi bundna yigirmi sene mukaddem halebden bir kedi getürmüşdü, ki van havalisine mahsus olan kediler gibi tüyleri uzun idi. Bu kedinin namı (şami) olarak, adıyla çağırıldıktan sonra, virilen emrin mucebince hareket iderdi. Sahibesi tarafından (şami, gel i yatağa çık!) emri varid olduğu zaman, şayed ayakları temiz değlise, kaldurub irae ider, ve <haydi temizle> dinildikde yemek yediği mahalde serilmiş olan yaş beze ayaklarını bir defa sürdükden, ve</p>
--	---

<p>taharatla, ekmeğin öbür tarafa geçmiş olmasını hesap itmiş! Zekasına hayran oldum.</p> <p>Kediyi çağırdım, diğer bir parça ekmeği daha yuvarlayub, levhanın ardına atdım. Bu def'a levhaya sokuldu. Sağa sola çarpınarak, levhanın ardına ve sol nakabil olduğunu keşf idince, eliyle alt kısmını tahrik iderek, ekmekleri düşürdü, ve tehalik ile ekl eyledi.</p> <p><mösyö parbala namında bir dostum dahi kendi odasında yatmakta bulunan bir kedinin kapu kapalı</p>	<p>diğer bezle kuruladıktan sonra, gelüb, yerine çıkardı.</p> <p>Tüyleri beyaz ipek gibi parıl parıl parlar, ve ibraz itdiği vaz' istikbarı kim göreceksin olsa şaşardı. Gelen misafirlerin ne kabalde bulduklarını mevki' kaudlarıyla tavır ve hareketlerinden anlamakta pek mahir idi. Zira (baş sade) çıkanlarla (erkan-ı şeltelerine) oturanların meziyetlerini fark ve temyiz eylediğinden, sahibesi tarafından mesela alçak minderlerde bulunanlardan birinin eteğini öpmekliği emr idilse, tereddüd ider, ve bu emri yüksek mevkide bulunanlardan biri için virilse bila-tereddüd ifa eyler idi. Hatta refi' ve vazî'</p>
--	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-4.Sayı-0070

<p>*116* o derecelerde farka muktedir idi ki her vakt erkan-ı şiltesinde veya mangal başındaki. Minderde oturmakta bulunan komşu kadınlardan birinin bir gün, sahibü'l-beyt evde yok iken, sokağa bakmak üzere, minderin üzerine çıkardığın görünce, güya <sen haddini tecavüz itdik ise, seni haddine irca' idecek, benim> manasını işrab ider vaz' mütehirane ile tüylerini kabardub, mırıldanarak üzerine şirane hücum eylemişti! Halayıklardan kim olursa olsun şamı diyanlara iltifat itmez, va fakat n amına bir de <beğ> lafzı terdif</p>	<p>-duyla (celel kedi mancalarr) dir dimez tekbir gerinmeğe ve tüylerini kabardub, kaplan gibi bir vaz'-ı mehiyet peyda itmeğe başlardı, ki insan bu halini görübde, hayran olmamak kabil değildir.</p> <p>Bu kedide garib bir hal daha olurdu, ki bu karnı ne kadar aç olursa olsun, ve isterse o gün ciğer dahi yememiş bulunsun, yine hane içindeki ekmek veya açık yemeklerden nihanı kabub kefaf idinmek halleri bir kere görülmemiştir.</p> <p>Efendisi eve geldiği zaman ise (tekir gel!</p>
--	---

<p>olunursa, tevcih nazar iderdi! Toprak sokaklı diye meşhur olan kapu çukadarı kamil efendinin hanesinde bir kedi tanurdum, ki yetmiş tarihinden seksan dörde kadar o hanede yaşamış idi. Bu kedinin tecüme-i hali pek garibdir. Zaten o mahallede bit hatunun kedisi iken, hanımın vefatına fart tesirden o gün haneyi terk itmiş, ve kamil efendinin evine kapulunmuş idi. Efendi ise bu hayvanın bu derecelere sahib-i vefa olmaklığına harme-i tekire yevmi yigirmi paralamak cekr-i tahsis itmişdi.</p> <p>Kedi her sabah ciğerci arnavudun zuhuruna müterakiben kapusunun önünde bekler dururdu. Bu aralık ciğerci sokağın başından süt ma'hu-</p>	<p>Gel kuzum gel! Diyince, sektirerek hakpayına yüz göz sürmek ve giceleri efendisinin yatdığı oda kapusunu beklemek hususlarını kendisi için muaziz bir vazife hekime koymuş idi.</p> <p>Efendi seksan dört tarihinde vefat itdi. Ne dirseniz? Tekirde on dört sene nimetiyle perverde ve iltifatıyla mukır olduğu efendisinin şu iftirak ebedisine gayet teessüfünden yemeği içmeği terk iderek, üçüncü günü kendisini alcıkla telef itmiştir.</p> <p>Hariciye nazırı edib meşhur akif paşanın bir kedisi varmış, ki ındinde favkalade muazzez ve muhterem itmiş. Hatta gerek harede ve gerek selamlıkda paşa yemek yedikce, o da sofranın yanında bulunur, ve efendisinin ihsan itdiği et lokmalarıyla karnını doyurmuş. Paşa Edirneye</p>
---	---

<p>*117* nefi olundukdan bir hafta sonra, iftirakına tahammül idemeyerek, olmuşdur.</p> <p>Konice? Hanındanından nureddin beğ namında mevsukü'l-kelam bir zatdan mesmu'dur ki tepe delenli ali paşanın (liyon) yani arslan isminde bir sarı kedisi varmış. Paşa malum olan felate uğradıktan sonra, idamına memur hurşid</p>	<p>(ceylan) namınbda bir keidm vardı, ki bu namı kim tesmih itmiş ise, pek münsaib düşürmüş, zira tavr ve endamı ceylan kadar mevzun idi.</p> <p>Ceylanın en garip hali tuttuğu fareleri pençe veya dandaniyle telef itmeyerek, küb veya kaviden hangisini açık görürse, ana atub suda boğmak idi. Şübhe yokki ceylan bu hususu mücerred zevki için</p>
--	---

<p>paşanın üzerine bir gün beş on kere Şiran a hameleler itmiş, nihayet paşanın emriyle kedide idam itdirilmiş.</p> <p>Hattat-ı meşhur vahdeti efendinin (nadire) namında bir kedisi vardı, ki hakikaten masharalık ve zeka ve Fitnat cihetiyle nadire idi. Garibi şurası idi, ki eğer efendisi nadirenin bu latifeyi tekrar itmekliği için, lokmayı ağzına ağırca ve kedinin suhuletle kapa bilmekliğine müsaide bir hareketle götürecektense, nadire lokmaya iltifat itmez idi. Zira bu şeytan zadenin maksadı lokmayı ale'l-iğfale kapmak idi.</p> <p>Nadirenin sofradan ma'da yerde yemek yediği görülmemiştir, halayık odalarına tenzil itmez, matbaha sofrada başında yerdense. Fakat en ziyade telzizi ötekinin berikinin gafletinden intihaz fırsatla iğtinamda idi.</p> <p>Kedinin zekâ ve fırsatı hakkında bizzat meşhudum olan hallerindendir. On sabavetimde</p>	<p>değil, beni nev'inin mine'l-kadim miştak olduğu şu saydi müstekire, ve bununla berabe muzır bir mahluk bulunmaklığı cihetle, vacibü'l-izale görmesine, ve halbuki şu mekruh hayvanın mirdad kaniyla pençe ve fervesini alevde ve lekedar itmekden ise, bu suretle itlafını daha muvaffak bulmasına mebni, itiyad idinmiş idi.</p> <p>Vak'a, biz ceylanın bu halini bilür, ve bu yüzden küb düşürmek ve kuyuyu ayıklatmakgibi bir çok masraflara düçar olur idik. Ne faide ki mezub hayvan meydan buldukça, bu işi tekrar ve icradan hali kalmazdı. Kedinin kuyuya düşündüğünden hane halkı haberdar olmamış idi. Fakat giçe yarısına yakın derinden ve acı acı bir kedi sesi işidilmeğe başladı. Ceylan! Diye birkaç kere adını tekrar itdik, ceylan yok! Aşağıları aradık, nihayet bakdık ki koyu açık silindik, içerüden mukabele itdi.</p>
--	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-4.Sayı-0071

<p>*118* derhal yer fenarle kiraz sepedi sarkıtdık. Ne dirseniz? Şu vasıta-i hülasanın kendisi için indirildiğini idrak ile, sepetin içine girdi, ve hatta girdiğini avaze-i şükran ile ihtar bile itdi. Şu kazaya uğramaklığı kediye us bahası</p>	<p>İcra idilmiş olsun, madam ki durub durur iken bu taarruz ve tecavüze hak olmaya, elbette müdafa ve mukabelede mazurdur, elini de bir tar burnunu da paralar.</p> <p>Sen bir mahluksun ki mevani' bir endazlıkdaki kudret ki mahlukat-ı</p>
---	---

olduğundan bu hali bir daha tekrar itmemiştir.

Hateme

Kediyi ekseriya nankörlükle yad idersiniz.Hatta birinin nemkiharamlığından bahs idildiğinin zaman <kedi gibi nankördür> derseniz. Halbuki (monten) in didiği bu hayvana nankörlük isnadına, yani hayvanlığı takbihe insanların salahiyeti olup olmadığını tayin-i hakikat-ı müşküldür.

İnsan hayr ve şeri ve hüsn ve kabahi fark ve eşref halayık unvan teşrifine mazhariyetle faik iken, enba-yı cinsinden ni'metle perverş bulduğu ve hıfz-ı hayatına saye-i inayetinde muvaffak olmadığı bir adam hakkında hak-nan ve nemki düşünmeyerek, her dürlü ihanet ve mazarete tasaddı iderse, şu hayvanı nankörlükle yad itmekde nasıl haklı olabilir?

Halbuki bu biçareye uzuv olunan şu hal hürriyetini müda'fa ve muhafaza itmekliğinden neşet eylemiştir. Çünkü köpek hilkat zelil ve müdahinler gibi mütebasis ve mütemellik olduğundan, başına ursan, yine seni çıkarmaz, fakat kedi bilakis ve hab-ı kudretin kendisine layık gördüğü ulu cenab ve hürriyetin şanına muvaffak hareketde kusur itmeyerek, bu vadiyeye müdahale, yani kendi rıfatını gözetmeyübde, tezlil ve

sairenin ila-ahri'd-devran vasıl olabilmeleri na-müyesserdir. Kendi cürmünün yigirmi misli bir kılı hortumundan tutub sürüklersek. Bir şir hunhuvari rabıta-i ataikde meshar ve müstakir eylersin. Git, ben, nev'inden bu uza'ı çekmeğe alışmış basbasa perdazları bulda, anları imtihan it. Hukukunu müdafa itmek hasail-i zemiyyeden ise, o halde kediyeye nankör atlakında haklısınız, değilse bu tabir-i nabicayı tefve itmeğe hakkınız yokdur.

Kedi, bazı gec endişanın zaimleri gibi, nankör olsa idi, lisan-ı nubividen mürevvi olan (habbü'l-hart mine'l-ıman) hadis-i celili sadır olmazdı. Hatta ecle-i ashab-ı kiramdan abdurrahman ben sahra cenabları, kediyeye olan fart muhabbetleri cihetiyle taraf-ı peygamber-i zışandan (alim) (Ebu Hureyre) lafzıyla künyelenmiştir.

Kedi haslet-i ahraraneye malik ve binaenaleyh hürriyet-i hayvaniyesine tecavüz iden zalime mukabeleye müttehimin bir hayvan olduğu ve İslamiyet ise hürriyet mahza esası üzerine mebni bulunduğu için, bu hayvan hadis-i mahbus

tahkir eyliyenlere mukabele eyler. ama bu hakaret bizza veli-nineti tarafından	
--	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-4.Sayı-0072

<p>*120* Bizce dava-yı müselleme değildir. zira terbiye itse itse, tehzib-i ahlak ider. tahvil-i ahlak eyliyemez; tehzib ise bir çirkin yüzü düzgünle renklendirmek kabilinden arâzi bir letafettir. Ahvâl-i arziye ise ahvâl-i tabi'yeye galebe itmek na-müyesserdir. Eğer itmek lazım gelse idi, gıyas gibi fazilet-i ilmiyeye malik bir zatı – hatta tahrif veya tashih-i ahadis idenler hakkında laneti mutazaman olan hadis-i şerifi dahi muhdesinden bulunmak haysiyetiyle bildiğinde şübhe yok iken – böyle bir şeye de bulundurmamak lazım gelürdü.</p> <p style="text-align: center;">Diğer Fıkra</p> <p>Abbasilerden en evvel tertib bizim işaretle şarab için müşarünileyh Mehdi idi. O asırda müsned-i kazayı haiz olan meşhur Şerik bin Abdullah ise halifenin bu halini takbih itmiş olmaklığı cihetle, müşarünileyhin esna-yı kazada icra-yı adalet itmekliğinden dolayı, mutazarrır olan bazı münafıklar bir gün Mehdiye < Şerikin Efendimiz için ardında namaz kılmak caiz değildir diyormuş> yollu</p>	<p>Bu fazihayı irtikab itmedim.> diyince Mehdi hicabından yüzünü yere eğmiş, kadı sıdk-ı şiar dahi bile perva çıkub gitmiştir (*) sıdkın şan ve azameti güneş gibi meydanda olduğu için, o babda irad-ı delaile lüzum yokdur. Bu fikrayı mayd itmekliğimiz, Gayasın meddahanesiyle Şerikin sevabguluğunu mukayese içündür.</p> <p style="text-align: center;">Lûgat Tarzında Kitab Yazmak</p> <p>Bir iki asırdan beri akvam-ı fazılanın intişar-ı maarif hususundaki ikdan ve himmetleri semeresiyle vesait-i ulum o derecelerde tekekküs ve tevsi' itmiştir ki el-yevm malumat-ı beşerin mahsul-ü tecarib ve tedkikatı olan – fakat bir lisandaki – madunatın fihristini okumaklığa ömr-ü beşer kafi değildir!</p> <p>Mesela bir adam teracim-i ahvâl-i umumiyeyi merak idecek olub da, o yolda mevcut olan kitablara hasr-ı dikkat eyliyecek olsa, şübhe yokdur ki, ömründe giceli gündüzlü kırk seneyi tercüme-i hal mütalaasına vukuf</p>
---	---

<p>münafakane sa'iyetde bulunmuşlar. Mehdi derhal Şeriki huzuruna celb iderek < ya ibni'z-zaniye > kelamıyla hitab idince , Şerikin <ya emirü'l-mübin, ve billahi kerime! Benim validem savame ve kavame (yani eyyamını oruçla ve leyalini namaz ve ibadetle geçirür) bir hatun idi> cevabıyla mukabele ider. Mehdi tekrar < ya zındık, seni katl iderim!> didiğinde , Şerik tebessüm iderek,<ya emirü'l-müminün, zındıkların alameti vardır, alamet de meclis-i işaret tertib itmek, ve cenk oğna ile şarab içmektir. Ben ise ömrümde</p>	<p>idebilmekle ancak muktedir olabilir. Ve mesela Almanca ve İngilizce ve Fransızcadan birine ihtisas peyda idübde, o lisanda mevcut olan asar-ı edebiyeye sathiyeye bir malumat peyda idebilmek maksadıyla her edibin müntehib parçalarını mütalaaya mübaşeret itse, ve bu mutala'ayı yalnız başladığı güne kadar mevcut olan eserlere tahsis eylese, bunları kamilen okuyabilmek için oğlundan değil,</p> <hr/> <p>(* keza sehayifü'l-ahbarın o sahifesine müracaat oluna.</p>
---	--

<p>*121* hafidinden dahi istidane-i ömr ihtiyacından bulunması lazım gelür!</p> <p>Hele Fransız lisanında yazılmış olan hikaye kitablarının mütalaası için bir iki asırlık kifayet itmez!</p> <p>Bunları eğlence kabilinden ad ile, bir tarafa bırakub, ulum ve fununa müteallık ve tetebbu' elzem olan asar-ı cedideye bakalım. Müşkölpesendlikde heman akranı olmayan Volter dir ki:</p> <p><insanın insanlığı malumat-ı müktesebesiyile mütenasib bulunacağı gibi, malumat dinilen şeyde kitab-ı mütalaasıyla hasıl olacağı malumdur. Halbuki ben yalnız yiğirmi bin nev'den ziyade Fransa tarihi sayabilirüm. Milel-i</p>	<p>Maarif zar ve nezar idi, çünkü şemsin istikrarı ve kerrenin devri gibi hakikatleri riyaziye ile meydana koyanlar küfrü'l-hade nisbet olunarak, ateş-i zulm içinde ve engizisyon tarafından işkence müekkelleri olan papaslar ellerinde telef veya zebun olmakda idi.</p> <p>Matbuaat zar ve nizar idi, çünkü Volter asrında her matbaada her destgah tab'an başında elinde tüfekte bir soldat? ikame olunmuş idi.</p> <p>Volterin böyle şeyin bir mani' mübrem ile muhat olduğu bir zamanda yalnız Fransa tarihinin yiğirmi bin neviden mütecaviz olduğunu beyan ile, tabkab-ı saire-i ulumun kesret ve tenvi'i cihetiyle</p>
--	--

<p>saire-i tevarihini siz hesab idiniz.</p> <p>Malumdur ki Volter 1778 de, yani tamam bundan bir asır mukaddem vefat itmişdi. Volter asrı ise Fransa ve bilazefa? Avrupanın müehhiren her şeyde hasıl itdiği inkılabat-ı atiyenin körüğünü çeken bir asırdır, ki Volter ve Rossoya ve emsali birkaç hekime de bu inkılab devirlerinin körükçüleri ıtlak olunur.</p> <p>O asır öyle bir asır idi, ki matbu'at ve maarif-i tazyik –i mutlak altında zar ve nezar idi.</p>	<p>– eğer bir suret-i suhulet ve mazbutiyet hasıl olmazsa – tetebbu' düşvar olduğunu anlatmak isteyişinden gayri tebyin olmalı.</p> <p>Ya Volter asrına halef olan şu bulunduğumuz on dokuzuncu asırda, ki evvelki tazyik mutlaka mukabil her şeyin gayr-i mahdud bir hayret peyda, ve o hayretin de nice ashab-ı marifet tevlid ve ihya eylediği malumdur, acaba bu sayede vücuda gelen mahsul-ü fikr ve zeka yani malumat-ı beşerin şuebat-ı esamiyesini tevsi'ye medar olan bunca keşfiyat bedi'a ayane mikdara baliğ olmuşdur?</p> <p>Binaenaleyh, envai bu derecelerde teksir</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-4.Sayı-0073

<p>*122* itmiş ve itmekte bulunmuş olan vesait-i ulum ve fununu Volterin arzu itdiği kalbe ifrağ-ı fikirleri gitdikçe, tamim ide ide, nihayet mütebahhirin-i ilimden kırk elli hemam gayret-i itsamın bil-ittifak işe mübaşeretini intaç itmesiyle, Tarih (yani vekayi-i meşhure), Coğrafya (yani esami ve ahvâl-i beledan), Teracim-i Ahvâl ve Istalahat-ı Fünun ve Sanayi ve Mübahas-ı Hükmiye vesaireyi lügat tarzında huruf-ı tehabbi ile cem' ve tertib ve hangi fenden hangi bahs-i murad idilürse, arayub bularak, o babda malumat-ı kafiye istihsal</p>	<p>Yani (lügat bahs ve tekellüm) namında iki sütun üzerine müretteb, ve beheri sekiz yüz sahifeden ibaret bir kamus vardır ki faraza fa harfini açacak olsak zevat-ı meşhureden farabiye , hayvanatdan fareyi, ulum ve funundan fiziği , felahati, kimyeviyatdan fosforu, coğrafyadan fası, tarihten faranayı?, muhteraatdan fanusu, bedayiden fotoğrafyayı, milelden farsı, kisveye müteallık eşyadan fesi, ferraceyi, nebatattan fesleğeni, madenattan fezayı, simyatdan farh otunu, imraddan fecebi, mübahis-i hükmiyeden felsefeyi ,</p>
---	--

<p>eyliyecek suretde izahatı derç ve tasattır ile, kaffe-i ulum ve funundan istifadeyi bu suretle teshil eylediler.</p> <p>Bu tertib ve suhuletin ne derecelerde vasi' ve nafi' olduğunu anlamak arzu iderseniz, size şu kadarla tarif idebilürüz ki: Bu dakikada ulum-ı aleyh-i mübahisinden bir meselenin cahili olan bir adam bu tarzdaki lugatlara müracaat ile, mevcut olan malumatı ihata eyliyeceğinden, yarım saat sonra o bahsin (ulema-i vahdesi) kesilebileceğinde iştibah yokdur.</p> <p>Elyevm bu yolda mevcut olan lügatlerin mikdarı hayretbahş usul olacak derecelerde değilse de, havi oldukları mevad-ı insana getürecek raddelerde mütenevvi ve kesirdir.</p> <p>Mesela (?)</p>	<p>hikayat ve emsalden ferhadı, ve cera-i huruf-ı evvel falvalarak?, neyi murad ider isek, arar bulur ve o şeyin hikmetini öğrenürsek.</p> <p>Yine üç sütun ve iki cild üzerine müretteb ve her bir cildi bin beşer yüz sahifeden ibaret < ansiklopedi, yani mecmua-i ulum ve fünun namında bir lügat vardır, ki iğneden en garib ve hayret feza tanıdığımız koca bir buhar makinesine kadar kaffe-i sanayin mahyatını natıktır. Ulum ve fünundan keza mühim bir düstur hendesi veya bir mesele-i riyaziye yokdur, ki ansiklopedi anı ihata itmemiş olsun.</p> <p>Ulema-yı garibe bunlarla da iktifa itmeyerek, mesela vekayi'-i tarihiyeyi müehheze ve tashihe mahsus lügatlerde tanzim iderek, bil-farz bir vakıa-i tarihiyeyi garzkarâne bir renge tahvil, veya ayandan bir zatı bi-muhabba medh veya zam ile, mahiyet -i asliyesini tebdil itmiş olan</p>
--	--

<p>*123* müverrihinin akvalini red, ve vekayi-i hal -i hakikatine irca' ve tasvir itmişlerdir, ki mesela İskenderin veya Timurun nasıl adam olduklarını, garzdan 'ari olarak, orada görür, ve başka bir eserde bulamazsınız. Hasılı, münhasıran islahat-ı siyasiyeyi ve fen ve servet-i mesailine ve mevad-ı edebiye ve</p>	<p>Bahsi buraya kadar indirmekden maksadımız lisanımıza intikal itdirmek içündür. Binaenaleyh şimdi şu akdemizi arz idelim.</p> <p>Birkaç seneden beri lisan-ı Osmaniye – şundan bundan – bir hayli kitab tercüme idildi. Acaba bunların içinde maarif ve ulumdan malumat kitabı şamil olan</p>
---	---

hikmiye ve coğrafya ve tarihe müteallik kelimatı havi dürlü dürlü lugatlar yapmışlardır.

İşte bu vesait naifa farz-ı mahal olarak cem’i kâbil olsa da, tetebbu ve mütalaası na-kabil, ve envai milyonlara baliğ olan kitabları havi oldukları malumat-ı nafianın – insanı ağna idebilecek derecelerde – zide ve hülasalarıdır, ki bunları vücuda getürmek için sarf olunan himmetler malumat-ı beşeri adeta bir makinenin hareket muntazaması haline koymak için, ihtiyar olunmuştur.

Bir adam, velev yüz bin cild kitaba malik olmuş olsun, murad itdiği bir mesele için ana müteallik mesela kırk elli kitabdan hangisine müracaatla hali müşkil eyleyecek? Ve aradığı meseleyi bunların her birinin şekli diğere tahvil eyledikleri ? tarifatdan tecrid idübde, nasıl bulacak? Hususan bu beheri kaç saat sarfıyla ve ne kadar gönül azabıyla netice bahş olacak? Ya olamazsa?

Fakat yukarıda dahi bil-münasebe söylediğimiz vechle, şu teadad ve tavsif olunan kitablara malik olan bir muharririn hangi bahşde şübhesi veya cehli olacak olsa, elini evvelcede uzatdığı gibi, o bahşı derdest ider, ve işte, bu sebeble malumat-ı beşeri bir mecra-yı muntazamada cereyan idüb gider.

mesela (boya) nın lügati kadar bir eser nafi görülebilir mi?

Dimek isteriz ki bir bugün tiyatro ve hikaye gibi gönül eğlendirecek şeylerden kat’-i nazar hatta tercüme-i hal, tarih ve asar-ı edebiye envainden bulunan kitablar lisanımıza nakl itmekle dahi ‘alim ve binaenaleyh müstağni olamaz. Çünkü ümem-i fazıla indinde rayekan olan vesait-i mükemmele-i uluma nisbetle biz de – akaid ve kaffe-i müstesna olarak – mevcut olan kitablar zerrenin afitaya telakki kabilinden, ve var dimeğe dil varamayacak bir suretdedir.

Hal böyle ise, tenbakücü dükkanlarını mütercim tiyatro veyahut seyahatname ve hikayelerle doldurmağı iş güç idinan lisana aşına zevatdan mesela sekiz on kişi bir araya gelübde, tiz elden şu (boya) nın lügatini beynlerinde taksim itmeseler, acaba ciddi bir himmetle altı ayda veyahut bir seneden lisanımıza nakl idemezler mi? Bir adam bir sene zarfında < konversasyon?> cildlerinden birinin nısfını vücuda getürebileceğı cihetle, otuz altı kişiden ibaret bir cemiyet şu on dokuz cild kitabı bir senede hem tercüme ve hem de neşre muktedir olur.

Anı da söyleyelim ki, bu lugatları lisanımıza nakl itmek garb ulemasının

	asırlarca it'ab fikr ve efna-yı ömr iderek, vücuda getürdükleri
--	---

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-4.Sayı-0074

<p>*124* hazenetül-kütbü kamilen lisanımıza nakl itmek dimekdir. Hatta biz bir zat tanuruz, ki konursasyonu? yalnız başına fakat üç senede kamilen lisan-ı Osmaniye tercüme ve nakle müteahhiddir.</p> <p style="text-align: center;">Haşiye</p> <p>Bu kitabların mündericatından heman dörtde üç mikdarını her şeyden bahs mecmualar doğurmuşdur. Çünkü bu yoldaki kütb-ü aliyanın tertibinden bir çok seneler mukaddem hükema ve ulemadan nice zevat beynlerini paralayacak ve kendilerini nur-ı basirden mahrum eyliyecek derecelerde tettebbu asar ve tahri-i hakayık ile her şey üzerine makaleler yazmış, ve bunları <muhammad> kılıklı mecmualar veya ayru ayru mecellelerle neşr itmişlerdir. Binaenaleyh, zıkr olunan lügatlerin tertib ve telifine teşebbüs iden cemiyet ulema-i vu dürlü asar-ı perişanı cem ile, havi oldukları malumat-ı şitanın ğas ve semini haiz ibaret ve mesailini tay ve</p>	<p>Ziyade bir miktardır! Bunun mündericatından nısfını ihtiyacatımıza hadım olmayan mevaddan ad idilecek olsak, ve bu mikdar bakiyenin nısfını da mükerreran çıkarsak, yine elde 19200 sahife dolusu eser kalıyor, ki en sonra basılmış olan konur sasyondan? Dört beşinin sahife ziyade bir lügatimiz, hem de sırf kendi müesser ikdam ve aklamımız olarak, mükemmel bir kamusü'l-ulumumuz olurdu.</p> <p>Hususan biz de yapılacak bir kamusül ulum tefsir, hadis, fıkıh, kelam, usul-ü hadis, usul-ü fıkıh, tasavvuf gibi ulum-ı celile dahi gireceği ve ba-husus ibn-i katibenin muarifi ve ibn-i halikanın vefiyatü'l-ıyanıyla şakayık ve zeyl-i şakayıkda tercüme-i halleri muhammad olan meşahir dahi derç olunacağı cihetle elsine-i sairede mevcut olan emsaline her halde faik olacağında ıştıbah yokdur.</p> <p>Bir cemiyete göre böyle dört beş nev' kitabı vücuda getürmekde hülya hükmünde tutulursa, o halde kendimizi</p>
--	--

<p>ihraç ve malumat-ı safiyesini ifa ve kitablarına idrac eylediler.</p> <p>Şimdi bizde de <muhaarir> ve <kırk anbar> ve < cihan > kabilinden yigirmi kadar mecmua-i ulum zuhur idibde, beş on seneler devam eyliyecek olsa – ki bazı itikada göre hayal ender hayal hükmündedir – bu yolda yeniden bir lügat vücuda getürmeğe kafî asarı cami’ olabilir.</p> <p>Hesab itdiniz m? Böyle otuz ikişer sahife üzerine müretteb ve her şeyden bahs yigirmi mecmua on senede kaç sahife hasıl idiyor? Tamam 76800 sahife, ki bu lügatlerin en büyüğü olan konur ? dört mislinden</p>	<p>her dürlü mezeyat ve kabiliyetden mahrum ve binaenaleyh akvam ve haşyanın buldukları hafifi mezelletden bile kempaye? bir der ki de ad-itmiş olmaklığımız lazım gelür, ki bu itikadda bulunacak bir sersemin vücudunu bile tahayyülden acizdir.</p> <p>< muhaarir > her dürlü acz ve noksanıyla beraber, ila maşallah devama muvaffak olursa, senede bir defa mündericatının huruf-ı hece üzerine mükemmel</p>
---	---

<p>*125* bir fihristini neşr eyliyecekdir, ki işte bu da mülkümüzde bir < ansiklopedi> nin harde bir tohumu olacak, ve bu tohum inşallahu teala hadika-i marifetde ? tevfik ile neşv u nüma bulub şah ve berk salacaktır.</p> <p style="text-align: center;">Teracim-i Ahvâl</p> <p style="text-align: center;">Hasan Sabbah</p> <p style="text-align: center;">(üçüncü cüz'den ma'bad)</p> <p>İtmekden ibaret idi. beynlerine düşmüş olan ihtilafı kur'a ile fasl itmeğe karar virdiler. Kur'a ise (Ebu Tahir Elvani) namında ve on dokuz yaşında deylemli bir fedaiye isabet eylediğinden merkum</p>	<p>Bu haber müdhiş alamut muhasarasıyla meşgul olan Ebu Müslim ordusuna bir zamanda vasıl oldu, ki mahsurlar şiddet-i tazyikden nihayet dereceyi bulan açlığa tahammül idemeyerek, o gün teslim olmak üzere idilir. Halbuki vakıanın şey'i üzerine asker arasına bir velvele ve tarif olunmaz suretde bir perişanlık düşerek orduya müteallık olan mühimmatlarını dahi terk ile, ricaat itmeğe başladılar.</p> <p>Hasan Sabbah ise fakika bed dakika bu hadisenin vuku'una intizar itmekte idi. ordunun bu vechle nagihani hasıl eylediği herc ü merc halini kal'adan</p>
--	---

<p>serverden raks itmeğe başladı.</p> <p>Atiyede görüleceği vechle, bu fedai fırkası, birinin idamına memur oldukları zaman, bu uğurda ölmeği belki öldürmeğe tercih eylediklerinden, teşebbüsat-ı malumanelerinde ekseriya muzaffer çıkarlardı. Ebu Tahir derhal hareket iderek , Nizamülmülk bulunduğu mahale şitaban oldu. Nizam ise o esnada nihavend kurbunda ordugahda idi. Ebu Tahir mahal-i mezbure 485 senesi şehr-i Ramazanın dokuzuncu günü vasıl olarak, irtesi günü akşam namazından ve rivayet ihraya göre gice saat üç sularında, ki Ramazanın on birinci gicesidir, nizam havabgah ittihaz eylediği çadıra giderken, bir takrib yanına sokularak, müşarünileyhin hançer ile şehid eyledi.</p>	<p>tamaşa eyledikde, atba'ına : < bundan sonra her hususda muvaffakiyet bizim içündür, zira düşmanlarımızın en kavisini ve en müdebbirini dünya yüzünden kaldırmağa muvaffak olduk.> didikden sonra halkdan bir takımını dışarıya çıkararak, ordugahda terk olunan erzakı kal'aya aldırdı.</p> <p>Bu facianın otuz üçüncü gününde Melikşahın vefatı vuku buldu ki Hasan Sabbah için mukaddema-i fütuhât ve istila olmuşdur, çünkü Melikşahın vefatından sonra evladı beynine nifak düşerek, devlet-i selçukiyede tezelzel imareleri his olunmağa başlamış, yani zuhur idecek düşman harici ile uğraşmaktan ziyada dahilen tac ve baht niza'lar meydan aldığından birbirleri aleyhinde muharebeler açılmış idi.</p> <p>Hasan Sabbah ise teşebbüsât ve tasminatında muvaffakiyete şu zaman fatırdan ala vakt fırsat olmadığını bildiğinden birinci hareketinde kahistan vilayetine malik oldu.</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-4.Sayı-0075

<p>*126* vaktiyle Horasan vilayetinden olan beni Simhur sülalesinden münevver namında bir adam evvel havalide bulunan aşayire riyaset iderek, sağır ve kebire muta' olmuşdu. (gülsarih) kahistan valisi olduğu zaman halka cevri</p>	<p>-hebinin mukaddemat ahkamı bir kere bir adama talkin olunubda, red değil, hatta cüz'i bir nail dahi izhar idecek olsa, o adamın hayatı caiz olmayarak, nasıl olursa olsun iddiamı çaresine bakmak ve bundan maksad ise mezhebin kaffesini</p>
--	--

<p>ve zulm itmek meslekine sapmış, ve hatta münevverin hüsn ü cemal ile meşhur olan kız karındaşını dahi gasben ele geçürmeğe kalkışmış idi. münevver bu yüzden çaresiz kaldığı, ve hüsn ü sabah ise daire-i inkıyadına dehalet idenlere muamele-i adaletkaraneden asla şaşmadığı cihetle, ailesiyle Hasan Sabbaha iltica eyledi. Hatta merhum münevver Hasanın riaya hakkındaki adaletini fevkalgayeye tahsin eylediğinden, kahıstan halkının dahi bu ni'metden istifadesine hıdmet maksadıyla kahıstan mülhakatına mektublar yazarak, Hasanın haslet adalane ve muhkanesini medh ve sena, ve halko hüsn ü tarafına celbe ikdam ve itinadan girü durmadığı cihetle, az zaman içinde o havalideki kala' ve medenin kaffesi suhuletle Hasan Sabbahın taht-ı idaresine geçdi.</p> <p>Memur eylediği harifler ise gezdikleri yerlerde binlerle Müslümanın celb kulübüne muvaffak olarak, her mahalde batiniye tarafgirandan geçilimez olmuşdur.</p> <p>Bu halifelere (da'at) tesmiye itmişdi. Bunların Hasan Sabbahdan aldıkları talimat-ı Batınaya mez-</p>	<p>İsmailiye mezhebinde cem' itmekden ibaret idi.</p> <p>Git gide bir hale geldi, ki Horasan ve Isfahan ve Irak-ı Acemde birçok memalik halkı bunlara itba' iderek, mikdarları milyonlara baliğ oldu. Hatta Melikşahın oğlu ve halefi bir kayarak asakir ve ümerasından bir hayli kesanı dahi ağfale muvaffak olduklarından, inde'liktiza üzerlerine sevk olunan asker tabi' oldukları devletin maksadından evvel bunların selametine hıdmet iderler idi.</p> <p>Binaenaleyh bu halleri bir kabarıkın biraderi Sultan Mehmet tamamıyla bildiği ve Hasan Sabbahın ise şiddetli aleyhinde bulunduğu cihetle, daima eline geçen Batinileri enva' işkence icrasıyla katl ve ihrak ile intikam eylerdi.</p> <p>Hatta hicretin dört yüz doksan iki senesinde bunlardan bir çoğu Isfahanda der-dest idilmeğe cümlesi ateşe atıldılar. Ve hatta bu mel'unların birkaç seneler Isfahanda itmedikleri şena'at kalmadığını, ve öldürmedikleri biçarelerin kimler ve mikdarları kaç baliğ olduğunu müehhiren meskenler-</p>
<p>*127*-inde medhar olarak, zuhur iden eşyadan anladılar.</p> <p>Sultan Mehmedin Batıniler hakkında</p>	<p>akd itmiş olduklarından, ser-gerde-i müşarünileyh evdete mecbur olmuş idi. ulema-yı asr ise bu muahede-i faside</p>

icradan girü durmadığı hareket şedideyi tatil maksadıyla Hasan Sabbah bir hayli fedai sevk iderek, -müşarünileyhin Batıniler aleyhine memur itdiği serveran-ı islami birer ikişer şehid itdirmesi ve ba-husus müşarünileyh bir kayarki bazı kurnasının < halk Efendimizde batınilere maildir, diyor> yollu bazı sözlerle iğzab itmeleri üzerine, memleketde batınilik ile methim ve su-i zan altında bulunan adamların umumunu toplayarak, bir meydan ve es'ada yakdırmış olduğu ateşe atub, birer birer ihrak ve idam itirdi.

Bu vak'adan biraz sonra bir kiyarkin diğer biraderi mülk senceri, ki o avanda Horasan valisi idi, ümerasından (barğış beğ) namında bir ser-gerdeyi külliyetli askerle batıniye memalikine sevk iderek, bir çok müla'ini katl ve idam ve bir hayli memleketlerini tahrib ve insan ve sıbyanını esir ve (tus) şehrini bir müddet muhasara, ve halkını fevkalgaye tazyike himmet eyledi. Ne faide ki Barğış beğ bu vechle melamı haksar eylediği bir zamanda Sultan Sencer ümerası taife-i mezbure ile badema kal'a bina itmemek ve silah satun almamak ve taşımamak ve hiçbir ferdi mezheb -i batınilerine davet itmemek üzere, mu'ahede

hususunda taarruzat-ı şedideye iğaz ile, sultan sencer hakkında ta'n ve teşni'de ve hatta batınilere mütemail olduğu zannında bulundular.

Ulema ve akılânenin bu tariz ve teşni'de hakları var idi. çünkü batniyeler ervah-ı habise gibi her bir mahale hulül ile, bin dürlü mel'anete muktedir, ve her dürlü meramlarını icraya sai' ve mütecasir bir taife olduğu halde, mesela bıçak almayak ve taşımamak gibi, esasen hükümsüz bir kul ile mukasid fadelerinden? vazgeçmeyecekleri, ve belki bu uhde sayesinde tedabir-i ihtiyatkarane ile evvelkinden ziyade iktisab kuvvete çalışacakları malum idi. sultan sencer ise hakikate bahadır ve merd oğlu merd bir server olmağa beraber, bu güruh-ı fasidin ayru ayru ad ve canı olduğu, ve ümerasının ittifak arasıyla karar virilen şerait mecusaneden dolayı bir çok tarizata dahi uğramış iken, yine ahd-i şekenlik gibi bir dünyayı öyle eşkıya makulesi işrara karşı dahi irtikab itmeyereki zaruri kabul ve sükût itmiştir.

Bu muahede-i fasideden sonra Hasan Sabbah fırkalarını teksir iderek, harekat-ı melunetkaranesinde evvelkinden daha şeni' suretde devama başladı. Çünkü bu aralık barğış beğ vefat itdiği gibi, Melikşah evladı beynine dahi yeniden

	nifak düşündüğünden, birbirine karşı açdıkları muharebat ile meşgul olmadan batıniye
--	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-4.Sayı-0076

<p>*128* fırkalarının istisaliyle uğraşmağa vaktleri yok idi.</p> <p>Binaenaleyh Hasan Sabbah şu gavailden intihaz fırsatla, bir hayli memalikke bir hayli maşlah fırkalar sevk iderek, nice rüeysayı ve kendi akide-i zalelerini red ve battal ile meşgul olan maveraünnehir ulemasından nice ifadl-i islami birer suretle katl ve idam, ve tarik hecci sad, ve çengiz pesend bir takım şakavetler icra itdirmemiş, ve eliden ziyade memalik-i islamiyeyi fidye-i necat makamında senevi virgüye rabt eylemişdi.</p> <p>Nihayet 499'da Sultan Mehmed Bin Melikşah gavail-i mühimmesinden asude kalınca, esrar-ı batiniyenin kamalen kal' ve kamı' maksadıyla, bizzat kendi kumandası altında cem' eylediği cesim bir kuvve-i harbiye (şah diz) didikleri kal'ayı muhasara eyledi.</p> <p>Bu kal'anın muhafızı ise Hasan</p>	<p>Ki bir hayli ısrar-ı kal'ayı terk ile silahlarını huzur-ı sultaniye teslim, ve istida-yı afv ve aman eylemiştir. Ve bu istiman netayicindendir ki, ahmed bakiye-i batiniye ile kal'ayı muhafazadan acize kalarak, sultan mehmed tarafından gösterilen layıklı bir hücum ile iki gün sonra kal'anın fethi müyesser olmuştur.</p> <p>Şah diz bu suretle feth idildikten sonra, meydan-ı inadda sabit kalan şerzme-i batiniyeden bir çoğu kılıçdan geçürüldüğü gibi, ahmed bin Abdümeliki dahi haya derdest eylediler. Şöhret ve memduhını fark idecek kadar zeki ve kocasına nisbetle merd bir hatub olduğundan, kal'a feth idilübde, muhasirin duhule mübaderet iderken kendisini bir-cek birinden kaldırub atmış, ve yere düştüğü halde dahi, nasılsa, ölmeyince, eline geçmiş olan bir haşti yüreğine saplayarak canına kıymıştır. Ahmed ise son dereceye</p>
--	---

<p>Sabbahın muallimi abdümelikin oğlu ahmed idi. İslam ulemasıyla mübahese-i diniye ve ilmiyede bulunmak için, ordugaha gönderir, ve bu desise ile asker-i islami bizar iderek, bir tarik halas bulmak isterdi. Lakin sultan hasmının dimağında cevlan iden dem-i fasidin ecza-yı metrekebesini tahlil ve keşfinde hazik bir hekim-i siyaset olduğundan, ne kendi sebat azmine helal, ve ne de askerinin gayret ve sevretine kesl virüb, evvelki şiddet ve salabetiyle muhasarada devam eyledi. işte bu sebat sayesindedir,</p>	<p>kadar sebat ve inad, ve hatta sultan mehmed e yazdığı bazı mektublarında kendi mezheblerini takdis ile, ehl-i sünnete küfr ve zelal ve isnad eylemiş olduğu halde, akıbet-i hasmanın atıfet dindaranesinden ümid var halas olarak, zelyane ve müteafikane istifa ve istiğfara mübaderet eylemiş, ve Sultan Mehmed ise habisin, ve levcan korkusuyla olsun, esait zelaletkaranesinden tövbe nükul itmekliği üzerine canını bağışlamak istemiş ise de ulema-yı islam bi'l-ittifazk din (mabadi gelecek nüshada)</p>
---	---

<p>*129* erzak ve devab ve mevaşinin cümlesini bir meydanda cem' ve etrafını da emval ve eşya-yı mebkule ile ihat iderek, gerek mesakin ve büyütu ve gerek bunları kaffe-i ihrak binnar itdikden sonra işte, bende simaya soğud ideyorum. Bana kavuşmak murad idenler gelsün. Diyerek kendisini ateşe atdı. Ve avretleriyle müteallikatı ve has-ı atba'ı dahi kendisine iktida iderek, mukır-ı müstakirleri olan cehimin mefasilesini bu vechle dünyada idrak eylediler.</p> <p>Hicretin yüz altmış beşinde müşarünileyhh Mehdi mahdumu Harun Reşidi 95793 neferden ibaret bir ordu ve 173450 altun tahsisat harbiye ve tabir-i kadim üzere yigirmi bir bin kere bin ki</p>	<p>Reşidin huzuruna gitdi ve ricasını kabul itdirdi.</p> <p>Harunun ordusu üsküdüre vasıl oluncaya kadarelli dört bin rum kılıcdan geçirülmüş ve beş bin nefer esir alınmış ve ihanetlerine mebni 2000 esirin boyunu urulmuş, ve gaşiyeleriyle beraber yigirmi bin res esb-i iğtinam olunmuş, ve yüz bin res sağır ve koyun zebh idilmiş, ve orduda on dirhemden yani on akçeden noksane katar ve yigirmi akçeden noksane zırh yigirmi kılıç bir akçeye bey' olunmuşdur.</p> <p>Bu vak'a hakkında şura-yı abbasiden merdan bin hafsa bir kaside-i gazaibe nazm eylemişdir, ki iki beyti şudur:</p> <p>-ey fatni (yani ey reşid) sen kostantiniyye-i rumda bir mesnedi tok</p>
---	---

<p>inde'l-hesab – yigirmi bir milyon dirhem (*) sarfiyla tedarik olunan mühimmat-ı seferiye ile konstantiniyye fethine memur itmişdi ki bu ordu Üsküdüre kadar gelmiştir. Tarih-i mezburda ki miladın 786 senesine musadıfır, İstanbul tahtında bunun zevcesi (ateşe) nam imparatoriçe calse olarak oğluna vesayet itmekte idi.</p>	<p>gerdan itdin ki anın sivri zul-libasını giyindi.</p> <p>Sen kostantiniyye taleb olduğun halde sana müluku cizyesiyle geldi ki din harb ve tamtal dahi galebanda idi.-</p> <p>İrtesi sene yani 166 muharreminde harun gazadan davet ve fevkalgaye azimet ve haşmetle bağdada mevasilet itmiştir ki beraberinde olan rum esirası tazminat harbiye ile o seneye mahsuben iata olunan fidiye-i necatı omuzlarına yüklemiş rikabında yürürler idi.</p>
<p>(*) kamusda (müken) maddesinde muharrir olduğu üzere (dirhem) antı dankdır. Ve dank iki kıratdır. Ve kırat iki tasvecdir. Ve tasvic iki hiyyedir. Ve hiyye bir dirhemnin semeninin sed siderki dirhemnin kırk sekiz cüz'ünden bir cüz'dür.</p> <p>Ve keza kamusda dirhem maddesinde dahi ibare-i atiyeye ile müfseriddir: (dirhem) dirc ve zininde vezn malum ismetdir ki altı dank vezinden ibaretdir.</p>	

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-4.Sayı-0077

İlan-ı Hususi

Muharririn on iki cüz'ü bir senelik itibar olunarak, müşteri olmak isteyenler için fiyatı seneviyesi otuz altı guruşdur. Taşralar için – sağ akçe olarak – altı guruş bu sene ücreti zam olunur. Merkez idaresi bab-ı ali caddesinde 2 numarolu tasvir-i efkar matbaasındandır. Mektub ile mahallerini tayin ve fiyatını bu sene pulu olarak melfuzen yahud sair suretle irsal idenlere beher cüz'ü çıkdıkça bu sene ile gönderilecektir. Münferik olarak bağçe kapusunda Hasan Ağa ve Bab-ı Âli Caddesinde Toros Ağanın dükkanlarıyla köprü başındaki gazete barakasında vesair mahallerde satılır.

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-5.Sayı-0078

Birinci Cild

bir nüshası 4 guruş

birinci cüz'ü

Muharrir

Edebiyat, sanayi', bedayi', ahvâl, tarih, coğrafya, seyahat vesaireden bahs ider ve on iki nüshası bir senelik itibar olunur mecmu'adır.

Muharriri: T. Ebuzziya

Elfuzuli'l-ilm leyse'l-fevzeli'l-'ilm

Mündericat

Teracim-i ahvâl: Hasan Sabbah mabadan cüz'ü 4 – Hissiyat – Çarls Dikıns:Hikaye Tarzında Tercüme-i Hal. -Amerikada Seyahat: Baron Voganın Sergüzeşti – Mütenevvi'a: Bir Muhavere-yi Hikaye – Acımaz Kesdiği Parmak Şeriatın ! Zeka-yı hayvanatdan köpek bendine ilave – ilave – ilana dair malumat: islamda usul ilan gazetelerin ilan shaifi.

İstanbul

Maarif nezaret-i celilesinin birinci def'a tab' olunmuştur.

1293

Tasvir-i efkar matbaası – bab-ı âli caddesinde numero 2

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-5.Sayı-0079

<p>Garibe</p> <p><887 de eski Mısırdı bir kimsenin bir bilgi taşı vardı ki otuz seneden beri istimal ider idi. naghah bir gün elinde düşerek kırıldığında içinden parmak kadar bir kurd zuhur itdi. Bilgi gibi bir sıhhat taşın içinden böyle bir hayvan zuhuruna asrın akılesi hayran olmuştur.> (sehaifü'l-ihbar.) c 2 s 654</p>	<p>sonra erkek olamaz. Keza beraber kek de böyle. Zira kadının aza'yı batniyesi ricalin aza'yı batniyesine muvaffak değildir. bunda zuhur iden alet tenasil dahilen bir çok azanın dahi tahvilini icab idiyor. Cenab-ı hak her şey'e kadirdir. Bir kadın kadınlık levazımından olan aza e has-ı tabiyesini öyle gömlek değiştirir gibi değiştirmeyüde erkek olamaz, nerede kaldı ki, erkek olduktan sonra bir</p>
---	---

<p>Bizce böyle bir taşın içinde bir kurd zuhuru mucib-i istiğrab değildir. <hüda kadirdir eyler sahra içre müvezziyat peyda> asl-ı şayan istiğrab şurasıdır ki biçare herif otuz sene bıçak bileyerek yüzünden muhafaza-i hayat eylediği bir taşın inkısarıyla beraber içinden zuhur iden hayvan yüzünden helak olmuştur.</p> <p>Yine sehaifü'l-ihbarın o cildinde ve o sahifesinde bir garibeye daha tesadüf eyledik ki, buna bir dürlü inanmadık, çünkü taş içinden kurd zuhuru gibi muvaffak tabi'yet değil sarf-ı hilaf tabi'yetdir.</p> <p>Nasıl-ı inandınız mı? Gözümle görsem, hatta bu kadın evvelce benim validem bile olmuş olsa yine inanmam. Bir kadın dişi olarak doğduktan ve bir hayli zaman dişi yaşadıkdan</p>	<p>kaçda evladı olsun. Ben de cevab vireceğim ki hansı dinilen mahluk garib galat tabi'yetdir. Bir gözlü veye iki ağızlı zuhur iden mevlüdet gibi. Fakat hansı didiğimiz halde anda ya erkekin veyahut kadınlık hassası galibdir.</p> <p>Erkek oldu mu kadınlığa mahsus olan hal bir şekl ve suretten ibaret veya dişlek hassası galib ise erkeklığe delil olan alet yine bu kabildendir.</p> <p>Şurası da unutulmasın ki , bu mahlukda rahm-ı maderden böyle zuhur ideyor sonradan olmuyor.</p> <p>Ben asl neresine ta'cib ideyorum biliyormusunuz ki? Bu dürlü harafatın eski tarihlerde bulunuşuna zira şimdi mamure-i arz vesait adide-i medeniyet sayesinde bir ahne hükmüne girdiğinden, hindinde ganj nehri kenarında (brahma) kasabasında çit olsa burada duyuluyor. Evvel zamanda ise her vak'a (bir varmış, bir yokmuş, şöyle</p>
---	---

Muharrir

Edebiyat, sanayi', bedayi', ahvâl, tarih, coğrafya, seyahat vesairenden bahs ider, ve on iki nüshası bir senelik itibar olunur mecmu'adır.

Birinci cild

gurre-i cemaziyel evvel

beşinci cüz'ü

<p>Teracim-i Ahvâl Hasan Sabbah</p>	<p>kendisinin tamamıyla istiklalini mucib olduğu cihetle, 500 senesinde batinilerin umumuna hâkim ve muta' olmuştur.</p>
---	--

<p>(dördüncü cüz'den ma'bad)</p> <p>Mehmedi ve arasına tefrika bahş olan bir menhusun iman ye'sine itibar caiz olmadığı gibi, bu taifenin tahlis-i can için, kendi mezheplerinin gayri mezahib erbabını iğfal ayın batıllarının ahkamından bulunduğunu, ve hususan nakisane ve nakisane ahd-i şekenelikde sevabıklarını ifade ve isbat ile, katline fetva virdiğinden, orduda teşhir idildikten sonra hiya dersini yüzdürüp i'dam itdiler!</p> <p>Ne dirsiniz? Canını kurtarmakdan kat' ümidi dince, tesbit ve teclid iderek, helak oluncaya kadar bu derecelerde işkencelerde işkenceye tahammül ile, kat'an izhar vec', ve bir kere ah ve anın itmemiştir!</p> <p>Ahmed Hasan Sabbahın üstadı oğlu olduğundan, batiniye erbabı beyinde muta'aiyeti müsellemler, ve Hasan ındinde dahi bu sebeble muhterem idi. binanaleyh bu def'ada ortadan kalkmaklığı</p>	<p>Hasan Sabbah cemaat-i batiniyenin birkaç sene içinde ukubetinden ukubetine, hezimetden hezimete uğradığı halde, yine aziminde sebat, ve belad ve ahali-i islam hakkında mütemadi olan fesad ve ızrarda devam itmesine mebni, 505 de sultan mehmed serdar-ı meşhur (anuştigin) kumandası altında yüz yigirmi bin asker sevk eylediğinden, birkaç kal'alarını zabt vezir vezir ile, darülmülkleri olan salifu'z-zikr alamut kalesini muhasaraya mübaşeret itmişti.</p> <p>Müşarünileyh anuştigin o asırda mer'i olan funun ve desayis-i harbiyede maharete meşhur bir serdar olduktan başka, batinilerin usul-i Harbiyelerini dahi biliyordu. Binaenaleyh evvel emrde asakir için kal'anın etrafında ve hasm tarafından mancınık ile atılması melhuz olan ateş feşan nıfz şişelerinin vasıl olamayacağı bir mesafede mu'tad kışla ve anbarlar bina itdirerek, zehair mukteziye ve mühimmat-ı harbiye</p>
---	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-5.Sayı-0080

<p>-yi celb ve idhara başladı. Hasımının bu vechle alamutun etrafında cabcabanlar ve kışlalar tesis eylemesi kemal-i rahatla muhasarada devamına delalet eylediğinden, mahsurlar bu hali</p>	<p>Hasan Sabbah ise avnatını birkaç gündenberi takında bir imdad manevi zuhura geleceği hakkında keramet-furuşane teslit itmekte bulunmuştuk. Beş yıl sebat iden ve birkaç gün evvel</p>
--	--

müşahede ile, fevkalgaye ızdıraba düşmüşdü.

Sultan Mehmed ise bir taraftan orduya iktiza iden mühimmatı sevk ider, ve askerden abzı avarız sebebiyle işte bırakmaktan sakıt olanları celb ile, yerlerine başkalarına izam eylerdi, bu muhasara tamam beş sene yedi mah imtidat eyledi.

Mahsurların mekulatı ise yevmi üç vüz ve iki lokma ekmeğe inhisar itmişdi. Bir müddetde bununla iktifa eylediler. Fakat kuvve-i hayatlarını bu naçiz şey ile muhafaza kabil olmadığından pek ziyade zebun düşmüşler idi. zira bazı firarların hal ve kalinden mahsurların yeneceğinden yani derece-i ızdırablarını anlamış ve birkaç gün sonra hiçbir şeyleri kalmayarak açlıktan kırılacaklarını mukarrer bilmişdi.

Sultan mehmed in haberi orduda şayi' olmağla beş bildenden biri sebat itmekde olan asakir arasında görülmekden bir perişanlık vuku'a gelerek takım takım savuşmağa başladılar. Anuştigin bu hali görünce ayrı ayrı her cemaatin önünü kestirerek beş yıllık sebat ve tahammül semeresiz bırakmalarını ricalerle minnetlerle askere isma'a çalışdığı halde, hiçbir fırkayı döndürmeğe muvaffak olamadı.

her dürlü şurut ve kuyudu ile arz-ı muta'avat itdikleri halde aman virmeyen bir ordunun böyle na-gihani hayal ve hazıra gelmez suretde perişan olmalarını kal'adan müşahede iden batıniler Hasan Sabbahın kuvvet-i kudsiye kabilinden berid maneviye malik olduğunu tasdik ile birkaç gün evvel açlıktan gösterdikleri itaatsizlik ve sebatsızlıklardan dolayı kemal-i hüccabla itiraf-ı cürm ve kusur ve istida'-yı afv eylediler.

Sultan mehmedin vefatına mebni yerine cülus iden sultan sencer ki ırak Selçukileri içinden gelen azam-ı sultaniden maduddur. 511 de bir ferd kalmayınca kadar batınilerle uğraşmak üzere, tedarikat-ı azimeye teşebbüs itmiş ve vir tedarikatını gayet hafı tutmuş ise de, Hasan Sabbahın her tarafa memur itdiği casus firkasından gerek mülk-ü sencerin ve gerek ümera-yı devletinin devairinden la-akl birer ikişer adam bulduğundan batıniler aleyhindeki teşebbüsatı Hasan Sabbah a bildirmişler idi.

Çünkü bunun bir memleketeye değil hatta bir daireye tayin eylediği casusları biri birini tanımadıklarından Hasana varid olan muharririn bir

131 mel ve sıyakda olduğunu görünce vak'anın sıhhatine şübhesi kalmayarak, o anda zihninde şu teşebbüsat cesimeyi tatil idebilecek bir tedbir şeytanetkarane tasavvur, ve derhal icrasına mübaşeret eyledi. şöyle ki: fedayilerin en müste'id vazifelerinden (sehim) namında mazenderanlı bir delikanlıyı ihzar ile her biri biner altunu havi on dorba iata iderek, şefahen bazı şeyler telkin ve talim eyledikten sonra, mülk-ü sencerin pa-yı tahtına göndermişti.

Elbise ve kıyafeti temiz, terbiye ve zerafeti mükemmel olan bu civan-ı belhanın akabiriyle görüşdüğü gibi mülk-ü sencerin teba'ından bir ikisi de bazı tahf ve tefarik ihdasıyla kendine bend itmiş. ve bunlar vasıtasıyla sencerin civarı-ı hassasında (şehnaz) isminde türki bir cariye ile de münasebet peyda eylemiş idi. bir gün sehim-i shehnaz ile bir bağda mülaki olarak, bir çok hediyelerle beraber, salifüzzikrin altunu havi olan torbalardan beşini iata ve bir evvel kadrini daha va'd iderek kıza bir hançer teslim itmiş, ve bunu favkalgaye ihtiyat ve basiretle bir takrib mülk-ü sencerin habgahına girerek, odanın orta yerine sapsamaklığını tavsiye eylemişti. Kız-ı merkumun bu teklifini mizan akl ile güya sencide iderek, bundan veli-nimetine bir ihanet çıkmıya-

-cağını hükm itdi. Ve hançeri kabul ile o gince bir takrib mülk-ü sencerin yatdığı odanın ortasına sapsadı. Sabahleyn sencer uykudan uyanubda orta yerde sapsalı olan hançeri görünce – çünkü batiniye fedailerinin itmedikleri mel'ane kalmadığından, bunların şerrinden, muhafaaaz-i nefis için müte'adid mu'temed pasbanlar tayin eylemiş olduğu halde, yine tahabgahına? kadar girmeğe mütecasir olmamalarından – fevkalgaye ürkmüş ve hususen o gün ümerasına bu vak'ayı ifadeye ağaz itdiği sırada Hasan Sabbah imzasıyla aldığı bir mektub ise < işitdim ki bizim aleyhimizde tedarikat-ı harbiye ile meşgul imişiniz fakat mülhaza itmeyür-misünüz ki sineniz hançerin halide olduğu mahalden serd değildir.

Hasan Sabbah mülk senceri bu desise-i iblisane ile teşebbüsatından men' ve tahvife muvaffak olduktan sonra her dürlü gavailden izade ve müsterih kalmışdır. Zira Hasanın taht-ı hükmünde bulunan mahaller ırak Selçukilerinin malik oldukları memalike civar ve bu devlet ise, ırak ve Türkistan ve maveraünnehir taraflarına kadar müstevli ve şevket ve satvet cihetiyle, düvel-i islamiyenin cümlesine faik ve kuva-yu'l-iktidar idi. binaenaleyh böyle bir satvet kahire sahibi hükümetle pençeleşmek Hasan Sabbah a göre düşvar olduğu gibi

	<p>efkar-ı batiniyeyi izhan halkda teyid eylemek için telifat ile uğraşmakda la-bed idi.</p> <p>vakıa Hasan Sabbah – ve lone kadr-i satvet raketdar sahibi olursa olsun-muhalifleriyle</p>
--	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-5.Sayı-0081

<p>*132* uğraşmaktan ictinab eylemez ve hatta kullandığı desayis güna-gün ile teşebbüsünün netayicini matlubu vechle temin itmeklikde de mahir idi. binaenaleyh sultan senver gailinden bu vechle emin olduktan sonra, huluthanesine kapanarak, altı sene mezhebine müteallık iktiza iden kitabları tasnif ile meşgul olduğu halde, 518 senesi rebi'ülahirinde fevt olmuştur.</p> <p>Hasan Sabbah şehamet ve muhabbet ve mekanet ve metanetle mecbul ve yemen-i mülukundan (zonas hamiri) neslinden bulunduğu kendisinden menkul idi. fakat tarih bu kavli ve tasdik eylemez.</p> <p>Nakliyatdan ilm-i tefsir ve hadis ve fıkıhda ve akliyatdan kelam ve mantık ve hikmet ve hendese ve hesap ve tecvimde fevkalgaye kâmil idi fakat tefsir ve hadisdeki kemali kendi meslek ve mezhebine müteallık akayid-i batılayı tervicde su-i istimal itmiştir.</p> <p>İtimadı zındıkane olarak (haşa) nasus</p>	<p>Ma'ni-i batiniyesi murad olduğunu ve anın dahi batini helm cera ma'ni-i batiniye tevlid eylediğini ilan ider ve bu sıyak üzere efkar ve makasid zalesini mürevvec tevilatı havi kitablar telif ider idi. Garibdir ki merkumun ahfadından 562'de Batiniye riyasetine geçmiş olan (Hund Celaleddin) Hasanın ve Hasandan sonra pederine gelinceye kadar batiniye riyasetinde bulunmuş olan ecdad-ı habisesinin mezheb ve akayid fasdesini kabul itmediği gibi ehl-i sünnet mezhebinde olduğunu Bağdad da halife bulunan nasır abbasiye ilam ve mahsusen Bağdad'dan bir hayli fıkha ve ulema celb eyliyerek gerek Hasan Sabbahın ve gerek üstadı Abdülmelik ile Hasandan sonra canşin olanlar tarafından telif idilen kütb-ü selalet ihtivayı kaffe-i tedkik ve ihrak itdirmiş ve halkı mezheb ehl-i sünnete icyar iderek, kabul itmeyübdde zındıka ve'l-hadde ısrar idenler ukubat-ı şedide ile helak eylemiştir.Hele evail halinde mizaç</p>
--	---

<p>karainenin zahiri maksud olmayub</p>	<p>girlekdeki mahareti bir mertebede idi ki seyehat itdiği memalikin ia'lisine, evanisine,ulmasına,edebasına,savfisine, melhudine muradı üzere tereddüd peyda idebilürve her kiminle mülakat eyliyecek olsa kendini makbul idecek suretde tavr ve lisan izhar ve istimal ider idi!</p>
---	--

<p>*133* bazı Avrupa müverrihleri Hasan Sabbahı nizamülmülk ile bir hocadan yani, merkumun pişvası olan Abdümelik melhden talim ulum itmiş iki taleb olmak beyan iderlerse de, bunun külliyan aslı yokdur. Zira bir kere islam tarihlerinde bila nefavet muharrir olduğu üzere, vezir müşarünileyhh nizamülmülk 408 tarihinde tevellüd eylediği gibi Hasan Sabbahın mukayyed olan tarih zuhur ve suret hükümetine göre aralarında otuz beş seneden ziyade fark olarak nizamülmülkün evaili ise Hasan Sabbah gibi rib ve kemab bulutlarıyla mestur olmayub tarihlerin cümlesinde ve hatta teracim-i ahvâl-i umumiye lügatlerinde dahi masrah olduğu üzere kendisini evan-ı sabavetinden beri Alparslan ile beraber büyümüşdür.</p> <p>Merkumub şenayi' ve mel'netinin alt icrası olan fedayi fırkasına gelince: bu sınıf bir cemaat hafiye olarak</p>	<p>-laşdırdıkları işaret ve hareket-i mahsusa ile yek-diğerini tanurlar idi.</p> <p>Memalik-i mücaverede bulunan velat ve hükümdarandan bizzat kendi ve maksadı aleyhinde bulunarak gerek fi'len hezimetine çalışanları ve gerek ma'ni maksadını mani' olmak isteyenleri veyahud mezheb-i batılı aleyhinde reddiyeler yapan ve zem ve kadeh iden ulemayı haber aldıkça fedayilerinden birini musallat iderek elbette bir vaktini düşürüb anı katl ve idam itdirir idi.</p> <p>Hasan Sabbah bir maharet suhurane ile bu fedai takımının hayatlarını tasarruf ve adeta canlarını kendisine vakf eylemişdi. Hatta bir gün Selçukilerin ricalinden biriyle alamutda vuku' bulan bir mülakatında fedailerden bahs açılması üzerine < bunların hayatları benim iki dudağımın arasındadır, her nevakt ağzımdan öleceksin kelimesi sadır olacak olsa muhatım avanda kendisini mahv itmeği en mukaddes bir vazife</p>
--	---

<p>katvalıklardaki (jezvit) yani yesvi' tarik malumu gibi hareket ve ifallerine icanibinden kimse vakıf olmaksızın her dürlü mel'anelle tasaddı idebilürler idi hatta her yerde ve belki hiç memul idilmiyen bir yerde bunlardan mutlaka bir iki kişi olsun bulunur ve fakat ne kendilerini tanımak kabil olur ve ne de müteşebbis oldukları hususat kable'l-icra haber alınabilir idü. Kendileri ise dürlü dürlü şekl ve kıyafetde gezerek feran masunlar beyninde mer'i ve cari olduğu yolda beyinlerinde karar</p>	<p>bilür.> yollu irad eylediği kelimatı isbat için huzurunda evamirini icraya muntazar olanlardan birine <ya Abdullah> kendini şu berceden aşağı at!> ve diğerine de <baklan hançeri gerdin ki sokuvir!> dir dimez biri kendisini dört beş yüz metro irfa'ında olan berceden kaldırub atarak bin para olduğunu ve diğerinin de gerdanını delüb debelenmekde bulunduğunu gördükde o zat <size teb'anzın kalblerine de malik olmuşunuz, binaenaleyh iş bu dereceyi bulduktan sonra sizin için her mahal mümkün hükmündedir> demiş.</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-5.Sayı-0082

<p>*134* tarihlerin rivyetine göre fedayi sınıfı umumen gençlerden ibaret imiş, ve anlara daima neş'et saniyede dahil olacakları ni'm sefa sürecekleri zevk layihasayı meva'z füsunkarane ile takrir ve itra ider ve hatta evsafında bulunduğu cennat ve lezzatın numunesini – fakat anları ikna' eyliyecek suretde – dünyada ibraz eylermiş.!</p> <p>Mervidir ki alamut kalasında kendi ikametgahı dahilinde tanzim itirdiği bağçeye her beldeden dürlü dürlü şükufa ve izhar celb ile ve orasını her dem bahar haline getürmüş ve müteaddid musanna' ve müzeyyen kasrlar ve itriyat-ı nesar ider fevvareler selsbiller? ile tezyin itdiği</p>	<p>olan dilsiz hıdmetkarlar marifetiyle birer birer cennetine idhal idermiş.</p> <p>Orada ise bir müddet meşgul zevk ve safa olarak, tamam akılları intizam bulmağa başladığı sırada bu def'a da kızlar macun virerek keyflerini tazeledikten sonra yani yine hülyaya dalarak, şuurlarını gaib eyledikten sonra dilsizler vasıtasıyla Hasanın helvathanesine nakl olunarak, müehhiren esrarın hükmü zail olubda kendilerini Hasanın huzurunda görünce meşhudat-ı vakı'alarını Hasan Sabbahın malik olduğu kuvve-i kudsiyeye haml iderlermiş.</p> <p>Merkumun ictihad itdiği mezheb batını</p>
---	---

<p>gibi nisvanı hüsn ve an ile meşhur olan memleketlerden getürdüğü en müstesna bakirleri dahi o bağçeye doldurmuş ve şedadın mütevatir olan cennetinin o asırca mislini vücuda getürmüştür.</p> <p>Fedaileri huzuna celb ile mevaza ibtidar itmezden evvel, haşaş macunu (*) yedirir ve cenanın evsafına hasr-ı lisan ile lezaiz güna gününü tarif ve takrir ider imiş!</p> <p>Zira kendisi pek belîğ ve havliyeyi hakikat şeklinde arz itmekde mahir olduğundan kah hikmiyane ve kah şairane kelemat ile biçarelerin zihinlerinde zaten eser kuvvetiyle, suret bulmakda olan hayalatı bu vechle bir kat daha tesvi'e muvaffak olduktan sonra bu hizmete mahsus</p>	<p>ve tesis itdiği hükümet 132 senedevam iderek, nihayet 617 tarih-i hicrisinde Hülagü tarafından hükümetleri zir vezir ve bir dil kalıncaya kadar umumen batinilerin demleri heder idilmiştir.</p> <p>Hülagünün bunca if'al hunziranesi arasında şayan-ı sitayiş bir hareketi varsa o da bu fırka-i zaleyî mahv ve istisalıdır diye biliriz.</p>
<p>(*) haşaş esrar dinilen nebatın ki türkçesi kenevirdir.</p>	<p style="text-align: center;">Haysiyet</p> <p>Bahs itmek istediğimiz hissiyatdan mana-yı fenniyesi anlaşulmasın.</p> <p>Malumdur ki cihanın herhangi cihetine</p>

<p>*135* gidilse necabet, kadem, servet, fazilet, ilm ve ahlak yolunda ve hatta bazı kere bir ferdin renki biraz beyaz olmağla, esmer veya siyahlara rahcani lazım geleceği gibi bir çok hallerde tabi'i olan müsavat insaniyeye mugayir bir eser-i tefvik meşhud olur ve bu hale lisan-ı osmaniyede hissiyat diniliyor!</p> <p>Şüphe yok ki şeri'at ve hikmet ve insaniyet nazarında zaten müsavat üzere mecbul olan beni beşer müsavatın en</p>	<p>dava-yı iştirak iden güllesini rahelesine bindirmek veya evladının terbiyesinde çocukla müşavere itmek istemez.</p> <p>Hikmet bazı erbab-ı müta'la iştirak -ı meval ve hatta iştirak-ı i'yal efkar-ı müfsedesine kadar müsaveret perverlikden ve insaniyete bir hayli randan kalender meşreb çanak bulduşluğu gibi sakil sakil namlarla mevcut ve hatta mefkudlarının taksimiye kail olmak derecelerinde</p>
---	---

<p>şümulü manasına, yani her cihetle biri birinin halinde bulunmak isti'dadına mazhar değildir. Mesela Hazret-i Ali (Keramullah Veçhe) gibi vasiyet-i nebeviye şerefine nail olmuş bir halife-i Zişan divan-ı adeletu'l-lahiyenin haricinde bir numunesi olan veyahut olmak lazım gelen mahkeme-i şeri'atda kaimen ve mütesaviyen bir Yahudi ile terafi' ider. bir ordu ile zir ve zir itmek derecesine getirecek kadar keramet nümai ulviyet ve galibiyet olan hazret-i faruk azim (radyallahu an') memalik-i meftuhsidnen Şam'a girerken inayete ve merhamete küllisini – nevbet ana geldiği için – devesine bindirir ve hatta maharetini kendi eliyle çeker! Selatin-i islam arasında her nazar hekim sahibine göre padişah-ı hükema unvan-ı iftiharına bihak şayan olan murad sani on dört yaşında oğlunu kendiyle müsavi tutarak, mesnedine ik'ad eyler.</p>	<p>levazım ahvatdan dem urmuşlardır.</p> <p>Birinci derecede asar ve netayici bu babda ağlab olan necabeti ele alalım: Necabet insan için hakikat halde istenilmeyecek şeylerdendir diyemez. Elbette tahir bir nisbden gelmek bir rezil babanın oğlu veya piçi olmakdan-insaniyetin kaffe-i meziyetini idrak idenlerce- elbette mercuhtur. Şu kadar var ki sevabık ile iftihar mesela kuvve-i cismaneye veya zekavet mevhuba ile mübahat tahdis nimet dairesinde tutulursa naklen ve aklen makbul olabilir. Yoksa kâbil salb-i cenab adem-i aleyhi's-selamdan ve muaveye-i sani (radyullahi anh ve arda) bizidik neslinden gelmekle bir necisinin ikincisine rühcanını iddia eylemek fezail adamiyeti bir erkekle bir kadının hatta müşahedelerinden bile</p>
---	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-5.Sayı-0083

<p>*136* tedib olunacak bazı yerlerden zuhur itmeğe hasr eylemek kabilinden olur!</p> <p>Bundan başka necabet-i hikmete bir büyük taarruz daha götürür. Şu ki: enbiya-yı azam ve aza-i kiram istisna olduğu halde – insaniyet nezaretinde bir büyük handan veyahut tabir-i aherle</p>	<p>Alem-i siyasetde birinci devletlerden madud iden bir aşiret kocası değil mi idi?</p> <p>Ne hacet! O dünyanın nısfına hüküm iden, alem-i insaniyetin en vasi' hükümetini teşkil eyliyan bir tatar reisi değil miydi?</p> <p>Kesret-i fütuhatcha cihana hiç misli</p>
---	--

bir silsile-i necabet teşkil itmiş ne kadar adam var ise, cümlesi meçhulü'l-nesebdir, bu davada bir kıyas-ı mukassem ile sabitdir. Şöyle ki : müesses handan olan zat bir büyük adamın neslinden <şecereciyle> gelmiş olsa kendine müesselin unvanı virilemez. Bir handanın şeref ve kudretini kendi tesis itmiş büyük adam doğmağı iktiza itmeyeceğı ve bilakis insaniyet herkes kendini fezail ve meziyat-ı zatiyesinin veled-i manevisi bilmek lazım geleceğı sabit olur.

Hasılı gerek maddi ve gerek manevi düşünölsün < insan anasından büyük doğmaz > acaba İngiltere'deki lordlara, Fransadaki prenlere, ma-hasıl dünyanın her cihetindeki ashab-ı necabete sorulsa neslini mebde halka isal idecek kimse var mıdır? İsal idenler bulunsa bile neticesinde adem oğulluğı saffetiyile sair insanlara müsavaretini göstermekden başka ne kazanabilir?

Devlet Safeviyeyi teşkil iden bir hudud, devlet 'izz -i neviyeyi meydana getiren bir güle, devlet-i Selçukiyeyi o kadar azimet ve iclaliye

gelmemiş olan teymürlünün cengiz hıdmetkarlarından bir adamın neslinden gelmedi mi?

Atabağı ve eyyubiye ve memaleke gibi hükümetleri bir muvaffak asker veya bir gayretli esir tesis itmediler mi?

Saltanat-ı osmaniyede bir maruf handan sahibi olan zevatdan çandarlı kara halil adi bir sohta?, köprölü mehmed paşa sarayda bir aşçı, mehmed ali paşa bir çifçi zadedden başka bir şey mi idiler?

Tarihlerde gördüğümüz ashab-ı zuhurun en büyüklerinden biri olan ve yalnız Horasan askeriyle devlet-i safeviye bakayasını saltanat-ı Osmaniye ile afgan hükümet-i galebesinin savletlerinden kurtardıktan ve Rusya ile dahi en kuvvetli zamanlarda galebane birkaç kere çarpışdıktan sonra, Buhara ve Hokand ve Hive ve Hind aklamlarını silahsız, nizamsız kırk elli bin acem askeriyle zabta muvaffak olan Nadir Şah Afşar aşiretinden yetmişmiş adı çoban olduğunu tarihçilerimizde görmüyor muyuz?

İsviçrenin, Almanyanın, İngilterenin, Amerikanın, Fransanın, İtalyanın, Rusyanın inkılabat-ı ahire ve siyasetçe azimet-i haliyesini tesis iden azamdan hangisinin tercüme-i hali aransa içlerinde üç dört karn isbat-ı neseb idecek bir adam bulunamaz.

137 ihtimal ki en büyükleri ya kunduracı veyahut çiftçi oğlu çıkar.

Bununla beraber necabet davasının terakkiyat-i insaniyece hiç hükmü yoktur zan olunmasun, vak'a peder ve validenin gerek servet, gerek hüsn-ü ahlak ve meylan-ı marifetçe müsellemler olan tesirlerine nazaran büyük bir adam hanesini idare ve evladını terbiyece elbette müzayat-ı zatiyesinin velev cüz'ü olsun bir parçasını ihlaf ve tevab'ına ilka ideceğinden, ekser erbab necabet-i tabiyet-i insaniyede merkez? olan hab-ı muhasin ve meyl-i meâli cihetleriyle ihad-ı nasdan daha terbiyeli zuhur ider, fakat o terbiyede müsâvat-ı insaniyenin ihlaline hıdmet idecek bir hak değildir, bilakis necib olan ve terbiye-i necibane ile tahlife-i nefis eyliyan ashab-ı irfana göre, en büyük vazife o nimetin şerait-i tahdisini bilmek ve gerek hasail ve gerek meksubatca ne kadar âli bir mertebeyi haiz olursa olsun nefsinin kimsenin fevtinde görmemek meşreb-i insaniyekaranesiyle uluv-i zatisini sairlerine tasdik itdirmekden ibarettir.

Fezail-i bahara ve meşhuresiyle alem-i insaniyete Abdülaziz bir handan saltanat içinde perverde olmuş ve mesned-i hilafeti dahi bihak ihraz itmiş iken, kıyafet ve muamelatında zamanının

Olmayan ashab-ı necabetin hali Esad paşa merhumun:

Zade-i tevcih-i şeref virmyecek hazret-i ab

Gayrin evladına bilmem ne virir izzet-i ab

Beyitine misal-i müşahhas olmakdan ibarettir.

Kadema gelince : bir adam zanan dirayet ve malumat ile muttasıf olur ve bulunduğu meslekde sıdk ve gayretiyle vazifesini icra iderse zaman geçdikçe bittabi tecaribi çoğalacağından ve hıdmetinin teksiri hakkında bir hürmet zaide hasıl ideceğinden, insanın sevabı-ı fahiresi hükümsüz tutulmak ve baraka-i fitanet ve istikamet içinde tul-ı arâm cihetiyle sabh-ı sadık gibi bir nur safaya müstağrik olan rus-ı muhteremeyi her dürlü meziyet hüccandan biri görmek taflane bir itikad olur!

Şu kadar var ki kadem ile bir haysiyet-i mahsusa tertibi de umumiyet veya ekseriyet hasıl ider bir kaide değildir; mürur-ı zaman ile bazı vücud büyür ise bazıları da çürüdüğü gibi bazı fikr-i terakki bulursa bazıları da eskiyor! Hele insaniyet tab'an tevlid ve tecdid mail olmak cihetiyle karun değışdikçe genç zihinler, debh-i vücudlar bir takım taze

<p>afakir-i fukarasından fark olunmaz idi.</p> <p>Binaenaleyh necabetinden hasıl olacak haysiyet-i insanın meziyat-ı mevhuba ve meksubesiyle müebbed olursa, adine haysiyet dinilebilir, yoksa dünyada bir aileye intisabdan başka fazileti</p>	<p>hakayık, yeni müesser meydana getirdiklerinden, kadem üzerine tesis-i haysiyet itmek umumi ve hükmi bir nazarla bağladığı halde bu alim-i terakkide her aşırı asr-ı sabıkın esaret-i idrakat ve ifâli tahtında bulundurmamak demek olur.</p> <p>Tevaresen bir handan azasından intikal iden hıdmat-ı şer'iyeden irşad kaydının ekber saffetine takdim dahi kifayet-i asl, sinn ve tecrübe fera' olmak hakikatine meytini olsa gerekdir.</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-5.Sayı-0084

<p>*138* rütbe nedir? Sırf bir emr itibarı değil mi? Öyle ise enba-yı beşerin müsavat-ı meşru'a ve tabi'yesini ihlal idecek bir meziyet bir emr itibariden nasıl tevellüd idebilir? Mertebe-i karbiyet ve ihtisas-ı peygamberide umuma faik olan şeyhin [radyuallahu anhuma] birkaç kere tenbihe leleme seryelerde yeni izhar-ı islam itmiş veya henüz ri'yan-ı şebaba vusul bulmuş zevatın muayenata tayin oldukları seyr ve ihadısda ananesiyle sabitdir.</p> <p>Hazret-i Halid Bin Velid (radyuallahu teala anha) baraka-i şemşir şer'iyet gibi bir sürât-i hatfa ve saika-ı kahrullahi gibi bir şiddet-i harika ile iki sene zarfında ceziretülarabi levs-i irtidaddan tathir itdikten sonra dev-dest mücahadetiyle</p>	<p>üyoruz. Asmani böyle iki musibet hatıra geldikçe bu dünya-yı dininin meratib-i iclaline nasıl emniyet ideriz? Ara sıra hayvanı insandan ziyade teycil ve medhumluğu hademeliğe ve hatta saltanatı güdalığa? tahvil iden kaide-i meratıbın sabık ve asarında ta bu derece tağyir görüb dururken naklen ve aklen daimiyet ve hakikiyeti müsbit olan emr-i müsavata karşı bir istisna tevliid idebileceğine hükm virilebilir mi?</p> <p>Servet ile hasıl olacak haysiyet ise ya dolandırıcıların veya ashab-ı ihtiyacın lisan-ı medahanesinden işidilen ana zeynden vücuda gelir bir hayaldir ki, sahibinin altunlarından tac giydirilse ve gümüşlerinden yapılmış bir taht-ı semin üzerine oturdulsa, yine nazar-ı hükümete</p>
--	--

<p>kesri ve kusur kısrın ebvab ahnını? Yerlerinden koparmış iken seraskerlikden neferliğe tenzil olundu.</p> <p>Vezaif-i dünya ve hükmüyadan başka adat ve etvar-ı beşere atf nazar itdiğimiz halde meratebe müteallik garib garib pek çok misüller görebiliyoruz. Mesela roma imparatorlarından Kalıkola bir sevgili atını zamanında padişah-ı sani nasb itmişti! Hayvanı bir muameleyi insanıyet için nasıl bir düstur-ı hakikat ad-idebiliriz?</p> <p>Abbasilerden Kahir in makam-ı hilafetden sailliğe düşdüğünü ve Abdullahü'l-sağir in ırnata saltanatından müluk-ı fas in askerliğinde fedaya can itmek derecesine tenzil itdiğini tarihlerimizde gör-</p>	<p>karşı arz-ı vücud idemez, karuni hazineleri yere geçirmiş göğe çıkarmamış!</p> <p>Fazilet-i ilm ve ahlakın insana aza idebileceği haysiyet ve mertebe hiçbir aklamın şer'ıye ve hikmete bir söz söylemeğe hakkı yoktur, çünkü o fezail ile tahliye-i nefis idenler müsavata karşı bir şeref iddia itmek değil, bilakis kendilerini daima herkesin madununda tutacak bir şime-i nevaz'karaneye malik olmak meslek-i hakikat ve hükümetleri iktizasından bulunduğundan bir zaman tevafuk davasında bulunmazlar ki karşılarında < ben de insanım! > dinilmeğe salahiyet olabilsün!</p> <p>Fazilet ilm ve ahlak ile mütehammili oan meziyat-ı celile ashabına riayet muamelesi cebri değil ihtiyar ider, bilaihtiyar vuku' bulan muamelenin muhatabana ne itâb aid olabilir? Tevatire bildiğimiz rivayettendir ki irtihal</p>
---	--

<p>*139* hazret-i Nebevi (sallallahu aleyhi ve sellem) den sonra sakife-i beni saadede insar ve muhacirinin açtığı dava-yı hilafet o mesned-i celil muhacirin için delail kat'a ile sabit olunca efdal ehl-i iman olan sadık ekber (radyallahu an') iki canibinde bulunan hazret-i ömer ve ebu 'iyda bin el-cerrah</p>	<p>içinde dünyaya gelerek Londrada kaldırımları üzerine atılvirmiş ve bu sebeble hengam-ı sebavet ve şebabını – nimet-i hayatı azabü's-sim ad itdirecek suretde – tahammülgüzar bir çok mezahim ve avarız ile geçürdükden sonra, muhakim gazetelerinden birine mestektab? Muavini sıfatıyla kendisini</p>
--	---

(radyallahu anhum) nın ellerini tutarak ikisine dahi teklif hilafet ve bi'at itmiş ve arş-ı istihkakı olan o paye-i celile gerek müşarünileyhuma ve gerek sahib-i ashab-i hak tarafından fezail-i zatiyelerine karşı gösterilen hürmet biatıyla vasıl olmuştur.

En büyük cihangirlerden madud olan İskender rumi diyojenin ayağına getirdiği ve fatih saltanat mehmed menla göraninin daima elini öpdüğü nune-i ibret olacak vekayi'dendir.

Mislisi bir kaziye-i hikmetdar ki, cerh ve ibtaline imkan bulunmaz, dünyada haysiyet var ise ancak fazilet ve vicdandan ibaretdir.

Çarls Dikins

<Hikâye Tarzında Tercüme-i Hâl>

İngiltere'nin gaib itmeğe başladığı ecele-i muasirinden biri de Çarls Dikinsdir.

< korunikor nasyonal > muharriri dir ki Çarls Dikins, namını elsine-i ename düşürünceye kadar çekmiş olduğu sefalet ve mezleti vaktiyle bana hikaye itmiştir: Kendisi gayet fakir bir aile

kabul itdirebilmiş idi! vazifesi her gün mahkemeye gitmek va davata şüruh olduğu gibi ceryan iden mübahis ve müzakeratı – bir kelime noksan olmamak üzere – zabt ile gazete haneye getürmek idi.

İngilizlerin malum olan meşrepleri iktizasınca, eğer Maun Efendi şu halinden hoşnud olsa idi ihtimal ki, ahir ömrüne kadar bu hıdmetde devam iderdi. Fakat kıyaz-ı kudretin yüz binde bir kişiye raikan eylediği bir meziyet alim-i pesendaneye mazhar olan bu zat – hatta rahm-ı maderden bu muhannethane-i devrane sükut itdiği saniyeden itibaren, bin dürlü mahan ve meşak içinde yuvarlanarak, adeta sefaletle ülfet itmiş iken – deruhde itdiği hıdmetin kendi isti'dad celilesiyle mütenasib olmadığını istidrak ile bulunduğu haziz-i mezelletden arş-ı alâ-yı rıfata irtikayı gözüne kesdirmişdi.

Bu karar üzerine en evvel yazdığı şey Londrada avamın suret-i maişetlerine dair birkaç bend mahsus idi ki bunu mahkeme gazetesinde tefrika suretiyle ilan itdirmek istediğinde kabul itdirinceye kadar pek çok ser-ferveriye mecbur olmuş idi.

Evvel emrde bu mütefarkı makaleler için ücret

140 makannasından fazla aldığı para , para ıtlakına şayan değildi. Lakin pek az zaman içinde bu makalelerin kıymet ve ehemmiyeti takdir olunmağa ve mahkeme gazetesini – heman zi-medhal ve medhal ve menfaat olanlarla da'va meraklılarından ma'da – kimse ele almaz iken Dikinsin bend-i mahsusları sayesinde herkes okumağa başladı. Binaenaleyh Dikins dahi haysiyet edebiyanesini muhafaza bendlerin fiyatını kat' ve tayin itmişdi. Bu fiyat ise her bend mukabilinde bir İngiliz lirası almakdan ibaret idi.!

arası çok geçmeksizin başka gazeteler dahi yarım lira zamlı Dikinsin asarına arz-ı hoş ve rağbet eylemelerinden, fakir Dikins bir iki saat it'ab fikr idivirmekle yazdığı birkaç bendin her birini br buçuk liraya satmaktan memnun olduğundan, her gün dört beş gazeteye makale yetiştirmekte idi. asıl şöhreti < morning karunikal > gazetesine bend virmeğe başlamaklığı üzerinedir, bundan sonra Dikins da mazhariyet ve bununla beraber servet ve şöhret aratmağa başladı.

Meçhulünüz ise malumubuz olsun ki: avrupada ba-husus İngiltere de halkon rağbetine mazhar olan bir edib-i kâmil, üç beş ay çalışarak bir hikaye tertib itse müddet-i ömründe zaruret görmeyecek,

meyeceği raddedir ihtimal k seni kokudur > dimiş idi. tekrar < koca mesud muharrir! Benim kokuducak raddelerde kazanıyorsun ha? Didiğimde güldü cevab virmedi.

Dikins Fransızca bilmezdi, öğrenmek istediği ve hatta pek çok çalıştığı halde bir dürlü öğrenemedi. Parisli olan kaim biraderi mösyö (Filtono) dir idi ki < lisan madır zadimi enişteme öğretmeğe pek çok ikdam eyledim. Mümkün olmadı ki bir Fransız kelimesini ağzına yakışdırayım.!

Haiz olduğu şöhretin derecesini öğrendiğimiz şevzat 1865 senesinde Londrada gazeteciler tarafından virilen bir ziyafet azmadan riyaset itmekde iken kendi ahvâline dair malumat-ı atiyeyi iâta itmişdir.

< mahkemelerde halkın nazar-ı istifadesine arz olunaca makalatı zabt idüb gazete-haneye teslimiye memyr idim. Bu iş o kadar güç bir iş idi ki tarif idemem. Mesela natıkların halka pek doğry olarak arz idilmesi matlub olduğundan en küçük bir ? bana pek tozlu otururdu.

< zaruretimi sormayınız! – nefes ve apsetini? itmam üzere bulunan bir muhtazarın kirpiklerini tecabüz idemeyan nur-ı basiresi gibi – ziyası

<p>zaruret nerede kalır? Bir çok zaman saadetli ömür sürecek kadar servete nail olur. Bir gün Dikins dan - bir biri üzerine yevmi ne kazanıyorsun? Diye sual eylediğimde < sana haber virmeğe cesaret idemem zira kazancımın mikdarı hevasılenin isti'yab ide-</p>	<p>ancak bir karış katarında bir daire teşkil iden bir idare fitilinin aydınlığında kağıdsızlıktan avcuna yazı yazdığım vaki' olmuştur. İkametgahım idareye pek uzak olduğundan</p>
---	---

<p>*141* yaz, kış, boralı, fırtınalı gicelerde posta arabaları içinde yigirmi dört kilometroluk mesafe kat'ına mecbur idim.</p> <p>< müehhiren lord con roselin himayesiyle (komün)ler kamarasının natıklarını zabt itmeğe başladığım zaman, benim gibi bir biçare muharrir için fazla sandalı olmadığından, diz çöküp yazı yazmadan dizlerimi sakat itmek derecesine yaklaşmış idim, hele lordlar kamarasına gitdiğim vakt beş altı saat ayak üzere durmak şerefini hiç unudamam!</p> <p>< hala bu gün bile bir meclisde ve bir masa başında bulunubda ellerimde bittesadüf masanın altında bulunacak olsa, o halde birisi söz söylemeğe başlar başlamaz ellerim bi-ihthiyar dizim üzerinde titrer ve güya dizimin üstünde bir parça kağıd varmış da nutku zabt ideyormuşum gibi hareket eyler ></p> <p style="text-align: center;">&</p>	<p>ki romanın en güzel bir babını okuyacağım eğlenürsün.></p> <p>< muvaffakiyet itdim gitdim. Miad-ı muayyenden bir dakika evvel idi ki salona girdim. Dikins olduğu mahalleden beni görünce memnuniyete delalet ider ber-vech -i mütebesamana izhar eyledi. kitabını öğrene koymuş ve gözlerini duvardaki saate hasr-itmiş idi. tamam bir dakika mürurunda miad-ı mukarrer hulul idübdde saat (çınn) idince romanını okumağa başladı.</p> <p>< İngilizlerin bu hali tahf değil midir? Dakika evvel, başlamak ne kadar sabırsızlık demek ise bir dakika sonra başkamak dahi o kadar betait ve kayıtsızlık ad-olunurmuş!</p> <p>Ya hele herkes kitabını elinde tutarak güya Dikinsın sehviyetini arayorlarmuş gibi o sevildikçe harf be-harf gözden geçürmekde oldukları halde acaba oraya gitmekden ne faide memul idiyorlar?</p> <p>Kitabların cümlesi bir def'anın mahsul</p>
---	--

<p>Dikkins Balzac (2) gibi bir hikaye-nevis idi. aralarında şu fark vardır ki Balzac ciddi bir tavra ve mekanet mizaca malik bir adam, Dikıns ise mizaç mail ve şevh-i meşreb idi.</p> <p>Ailesine senevi üç yüz bin İngiliz lirası tedarikine sebep olan konferansçılık gerçekten imsali görülmemiş cemiyetlerindir. Meydi gazetesinin bir muhabiridir ki:</p> <p>< birkaç sene mukaddem Londrada bulunduğum esnada bir iki tahf cemiyete gitmiş idim. Bakınız ne için:</p> <p>Dikıns bana didi ki: < gel bu gice beni dinle! Bu gice (alviye tuvuris)? İsminde</p>	<p>tabi'i olduğundan Dikkins son sahifenin son satrının, son kelimesine gelübde üzerinde olduğu cihetle durmayub yaprağın öbür sahifesine geçince, binlerce müstemmin bir elden yaprak açarlar ki, şu halde hâsıl olan şakirdiye kolak alışdırmak biraz müşkülcedir.</p> <p>< buraya tecma'in hikmetini sonradan anladım, meğer Dikkınsın yazdığı hikayelerde ufacık bir çocukdan tutda, ta- bir koca karıya kadar ahvâlini tasvir itdiği eşhasın tavrını, ifadesini hatta hikayesinde bağırttığı hayvanların sadasını bile taklid ve icra idermiş! Ve hatta bazı kere bu yoldaki taklidleri kendisinin bile dahkını muceb olurmuş!</p>
<p>(2) Balzac Fransa hikaye-nüvisyani azamından iki yüz sene evvel gelmiş bir zatdır.</p>	

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-5.Sayı-0086

<p>*142* <halka vad itdiği müddetin son dakikası hulul ider heman kitabını kapayub kalkdı. Garabet burasındadır ki şu okuduğu babı beş dakika sonra bir daha okuyacağını ilan eyledikde beş dakika tarafına o, koca salon boşaldı, ve yine sım sıkı doldu!</p> <p>Benim gibi bir ecnebinin bu hale ta'cib itmemesi mümkün değildir. Ben de halk</p>	<p>letafetinden değil, yalnız telifatını halka okumaklığından dolaydır.</p> <p>Rivayetine göre kumdu oynamağı pek sever onda kendisine mahsus bir de tiyatrosu olarak, ahbabıyla birlikde keyfi için oynadığı gibi, bazı tesisat-ı Hayriye menfaatine ücretle seyirci kabul itdiği de olur imiş.</p> <p>Çarls Dikkins bir gice (Vindsor</p>
--	---

<p>ile çıkub gitmek istemiş idim, oturduğu mahalden tevkifimi işaret eylediğinden kalmağa mecbur oldum.</p> <p>Şu beş dakika evvel okumuş olduğu hikayeyi ikinci defa ki karaitindeki Dikins başka bir talakatda buldum ki, evvelk tarz teklemine bütün bütün değiştirmiş idi.</p> <p>Salondan çıkardığımız zaman daire müdürünü celb ile o gicenin hasılasını bank-nota tebdil idüb itmediğin, sorduğunda müdür <evet!> cevabıyla beş yüz İngiliz liralık bir banknot virdi!</p> <p>Bu gece pek memnun değilim, sair giceler iradım bunun bir buçuk misli olur, amerikada yedi bin dolar kazandığım giceler pek çok idi. didi. Hesab itdim, otuz beşbin frankdan ziyadedir.</p> <p>Kalemi <Korunikor Dolakulos> a virelim. Çarls Dikkinsın milyonlarla altuna baliğ olan serveti yazdığı hikayelerin yetişilemeyecek suretde</p>	<p>sarayında, kraliçe huzurunda dahi oynamak üzere davet olunmuşdu. Saraya vusulünde baş mabeynci kendisini ihtiramat faike ile istikbal iderek, her nev' esbab-ı işaretle donadılmış olan ta'am sofrasının mahya bulunduğu salona idhal eylemişdi ki, kendisiyle beraber oynayacak olan refikası dahi orada kudümüne muntazar idiler.</p> <p>Dikkins sabah baş mabeynci kendisine şu pusulayı yazmuş idi: < dün giceki hatanızı kraliçe asla afv itmeyeceklerdir> dikins da pusulanın altına < anın hatasını> ibaresini yazub ser-kurnaya iade eylemiştir.</p>
---	---

<p>*143* şu fikrayı gavluva? muharrirlerinden Mösyö Evsual yazmıştır. < abim tiyatrosunda bir oyun müzakere ve talim idilürken Dikkins dahi orada gezer idi. İngiltere kraliçesinin kendisine hediye itmiş olduğu bir saati o aralık çarpdılar,</p>	<p>-panyasını avf pasifik evsin) şirketinin (ays semus) namındaki sefinesi panamadan (san-fransisko) iskelesine dört nefer yolcu bırakmışdı.</p> <p>Bunlarn derdide, efrad-ı beşerin masadıf olduğu ekser avarz ve sadamate sebeb-i müstakil olan iktisab servet-i sıtmasıyla</p>
--	---

oradan çıkarubda evine gitdiği vakt sokak kapusunda, merbutu olan banketle eline şu pusulayı virdiler.

<efendi! Evvela affnızı rica iderim, sizi bir hemşehri değil, bir Fransız zan itmişdim. Binaenaleyh saatinizi yine iade ile vazifemi ifaya müsara'at eylerim. Bir ingilizin gösterdiği şu muamele-i nazganeyi kabulünüz mütemannadır.>

Dikinsın saat ve ayamı ve hareket ve sekenatı pek muayyen idi. miyad-ı mahsusunda yatar, kalkar, adetini pek nadir terk eyler idi.

Gezmesi, yürümesi, eğlenmesi bir kaide-i matarda alrında ceryan ider. ve usul ve adatını bir zaruret-i fevkal'ade ilca itmedikçe kat'a bozmaz idi.

Çarls dikins gayet sahi ve za'fa perver olarak, hatta sevabkını ve çekdiği zacret ve zarureti daima yad ve hikaye ile, erbab kalemden biçare kalanlara çare-saz olur ve selem kerem ve inayetin en bülebd payesinde geziniyor idi. 1816 da doğmuş 1870 de vefat itmiştir.

**Amerika'da Seyahat-Baron Voganın
Sergüzeşti**

(*) 1850 senesi evahirinde Amerikan ku-

lerzan olarak Kaliforniya kadar gitmiş zevatdan idiler ki, içlerinde baron ve vağanın namında birinin o babdaki meşhudat ve musadafatını havi yazmış olduğu seyahat-namede gördüğümüz bir fikra-i garibe şayan muta'la olduğundan tercüme ve derç idildi.

Seyyah-ı mumaiyleh san-fransiskoya soluyla o memleketin ahvâline dair iktiza iden malumatı iâta ve altun madenlerine ideceği seyahatin ne suretle kararlaştırıldığını hikaye eyledikten sonra der ki:

<garas valli nam palangada altı hafta mikdadı ikametle seyahat eyliyeceğim mevaka'ın aklım ve mizaç hevesine göre vücudumu birudetden muhafaza için ayı postundan başlıklı bi caket ile yaçaları dökmeli bir pantolon yapırub giydim ki, bu kıyafetimi değil medeniler, vahşiler bile görse ürkmesi ve beni harikülade bir mahluk zan-itmesi tabi'i idi.

Çünkü en katı yerlerde ve yalçın kıyılarda dahi yatsam, vücudum muccebi zahmet olacak bir şey his itmezdi.

Levazım-ı zaruriyeden madud olan eşyam ise, bir çift karabine bir çift revolver, bir birinden büyük iki keskin balta ve iki kazma, bir kürek

(*) devr-i alem unvanlı seyahat külliyatından mütercimdir.	
--	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-5.Sayı-0087

<p>*144* levazım-ı saireyi havi iki güzeli bir hekbe idi. bunları, tedarik itdiğim bir merkebe yüklederek ve silahlarımı takınarak, garba doğru ceryan iden (hombuld) nehrinin men'baina müteveccihen gitmeğe başladım.</p> <p>Gündüzleri hiç aram itmeksizin giderdim. Fakat grubdan sonra en evvelki işim baltamı elime alub, lüzumu mikdar ağaç kesmek ve sonra içinde barına bilecek kadar bir kulübe yapmak idi. her akşam bir iki saat sürmekte olan bu meşekkati ise topu altı saat kadar uzanub uyuyabilmek için ihtiyar iderdim. Çünkü bu havalideki sebaat muzıratından ancak bu kadar ihtiyat ile masun kalınabilür. İşte bu dürlü meşak güne güne bilafutur tahammül eylediğim halde (nikolat) ve (sevir) göllerini geçdim ve (sery-i rav vah) taraflarına takrib itdim ki, ümidlerimin hat-ı iltisakı buraları idi.</p> <p>Bir akşam guruba yakın bir nehir kenarında tevkif eyledim ki, harita medh itdiğim heseba göre (riyoveret) veret nehri olmak üzere tahöin eylemiş idim, yine biraz ağaç kesüb kulübe yaptım. yol yorgunluğuna inzimam iden ağaç</p>	<p>-dan suda timsah ve karada arslan kadat tehlikeli, manendeden cesim yüz aylar olduğunu anladım. Bereket virsün kulübeyi keşf idemediklerinden şerlerinden masun oldum. Lakin sabaha kadar gözlerime uyku haram oldu.</p> <p>Cesarettime itimadım derece-i kemalde iken ayların gürüldüsü o derecelerde sekirlerime dokundu ki, yolumda kuşku ile giderdim. Ve her adım atdıkça güya (kendiği muhafaza ile!) diye bir sada-yı manevi istima' eylerdim. O gün tamam dokuz saaat yürüdüm. Nehi dahi yolumla beraber devam iderdi. Önüme bir orman çıkdı, dahil olmak üzere iken nehrin öbür yakasından bir gürültü peyda oldu. Vahşilerden öğrendiğim usule tevfikeyn kulağımı yere koyduğumda, insan ayağı patırdısı ve insan avazesi olduğunu tefriş eyledim.</p> <p>Güle güle geldiler, nehri geçmeğe başladılar, yirğimi otuz kişiden ibaret bir cemaat idi. erkekler ve delikanlılarla kızlar ve kadınlar kurbağa gibi yüzerler idi. hepsinden gerüde sırtına bir çocuk sarmış ve birini de eline almış bir karı gayet ağır ve güç bir hal ile hareket</p>
--	---

kesmek zahmetine istihkamıma girer girmez yürekler tırmalayan bir gürültü ile uyandığında, işidilmekte olan homurdular-	iderdi. Ben kendimi cemaatden muhafaza için nehre karib bir büyük ağacın ardında ihtifa itdim. Arka tarafımı ise cüz'iyece bir bayır setri derdi. Bir de o aralık mandeden cesim bir ayı
---	---

<p>*145* arka tarafımdaki bayırdan tekerlenürcesine bir sürat fevkalade ile yuvarlanarak, kendisini nehre ilka eyledi.</p> <p>Timsahdan daha süratli yüzerek, karıya doğru ilerülemeğe başladı. Biçare bunu görünce ihtiyarı ve olanca kuvveti elinden giderek, avazı çıktığı kadar feryad ve istimdad itmeğe başlayınca, ve haşiler yağmur gibi ok yağdırdılar.</p> <p>Ben bu hal faci'i görünce, muavenet-i mümküneye mübadereti kurdum, fakat aydan ziyade ve haşilerden korkduğumdan irkildim durdum halbuki ayı kemal tehlik ve hırs ile akındıya doğru yukarılamakda ve karı ise şaşırdığından, yüzmeği dahi gaib iderek suyun akındısıyla ayıya doğru inüb yakalaşmakda idi.</p> <p>Bu temaşayı faci her dürlü ihtirazıma galebe iderek madem ki insanım! Vazife-i insaniyeti hatta bir vahşiye muavenetle değil her kavinin niçe zulm</p>	<p>Kızartdığı ve caninin acısından çırpındığı halde, karıyı terk iderek, fevkalgaye bir gazabla bana doğru koşdu. Ben korkumdan ağaç kütüğünün üzerine çıkdum, öbür tarafda bu fırsattan ağnitam iden karı kurtula dursun ayı gelüb benim üzerime hücum eyledi! bilmedim baltamı çekdim ve ürktüğümü yazuya virüb gözünün üzerine urdum, bir gözü uçdu. Revolvere davranmak istedim, telaşımdan belimden çıkarmak kâbil olmadı! Nihayet gözünün acısıyla ayının debelenmesi bana vakt virerek rovalvörümü çıkardım, diğer gözü üzerine ateşledim. Kükremiş arslan gibi, fakat daha mahuf ve havl bahşa bir avaze ile üzerime hamle iderek ağzını açdı. Bir ateş de ağzınun içine atdım, yüreği üzerine inan kurşunun tesirinden sırtı üstüne devrildi, debelenmeğe başladı.</p> <p>Ayı devrilince etrafımı aldılar. Karının teşekkürlerini tarif idemem! Zevci ise iki parmağını yan yana götürüb, birbirinden</p>
---	--

<p>vücürunda zebun olan her zaife imdad ile ifa itmeliyim! Velev vahşilerini görmekle parolasalar bile durmamalıyım! Didim: hemen bir ağacın çatalına dayayub rahat bir nişna aldıktan sonra tufenge ateş itdim. Dane ayının başına isabet itmekle harketi ağırlaşdı, ve haşiler bu hali görünce türkü çağırmağa başladılar. Ben ise vakit gaib itmeyerek bir nişan daha alub çiftenin öbür tekini de boşaltdım, o da gerdanı hazasına isabet eyledi. başıyla boğazından akan kan suyu</p>	<p>ayrılmadığın işaret iderek, bana vefat ve ittihad va'd eyledi. ben ise baltamla ayının göğsünü yarub muayene ile meşgul idim. Kurşun ta yüreğinin tarafı makamında olan yağlara kadar varmış.</p> <p>Cemaatden her biri birer dürlü işaretle beyan-ı şükran ve kendileriyle bulunmaklığı teklif iderler idi. ben elimle gideceğim yolu gösterdim, anlarda kendi yollarına girdiler. O gice orada kaldık, irtesi günü yolda devam ile üç</p>
--	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-5.Sayı-0088

<p>*146* dört saatlik mesafe kat' itdikden sonra, dinlenmek için bir ağacın sayesine oturmuşdum. Beş dakika sonra yani başıma bir ok saplandı! İstikametine bakub geldiği tarafı keşf iderken bir diğeri de dayandığım ağaca saplandı! Okun demiri kırmızı idi. kırmızı demirli oklar ise zehirli olduğundan mücerred beni öldürmek azmiyle atladığını anladım.</p> <p>Bir büyücek kayayı siper alarak atladığı tarafa bakayım ki, dün karısını kurtarmadığım vahşidir! Dünkü itdiğim insaniyete karşı bu günkü hareketine ta'cible beraber hemen tufengi kavrayub bir kurşun atdım. Harif tekerlendi ise de geyik vari vir süratle firar eyledi. bende</p>	<p>-bine ile rovolverleri ve baltalarını atarak ellerimi karıştırdım, teslim-i hayatı izhar itdim. Geldiler ellerimi bağlayub meskenlerine götürdüler.</p> <p>Bu kabile (tin babaş) olub (pah otah) milletine mensub ve maveraünnehir halkı gibi (akilin) yani papağan burunlu, uzun yüzlü, levend tavurlu, azimü'l-behkel , tam ve kuvayü'l-aza adamlar idiler. Buldukları mahal (san cevan) nehrinin sahilinde idi ki bunlar (riyogrand) nehrine karışarak garbi (koloradom) denizine insibab iderdi. Sakin oldukları haneler ise öteden memul ve üzerleri deri ile örtülü mahrutu'l-şekl kulübeler olarak, Amerika vahşilerinin alem bedavetinden</p>
---	--

<p>oralarda bulunmaklığın tehlikesini mülâhaza ile yorgunluğa felana ehemmiyet vermeksizin çaresiz yolumda devam eyledim. Meğer kader bizi tehlikeye yaklaştırmakda imiş. Şübhe mi var? Arzu itdiği derecede servet ve refahiyyete vatanında nail olamadığı için ihtiyar maşak sefer iden ve hatta bir avuç altun için milyonlarla vahşilerin arasına atılan bir biçareye hiç kadar ma'un yahud muhafaza olur mu? Zaen alem-i medeniyetden beyaban-ı vahşete atılmaklığımı icbar iden kade!</p> <p>Bir iki saat sonra istikbalime yüzlerle vahşiler çıkdı mukavemiti temil itdim, üzerimdeki silahların hepsine birden ateş itmek mümkün olsa bile yine muhafaza-i nefis kâbil olamazdı.</p> <p>İbtida tûfengimi fırladub atdım. Saniyen kara-</p>	<p>beş on hatva ilerülemekle sahe-i medeniyete sanki karbiyet peyda itmişlerinden idi. bizi bu evlerden birine sokub orta yerinde kakılı olan mahkum bir direğe sardılar. Kulübenin içinde bir hayli insan kafaları olduğu gibi duvaru hükmündeki çıtada dahi düşmanlarından yüzdükleri kafa derileri (1) ve bir tarafında dahi (şems) resmi teallik olunmuş idi (2)</p> <p>Bunlardan ve ba-husus sarılmış bulunduğum direkden, o çadırın esra için ittihaz olunmuş vir hapishane veya işkence mahalli, hâsılı darü'l-mücazat olduğunu anladımı fakat madam ki kurduğuma</p> <p>(1) Amerikada bazı kabail vahşiye tutdukları esranın kafasından on beş santimetre katarında değer mi bir deri çıkarırlar</p> <p>(2) cenub vahşilerinin umuyla şimal vahşikerinden bazı kabail (şemsi) mabud ittihaz itmişlerdir.</p>
--	--

<p>*147* uğradım, binaenaleyh tavr –ı tesir veya eser havf ve cebanet göstermekde faide yok idi. hele vicdanca da bi-huzur değildim! Çünkü en büyük cezaları idam değil mi? Zaten madum olacağını bilen bir adama göre idamın ne hükmü olur? Bu aleme geldiği zaman hiçbir şeye</p>	<p>Nakışlar yapmış ve sakallılar ki rüesa-yı ruhaniye idiler, dizlerine kadar kapılan postandan birer libas giymiş ve ayaklarına fakat başka bir hayvan derisinden paçalı birer tuzluk geçürmüş, arkalarına da uzun harvanı gibi yükden mensuc bir şey almış, boyunlarına bir</p>
---	---

ihitiyaç his-itmediği halde gittikde pek çok şeylere muhtaç olduğunu idrak iden ve bir vakt pek büyük servetlere, saadetlere nail iken bilahire bin dürlü meşakkatlere , musibetlere uğrayan bir bedbahtı mizahım hayattan kurtaracaklardı. Fakat şurasını mülahaza iderdim ki vaktiyle benimle izdivacı kendisi için her dürlü saadet ve şeref ad-iden ve bilahire uğradığım balalara muradane ve alicenabane mukavemet gösteren biçare bir kadını hayat ve memetımdan haberdar olduğum halde yes ve ümid içinde ayağı bağlı terk ideceğim.

Ah çare ne? Bir kere tâli' bizi buralara sevk itdi. Burada da başıma bu belayı götürdü didim. O geceki mutala'atım bundan ibaret idi. rahatsızlığa edmanın böyle şeylere medarı olduğunu ve masaibe ehemmiyet virmemekliğin ölümün takrib itdiği malum olan saatlerde faideden hali olmadığını o zaman takdir eyledim.

Sabah olunca kulübeden içeri rüesadan dört kişi geldi. Bunların ikisi saç ve sakalını hal tabi'sine terk ile uzatmış ve diğer ikisi de bıyık ve sakalını traş itmiş idi. yüzlerine mai ve kırmızı boylarla garib

takım boncuklar, balık kılıcı gibi şeyler asmış idiler. Diğer ikisi göbeklerinden diz kapaklarına kadar bost sarmuş ve başlarına uzun yapraklar takınmışi yüzleriyle vücudlarına boylarla resimler nakş itmiş ellerine birer alet carha almış idiler.

Bunlar muhakem için gelmişler. İçlerinden biri dört beş kelime İspanyolca bilürdü. Fakat kendi lisanlarıyla bir çok lakırdı söylendiğinden sonra İspanyolca yalnız bir (niçün) kelimesini istimal ider ve ağızla (pam) diye tüfenk sadasını taklid iderek, kurşun atdümün hikmetini sual eyler ve hatta eliyle tarifler iderek urulan herifin mahruc olduğunu anlatmak isterdi.

Ben işi zaten bildiğim cihetle kolayca anladım. Ne faide ki anladığımı anlamadım! Harifler bir çok lakırdı söyler, ben de kah başımı eğmeğe gerek (evet) işareti virir, kah bir tarafa bükerek anlamadığımı anlatmak isterdim.

Güya daha ziyade tefhim meram içüm beni mecruhun yanına götürdüler. Harifin bu günden urulmuş olduğunu gördüm. Müdafa-i nefis için tüfenk atmağa mecbur olduğumu bir dürlü anlamadım! Öteki harif ise kendi lisanıyla mırlanır mırlanır muttasıl İspanyolca (niçün) dir idi.

	Mecruhun karısı ise müşfikane bir tavr ve sima ile bir çok lakırdılar söylerdi ki, beni
--	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-5.Sayı-0089

<p>*148* iltizam ve müdafa eylediği anlaşılurdu. Fakat reyisler bir dürlü kani' olmadılar.</p> <p>Üç gün bu sıyak üzere muhakeme idildim. Dördüncü günü beni kelebelerin ortasındaki meydanda merkuş olan cenk ağacına bağladılar. Artık o gün öldüreceklerine itimanan geldi, süvarilerle piyadeler müntekamane nazırlarımı üzerime havale itmiş oldukları halde, resm geçide devam iderler idi.</p> <p>Bu aralık uzakdan beş on atlı göründü, içlerinden birisi atdan inerek yanıma doğru gelmeğe başladı. Kıyafeti ve yüzünde bu yarlarla icra eylediği nakışlar tıbkı vahşilere benzediği halde, siması Avrupalı bir adam olduğunu ilan iderdi. Beş adım kadar takribi dince fasih bir İngilizce ile hitab iderek,</p> <p>Vahşi – engizden çıkan kaza idam ile mahkum aleyh olmanızı muceb oldu.</p> <p>Ben – benim garzım kurşunuöü bir vahşide tecrübe değildi, canıma kasd itdiğiçün müdafa itdim.</p> <p>Vahşi – pek ala ama, burada müdafa-i</p>	<p>Hasılı şimdi başka çare yokdur. Ölmeğe hazılanmalısınız! Ayininizce dua ve istiğfar itmeliniz benim vazifem sizi ihtardır.</p> <p>Ben – pek ala ben ölmeğe çokdan hazırım. Fakat sizden bir ricam var; boynumda bir (madalyon) vardır, anı alınız, san fransiskoya giderseniz, (sakramenta) ya kadar ihtiyar sefer iderek, orada avzu doğru bir Fransız bulub ana teslim ile altında yazılı olan mahalle göstermesün ve içinde resmi olan kariya virerek benim öldüğümü bildirmesini, tavsiye iden şu sözlerimi de kabileniz en büyüğü kimse ana tebliğ idern ki baron ve vağan gibi an-asl İngiliz ve-ba husus asker olan adam ölümden hiçbir vakt korkmaz. Fakat bu hükmü yankış virmiş olduğunu ve anın itikadınca (güneş) ve benim itikadımca şerik ve naziri olmayan hüda-yı müntekakın huzurunda bu davamı istinaf eyliyeceği bilmelidir.</p> <p>Bir vahşiye ismimle şecaati tayin ve tarifde – ba-husus son nefesi ikmale birkaç dakika kaldığı bir demde – hiçbir münasebet yok idi. fakat nasılsa</p>
---	--

<p>nefs için dahi cana kasd idenlerin cezası idamdır; sence o zaman eşlem-i tarik, firar itmek idi.</p> <p>Ben – bu dürlü bir kanununuz olduğunu bilmezdim ama, bir gün evvel bu adamın karısını da bir ayının pençesinden kurtarmış olduğumu biliyordum.</p> <p>Vahşi – anın maksadı senin silahlarını almak imiş, senin bir gün evvel gösterdiğin hareket-i sıyanetkarane sairleri hakkında icra olunan işkenceden kurtulmaklığı muceb oldu.</p>	<p>söylemiş bulundum. Binaenaleyh bu vechle ismimi haber virmekliğim şahs-ı merkurum ile yeniden bir meşafehe kapusu açdı:</p> <p>Vahşi – sahih siz baron ve vagon musunuz?</p> <p>Ben- baron ve vağanın necabet ve şöhreti meçhul olan bir kıt'a da ve ba-husus vahşi bir kavm içinde baron ve vegan olmamaış olmasam yanından baron ve vegan olmağa ne lüzum var?</p> <p>Vahşi – ama doğru söyliyem baron ve veganmısınız?</p> <p>Ben – ne demek ? baron ve veganım . benim ismim</p>
--	---

<p>*149* hem de bin yıllık familyamın muhterem künyesi budur.</p> <p>Vahşi – buraya ingiltereden mi geldik?</p> <p>Ben- hayır! İstivaritlerin ihtilalinde ceddin ingiltereden fransaya geldim. Buraya gelişim de Kaliforniya madenlerine gitmek içündü. Fakat kısmet buraya kadarmış! Ne yapalım!</p> <p>Vahşi – (çıldırılmışçasına bir hayretle) vay-ı azizim! Siz (ve Veverli) nam muharririn tercüme-i halini yazdığı baron ve veganın oğlusunuz ha! ?</p> <p>Ben- evet anın oğluyum.</p> <p>Vahşi – ben de (riçmond) dükası (len-</p>	<p>(gerek baron ve vogan ve gerek müşarünileyh lennoks İngiltere tarihinde azamdan maduddur) intiha</p> <hr/> <p style="text-align: center;">Bir Muhavere-yi Hikaye</p> <p>- Sahi kimdir?</p> <p>- kendi maliye sahavet ve başkasının malından nefsinin sıyanet idendir.</p> <p>- sıbyanda havf ve hayadan hangisi memduhdur?</p> <p>- haya memduhdur, çünkü haya akla ve havf-i cebanete delalet ider.</p> <p>- insanlar arasında ve ba-husus iki dost beyninde muceb-i iğbar olacak şey</p>
--	--

<p>noks) un oğluyum. Senin ecdadının benim ecdadına itdiği hıdmete mukabil seni bu beladan kurtardım.</p> <p>Harif vahşilere tevcih hitab iderek birkaç kelime söyledikten sonra birkaç kişi gelüb iplerimi kesdiler, bir hafta kadar içlerinde alıkoydular. Fevkalgaye izar ve ikram itdiler, bir haftadan sonralar nevkısın? himayesi altında (riyo kolorado) yu ta(riyo-vircin) nehrine kadar indim, hatta andan madanlere kadar yine o emniyet , o himayet sayesinde seyehat eyledim!</p> <p>Lennoxun ahvâline gelince bu biçarede ecdadının bila ender belasından sonra dünyaya gelmiş bir bedbaht olmasından medenilerin insanıyet namına icra eyledikleri harekat-ı vahşetkaranedendenfer iderek, kendisini amerikada vahşiler içine atmış ve orada adeta vahşiliği taklid iderek, fitrata haiz olduğu azimet-i efkar-ı sayesinde vahşi bir kavm içinde dahi riyasete olan istihkakını tanıtdurub muta' olmuşdur!</p>	<p>nedir?</p> <ul style="list-style-type: none"> - mizah - muzaffariyetin hayırlusu hangisidir? - kan dökülmeksizin husule gelen. - dünyada en ziyade müttağir olan şey nedir? - inharın mecrasıyla nisvanın mizacı. - mümkün mertebe sonraya bir ağılıyacak şey nedir? - dostdan üstadane. - her yerde icrası lazım olan şey nedir? - zuhura gelen hayır ve şerri hüsn-ü kabul ve müdafa. - en latif şey nedir? - roman - en hafî şey nedir? - istikbal - en sadık şey nedir? - zemin. - En hain şey nedir? - deniz
--	---

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-5.Sayı-0090

<p>*150* -men gayr-i irade vuku' bulan kabahatin cezası nedir?</p> <ul style="list-style-type: none"> - afv - insan en ziyade ne ile müteselli 	<p>Halbuki durub-ı emsalin < hikmetü'l-avam> ve binaenaleyh < lisanından sadır olduğu bir milletin mahiyet efkarına> tercüman olduğu tasdik olunca o milletin</p>
--	---

<p>olabilir?</p> <ul style="list-style-type: none"> - ümid ile - en ziyade ne ile mahzuz olabilir? - kesb ile. - en ziyade tahammül düşvar olan şey nedir? - zevce-i bed-mizac - insan zaman-ı ibtilada ne ile mütelezziz olabilir? - balasına sebep olanlar balaya uğradıklarını haber almakla. - en bed-baht kimdir? - dışar olduğu musibete muradına sabr ve tahammül idemeyen . - en iyi şey nedir? - lisan - en fena şey nedir - lisan - en ziyade hafız lazım olan şey nedir - lisan -en emniyetli sefine hangisidir? - limana vasıl olan 	<p>efradı meyanında böyle hikmetlerin misal-ı meşahısı olacak, yani kesdirdiği parmağın acısını duymayacak ashab-ı faziletin vücudu da teslim olunmak iktiza ider.</p> <p>Müddamızı isbat için sahaif-i tarihimizi uzun uzadıya karışdırmağa hacet ne? Daha asır hazırın aşer-i sanisi içinde salimen halinin gösterdiği hamiyet-i dindarane ve şecaat fedakarane ile beraber, meydan-ı siyasetde izhar itdiği metanet kalb ve tefve ? itdiği sıdk mekal en büyük deileailindendir.</p> <p>Vakte ki 1214 zilhiccesinde Osmanlı ordusunun Mısırdan uğradığı hezimet azmi üzerine- tevaif-i mülukdan kobad beğ handanının dudman? hamiyeti perverdelerinden- Süleyman namında yigirmi yigirmi iki yaşında halebli bir civan fütüvvet şi'ar efrad-ı islamin intikamını icra maksadıyla Fransızların Mısır ordusu ser-askeri meşhur cezzal kile biri 1215 muharremin yigirmi ikinci günü hançerle göğsünden urub idam eylemişdi.</p> <p>Bu merd-i hamiyet kester maksadını icradan sonra nasılsa – ve daha doğrusu lezzet intikamın bahş itdiği neşveden sersam olarak- yakayı ele virmiş ve muhakemesi için teşkil iden divan-ı harbde haya sağ eli irak idildikten sonra kazığa urularak işkence ile idamına</p>
<p style="text-align: center;">Acımaz Kesdiği Parmak Şeriatın</p> <p>(Şinasi)</p> <p>Bu bir mislidir ki ve hele-i imtina'ına zahib olmak tabi'dir. Çünkü bir parmak</p>	

gerek seyf-i adl ve gerek şemşir zulm ile kesilsün tesir ızırıdabca bir farkı olmamak lazım gelir.	hükm olunmuş idi. Süleymanı özbekide tertib olunan meydan
--	--

<p>*151* siyasete götürdüler ki, taburlarla Fransız askeri etrafı kuşatmış, binlerle halk seyrine toplanmış idi. orta yerde amade olan narullahinin yanına takribinde divan-ı harbin ilamını okudular. Süleyman ise netice-i hükmü anlayınca bila-fütur sağ elini bileğine kadar ateşin içine sokdu ki, eli yanub kömür oluncaya kadar veçhinde ızdırıp ve vec'e delalet ider. velev cüz'ü olsun bir güne işmiza az görülmedi. Güya bu kahramanın ila polad ve yorgi taş kesilmiş idi.</p> <p>Bu hengameyi temaşa iden islam ise beş dakika evvel – akvam-ı vahşiye kari olan * şu barbarlık alametinin bahş itdiği nefret ile menf'al iken süleymanın ibraz itdiği metanet haydaraneye hayran olarak, kahramanı alkışlamağa başladılar. Filhakika ateşden sıçrayan kığılcımlardan biri gömleğinin kolunu tutuşdurmuş ve omuzunu yakmakda bulunan – azab mekullerinden – bir Fransız hasıl olan istiğrabını ketm idemeyerek sülaymana didi ki:</p> <p>- elin cızır cızır yanub dururken, kat'a izhar tesir itmiyorsakda bir kığılcımın</p>	<p>Bir hekim yok idi. tağyir-i hak düşen bir kığılcımın ızdırabı ise bihak yakan bir ateşden bin kat elim olur.</p> <p>Didiği ve bu kavliyle - velev bir hükm – ü zalmane ile olsun - <acımaz kesdiği parmak şer'in> misline kavlen ve fiilen imtisal eylediği tarigle sabitdir.</p> <hr/> <p style="text-align: center;">Zeka-yı Hayvanatdan Köpek Bendine İlave</p> <p>Brükselde geniş ve güzel ve (jeriko) sokağına mevazi bir sokak vardır ki ana vaktiyle gülot sokağı diniyorken elyevm (bere) sokağı dinmekdedir.</p> <p>Ars bir arpa ölçüsüdür ki bira yapmak için evvel mikdarı kullanırlar. Bundan istidlal olunduğuna göre mukaddemleri orada birahaneler varmış.</p> <p>İşbu ders sokağına şahs ismi olan (bira) ve ton manasına (gülvet) tesmiyesi beyne'nas o kadar şöhet bulmuş bir hikayeden neşet itmiştir ki bu hikayeye bais olan bir göbeğin sergüzeşt ahvâlini bervech-i ati hikaye ideceğiz.</p> <p>Bir Fransız muharriri bizim okuduğumuz gibi felaman lisanında bu</p>
--	---

<p>acısına mı tahammül idemedik?</p> <p>Süleyman – (harifin yüzüne bakarak) düşünmeyorsun ki bu cezayı mahkemeniz hak olmak üzere hükm itmişdi. Dimek ki elim fealinin cezayı maylıkını çekeyor. Fakat ne mahkemenizin kararında ne de ilamınız da üzmemek yanmamaklığına dair</p>	<p>hikayeyi okumuş ve vak'ayı floransda hikaye eylemiş idi.</p> <p>1760 sene-i miladiyesinin mayısında bir güzel sanah idi ki (jem blu) ahalisinden nikolapars namında birisi peyda olarak brüksel şehrine gelür ve namur</p>
--	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-5.Sayı-0091

<p>*152* şehri ahalisinden jan tilman namında, diğer biride kendine refakat iderdi. Bu iki yolcu bazı mübahis latife ile imtidad sefer-i müta'bını azaldarak yürürler idi. persen isi bir köpeği olarak, efendisinin yanından ayrılmaz ve anın adımlarına basmadan geri kalmaz ve her an bir eser zeka ibraz ve mutlaka nazar-ı dikkati kendisine celb eyler idi. binaenaleyh söz dahi bu sadık hayvan üzerine intikal eyledi.</p> <p>Köpeğin adı rostan olarak efendisi Nikola pers bu hayvanun birkaç eser zekasını hikaye eyledi. ana mukabil refiki tilman dahi köpeklerin bazı ahvâl-i garibesini dermeyan itdiyse de pers (bu söylediğin hikayelerden hiç biri benim köpeğimin asar-ı zekasına tekabil itmez) didi. Refiki bu kavli istibdad itdi. Nikolapers de – eğer isterseniz yarın için bir mukavele idelim. Üç saat sonra (duvar) van mahale varacağız. Biz orada</p>	<p>ceryan eylediği ağacın civarındaki otların içine fırlayub atdı.</p> <p>İki refik yollarında devam itdiler. Telmiyan refikinın iddiası yerini bulmayacağına sevinir nikolapart ise köpeğin maharetinde şübhesi olmadığı cihetle bahşi kazanacağına memnun olur idi.</p> <p>İşte rostan sende karnını doyurduk haydi bakayım bir zahmet al. (köpeğe bir on franklık göstererek) işte ben şunun gibi bir altunu felan yerdeki büyük ağacın altına bıraktım. Derhal gidüb bana o parayı getüreceksin.</p> <p>Pers köpeğin iktifa ideceği istikameti parmağıyla irae iderek köpek dahi mefad emri anladığını lisan hal ile badelayn (jan blu) tariki üzerinde yürümeğe başladı. Efendisi ise ana arka çevirerek brüksel e tevcih itmişdi.</p> <p>Vakt-i mürur itdikce köpek avdet</p>
---	---

<p>dinlendiğimiz esnada ben köpeğimi altunu aramağa göndereceğim. Andan sonra yine yolumuza da devam ideceğiz. Eğer (rostan) akçeyi brükselde bize götürmezse yiyeceğimiz ta'amın parasını ben viririm ve ala sen ödersin – didi.</p> <p>Bu teklif o kadar garib bir şey idi ki tebleman anı memnuna kabul eyledi. altunun üzerine kendi bıçağının ucuyla üç salib resm iderek nikolaya virdi. Nikola da altunu refikinin gözü önünde bu mübahasa ve mukavelenin</p>	<p>itmeğinden tilman kendisini bahsde muvaffak ad-itmeğe başladıysa da Nikolanın itmanan tavrı izhar itmekliğı bu babdaki ümid kalbini takviyeden men' iderdi.</p> <p>Altunun sergüzeşt halini anlamak için girüye atf-ı nazar idelim: iki refikin azimetinden üç saat sonra liejli bir harif brükselde tütünn kutusu yapmak san'atıyla geçinmek için oraya</p>
--	---

<p>*153*giderek ma'hud ağacın sayesinde konmuşdu. Bu harif gülünc yüzlü iştiha ile yer, server ile aiçer bir adam idi.</p> <p>Ağacın altına geldiği zama (an julus) kilisesi uzakdan uzağa öğle çanını urub sadasını oralara kadar aks itirdiği cihetle bizim lıjerli hekbisini açub sofrasını yaydı ve bir mikdar (janbur?) ile temkini yemek üzere bahar mevsimine mahsus olan çayır kuşlarının cıvıldıları arasında (merimü'-izra) duasını okumağa başladı. Harif yol yorgunluğuyla fevkalade acıkmış olan karnını doyurduktan sonra, matharasındaki (muz) şarabından birkaç yudum çeküb, türkü çağırmağa başladı.</p> <p>Esna-yı rahde – bizim rostan olduğu lıjelinin meçhulü olan – bir köpek kendisine yaltaklanmağa başladığından</p>	<p>düşünürlerdi. Biçare rostanın aklında efendisinin emrini infazdan başka bir şeyi olmadığından altunun ceybi içinde bulunduğuna şübhe itmeği pantolonu yeni efendisi çıkarub bir tarafa atınca gözünü ana dikdi!</p> <p>Lakin bertaraf için gice pek büyük eftar ve endişe ile geçdi. Sabah olubda otelin hıdmetcisi olan bir kız bizim iki refikin südlü kahvelerini getürdüğü zaman Tilman lisan-ı itirazı uzadub söylemeğe başlamış idi. Nikola pars bunu görünce atmanankarane tebessümlerle geleni istikbal eyledi. rostan ise muvaffakiyetkarane inildilerle götürüb tonu efendisinin huzuruna takdim eyledi. silkdiler, sarsdılar, birkaç gümüş meskukat meyanında tilmanın işaret eylediği altunu buldular.! Şu halde</p>
---	---

<p>lijerli – işte bu da ihsan ale'l-ihsan! Ne de ala bir köpek! – diye hayvanı taltif iderek, kendisine alışdırmağa başladı. Bu hal ile (vaveri) geçdi. Hala rotan yanında! Hala basbasasında devamda idi! brüksel e doğru yollandı, şehre girdi, evde bir meyhaneye itdi.</p> <p>Berü tarafda ise iki refik hala köpeği</p>	<p>tilman davayı gaib itmiş oldu. Lakin refiki bir davat, brüksel ahalisi bir hikaye, tarih bir vak'a-ı garibe zeka-yı hayvanat muharrirleri kelb hakkında badehava bir tecrübe daha kazandılar. Şu hikaye-i garibeyi meşhur (matiyu doladrum) un almanak teryipl namındaki salnamesinden tercüme eyledim)</p> <p>mütercimi Ahmed Midhat</p>
--	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-5.Sayı-0092

<p>*154*</p> <p>İlâna Dâir Malûmât</p> <p>Malum olduğu üzere ilan gerek vücuda gelen ve gerek vücuda gelmesi musmem olan bir şey-i ame'nin sem'-i itla'ına irişdirmekde ki, ketm mukabilidir.</p> <p>Şu vasıta-i tebliğ-i vaş'a en evvel evamir hükümeti veyahut yeni vaz' idilen nizamatin ahkamını halka tanıttirmek yolunda isti'mal olunmuşdur ki, icadı pek kadimdir.</p> <p>Yunanlular ilanatu istivanı eş-şekl bir ağaç üzerine tahrir bu mecmu'-ı nase vaz' iderler ve halk dahi bu istivaneleri çevire çevire muta'la eylerler idi.</p> <p>Romalular millet meclisi tarafından tanzim olunan nizamatu mermer sütunlara hak ve bir yere rekz?-i ikame ile günlerce nezar-ı ameye arz itdikden sonrai kütük makamında hıfz iderler idi.</p>	<p>Fransada talikü'l-vah ile neşr-i meram on altıncı asırın vasıtasında görülmüşdür ki, levhaların dört yol ağızlarına yapışdırılması mu'tad gibi idi.</p> <p>Birinci Fransuva 1539 senesinde şu hattı nizam olarak neşr itmiştir.</p> <p>< evamir-i hükümdari bir levha üzerine yapıştırılacak ve yapışan şey parşömen (terşa) olacak ve hat-ı celli ile yazılacaktır.></p> <p>< bunun için parisin on altı mahallesinde ve mülhakatı olan foburglar (varoşlar)da mecmu' namesi olan bir mahal intihab idilerek, ilan –ı mahalli olduğu halka tanıtıralacak ve zabıta müdürü dahi levhaların muhafazasına itina ile mükellef olacaktır></p> <p>1407 tarihinde dahi üçüncü Şarl bu yolda bir emr virmiş ise de emr-i mezkur</p>
---	---

<p>hatta bu babda bir nizam ittihaz olunarak ilan hakkı hükmüne hasr idilmiştir.</p> <p>Bazı müverrihler bu usulün (gavl) memalikine dahi intikalini yazışmışlarsa da isbat idememişlerdir. Ezmine-i mütevasıda güller nezamat ve ilanatını münadiler vasıtasıyla neşr iderler idi. lakin anlarda dahi münadi nida itdirtmek hakkı hükümete münhasır idi. çünkü nida tarikiyle ilan idilan mevad mutlaka icraat-ı umumiye müteallık olurdu, hatta bazı kere ashab-ı canha ve cinayet haklarında îata olunan ahkam –ı cezaiye dahi münadilerle ilan idilürdü. İşte yunan istivaneleri ve roma sütunları makamına fransada bu münadiler kaim olmuştur.</p>	<p>ahaliyi tahrik için yapışdırılan yaftaların imhasını mütezaman bulmuştur.</p> <p>1417 tarihinde Fransa polisi bazı politika müttehimlerinin meydana çıkarılmasını bir levha ile halka emr itmıştır.</p> <p>İlanı en ziyade istimal iden protestan mezheb-i cedidi erbabı olarak , efkar-i mezhebiyeleri celli hatlarla kağıdlara tahrir iderek, olan mahallere yapıştırdılar idi.. hatta bu yaftalardan biri, birinci fransuvanın ta habgahına kadar yapışdırılmışdı! Bu ise Fransuvayı o derecede iğzab eyledi ki nihayet ilan levhası teallık hakkını halkdan niza' ile hükümete hasr itmekliği intaç itdi.</p> <p>Mezheb-i cedide muharebatında Katoliklerin galebatı mahsusan levhalarla ilan olundu. Bunlara</p>
--	--

<p>*155* mukabil mezheb-i cedit tarafdarını dahi hicv ve müdamatı havi cabeca bir çok levhalar teallık iderler idi.</p> <p>Bir aralık parisde bu nev' ilannameler bir derecede teksir itdiki 1612 senesinde parlamento tarafından neşr olunan ilan-ı mahsusda < hükümetin müsaadesi la-hak olmadığı halde ilan talik idenlerin ehemmiyeti nisbetinde kırbaçla darb ve mücazat olunacağı > beyan olundu.</p> <p>Bundan sonra, ilan istimaline revaç virenler kitabcılardır:</p>	<p>Ve ruhsatı ile basılan kitabların ilanatı bu külfatından azade idi. bir de muğayır mezheb olmaklığından dolayı kilise tarafından tabi'i men' idilmiş olduğu halde muvaffak-ı medeniyet olmaklığından dolayı maarif-i umumiye tarafından tab'ına ruhsat virilen kitabların ilanatı kilise kapularına yapıştırmak cümle-i şeraitden idi!</p> <p>1779 da bu hükmü müeyyid olmak üzere bir emr daha sadır oldu (!) 1791 senesinde vaz' olunan diğer bir nizam</p>
--	--

<p>1686 senesinde on dördüncü Lui Fransada matbaacılarla sahhaflardan ma'da halkın ilanname neşri itmesi men' eylemiştir. Fakat sonraları herkes mahsul-ü zeka ve irfanı olan ihtiraat ve masnuatını ve malik oldukları her şeyi ilannamelerle umuman inzar-ı rağbetine arz itmeğe mübaderet eylediğinden bu işte bir nizam kat'i vaz'ına lüzum görünmüştü. Binaenaleyh 1722 tarihinde vaz' olunan bir nizam ilannamelerin havi oldukları mevad hakkında icab iden şeraiti tayin eyledi.</p> <p>Nizam-ı mezkur hükmünce ilanname neşri idecek adamın okuyub yazma bilmesi ve neşri eyliyeceği fikrin hükmünü anlayub, isticvabı lazım geldiği halde savrulan şeylerin cevabını virmeğe muktedir olması meşrut olarak, bundan başka tevzi' ve teallık eyliyeceği iilan yaftalarından bir nüshayı imza ve o babda zuhur idecek mes'uliyete karşı duracağına kefil dahi irae itmesi lazım gelirdi. Yalnız maarif-i umumiye nezaretinin muayenesi</p>	<p>hükümet tarafından neşri dilen ilannamelerin elvan kağıd üzerinde matbu' bulunmaklığını amir idi. yine sene-i mezkurede diğer bir nizam ile her nev' ilannamelerin teallık olunacakları mahaller tayin idildikten mevaki'-i muayeneden ma'da yerlere ilanname tealiki yüz frank ceza-yı nakdi ile taht-ı memnuyete alındı.</p> <p>Hükümete mahsus olan ilannamelerin yapışdırılacağı yerler mermerden yapılarak, üzerine de siyah boya ile ibare-i atiyeye tahrir olunmuşdur.</p> <p>< hükümet-i umumiyenin nizam ve ümera birinci cumhurun beşinci senesinin (nivüs) yani buludlu > ayının dokuzuncu günü neşri olunan nizamlar ilannamelerden bir nev' damga resmi alınmaklığını mutazaman olarak, bu resimden ilk def'a kaçan 25 ve ikinci def'a 50 ve andan sonra, her def'ası için yüzer frank ceza-yı nakdi alınmasını usul-ü ittihad eyledi. lakin bu hükm yalnız matbu' ilannameler hakkında mer'ü'l-icra tutularak el yazısıyla yapışdırulan şeyler muaf idi.</p> <p>1856 senesinden sonra, ilanlar için</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-5.Sayı-0093

<p>*156* elli santimden bir franka kadar resm vaz' olundu. İlanname için</p>	<p>Bunun için ceza kanunnamesinde mahsusan ağır ağır cezalar tayin olundu.</p>
--	--

<p>yapılan tamga iki nev' olarak, birincisi hükümet tarafından satdırılan medyun ve yetim eşyasına yapışdurulur bir nev' pul idi ki, rengi beyaz olarak, buna memur bir mahkeme katibi, yahud (kralın bir dedarı) veya diğér mübaşir tarafından imza idilürdü. Bu pulun bedeli bir frank olarak, ma'da ilanların yarım forma itibar olunanlarından beş ve bütün forma ad idilenlerden on santim alunurdu. Bu nizam el yazısıyla neşrolunan ilannameleri dahi bu resm ile mükellef itdi. Her kim olursa olsun ilannamesine pul yapıştırtmasına beş yüz frank ceza-yı nakdi virmeğe mecbur idi.</p> <p>Hükümet tarafından neşri dilen ilannamelere (afişle gal) yani ilanname-i nizami ıtlakı olunarak bunlar şehremaneti kapusuyla saraylar ve burs ve kiliseler kapularına yapışdurulurdu.</p> <p>(ilanname-i hukuki) namını alanlar bir hükmün ilanını müş'ar veyahut derdest idilen bir malın fûruhtunu muallen veya bir katilin ele geçirilmesini amir vesair bu kabilinden bulunan ilannamelerdir. Bunlar kaffe-i rûsumdan muaf idiler. Bunlardan ma'da bey' ve şiraya ve akd-i izdivaca , icare virilen hanelere, hıdmetkarlara kapu bulmağa vesair kaffe-i hususata müteallik ilannameler, resm alınması lazım gelen mevad-ı adiyeden itibar olunarak, her halde hükümetin nezareti altında neşr idilürdü.</p>	<p>Ez cümle kanunname-i mezkurun 283 cü maddesi hükmünce muhalif nizam olarak, ilan-ı neşr idenler altı günden altı aya kadar habs idiliyordu.</p> <p>El yazması ile yazılmış ve levha-i mahkuke ile teksir idilmiş ilannamelerle matbu ilanların birbirinden farkı yokdur. Şubat ihtilalinden sonra, ilan yapışdırılması bütün bütün serbest birağıldı. Yalnız politikaya müteallik ilannameler men' idiliyordu. Resm, bir müddet devam idildiği halde, müehhiren ilga kılındı. Hatta erbabı'l-kelab kendi ilannamelerini yapışdırtmak için intihab itmiş oldukları duvar üzerine < cumhurcular duvarı> diye koca bir yazı yazub oraya kimsenin ilanını yapıştırmadılar ! elyevm fransa da bu yolda ilannamelere o kadar ehemmiyet virildiği yokdur, zira herkes dükkânı veya hanesi kapusuna levhalar asub, san'at ve mütana'nın evsafını ana tahrir ve ilan ider veya gazetelere virüb ilan itdirir, bir aralık ilannameler o kadar rezalete yetmiş idi ki (kormo durofan) ve (şato) ve (legalite) gibi meşhur ilanları ahlak ve terbiye-i muhafaza-i men' itmek lazım gelmişdi (1)</p> <p>Tiyatro ilannamelerine daima bir imtiyaz virile gelmişdir, ma-heza bunlarda polisin nazar-ı teftişinden kurtulamazlardı, bugün ise umuman ilancılık serbestdir, yalnız polisçe bazı</p>
---	---

<p>Hele inkılap kebir zamanda bu dürlü ilanlara fevkalgaye dikkat idilerek, şehremini görmedikten ve hükümet tarafından imza olunduktan sonra, ilan yapışdırılmazdı.</p>	<p>ihtiyatları vardır, yani herkes ilanını kendi mahal-i ikametini, kefilini, neşr</p> <hr/> <p>(1) Bu yerler o devirde mahal-i fahş idiler.</p>
--	--

<p>*157* eyliyeceği ilanının mikdarını polise irae ve ifadeye mecburdur.</p> <p style="text-align: center;">İslâmda Usûl-ü İlân</p> <p>İslamda usulü ilan kaide-i araba taklid olduğundan ibtida ana dair izahat virelim: kabail-i arab-ı ameye ilanı iktiza iden hususatı ki, azima ve akla-yı kavmin içtimai ve meşuretiyle karar pezir olan umur-ı cumhurdan ibaret olacaktır. Nihale ile taif beynindeki sahrada (sûk-ı ukaz) ismiyle beher sene zilkade guresinde ibtida ve yiğirmi gün imtidad iden bazar-ı meşhurda hateba-i lisanında imameye ilan iderlerdi. Vakıa bu bazarın esasen keşadı ta' kızı yani müşare ve munaşede ile tefahir ve mübahat idilmek maksadına mebni ve hatta vech-i tesmiyesi dahi bu ise de bazı kere bir kabile diğer kabile ile veyahut umumen kabail-i müttehida icra eyliyecekleri ukud ve uhudu dahi bu bazar-ı umumide yine hitab lisanından ilan ve hezar ve müstemi'ni umumen işhad iderlerdi. Eğer sûk-ı ukazın keşadından evvel veya sonra harikulade</p>	<p>İşte din-i muhammedinin zuhuruyla beraber salat-ı Cuma dan evvel hubte iradı yani bir haftalık vekayi' siyasiye ve cumhuriye ve şüenat yevmiye ve günbenin bu tarik ile ame-i müslimine tebliği itiyad buyurulduğu gibi iktizası halinde cum'anın gayri eyyamda dahi risaletmeab efendimiz (sallahi aleyhive sellem) minberi saadete suud ile evamir-i celile-i nebeviyelerini hutbelerinde irad buyururlar idi.</p> <p>Müehhiren hulefa-yı raşidin < rıdvanullahu teala aleyhim ecmain > zamanlarında bu emviye ve abbasiye ve Emeviye-i Endülüs vesair düvel-i islamiyede dahi cumalardan maada eyyamda iktiza itdikçe gerek bizzat hulefa ve ümera ve gerek bilve kale fasiha ve hutbe 'ameye iş'ası matlub olan mevadı minberlerde hutbe iradıyula ilan iderlerdi.</p> <p>Fakat hutbe riyaset cumhuruna ile imaret ve saltanatının hakkı olduğundan, müfaat-i mahsusa yolunda ve ilan makamında istimali mesbuk değildir. hususi işlerde ise elyevm cari olduğu</p>
--	--

<p>bir hadise zuhur idübbe neşr ve işa'asına lüzum görünür ise o halde de yine kabilenin hutbesi tayin olunacak bir mevki'de hutbe irad ve karar virilen hususatı hazara tefhim itdikten sonra eğer kabail-i mücavereye iş'ası mukteza ise, çünkü kabail beyninde hat ve kitabet münteşir ve mütedavil olmadığından, münadiler çıkarılarak, komşu olan kabaile de keyfiyet her ne ise bunlar nida ve ilan iderlerdi.</p>	<p>gibi delal nida itdirirlerdi. Devlet-i osmaniyede ise hutbe-i lisan-ı arabi üzere ika ve irad idildiği cihetle gerek siyaset ve gerek muamelat-ı hususlarınca hükümetin tasminat veya icraatını halka ilan ve saltanatından – hayfa ki – bu sebeble sakat olmağından, ana bedel na yakın vaktlere kadar ekser if'al veya evamir-i hükümet münadiler vasıtasıyla ilan itdirilirdi. Vakıa Bayezid-i sani zamanında ana birden vefat idenlerin ismi siyah levhalar üzerine beyaz yazu ile yazılarak büyük caddelere ve cemiyetli meydanlara talik ve ilan olunmak mu'tad idiyse de hususat-ı sairede bu vasıtaya müracaat idilmezdi. Müehhiren yazu sultan selim bu bediat-ı sey'iyeye beyde ilga eyledi.</p>
--	---

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-5.Sayı-0094

<p>*158* Osmanlılarda bir vasıta-i ilan daga vardır ki, o da hükümet tarafından ahali-i şehre tebliği lazım gelen evamir, mahalle camilerine irsal olunarak, akşam namazından sonra, ima vasıtasıyla kıraat ve cemaat-i müslimine bu yolda ilan-ı keyfiyet olunmak usulüdür, bu ilannameler milel-i gayr-i müslime mabedine de gönderilir. Şimdiki şehir-emanetine bedel ve kıymetiyle İstanbul efendiliği varı ki,</p>	<p>-emanetinin teşkil ve tesisi cihetiyle is'ara vaz' olunan fiyat ile kayıkçı ve emsali misüllü esnaf hakkında iktiza iden fiyat tarifeleri matbu' varakalarla neşr olunurdu. Resmi ilanlardan sonra istanbulda en evvel matbu' ilanname neşr iden Boğaziçi vapur şirketidir. Müehhiren bu kaide halk arasında da revaç bularak bazı erbab-ı sanayi Türkçe ilanlar neşr itmeğe başladılar. Hususan 1276 da Gedik</p>
---	---

<p>vazifesi umur-ı belediyeye nezaret idi, bu idare tarafında et ve ekmek vesair erzaka virilen yaftalarla halka ilan olunmayub yine münadilerle cabeca ilan olunmak mu'tad idi.</p> <p>Biz de yafta tarikiyle yani kağıd üzerinde ilan meram kaidesi pek kadim idiye de yalnız yılda bir defa ve iki şeye mahsus idi. anın biri imsakiye ve diğeri de fitre kağıdlarıdır ki birisi ramazanın ibtidasında dağıtılır ve diğeri de ramazanın aşr-i salisi içinde neşr idilir. Fakat bu vasıta halka faraiz-i diniyeden somun dakika-i imsak ve iftarını diğeri de fitrenin rayiç-i vakte tevfiik olunan hesab ve mikdar-ı şer'iyesini gösterdiği cihetle bakılsa taraf-i şer'den meccanen dağıdılması lazım gelürse de bu yüzden acze-i ahalinin öyle bir şehr-i mübarekde beş on para istifade ve anınla nevale-i iftarı tedarik itmesi bir dereceye kadar mucib-i müsvabat olacak halatdan bulunduğunda şübhe olunmaz.</p> <p>Müehhiren taba'atın def'a-i saniyede zuhurunda ve ba-husus mahmud-ı sani zamanında takvim-i vakayi icadında hükümetin ilanı kah varaka-i mahsusa ile kah takvim-i vakayi nüshalarıyla neşr olunmağa başladı. Ve ba-husus tanzimatdan sonra şehr</p>	<p>Paşada keşad olunan (seyrek)in sahibi matbu' Türkçe varakalarla ilan ider ve celi hatlarla yazılmış bir iki arşun tülünde yaftaları da köşe başlarına yapışdırır idi.</p> <p>Bundan sonra halk ilanın ehemmiyetini takdir itmeğe başladılar, hele şu birkaç sene zarfında bu vasıta avrupadan memleketimize intikal iden sair bir çok vesait-i medeniyeden ziyade layık olduğu mertebede ta'mim itdiğinden gazetelerimizin sehaifinden ma'ada köşe başlarında vesair mümernas olan mahallerde bir çok ilan yaftalarına tesadüf olunur.</p> <p>Gazetelerin sahaifiyle risale şeklinde ilanlar ve vesait-i saire</p> <p>Matbuatın kısım-ı enfi' olan neşriyat -ı mevkutenin ihdasından biri ilanât dahi anın lisan-ı talakatına tevdi' olundu. Çünkü gazeteler iktar-ı alemi yani mamure-i ardı dolaşır berü</p>
---	---

159 seyyah sebk-i reftar oldukları gibi postalar dahi bu seyyahların durub dinlenmekden yorulub kalmakdan mebri birer pay-ı ahnın karı hükmünde bulduklarından amerikadaki bir esascı? dükkanı tahmilat mevcudesini ismiyle, resmiyle on gün sonra mesela Tunusda darülimareye Mısırdaki kaşane-i hidiviye petersburgda istikvolme imparatorun, kralın sarayına yosayede isal ve idhale muvaffaktır.

Fakat daima hümayun yerlere dahil olmak o yerlerin ahvâl-i umumiyesiyle mütenasib bir vaz' ve haysiyet peyda itmeğe mevkuf tutulageldiğinden, mesela parisde bir kunduracı yaptığı botin ve çizmenin zerafet ve letafetini mutazaman bir ilan neşr eyleyecek olsa dünyanın her cihetinde yani Fransız lisanının cari olduğu memalikin kaffesinde neşr eyleyebilirse de o ilannamesinden bir kaz'asını değil rusya çarının sarayına hatta mora kralının sarayçesine bile sokmağa muvaffak olamaz. Çünkü suret-i mahsusada olarak hükümdarlara takdim olunacak her leyin anların kadar ve azametlerine layık olacak suretde yapılmaklığı iktiza eylediğinden, üzerinde çizme ve potin resmi olan bir ilan hiç olmazsa kadifeden mamul ve yaldızlara müstefrik bir kabil içinde ve müzehheb ve münakkaş bir varaka üzerine ve hususen anlara hoş

tasvir itdirmeğe muhtaç olduktan ma'da bir de bir kunduracı ile hükümdarın iraesı ba'd mücerred kadar bir mesafe-i azimi teşkil eyliyeceği cihetle esnafdan bir adamın bir hükümdara böyle bir şey takdim için ne kadar büyük vasıtalarla muhtaç olduğu edna bir mülahaza ile zahir olur.

Lakin gazete dinilen vasıta-i garibe dünyada her nasıl mevki'-i 'ali olursa olsun saye-i marifetde bila perva dahil olmak imtiyaz yine malik olduğundan ashab-ı san'at veya ticaretden biri mas'nuat veya imti'asının nefasat ve letafetini halka ilan için bu tercüman talikü'l-lisanın vesatitine müracaat eylediği halde her dürlü meramini her ne zaman isterse bir fakir bi-servepadan bir hükümdar haşmet ihtivaba kadar bilir mezahim arz itmeğe muvaffak olur!

Hususan bu yüzden gazetelerin itdikleri istifade milyonlara baliğ ve böyle milyonlarla ilan ücreti viren ashab-ı marifet ve ticaretin menfaatleri ise hesab ve tahminden haricdir.

İngiliz gazetelerinin meşhuru olan tayis gazetesi yevmi kah on altı ve kah otuz iki sahife olarak neşr olunduğu halde salisani ilanata münhasır olduğundan, bir biri üzerine yevmi üç bin İngiliz lirasından ziyade ilan ücreti almakda ve hükümet dahi gazetelerden ilan rüsumu

<p>gelecek ilfaz-perestşikarane ve abidane ile yazılmış olmalı ki bir saraya isal ve bir hükümdarın pişgah-ı azimetine takdim idilebilsün.</p> <p>Dimek ki mamulatinın nefaset ve zerafetini arz ile bir hükümdarın nazar-ı rağbetini celb itmek istiyen bir kunduracı manifaturacıdan kadife almağa, mücellede şahane bir cild yaptırmağa tesvid itdürdükden sonra, bir hattata yazdırmağa birer same</p>	<p>olarak, senevi yüz altmış bin lira ahz itmekdedir.</p>
--	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-5.Sayı-0095

<p>*160* Amerika'da neşr olunan meşhur (herald) gazetesi ilan bedeli olmak üzere senevi on milyon ve (nivyork herald tayms) yedi milyon ve yine amerikada alman lisaniyla tab' olunan (üstat zaytung) dokuz milyon frank kazanmaktadır.</p> <p>Amerikada en ziyade sahib-i servet olanlar en ziyade ilana para sarf idenlerdir</p> <p>İlanat mesela yalnız eşya ve emla ki münhasır olmayub kocaya varmak istiyen bakir kızlarla eramil bile kendilerinin iradlarını, maharetlerini senelerini, zevç idinmek istedikleri ricalin ne kabalde ve ne san'at ve servetde bulunması matlub olduğunu ve evsaf-ı matlubeyi cami-i zükurdan rağbet-i izdivaç olanların felan kıyafet</p>	<p>İlanlar göreceklelerinden işlerine yarayanları celb ve istihdam iderler. Hele ilanatin fabrikaların menfa'ına itdiği hıdmet tarif kabul itmez. Edvat tab'iyeye mahsus olan (kesil?) namında bir İngiliz fabrikası ve (dimartin) namında bir kundura bobasi fabrikası gazetelerde neşr itdirdikleri ilanlar sayesinde bir raddede iktisab yesar ve iktidar itmişlerdir ki evvelkisinde kuvveti dahil olmamak üzere dört bin ve ikincisi de üç bin amele istihdam olunmaktadır!</p> <p>Azğir masraf evvelkisi senevi altı yüz bin ve ikincisi yüz elli bin lira sterlin hasılat safya almakda ve ilanat için biri yılda seksan bin lira diğeri kırk beş bin lira virmekdedir.</p> <p>Beş on seneden beri Türk gazetelerinde</p>
---	--

<p>ve felan alamet ile felan gün felan saatde felan sokakdan geçmeleri lazım geleceğini ilan itdirirler ki, bu tarik ile pek çok izdivaç vuku'u bulmakda ve İngiltere gazetelerinin heman cümlesinde ve-ba husus tayms ve pelmel ve mançistir gardiyın gazetelerinin her nüshasında bu yolda yığirmi otuz ilana tesadüf idilmektedir.</p> <p>Hususana hıdmetkar vesayis ve sevdenine ve mürebbiye ve sofracı ve aşçı makulesi hadame muhtaç olanlar istanbulda olduğu gibi öyle esnaf kahyalarına veya köşe ustalarına müracaat mecburiyetinde bulunmayub hangii gazetenin ilan sütunlarına imale-i nazar eyleseler kapusuz hıdmetkarlara mahsus ve evsaf-ı mümeyyizlerini natık</p>	<p>dahi görülmekde olan meşhur (havalvay?) nam tabibin emrad-ı mütenevvi'a-i dahiliye ve hariciye mütallık olan cebleri memalik-i mütemmede üç binden ziyade gazete ile ilan olunarak bu yolda senevi ihtiyar itdiği masraf ise yüz altmış bin İngiliz lirasına baliğ olmaktadır. Hatta tabib mumaileyh muallecatını ilan itdirdiği gazetelerin umumunu celb eylediği cihetle bu sayede Londrada bir de mükemmel darü'l-kura' keşad iderek ilan için ihtiyar itdiği masarır fevkaladeyi darü'l-kur'asına abone olan kain yüzünden çıkarmakda yani ilanlarını bar-heva neşr itdirmiş olmaktadır!</p> <p>(mabadi var)</p>
--	--

<p>Bir adam var imiş) kalkalı nakl ve hikaye oluna-geldiği gibi zuhur iden bir vak'a veya tazyi' idilen bir harika-i adenin tahkiki kabil değildi, gerçek yalanla karışmakda idi.</p> <p>-----</p> <p style="text-align: center;">Bazı malumat</p> <p>- garibunun zehabına göre lisan-ı Osmani elsine-i sairenin kaffesinden latif ve musikiye yakındır itikadımızca havasın tekallim ve isti'mal itdiği ilfazi avami anlamamak şartıyla mevud bir lisan varsa o da Osmanlıcadır. Letafetde</p>	<p>Marangozun bir buçuk sene ale'd-devam işlemeyle inşa ve itmam idilebilir.</p> <p>- otuz altı yaşına kadar nahif olanlar sin-i mezkurdan sonra iktisab-i semen itmeleri ve andan evvel semin olanların bilakis zaiflikleri tecarib keşire ile müsbetdir.</p> <p>- yetmiş yaşına varmış bir adamın kuvayı bedeniyece itidalı şartıyla ve nisbet. Mütesaveye hesabıyla zaman-ı hayatının iki senesi hastalıkla mürur itmiş olmak icab ider ki, bu iki senenin takriren on dört mahı kırk ile altmış çağları arasına</p>
--	---

<p>ise arab lisanı elsinenin umumuna mürecceh olduğu müttelik aleyhdır. Musikiye en yakın ve en muvaffak lisan ise İtalyanca olduğu erbabına malumdur.</p> <p>- talimi en müşkil, teleffuzu en güç, esvatı en acib lisan çerkesedir.</p> <p>- lisanımızda müstamil olan – alay – lafzı Türkçe değildir. bundan iki bin sene evvel romalılar üç yüz atlıdan mürekkebe heyet-i askeriye alay dirlerdi. İstalahamızda ise birkaç manaya delalet eylediği malumdur.</p> <p>- ism-i camda olarak lisan-ı arabda yüz on bin, ve alman lisanında seksan bin, Rumcada elli bin, İtalyancada kırk beşbin , Fransızcada otuz bin, İngiliz lisanında yigirmi beşbin, İspanyolcada yigirmi bin kelime mevcuttur.</p> <p>Malumat-ı fenniye tecribiye</p> <p>- bir kıyye maden kömürü on kıyye suyu biçare tahvil, yani kamilen mahv idinceye kadar kayandır, ve vapur ocaklarında sarf olunan kömür bu hesab üzeredir.</p> <p>- seksan top çeker zırhlı sefine, altmış</p>	<p>tesadüf eylemekdedir.</p> <p>- her beş milyon kişi elli milyon liraya malikdir, lakin bunun yigirmi milyonu altı yüz kişi de ve on milyonu baki kalan eşhasdadır.</p> <p>- bir adam her sene bir mahale yüz de beş faiz ile birer lira virse, yigirmi yedi senede elli dört buçuk, ve otuz yedi seneden yüz bir buçuk, elli sene de iki yüz dokuz lira sahibi olur.</p> <p>- altun sudan on dokuzi, cıva on üç, kurşun on bir, gümüş on, bakır sekiz, demir ile kalay yedi, kömür iki kat ağırdır.</p> <p>- dokuz okka sıkletinde bir demir güllenin aynı kurşundan yapılacak olsa on beş okka gelir, demek ki, demir ile kurşun beynindeki nisbet sıklet bu kadardır.</p> <p>- sağlam bir lisan dakikada yigirmi, saatde bin iki yüz, günde yigirmi sekiz bin sekiz yüz, ve sene de yüz beş milyon dört yüz, sekiz bin nefis almak lazım gelir.</p>
---	---

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-5.Sayı-0096

İlan-ı Hususi

Muharririn on iki cüz'ü bir senelik itibar olunarak, müşteri olmak isteyenler için fiyatı seneviyesi otuz altı guruşdur. Taşralar için – sağ akçe olarak – altı guruş bu sene ücreti zam olunur. Merkez idaresi bab-ı ali caddesinde 2 numarolu tasvir-i efkar matbaasındandır.

Teşekkür	İnzar
<p>Muharririn her dürlü noksanıyla beraber şimdiye kadar neşr olunan dört nüshasına vuku' bulan rağbete – inayet hak ile – devam-ı intişarını temine kafi olduğundan terakki-perveran marifete hassaten teşekkürler iderim.</p> <p>Beşinci nüshasının üç aydır neşr idilememesi matba'aca bazı mevani' zuhur itmekliğinden ileri gelmişti.</p> <p>Şimdi ise o mani'ler bertaraf olduğu cihetle muharririn sırasıyla ve hatta şu üç aylık tehiri muharreme kadar telakki itdirecek suretde sık sık neşri mukarrer olduğundan mecmu'amızı piş nazar-ı rağbetlerinden ayırmak istemeyen karinin bu babda afvlarını istirham iderim.</p>	<p>Dimek ki insan yavrusunun evvelki mektebi ağuş maderdir ya o mekteb ki muhasin ve fezaile bedel müsavi ve rezail ile malı olursa yetiyecek şakirdanı nasıl olur.</p> <p>Kadınlarca zamanımızda matbuata rağbet lilhamd tütüne rağbet kadar ta'm eylediklerinden, onların idrak ve ihatalarıyla mütenasib bir mecmu'a neşri hakikaten her dürlü hıdematın fevkindedir.</p> <p>Bu mütalaaya binaen on beş günde bir kere on altı sahife üzerine müretteb ve mecmuamıza refika olmak üzere (muharrire) unvanıyla bir aile mecmuası neşrini tasmm eylediğimden, rağbet idecek zevatın şimdiden nam-ı aciziye olarak beyan-ı hal itmekeri rica olunur.</p>
<p style="text-align: center;">Va'd – ve Rica</p> <p>Memleketimizde neşriyat ile hıdmet ibrazına layık – veya tamir sahihiyle her dürlü vesait marifet ve terbiyesinden mahrum – bu sınıf varsa, o da müselleman nesvanidir, çünkü ricale mahsus olarak az çok iyi kötü gazetelerimiz risalelerimiz mecmualarımız filanımız varsa da nisvanımızın marifet ve terbiyetine hıdmet eyliyecek iki yapraklı bir</p>	<p style="text-align: center;">Ebuzziya Kitaphanesi</p> <p>Bu kitabhane üç göz üzerine mukim olarak birinci göz asar-ı osmaniyeden şimdiye kadar nesh matbuası olmayan müellifat masbuleye ve ikinci göz kendi asar-ı naçizaneme üçüncü gözü dahi müellifat-ı ecnebiyeden tercümeğe şayan olan seyahat ve hikayat kabilinden asar-ı nafiaya tahsis kılınmıştır.</p> <p>Eserler hacmine göre ya cild cilde veyahut cüz'ü cüz'ü olunacak ve içinde</p>

kitabımız bile yoktur. Şurası piş nazara alınmalıdır, bir ailenin saadet ve musibeti validelerin terpit marifetiyle mütenasibdir.	masurları da bulunacaktır. Şu kadar var ki seyahat ve roman ve sergüzeşt kabilinden olan müdavanat iki sütun üzerine muharrer kat'asında neş edilüb asar-ı saire (matbuat-ı cedide) kat'asında olacaktır.
--	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-6.Sayı-0097

Birinci Cild

bir nüshası 4 guruş

altıncı cüz'ü

Muharrir

Edebiyat, sanayi', bedayi', ahvâl, tarih, coğrafya, seyahat vesairenden bahs ider ve on iki nüshası bir senelik itibar olunur mecmu'adır.

Muharriri: T. Ebuzziya

Elfuzuli'l-ilm leyse'l-fevzeli'l-'ilm

Mündericat

Edebiyat: Bedi – Hıfz-ı Sıhhatden Bir Makale: İstimnâ-ı Bâlid – Kerametcesine Bir Zeka Semeresi yahud renenin tedbiri – Tıb ve tarih on üçüncü lui ve vefatı ve tedavi iden atibba- zeka-yı hayvanat: fare – bazı cemel-i hükemiye

İstanbul

Maarif nezaret-i celilesinin birinci def'a tab' olunmuşdur.

1293

Tasvir-i efkar matbaası – bab-ı âli caddesinde numero 28

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-6.Sayı-0098

5 numarolu nüshamızın kabında Mısırdaki bir kadının alet-i recliyesi zuhur iderek tehir ştdşpş ve zevcesinden çocukları dünyaya geldiği hakkındaki sahaifü'l-	Olduğu gibi tahtı'l-bazr muttasıl ve mütemadi olan bir ahlil ile birlikde mubizatan batnına vaki' olmayub manend-i hasitin halkalarda kalurlar.
---	---

ihbarın fıkrası derç edilerek, bunun muhalif kanunullahi olduğu delail-i fenniye ile beyan edilmiş idi.

(Hansaiyet)

<Bu hal yani aynı şahsda (şahs-i vahidde) aza-yı zekuretle aza-yı evsatın ittihad ve ictima'ı nebatatda ve hayvanat adimü'l-fırkatın bir çoğunda mevcut olub bunlar kah birbirlerini ve kah kendi kendilerini tebzir iderler. Bazen ricalde zahiren hansaiyet nümayişker yani hassiyeteyn ve bir zikr ile muabir ferç ve bir mehbel (*) müşahede olunub fakat aza-yı dahiliye-i enveset yani rahm ile mubizatan madum olur.

Bazı kere de bir farc ve bir mühbel ve bir rahm ve mubzitan ve bir zikr mevcut bazar-ı cesimeden başka bir şey değışdi.
(**)

(*) mehbel – menzil vezinde döl yatağına dinür rahm muayenesine alâ kavlı rahmın çak o tedininie dinür.
(kamus)

(**) batr – banın kathı ve za-yi mecmuanın sükunuyla avdet-i fercennin iki dudaklarının arasında olan lahm zaide dinürki dilak ve dilhakın tabir olunur.

Velakin burada mükemmel görünen hansaiyet muhakkak olmayub ancak zahiri bir şeydir.

Hasitin ile mubizatanın mevcut olmasıyla muttasıf olan hansaiyet –i muhakkıka nev'-i beşerde elan suret-i sahihede müşahede olunamamışdır ki anda daima ya cins-i müzekker yahud cins-i müennes galebe idüb, bu da ya hasitinin yahud mubizatanın vücuduyla tayin ider. hanasi-i nev' beşer dinilenlere kendi kendilerini telkih ve tebrize ve ne de hatunu gebe koyub ve erkekden gebe kalmağa muktedir derler. Elhasıl yalnız ya rical yahud nisadırlar>. (*)

(fi-münafü'l-aza – cild-i sâni S 227)

Muharrir

Fen-i menafü'l-aza şahs vahidde henaisiyet dinilen galat-ı tabiyetin ne yolda olduğunu tarif eyledi.

Bundan anlaşılıyor ki bir erkek de mesela hem

(*) zahiren en mükemmel hansaiyet bundan altmış dört sene mukaddem (Lizbon) (portugal devletin pay-ı tahdıldır) şehrinde vuku' bulmuşdur, ki hassı olan zat evvel vakt yigirmi sekiz yaşında kamtı reşik, ve levni esmer, ve sakalı az, nisa sadalı olub büyücek bir zikr ve hasiteyn (yahud torbalarda

	bulunan veremler bu isim ile yad olunmuştur) ve iyüce müşkil şefertab sefirtan ile birlikde bir ferc-i arz iderek muntazaman hiz
--	--

Muharrir

Edebiyat, sanayi', bedayi', ahvâl, tarih, coğrafya, seyahat vesairenden bahs ider, ve on iki nüshası bir senelik itibar olunur mecmu'adır.

Birinci cild gurre-i cemaziyü'l-ahir altıncı cüz'ü

<p>İlana Dair Malumat (Beşinci Cüz'den Ma'bad)</p> <p>Bundan birkaç sene mukaddem vefat itmiş olan (morison) nam tabib imrad gûna gûna deva-yı acil ve nafi' olmak üzere, keşf ve tertib itdiği habları müddet-i ömründe gazetelerde dört yüz bin İngiliz lirası mukabilinde ilan itdirmiş ve bu yüzden milyonlarla liraya malik olmuş olduğundan, nail olduğu şu servet-i fevkaladenin şükranesi veya avdı' olmak üzere, hin-i vefatında bırakmış olduğu vasiyetnamesi mucebince londrada iki yüz elli yatak istiyab ider bir hastane inşa itdirilmesini ve masarif-ı daima ve lazimesine sarf olunmak üzere, irad-ı tedarik vukuf idilmesini ve kabul idilecek mardaya</p>	<p>- istanbulda basılan levand herald de dahi görüldüğü vehle – dünyanın her neresinde olursa olsun İngiliz lisanıyla basılmakta olan gazetelerin ilanâtı birinci sahifeden bede ider. Fransız ve alman vesair millerin gazeteleri ilanâtı bizim gazetelerde olduğu gibi son sahifeye derç iderler. Bir de İngiliz ilanâtı nihayet derece ufak ve Fransızlar ise ve hele calib –i nazar olmak için fevkalade büyük hurufla tertib itdikleri cihetle ikisi bir hücumda bulunan bir İngiliz gazetesinin bir sahifesinde münderc ilanâtı Fransız gazetesinin ancak dört sahifesini isti'yab iderbilir.</p> <p>Almanya gazeteleri dahi ilanâtı dördüncü sahifeye derç itmekte iseler de her ilanı ya ayrı ayrı (kadro) yani</p>
---	---

<p>fen-i tıbda kendisinin müttehizi olan usule tevfikeyen müdatat olunmasını tavsiye etmiştir, ki ol-vücuyla inşa idilen hastane (morison hospitil) diye maruf ve umuma keşadedir.</p>	<p>çerçeve içine alarak, veyahut her ilanının ilk satırına birinci kelimedenden evvel şu vechle bir insan eli vaz' iderek yekdiğerinden tefrik iderler. Çünkü bir ilanı diğlerinden ayırmak ara yere bir işaret-i fasıla vaz'ıyla bir satır yer gaib itmek iste-</p>
--	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-6.Sayı-0099

<p>*162* mezler. Ve almanlarda İngilizler gibi ilanatta gayet ufak harfler istimal iderler.</p> <p>Amerika ahali gazetelerde her şeyden ziyade ilan muta'lasına mecbur olduğundan, gazetelere derç idilen ilanlar adeta birer fikra-i edebiye hükmündedir. Hususan kesiresi mevzun ve bazısı mizahkarane yazılmış olduğundan, mütala'ası hem mızıkacı hizmet ider, hem de kari'ini mevad-ı ma'leneyi iştiraya tergi ve davet eyler.</p> <p>Matbuat-ı mevkuteden ma'ada ayrıca risaleve kitab şeklinde dahi ilan neşretmek mu'tad olarak, hele ekser fabrikaların mamulatlarını mübeyyen neşrettikleri ilannameler koca koca cildlerdir, İngilterenin (valis andhaslam) namındaki edevat ziraat fabrikasının mecmuamızın hücumunda üç yüz sahife üzerine müretteb ve musavvar</p>	<p>Avrupada ilan için daha nev', nev' vasıtalar olarak, ez-cümle Londrada çar-köşe arabalar vardır, ki her tarafına ilan varakaları yapışdırılmış oldukları halde, sabahdan akşama kadar Londrayı tahtit idercesine dolaşırlar.</p> <p>Kahyaca benam bir saatçinin veya cesim bir terzi hanenin ilanına mahsus olarak, başındaki şayikadan topuklarına kadar üzerindeki libas ilanı mutazaman ibaret ile münakkaş adamlar gezer! Yine bu kabilden olarak, boğazından ayağına kadar iki taraflı tahta asılı ve üzerinde ilan levhaları yapışık adamlar dolaşırlar.</p> <p>Londrada gicelere mahsus dahi başka bir usul vardır, şeffaf kağıdlardan koca koca fenarlar yapıp içine espermaçet mumu iş'al ve kağıdın üzerine ilanattı tahrir iderek – bizim yağmurtacılar gibi – sıırıkların üzerinde muallak olduğu halde, galebelik yerlerde gezdirirler.</p>
--	---

<p>ilannameleri görülmüştür.</p> <p>Avrupanın ekser mahallerinde gazetelerde kitab ilanı görülmez çünkü gerek kitabcılar ve gerek (editör) dinilen neşriyat mültezimleri mahzenlerinde mevcut olan kitabın enva' ve aksamını mübeyyen yığirmişer, otuzar sahifelik bir (katalog) tab' itdürüb bir kere bunu her kitabın ahirine rabt eyledikleri gibi ayrıca da kahvehanelere, kıraathanelere, şemendüfer muvakkıflarına dağıdırlar.</p> <p>Bundan başka Fransızların meşhur editörlerinden firmen dido, haşet, mişel, levi, jozef garniye, hetzel nam zatların idaresi altında (bibloğrafi) namıyla haftada bir defa yalnız kitab ilanına mahsus bir gazete neşr idilür, ki bir hafta tarafından telif ve tercüme tarikiyle fransa matbaalarından basılan kitablarn esamisiyle hülasa-i mevadını mealendir.</p>	<p>Londra ve Paris ve Viyana ve Bürüksel ve Berlin gibi büyük şehirlerde bulunan asascı dükkanlarının kaffesinde velev ne kadar naçiz olursa olsun müba'ya olunan eşyayı sarmağa mahsus olan kağıdlarda dükkanın şöhreti, numerosu ve satdığı eşyanın icmalen enva' ve esamisi muharrirdir.</p> <p>Parisde (bulvar) dinilen büyük caddelerde cabeca temürden dökme ve kelbe şeklinde tonbul haneler olarak, buralarda bir iki dakika vuku' bulan tevakkuf tabi'i zamanlarında okumak için firengi ve basur ve idrar tutukluğu ve mesane illetlerine müteallık mualecatı müş'ar ilanlar yapışdırılmışdır.</p> <p>Yine bulvarlarda – köprü başında olduğu gibi -</p>
--	--

<p>*163* mu'tad gazete kaleleri olarak, bunların haricidee kamil ilan varakalarıyla mesturdur.</p> <p>Londrada da (Askvir?) dinilen ve dört yol ağızlarına tesadüf iden bağçelerle bazı meydanlarda ilanata mahsus kaleler olduğundan, şehremaneti tarafından ilan mültezimlerine kiraya virilir.</p> <p>Yukarıda bilmünasebe – amerikada en ziyade sahib-i servet olanlar en ziyade ilana para sarf idenlerdir – dimiş idik.</p>	<p>Ma-hasıl zamanede nazar-ı rüba-yı ukul olacak bir hal kesb itmeğe başlamış olan vesail güna gün servet meyanında ilanat kadar müfid ve müesser bir vasıta olmadığı erbab-ı tecrübe 'indinde tayin itmişdir.</p> <p>Memleketimizde vesait-i bedi'a-i servet dahi vesait-i saire-i medeniyet gibi pek genç ve fakat manen ve maddeten yekdiğerine merbut bulunduğundan, bunlardan ger hangisinde eser terakki</p>
---	--

<p>Bakınız değil mi imiş.</p> <p>Amerika ahalisinden (barnom) namında bir zatın Vivyorkda masnuat-ı atika ve bed'ia ve mahlukat-ı acibiye ve garibiyeye mahsus olmak üzere, keşad itdiği (müze) nin Amerika ve Avrupa halkına ilanı uğrunda senevi milyonlarla frank sarf iderek, müzesini rub'-ı meskunun belad-ı mütemeddinesinde iş'aya muvaffak olmuş ve geçen 1872 senesinde yalnız gazetelere derç itirdiği ilanlar mukabilinde bir milyon iki yüz elli bin ve levha olarak, mecmu' nas olan esvak ve bazarda yapışdırdığı ilanlar ile kahvehanelerle, şemendüfer muvakkıflarına, kaplucalara, vapurlara dağıtdırdığı varakalar için iki milyon yedi yüz elli bin frank ve yetmiş üç senesinde dahi gazetelere bir milyon beşyüz bin ve yaftalara üç milyon frank ilan masrafı iderek, bu sayede 1872 de müzesinin hasılat elli bin ve irtesi sene yetmiş bin franka baliğ olmuş ve bundan masarifi tabi'iyeye tenzil idildikten sonra, yetmiş iki de haftada yüz elli bin ve yetmiş üç senesinde iki yüz elli beş bin frank safi temettü istihsaline muvaffak olmuşdur.!</p>	<p>görülse bittabi diğerini de tarik terakkiye sevk eyliyeceğinde ve on sene zarfında sunuf-ı marifetçe hasıl itdiğimiz terakki mikyas tutulur ve bir de ikdam ve gayretde gaflet ve ataletden masun kalınır ise elli seneye kadar – şimdi nazar-ı hayretle gördüğümüz Avrupalıların derecesinde bulunacağımızda şübhe olunamaz.</p> <hr/> <p style="text-align: center;">Güvercin Postası</p> <p>Güvercinler hub-ı vatan ve ailenin misal zi-hayatı olarak, arz idilmeğe şayandır. İnsan, tetebbu'-ı fitrat sayesinde tabiyetin her dürlü hassasından istifade yollarını keşf eylediği gibi, vatan ailesinden mağribile maşrik kadar müba'dat itse ve hatta güzergah mevasileti ateşle mesdud olsa bile elam iftirakın icbarıyla vuslat uğrunda feda-yı canı mahnet iğtiraba tercih iden, bu gayretli hayvanın uluv-i himmet ve hassa-i teyyinatından dahi müstefid olmaklığın tarikini bulmuşdur.</p> <p>Hazret-i süleymanın bir kuş vasıtasıyla belkısı haber gönderdiği mütevatir, ve bu kuş ulema-yı Osmaniye meyânında (tükçesi çavuş veyahud</p>
---	---

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-6.Sayı-0100

<p>*164* ibibik kuşu olan hüd hüd diye mütarif ise de, bunun güğercin olduğu</p>	<p>-üddin zamanında 854 de ikinci defa ve evvelkinden daha muntazam olarak, bir</p>
--	---

<p>lisan arabin gavamzına vakıf olanlar inde malumdur.</p> <p>Hele batalme-i Mısırdan bir kaçının bu mübarek hayvanı vasıta-i muhabere itdikleri hakkındaki rivayet-i tarihiye ve ba-husus din-i mesihi erbabının cism-i ulvi ile cism-i sefli meyanında vasıta-i ruhaniyeyi güğercin şeklinde tasvir itmeleri, bu hayvandan istifde fikrini teyidi der halatdandır.</p> <p>Gebuter vasıtasıyla muhabere tarikini iki bin sene evvel şarklılar bulduğu ezmine-i salfenin – henüz pek çoğu hefayadan madud olan – ahvâlini tedkik ile uğraşanlar indinde müttefik aleyhdır.</p> <p>Güğercinin musallakda istihdamı romalılar indında dahi cari idi, hatta meşhur cezzallarından (mariyus) (motina) nam mahalde ki miladdan kırk dört sene evvelde, mahsur ve bu cihetle her dürlü vesait muhabereden mahcur kalması üzerine güğercinlerin cenah himmetine müracaatla ahvâlini romaya ilam eylediği tarihlerde masturdur.</p> <p>570 sene-i hicriyesinde eyyubiyeden meşhur melike'n-nasr Salahaddin, ehl-i salib ile uğraşdığı zaman muntazam bir güğercin postası vücuda getirmişdi.</p> <p>Muzırda çerkeslerden mülk-ü zahir seyf-</p>	<p>güğercin postası teşkil edilmiş ve emr ve müraselede suhulet olmak için mülkün her tarafına mahsus kaleler yapılmışdı.</p> <p>İşte ibtida-ı şarkda keşfi dilen bu tarik muhabere bilahire avrupaya dahi intikal iderek, 1573 senesinde zuhur iden meşhur Hollanda muharebesinde (*) (harlem) ve 74 senesinde (laydin) şehirlerinde mahsur olanlar güğercin vasıtasıyla muhabere eylemiştir.</p> <p>Parisde hat-ı muhasarası daja daire madar ihata itmeksizin, devr-i endişan akladen bir fırkanın tensibiyle lüzumu kadar güğercin pars içinde mevi? ittihaz itdikleri yerlerden ve ailelerinden ayrılarak, haricen icab iden mahallere gönderilmiş idi.</p> <p>(*) bu muharebeye sebep hollandezlerin (sarkl doborgun) namıyla (avustur ve İspanyol) handanına mensub, yani bütün hollandanın bu hanedana malikane bulunmaklığından dolayı bu mahkumiyetden kurtulmak gazıyla vuku' bulan isyanlarıdır, ki Fransızlar teşvik ve iane itmiş.</p>
<p>*165* gayret aile-perveranesine tevdi'</p>	<p>Sonra, daha uzak yerlere götürülerek</p>

olunmuş ve iştiyak i'yal ve vatanla bu valarine geldikleri vakt kanad ve bacaklarına merbut olan kağıdlar derdest idilmiştir.

Muhasara-i müzakereden sonra, Fransızlar, bu tarik muhabereye bir daha ihtiyaç görüleceği zaman için, ihtiyata riayete yigirmi beş bin güğercinin idaresi zamanında iktiza iden yerlerde güğercinler tedarikine teşebbüs itmişler ve cabca güğercinler binasıyla vazifelerini talime mübaşeret itmişlerdir.

Hangi millerde faideli bir şey görülürse ahz ve telakki şiarlarından olan prusyalular dahi Fransayı takliden vakt-i muhasara için güğercin postaları tedarikine müsaraat gösterdikleri hatta anlar bir çok anva'-ı münkasım olan güğercin içinde hangisi daha ziyade vatan ve iyal muhabbetiyle benam olduğunu tecrübelerine bile girişdiler.

Postacılıkta kullanılacak güğercinlerin suret-i talimi pek kolay değildir, bunlar mahsus bir mahalde beslenerek, ibtida bir yahud iki defa yavruladuktan sonra, mahfuz bulunduğu kale veya kümesin pencere ve medhalleri açılarak, salıvirilmelidir, ki tiran ile buldukları yerin havalisini öğrensünler.ve hatta iktiza itdiği zaman bu hıdmeti görebileceğine atmanan için aralıkda bir mahsus yapılmış seple sanduklar ile bir

birakılır, ve bırakıldıkları anda pervaz iderek, meskenlerine avdet iderler. Bu vechle bi't-tedric uzak yerlerden salıverilerek, tarik-i ricatleri layıkıyla talim idildikten sonra, o hat üzerinde bir mevki'e habs idilmeli ve vatan ittihaz eyledikleri yerde virilen yemek gayri danelerle besilenerek yavruya yatacakları sırada, ki kızıştırdıkları zamandır, yine salıvirilmelidir, ki eski yerlerine kemal-i hoşla ve fevkagaye süratle gidebilsünler.bu yolda alışdırılan güğercinler lüzumu halinde sektesaz mektub isal idebilirler.

Name bir gübütürler sevk olunacakları zaman doyurulmalıdır, ki esna-yı rhde dane aramak için tehir itmesünler. Bir de şimdi Avrupa da icra idilen yolda yazılan mektublar fotoğraf ile adeta bir yaprak sigara kağıdı kat'asında küçüldülerek, o raktde bir kağıda nakl idilen sonra ya kıvrırğun altına rabt idilmeli veyahut bacağına sarılmalıdır.

İsal olunacak haber mühim ise birkaç nüshası çıkarılarak, birkaç güğercin vasıtasıyla idare idilmekte lazım gelir. Yolda bir güne arızaya tesadüf itmek mülahazası böyle müte'addid mevasıllar ile ber-taraf olcağı gibi, düşmana ele geçübde, keşf esrara mahal kalmamak için

saatlik yerlere götürüb, salıvirilir, bir iki gün fasıla virildikden	
--	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-6.Sayı-0101

<p>*166* dahi bu misüllü mektublarda (şifre) kullanmak iktiza ider.</p> <p>Eski zamanda idare idilecek güğercinlerin yolda suya girüde mektubları ıslatmamaları için ayakları sergi ile yıkanırđı.</p> <p>Avrupada en ziyade seriü't-tayyaran güğercinler Belçikanın (liej) şehrinde hasıl olan cinsiyle İngiliz güğercinlerinin mercan gözlüdür.</p> <p>Bizim diyarların en bala ve en seri' pervaz idenler (pal) tabir idilen nev'dir. Pal, çıplak ve uzun ayaklı, göğdesi had-i itidalde, başı ufak, gagaları kısa ve kıvrık, gözleri ekseriyet üzere kırmızı tahrirli, baldırları, turuncu, kuyruğu kötücedir. Yürüdüğü zaman kübüter cinsinin zibiği zan idilir.</p> <p>Pal kümesden salıvirildikde , arzdan semaya su'd iden seyale-i barkiye gibi, an gayr-i münkasımında birkaç bin metro irtifa iderek, gözden nihan olur! Güğercinlerde pal kadar uçar hiçbir nev' yokdur.</p> <p>Palin en makbulü Yenişehir fenarde bulunur. Hatta bunlar ne derece şiddetle su'd iderelerse o derece haşmle nüzul</p>	<p>Ve bir de bursanın hünkarisidir. Bu yedi cins güğercin sür'atda yekdiğerine rekabet idebilirler. Fakat ne vahşilikde, nede süratde hiç biri pale benzeyebilir.</p> <p>Bu kariden biri virilen malumatdan anlaşıldığı üzere, güğercin postası asrımızda hele şu son senelerde fevkalgaye nazar itinaya alınarak, adeta tetemat-ı harbiye sırasına geçirmiş.</p> <p>Devlet-i Osmaniye Avrupa milel-i mütemadisi indinde muhasenatı fenan ve tecritine sabit olan her dürlü bedai harbiyeyi kabul ve taklid eylediği cihetle şu güğercin postasını da nazar-ı ehemmiyete alarak, levazım-ı harbiye idadına idhal iderese hem ecdadımızın müesser marifetini yeniden ihya ve hem de zamanede lüzum ve faidesi mücreb ve muhakkak olan bir vasıtayı mülkümüzde dahi ittihaz ve icra itmiş oluruz.</p> <p>Ba-husus ki yeniden güğercin tedarikine de hacet yokdur. Çünkü merhum sultan Abdülaziz han zamanında bazı kasr-ı şahanelerle has-ı hümayun olan çiftliklerde pek çok güğercin var idi. eğer çi anlar elyevm mevcut ise şu hıdmeti ifaya kabiliyetli olanları tefrik</p>
---	--

<p>eylediklerinden ekseriya kendilerini alamayarak, yere çarpub, telef olduklar def'atle görülmüşdür.</p> <p>Palden sonra sür'at-i tayrle mütearif olanlardan memalik-i osmaniyede bulunan güğercinler (cavi) galatı olarak (ciba) dinilen nev'le yemani bağdadi, mekki, mısri, halebi, şami,</p>	<p>idilerek, usul-ü mahsusasına tevfikten talim idilse ve bu suretle alışdırılanları ordu mevki'lerine gönderilse her halde muhsenatdan hali olmaz.</p> <p>Güğercinlerin ne suretle beslenilmesi lazım geleceği gerek bizzat sabket iden tecrübe</p>
---	--

<p>*167* -lerden hasıl olan malumatımı ve gerek avrupada güğercin besliyanlar tarafından idilen tecrübeleri haci tertib itdiğim risalenin da yakında neşri mukarrerdir.</p>	<p>İhtiras iderek, zirde, virdiğimiz izahat ile malum olacağından, bundan böyle vuku' bulacak itirazat bize değil sadedine aid olacağını arz ideriz.</p>
<p style="text-align: center;">Edebiyât</p> <p style="text-align: center;">Bedî</p> <p>Umur-ı malum edendir ki neşriyat meydana çikalıdanberi edebiyatça fen balagatin kavaid-i asliyesine atba'en lafzı muayene kalb 'ad iden nustigan irfan ile, lezaiz edebi, <senim yetiş> yolunda ma'tuhane cinaslara, derkar ve aşikar gibi köhne kafiyele münhasır zan eyliyan bazı kadema arasında bir meydan bahs açıldı.</p> <p>Efkar-ı atika ashabı ise, a'mı gibi gelri halde ufacık bir bendimze mukabil gelecek söz yazmak şöyle dursun, hatta pek şiddetli tarizlerimize bile cevab virmiyorlar! Evet! İhtimal ki bize</p>	<p>Muhtasaran rivayetince bedi' riayet mutabakat ve vuzuh' delaletden sonra, sözü güzelleştirmek alıyor, halbuki ekser sözlerimizde muktaza-yı hale mutabakat yokdur. Nefi'nin hadım mehmed paşaya olan kasidesinde</p> <p><bir nükte, ki endişesi tahkik nümadır. Mazmun hat-ı dilber ferhunde lakadır.></p> <p>Beyitinden bede ile hat-ı mebhası girizgah itmek istediği gibi, hüsn meselesiyle hadım bir adem arasında mukteza-yı hal değil, ve levne kadar ba'id olursa olsun bir alaka mevcud olamayacağını isbat için irad bir ehine hacet göremeyiz. Hususiyle nef'i kasidesinde</p> <p><zehada ve bal ise eğer aşk-ı mecazi,</p>

<p>uğraşmağa tenezzül itmediklerindendir, biz ise öyle kedemadan ve ya nefsimizce ashab-ı itinadan olmadığımızdan, kırk ellişer senedenberi. <olmağla> ile <bulunmağla> nın suret-i irtibatını ve saffet ile masufun tezkir ve teniyede suret-i mutabakatını öğrenmek için ifate-i evkat iden kitab-ı fezail iktisab taraflarından gördüğümüz hareketden dolayı münkeris olmayız. Oralarının temyizi bedi' kava'idini mazulden</p>	<p>Rindana medar e sebep nakz-ı riyadır> Beyitiyle hat ve hüsn ü aşk maddelerinden ne murad eylediğini sarihen ifade idiyor. Yine nef'i bir konak medhinde < değil derya sahab nevbaharıdır havasından idüb, kesb-i rutubet haki düşmüş asman varı Havasında rutubet olkadr, kim her dem esdikçe olur ab-ı hayat asa vücud adama sarı > demiş! Halbu ki rutubet bir sekananın akbah evsafı olmağla, sahab ve derya tesbite garibi ve rutubet ve ab-ı hayat münasebeti için mukteza-yı hale mutabakat değil, kava'id akl ve hikmeti bile pa-mal itmek tarz-ı atikin kesretli nekayisinden olduğunu şu iki beyt isbata kafidir.</p>
--	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-6.Sayı-0102

<p>*168* vuzuh delalet ise gerek şairimizde gerek inşamızda edebamızın kat'an iltizamına uğramamıştır, hatta bir zata söylenmiş kaside veyahud yazılmış mektubun hin-i hacetde diğer bir zata takdim ve irsal olunduğu pek kesretle gördüğümüz garaibdendir! Ma-mafih acaba kademamız mukteza-yı hale mutabakat ve vuzuh delalet şeraitine muvafakat itmedikleri halde bedi' sanayic bizden ilerimi gitmiştir? Bakalım bir kere mukayese idelim:</p>	<p>Gönlünde yedi başlı bir ajdaha kesilmiş, kimi sokar, kimi ısırır kimi yutar, kimi sarar, kimi koparır, kimi zehirler > ifadelerden daha letafetlenmelidir. - mera'tü'n-nazır ki, edebiyatımızın en ziyade mer'i olmuş bir aslidir, kadema tarafından mutabakat ve delalet kaidelerine riayet olunmak üzere isti'maline pek az muvaffak olunmuştur. Vakı'a nefi'nin. < delir safşendir, ardışır şir efkendir, meşir mütemendir nüsteşarkar fermadır.</p>
--	--

<p>Matulun ifadesince fen-i bed'in birinci kaidesi mutabika imiş, mutabika ise bir ibarede yekdiğerine zad iki mananın her ne suret-i terkib ile olursa olsun, cem'i demek oluyor, bu san'at mutabık asar kademada fuzulinin, < dostum alem seniniçün olsa ger-düşman bana ğam değil zira tirsek dost ancak bana.> beyitinden parlağını göremedik. Şimdi asar-ı cedideden.</p> <p><hemen bir feyz baki bahş ider bir zevk faniye hayatın kadrini âli bilanlar hüsn-ü şöhretten.></p> <p>Beyitiyle fuzulünün tasvirini birbirinin yanına getirelim de düşünelim! Acaba hangisi manidardır? Bedi'in kaide-i saniyesi olan tevafık içün nefi'nin.</p> <p>< cevanmerd cihandır şuh meşrebdır mülküdür senhidir ehl-i dildir nüktedarındır nüktepiradır></p> <p>Beyitinin güzel bir misal göstermeyiz sanırım.</p> <p>Ya acaba bu beyt asar-ı cedidemizden olan bir tiyatrodaki şu < anda zulm sevdasu vari ikbal deliliği var, elindekini gaib itmek korkusu var. Bu hisler</p>	<p>Beytleri havi olduğu mübalağa-i münhakime ile beraber, mürâ'at nazariyece pek parlak olduğunu itiraf ideriz. Fakat yeni yetişmelerden birinin bir hasta tarifinde < çehresi sarı güle, burnu zambak goncasına, ağzı açılmadan solmuş goncaya, yanakları hazan yaprağına, vücudu yere yıkılmış gül fidanına benzerdi.> yolunda irad itdiği ifade daha mükemmel, daha revenklı, daha müesser olsa gerekdir.</p> <p>- irsad da fuzuli</p> <p>< alim itdi terk-i gam bende gam alem henüz! Gibi rengin lakırdılarla haiz kasbüs'-sak olmak istemiş ise de, nursetelerin < bu gün sen yarımı düşünmezsek yarım seni kim düşünür?</p> <p>- aks-i san'atınca asar-ı kademada</p> <p>< ben aşkı can icra nihan eylerim ama . aşkın beni rüsva-yı cihan eylemek ister!></p>
<p>*169* beyitinden rengin bir söz görmüyoruz! Hal bu ki asar-ı cedideden < ekser yolcu engininden korkar, ekser kimi sahilde yatar! > ibaresini daha latif,</p>	<p>İfade ve saika-i ibare ile gelmiş veya yazılmış şeyler olduğunu ve bi'l-iltizam yazılmış olanlarda müşarünileyhh şinasinin beytine mukabil gelecek değil,</p>

daha hükmi buluruz.

- özümlü gelinceye kadar Türkçe torya veya ihamin mükemmel numunesi şefikname idi. şimdi bir kere de diyojen ve hayal nüshalarına veya zafer nameye kinayet ve gerek balağat ifadatca anın bir bendine veya birikinin bir mısra'ına adil olabilecek bir fasl buluna bilürse ne yapalım? Hiç <zaman reyine fih küli'l-acayib ve ashabetü'l-iznab fevkal-zevaib > beytinin iradı mutabakat hal ve delalet meal hususlarınca ziya paşanın

Eyliyan vech-i dalarasına bir kere nikah,

Biz dahi aleme bakmaktan ider istikrah, atlabu'l-hayr selinden olursun agah, nazar it suret-i zibasına maşallah!

Nedir evvel vech mübarek nedir evvel hüsn-ü cemat?

İstihdam, zamayirin fakdanı cihetiyle tabi'i Türkçede istimali na-kabil bir san'atdır.

Lef ve neşri ise ilame-i erb, muhibbi edeb, harrü'l-vechden talik-i elbiyan, Şinasi merhumun.

< aşk ile oldum bahkum ab ve hak ve bad ve nar geriye bar ve hak-sar ve bikrar ve şaile-bar >

Bendinde gördük. Evet lef ve neşrin müretteb ve ekseriyet üzere, meşuşları bir çok telifat ve mekatabat türkiyede mevcuddur, fakat ekseri san'atü'l-

tezkere degecek bir söz olmadığını iddia edebiliyoruz.

< lelsibi mankuva ve'l-akl mavalduva ve'n-nehb macu'va ve'nnar mazru'va! >

Beytine mukabil gelecek söz, Türkçenin edebiyat atıcasında göremiyoruz. Fakat yeni yazılan şeylerde: < bunlar sel gibidir kızım! Sakin gördükleri vakt kıvrık! Dokundukları evi temelinden bıkırlar, bunlar canavar gibidi iki gözüm! Güler gibi dudakları açılmağa başladığı zaman sakın! Azı dişlerini yanına vardıkları adamın ta yüreğine saplarlar, bunlar yılan gibidir efendicim!

Bedi'in usulünden olan tecrided (nedim) kademada birinci ad olunmağa şayestedir.

< nedim zade benzer aşkım yokdur dimişsik sen! Efendi işte vardır, ben esirin ben giriftarın! > beyti, bu san'atca asarının en parlaklarından görünür, fakat kemal beğün

< çeşmede yine yardım ider kendini seyran gayrete radyımı olur gayret didar? > beytindeki nükteye yahud

< sen bizim kah 'iz ve saadetde kamuran ben hasretinle ağlıyorum kendi halime,

tezamiyle değil, zaruret	
--------------------------	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-6.Sayı-0103

<p>*170* manzurü't-tefatin imiş ruz-ı şeb senin Billah saklamam hased itdim hayalime! Kıt'asındaki tasvire letafete nisbet kabul itmez igib görünüyor. Şu dört beytin meali, farsiden ma'da arabi gibi, eski yunanca gibi, latince gibi, İtalyanca ve hatta Ermenice gibi lisana tercüme olunurda, o lisan ashabının temyiz-i edebiyanesine arz edilirse, o zaman hakkımızın sabit olacağından, ve itiraf olunacağından eminiz. # bedi'in sanayinden madud olan ve edebiyat-ı aceme itba' cihetiyle gerek şairimizi ve gerek inşamızı en ziyade telvis iden mübalağadır. Ulema-yı bedi'in bir takımı hazret-i Hasan (radyallahu an) ın <?> kıt'asından ve ashab-ı muallekatdan zehirin ebi Süleyman < ? > beytine ve bu yold olan sair akvale nazaran, mübalağayı bütün bütün merdud ad idtiler. Hatta hazreti Hasan ı bazı akvalinde mübalağalı lakırdı söylemediğinden dolayı müehheze eylerdiler. Netekim mücahid irfan rub, evvel müçtehidin-i edib olan müşarünileyh</p>	<p>beyitinden maada teyid ruhü'l-kuds ile ve saf-ı nevide inşad eylediği nazmını bile mübalağaya haml itmek istediler.! Bir takımı ise yalnız nazma mahsus olmak üzere , kaide-i sakimesine itba' eylediler. Ma-mafih, burhan-ı edib olan kelimullahi ve ihadis-i peygamberide nükteli ve lüzumlu bir kayd makülünden biri olarak, hiçbir nev' mübalağa görülmediği gibi, arabın mütekaddimin didiği fasiha ve edeba ve huteba ve şairanın asarında dahi mübalağaya benzer her ne varsa, yine hakikat veyahut şebiye hakikat olduğundan, harunun hilafetinden bede ile teymür nihayet saltanatına varıncaya kadar kayd mevcut ve sayd-ı mafkud ile işigal iden ulema-yı islam her fennin tedkikine sarf-ı zihn itdikleri sırada bittabi bedi'i dahi rihale-i talim ve halka-i istifade önüne koymuş ve mübalağa mesele-i müşkülesini nihayetü'n-nihaye şu suretle hal itmişlerdir: Bedi'in beyanı, mübalağa makbülzar, eğer aklan ve adeta kabil ise Buna bedi'de tebliğ-i tesmiye olunur</p>
---	--

<p>*171* beyitlerinde olduğu gibi, ma-mafih nefi'nin bu beytimi mübalağa-i makule derecesine indirmek tevilat duradura muhtaç olduğundan, başka,havi olduğu mübalağa tarziden kurtulabilecek bir beyt veya ibare asar-ı islafda yoktur diye kat'iyen iddiaya ve bu yolda her nev' mübahiseye hazırız.</p> <p>Bakınız! İki üç sene evvel neşr olunan (dolab) ismindeki mecmu'ada bir ufacık ibare ile ne güzel, ne makul, ne hakiki bir mübalağa yapılmış.</p> <p>Bahs ittiğimiz ibare şudur: < insan her bilmediğini ayağının altına alsa başı göğe irer.> bundan başka mesela bir eser meşhurda < tuna bizim için ab-ı hayattır > veyahut < allahi büyüksün! Büyüksün! Büyük! Büyüklük yanında kalır pek küçük!> veyahut < yara nişandır tenine araların, mevt ise son rütbesidir askerın, altıda bir, üstüde birdir yerin.></p> <p>Akvali gibi. Badi-i nazarda mübalağa görünürve fakat hikmeten ve mantiken tamamıyla akl ve adeta muvaffk olduğuna bizzarure hükm olunur sözler asar-ı kademada görülmüyor!</p> <p>Mesela şiaza en ziyade hekim ad-itdiğimiz (nabi) nin gazeliyatça eşher asarı</p> <p>< ab-ı hayat zir-leb sağır mededir,</p>	<p>Mevc neşat bade-i can-pervermededir> heziyanıyla başlar!</p> <p>Selamet-i efkarca nabiyede mürceci ad-olunan Rağıb Paşa, bağdad valisini medh etmek istediği sırada birkaç şatranc mazzmunı sarf etmek için hiç rah göstermeyüb meydan razme sürdük at! Nat'-ı risvayide şahı eyledik ferzane mat! Şaşdı kaldı şeşdir hayretde nerad kaza!> gibi sözlerle arab belâğatı değil hatta edeb diyaneti pa-mâl idecek şeyler söylemiştir.</p> <p>- mübalağa maküldür eğer akla mümkün ve adeta gayr-i kabil ise. Bunun namında da iğrak dinilir.</p> <p>Gösterdiğimiz misallerin arabisini farsisini edebiyata olan tevafuk tamlarının itiraflıyla beraber bir tarafa bırakılmada terkisini düşünelim! Acaba nailinin şu yukarıki beyti < ben daha memleketimde iken allahımdan senin gibi şahin gözlü, aşık bakışlı, şefik çehreli, seher gülüşlü, gonca ağızlı, belbel sadalıbir çocuk niyaz iderdim> nesri kadar lezzet-şinas edeb olanlara parlak görünür bir şemidir?</p>
---	---

<p>*172* mübalağa medhuldür eğer aklen ve adaeta mahal olurda bir tevcih makul ile tebliğ ve iğrak hükmüne irca'ı mümkün olamaz ise buna <ğulu?> dirler. Ğulu için fen-i bedi'de gördüğümüz tevcihat mesela <az kaldı şöyle olacaktı> manasına olan <kade> gibi sözler ilavesiyle aklan ve adeta mahal olan bir manayı mümkün hükmüne getirmek ve bir de hüsn-ü tahayyül ile istihsale-i kelamı örtmek hususlarından ibaret oluyor.</p> <p>Şıkk-i evvel her lisanda ve hatta beyanullahi olan hazreti kuranda mevcut olduğundan, namına ğulu ve hatta mübalağa diyemeyiz. Mücerred insanın hasse-i galebesi olan kuvve-i natika bile yine bir vicdanın her tasvizini bir fikre in'taf itdirmekden, veyahut tabir-i sahihiyle her vicdanın ve hatta halk-ı cihanın kaffe-i iradatını anlamaktan, aciz olduğu için infaz ahkamda ihtiyar olunmuş bir müfhemdir.</p> <p>Şıkk-i saniye gelince, hüsn-ü tahil veya hüsn-ü tehayyül melela nef'inin, <?> beyti gibi mavera-yı akla çıkan sözlere değil, (arşid)in <eğer kerenin haricinde bir nokta-i istinad bulsaydım, dünyayı yerinden oynatırdım. > veyahud</p>	<p>Ölürsek kim eyler hüzün ve matem? Diğer toprağımız bir böyle alem!> tahayyilatı gibi olur.</p> <p>Yoksa ekser şiar o edebamızın zan itdiği gibi her dürlü şerait bed'iesinin mahrum olarak, mübalağalı bir söz söylüyüvirmek şair ve inşaaca bir san'at değildir.</p> <p>Mesela nef'i, kaside-i meşhuresinde < ? > beyitiyle saltanat-ı Osmani – tabirat-i av'am üzere - < şimşirak taşına, felkide anı muhafazaya memur yedi başlı bir ejderhaya benzetmiş! Veyahut (Veysi) havbnamesinde Hakim bi-emrullah zamanında dökülen kanlardan dolayı kerre-i zemini ayd-i nisaradaki kızıl yumurtaya teşbih itmiş! veyahud (şeyh galib) gök yüzünü bir bağçenin yeşil erği kabilinden ah eylemiş. Bunlara hüsn-ü tahayyül değil hezeyan mahrum dirler.</p> <p>Mamafih abına edebiyat denilen türk edin ğulu cihetinde dahi yeni yetişenlerimiz kademadan aşağı kalmadılar, mesela şu:</p> <p>< çekse zencir kazadan ser-nevale mecnur dil, eyler istiğna hüdaya rendebi perva-yı aşk Hak-ı istiğna iden rendan müstesna-yı aşk.> kıt'ası kadar ğulu-yı cami söz kadema veya tarafdaranının asarında görmüyoruz.</p>
---	---

	Arada şu kadar fark var ki bu beyitleri aliyü's-salavat efendimize isnad ile şatehat-ı savfiye tarzından olsun tevil-i kabildir. Halbuki
--	--

<p>*173* nef'inin saltanat murad-ı rabia olan mesnevisinde < bu hat ile yazulsa eğer seb' mesani Ruşen eyler idi. rütbeü'l-ilfaza ma'ni!></p> <p>Veyahut zamanımızda burhan-ı edib olan bir zatın sözleri gibi ğulu mutlakları nakle tevfik mezahib-i arba'nın hiç birinde kabil olamaz.</p> <p>Hakikatde ise yalnız yukarıda saydığımız sözleri değil, umum-ı edebayı osmaniye'nin heman yarısı asarını ğuludan ibaret görüyoruz!</p> <p>Ta-şeyhiden bede ile vasıf ve hatta yeni (nevres) divanına ve ta hoca saadetin den ibtida ile şani zade veya Pertev ve akif paşalar münşeatına bakılsun her sahifede bu iddamıza bir burhan bedihi zuhur ider.</p> <p>Yukarıda irad itdiğimiz misallerde devamızın delail-i bedihesindedir zan ideriz.</p> <p>* mutavvalın kavlince hezl yolunda olan ğulularda edebiyatça caiz ad-olunanlardan imiş. Hezde ise devlet-i osmaniye'nin zuhurundan biri asrımızdan nur-ı sitekan edibi kadar kimse ileri varmadığı kademamız dahi tasdik iderler</p>	<p>Hususiyle saib-i makladı olan nabi ile tabilerinde bu sakimeye etibba' o derece kesretlidir ki, ıstılah-ı amiyanelerinde – irsal-i mesel- dinilen irad hacet nesnaslığı bayağı san'at-ı münferide hükmünde ad-olunagelmıştır! Netekim bu mesleğin imam-ı mukallidi olan nabi, < sözde darb-ı misal iradına söz yok ama, söz odur alemesinden kale bir darb-ı misal> kavli-i acemanesinden sonra divanını</p> <p>< zağferan nev' nebatın hoca nasreddinidir. > gibi manasız sözlerle doldurmuş ve mesela raşid gibi, rağib gibi o kudretli edebilerimiz.</p> <p>< hasd-i kin ad ve latf ile zail olmaz sekende mazmar olan ateşe ab itmek eser. ></p> <p>< imtiyaz sabit ve siyari müşküldür hayal zan ider sekan keşti sahil-i derya yürür!></p> <p>Yolunda sofsatayca bile makbul olamayacak ne kadar muğalatalar var ise, cümlesini bedi'in ilm-i kemale hıdmet idebilecek sanayinden ad itdiler! Hatta gerek edebayı acem ve gerek şairayı Türk bu babda bir dereceye</p>
--	---

<p>sanırız.</p> <p>Diyojen , çingiraklı tatar. Hayal namlarıyla neşr olunan gazetelerle meydanda dururken bu yolda söz söylemeğe ihtiyaç görmüyoruz.</p> <p>* bedi'n kavlince, san'atın biri de müdda-yı bir delil ile isbat oluyor, şu kadar var ki, ashab-ı temyiz irad olunacak delili fen-i kelama mutabık olmak şartıyla kayd itmişler, halbuki kademamız o yolda olan delaili, velev bir cinas lafziye müstenid olsun yine san'at ad itmişlerdir.</p>	<p>girdiler, ki iranda bir ulemaya derd himar darım ve ma-şed ilaç o</p> <p>Mi de ki bade medar ihram nist. > ve Türk şairasından bir alim</p> <p>< ne yaraşmış o güzel şuha o fetvayı fena</p> <p>Şah haban-ı cihandır ve aleyhü'l-fetva> gibi delail kelamiye ve hatta usul-ü diniye nin hıdmeti muceb olacak sözler söylediler.</p> <p>Kademamızın asarında gördüğümüz makulât mesela rağib paşanın</p> <p>< bu bir meşhur meseldir kim efendi gün dönerdiler benim meluf hicran olduğum eyyam dönmez mi? ></p>
---	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-6.Sayı-0105

<p>*174* gibi sözler değil mi?</p> <p>Gün eğer güneş manasına ise, kendi müştekinde devam eyler. fakat halkın zannı gibi kere-i zeminin üzerinde dönmez. Yok şairin beyan itdiği karineden anlaşıldığı üzere eyyam ise, günün zaten saadet veya nuhuseti naklen merdud ve aklen gayr-i sabit olduğundan, gün hiç dönmez? Dönse bile mahiyeti tağyiratımız.</p> <p>Şairin < bu bir meşhur meseledir ></p> <p>Mısra'ındaki meşhur lafzının malum olan zehafına göre beytin veznesiz olduğundan, kat'-i nazar, istidlal kelamı san'atına hiç mutabık olamadığını</p>	<p>Kat'ası yolunda bir çok bedayi görüyor isekde ekseri o kat'a gibi vuzuh ve mutabakaya muğayeretden başka, hilaf-ı fesahat ve belağat bir çok huşuyat ve mübalağat ile memlü olduğundan, mesela zamanımızda gördüğümüz</p> <p>< kimsenin lafzına olma taleb Bedeli cüher-i hürriyetdir ></p> <p>Beyiti derecesinde hüsn-ü tabiyet ashabına makul olamamak gerekdir.</p> <p>* san'at-ı tefrikde yine nef'inin,</p> <p>< ey alem-i misalin siyah-ı hoşyari! Hiç kasr-ı suretinde gördüğümü nev-baharı? Gül görmedikse seyret ama sakın galatadan, ta-bende gurre sanma evvel</p>
---	---

<p>baladaki sözler isbat eyledi sanırız.</p> <p>Halbuki, nur-i setekan edebden faikü'l-kuran bir zatın</p> <p>< nazar-ı didar olan görmez bu zulmihane bi-çeşme dünya tar olur hurşide itdikçe nikah ></p> <p>Beyitini edeba tezhîb san'atından dajî islafdan aşağı kalmadığımızı isbat ider.</p> <p>Sarf-ı tabî'i bir meseleyi istidlal tarikiyle alem-i edebiyata nakl itmekde edeba-yı zamanenin iktidarını ise, ehli temkinder iden tedvir-i dolab umur-ı cezbe-i mühr ile der-devranı daim-i ailemin ></p> <p>Beyitini gibi bin kadar asar-ı manzume ve mensure ile isbatidebiliriz.</p> <p>* hüsn-ü talil san'atınca nef'inin,</p> <p>< evvel dem, ki kalem sebt için asar-ı hayalim</p> <p>Destemde serander ham ağuş benandır;</p> <p>Evvel rast bu gec düşdüğü beyhude değildir,</p> <p>Zahm çeker düşman için tir-ü kemandır.></p>	<p>çift zir-nikarı!</p> <p>Öbürlerin zerandud itmiş arus feyzin meşata-i hayalin ...-i haceste kâri. ></p> <p>yolunda, rengin rengin, sözleri var ise de bunların hiçbirisi de asar-ı cedidemizde mevcut olan mesela</p> <p>< güldürdü yüzün, bir gülüşün bizim safanın bülbül müdür ey nahl-i çemen gonca dehanın! ></p> <p>Beyiti kadar zarif ve nüktedar ad olunamayacağında şübhe yokdur.</p> <p>Bedi'in sanayi' sairesini ileride tarif ideceğiz.</p> <hr/> <p>Hıfzû's-sıhhatden Bir Makale</p> <p>İstimnâ-ı Bâlid</p> <p>Avrupa sahyunundan pek çok zevat hıfzının fiili mezburenin münhekimlerinde müşahade ve tecarib-i adide ile isbat eyledikleri bazı avaruz sacet-i fersanın teadadına hasr-eylediğimizi beyan ideriz.</p>
---	---

<p>*175* sıhhate dair olan teliflerinde istimna balid-i adet-i mekruhesinin sıhhat-i beşere olan tesirat-ı mazrasını mübalağasız beyan ile intaç eyleyeceği avarız-ı mahlekeyi teadad ve binaenaleyh şehvet-i saikesi veya gençlik havası ile bu fiili icraadat idinilmiş ise, heman terk idilmesini</p>	<p>İstimna-ı balid-i adeti ta beş altı yaşındaki çocuklarından kırklık ellilik büyük adamlara kadar her sin-i erbabında müşahade olunmakda ise de, ri'an-ı şebaba vasıl olanların ekserisi fiil-i mezburu icraya inhimak tam ile müdavemet eylemekdedir.</p> <p>Bu adeta küçüklükde alışanlar sabahları</p>
--	---

<p>müşfikane nasihat itmişlerdir.</p> <p>Halbuki, bazı şarlatanlar telif eyledikleri kitaplarda adet-i mecus-ı inhaya müdavemetden tevlid eyliyecek mazaratı o kadar mübalağalı beyan itmişlerdir, ki bu kara mübtela olan erbab şebab bunların teadad eyledikleri mazarrat-ı uzmadan fakat birini nefslerinde müşahede eyliyemeyince, bu babda mahaz-ı hakikat olmak üzere, vesaya-yı sıhhiyede bulunan etıbba-yı sairenin akvalini dahi kezb ve mübalağaya haml ve binaenaleyh istimna-ı bâlid-i fiil sakiminin zararsız ve zevk-i şehvaniyi icraya alet bir eğlence olduğuna itimad eylediklerinden, adet-i mezburenin men’i maksud iken hakikatde idilen mübalağanın teşemiyle bilakis yerleşüb kalmaklığını muceb olmuştur.</p> <p>Hatta bir iki sene mukaddem < kabristan nursidgan > ünvanıyla – bilmem hangi hekim mübalağa perdazen eser-i mahareti olarak – Türkçeye nakl olunan risalede dahi istimna-ı balid-i adat-ı - mazarası hakkında garib garib o kadar kavller irad olunmuştur, ki her kim okursa şimdiye kadar ölüb gitmediğine tacible beraber, mazaratı tab’en sabit olan şu beliyeyi adeta etıbbanın hülasa-i evhamı hükmünde tutmağa mecbur olmaktadır.</p> <p>Binaenaleyh biz bu babdaki ifadatımızı her dürlü mübalağadan tecrid ile,</p>	<p>uykudan uyandıktan sonra, yatakda bizar olarak, yatanlardır. Binaenaleyh en evvelki tedbir gerek kız ve gerek erkek çocukları sabahleyin uyandıkları anda yataktan dışarı çıkarmaktır.</p> <p>Zira çocuklar – saçma bir saika şefkatle – yatakda ve bir hal-i ataletde terk idildikleri halde, bittabi canları sıkılacağı cihetle, mutlaka alet tenaslı dil ki başlayacakları mukarrerdir.</p> <p>İşte bu mes, erkekde ve velev sabi olsun kazinin intiazını icab ve bu inti’az ise çocuğun hikmetini idrakdan aciz olduğunu bir zevk-i şehvaniyi tahrik eyliyeceğinden, yatakda kaldığı müddetçe anı kurcalamağı iş güç idünür ve andan sonra, peder veya validenin tenbih-i müşfikanesine hacet kalmaksızın sabahları yataktan çıkmaz olur.</p> <p>kızlar dahi keza bu kara ibtidar iderlerse de erkekler kadar mübtelaları kesretli değildir. Halbuki bu fiilin kızlarda icrası atide beyan olunacağı üzere erkeklerden ziyade mazaratı dai’dır. Adet-i mezkurenin masdarlarından biri de mektebler ile tatil günlerinde çocukların topl-</p>
---	---

sahyundan bazı hazika-	
------------------------	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-6.Sayı-0106

<p>*176* -ndıkları oyun yerleridir. İşte buralarda atfal birbirinin her dürlü if'al ve ahlakını mukalled olduğu gibi bu fiili dahi taklid iderler,ve eğlenceli bir görenin zan itdikleri için bir daha fariğ olmak bilmezler.</p> <p>Bu sebeble Avrupanın kaffe-i beladında mekatib-i iptidaiye şakirdanının mektebde elleri daima rahlelerin üstünde bulundurmağa muallim ve nekhibanlar tarafından ikdam olunur, ve tatil eyyamında eğlence mahallerine dahi yine hoca veya kalfaları ile beraber gitdiklerinden, oralarda dahi çocukların her dürlü hareketi göz önünde tutulmağa itina idilür. Giceli, gündüzlü mekteplerde ise, bu fiilin önünü almağa bir dereceye tedbiratı medar olmuştur. Çocuklar yatakda buldukları müddetçe, kolları yorganlarından tışarıda bulundurulur. Adet -i mezkurenin mucebatından biride ricalde bekar ve nisvanda müddet-i medide bekr ve sib bulunmaktır, kızıb edna bir eser-i elmas ile her an ve zaman müste'id inti'az olduğu gibi, sabahları terakim idrar dahi na'vzı müstelzim olacağından, binar olanlar bu vesileyi ağıtinam ile istimna-ı balide ibtidar iderler.Nisvana gelince:</p>	<p>bunu mes eylediklerinde zükurun halet-i dilin ve lemesde his itdikleri zevk şuhuvatıye muadil perzevk his iderler.</p> <p>İşte bu sebeble gerek kızlar ve kerek kadınlar istimna balidi bu suretle kendi kendilerine keşf eylediklerinden, da'i olacağı mazarratü'l-inhisadan gafil olarak, şu ade menhuseyi icraya müdavamet iderler.</p> <p>Teşekkür olunacak mevaddandır, ki memalik-i osmaniyede bu fi'il menhus cari değildir. ve şayed bununla meluf olan kadınlar varsa bile şimdiye kadar meşhud ve mesmu' olmamasından yok dinecek kadar az olması lazım gelir. Çünkü bizim memalikin ekserisinde ve hele irak arab havalisiyse rum ilinin cihet-i şarkiye ve sevahil-i cenubiyesinde bulunan vilayetlerin bazısında Fransızca (safoyizim) dinilen (*) ve bizim kadınlar arasında (zarfalık) tesmiye olunan fiil cari olduğu cihetle istimna balid adet-i mısıriyesine mübaderete hacet yokdur.</p> <hr/> <p>(*) safo bir karıdır, ki miladdan altı yüz sene mukaddem midilli ceziresinde tevellüd itmiştir. Sahakalığın mevcudu</p>
--	---

<p>taife-i mezburenin malik olduğu cihaz inti'azdan en hassas (bazar) der ki – mahbelik kat'a-i ulviyesinde vaki' ve 'avkeşe dinilen cihet-i sefaleye mukabil ve müteveccih ahlili madum – bir kazib sağır mesabesinde olduğundan, nisvan gerek esna-yı taharerde ve gerek sair ahvâlde</p>	<p>olarak hem nev'ine – biladinecek kadar – efrat taşık ile meşhurdur. Bu alaka ile sahakalıkla safoyizm itlak eylediler.</p> <p>Ve rivayet-i ahireye göre bu fiil geriye bunan arşıplinden (lespos) adasında münteşir olmasından beyne'l-itban münhemekelerine (lespien) dinir.</p>
---	--

<p>*177* icra-yı fahişe meydan bulamayan nisvan ve hatta her dürlü hattı-zat-ı şehvaneyi icraya meluf bulunan aleftegan bile tenhalarda ise sebabeleriyle ve muhafil ve mecâm'adeler ise topuklarını uydurarak o suretle icra-yı adet ider.</p> <p>Hatta parisde basılan (gazete de zopito) yani hastahaneler gazetesi ,bir nüshasında paris nisvan hastahanelerden birinde, genv ve fakir bir kızın sel-elre (verem) imaretini irae ider ince bir hastalıkla bir buçuk sene kasdar esir faraş olduğu halde , icra idilen müdavatın iade-i sıhhatine hıdmet itmediği gibi , bu kadar müddet zarfında olub kurtulmaması dahi atbanın tacibini calib olarak, nihayet mezburenin gice gündüz kah sebaresiyle ve kah topuğuyla sere bila fasılası ve sahk bazarı iş idinerek istimaneye, (doktor ne dülünj) ün tedbirine müracaatla iade-i bir v'afiyetine muvaffak olduğunu beyan</p>	<p>peyda itmişti. Biçare valdininin de bir danesi idi.</p> <p>Pederi kerimesinin tedavisi için götürmedik tabib bırakmadık. Hatta almanyanın ekser memaliğinden ingiltereden ve rum illetinin yegane masdarı olan italyadan bile pek çok etıbba celb eyledi. garibi şurasında, ki iştihası ve hazmı yolunda olduğundan, yatağının içinde meyt asa uzanmış olduğu halde sağlam insanlar gibi her istediğini yer ve hazm iderdi! Artık etıbba müdavattan aciz kaldı, bununla beraber hastalığa bir isim de takamadılar. Çünkü ibtida-ı vereme karar virdikleri halde, illet-i mezkureye şafi ve nafi' olan muâcelatın her dürlüsüne müracaat itdikleri halde semeresini göremediler, bununla beraber simav ve evsa'ında türüm ilamatı müşahede idiliyordu. Asl garibi şu illet ya-muacelat ile mağlub olarak, def' olub, mübtelasını sıhhatine irca itmek</p>
--	---

<p>eylediği sırada tabib mumaileyhin keşf ve tedbirini mucib olan vak'ayı unvan-ı ati ile nakl ve hikaye itmiştir.</p> <p style="text-align: center;">Kerametcesine Bir Semere-i Zeka Yahud Renenin Tedbiri</p> <p><1863 de parisin ana bir mahallatından birinde sakin (düvel) namında bir zatın yetişmiş bir kerimesini seelriyeye mübtela olmuş idi. madmazel gayet hüsnü ve nazik ve illet-i mezkureye mübtela olanların ekserisinde meşhud olduğu üzere, bir hazan daimiye müstağrik görünürdü. Ba-husus şu hali letafet halkiye inzimam iderek, makavemetfersa? bir cazibe</p>	<p>veyahut tedabir-i tıbbiye kar itmeyerek, hastayı mağlub ile, oldurmak iktiza hasta şifa bulmuş idi.</p> <p>Biri kasmide aşk ve sevdaya hükm itmek istedi. O babda da – meşhur bir kaideye itba'at hastanın mevasenet eylediği ne kadar genç varsa tabibin ila madmevazlık sadrında olduğu halde, ziyaretçi tarzında – birer birer odaya gelüb güya hastayı iyadet iderlerdi.</p>
--	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-6.Sayı-0107

<p>*178* halbu ki hareket-ı kalbi zaten ne ise yine o idi. işte bu sını tedbirden sonra, etıbbıa bi'l-ittifak el çeküb, şıfasını cenab-ı hekim mutlaka havale eylediler.</p> <p>Mösyö devl. İse etıbbanın izhar-ı aczi itmelerinden fevkalgaye meyus olarak, gazetelere şu ilanı derç itdirdi:</p> <p><iki seneden beri kerimem bilinmez bir hastalığa mübteladır, almanya ve İngiltere ve italyadan hazaketle maruf olan etıbbaya kadar celb eylediğim halde, henüz illetin bile sahihen verem olub olmadığını, keşf eyliyemediler! Kızım genç ve güzel ve şayan</p>	<p>Sahib-i hane – (ashabet zannına vücud virerek) bizim kerimenin hastalığını kimden öğrendiniz?</p> <p>Rene – ilanınızdan</p> <p>Sahib-i hane – ya şimdiye kadar icra idilen mevadat-ı tıbbiyenin ne gibi şeyler olduğunu bilemedin.</p> <p>Rene – bana icra idilen seda ve etin ne gibi şeylerden ibaret olduğunu bilmeğe lüzum yoktur. Ben hastayı görünce nasıl bir tedbire muhtaç olduğunu keşf edebilirim.</p> <p>Sahib-i hane – (istihza tarikiyle) dimek,</p>
--	---

<p>merhametdir. Herhangi tabib hazık şu illetden ruhayab olmaklığına sebep olursa, kendisine iki milyon frank (!) bedel-i cihaz ile kerimemi tezvic itmeği cenab-ı hak namına taahhüd ve ilan iderim.></p> <p>Tarih-i alâdan üç gün sonra (rene) isminde bir delikanlı mösyö (del) in hanesine müracaatla hastayı görmek azminde olduğunu ifade eylemesiyle keyfiyeti mçşyo (del) e haber virirler, delikanlıyı huzuruna ister.</p> <p>Sahib-i hane – tahsiliniz nerededir?</p> <p>Rene – parisin mekteb-i tababetinde:</p> <p>Sahib-i hane- ne zaman ikmal-ı tahsil eylediniz?</p> <p>Rene – son imtihanı vireli ancak sekiz gün oldu üç günden beride mektebin hastahanesine memur oldum.</p>	<p>ki hezaketinize itimadınız var.</p> <p>Rene- ne demek istediğinizi anlıyorum. Halbu ki, ben ne paraya ne de mev’ud olan izdivaca tama’ idenlerdenim. Çünkü iki milyon franklık bir ihtiyaç altında olduğum gibi izdivaç hususunun da ahvâl-i kalbiyeye müteallik olduğunu, yani intihab zevce hususunda gönülden büyük müntahab olmadığını bilirim.</p> <p>Sahib-i hane – (şehadetnameyi alub, rene hakkındaki evsaf-ı muharrireyi okudukta her şeyde birinciliği haiz olduğunu görünce) oğlum kusurumu afv eyle! Zira şu tasdi’me sebep-i şefkat pederanedir.</p> <p>Mösyö (del) bir muhabbet-i mahsusa ile tabib-i nevrustanın eline yapışarak, kızının yatmakta olduğu odaya dahil oldular hasta odanın bir köşesindeki yataklıkda sırtı üzerine serilmiş</p>
---	---

<p>*179* yatmakta idi. rene çaryek kadar madmazelin simasına hazer-i nazar itdikden sonra, pederinden hastanın kendi kendine yataktan kalkub, kalkmadığını sual itdiğinde, (ellerine yapışılır ise kalkabilür) cevabını aldığından, çarşafı değiştirmek için madmazeli muvakkat kaldırmak iktiza eylediğini ifade eyledi. ve dört beş dakika sonra, temiz bir çarşaf yayub kerimeyi yatırdılar. Dışarı</p>	<p>itmeden ve itdikdan sonra ve esna-ya ta’amda birer fincan olsun içerlermiş.</p> <p>Rabi’en – ben gelinceye kadar çarşaf asla değiştirilmeyecektir. İkinci ricamda şerait-i arbi’yi mühim olmak üzere, telakki ve icradır. Ben üç gün sonra, bir vizite viririm.> diyüb, veda eyledi.</p> <p>O gün akşama kadar nekhebanlığı perderle valide icra eyledi. garibdir ki</p>
--	--

<p>çıkarmalısınız!> didikden sonra kaldırılan çarşafı göz ucuyla muayene ederek, derleyüb, toplayub odada bulunan konsolun bir gözüne koydu ve kilidleyüb, miftahını ceybine atarak, bervech-i ati tenbihata ibditar eyledi.</p> <p>Evvela – madmazele nezaret itmek üzere iki hıdmetci tayin itmeliniz ki bunlar nöbetle icra-yı memuriyet itmelidir. Vazifeleri ise, hiçbir vakt madmazele ellerini yorganın altına almağa meydan virmemektir.</p> <p>Saniyen – yatakda ve kanapede oturmak murad iderse ayakları uzadılmış bulunmalı ve hiçbir vakt ayaklarını altına almağa müsaade olunmamalıdır.</p> <p>Salisen – hafifçe meradetli bir su vireceğim, uyanık bulunduğu zaman ve ba-husus ta'm</p>	<p>madmazel ikide bir de ellerini yorganın altına uzatmak ister ve her def'asında şiddetle men' olunurdu. Ba-husus hikmetini idrak itmediklerinden, gerek doktorun vuku' bulan man'ana ve gerek kerime hanımın bu babda ki tehalikine tacib iderlerdi. O giceyide, hıdmetcilere emniyet idemediklerinden, zevç zevce müveye ile geçirdiler.</p> <p>Madmazel bu hastalığa uğradığından beri, gayeti sabahları biraz uyku uykuya bilüb, ma'da evkatda peydar bulunurdu, o gice harikülade olarak, gurub şemsden üç saat sonra, bir tatlı uykuya dalarak, tul'den dört saat sonraya kadar on üç saat bila-fasıla uyku uyurdu.! Peder ve madır ariz olan bu nevmi ilacın tesirine haml eylediler.</p> <p>Madmazel hiç vuku'u yok iken, o gün öğleden sonra tekrar uykuya yatdı, ve o irtesi giceyi de minval-i meşruh üzere imrar itdiğinden, üçüncü günü madmazelin veçhinde iki senedenberi görülmemiş açık bir pembelik ve letafet bahşa bir jonk ve an meşhud</p>
--	---

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-6.Sayı-0108

<p>*180* idi . biraz sonra, geldi, üç gün içindeki tebdilat-ı garibeyi müşahede eyledi. yine çarşafı eliyle değışdürüb, anı da konsolun diğzer gözünde hıfz itdikden</p>	<p>Bir çok zamandan beri idare-i kelamda imsak iden lisanı açılıb şirin kefsarıyla bülbüller gibi gül efşan-ı beyan olmağla ağaz eylemiş idi. hatta madmazal o gün</p>
--	--

sonra, evvelki ilacdan bir hafta idare eyleyecek şey daha yazub, ve saya-yı malumeyi tekid ve tekrar ve kendisinin bir hafta gelmeyeceğini ifade ile çıkub, gitdi.

Müdatın beşinci günü yani viziteden bir gün sonra madmazel yataktan bila-ista'ne kendi kendine kalkarak, pencerenin önündeki koltuğa oturdu. İki yıllık bir hastanın beş gün zarfında bu derecelerde tebdil ve bu kadar iktisab-ı afiyet ve derman itmekliği ise hane halkınca bir vak'a-i azime hükmünde tutularak, büyükde küçükde, fevkalade bir şetaret, bir server peyda oldu. Zira o âli ve azimetli bina haricen ne kadar latif ise dahilen o nisbetde müzeyyen olduğu halde, gerek hane halkına e gerek eşyaya bir hazan, bir Çökmüş ve güya o kıymetdar mezbenat – bazı edyanda cari olduğu üzere – mevtaya giydirilen libas-ı keranbaha gibi, lisan-ı halleriyle matem-i izhar itmekde bulunmuş idi.

Hasılı genç tabib ikinci vizitesinde madmazeli memulünden birkaç kat ziyade bularak, yine çarşafı eliyle değışdirüb, hıfz itdi. Ve o gün hafifçe bir kana kana şarabı tertib iderek, bir hafta ta'amlı ana müdavemet itmekliğini tenbih itdi. Üçüncü vizitesi, ki müdavata mübaşeretin on sekizinci gününde, madmazelin siması heman iki senedir gaib eylediği behcet ve letafeti haiz

arba ile (yuva doblonu?) ya gitmek istedi. Zaman ise mevsim baharın vakt-i kemali olduğundan, tabib kendini muhafaza itmek ve arzu eyler ise, çayırlarda biraz da gezinmek üzere, fart-ı memuniyetle azimetine müsaade eyledi.

Halbuki, madmazal ellerini yorğan altına uzatmak merakından cidden fariğ olmuş ve çünkü hikmetini bittecrübe anlamış idi. hasılı tedaviye mübaşeretin tamam otuz birinci günü idi ki, doktoruna vaktiyle müdat iden paris etibbasından on iki zatı müstatsahib olduğu halde zuhur itdi. Etibba madmazeli şifayat olmuş görünce hayretlerini ketm idemeyerek, hekimin kim olduğunu ve tedavinin ne yolda icra idildiğini sormağa başladılar. Rene cevab virmedi. Fakat kızı yatırdılar, münafiz-i sadreyeyi (mesmu)ları vasıtasıyla dinlediler.

Nihayet ren e virdiği bir işaret üzerine madmazel dışarı çıktı. Konsolda ayrı ayrı mahfuz olan çarşaf lar ihraç ve teşhir idildi. Ren e birinci çarşafı açdı, ki ortası arpa suyu dökülmüş gibi, sarı sarı bir hayli lekeyi havi ve lezvecetli? bir maddenin kurumuş, kalmış olduğunu salayeti gösterir idi.

İkinci çarşafı da açdılar. Anda ise topu ikiyerde birer franklık kadar leke bulundu üçüncü, dördüncü is şer lediği gibi,

olmağa başlamış ve bununla beraber,

181 tertemiz kaldırılmış idi. hekimler bir ma'na virmediler! Anın üzerine doktor ren e şu suretle teşrih meram eyledi.

< mektebde hıfz-ı sıhhat düsturlarını tedris iderken istimna balid? bahşını layıkıyla mutalaya itmiş ve doktor (roza) nın nisvan hastahanelerine dair virdiği malumat mufassala sırasında kadınlardan istimna balidi adet idenlerde sel-elreye müşaba ve keşf ve tedavisi asir hastalıkları zuhur eylediğini ve imaret mu'tadda seni adeta ezilmiş idim. Madmazelin hastalığı ilanını gazetelerde görünce aklıma bu hastalık geldi. Zira ilanda bu kadar etıbbaya müracaat idilmiş olduğu halde < illetin sahihen verem olub, olmadığını bile keşf > eyliyemedikleri muharrer idi. bir kere hastayı görmeği arzu eyledim. Pederlerine müracaatla madmazelin odasına girdim. Yatağının başında birkaç dakika simasını muayene eylediğimde, veçhindeki alaimi istimna balidin davet eylediği alamete muvaffak buldum buldum. Zira gözlerinin etrafını mor bir halka ihata itmiş ve gözler hücrelerine gömülüb, adeta fersiz bir halde kalmış ve simasını kurşunması bir renk istila itmiş idi. kendisi ise baygınlıktan yeni

(gazet de zobitonun makalesi bitdi)

Doktor rene nin makalesinde dahi beyan olduğu üzere, bu kare mübtela olanlarda eğerçi iştihada açıklık ve hazımda kuvvet kalırsa da vücuda za'af ve kesel ve cildin taravet-i tas'iyesine helal tavi olmaklığı ve gözler hücrelerine batarak, etrafları dahi mor bir halka ile çevrilmek mukarrerdir. Hususan zihnin Cevdet ve şiddetini ihlal iderek, imal-ı fikr ve mutala'aya mütevakkıf olan umur-ı akliyeye kadar olamamak ve mefluç adamlar gibi düşündüğünü meydana koyamamak ve istediği vechle düşünmemek ve hasse-i intikal veidraktan muattal olmak gibi arızat peyda eylemekliği muktezayatındandır.

Ba-husus kalbe o derecelerde bir kasvet tari olur ve infialat-ı kalbiye o kadar rakt-i peyda ider ki edna bir şeyden incinmek ve binaenaleyh hiçbir sebep yok iken , tefsiri bna-kabil bir hazan hasıl eylemek gibi avarız-ı muayeneye de badi olur!

Hele kesretle müdavamlarında cinsinin bi birinden iraz ve ikrah itmelerini ve halet-i nevmde şehvet-engiz rüyalar görmek, ve umuma nisaba taryan ve hemden , alet-i tenasül salabet ve kuvvetinden düşmek, ve mecra-yı yolda

<p>ayılmış adamlar gibi bir nev' ğaşı ve sükunet içinde idi. halbuki ben bu muayenede iken madmazel – isabet zanmı takviye için – kariyla meşgul idi. anın üzerine tedabir-i lazımeye müracaat itdim. Ve dahilen dahi kuvvet-i hazma müdar olmak için biraz zamğ ile karışık kana kanalı bir su virdim. İşte bilütfullah şifayab oldu. ></p>	<p>müzmen bir iltihab peyda olarak, ıstılahat-ı şer'ide mezi dinilen seylan kesretle zuhur itmek gibi hallerin vuku'unu intaç eyleyeceği mücerrabatdandır. ></p>
---	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-6.Sayı-0109

<p>*182* nisvanda dahi banzer ve mehilik ihtirasıyla beraber müzmin bir iltihabı ve daimi suretde seylan ibiz? Ve ihtinnak rahmi ve ıstıla-ı hamzede (seme) dinilen bir nev' sır'ayı ve inkıbaz-ı derunu icab eyler, ki müdavatı na-kabil ve mutlaka mühlekdir:</p> <p>Şevnide? beyandan girü duramayız, ki bu fiil sey-i iti'yad idinenlerde vereme cüz'i bir isti'dad olduğu halde anı takviye eylediği gibi sağlam adamlarda dahi bazen bilhassa veremi davet ve intaç eyler.</p> <p>Bu meleke-i sey'iyenin men'i kabil midir?</p> <p>Filhakika illetin netayic ve hamiyesini haber virübde men'i hakkında çare düşünmemek olmaz.</p> <p>Makalemizin ibtidasında söylediğimiz vechle iştımna balid ekseriya küçükden başlar. Binaenaleyh etfalde bunu adet</p>	<p>Uykudan uyandığı vakitden evvel yanında bulunmak gibi, tedbirler alemet-i mezkureden kurtarmağa sebep olur.</p> <p>Hususiyle riyazet-i bedeniye bu babda dahil-i küllisi vardır. Binaenaleyh galebe-i şehvetle şu hali eğlence idinenlere jimnastik icrası, ba-husus yatağa yatmazdan evvel icrası bittabi isabı yorub, vücudun rahatını ve davet-i nevmi istilzam iderek fiil-i mezburu iraye talika medar olur.</p> <p>Avrupada bazı delikanlıların azimüş-şehve olanlarını tiyatrolara gitmekden men' ve mahrek-i şehve tesavir seyriyle ile bu fiili tahattırdan mahcur iderler.</p> <p>Hususan meşâğil-i zihne ve seyehat ve mucib-i tenzih olur mahallerde gezmek illet-i mezkure mübtelalarını kurtarmak için düşünülmüş ve bittecrübe semeresi görülmüş çarelerdendir.</p> <p>Bu babda en ziyade riayet olunacak şey</p>
---	---

<p>idinmeğe meydan virmemek, sabahları yataktan çıkarılmak ve mekteplerde gözedilmek ile olacağını balada ifade itmiş idik, evlerde ise yine bunları mümkün olduğu kadar nezaret altında tutmak ve تنها odalarda ve izbe mahallerde yalnız bulunmalarını men' itmek ile alışmakdan muhafaza mümkündür, zira çocuklar binlerle idilen tecrübelerle sabitdir, ki yalnız buldukları zamanlarda behemehal alet-i tenasillerini kurcalamakla meşgul olurlar. Hatta alet-i mezkureyi adet idindikleri maznun olan büyük adamları dahi yalnız kalmağa meydan virmemek ve gündüzleri meşgul idüb, giceleri galebe-i nevme kadar yorultmak ve sabahleyin</p>	<p>müptelaya bir güne nasihatda bulunmak ve tedabir-i ma'naya teşebbüsde dahi kendisine his-itdirmeyecek suretde hareket eylemekdir zira çocuğa (bu iş fenadır) demek bu işi işle demekden ziyade mazardır, ve bir büyük adama dahi bu babda nasihata kalkışmak şehveti sözle kesdirmeğe çalışmak kadar beyhude bir tedbirdir. Çünkü böyle bir illete mübtela olanın muhakemat-ı fikriyesine sözle galebe mümkün olamaz. Anın eşlem yolu mümkün olduğu kadar yukarıki tedbirlerden hangisi kabil ise anı icraya teşebbüsdür. Bazı güne endişler, dar pantolon giydirmemeği dahi cümle-i tedabirden ad iderler! Anı</p>
---	--

<p>*183* düşünmezler ki, bir delikanlının (moda) sene müdahale itmek hiç kabil olamaz. Hususen dar pantolon kiminle bol şalvar giymek esbab-ı mucebe veya manadan ad-olamaz. (bir doktor)</p> <hr/> <p style="text-align: center;">Tıp ve Tarih</p> <p style="text-align: center;">On üçüncü Lui – ve Vefâtı – ve Tedavi</p> <p style="text-align: center;">Eden Etibbâ</p> <p>< Lur şehrinde akd-olunan bir tıp konferansı mazbatasından hülasadır. > (Doktor Korolio)</p> <p style="text-align: center;">---</p>	<p>Birincisi krıstin dofrans veladeti 1604 Birincisi dük dorlaan veladeti 1607 Birincisi gaston dorlaan veladeti 1608 Birincisi haneriyet mari veladeti 1609</p> <p style="text-align: center;">B</p> <p>On üçüncü Lui 1601 senesi eylülünün yigirmi yedinci günü (fontenblu) da dünyaya geldi.</p> <p>Hîn-i veladetinde nefsinin rahat alamaz idi. (Luiz burjuva) nam kabile kraliçeyi doğurduğu zaman çocuğunun nefsinin taraldığını görünce sair çocuklar hakkında idilen muamelatın aynını prens hakkında</p>
--	--

<p>Asr-ı hazır tarihine yaklaşıldıkça kralların suret-i vefatı adeta tıbca bir fikra-i latife ve tarihçe bir eğlence mezlesine iniyor!</p> <p>Kendi selefi üçüncü henri gibi dördüncü henrinin vefatı dahi bizim için adeta bir teşrih mazbatasından ibaret kalıyor (*) mayısın on dördüncü Cuma günü badez-zahr üç nihayet dört saat sonra idi, ki şıryan arkının yaralanmasından dolayı birkaç dakika zarfında vuku' bulan bir ölümün suret-i vuku'nu keşf ve tayin için karnına iki darbe-i sekin itdirildi.</p> <p>Dördüncü henri ancak elli üç yaşında olarak vefatında (mari do medisi) nam yeğeni ile üç oğlan ve üç kız bırakmış idi, ki şunlardır:</p> <p>Birincisi on üçüncü Lui veladeti 1601</p> <p>Birincisi Elizabet Dofrans veladeti 1601</p>	<p>dahi icra zamanında kraldan aldığı mesaide üzerine, yüzüne şarab serpeş imiş.</p> <p>(kiyemo) nam cerrah ise çocuğa bir kahve kaşığı şarab içirmiş. Bundna mada başını vücudunu dahi şarab ve zeytun yağıyla yıkamışlar. Binaenaleyh prens bir çığlık kurarak nefes almağa başlamış. Çocukluk evani içinde bizim için mucceb-i istifade olacak bir hal yoktur.</p> <p>Vücutca iri yapılı kemikleri büyük azalati yerinde iyi beslenmiş, pamuk gibi nazik kızıl tenli kuvve-i elbine bir çocuk olarak başı iyi biçimli ve cesameti muvaffak fen saçları siyahça, gözleri nefti, burnu gök tarafından içeri doğru çökmüş, ve üç tarafından kalkmış yani cüz'ice dışarı kıvrık kulakları mutedil idi.</p>
<p>(*) 1613 senesi raveyyas namında bir papas tarafından hançerle idam olunmuştur.</p>	<p>Dört ay zarfında dört marazanın südünü kurutuncaya kadar emmiş, ve ilk diş ağrısını 1602 nisanının on ikinci gicesi çekmiş</p>

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-6.Sayı-0110

<p>*184* ve on dördüncü ayında emeklemiş idi. Ahlak cihetine gelince: pek hoşgir ve heveskar ve mi'and ve seri'ü'l-intikal ve mütefekkir bir halde olarak, baı kere dalgınlıkla kendisini gaibi der giderdi.</p>	<p>Olub, ispanya varisi bulunan (an duatriş) ile tezvic eyledi. resm-i nikah burduda icra olunarak, yine o akşam iki çocuğu bir yatakda yatırdılar. Lakin bu hal yalnız yerini bulsun maksadıyla idi. zira</p>
--	--

<p>Kendi terbiyesi hususunda mücazat-ı cismaniyeden dahi azade olamayub, Fransaya kral nasb olunduokdan sonra bile, mürebbiyesi tarafından bu çocuk birkaç kere kamçı yemiştir.</p> <p>Karılar elinden erkekler eline intikal itdiği zaman, mösyö dosro lalalık hizmetine nasb olundu. Ve (dolivin) namında bir çocuk dahi refakatine virildi. Lui az çalışır kuşlarıyla meşgul olur, ve Baküden top döğer, gülleler tasni' ider, paralar darb ider, reçeller kaynadır idi.</p> <p>Bağçuvanlığa dahi merakı olarak, hele bir birlikden pek ziyade lezzetyab olduğu cihetle bir gün saray zabitanını umumen traş itmiş ve yalnız çekeleri üzerinde birer parça tüy bırakmıştır.</p> <p>Bir beste bağlayacak kadar mevsık şinas, oldukça boya sürecekk raddede ressam olarak, üstadı mösyö donviris idi.</p> <p>İşte Fransayı idare iden prensin merakları bunlardır.</p> <p>Üçüncü lui on dört yalında bulüğe irdikde yani 1615 senesi teşrin-i sanisinin yiğirmi beşinci günü üçüncü Filibin kızı</p>	<p>zevç ve zevcenin mürebbiyeleri dahi odada beraber yatdılar.</p> <p>1616 senesi teşrin-i evvelinin otuz birinci Pazartesi günü on üçüncü Lui adeta ağırca hastalandı. İletin buhranıyla kendisini gaib itmiş olduğundan, ilk def'a olmak üzere (menar) nam cerrah yediyle irtesi günü kolundan kan alınmıştır.</p> <p>(basvemir) in rivayetine göre on üçüncü Lui zevcesiyle ilj defa olmak üzere 1819 senesi şubatı içinde zefaf itmiştir, ki izdivacının dördüncü senesi evailinde vuku' bulmuştur. O zaman on sekiz yaşında idi.</p> <p>1622 senesinde yani zifafın üçüncü senesi kraliçe hamil oldu. Fakat nisanın on altıncı çeharşenbe günü altı haftalık bir cenin iskat eyledi. bu sukut kraliçenin tecrübesizliği münasebetiyle düşes dö-luinin ile şakalaşırken düşmesinden neşet itmiştir.</p> <p>Lui serd, nobran, dalgın (*) mahcub bir şey çıkmakla beraber izdivacını müteakib müşarü-</p> <p>(*) Lui de bir iki defa somna boliz eseri zuhur itmiştir ki uykuda iken insanı gizdirir.</p>
<p>*185* -aleyha düşmüş Dö-Luin</p>	<p>1628 senesinde (aytre) sahrasınra (ruşel)</p>

tarafından başından çıkarılmış idi. fakat madam istediği gibi muvaffak olamadığından, intizam masadıyla genç kraliçeye fahş ve sefahet telkîn ve ihtilafını ifsad eylediler.

(dük dö-bukingam) gibi bazı sefirlerle olan maceralar tarihçe vekayi'-i meşhuredendir. Kral bittabi kıskanırdı, fakat kraliçe pek ustalıkla hareket eylediğinden, zevki şu hane eğlenceden ibaret zan-olunurdu.

Kralın hissiyat şehvaniyesi pek az idi. bununla beraber serd ve dindar bir adam olarak, hatta pek meşru' zevklerden bile perhiz iderdi. (mari dohut for) ve (lotiz dolanapat) ile rivayet olunan macra-yı şuhulüneyesi sarf iftiradır.

Kocasının bu soğukluğu kraliçeye pek ziyade su-i tesiri mucib olurdu. Hatta karı bütün bütün boşanmağı dahi kurdu. Bir aralık da kralın idamıyla biraderi gaston dorla anı iclas itmeği düşündü. Fakat bazı taraftan buna mevani' zuhur itmesiyle muvaffak olamadı.

1627 senesi temmuzunun altıncı Pazartesi günü (orşil) aleyhine hareket eyliyeceği esnada lui hastalandı. Dışeri takırdıyarak vücudu şiddetle titreyerek, sıtma ile yatdı. Mah-ı mezkurun yigirmi dokuzuncu günü (boten) nam cerrah kan aldı. Ağustos un ilk günü hastalık hala devam ider, kral ateşler içinde yatar ve

pişkahnında kralı bir hastalık daha yakalamış olduğundan, derhal tabibi her valdi getirdiler. Kezalik bir kan alınarak, kral bundan da kurtuldu.

1630 temmuzu ibtidasında (savva) muharebesi esnasında kral ordugaha giderek (sen jan möriyil) nam mahalde hasta düştü. Kan alındı, ve şehir-i mezkurun on üçüncü günü meshel virildi. Fakat on dokuzuncu günü sıtma daha ziyade artdı. Nihayet yigirmi beşinci günü biraz kendini toplayarak, mahal-i mezkureden hareket eyledi.

Şu tashih mizaç ile beraber kralın sıhhati yine mütezil idi. sene-i mezkure eylülünde kral yine keyifsizlendi. Bu def'aki hastalığı dahi bazı sıhhate sadameti idi.

Lakin şehir-i mezkurun yigirmi beşinci günü sıhhate o kadar şiddetlendi ve kral orada da maztur oldu ki , hayatından dahi ümid kesilmeğe başladı yigirmi yedinci günü Luinin vefatına idilmişdi. Nasılsa teşrin-i evvelin ilk günü sıhhate şiddetini tahfif eyledi.

1637 senesi kanun-i evvelinde kraliçe hamil oldu. Üçüncü Lui bir varje sahib olmağa yaklaştı. On altı sene akılimden sonra kraliçe cenabları 1638 senesi eylülünün

buram buram terler döker idi. mesheller virildi, 19uncu günü bir zatü'l-ceb zuhur eylediğinden, 6 (onaz) kan aldılar. Hastalıkda bertaraf oldu.	
---	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-6.Sayı-0111

186	1243 senesi Şubatının yiğirmi birinci günü kral cenabları (Fülukas Apatik) hastalığıyla yatağa düştü. Bu ayın nihayetine kadar bir hal üzere devam eyledi. O babda tutulan Sör Nal : Fi 1 Nisan – hasta bütün gün oturdu. Ve birkaç effaf resim yapmakla anladı. Fi 3 Nisan- Biraz gezdi. Fakat on beş yiğirmi adımdan sonra tevfiik vukuda mecbur oldu. Bu geziniş bu son gezinişdir. O günden sonra bir daha gezmedi.
Beşinci günü (Sen Jermen) de bir erkek çocuk dünyaya getirdi ki 14 üncü livadır.	Fi 19 Nisan- Biraz farklıca kendisi diyor ki : “ Merzuman şiddetini ziyadesiyle hissetmekteyim” Fi 20- Nisan Pazarirtesi kralın hastalığı ehemmiyet peyda ettiğinden sertabib (Bovar) ve (Şiko) kraliçenin hekimi (Votiye) ile Konrad gibi sair etbab bilmüşavere, darülmaarif tıbbiyesinden (Nişel Dolaviyen) namzatu ve rafıkı (Rena Moro) yu istediler. Hastanın dafi bir kemal idi. Her gün ince ince öksürür, ve sabahın on on iki saatleri ile badezeval saat on ikiye kadar öksürük devam ider balgamı ziyade ve siyahca idi. Hekimler bir zan
1240 senesi evailinde bir şiddetli tamlam isabet iderek karalı esir firaş eylemişdi.	
Bunun vukuundan biraz evvel daha bazı sadamatı sibkat itmişdi. Fakat karalı cenabları babalıkdan leztiyab oldu. Zira sene bu sene (An Do Teriş) (Dük Danijo)yu tevlid eyledi ki mu’ahharen Dük Dorlaan olan çocukdur.	
Lakin 1243 senesinde kralının sıhhati zevale yüz tutmağa başladı mamafiye bir familyadan olan eslef-i kral için medar-ı emid olabilirdi. Zira pederi bir kadea nakihani ile 53 ve validesi Marride Medisi 69 yaşlarında vefat itmişlerdi. Karndaşı Dük Dorlaan dörd yaşında vefat idiyorsa da Gosan Dorlaan 52 hemşiresi Elizabet 46 ve diğeri hemşiresi ve Victor Amededo Savvanın zevcesi karaitin 59 ve diğeri hemşiresi I. Şarl Dangılaterk mahlulesi Henriyet 20 yaşında vefat itmişlerdir. Bundan mada	

<p>livanın ömrü bir kanunun sıhhat dairesinde kezar itmiş idi. Hiçbir şeyde ifrad itmez sıhhatce bir kusuru bulunmaz idi. Zahirde krallık iderdi. Fakat hakikatte bir hükümet (Rişalyo) nın omuzlarında idi !</p>	<p>Hareket görmemiştir.Hatta bir gün kendisinden dostunun biri müşarünileyh bunca seneler nüfuz elinde nasıl zebun idebildiğini sual eyledik de bir akıl metinin akıl daif üzere derkar olan alebesiyle zebun ittim. “ Cevabını virdiği tarihce meşhurdur. Rişloyo 1642 de 58 yaşında vefat itmiştir. İlerüde tercüme-i hali neşr olunacaktır.</p>
<p>(*) Rişalyo (Dük Do Kardinal) on üçüncü liva derunde medir umur devlet idi. Sarayca o kadar nüfuzu vardı ki vefatıyla hitam bulan mesnedde bir kere maksadının hilafına</p>	

<p>*187* ehemmiyetini teslim ile (Fılokas Apatik ve Firatik) didikleri Mars bu olduğunu hükmeylediler. Livayı dahi zevcesine kral kaimakamı tayin eyledi. Fi 21 Nisan- fena bir gice şiddetli istiğraf; veli uhde livayı vaftiz olundu.</p> <p>Fi 22 Nisan- fena gice</p> <p>Fi 23 Nisan- sabahı saat 6 buçukta krala bazı tedabiri tabya icra eylediler.</p> <p>Fi 24 Nisan- biraz ilik göründü şimdiye kadar hastanın kabul itmemekde olduğu (Periz Dorabarb) ilacı virildi ortalığın serinliğinden hoşlanıyor. Akşam üstü biraz iyileşti.</p> <p>Fi-25 Nisan- Biraz daha iyi hale gündüzü daha ala.</p> <p>Fi 26 Nisan – epeyce</p> <p>Fi 27 Nisan- gicesi fena</p>	<p>Fi 8 Mayıs – pek fena :hasta güçlkle tekellüm eyliyor ağzına bir şey koymuyor bu akşam sofrayı ve şiddetli bir ğasyan</p> <p>Fi 9 Mayıs- gündüz pek fena. Akşamın saat dokuzunda tıkanmakla esirler.</p> <p>Fi 10 Mayıs – Pazar pek fena eğri emzikli bir çay ibriği vasıtasıyla cem edilmiş. (Şebnem) virilmek istenildiği saat dörde doğru uyku geldi. Ağzı ve gözleri aralıkca idi. Saat altıya doğru can havliyle sıçradı kalktı. Ve rüyasında Dük Daninin İspanyollar üzerine bir galebe kazandığını söyledi. Saat altıda bir baygınlık ve tıkanıklık avdet itti.Ve vücudu kerki gibi soğudu sabahın üçünden dördüne kadar sol tarafında gayet şiddetli bir vecaat şekliyet itti. S Ağrıyan yerine sıcak süt dolu bir domuz</p>
---	---

<p>Fi 29 Nisan- epeyce iyi</p> <p>Fi 30 Nisan- keza</p> <p>Fi 1 Mayıs- gicesinde gündüzünde fena</p> <p>Fi 2 Mayıs-</p> <p>Fi 3 Mayıs- hali evveli</p> <p>Fi 4 Mayıs –keza</p> <p>Fi 5 Mayıs- her gün saat ikiye doğru sıtma şiddetini artırıyor.</p> <p>Uyku yok bazı bazı dalgınlık bile vaki olmuyor</p> <p>Fi 7 Mayıs- pek fena</p> <p style="text-align: center;">Zeka-yı Hayvanât:</p> <p style="text-align: center;">Fare</p> <p style="text-align: center;">-----</p> <p>Fare hangi hayvanatın en kıdemlisidr: ‘Aile-i beşerle intiaşı sor; çünkü cemiyet-i beşer arasında maişetin suhuletli ve haricin mebzul olduğunu farkdır. Edbaı servet hanelerini fikra</p>	<p>şirdini koydular. Ağrı yavaş yavaş sükunet buldu. İstifra yine başladı.</p> <p>Fi 11 Mayıs – Gündüz pek fena şiddetli ağrılar meşakkatli öksürükler var içmesi için hallolunmuş arpa ve bir miktar süt virildi öksürük biraz sükunat buldu. Uyku avdet itti fakat akıbetinde karın ağrıları zuhura başladı.</p> <p>Fi 12 Mayıs- fena kral tecdidi iman idiyor.</p> <p>Fi 13 Mayıs- pek fena kendinden bihaber gice sayıklamışlar. Ve perakende ve perişan lakırdılar sabahın saat ikisinde kendinden geçti. (Ma’badı Yedinci Nüşhada)</p>
---	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-6.Sayı-0112

<p>*188* hanelerine tercih ider. Halbuki hükümdarları saraylarını dahi ziyaret edildiği halde oralarda ikametini nadiren ihtiyar ider. Çünkü sarayların duvarları metin ve müstahkem olduğundan öyle</p>	<p>çekinmemek ister. Bu hayvan pek ziyade kuvve-i basireyeye malik olduğu gibi kuvve-i samiace nihayet derecede bir hissi rakik haizdir. Uyanık insanla o bekavede bulunanın nefsi alıştı temizler.</p>
--	---

koğukları delikler bulunamadığı gibi kolayca da dolup deşemediğinden mesken ittihaz eylediği yerler daima âdi hanelerdir. Hareketi gayet müdakkakane ve dorandişane ve bahusus nazikane ve zarifanedir; bisad ve uzun bıyıklarının vedanda zeka görünür. Çehremesinin yaradılışında azamet arz ider. Her asırda ve her millet nezdinde farenin zekası müsellemdir; fakat mecbul olduğu zekayı süüistimal iden insanlar gibi fare de zekasını hayli cihette sarf ettiği tercih idildiğinden daima işi gücü maksadı, endişesi halkın akalatından istifadeye çalışmaktır. Bu sağiralçesse hayvancık büyük büyük bahri seyahatlerde ve koca orduların ta-yi münazel eyleyişinde insanlara pervalıktan geri duramaz tarih tabiinin rivayet mudakkakanesine nazaran vaktiyle Britanya ceziresinde beyaz fareler varmış. Şimdi mevcut olan boz fareler Amerikanın gidip gelen gemilere hicret iden farelerdir. Selef elzıkr beyaz fareler mürur zaman ile inkiraz bulmuştur. Fare aynıyle istilahımızda meşhur olan gür boğazlı insanlara bnezer; neyse karnı doymaz daima ağzı oynamak ve dişleri bir şey

(*) Tahta kehlesi dahi Avrupa kıtasında yok iken Amerika'nın keşfinden sonra bazı eşya ile gelüp türemiştir.

İnsan beni nevini uyanık iken uyumak tavrı iraz ile ahfal ile eyleyebilmesinde fareyi o yumduğu halde uyku nefsinin taklid ile pek güç ve pek ustalıkla aldatılabilir. Fare seyahatte de mahirdir. Mesele Üsküdar'da bulunan fareler meskenlerinde taışe kadar olamadıkları halde sürüyle sür'atle İstanbul'a geçebilirler. Fakat bu seyahat sabahına gündüzleri icraa olunmaz çünkü fare ekser eفالatı gice icraa itmeyi sevab addiden esrarı taklid itmiştir. Köseleye müteallik eşyaya pek harsdır. Bu sebeble ezmine-i salifede tirandazları yaylarının girişlerini bunların şerrinden tel sarmakla muhafaza iderlerdi. Mülasak hanelerin duvarlarını delerken bir yerlerine işlek ve vasi geçitler açarlar. Fakat duvarları o kadar ustalıkla sekb iderler ki mesele bir duvarın iki tarafındaki delikleri bulunup da tıkanmış ve ara yerde dane de kare fare cis idilmiş farz olursa bile yine de kendisi için insanlar tarafından keşfi gayr-i kabil bir muharrec bırakmıştır ki böyle bir tehlike vuku'unda oradan kararı evvelce hesab ittiğine delalet ider.

(**) Sıçan yollarının böyle san'atlı yapılmış olduğu ba'zı ebdiyenin heyn hizmetinde meydana çıkmıştır. İhtinal ki kal'a-i almakda düşman ordusunu basmakda isti'mal olunan (Şu) yollara

189 Meşhur hekim Franklin der ki: Fareler evlerden ziyade gemilerde tayiş sürer. Zira kendilerini sefinde mesakin birriyeden ziyade muhafazaya ve hatta hile hile ve serikte ihtiyaç mes itmeden iaşeye muktedirlerdir. Gemiciler bunlar daima surette bir kab derününde su bulundurmağa mahbur oldukları gibi yedikleri yemek bekayatını dahi bunların tağdisi için geminin sentenesine bırakmağa mecburdurlar. Ezkaza veya kasden susuz bırakılacak olurlar ise gemide su bulunması maznun olan ne kadar kab varsa fareler hücum iderek baya hale dolaşub def ateş iderler. Ve delmek mümkün olamadığı halde vuk'u bulacak muhacemelerinin önünü almak gibi halkının ves-i haricinde bir emr-i müşküldür. Melahın yedikleri yemeklerin bakiyelerini bunlar için saklamağa mecbur olmuşlar da acılıkla zehir mevdu olan anbar ve fiçileri delmeğe meydan vermemek ve kendi sanduk ve eşyalarını danedenlerinden mesnun bulundurmamak maksadına mebtenidir. Gemilerde öyle yıllanmış (kema) fareleri vardır ki değme bir balaban kedi savaşa kader olamaz hele birkaç danesi bir araya gelecek olsa behemahal kediyi

ayrıca bir fare baş göstermiş görün bunu görünce kandilin neşr ittiği hakik ziyade görülmeyecek surette gözlerini aralık bırakarak ve soluğunu dahi hafifleterek tamamen naim duru hasıl itmiş.

“ Fare bir müddet başı dışarıda ve göğdesi sevarahında olarak ortalığı derin dinledikten sonra dışarı çıkarak gayet ithiyatkarane odanın her tarafını layıkıyla teftişiyle tekrar surahanesine çekilir. Gören ise farenin bu tecsis ve teftişinden bir maksadı olduğunu iz'an ile ve sa'ni asla değıştirmez. Beş dakika mürurunda fare tekrar sevarahından baş gösterir. Fakat evvel ki gibi ne bir müddet tevkif ider ni de bir denire çıkar. Bu sefer ki hareketini ağır ağır icra eyler. Kendisi tamamiyle meydana çıkınca ardı sıra bir fare dahi zuhur ider. Delikten biraz açılıbda şe'a kandilin cevalla eylediğ iyere gelince ardından gelen farenin kör ve önündekinin kuyruğunu ağzına almış olduğunu müşahede ider; bu aralık bir üçüncü fare daha gelerek ikisi birden alil ortada bırakıp birer tarafa savuşurlar. Aradan on dakika kadar bir müddet geçtikten sonra bir ağzına biraz itmek ve müteakiben diğeri biraz sabun parçası almış olduğu halde zuhur iderek getirib ama olan farenin

<p>kaçırırlar....!“Şu fukarayı zeka-yı hayvanat müellifi (Fönes Titü Siyonel) gazetesinden nakl itmiştir.” “Aleksandr Goran isminde bir zat hayvan mübayesi için (Mil Of Dale)kasabasına azametle orada bir hanede ikamet eitmiş idi.Bir gice yatmakta olduğu odanın bir tarafından olmasındn kinaye olsa gergindir.11 Sıçan yol ıtlakı dahi bu vecihle mühendis ve keşfi ğayr-i kabil olmasındn kinaye olsa gergindir.</p>	<p>önüne körler ve bu vecihle biçarenin kanını doyururlar !” Şurası ca-i dikkatdir ki her nevinden muhabbet veya husus-u muavenet hususunda fareleriyle hayvanlıklarıyla insanlara nevne-i ibret olacak mehasını haizdirler.....!</p> <p>Müellif Mösyö Ernes</p>
--	---

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-6.Sayı-0113

<p>*190*Manol bir oda köpekle beraber büyümüş.Beraber taiş itmiş bir fare gördüğü ve asla insandan kaçmayub koğuldukda dahi gitmediği rivayet idiyor ! Dimek ki bu hayvan halka vahşi olmayub bu vahşet zan olunan hale insanların şerrinden hayatını muhafaza emrindeki tahaşisinin avarızındandır.</p> <p>Yine Ernes Manol kitabesinde ezmine-i selefede lahseten krallarından (Yöpiyel) isminde birinin birkaç nefer amellerini zehir oluyub na’aşlarını bir göle attığı ve bunlar çürüdükden sonra mevadeşehime senden nice büyük fare peyda olarak , sıraya gelüb Yöpiyel zevce ve evladına eylediklerini ve hedamet sopa ve sair alet ile müdafaları faide virmediği cihetle Yöpiye ile evladı kendilerini su içinde muhafazaya mübaderet ittikleri</p>	<p>Cihetiyle bir gün evde bütün kış idare olunmak üzere birçok mum dökmüş ve galata karı bir büyük yeşil sanduka haremi yer vaz’at istif eylemiş iden fakat mumlar konulduğu zaman teadat idildiğinden her gecesi sarfiyat muteda ve fevkalade hesap olundukda mumların yaz ortasına kadar idareye kafi olduğu anlaşılımtı. Binaenaleyh ön hevaç ruz mermisi mübatenede en mühimlerinden biri olan şu mum gailisi bir taraf olduğundan akşamları luzüm kadar çıkarıp yakar ve şa’le sene toplanub keyfimize bakar idik. Aradan bir ay mürur itmiş idi ki , henüz şenanın mübadiyesinde iden bir de mum çıkarmak üzere elini der anbar iden bir feryaddır itti. Hepimiz odadan fırlayub hikmetini sual eyledik sandukda mum</p>
---	--

<p>halde fareler oraya da tehacümle cümlesini telef eylediklerini hikaye eyliyorsa da biz farenin herkesce meşhur ve tarih tabii erbab-ı andesinde mücerreb ve muhakkak olan zeka ve hareket dakikasını tarif sırasında böyle bir vak'a mahile-yi sahih vuk2u şeklinde arz itmeyi bu asr-ı erbabı kalemine yakıştırmayız. Binaenaleyh bunu bunu esatira olana kail olan eski Yunanlılarla fekrat-ı mahile tasni itmekle meharetleri derkar olan İran şairesi asarında görmüş olsa iden ma'zur görürdük.</p> <p>Farenin zeka ve maharet hilekaranesi hakkında bir zattan mesmuun olan iki fikradır. “ Karim mes'elesi henkamında mum ve zeytun yağı gibi esbab-ı tenvirin gala-yı fi'atı</p>	<p>kalmamış !” Cevabını virdi.- Canıma ne söylersin ? ! Altı aylık mum döküldü henüz yarayı geçmeden nasıl yetiyormuş ? dedik işte sanduka burada gelin sen de gelin siz de bakın dedi bir de bakalım ki filhakika sanduk tam takır...! Evimizde uğursuz olduğu gibi uğuru dahi girse mum çalacağı ma'lum olduğundan mumların fareler tarafından aşırılmış hem de bir iki gece zarfında aşırılmış olduğuna tamamen hasıl oldu. Sandukanın bulunduğu mahallin etrafını aradık. Nihayet duvarın yanındaki tahta kaplamada bulunan vasi bir suvvarahandan mum bulaşıkları görülmesiyle kaplama sökülerek mumları tamamiyle orada bulduk.</p> <p>“ Ğarabet neresindedir bilir misin ? Mumlar sandukada nasıl mevdu' idise yine öyle</p>
---	---

191 duruyordu. Mesele alet sırası yigirmi mumdan ibaret ise ikinci sırada on dokuz üçüncü on sekiz olarak ile ahire irtifa ettikçe sıraların adedi tenakis itmesinden yine ise öyle haremi bir şekil peyda olmuş ve hatta katil tarafları ve dipleri bir tarafa götürülmüş idi...!

(Diğer)

Tophanede kolağası kahvesi diye meşhur bir kahvehane vardır. Orada garip bir fare vak'ası sebakat itmiş ki vak'anın zamanına yetişenlerden ilan yer hayalet bir hayli zevat bulunsa gerekdir.

Kahvehanede giceleri bir bekar rab itmesi kabul olmayan bu palamarı nasıl asdıklarını düşünüp dururmuş. İkinci farenin palamarın üzerinden indiği görülmeden yerdeki ucundan fırlaması üzerine asılı olan şeyin palamar olmayub içi boş bir boru olduğuna zahib olmuş. Bir de em'an nazar itmiş ki, asılı olan ne palamar ne de boru olarak , ön ayaklarıyla yekdiğerinin kasıkları yine asılmış kırk kadar ayrı kemakaresidir; ve hiç yukarıya giden tekrar itmek mecburiyetinde bulunmayarak en altındaki hönükden (?) (Yahud önünden) ayrılıyor, ve yukarıya kendinin de hönkünün(?) üst başına yapışıyor. Çünkü aşağıdan eksildikçe yukarıdan uzatıyormuş. Bu halde yandaki tütün çubuğuyla gayet ihtiyatkarane davranub

kurabiyeci yatarmış. Fakat biçare adam sepetini kahvehanenin her neresine koysa gündüzden mütabaka-yı karabiyeleri giceleri farelerin elinden kurtaramazmış nihayet kahvehanenin fare gelebilecek ihtimal bulunan ne kadar deliği deşigi varsa hepsini tıkamış.

Fakat irtesi gün sepetde yine karabiyeden eser görememiş.

Gice olmuş halk dağıldıktan sonra kahvehanenin kepenklerini kapayub sepedini kasden görebilecek surette ortaya koyarak havab her köşe varmış aradan birkaç saat geçmiş gelen giden yok! Halbuki karabiyeci şayet nefsi alışmadan uyanık bulunduğumu his iderler diye soluğunu o yere adam soluğuna taklid itmeden 'adeta halecane uğramış. Sabaha yakın sepetin üzerinde kağıdların çıtırdı peyda ittiğini his ile biraz göz kaydirmekle kağıtların hareket idildiğini görmüş bir de bakmış ki farenin biri ağzında bir karabiye olduğu halde sepetden oynub dört beş hatva tavandan yere kadar uzatılmış yelek kalınlığında bir palamara tırmanub yukarı çıkıyor ! Herife o kadar hayret oluyormuş ki yatağın içinde tacibinden dona kalmış iki dakika sonra palamar üçünden bir fare daha ayrulub sepede giderek aldığı karabiyesi taşımağa başlamış karabiyeci hala farelerin değil

<p>bir ayı tasmaladıktan sonra, deliğin ağzından o canlı palamarı koparmış. Ta bir dane kalıncaya kadar gebertmiş...”</p> <p>Farenin yumurta sarkındaki meharetini ve zeytin yağı köylerinden bağ içebilecek için icra</p>	<p>bir insanın bile takırdısının patırdısının</p>
--	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-6.Sayı-0114

<p>*192* eylediği desise meşhur olduğu gibi bu hayvanın zekası semeresi olarak, tesbit eylediği hilenin had ve hesabı yoktur. Eğer olurda kedi ve ukubeti emrinde düşünülen kapanlar ve bir de taşralarda gelincik dinilen hayvan olmamış olsa farenin elinden hiçbir şey kurtarmak ihtimali olamaz.</p> <p>< farenin zekasına müteallık menfamda meşhudum olan bir hali gelecek nüshamızda tarig ideceğim></p> <p style="text-align: center;">Bazı Hikaye</p> <p>İnsanlar ale'l-umum <sen doğru söyler, meddahna bi sevmezsin > yollu idilen meddahanelerden daha çok hat idderler.</p> <p>İnsanlar için yatakla mezarın farkı birine kendiliğinden yatmasından,</p>	<p>İnsanın hayvanat-ı saireye mürceh olması ifade ve istifade-i meramdan okursa söz anlamazlar sözünü bilmezler insan nazarıyla bakmak caiz olamaz.</p> <p>İnsana en kuvva hamî zekadır.</p> <p>İnsanın her fiili eşrefiyetine delil olamaz. Çünkü kendini öldürmekte if'al-i beşerdendir.</p> <p>İnsan -ı ahirin kendine müteallık olmayan hatalarını pek kolay afv ider.</p> <p>İnsan az söyleyüb çok debiklemelidir. Çünkü söylemek sarfiyatdan ve dinlemek varidattandır.</p> <p>İnsan düşmanının müntedarı olmalıdır, zira ayubunu cümleden evvel görüb, işa'a eyler.</p> <p>İnsan kavliyle değil fiiliyle imtihan</p>
--	---

<p>diğerine başkaları tarafından yatırılmasından ibaretdir.</p> <p>İnsanın ahmaklığının en büyük delili mevtden kokmaklığıdır.</p> <p>İnsanın hakkaniyete muhabbeti hakkaniyetsizlikden muzarrır olabilmek ihtimaline mebnidir.</p> <p>İnsan kendisinin zem ve kadeh olunmasını hiç lakırdısı idilmemeğe tercih eyler.</p> <p>İnsanın ufak tefek hatalarını itiraf itmekliğı hataytın cesimesini ihfa maksadından neşet ider. İnsan için en ziyade gözedilecek şey hin-i hacetde afv dilmek mecbur olmaktadır.</p>	<p>itmeliidir.</p> <p>İnsan için akıldan ala mürşid olmadığından ana müracaat itmeksizin hiçbir kavil ve fiile tasaddi itmemelidir.</p> <p>İnsan kendi itba'mın bile lakırdısını kesmemelidir zira imare-i hafkdır.</p> <p>İnsanların hüsn-ü saytınca ihba-yı fazilenin tesirat-ı külliyesi olduğu muhakkaktır.</p>
--	---

<p>Ferç ve hem zikir hem hasitin ve hem mühbel hem mizan ve rahm bulunmak gayr-i kabildir.</p> <p>Çünkü şimdiye kadar görülen hatsalarda mesle ya erkeklik veyahut dişilik galibdir. Erkeklik ciheti galib ise zikir ve hasitin ile beraber yalnız bir ferç hissiyati tasvir ve arz ider şafertan ile şefirtan ve mühbel görünür ki mebizatan ile rahm görülecek zikrde yalnız bazarın adeta zikir dinilebilecek bir cesametde bulunmaklığından ibaretdir ki buna da aza-yı saire-i enasiyet tamamıyla mevcut olduğu halde hasitin mefkuddur yalnız bazarın tahtında iki (verem)</p>	<p>Kıyam itmesi kabil olamaz. < aşıya mail olan avcı vakt-i inti'azda batına doğru asla terfi' itmeyüb bilakis mütezayidü'l hücum olmak melabesesiyle Fatiha-i muhibleyeye müteveccih bulunarak müca'ma vaktinde kazibe karşı arz-ı mülakat ider.> Hal böyle iken insandan enesi olarak doğan bir meranın – ba'd bir hafta menü'l-iyam – alet-i recliyesi zuhur itmesi yani ferç ve mühbel ve rahm ve mubizatan ve kiseler vesair levazımın gelmekliğı hiçbir bir vaktde mümkün ve hikmet-i aleyhiye muvaffık değildir ki hatta olunubda çoluğu çocuğu</p>
--	--

<p>müşahede olunabilür halbuki cevfe –i fercde yani şefiratanın ara yerinde (bütün) tağbir olunan dökmeler gibi avram zaten mevcuttur.</p> <p>Bununla beraber alet-i enasiyet tam ve mükemmel olduğu halde görülen zikir ki bazar cesim olduğu malumdur öyle kazib recl gibi kavam ve inti'aza meyal değildir. yani hücum ve salabeti tezayid eylediği halde kazibin olduğu gibi tebdil istikamet yani</p>	<p>olduğuna inanmak iktiza eylesün!</p> <p>İhtimal ki bu kadın zaten hani olarak fakat zikr ve hasitinle beraber bir de yukarıda tarif olunan yolda ferç-i savriye malik olmuş olsun.</p> <p>Halbuki sahifetü'l-ihbarın kavlince vaktiyle kocaya varmış ve andan birkaç evladı da olmuş müehhiren tebdil –i tabi'etle zükuriyet hasıl oluncu bittabi kocasından ayrılıb kendisi sıfatıyla zevcesinden çocuklar peyda eylemiş!</p>
<p>91 görür idi. iki defa gebe kalmış ise de ikisi de üçüncü ve beşinci aylarda vaz'-i haml kazib ile hitam bulmuşdur. Esna-yı mebaza'da zikri kavama gelir idiyse de kendisi asla nisvana meyal değil idi. hansa-yı merkumun nisa idüğü bedidardır. Zira gayr-i tibbiyeden başka bir şey olmayub ve zikr ise bazar-ı cismiden ibaret bulunub hatta hâmil olduğu kanatı istiksa murad olundukda çıkmaz idüğü derhal anlaşılır, ve mesane nisvanda olduğu hissiyatde mevzu' bir ehil ile kat'a ulviye muhible meftuh idi.</p>	<p>Harik-i adetdan olarak pek çok galat-ı tabi'et şeyler görülürse de bu dürlü tebdil-i asliyeti münhasıran yed-i kudretullahiye mevut olan bir harikanın şimfiye kadar mesbuk olmaması ve olamamasının dahi yine hikmetullahiye manvut bulunması cihetle fıkra-i mezkure sarf ihtira'idir.</p>

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-6.Sayı-0115

<p>İlân-ı Hususi</p> <p>Muharririn şimdiye kadar te'hiren neşri matbaasınca hasıl olan bazı müşkülata</p>	<p>hesabına mübayaa olunan eczayı aslıye akcemetin raic-i malumi hükmünce fevkul ğasliye kesb ğala itmekliği muharririn fi kadimi olan dört guruşa</p>
--	--

<p>mebni idi. Bu kere ise nefaset tertib ve tabb cihetiyle İstanbul matbaalarına bihakkı mercah olan (Mihran) matbaası tabını deruhte idildiğinden bundan böyle her muharebeyi iddiasından sarısiyle bila tahir neşri mukarrerdir.</p> <p>Kağıd ve mürekkebe gibi altunla veya altun</p>	<p>fark para daha damiyle beş kuruşa satılmakla mecburiyet virmişdir. Bu cihetin senelik itibarını olunan on iki nüsha sene müşteri olanlardan dahi mevzilere virilen payenin tenziliyle fark fark beş guruşa alınacağı ihtar olunur.</p> <p>----</p>
--	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-7.Sayı-0116

Birinci Cild

bir nüshası 5 guruş

yedinci cüz'ü

Muharrir

Edebiyat, sanayi', bedayi', ahvâl, tarih, coğrafya, seyahat vesaireden bahs ider ve on iki nüshası bir senelik itibar olunur mecmu'adır.

Muharriri: T. Ebuzziya

Elfuzuli'l-ilm leyse'l-fevzeli'l-'ilm

Cüz' aded 7

Mündericat

Tarih nedir- on üçüncü Luinin hastalığı ve tedavisine memur etibba-mabad numero 6 – mezar taşları – serpuş – düello – mübareze-i münferide – mahiyat tefsir nedir?

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-7.Sayı-0117

Malumat-ı Müteferrika	
<p>İçinde bulunduğunuz on dokuzuncu asıra mühendisler devri itlak olursa sezadır:</p> <p>Alb kanalı, Süveyş cedveli, Kaliforniya şemendüferi , manş üzerine köprü atmak veya altına tünel açmak gibi imalat-ı cismiye ve nafiaya mühendisler tarafından heman şu kırk sene zarfında olunan hıdmet ve himmet hiçbir asırda mesbuk değildir.</p> <p>İnsan mesela (himalaya)dağlarına taşdan nazire yaosa neye yarar? Halbuki bahrini yekdiğerine iltika itdirecek cedveller açmak vesait-i medeniyeyi beyaban-ı vahşete kadar ta'mim itmek hem himmet-i beşere aid bir hudmet , hem de insaniyete muvafik bir himmetdir.</p> <p>Yeni dünyadan eski dünyaya keşf mukabili bir armağan varid olmuştur ki kıyamete kadar bekası tabi'i ve nam-i namisi tahta kurusudur. Bazı tahkikata nazaran bu hayvan kamil bir sene bila ekl ve şerb mamur olabilirmiş.</p> <p>Tahta kurusu amerikanın keşfinden evvel avrupaca meçhul ve avrupaya</p>	<p>Amerikanın keşfinden sonra vürud iden bazı eşya sebebiyledir.</p> <p>Bu hayvanın en ziyade bar yine bildiği ağaç çam ağacıdır. Halbu ki çam familyasından olan katran ağacında bilakis yaşayamaz. İstanbul halkının yazları bından bizar olmalarına başlayınca sebep evlerimizin ecza-yı haşbiyesi gayet çam ağacından ibaret bulunmaktığıdır.</p> <p>Amerikada (baltimor) şehrinde meşahir-i ashab-ı servetden (hobkin) nam zat bir hastahane inşasıçün dahi keza üç milyon riyal ve bunlardan ma'da bir darülfünün tesis idilmek üzere gayet vasi' bir arsa irae ve binasına sarf idilmek için yine üç milyon riyal ji cem'an dokuz milyon riyal yani iki milyon iki yüz bin İngiliz lirası i'ata eylemiştir.</p> <p>Yine amerikada erbab-ı yesardan (bibodi) namında bir zatın haslet civanmerdane muvafik suretde bezl ve işar eylediği iata yay-ı azimenin NivYork taymsda görülen defteridir.</p> <p>Dolar</p>

intişarı ise	1750000 Londra kakrasına 100000 Baltımor Şehri darülfünununa 6000000 Cenubi Amerika ahalisinin talim ve terbiyelerine 150000 Balford Şehrinde bir müze inşasına 150000 Havod, Kolez Şehrinde bir müze inşasına 0050000 Salem Şehrinde umumi bir müzeye iane
--------------	--

Muharrir

Edebiyat, sanayi', bedayi', ahvâl, tarih, coğrafya, seyahat vesairenden bahs ider, ve on iki nüshası bir senelik itibar olunur mecmu'adır.

Birinci cild gurre-i receb yedinci cüz'ü

193	Olunsa insaniyet bu günkü gününden mübdei olan zaman ola kadar vusul-ı müyesser olur.
Mâhiyât:	Her zamanın vukuatı tarihtir. Her anın menkulatı tarihtir. Şimdiki söylediğimiz lakırdı dahi tarihtir.
Tarih Nedir? (*)	Bir Şey tasavvur olunamaz ki tarihin elinden kurtulabilsün! Büyük küçük, ağır
Tarih-i vekayi' cariyenin hakisi, ezmine-i maziyenin muhayyisi, fezailin rehberi, ezhanın namiye-i terakkisi zamanın sai'sidir. Kerre-i arz didiğimiz Şu cesm müdevverde bizden evvel konub	

<p>göçenlerin, teşkil iden hükümetlerin, saltanat süren padişahların, zamanlarında hadis olan vekaileri, geçürdükleri ömürler tahrib ve iğmar veya tesis ve imar eyledikleri memleketleri, sebebiyet virdikleri hadiseleri, uğradıkları beliyeleri, nereden gelüb nereye gitdiklerini ne yapub ne işlediklerini takım takım ve her takımı kendilerine müteallik vekayi' ile ve vekayi'n esbabını hakikatleriyle nazar-ı itibarımıza arz ider. Binaenaleyh tarih enba-yı beşere her zamanda, her bir muamelede düstur-ı hareketdi. İşte o silsilenin bir ucuna yapışılacak.</p> <p>.....</p> <p>(*) mahiyat unvanıyla yigirmi beş fenni havi neşeri mukarrer kitabımızdan bir numunedir.</p>	<p>hafif her ne ki vaki olursa kalem bitarfenasından elbette geçer.</p> <p>Tarih söylenilen lakırdıları işitmemiş olsa idi bundan iki bin sene mukaddem bir hekimin < eğer haricde bir nokta-i istinad bulsa idim zemini yerinden oynardım. > kavli lisanından sadır olur olmaz kavaya karışub giderdi.halbuki bize kadar intikal itmiş. dünya bir tufan-ı umumiyeden masun oldukça ila-ahir olduran ihlafada yine tarih-i siyasiyesinde vasıl olmaklığı mukarrerdir.</p> <p>Tarih düşünülen şeyleri keşf itmemiş olsa idi bugün mislane seyale-i berkiya tatarlıkda</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-7.Sayı-0118

<p>*194* ne de kuvve-i buhariye hıdmetkarlıkda kullanılabılırdü.</p> <p>Tarih yapılan şeyleri kayd itmemiş olsa idi bu gün (lespis) namında bir mühendis çıkarubda iki denizi birbirine islak itmeğe kadir olmak değil hatta söyleyeceğimiz sözler geçmişe taalluk idemeyerek hale inhisar eylemek lazum</p>	<p>Halbuki bizim meşhudumuz olubda ehemmiyet virdiğimiz değil hatta hatır ve hayale getürdüğümüz şeyleri tarih düşünür merak ider. arar. Mahiyetini meydana kor.</p> <p>Eğer tarihde bizim gibi merak itmeğe – merak itmek nereden kalır. – böyle şeylere vücud virmeğe ehemmiyet</p>
--	---

<p>gelir.</p> <p>Tarih yazılan şeyleri şeh itmemiş olsa idi mütekellim olduğu milletlerin inkırazından üç dört bin yıl sonra bazı taş parçalarında mahkuk olan hututdan sankiritin lisanını ayru galif hattını bugün değil ferda-yı kıyamete kazer okuyacak adem bulunamazdı.</p> <p>Tarih için büyüğün küçüğün cümlesi müsavidir demiş idik, mesela bugün yağın yağmurdan ve hararet-i şemsden kendimizi muhafaza için taşıyub durduğumuz şemsiyenin aslını arayub sormak jacaba hiç birimizin hatırına gelmiş midir?</p> <p>Ve mesela bir milletin saçını sakalını uzadub kısatlması veya ne yolda kesüb traş itmesi hakkında bir malumat ele bilmek merakı hiçbirimizin zihnine cevlan itmemiş midir?</p> <p>Ve hatta bugün muhaberat ve mer-i islatımızda kullandığımız pul dinilen – ve had-zatında pul kadar değeri olmayan – varak paraların nerede ne vakt , nasıl icad olunduğu acaba hiç düşünülmüş müdür?</p>	<p>nazarıyla bakmamış olsa idi o halde bizden evvel geçen kavimler ahvâlini ve tahri itmek dahi manasız olurdu.</p> <p>Lakin öyle değil imiş, o yağmurda güneşde başımızın selameti için elimizde taşıdığımız dört karış dükkanın parçasına geçirülen iki endaze bez bile tarihin nazar-ı muhitinden hariç kalmıyor ve kalmak da lazım geliyor imiş ki şemsiyenin nasıl ve ne vakt hangi kavimde ihdas ididiğiyle elyevm bulunduğu hale nasıl geldiğine dair (vilim sangistir) namında bir ingilizin neşr itdiği tarih bugün Avrupa kıt’asında- Türkçeden başka!- her lisana nakl ve tercüme idilmiştir.</p> <p>Kırk elli danesi nihayet beş on satır yazı istiyab eyliyecek kadar bir sahifecik teşkil eyliyen ve maliyetçe bir akçe kıymeti olmayan posta pulu gibi en hakir bir şey bile nikah tecsiminden kurtulamıyor imiş ki ibtida-yı ihdasındabberi kendi alemceğinde uğradığı inkılab hakkında birkaç lisan üzere birkaç dürlü keza musavvar olarak tarihler neşr-idilmiştir.</p>
<p>*195* hatırlarda olmak için bir daha tekrar idelim.</p> <p>Ne söyleniyorsa tarih işidir. Ne düşünülürse tarih keşfi der. Ne</p>	<p>Duhul ile en hafî infiallerini keşf iderek ma’âşıkâ ve müzavecelerinin ne suretde ceryan eylediğine varınca sahife-i izaha resm ve tahrir eyler.</p>

<p>yazılıyorsa tarih şerh ider.</p> <p>Şübhe yok, tarih ümem-i salifenin hem sicl-i vekayi' hem de ahvâl-i umumiyesinin elvah masuresidir, her asırda bulunan insanların inzar itibarına işar maziyedeki beni nev'ilerini memleketleriyle, esas beytleriyle , kıyaferleriyle hatta esbab ve memanlarıyla beraber dirlederek arz ider. ve bu takrib ile anların fezailinden iktibas ve reza selinden ictinab itmekliği hakimane tefhim eyler.</p> <p>Mesela bundan yigirmi asır mukaddem romalılarda et'ama neden ibaret idi. ta'am sofraları ne yolda tertib idilir, ta'anma müteallık evani nasıl şeyler idi. bu kavm indinde çocuklarını terbiyeye mahsus olan vesait hatta çocuklarını irza' ne yolda idi. ve bir zaman cihanı titreden iltidarları ve düşmanlarını hayran iden azamet ve şanları ne gibi sebeplerle hasıl olmuş idi. bilahire inkıraz ve izmihilallerini intaç iden halat ne idi. bir ressem hazik gibi hiçbir cihetini istisna itmeksizin elvah*1 hakike nakş ve tasvir ider. hatta yüreklerinin en rekik tamarlarına kader</p>	<p>Tarihin ıtlâ'ı yetişebildiği her millet, her şube-i kavm her şahs müteayn hakkında virdiği malumat bu derecelerde mükemmel ve şamilü'l-itirafdır.</p> <p>Ya hayal böyle olunca ve velterin kavli mahz -ı hakikat olmak üzere kabul idilmek lazım gelmez mi?</p> <p>Bir adam milletin ahvâl-i umumiyesi hakkında bu kadar etraflı malumat alınca o milletle beraber doğmuş, büyümüş düşmüş kalkmışgibi olmaz mı?</p> <p>Hele vefat idenler dirilseler de sahaif-i tarihin kendi haklarında ne söylediğine nazar itseler kendilerini tarih kendilerini tanıyamamış olduklarına iman ile o an hayatlarındaki savr hareketlerine göre ya kendilerine yine kendileri neferin veyahut kendilerini yine kendileri tahsin iderler idi.</p> <p>Hutbemize şu sözlee hitam virelim: malumat-ı beşeri tevsi' için madun olan fünün içinde tarih tabakası kadar bir fen daha bu kadar ki insana ğana bahş olsun. Öyle isa alem-i marife girmek için tahrik kadem ider itmez birinci hatvamızı tarih kapusundan</p>
--	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-7.Sayı-0119

<p>*196* içeri atmağa cihed idelim, ki müktesebatımızdan bihak istifade hasıl</p>	<p>Şan ve şerefi nefis veya mensub oolduğu aile veya cemiyet için intihab ve tahsis ile başkalarını muceb şeref olan</p>
---	--

olsun.

Anın içündü ki bu kitabımızda mahiyatını tayin itmek istediğimiz ulumun kaffesine tarihi takdim eyledik çünkü herkes gibi biz de mahiyat-ı ulumi tarih-i siyasiyeside idraka muvaffak olduk.

B

Tarihin Mehâzları

Evvela – kütüb-ü kadimedir ki iki kısma ayrılmıştır. Birinci kısım, kuran ve incil ve Tevrat gibi kütüb-ü mukaddisedir, tebyin eyledikleri ahkamullahiye sırasında vekayi' maziyyeden pek çok şeyleri hikaye iderler.

Saniyen – rivaye o leyndir ki her milletin her sınıf azamane dair şırası tarafından nazm olunan medhiyeler ve vekayi-i meşhurenin tarifini natık kaside ve dastanlardır. Yunanilerde (evmiros) un iş'arı gibi, ki (tırva) mülheme-i kibrasıyla o asrın vekayi-i sairesine ve hatta joğrafya ve kozmoğrafya ve siyasete müteallık ahvâline kadar nazıman malumat virmişdir.

Salisen – masal tarijiyle pederden farzende intikal ide ide karından karına tarih zabtna mübaşeret olunduğu zamana kadar intişar idegelen ibr ve emsaldır.

Lakin efrad-ı beşerdeb her ferdin tınet?

hallerden tecrid eylemek veyahut nefesine, ailesine milletine müteallık rezaili başkalarına atf ve isnad itmek gibi halatı irtikab eyliyeceği istibdad olunamayacağından, bu misillü rivayat müntekalanın sıhheti o rivayet hangi millete mensub veya mesned ise gerek nisbet idilen ve gerek isnad iden milletlerin tarih-i nazarında mazbut olan ihlafını temil veya o rivayeti birbirine muhalif olarak iki kavm beyan itmiş ise yine her iki kavmin ahlakca olan hallerini mikyas ittihaz iderek mahiyatını tayin eylemek kabil olur.

Rabi'an – eski mısırilerin (papros) ve Babil ve asur ve keldan halkının tuğla üzerine zabt eyledikleri vekayi'-i azmiye ile yunanilerin vakt manasına (avri) ve şevanat manasına (efimrid) tesmiye eyledikleri vekayi-i meşhure sicilatıdır.

Hamisen – miladdan 482 sene-i mukaddem gelmiş olan ebul tarih (heredot) ile andan on üç sene müverrih olan (fosidit) ve emsali olan meşayih-i müverrihin elde mevcut olan asarıdır.

Sadisen – gerek hükümetlerin resmen tayin eyledikleri ve gerek efraddan kendi kendilerine zabt şüenat iden vak'anüvislerin havadisnameleridir.

Şu altı müehhezeden iltikat olunan malumat tarihin bu günkü günde haiz olduğu mertebe-i

Mecmulesi mukteziyatından olarak her hususda	
--	--

<p>*197* kemale göre dahi tedkik ve tahkik ihtiyacından bütün bütün ve areste değildir. binaenaleyh tarihin muhtaç tahkik ve ikmal olan cihetlerine de asar-1 atike keşfiyatı hıdmet itmekde ve nekayis ve hatiyat bir taraftan bu tarik ile itmam ve islah idebilmektedir.</p> <p>Asar-1 atika ıslah cihetine olan hıdmetinden fazla malumat-1 cedide ilavesiyle sahaif tarihi tevsi ve tezyin eyliyor.</p> <p>Asar-1 atikada üç sınıf itibar olunmuştur:</p> <p>Birincisi – mahkukat-1 kadime olarak, eski mısriilerin bir takım tasavire ve eşkalden ibaret (irogilif) (*) dinilen hatlarıyla hind kadimin birkaç bin senedenberi münkariz olan (Sanskrit) (***) lisanı ve Babil taraflarında küniiform diye mütearif olan hat-1 kenivi ile muharrir ve mahkuk bazı mermer ve tuğla parçalarıdır.</p> <p>İkincisi – meskukatdır, yani şimdiye</p> <hr/> <p>(*) at meydanındaki yekpare dikili taşda mürtesim ve mahkuk olan işkale ayru galif denir. Bu taş Mısırdan getirilmiştir. (***) ekser şarki lisanınlarını sanskirit</p>	<p>-kadar nam ve şanı ve hatta mahal-i hükümeti tarih nazarından meçhul olan bazı hükümdarın tasavir ve unvanını havi cabecan zuhur iden madalyalardaki bazısında mahal-i darbi ve tarihi bile menkus olduğundan alem-i tarihi nevsi'e hıdmet itmekdedir.</p> <p>Üçüncüsü – evani-i atika olarak bunlar akvam-1 kadimenin giceleri yakdıkları kandillerden, su kablarından , elyevm (vaz) ıtlakı olunan esbab-1 tezyinatdan madud çiçeklik gibi kavanoslardan , ve fiyat vuku'nda mevtanın evlad ve akarıbı tarafından isale idilen demu' yes ve esefin ve bazen ihrak binnar idilen na'şlardan hasıl olan remad-1 azamın idhal ve hıfzına mahsus gözelere, varıncıya her nev' evani dir ki mensub oldukları milletlerin yalnız sanayideki maharetlerini değil adet-1 itikadyatca olan hallerini dahi tayin eylemekdedir.</p> <p>Bunun evvelkisi hafriyat terabiyedir, yan, imak-1 zeminde maden ihracı ve (tünel) açmak yolunda icra idilen amelihat srasında tuhur iden eşya ve asar dahi tarih için nihayetden biri ve ebedi bir müehhezdir.</p> <p>Zira bugün meşhur (herkulavam) şehri bu sayede meydana çıkdı ve binaenaleyh</p>
---	--

<p>doğurmuşdur. Ezcümle ermencenin aslıdır. bu lisanlar birkaç bin seneden beri tefhuhdan kalmış olduğu cihetle hurufunu okumak kabil değildir. bilahire binlerle ashab tahkik beyin patlatarak gerek ayrı galif ve gerek Sanskrit ve Babil lisanlarının miftahını keşf ile elifbasını tayin iderek mahkumatı okumağa ve bu sebeble tarihin aciz kaldığı vekai meydana koymağa muvaffak olmuştur.</p>	<p>tarihe dört bin sene evvel bir afet-i ariziye yani ve volkan sadamesiyle heder olan koca bir memleketle yüz binlerle insanları hatta şekli ve sima ve tavr ve kıyafetleriyle kazandırdı. Hele hafriyatın tarih-i tabi'ye olan hıdmeti fevkaladedir.</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-7.Sayı-0120

<p>*198* ikincisi de devr-i alem efkârının an bean terkisidir. Yani nazar-ı itla'omo meşhudat dairesinin mavrasını temaşaya sevk iden sayehat alem arzusudur. Bu sayehatlar esasen jografya ilmini tevsi' itmekle beraber tarihçe de fevaid-i azmiyeyi istilzam eyliyor.</p> <p style="text-align: center;">C</p> <p style="text-align: center;">Tarihin Taksimâtı</p> <p>Tarihin taksimâtına dair mukarrer bir usul yokdur. Her müverrih emr itibarı bir yol tutarak o tarikde devam itmiştir. Lakin esker müverrihler tarihi esasen üç usule bina itmişlerdir ki aksam saire-i bu sallardan tefri' ider.</p> <p>Birincisi tarih şüenat . – ikincisi ulum ve adab. – üçüncüsü tarih tabi'idir.</p> <p>Tarihi şüenat alemde gelüb geçen akvam</p>	<p>Nazarında tanınmış olduğu zamandan ibtida iderek bu ana kadar malumat virilmiş ise o bir tarih-i umumi-i Osmanlı olur. (hakir gibi)</p> <p>Bazı kere bir milletden bahs iden tarihe o millet veye memleketin namını virirler. Roma tarihi, Fransa tarihi gibi. Böyle bir tarihe roma tarih Hususisi dahi itlakı olunur ve umumiyet itibarı virdiğimiz halde mesela Mısır ve girid ve bağdad fetihnameleri tarih-i Osmani yanında tarih-i Hususi kalmış olur ki buna ıstılahamızda tarihçe denir.</p> <p>- tarih –i Hususi veya münferid. Zikri geçdiği vechle bir vak'a-i azmiyeden veyahut bir hadisenin vuku'una tahsis ve nisbet olunmuş zaman muayyen hal ve şanından bahs ider.</p>
---	---

<p>ve ümemin ve hükümetlerin ahvâl ve vekayini haver viririz.</p> <p>Tarih-i kainat kerre-i arz hakkında kozmografya yani ahvaş-i felekiye arza dair bazı malumat ile beraber kaffe-i memalik ve milelin ve hükümetlerin savr-ı teşkilinden yani ibtida-yı hilkatdan veyahud Mısırlılardan ve asur ve Babil ve fars atik halkıyla yunan kadimden ve romalılardan bede ile müverrihin zamanına kadar ceryan iden vekayi'den bahşdır. (sehaifü'l-ihbar)</p> <p>- tarih-i umumi bir vaktin tamamen vukuatını, bir ülkenin bir hükümet idaresinde payidar olduğu müddeti ve bir hükümetin bekası müddetçe olan ahvâlini payan ider. mesela Osmanlı ülkesinin tarih</p>	<p>Tarih-i kainat ezmine-i mütekademe, ezmine-i mutavassıta, veya karun vasıtı ve ezmine-i mütehire namlarıyla üçe inkısam iderim.</p> <p>Tarih ezmine-i mütekademe: hubut-ı ademden romanın barbarları yediyle tahribine ceryan iden vekai akvam ve ümemi natıkdır ki had-i intihası miladın 626 senesidir.</p> <p>Karun vastı garbi romanın inkırazından veyahut şarki romanın ibtidasından başlayarak Osmanlıların zuhuruna ladar hadis olan vekayi' umumiyeden haber virir ki anın da had-ı intihası 1453 sal-i miladisidir.</p> <p>Karunı müteehhire istanbulun fethinden veya amerikanın kristof kolomb tarafından keşfinden zamanımıza kadar ceryan iden vekai'i havidir.</p>
--	--

<p>*199* bundan başka bir de (tarih-i Mısır) variddir ki avrupada her millet ve hükümeti hissedar inkılab itmeklikden dolayı 1789 de zuhur iden Fransa inkılab azmimi tarih muasıra mebde ittihaz edilmiştir. Lakin asıl tarih muasır diye asr-ı ahir yani asr-ı hazır tarihine ıtlak olunur. Ve bu da her yüz sene hitamıyla diğer yüz seneye başlanıldığı zamandan itibar idilirç</p> <p>Tarih-i ulum: ulum ve fununun ve</p>	<p>Karinde hasıl olan nebatat ve hayvamata ve imak-ı zeminde muhakkıkı olarak keremizi teşkil iden maden-i muhtelifeyi ve mevad-ı asliye ve mevledelerini maarif ve mevzuhdur.</p> <p style="text-align: center;">D</p> <p style="text-align: center;">Tarihin Diğer Suretle Taksimâtı</p> <p>1- (Ceride-i şüenat) der ki kıvrıklı yıldızlar tul'u husuf ve küsuf külli gibi</p>
---	--

<p>edebiyat ve bediyinin her milletde zuhur ve inkarından ve terakki ve kemaliyle tedni ve inhitatından veya teceddüd ve tevsi'inden ve binaenaleyh karun-ı muhtelifeye olan tesiratından bahs ider.</p> <p>Tarih-i tabi'i sakin olduğumuz şu seyyariyeyi tenvir iden icram nire ve sanayi bed'ie-i elhiye e nikah insar ile tamaşaya şayan olan enva' mahlukat ve mahsulat-ı arziye ve tabakat-ı arzda münhaki ve meknüz olan mevad-ı muhtelifenin bunların cümkesi tarihi tabi'nin ecza-yı asliyesindedir.</p> <p>Tarih-i tabi'i mesela fil ve ayuyu yutam ve gergedan gibi en cesimü'l-cese hayvanlardan vücudu alem-i mekumatdan zerre ile hem kadar ve belki andan bin kere naçiz olan harde beyni bir takım hevama varınca kaffe-i mahlukatın suret-i hudus ve tayiniyle tabayive evsafından ve tevellüd ve mecanesetleriyle hususat-ı hayvaniyelerini şamil olan kuvve-i mevlüde-i hayvaniyeyi vebaya ve ormanlarda ve deryaların</p>	<p>ahvâl-i semaviyeden bede ile muharebeler vuku' musalaha akdi meşahirin veladet veya vefatı gibi şüenat-ı yevmiyeyi natıktır.</p> <p>2- (Tarih-i siyasi) dir ki milletlerin, hükümetlerin nifakından dolayı hasıl olan muharebatı akd idilen musalihat ve muahedat cihet-i siyasiyesini muhakeme ider.</p> <p>3- (Teracim-i ahvâl) der ki her ne sebeble ise alemde şöhret ve şan kazanmış olan zevatın Hususiyet ahvâlini mübeyyendir</p> <p>4- (Tarih-i mukaddesi) der ki Yahudiliğe ve hıristiyanlığa ve müsellemanlığa müteallik hususat-ı deyniyeyi ca'midir.</p> <p>5- (Tarih-i fünyn der ki bunda kaffe-i fünun nerelerde ve hangi milletlerin himmetiyle meydana çıktığından ve bu güne kadar ne gibi derecat terakkiyi ihrz eylediğinden bahisdir.</p> <p>6- (Tarih-i sanayi) der ki fünun hakkında virdiği malumatı sanayi hakkında dai iata ider.</p> <p>7- (Tarih-i edebiyat ve hikmiyat) der ki en kadim milletlerden bede ile her milletde gelen edeba</p>
--	---

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-7.Sayı-0121

	baygınlık kesik kesik lakırdılar sabah
--	--

200 ve hükümetinin eser bir güzidelerinden bir ünvana 'itasıyla derece-i kıymetlerini muahede ve takdir eyler.

8- (tarihul sene ve ahlak-ı imam) der ki milletlerin lisanından ve ahlakı adedesinden bahseder.

9- (Tarih kıyafet-i imam) der ki her milletin ne kıyafet giymiş olduğunu tayin ve tasvir eyler.

10- (Tarih-i sanayi harbiyye) der ki melil kadimenin alat-ı harbiyesiyle muharebelerde ne dürlü hidalar münaverler kullandıklarını beyan iderler.

Tarih şu taksimatıyla ya umumi veyahud hususi olur. Hususi yalnız bir milletin tarihine ihsar idendir. Mesele şü'nata müteallik olan eserimizden Katib Çelebi'nin (Fezalikisi) ve kıyafetimiz müteallik eserden Ğarif Paşanın (tesaviri Osmanıyyesi) gibi bu gibi tarihler tesbit idilen milletlerin tam tarih hususları değil belki tarih hususlarının bir kısmıdır.

Tema

Tarihin mahiyetinin tayin için mehazelerimizi tehri ile hasıl olan fikir üzerine bir de Fen tarihinden lisanımızda mevcut olan mednanı muvazene idince biz de tarih ilminin mükemmel değil hatta isminin mahiyetinin dahi

saat ikisinde büsbütün kendinden geçti.

Fi 14 Mayıs – baygınlık hasta hekim bu varda sual idiyor ki “ ulum saati yaklaştı mı ? ” Hekim şu cevabı virdi: “ Şevketmaabımız ! Zan iderim ki Cenabı Hakkın sizi kurtaracağı dakika tekarrüb idiyor. Artık nabzınızı bulamıyorum.” Bu meşafheyi müt'ae kib sekrat mevt ilanı başladı. Penceşbene günü öğleden sonra saat ikiyi üç çeyrek giçerek ittimam infas eyledi ki pedri dördüncü hanriden otuz üç sene sonra ama yine o günde mayısın on dördünde tahminen yine o saatde 42 yaşında vefat itmiştir.

İrtesi günü ki mayısın on beşi idi teşri' 'ameliyatına başlandı : Vücut açık bir tabut içinde bir masanın üzerine ved'a olundu yanına iki leğen koydular ki biri bağırsakları diğeri karaciğeri ve yürek ve dalağı içinde bir taraftan cerrahlar 'ameliyat icra iderler ,bir yandan da – epeyce fena bir—Latinceyle (pervasa ve rabal) zabıt-ı ceridesi tutulur idi. Bu zabıt ceridesini iki murhalardan sormamalıdır , zira henüz tab'i ve neşr olunmuşdur. Bu Paris cemi'yet tabiyesi ve kaynamasının üçüncü cildinde yüz yetmiş üçüncü sahifede mukayyed der ki koca bir tıka el yazusıdır.

Bu defter ise 1395 senesinden biri cemiyetinin kaf-i mu'amelat tabiyesini havi olarak kitabhanesinde mahfuz ve

<p>tamamıyla mechul olduğunu idrak ile teessüflerimizi yetmeye kadar olamadık....!</p>	<p>cemiyetin mesarafını imtihanlarını esami izasını vesair ma'lumat mağidesini natakdir.</p>
<p style="text-align: center;">TIB</p> <p style="text-align: center;">On üçüncü Lui'nin Hastalığı ve Tedavisine Me'mur Etibba'-ma'bada , numro 6</p> <p style="text-align: center;">---</p> <p>Fi 13 Mayıs – pek fena bir gün esfelinden ayıran zuhur idiyor akşam üzeri</p>	

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-7.Sayı-0122

<p>*202* < saat onda geldi. Kuşluk ta'mı olarak iki dane elma tatlısı yedi. Ekmek çorbası içti. Sığır eti yahnisi idi. bir tavuğun budunu ekl ile bir parça limon suyu içti. Ve bir elma yedi. Sonra bir armud şekerlemesi yedi. Epeyce ekmek yedi. Gayet berrak şarab içti (*) odasına gitdi. Öğleden sonra saat dörtde geldi.</p> <p>Sarayın vukuat-ı tıbbiyesi defterlerinde günü gününe muharrirdir ki on üçüncü Lui bir senede 215 tertib ilaç ve 212 defa hakkına istimal itmiş. 47 kere kan almış.</p>	<p>Ve dakikada buldukları halin bu derecelere kadar ananesiyle kayd ve zabt idildiğini karine-i ilamdır.</p> <p>Bu kaide- fakat tamamıyla usul-i tıbbiye muvafık olarak – el-an caridir.</p> <p>Vakı'a hekimbaşı hazretleri on üçüncü Luinin kanunun yiğirmi dokuzuncu günündeki hareketını dahi (tabi) bir vazife zam'ıyla zabt itmiş ise de ne derecelere kadar şayan-ı istihza olduğunu hususat mukayyide tayinine kafidir. Zira az acık daha gayret veya</p>
--	--

<p>Garibdir ki hekim başı deftere şu ibareyi de kayd itmiş: < vücut haşmet meablarında bu kadar ameliyata hiç kuvvet yok idi. ></p> <p>Vak'a bazı masallarda bir nezle için kırk altı defa kan alındığını işitdik ama bunun emsalini tuymamış idik. Kralda kan betdiği için daha alınacak kan bulunamadı.</p> <p>Ser tabib cenabları gül ayiniyle beraber şaride söylemiş! Ama ne şiar? Bir mısraını okumak (tartar mukayyiti) yerine geçer.</p> <p>Şu bendi tercüme ve nakilden maksadımız avrupada hükümdaran hastalıkları hengamında, her an</p>	<p>müteccesane hareket eylemiş olsa dahi mutalla olacak ve binaen aleyh vukuat-ı tıbbiye defterine atide kayd eyliyecek imiş.!</p> <p>Bu gün cari ve tab kaidesince tabi'i olan zabıtnameler ve jurnaller ise sarf-ı hıfz sıhhet düsturlarına tatbiken tahrir edilir. Yani hükümdarın mübtela olduğu illet için virilen ilacın hastanın vücudunda müşahede olunacak tesiatına ve mesela (nöbet) dinilen avarızın ne dürlü ilaim ile ne saatlerde geldiğine vuku'u ne yolda tesirat icra itdiğine ve ne dürlü tedbirler ile bir taraf idilebildiğine hasıl virilen ilaçların enva'ına ve mahiyat ve tesiratına dair olabilir.</p> <p>Asl-ı şayan dikkat hükümdarının hastalıkları evanının bu derecelerde dikkartle mürur itmekliğidir. Zira bu karıdan biri görüldüğü vechle kralın hatta kiral olduktan sonra kırbaç yimekliğine varıncaya kadar ahvâl-i Hususiyesi sarayın sicil-i vekayinde mukayyed ve her dürlü etvar ve hareket ve temayılatının umumen</p>
<p>(*) galiba hekim başı cenabları her şeyden ziyade şarabın revankına harsalınmış olmalı ki gayet berrak diye kayd itmiş.</p>	<p>Adamın bile başı ucuna böyle bir nişane-i fena dikilmesi olmasına kail olmak lazım gelir.</p> <p>İnsan hud-ı endişdir. Öldükden sonra vücudunun gaib olacağını bildiği halde namının gaib olmasını ister. Alemde</p>

<p>Osmani hususatına ve selatin-i osmaniye'nin evan-ı tufuliyetlerinden hin-i irtihallerine kadar ve ba-husus hastalıkları zamanında etibba-yı hassa tarafından bu dürlü vekayi-i tıbbiye ruznameleri tutulmuş olmasına ihtimal viremeyiz.</p> <p>Bununla sırasıyla ve sene ve devr-i vasim ve zat-ı itibar ile cild cild toplanarak kitabhane-i hükümdaride hıfz idilir. Bu ise vekayi' –i dahiliye-i sarayı, hem de sefde geçen tayin eyliyeceği cihetle ihlaf için bir numune-i ibret olabilir. Ba-husus bu gibi zabıtnamelerin devletinin ahvâl-i Hususiyesini yazmağa memur olan müverrihine bir merci' mükemmel olacağı muhtaç izah değildir.</p> <p style="text-align: center;">Mezar Taşları</p> <p>Mevtanın defn idildikleri mezarların üstüne yani meytin başı ucuna taşdan veya ağaçdan bir ilamat vaz'ı insanlar arasında o kadar kadim bir adettir ki tarih zaman ittihazını tayinden acizdir.</p> <p>Lakin elyevm akvam-ı vahliye arasında dahi bu adetin mer'i oluşuna bakılırsa itikadımızca nev'-i beşerden en evvel nevş telhabe-i merak iden</p>	<p>islaftan bakiye her ne görünür isek heb o hud-ı endişlik saikesi heb sebeb bad ve tahattur olmak mülâhazasıyla vücuda gelmiş şeyler olduğunu tasdik ve hatta bizim dahi bu maksaddan başka bir arzumuz olmadığını itiraf itmeliyiz.</p> <p>Ben size şu risaleyi ne için çıkarıyorum? Bu günkü istifademi temin için mü zan idersiniz? Benim bu günüm dünden, ve evvelki günden, hatta daha doğrusunu isterse kerben doğmadan ve belki babamın dahi dünyada vücudu yok iken temin olunmuşdur.</p> <p>Ya ben ne kadar yaşayacağım? Benim istikbalim alemin fenasıyla beraber mi nihayet bulacak? Hayır efendim! Öldükden sonra da yaşamak istiyorum. İnsanın istikbali bir hayat olduğu müddetden ibaret olsa idi bizim bu gün dünyayı mahsulü alınmış arpa tarlası gibi bulmaklığımız lazım gelirdi.</p> <p>Herkes ne yaparsa öldükden sornaki istikbalini temin için yapar. Çünkü bu gün bizim halimizi islafımız - kendi istikballeri olmak üzere – istikballeri olmak üzere- temib itmiş.</p>
--	--

204 insan hodandiştir dimiş idi. Şüphe yok ! İki yaşında bir çocuğu göz ve gözün önüne alan alna bir de kırmızılı bir oyuncak ve yerin hem de bu oyuncağını niyazlandığı zaman değil 'iata kendi aleminde sakin olduğu veya şahane izhar şetarat eylediği bir demde viren beş dakika sonra bakalım elinden elinizde ne ve öyle iştirsiniz ? Hodandiş olmayan bir mahluk henüz medarla naf 'i fark ittiği bir zamanda şu oyuncakdan mahrum kaldığı için feryad mı ider ? Biz ... için ağlarız kanlı yaşlar dökeriz ; bu feryadlar bu göz yaşları 'acaba anlar için midir ? Yoksa hodandişlik saikasıyla zevkimizden olmaklığımız üzerine mi ? Yani insanda – yavrusu gibi- herhangi sende bulunacak olursa olsun ... mütelezziz olduğu bir şeyden ayrılırsa oyuncağını ga'ib itmiş çocuk gibi feryad ider. Feryadı ise oyuncağın heder olmasına değil zevkinden mahrum oluşunadır. Zira eline başka bir oyuncak geçince o feryadlar bertaraf olur. Bu ise sırf hodandişliktir.

Ben derim ki dünyada ilk ibtida-i şerbet mevti noş iden adamın başı ucuna bir 'alamet fena vaz'i iden adamın ğarızı kendi vefatı halinde dahi böyle bir neşane-i tahtir vedanı beni nevine tefhimden 'ibaretdir.

Gelelim maksada: biz hissimizi tarihin yetiştigi 'asırdan mukaddemene göstermek istemiyor hatta istesek dahi götüremeyiz çünkü mazinin ahvâl-i umumiyesini idrak için tarihten başka rehber bulamayız. Öyle olunca bu hususda bu rehberi önümüze katarak evvel yol 'alem temeddede(?) kadimine ka'il olduğumuz Hindistana kadar muhtasar bir sefer ihtiyar itmeliyiz. Bakalım şu kadim medenilerde mezarlar ne yolda imiş ?

Hind Mezarları

Bu kıt'anın şimdiye kadar uğradığı inkılap tarihi 'ali vakıf olanlarca ma'lumdur. Binaenaleyh Hindistan her inkılapta yüzlerle müteğallib eline geçe geçe adeta ahlakını, adetini, milletini, diyanetini hasılı her dürlü ahvâl-ı hususi değiştirmiş. Her müteğallib zamanında bir başka tarzda iylemiştir. Bu sebeble Hindistan mezarlarının eskisi yenisine karışmıştır ki tefrika-yı kabul dinledir. Bugün Hinde bir mezar görebiliyorsanız ki bundan dörd bin sene mukaddem mesela bir padişah-ı mecusi için bina edilmiş iken şimdi halde içinde mesela üç yüz sene evvel vefat iden bir müslüman müteğallib-i metfum ve mezar dahi o müteğallibe mahsus olmak üzere maruftur. Yine bir mezara tesadüf idebilerseniz ki iki üç bin sene evvel

<p>İnsan vefatından sonra kabrinin ma' lum olmasından ne istifade idecek ki hatta şu alametin vaz'ına bu arzı 'alet olarak beyan idiyorsek dimek mi istiyorsunuz ? bu babda cevabım (her şeyde vücudunuza mürac'aat buyurun) tavsiyesinden 'ibaretdir.</p>	<p>muid olarak te'sis ve inşa olunmuş olduğu halde bugün mezardır. Bu sebeble Hind mezarları ne vakit yapılmıştır. Eskilerine yolda ve yenilerine tarz ve şeklidir ? Keşf olunmak heman (?) mahal hükmündedir. Taife-i Hindin mezarları birer (zehma) den (zehma veznindedir) 'ibaretdir hususi Hindden zuhur ile Kalkutadan mecra Hinde insibab iden</p>
--	--

<p>*205* meşhur Ganj meşhur anidlerinde tesnim cennet gibi mukaddes olduğundan ekser adem ihtiyarla kendini ana elkayle garif ab fena olmağa uhrevi bir saadet-i ebediyeye vesile-i mazhariyet zaam eyler. Saniyen senede bir kere (Tukatel) dinilen yevm-i mahsusda bir cisim bir araba üzrinde bir şehirde dolaştırdıkları bütün tekerlekleri altına firaj vücud iden binlerle müteabbidinin na'aşları yine nehr-i mezkura atılır. Andan başka Hinde zevci vefat iden hatunların fart-ı tesirden kendilerini ihrak-ı binnar itmeleri olduğundan bir çağda bu belde terk can iderek bitalb define seza eserleri kalmaz. Bu sebeble mezar kazmak mezar bina itmek ihtiyacı kalmamıştır. Bununla</p>	<p>On birinci asır hicrinde şah Nuriddin cihangir tarafından (Egre) şehirde harmiçon bir mezar bina ittirilmiş ki Hindde sücud olan vel yevm mezar olup olmadığı mechul bulunan ebniya-i aliyyenin kafesinden cisim ve mertafadır bu türbe beyaz vesaye mermerden masnu olarak inişli için yigirmi bin amele çalıştırılmış on sekiz senede hitam bulmuştur.</p> <p>El yevm Hind mezarları vifaka biraz mükellefçe ise de şunan oldukları mechur olan binalara vesair malum olan mezarlara nisbetle adi şeylerdir. Ana bir islam hal-i türbeler yaptırub mevtlerini defin iderler ve bu türbeler uğrunda binalarla kimseler sarf idilirler.</p>
---	--

beraber ilam o kadar ali ve mükellef mezarlar bina itmişlerdir ki cesamitece mısarak ihramlar ile bade şayandır. Pencepte elli kadem yahud yigirmi altı metru irtifa'anda kabulü bir mezar mevcuddur. Ancak benesasi miladdan üç asır mukaddem tesadüf eylemiştir. Üzerinde birçok esatiri hindiyye heykelleri ve sanmaları tasvirleri tiraş olunmuş gayet murtefa ve cisim ve binalar görülür ki mezar mıdır değil midir ? Hatta ne maksadla ne vakit bina idilmişlerdir. Bugün tayini nakıplarıdır dörd bin seneden beri tufuhdan kalmış olan eski Hind lisanın miftahını keş iden fikirler bu binaların ne için yapılmış olduklarını tayinden aciz kaldılar ! Zikr olunan binaların irtifaları yine nazaran ib'ad vakayık neşhure için vesileyi tezkire olmak üzere yapılmış alameti milliyeden olmuş melhuzdur. İrtifayı yetmiş beş metreye kadar vardır ki ahali bunlara kala namı virirler.

Çin Ve Japon Mezarları

Bu iki kıt'a ahali aliyle arap ta'ifesi gibi mezara asla ehemmiyet vermemişlerdir.

Mevtlerini çukura gömdükten sonra üzerlerini toprak çekerek han ile beraber tesviye ve terk iderler yalnız Japonyada zehad için mezarlar yapılarak üzerlerine ahşaptan türbeler inşa iderler Ve bunların içerisine sarıkları renziyle üzerine ve zekparaler rabt ve teallik iderler. Hatta herkesin hanelerinde bu müsüllü binalar bulunur. Bunlara mabedi itlak iderler. Zikr olunan mebat veya kendileri cevanip arbesinde safiler ve ekseriya çam ağaçları bulunduğu gibi iki lamba bir kasa çay (saki) tabir olunan pirinç ırkı ile menlu bir kap bulunur. Japonyada bazı zehadid dahi hayatındadır. Zehma bina ittirerek içine duhül ile kapu ve müdahil sairesini mahkemece sed ittirir. Ve yalnız havanın cereyan ve tecdidine medar olma için iki küçük

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-7.Sayı-0124

*206*Delik bırakarak en içinde açlık ve susuzluk ile helak oluncaya kadar ma'budları olan (Midas) ismini verdi zeban ider Ve bu surette terk-i hayat idenler anlarında muazzez oldukları için zikr olunan zehmalara hurmet

Üçüncüsü taşdan menhud mezarlar ki üzerlerinden (ayru kalub) dinilen eski mısriyun huruf ve işareti mahkukdur. Bu gibi mezarlar iazamı mısriyyeye ve ruhani sınıfına mahsus olmak mekmul olunuyor. Hususan üzerlerinde mahkuk

mahsusaları vardır. Binaenaleyh mezarları dahi yine o zehmalar olur.

Kudemâ-yı Mısriyûn Mezarları

Kadim Mısırların en meşhurları ve en baki mezarları (Piramit) ihram Mısriyyedir ki cesamet ve azameti ve bahusus emsalini vücud getirenlerin külfeti cihetle icayep sebayı alemden madud olmuşdur. Bunların merbaa şekli olmak üzere en cisminin kaidesi iki yüz on beş metre ittisadadır ki yukarıya doğru maa ile biltedric gücü ile gücüyle tepesi bir (.) nokta ile mesavi olur. (eşkalı hendesiyeden haremi denilen şekil dahi bunlara nispet edilmiştir). Duronlarına duhül için zeminden bir mukadder mürtefa ve küçük kapıları vardır. Bunlardan en cisminin irtifayı yüz otuz üç metredür. İndelmevruhin milattan iki bin sene evvel bina edilmiş olmaları maznundur ki dörd bin senelik binalardır. İştate Mısırlılar mülük cenazelerini ve indlerinde ma'bud ve muazzez ve mukaddes olan bazı hayvanatın cesetlerini bunların derunune defin iderlerdi. Bunlardan başka kademeyi mısriyye zir zemine tuğla ile uzun ve vasi lahitlerde boyarlardı. Hatta Atar-ı atika tahri iden antikacılar bunların derununda kahice bazı eşya ve avanı bulmaktadırlar ki bundan Mısırlıların metfune mahsus olan bazı

olan tasavir metfunun san'at ve ihtisası gösterir.

Gerek ihramlarda ve gerek lahidlerde tahtadan mamul ve enva nükuş ile müzeyyen tabut rasandofeler zuhur itnektedir ki içlerindeki naaşlar (mumya) olduğundan vadg oldukları heyetle durmaktadırlar. Bu tabut veya sandukaların canibine azab ve letaifi melaikelerin resimleri ve üzerinde bulunan levhaya yani kapağa derunündeki meyyitin kezran heyetine delalet ider işaret nakş edilmiştir. Mısırların bu gibi mezar ve sandukalarında temah ve öküz gibi hayvanatın mümeyyidleri dahi zuhur eylediğine göre andlerinde bu hayvanların dahi mabud menzilesinde bulunduğu anlaşılıyor.

Eski Mısırlarda mevtayı tehir itmek kaidede idi. Hatta bir adam pederinin mümiyesini terhin ile istikraz ider ve makrazlar mumiyeleri en zi kıymet eşyaya tercih ile rehin makamda kabul eylerler idi. Çünkü pederinin naaşını terhin idübde para alan matlata parayı tedarik idüb de naaşı kurtarmaya mecbur idi. Zira pederinin naaşını halkı dolandırmaya alet itmek gibi bir iftidah kabul idelemeyeceği gibi şayet böyle bir denaveti mürtekeb olanlar indlerinde melun addolunur.

<p>evani ve eşyayı kendisi ile beraber gömmek adetleri mukaddiyattenden olduğu istidlal olunmaktadır.</p>	<p style="text-align: center;">Fars-ı Kadim Mezarları</p> <p>Tepelere mezar kazmak isteyen içeri taraflarına</p>
---	---

<p>*207* mahsus giren bir der ki çoğuna İranda tesadüf olunur. İranda taht istirab deruni odalara dairelere yollara münkasın meyidhaneler vardır ki baya dar olmakda itlak idilse bacadır. Bu emakin mevtanın her bir odası kırkar ellişer sanduka istiab idecek vis'at olmasına göre yalnız ona bir değil ihade nas naaşlarının dahi bu yerlere vad'ı idildiğinde yani umumi mezaristan olduğunda şeyhe bu kadar çünkü büyüklüğü her sınıfın mevtasına kifayet idecek derecededir. Hatta hususi bolan mezarlarda bu umumi mezaristanın derunundadır. Yani şu mahalleyi hamuşunda her neresini intihap iderse adam ailesine tahsis idebilirdi. Bundan başka İranda (zahme) itlak olunur bir nevi mezarlar daha vardır ki yüksek dağ tepelerinde o tarafında bina idilerek içine birkaç cenaze birden vadd iderler idi. Hatta meşhur Keyhüsrevin hamisi el yevm mevcude olarak cisim taşlarla birbirinden sağır ve müstatil şekil idi. Sekiz tabaka üzerine bina idilmiştir ki etrafi erbaisi ikişer metre irtifaında birer merdiven basamağı şeklini almış ve en</p>	<p>Meşhur (darbın darab) ki tehtekahı olan ıstihar abad nam-ı ka2a karibinde olarak selatin vana bir Fars cahiliyete mahsusdur.</p> <p>Hasılı Fars cahiliyeti mezarları beş altı kısım der ki ol kişi kuvveti mezarlar ile mağaralar saniyesi zehmalar salisi körhanelerdir.</p> <p>Dördüncü va'de dağ ettiklerine kazdıkları mezarlardır ki üzerlerine cisim cisim taşlar boğarlar idi. Beşinci nev'i ise meyyiti bir küp içine vad ile ağzını kapadıktan sonra kazılan çukura defin itmek idi. El yevm bu müsüllü derunende cenazesıyla küpler zuhur itmektedir. En kadim İranlılar cenazelerini ne yıkarlar ne de gömerlerdi. Bunun için oralarda pek kadim mezarlar bulunamaz. Görülen mezarlar nihayet iki bin beş yüz üç bin senelik şeylerdir.</p> <p style="text-align: center;">Ben-i İsrail Mezarları</p> <p>Kudüs-ü şerifede Beni İsrailoğulları varsa da adi şeyler olduğundan burada zikrecek ehemmiyeti yokdur.</p>
--	--

<p>üst tabakanın üzerine dahi oda tarzında bir zahme yapılarak üstünü iki cenahına mail ve yine taşdan ma'mul beşik örtüsü şeklinde bir çatı ile kapatılmışdır. Tabakalarındaki taşlar ikişer metre mekebinde cisim mermerlerdir ki mezarın sath-ı zemininden zehmanı sakfına kadar irtifa takriben 25 metredir.</p> <p>İranda yevm (Gürhane-i mecusi) itlak olunur bir nev'i kadim mezarlar daha vardır ki bunlar</p>	<p>Asyanın ba'zı yerlerinde tesadüf olunan Yahudi mezarları ise hep şimdiki bildiğimiz tarz şeylerdir.</p> <p style="text-align: center;">Yunan-ı Kadim Mezarları</p> <p>Kadim Yunanlılar dürlü dürlü ve pek mükellef mezarlar yaparlardı. Bunların en sadesi ve meyyitin en ziyade azamet şanına tercüman olanı birer adi sütun tıraş vergisiyle üzerlerine (Fi sene... memleketin en büyük adamı) ibaresi tahrir ve hek olunan nev'idir. Çünkü bir milletin cidden büyük bir adamın tarih vefatı efradının sheaif hafızasında madem el hayat vakarından karne intikal ide ide</p>
--	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-7.Sayı-0125

<p>*208* ilelebed mestur olmak lazım geleceği gibi hakika bir büyük adamın guyubetine ne kadar hazin verurkat eframı seneler söylense bile büyüklüğü ile ve guyubundan hasıl olan te'sir-i umumi ile mütenasib düşmeyeceği veya ta'bir ahirle o adamın guyubetinden hasıl olan te'sir umumiyenin isbatı ve işarı ile hakkıyla tasvir idilemeyeceği cihetle azmil kader olan zatın hatta ismi bile kayd idilemiyerek yalnız tarih ve fani ve (memleketin en büyük adamı) ibaresi hakk idilirse anın ila-yı şan azametinin bi hakkı hıdmeti idilmiş olur zira bir millet arasında yetişmiş bir büyük adamın dayağı ve kabi azimeden madud</p>	<p>Rodos, sutubki, kaşot, herket, İstanbula semi vesair yüz kadar adalarda mütevattın Yunanlıların mezarları bir naaşı istiyab idecek cesamette yekpera mermerden bir sanduka tasni ile meyyiti içine koymak ve üzerini bir çuhla ile setr iderek birkaç kulaç amkında kazılan çukurlara gömmekden ibaret idi.</p> <p>Mezarların içine meyyitin akraba ve odası tarafından isale idilen dumu iftirakın hfzına mahsus küçük küçük kavanesler ve meyyitin eşyayı daima ve nisadan ise üzerinde bulunan köye bilezik gerdanlık ve hatim gibi esbab-ı tezyinadı dahi beraber defin iderlerdi. El yevm asar-ı atika tahriri sırasında bu gibi</p>
--	--

<p>olacağından hiçbir vakitte ona dalmak ihtimali yoktur.</p> <p>Bu ka’ide ilan-ı ğaribiyun indinde dahi mukallid ve cariyedir; hatta bu vecihle mahsusan telaş idilen sütunlar yalnız metufenin mezarı üstüne değil memalikenin kafasına cabecar kez olunmak ‘adet hükmüne girmiştir.</p> <p style="text-align: center;">İstirad</p> <p>“ Vaktiyle izamın İslamdan vefat idenlerin namına doyulduğu anda her müslüman beldesinde namaz kılınır idi. Hatta sahibi mezhebimiz Numan İbni Sabit hazretlerinin vefatı haberi etrafı İraka münteşir olduğunda yüz beldede cenazeleri için namaz kılındığı vefat iyanımıza dair olan kitaplarda muharrerdir.</p> <p>Yunanlılarda müteveffanın heykelini tıraş var ki itmek ve ka’idesine bir şairin hükmünü bir mısramı veya bir hekimin cümle cemil hikmiyesinden bir ibareyi hek eylemek dahi adet idi. Kabulul milad esporad cezirelerinde yani</p>	<p>sandukalar derunende zıkr olunan envadan bazı eşyayı madeniye şekil ve sureti bozulmamış olduğu halde zuhur itmekdedir.</p> <p style="text-align: center;">Mosole</p> <p>Yunanlıların bir nevi mezarları dahi vardır ki möseve itlak olunurdu Bunların en cismi ve en evvel te’sisi olunanı miladdan üç yüz ile üç sene mukaddem vefat iden küçük asyada vaki (kari) memleketi karalı mösölösün vefatı üzerine (Artemisya) nın bina ittirdiği mezardır ki cesamat ve azameti ve bahusus bedayi mimarice olan sanatın ve negaseti cihetle bu zamanda bir ikincisini vücuda getirmek kabu olamaz bu mezar sevahilinde el yevm Bodrum diye maruf olan (İpodrom) şehrinde mustatıl şekle olarak yüz on bir kadem ittisaında ve yüz kırk kadem irtifaında nefis mermerlerle terkip</p>
<p>*209* ve bina idilerek daireyi maderada otuz altı kıt’a ali mermer sütun ve metnu tasvirler ile tezyin kılınmış ve belayı takına bir şekil hermi ile dört barkir koşulu ve yine mermerden menhud bir araba vad idilmiş idi. Hatta hükmayı</p>	<p>Hükümdar familyalarıyla ‘azamdan olan zevatın mabudları derunundaki mezarlarına mösöle ve ba’zı nevilerine de (Katafalık) itlak olunur.</p> <p>Yunanlılarca vefat idenleri maskat re’sisine gömmek en ziyade ri’ayet</p>

Yunandan (Anafagoras) mezar mezkur müşahede eylediktenli mesarif ve fevk egaye teklif ile vücuda getirilmiş olmaklığından kinaye olarak ve ay ne kadar akçe taşa tahvil olunmuş dimişdir.

El yevm Avrupada teklif mezarlara Mösöle namı verilir. Halbuki bugün Avrupada Mösöle ıtlakı eyledikleri mezarlarla asıl mösöle beynindeki fark bir binayı cisim ile mudeli beyninde olan fark nisbetindedir.

El yönezlerin Anadoludaki farkı müteferrikası mezarları dahi Yunan bedayiğ mimarisinin en dakik en masnuğ tarzda yapılmışdır. Hatta bunların bir takımı Mösöleye taklid idilerek parça parça idilerek veya yek pare mermerlerden tıraş ve tasniğ olunmuşdur ki en güzelleri de bunlardır. Yunan mezarları içinde otuz iki metreden yüz yigirmi metreye kadar mertafaları görülmüşdür ki bu cesamet medfunun azamet vahşemetiyle mütenasipdir çünkü Yunanlılarda metfunun ne kabelede adam olduğunu mezarların cesamet ve heybeti tayin iderdi. Yunan mezarlarının ekserisi naaşdan halidir: çünkü Yunanlılarda zevcine muhabbet mefrutası olan bir zevce kocasının naaşını ateşde ihrak ile külünü belğ iderek vücudunda anın için bir mezar teşkil idirlerdi. Nitekim mösölenin zevcesi Artemisya dahi

olunur bir ‘adet idi. Mesele Atinada bir Rodoslu ve Rodosda bir Atinalı olacak olsaher ikisinin na’aşında vatan asliyesine gönderüb defin ittirirler idi. B sebeble Yunan memleketin hiçbirinde mesaferet tarikiyle gelmiş olan ecnebilerin mezarları yokdur.

Etrüsk Ve İtalyanların Mezarları

Yer altında birkaç metru tul ve ‘arzında ‘azim bir mağaradan ‘ibaret olarak mevtayı anın derununa gömerler ve bir familya halkı için hususi bir makbere ittihazı lazım olan geldikde o mağaraların derununda ikinci bir mağara olmak üzere oda şeklinde lahitler yaparlar idi.

İtalya (müze)lerini bu ikinci derecede ya’ni mağara içinde mağara olarak yapılmış olan mezarlar tezyin eylemekdedir. Zira bu lahidlerin ba’zıları mahsus olduğu ‘ialenin ‘azimet ve şanı nisbetinde pek mükellef ve metantan suretde bina idilir idi.

İçerisine ise zi kayt kaplar mevtanın ihtisas itdiği sanay’i ve fenune(?) delalet ider.

zevcini ihrak ile külünü yok itmiştir.

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-7.Sayı-0126

210 eşya, mesela cenin aver bir adam ise tir ve kemani üzere ve kalkanı eşya da'imesi veya husus eski zaman sela hasurları 'arabalarla cenin itdikleri cihetle medfun olan zat selahasur ise arabasıda o lahide konulmak ka'ideden idi.

İtalya akvamının kafesinde mezarlar bu yoldadır. İ'ttifada mehace İtalya mezarlarından i'lası olamaz.

Roy arzı — çürüyüb toprak olacak cesedler için bu setan korkuluğu gibi – taşlarla ve iskanı namisir binalarla ma'tal itmekden ise hakikat halde dahi dar elmevta itlakına şayan olacak suretde bu yolda mezaristan ittihaz itmek evladır.

Romalıların Mezarları

Romada bir adamın mezarını birkaç yerde te'sis itmek ka'ideden idi.

Roma mezarlarının şekilleri pek metnu'dur. Çünkü Romalılar her mağlub itdikleri milletlerin sa'ir bir çok atvar ve 'adeti gibi – mezarlarını da taklid eylediklerinden envayı teksir itmiştir.

Küçük Asya halkının (Kar Taj) lıların mezarlarını taklidi merba' müstatil,

etrafi da'ire madar mermerden sütunları havi ve her yer sütuna İtalya harabelerinde cabice meşhud olan o 'atim sütunlardan daha ali idi.

'ilamı tuncudan ma'lum ve sum yaldızla matlı idi. Ğollar Romayı istila eyledikleri zaman bu mezarı kal'e yaptılar. Mezarın metanet ve 'azimetini ta'yine kal'e en idişinden büyük delil mi olur ?

Bir müddet kal'e halinde kaldı. On yedinci 'asırda dahi papa (Urban) güzel bir kal'e tarzına tahvil eyledi.

Taferit muharebelerine kadar bu halde kalarak andan sonra yıkıldı. Tekrar yine yapıldı ise de eski şeklinden çıktı.

Bu zamana kadar mezarları henüz zuhur itmiyan Roma ve Yunan 'azimetden ba'zılarının bunun içine konulmuş olması maznundur.

Bizans Yani İstanbul Mezarları

İstanbulda sakin olan Rumların mezarları mesela Yunan ve Romalıların mezarları gibi mükellef şeyler değildi.

En büyük ve mezinlerin imparatorları ve imparator familyası halkına mahsus olan

<p>hermi, müsted yer hasılı her dürlü şekil ve heyetde kabirler tasni itmişlerdir.</p> <p>Romalıların en mükellef mezarı (He der yana) namında der ki elyevm harabdir. Bu mezar üç tabaka üzere bina ve en üzeri kaba olarak üç sınıf halk derece-i kadar ve haysiyetlerine göre buna konulur idi.</p> <p>Şekli müsted yer olduğundan her tabakanın</p>	<p>mezar mezarlardır ki dört beş metru dolu iki üç metru ‘arzında ve üç metru irtifa’ında yekpare bir sahra-i sema giden ‘ibaret olub tıraş etrafı mülk elmevt vesair ba’zı melaiki tesavir yani ve baş tarafında birde salib resmini halde ve üzleri her mi idi.</p> <p>Şimdiye kadar bunlardan başkasına tesadüf olunmamışdır. Ve elyevm birkaç birkaç kıt’ası bab hemaven içerisindeki meydanda ıslaha müzesi pişkahende mevcuddur. Ahad nase mahsus olan mezarlar ise</p>
---	---

<p>*211* pek ‘adi ve bir iki metru dolunda ve ğayeti yarım metru yüksekliğinde yaikpare veya birkaç parça taşdan düzme şeyler idi.</p> <p style="text-align: center;">Golva Mezarları</p> <p>Fransızların aslı olan ğolvalılardan kalma öyle mülk sa’ire mezarları yolunda mükellef mekabir yokdur.</p> <p>(Fonto Ney) nam mahalde bir büyücek</p>	<p>Ve bedai’ mi’ mariyeyi ha’iz şeyler değil idi. Dört duvar üzerine bir sakif çekerek veya kaba te’sis iderek altun tula itmek çini kaplamak na’aşlarla tezyin itmek bulanda bir takım teklifatdan ‘ibaret idi.</p> <p>Bunların en eskileri bilinmiyor. On beş ‘asır mukaddemine kadar heb bu tarzda mezarlar bina edilmişdir ki ‘adeta bildiğimiz türbelerdir. Daha evveleri ise ‘adeta çukurlara defin ile üzerlerine – seba’dan muhafaza için – cesim cesim</p>
--	---

tepe üzerinde on kıt2a koyu görülmüştür ki her biri dört beş mezarı havidir. Bu bir ‘umumi mezarlık olmasına nazarı eski Fransızlarda Etrüsk ve İtalyalılar gibi mezarları zir zamine yaparlar ve mevtayı eşyayı mahsusasıyla gömerler imiş. Şu kadar var ki anlar gibi muntazam yapmağa bicerememişler.

Yine Fransada diğerbir mahalde bir hendak zuhur itmişdir ki derununda istif olarak beş yüz kadar kafes insan bulunmuşdur.

Ğol taifesinden mezarlara ehemmiyet virildiğinin asıl sebebi hindiler gibi bunların dahi na’aşlarını ihrak yanar itmeleridir. Zira gölulularda bir hanede ufiyat vuku’unda umumi hane halkı kendileirini ateşe ilğa ile halen olmağı müstehsen add idirler idi....!

Moğol Mezarları

Mavera-yı elnehir ‘umumi tatar halkında mükellef mezara ‘azime mahsus idi.

Ahad ise cenazlerinin ‘adi hafilerini ilka ile üzerine toprak çekerek bir de taş dikerler idi.

İ’azamın mükellef didiğimiz mezarları ise öyle Yunan ve Roma mezarları kabilinden sanay’i

taşlar yığarlarmış ki ba’zı siyahın bu gibi mezarlara tesadüf itmişlerdir.

Moğollar dahi türbelerine zehma ıtlak idirler. Bu zehmaların yalnız bir kapusu bulunarak sair dürlü münfezlerden ‘ari idi ve ev kapu iydemetini vaz’ iitdikden sonra taşlarla sed itmek ve üzerini sıvamak ‘adet idi.

Fakat en şanı’ ‘adetleri hükümdar hanedanından her kim olacak olursa na’aşıyla beraber beraber on neferden yüz yüz elli nefere kadar baker cariyeleri envai’ hali ve cevahir ile tezyin ile zehmaya idhal iderek kapuyu üzerlerine sed ve içeride terk eylemek idi. Zi amelince bu cariyeler meyyitin ruhuna iniş olmak için bu kenbid hale ki atılırdı!

Hatta müteğallib meşhur hale günün na’aşı ile beraber kırk nefer cariyeye bakirenin zehmaya idhal olunduğu tarihlerde muharrirdir.

Bu ‘adet mehusa ise evlad hala güden kabul islam iden sultan Mahmud ğazan zamanına ya’ni sekizinci ‘asır hicriye kadar devam eyledi ki

212 halde müşarünileyhh tarafından (mecur olsun) şediden men' idilmiştir.

Avrupada karvan mütehhiren mezarları
Şimdiki mezarlar yani eski milletleri taklide – güya mükellef ve musanna' olacak – bina idilen alametler kale alınmağa layık şeyler değildir. ekserisi 'adi bir çocukdan ibaretdir, işte o çukurun üzerine mek'ab bir taş koymak mezar yapmak idmek olmuştur.

Miladdan on altıncı asırda kadar yapılan mezarlar hep şimdiki gibi 'adi şeylerdir ki anlarda yeni mezarlardan 'ad olunmuştur.

Kiliselerde tebhir olunan cenazelerin tabutları kıymetdar ve mükellefdir. Na'aşları tebhir olunduktan sonra bazı maden kab ve zannında vakalara vaz' itmek adet olmuştur.

(nant) şehri katadralinde (manastırda) ikinci (fransuvanın) bir ved kilisesinde (margirit duborbon) un (Filir)ın , margerit doterişin), sen deni kilisesinde onikinci (Lui) ile birinci fransuvanın, ikinci (hanri)nin, noterdam döpari kilisesinde (şarl temerer) ile (mari doborgonya) nın (mor nebriğ) kilisesinde (sen sabalet)in mezarları en güzel ve şayan tasvir mezarlardan maduddur.

Roma kiliselerinde bazı papalar için yapılan mezarlar ki istatolar ile

-bediyeden ad-olunmağa şayandır. Hele (mikelanj) heykeltraş meşhurinin tasannu itdiği mozeleye baha takdir olunamaz. Bu gibi mezarlar ise kilise derününde ve oda romaya mahsus ve roma da da topu bir iki mezardan ibaret gibidir.

Parisde (envalid) mütekaidin askeriye kışlasında Bonapart için ittihaz oluna mezar balınsa bunların hepsine mercahdır. Bunun inşası için dört milyon yedi yüz kadar bin frank sarf olunmuştur. Bu para her mezara sarf olunamaz ki san'at ve azmin cihetiyle eski mezarlar derecesine takrib itsün.

Panteon

Parisde pantion dinilen mabed-i ali ki gayet cesim ve yunan kadim tarz mimarisi üzere mükellef ve müzeyyen ve kubbesi üstünde ilm makamında yine kubbe ve pençeleri bir kaleyi havidir.

Fransız milleti meyanında zuhur iden veya icabından olubda Fransada şehir-i teş'ar olarak fezail-i insaniyeye muvaffak hıdemat-ı celile ve cezilesi sıbket iden izamın ala-yı şan ve ibka-yı namı için mükellef suretde vukufü'l-gaye musanna sanduklar veya kaide ve gerisi üzerinde satulur traş idilerek bu binanın derününe vaz' idilmiş ve baz azmanın azam remimi bile mahsus mermer veya tunç sakıslar ve gözlere ve

müzeyyendir. Hakikate asar	izam-ı resleri mermerden masnu' raflar üzerine
----------------------------	--

<p>*213*konulmuş oldukları halde mabed-i mezkurede hıfz idilmekde bulunmuşdur.</p> <p style="text-align: center;">İslam'da Mezar</p> <p>İslamda mezarları tezyin yani haricen taşlarla sanduka ve künbed tesis ve tanzimi men' şer'İ ile memnu'dur.</p> <p>Kable'l-islam cahiliyede taife-i arav cenazelerini alalade kabr kazmakla defni derler ve üzerine toprak çeküb ve belli olmak üzere kahiyece bir de nişana diküb terk iderler idi.</p> <p>İbn-i Abidin der ki: Ebu Davud Osman Bin matun ecle-i ashab-ı kiramdan Medinede en evvel terk-i alem fena iden zatdır. Na'sı defn idilüb üzerine toprak çekildikten sonra cenab-ı resaletmeab Efendimiz (sağ salim) yed aliyle saatleriyle <ben bunu kardaşımın kabrini bellemek ve buraya ehl-i beytimden vefat idiler gömmek için vaz' eyliyorum, < buyurarak baş ucuna bir taş diz itmişlerdir.</p> <p>İşte Müsliminden en evvel mezarına taş dikilen müşarünileyhh osman bin matu'ndur. Andan sonra arzu iden mümin ölenlerinin mezarına fakat bu yolda ari ve na-traş taşlar vaz' eylediler.</p> <p>Şerh-i menide şöyle masturdur: <ca'l fi</p>	<p>Abbas (radıyallahu anha) bu babda yekdiğerinin fikrine itiraz ile biri adeta kabre bir şey faraş olunmamasında ve diğeri mutlaka faraş olunmasında ısrar itmeleri üzerine bu menazi'yi kat' için şakran nam zat (*) kadifeyi alarak sath' kabr-i nebeviye vaz' eylemiştir.</p> <p>Rivayet ahiraya göre kadife-i mezkure geniş birer dai olarak risaletmeab Efendimiz hal-i hayatlarında iktisa ve iffiraş buyurdıkları cihetle müşarünileyhh şakran eline akrak < vallahi seni bundan sonra kimse iktisa idemez> kavliyle kabr-i nebevinin zeminine faraş ve na's-ı mübareklerini anın üzerine vaz' eylemiştir.</p> <p>Bazı akvale göre islam mezarlarını tahkim itmek mekruh ve haricen müzeyyen ve muazzam taşlarla tanzim yani bu yolda teklif ihtiyar eylemek haramdır. Zira beyhude israf ve itlaf maldan gayri bir semesi olmadığı ve israf ise haram olduğu muhtaç izah değildir.</p> <p>Kavl-i muhtare göre tahkiminde bir yes yokdur.</p> <p>Ashabdan ve ecele-i rivatdan hazret-i caber radyallahu anh kabrin gerciyle</p>
--	---

<p>kabre aleyhü's-salatü's-selam, kadife> yani kabr-i latif cenab-ı peygamberiye katife faraş olunmuştur.</p> <p>Mürevvedir ki beyt-i saadet toprağı çorak olduğuiçün na'aş-ı nebevinin altına bir şey serilmek iktiza itmiş idi. cenab imam ali ile hazret-i</p>	<p>tahkimiyle üzerine bina ikamesini ve yazı ve nakş ile tezyin edilmesini zat-ı peygamberinin nehdi buyurdıklarını mutazaman bir hadis rivayet itmeleri cihetle ebi Hanife kabrin</p> <hr/> <p>(*) şakran osman veznindedir. Peygamber Efendimizin azadlı gülerək idi. (radyallahu anha ve irzah)</p>
--	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-7.Sayı-0128

<p>*214* üzerine beyt ve kubbe tarh ve tanzimiyle türbe yapılmasının ve teklifli yani yazılı felanlı müzeyyen taş dikilmesinin hürmetine icthad eylediler. Hatta müslim ile sair muhaddisin dahi hadisin mecusu sebt ve kayd itmişlerdir.</p> <p>Zaman-ı faruk azmada ırak seferine memur mücahidin ile birlikde bulunan ashabdan iki zatın Neced taraflarında vefatları vukubularak yerin avarızı cihetiyle mezarları pek derin kazılamamış ve bu sebeble zeminden birkaç karış mürtefi bir duvar ile tahkim edilmiş idi.</p> <p>Taş dikmeğe veyazı yazmak bahşında icma' ulema ile mesağ-ı variddir. Fakat abat-ı kerime tahriri ve meytin hal ve şanını tarifi mutazaman ibyat ile medhiye yazmak ve ba-husus mehde itra eylemek şer'en memnu'dur.</p>	<p>Binalar inşa ve bu ihtişam beyhude yüzbinlerle dinarlar sarf ve heba itmişlerdir.</p> <p>Giderek mezarlar esbab-ı ihtişamdan ad olunmağa başladığı ve öldükden sonra dahi azimet-furuşluk sevdaları zihinleri istila eyledikleri cihetle erbab-ı servet cenazeleri dürlü dürlü müzeyyen mezarlar tasni' ve ihdas itmişlerdir.</p> <p>Memalik-i osmaniyeden burusa ve edine ve ba-husus pay-ı tahtdad selatin için ittihaz olan kabirleri herkesin meşhudu olduğu üzere öyle milyonlarla guruşklar sarfiyla vücıda gelmiş, binalar dikildi, dört duvar be bir kubbeden ibaret şeyler olması teşekkür olunacak ahvâldendir.</p> <p>Zira hicretin mücheratın evvelisi nısf olunan ihdas-ı saltanat iden beni ümmiye ricalinin – ahd-i saadete yetişmiş oldukları halde – yaptıkları türbelere</p>
---	---

<p>Hulefa-yı raşidin rıdvanullah-ı teali aleyhim ecmain hazıratından sonra islamda saltanat zuhuryla bazı bed' seyenin meydan olduğu yani her şeyde ihtişama riayet fikirleri peyda olduğu zamanlarda bazı haşmet-perestler – kendi kendilerinin kail oldukları – azimet kadar ve şerefleriyle mütenasib veya tabir-i ahirle mestur kalacağı düşünmeyerek kabrinin cesamet vezinini kendisin bir muhtelem rüzgar olduğunu iş'ara medar olabilecek derecelerde bala olmasını mülahaza ile daha hal-i hayatlarında türve ve kubbe gibi 'ali</p>	<p>nisbetle Osmanlı padişahlarının kabirleri adeta ihadinas mezarları menzilesinde kalır.</p> <p>Selatinden sonra ikinci derecede kalan bazı erbab-ı serveetin yaptıkları mezarlarsa yine böyle dört duvar bir kubbe ve ekserisi iki buçuk arşun t'ul ve bir buçuk arşun arzında temür parmaklıklardan ibaret şeylerdir ki ihtişam ve azimet-i ibrazı değil belki tayin makam-ı ebediyet için Hususi binalardır.</p> <p>Biz bunları da müstahsen göremeyiz. Çünkü</p>
---	---

<p>*215* men' şer'i ile memnu olan bir şeye arf ile, görerek ile galebe değil belki arfe, görenki şer' ile mukabil iktiza eylediği bilmeyiz.</p> <p>İş'ar ve ebyat ve medayih yazmak hususuna gelinve mezar taşlarına bazı ibyat ve ibaret tahrir ve haki kadim yunanilerde dahi cari bir adet olduğunu balada zikr itmiş idik. Fakat anlarda ya hükmü bir mısra' veya hükmi bir ibare yazılırdı. Biz de ise her şeyde olduğu gibi bu hususda dahi had-i maruf ber- taraf edilerek bir takım lüzumsuz şeyler ve hiç münasebet almaz hükümler (!)</p> <p>Vak'a bazı mezarlar görülmüştür ki üzerlerinde mahkun olan muharrerat</p>	<p>Vak'a ise harikden vee ba-husus facia-i malumeye adm takat yani handan risalete fırt-ı muhabbetden olduğu cihetle medh ve sitayişde şayeste iken şair hakikat-i hali olduğu gibi nazm itmiş ve takdir ve tesiri herkesin husulesine havale itmiştir.</p> <p>Fakat bazı taşlar görülmüştür ki mesela <sen öyle bir vücudsun ki haldir yensin kadumunla iftihar idecek ve hur ve galeman senin hıdmetin şerefiyle mümtaz olacak, > (!) mealinde manzumeleri havidir. Vakıa bu sözleri söyletdiren müteveffanın guyubutundan hasıl olan fert tesirdir. Ne faide ki bu dürlü hulus bardın veya daha doğrusu riya-yı mahzın medfun hakkında</p>
---	---

<p>hem muvaffak-ı hakikat hem de mucceb-i raktdır. Şair-i meşhur Pertev efendi merhumun sofular dergahındaki hatıradada medfun revanici derviş mustafa hakkındaki nazmi gibi ki şudur:</p> <p>Derviş mustafa revanı furuş kim Ruh revanı şadavele ehl-i vefa imiş! Aşer-i muharreminde bin iki yüz altının, Mersiye-han tekiyede ateş neva imiş! Bir kere ya hüseyin deyü sayiha eyleyüb Tevhid içinde geçdü ve gözlerinin kanı dinmedi! El-hak muhib al resul ve hüda imiş. (perto) ben öyle bir kuru davayı dinlemem! Aşık dimekte işte bu zata seza imiş. Şu manzume adeta vaka'yı hikayeden ibaretdir</p>	<p>dünyevi faidesi olmadığı gibi uhrevi zararı olmayacağı da malum değildir.</p> <p>Zamanımızda ise efkar-ı amenin hasıl eylediği ceyadet mezar taşlarına kadar şamil olarak anlarıda bir hüsn-ü esleviye tahvil teşebbüs eyledi ki bu yolda yazılan taşlardan numune olarak bir ikisini aynen kayd eyledik.</p> <p>(ta'am iderken boğazuna kemik saplanan bir genç için tertib olunmuştur)</p> <p>Beka mümkün değildir gerçi kim dünya-yı fanide, fena ama bala-yı mahz olur ahd-i cevanide.</p> <p>< bu zemin matem akinede nehfee-i hak fena olan ki Bir cevher kerabaha idi. efendinin silk-i l'al evladına fasile-i intiha idi.</p>
---	---

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-7.Sayı-0129

<p>*216* ve deriğ ki henüz ... yaşında iken medar zendeki-i kuvva olan bir lokma ğıdadan leb-i ala-yı hun şehadet oldu. Öyle bir derikta-yı fetanetinin kıymetnuma-yı bazar kemal olmadan iman hikaye ğalatan olmasından ise validin ve akrabası hakikat-i sadflar gibi sine çak derd-i hasret oldu.</p> <p><dünyada perverde-i nar ve ni'm idi,</p>	<p>< heman feyaz -ı ezel kabrini kıyamete kadar münevver itsün! Ve o yatdıkça akrabasını afdal-i ömr ile mimar itsün!</p> <p style="text-align: center;">Kül nefsi-i zaikatül-mevt</p> <p style="text-align: center;">Diğeri:</p> <p>Hattat-ı meşhur ve hiddeti için tertib olunmuştur.</p> <p>< bu zaveye-i vahdeti enez ve ihane-i</p>
---	--

<p>masumiyetden ümid olunur ki akbada dahi helva-saz nühetsaray-ı n'im olur.</p> <p>< ey sahib-i aban mar! Bu mezarı imale-i nikah itibar itmeden gûzar eylemeğe baş ucunda gördüğün nişan değil fena-yı aleme bir müteheccir misal haildir, derününde ğanüde-i sükun olan merhumun ruhunu bir Fatiha ile şad ile ki senin de akıbet-i karargahın bu hak siyedeldir.</p> <p style="text-align: center;">Diğeri:</p> <p>< şu hak sihayı faraş sükun iden. Ki. Ayine-i cemalinde aşikar idi. iki büyük handanın mecmu'ül-cerin asmanetinde hasıl olmuş bir der şahvar idi.</p> <p>< vakta ki şer-i madirden dahn-ı şu-yı fetam oldu. Zehhr-i ecelele telhikam oldu. Güya ki ulviyet-i zatiyesi fitrat-ı beşerden hariç olduğu için ihraz-ı retibe-i mülkiyetle vasıl makam ihtiram oldu.</p> <p>< tercih-i halinin zantına gönüller tahammül itmek na-kabildir, anıniçün kitabe-i ser-güzeşt ömrü bu senin kuva-yı dildir.</p>	<p>sükun iden mehmed şevket ve hiddeti ki şiraze bend-i silsile-i şeyh imadi idi. (*)</p> <p>< 1250 sene-i hicriyesinde talimhane-i hayata vürud eyledi. 1288 senesi muharreminde itmam fela kitabname-i vücud eyledi.</p> <p>Hükmünü itmam idince hame-i san' kadim şahane-i mevt eylemez bir lahza tehir zaman</p> <p style="text-align: center;">Bismillahirranirrahim</p> <p style="text-align: center;">Kül min aleyhafan</p> <p>En güzel yazılmış mezar taşlarından biride şudur ki bir tıfl nevsele içindir: < ey toprak üzerine çekde sıklet bahş olma! O senin üzerine pek az basmışdır!></p> <p style="text-align: center;">Hasıla</p> <p>Makalemizin ibtidasında mezarlara nişane dikmek</p> <hr/> <p>(*) şeyh imadi ebu's-sud silsilesinin künyesidir ki merkurum dahi bu silsile efradından idi.</p>
<p>*217* o kadar eski bir adettir ki tarih bile zaman itdihazını tayinden acizdir fakat bizim tahminimize kalırsa en evvel ölünün bile mezarına böyle bir alamet vaz olunmuş olmak gerekdir demiş idik.</p>	<p>Sefer ve seyahatde ve bir de hastalıkları hengamede başlarını örterler idi.</p> <p>Ceziretü'l-arab halkı dahi ta cahiliyetden beri mevalerinde mekşufü'r-ras gezüb esna-yı sefer ve seyahatda hararet-i</p>

<p>Bir gün Voltere sormuşlar ki: acaba talak ne zaman icad edilmiştir? Volter de cevabı vermiş:</p> <p>< izdivacın arasından bir hafta geçmez></p> <p>Bizde diriz ki mezarlara alamet-i farika efrad-ı beşerden ilk yaradılan zatın ömrü ne zaman hitam bulduysa bu da işte o hitamı takib ve havadis itmiştir.</p>	<p>şemsden muhafazat başlarını örterler idi.bu kaide daire-i temdenin haricinde hal-i bedavetde yaşayan areban meyanında elyevm dahi caridir.</p> <p style="text-align: center;">Şapka</p> <p>Dinilen serpuş taife-i askeriyenin başlarını alat-ı harbiyenin darbesi tehiratından muhafaza için icad edilmiştir. Umuman ve daimi suretde askerlere giydirilmesi ise on beşinci asırda Fransa kralı bulunan sekizinci şarlin iraderisiyle vuku' bulmuşdu. Bu usul bilahire umuma sirayet iderek herkes sokağa çıktıkça başını bunlarla muhafaza itmeğe balmış ve giderek vu adet-i umuma Avrupa akvamı arasında yerleşib kalmıştır. Avamın giydiği şabkalar ise yine bu biçimde olduğu halde askere mahsus olan şabkalardan fark olunacak Levn ve tarzı havi idi.</p>
<p style="text-align: center;">Serpuş</p> <p>Başa giymeğe mahsus olan şeyler içinde hangisi daha elvirişlidir? Ba-husus hıfz-ı sıhhat kaidesine başı ne suretde idare ve muhafaza iktiza ider?</p> <p>Başu setr itmek akvam-ı kadime indinde – şimdi meşhud ve mu'tad olduğu gibi – künde kullanılmaz idi.</p> <p>Kadim yunanilerle romalılar ve Fransızların aslı olan gavluvalılar eyyam-ı adiyede – tabirat-ı avamdan olduğu üzre – başu kabak gezüb yalnız muharebelerde ve esna-yı</p>	<p style="text-align: center;">Kask</p> <p>Arabların miğfer, Avrupalıların kask didikleri demir serpuşlar pek eskidir. Yunan ve roma cengaverleri umuman başlarını bununla muhafaza iderlerdi.</p>

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-7.Sayı-0130

<p>*218* elyevm prusyanın ve almanyanın sair hükümetlerinin askerlerinin başında, hususam topçu ve süvari sınıfında kask</p>	<p>Madara itiraf resde bir daire-i resm idir ki saçların kat'a tahriki kabil olmaz. Ve bu daire bir nevi boğuklukdimek</p>
--	--

vardır.

Şabkanın Mazarrâtı

Bazı akvam-ı şarkiyenin başlarında taşıdıkları acibü'l-heykel, muazzam ve muhayat şeyleri bahse katmayalım da frenklerin şabkalarını göz önüne alalım.

Malumdur ki bunların zarafet hususundaki inhimak ve iddiaları ve hususan hıfz-ı sıhhat emrindeki dikkat ve itinaları fevkalgayedir. Bir kere şekli başın tarz tabi'yisiyle gayr-i mütenasib olduğu gibi sıkleti de baş için ayrıca bir beladır.

Şekli başın biçimine muvaffak değildir. zira baş müdevver şabka ise ya-istivane gibi veya ana yakın veya andan azma dürlü dürlü biçimleri havidir.

Sıkleti ayrıca bir baladır. Zira baş ortaya ne kadar muhtaç ise sikelte o kadar mütehammil değildir.

Başın biçimine muvaffak olmasından tavanılar es arasında – enva'ına göre – iki üç pusdan beş altı ve belki yedi sekiz pusa kadar halai bulunduğu cihetle geldiği zaman habs idilen hava bittabi tecdidi demeyerek müsamat resden terşih iden ter ile keşafet ve sühnet peyda eyler.

Hele o mahud siyah istivanı şabıklar daire-i

olduğundan cild-i resde olan namiye-i şariyeyi yavaş yavaş öldürerek yani deride bir nev' uyuşukluk hasıl iderek saçların kuvvetsizliğini ve gid gide dökülmekliğini muceb olur.

Hasır Şapkalar

Hasır şapkalar ince ve beyaz olmak şartıyla sair şabkaların kaffesine mercuhtur. Bir kere örgüleri arası mesamatı havi olmak cihetiyle havanın nüfuzuna salahiyeti ve başı şemsin hararetine karşı serin tutmaklığı derkardır.

Şems-i Siper

Şapkaların başa mahsus olan şeylere riccani varsa o da önünde şems sepir itlak eylediğimiz parçayı haiz olmaklığıdır. Çünkü bu sepir şa'i şemsin hayt-i müstakiminden gözü muhafaza eylediği cihetle tesir-i ziyadan husule gelecek avarız ve sada'a mukavemet için en ala bir vasıttır.

Hele asker için muhsenatı erbab-ı fennin ticareb ve tahkikatıyla müsbetdir.

Peruk

Sin-i şeyhvahata vasıl olanlar – cild-i resin

219 name-i terakkiden sakveti sebebiyle – saçları döküldüğünden başlarını birudetden muhafazaya itina itmelerini kanun-ı hıfz-ı sıhhat emri der. Binaenaleyh frenklerin bazı ihtiyarlarında görülmekte olan (peruk) yani yapma saç kıldan hali olan başlar için muceb-i selamettir. Bira ihtiyarların başları sacdan ari olmaklığı zekam-ı mezmeni yani daimi nezlevi vazi'f basri ve (ramd-i ma'and) ki şedidü'l-evca ve adimü'l-indifa göz ağrusu ve dişlerin alam ve ihtilalini icab eylediğinden peruk istimal olunduğu takdirde bu dürlü avarıza tamamıyla mukavemet edilmiş olur.

Sin-i kehul ashabınca giceleri başlarını yazn ketan ve kışın gayet ince pamuklu takılarla muahfaza itmeleri elzemdir. Çünkü ihtiyarlıkda res illetlerin tedavisi dahi – ilel-i saire misüllü – müşkülcedir.

Fes

Baş için mevcut olan galafların ala ve ahseni fesdir. Bir kere fesin şekli başın hissiyat-i tabi'yesiyle mütenasibdir. Saniyen yumuşak ve hafifdir. Salisen baş ile fes yeninde çok hava bulunmadığından (terakim der dimağı)ye islamiyeden kalmaz.

Hele kışın burudetden muhafaza için fesden eşlem bir şey yokdur. Bu sebeble şabkaya bin kere mercuhdur. Eğer seyfin

Kat'a lüzumu olmayan püskül kaldırılarak üzerine beyaz ketenden bir şey geçirilse hıfz-ı sıhhat kaidesine ziyade riayet idilmiş olur.

Ulema-yı kiram hazıratının destarları – sıkletinden kat'-ı nazar – beyaz olmak münasebetiyle hararet-i şemsin tesirinden avamden ziyade masundurlar.

Madam ki şimdiki halde yazlak bir şey mevcut değildir. ve Osmanlılığa mahsus bir ilamat olmaklığı cihetle ifrad-ı ümmet bundan başka bir şey giymeleri dahi na-kabildir. Bari hiç olmazsa yazları fes içinde ince canfes ve müşma' veyahut adi canfes veya nelatin dinilen moskov sahtiyarının iyicesinden bir şeyi geçirilse hem duran ve tecdid-i havayı muceb olur hem de hararetin tesirat-ı mısrasına mahal kalmaz.

Hasılı başa giyiken şeylerin – şemsi siperce faidesi bertaraf – en fenası şabka- şems-i siperce noksanından sarf-ı nazar olunduğu hakde – en alası fesdir.

Düello – Mübareze-i Münferide

Bazı kelimeler vardır ki bir lisandan diğer bir lisana intikal eylediği halde hüküm ve tesiride beraber intikal eyler, moda ve alafranga tabirleri gibi ki biz bu lafzların müeddilerini zihnimizde tasvir ile kalmayarak hükümlerini madet icra

hararetine mukavemet idebilecek suretde ve yine fes biçiminde mesela Haremeyni şerifin ahalisinin başlarına giydikleri yolda hurma elyafından bir şey icad edilse veya	eyliyoruz. Düello dahi aynıyla o kelimelerle benzedi, lafz ve modası bilindikden sonra hükmüne de itiba'
--	---

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-7.Sayı-0131

<p>*220* idilmeğe başlanıldı. Yani milletin hayr ve şerrini idrakından gafil bir kerveh nesnas meşrebler garbın – bunca bedayi' ve kemalatını taklide bedel – şu menhus adetini Osmanlı memleketlerinde ve Osmanlılık içinde de icraya kalkışdı.</p> <p>Acaba gördüğünü mücerred (moda) der diye taklid ve icraya çalışan bedbahtlara düello ne dimekdir? Ne maksadla icad edilmiştir? Elyevm avrupanın ve Avrupa medeniyetini aksa-yı bahr muhit de neşre çalışan garb muhacirlerinin aklası indinde şu adet ne nazrla görülmektedir? Diye sorulacak olsa cevap virebiliyorlar mı?</p> <p>Biz düellonun aleyhindeyiz: çünkü seba'na bir tavrı insanlığa ve insanîyetin şu zamandaki haline yakışdıramıyoruz.</p> <p>İbtida düello hakkında mücmelen bazı malumat virelim. saniyen Avrupa aklen ve hükemasının en benamlarından bir iki zatın adet-i mezkure aleyhinde yazdıkları makaleleri kayd ile şu yanlış fikrin cihet-i batlanını yine Avrupadan getirelim. Adet-i mezkure cermanya</p>	<p>Hasm iderler idi. sonraları mahkeme kılıklı hissiyatlar teşkil eylediği zaman dahi haklıyla haksızı ayırd itmek için mütehasimesini ateşde kızdırılmış demir levhalar üzerinde yürütmek veyahut kaynar su ile dolu kazganlara atmak ve her kimi ateş yakmaz, sıcak su haşlamaz ise anın masuniyetine ictihad ve hükm eylemek gibi bir çok malumat-ı cahilane – beş altı asır mukaddemine gelinceye kadar – hakimler huzurunda icra edilir ve hatta (jojoman dodyo) yani muhakemat-ı rabbaniye nam nacibanesiyle yad olunurdu.</p> <p>Müehhiren Avrupa akvamı daire-i medeniyete dahil olduklarında bu dürlü muamelelere bir çok kanlı vak'alarla hitam virdiyse de düello adet-i reddiyesini – hatta kanunnamelerde mütecasirleri haklarında ağır ağır cezalar dahi tayin eyledikleri halde – halkın ahlakına yerleşmiş olduğundan kaldırmağa muvaffak olamadılar.</p> <p>Hatta müşarünileyhh Emil Dojirardının mesele-i mezkureye dair olan muhakemesi (diksivoner dolaplutuk) da</p>
--	---

<p>barbarlarının eski bakye bir yadigarıdır. Çünkü evailde Avrupa akvamı arasında icra-yı adalet idecek her dürlü hakim ve hükümetin fikdanı sebebiyle iki kişi aralarında zuhura gelen münaza'ya mukatele ile</p>	<p>muharrir olmağla ber-vech-i ati tercüme ve nakl olundu.</p> <p>< şu yaşadığımı asırda düelloyu iltizam itmek ilca-yı zamanı bilmemek dimekdir, bu muamele mahv olmuş olan başka usule, başka ahlaka</p>
--	---

<p>*221* başka afıkara mahsus idi. şurasını beyan itmek istersiniz ki düello hasıl olan tecrübemiz ile aleyhine kıyam olunacak bir hatadır.(*). vuku' bulan hareketin zilletine adem tenzilimizin ulviyetiyle mukabil idelim!</p> <p>Sen bir namuslu adem isek, yaralanmağı gözüne alarak, setr olunacak bir ayıbın yahud bir tabanca kurşunun bahş itmekliğı tabi'i olan tehdid ve ihafadan isti'aneye ihtiyacak yok ise karşındakini tahrikatını artırmağa mecbur iderek o deni ve terbiyesizden ucunu öyle almağa bak ve öyle bir tavr-ı harket tabut li karşındaki deni ve terbiyesiz köpürsün, taşsun, kabına sığmasun!</p> <p>O had-i itidali ne kadar tecavüz iderse sen intikamı ideceğinden o kadar emin olursun! Eğer badi-i emrde efkar-ı ame anın tarafında bulunmağa başlar ise dahi pek az vakt geçmeksizin aleyhine çevrileceğinde şübhe yokdur. İşte o halde senin alacağın tarziye mükemmel ve şübhesiz kan dökmekden daha ziyade</p>	<p>Bulan düello ise faci'adır, binaenaleyh düello ezher cihet-i rezaletdir. Temelsizliğin akl ve mülahazaya karşı son isyanı, cehalet ve vahşetin müddetine karşı son mukavemetidir.</p> <p>Düello iltizam idenlere karşı Rossonun yazmuş olduğu makalenin bazı fikralarıda şunlardır:</p> <p>< aya bir insan boğazlamak şerefiyle doğru bir kalbin şهادeti beyninde ne gibi rabıta ve münasebet vardır! Ve yağirin efkar-ı batilesi kalbde mündemiç olan namus hakiki üzerine ne tesir hasıl idebilirim?</p> <p>Sarhoş bir harikin teşniyatı muhtabın mutlaka küçük düşmesini isbat ider? bu takdirde bir akilin namusu, ilk itsaf eylediğı hayvanı safanların bed-tasvirinde mi demek oluyor?</p> <p>Düello cesareti isbat ider ve bu suretle bir takım kusurların rezalet ve aybını örtmeğe elbette kifayet eyler mü diyeceksiniz?</p> <p>Ben de size sorarım ki: böyle bir kaide</p>
--	---

<p>müesser olur.</p> <p>Kimse yaralanmaksızın nihayet bulan düello mesharalıktır, iki kişiden birinin katliyle hitam</p>	<p>hangi namusa karşı vaz' olunur? Ve hangi akl ile isbat idilir?</p> <p>Öyle olunca demek ki bir hudud düelloya çıkmakla haydudluğu külliye izale eyliyecek! Adam öldürmekle seni itham itdikleri vakt</p>
--	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-7.Sayı-0132

<p>*222* bunun yalan olduğunu ittibat itmek için bu fa'ale isnad ideni evveldir.Meleklerin lazım geliyor...!</p> <p>Mahasıl fezail, rezail,namus, ar, doğruluk, eğrilik herşeyin vücudu bir mukatelerin vukuu ile sabit oluyor!...</p> <p>Her dürlü hakaret mahkir ile mahkurun herhangi olursa olsun—kayle temizleniyor ! Cevab viriniz bakayım. Kurdlar bizim gibi müdrak olsalar idi. Hiç başka dürlü kaidelere yararlar mı idi ?Eski zaman bahadırlarının tesadüf ittikleri şahsa hakaretlerin intikamını desellü ile icra hatıralarına gelmiştir ? Birbirleri haklarında vuku' bulan muameleleri üzerine (Sezar) Katoni veya (Peçe) Sezarı desellüye davet itmiştir?</p> <p>Yunanlıların en büyük bahadırı kendisine dükü kaldırıldığı için namusdan düşmüş müdür ?</p> <p>Vakı'a her zamana göre usul ve adetin değişeceğini muterifim; lakin adet daima iyi olmak ve bir asırda riayet olunan adetleri mütallaka namusun iktita ittiği</p>	<p>Hal böyle olunca bir sıhhat namus kendi hayatı ile ahirin hayatını mehlukeye atmak için mevdeyemi ittiba ider ? Buraları temil ve mela mukaddesini fezailin kafesini kaplıcanın ucuna tahsis iden ve cesur edepsizler yedişdirmekten başka faidesi olmayan bir ittikad- kaside ile beraber ad itmeyin!</p> <p>Hüsn-ü ahlak mültezemeniz ise kendi(suda) sanca hareket itmekliği öğreniniz! Halkın mevdusuna nazar ilik ! Bundan size bazı mahzurlar bile tevellüd idebileceğini teslim ideyim. Ya fazilet ve hüsn-ü ahlak ı sade bir sözümdür ? Yoksa yalnız kolay olursa mı fezaile itibar olunacaktır ? Bir kerede bu mahzurları esasen düşünelim başkalarının haliyle eğlenmeye alışan ve daima nakil idecek yeni fıkra arayan cale Çeklerin ve işsiz köcesiz heriflerin merdanesi değil mi ? Birbirini boğazlamağa ne büyük sebep ?</p> <p>Eğer akıl ve hikmetle minsaf olanlar maişen mühür işlerinde şunun bunun güzelliğine tevfik-i muamele eyleyecek</p>
---	--

<p>adetler bulunmak lazım geldiğini bilemem.</p> <p>Asıl namus dinilen şey tağyir kabul itmez ne zamana ne mekana ne de efkar batlaya tebadır. Ne eskir ne de yenilenir. Esas ezelişi insan-ı kamil ve anlık kalbinde ve vazifelerinin kendisine tayin ittiği layetağayır olan tovrededir.</p> <p>Madem ki cihanın en alim en şecii en fazla ümitlerinde mübareze-i müteferride adeti cari değildir. Asıl menşei vahşeyenesine layık bir (Moda)dır.</p>	<p>ise tehdit ahlaki için bu kadar tahsil ve tealane hacet ? !..</p> <p>Olamadan kurumağı size isnad eyleyecekleri diye vazifeye karşı infialat nefanesiye gözü feda itmeğe cesaret eyleyemiyorsunuz! İyi düşünseniz böyle bir tagna mazhar olmakdan korkmak olamadan daha ziyade meskenlik olduğunu anlarsanız düelliden istinkaf idenin herkesin tan ve tahkikisine mazhar olacağı sahih olsa bile hayır işlerinin ilk ta'nındanı mı yoksa şer işde</p>
---	---

<p>*223* bulunarak kendi vicdanının mü'ahedetinden mi korkmalıdır.</p> <p>İnanınız ki kendi nefsinin layıkıyla bilenler sa'irlerinin nar ve itanından asla müteessir olamazlar. Yalnız böyle bir tana bihakkı mazhar olmakdan hazır ideler. Zira namus ve fazilet halifenin efkarına değil tabiat-ı eşyaya mebtadır. Yapacağın işi umum-i dünya halefi tahsis eyleyeceği olsa bile bu tahsin o işin fenalığını asla tahfif itmez. Halbuki düelleden imtina itmekle mazhar tana tahkir olmak yalandır.Doğru olan adam ki daimen hayatı hiçbir vakit lekelenmemiş ve ömründe cebanet eseri göstermemişdir. Katl nefse tesaddi itmekden elbette imtina ider. Ve bu imtina sayesinde mutlaka daha ziyade</p>	<p>olamaz ben ise cesur olanın düelliliye riayet etmeyeceğini ve müstalun olanın böyle işden nefret ve ictinab eyleyeceğini inbat eyledim sanıyorum. Düelleri iltizam idenler ki (Rösonun kelamı yetdi) kanunun tayini ittiği cezalar bazen muamelattan dolayı bir adamın namusuna tertib idedn lakabı izaleye kafi olmadığı için odürlü lekelerin kan ile yıkanması lazım gelir. Ne ilam- ı metin namus ! Ne güzel ilac tasfiye ! hangi akıldır o ki namus-u beşer bir kurşunun tesadüfünü veya bir kılıcın yelmenine tevdi olunabileceği rainde bulunmuşdur.</p> <p>Sen bir ahli arz ademin farz etti ki bir edebsiz namusu ki ihlal eyleyecek bir kelime ile tan indaz olmuşdurda sen de düelleseye mecbur olmuşsun ki ya o</p>
--	--

<p>mazhar-ı hürmet ve raiyet olur.</p> <p>Efkar-ı dünya bu gibi hakikat binlerin bir müddet aleyhinde bulunsa bile hayatının her bir günü bunlara karşı kendi hakkında hüsn-i şehadet eyler çünkü maişeti muntazam olan bir adamın hilaf-ı adet zaim olunan bir hareketi sair hareketlerine kıyas ile müahaze olunur.</p> <p>Dikkat etmediniz mi ki kıldan nem kapub ötekine berikine saldırmağa menha olan deli fişekleri ekseriya kazandıkları neferin izharından çekindikleri için hayatlarının fezayını celi bir namus davasıyla örtmeye çalışan bir talum açıklardan ibarettir.</p> <p>Kıyaslarımı istediğiniz gibi çevreniz! tarafından safсата üstüne safсата tertib idiniz. Şurası daima sabit olacaktır ki cesur olan adam korkak değildir vazi doğru olan barikat namusunuz</p>	<p>edebsiz devailde idamın muvaffık olursa ? Hem namus ki ihlal etti. Hem de mübarezede galip olamadan intikam nerede kaldı?</p> <p>Hem namus ki tecavüz itti de düellede hangi çıkardı ! Ya hakim adalet nereye gitti. Bir adamın namusuna ihrak taniyle nasıl halel gelebilir? Namusuzluktan olunanda mı taniden edebsizde mi ?</p> <p>Sen çarşıda giderken bir edebsiz ali melain ilnas yüzünü tükürecek olsa uğradığın şu muamele-i tahkireyeye düvelli ile mi mukabele eyleyeceksin ! İhtimal ki düvellü de sen kazandın odunu herif ga'ib itti. Lakin insaf öyle ki – yüz bin kişinin içinde eylemiş olsun yüze tükürmek mütecasirini kanını</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-7.Sayı-0133

<p>*224* Dökmeğe müstehak idecek efali den midir? Bana kalırsa tükürük insanın cebhe-i namusunu lekedar idemez fakat yanlış bir fikir uğruna kan dökmek insanın vicdanını ahir ömrüne kadar tırmalar durur. Fazilet-i saliha ve namus dinilen hasılat bir gezide ilk teşinatıyla zail olmaz.</p> <p>Sen gördüğün gördüğün hakarete kılıç</p>	<p>Kur'an-ı Kerim imam-ı salifeye nazil olan kitab-ı ilahiye gibi defa nüzul itmeyerek belki şunun kavniyei casiyle tevhid bani ve feraizi dine veya hususu muamelat siyasiyeyi natık olmak üzere azmine-i adidede veka-yı ve havadis itibariyle nazil olmuştur. Bu sebeble ayetin bazısı mukaddem ve bazısı muahhir olmağla müanisi muhtelif</p>
--	---

<p>ve kurşunla mukabele ittiğin ve firza galibde geldiğin halde nihayet dünyadan bir edebsizin vücudunu kaldırmış ve fakat şu faline bir edebsizin vücudunu kaldırmış ve fakat şu failine bin edebsiz mütecasir yetişmekliğe sebep olmuş olursun ! Eğer namusun böyle bir fadıyn muamele ile mahv olmayacağını bilecek kadar hakikati endişe isek bir mütejavize karşı silahla değil faziletin efkar-ı amesinin meavetinin mütejaviz ulemaine hakim olsun. Bence bir şerre bundan büyük ceza olamaz.</p> <p style="text-align: center;">MAHİYÂT:</p> <p style="text-align: center;">(Tefsir Nedir ?)</p> <p>Tefsir lügatte lütfu müşküleden meayi muradı keşf ve beyan etmektedirler. Bu alaka ile razm-ı firkanın muayenesini nakl ve sema'a müstened olarak muudah ve mabeyn olan alemealem tefsir itlak edilmiştir. Çünkü Kur'an-ı Kerim Arabdan ifsah-ı karış dinilen kabilenin belge ve feshasesi beyninde müstameli-i lisanı arabi ve üslub belagat üzere nazil olduğundan kebail-i arabın cümlesi müredat ve terkibatının meaini latifesini idrak iderler idi.</p>	<p>olarak emr-i vahide daire nazil olan iki veya üç veya ahdname tağyir kılınır hikmet-i muahhir-i mukaddeminin hikmeti nash itmiştir. Yani mukaddemin hikmetinin intihasını müehhiriyanın itmiş olur müanisi birbirine müvafık ise müahhir mukaddemi tekidir.</p> <p>Böyle zaman ve hadise ilcasıyla mukaddem ve muahhir olarak nüzul iden ba'zı ayetlerin birbirini nash eylemelerinden hasıl olan müşkülâtı ise ahd saadetlerinde palidat-ı anab risalet maab efendimizi (sualim) Lenbinnasma inzal-ı aleyhin nesne itbağı ayetin maani ve ihkamını keşf ve temyiz ile nüsha-yı mensuhaneden tefrik ve ashab-ı kiram tarif ve talim buyurulurdu. Ahd-ı nübevveden sonra ashab-ı kiram dahi maani muradı ve esbabı nüzul ayet ve mukattediyad ahvâl-i tefhüm eyledikleri vecihle lisanı peygamberlerden nakl ve rivayet ile tabine tarif idirlerdi. Keza tabiin dahi ashabından talkı ve talimleri vecihle muanei karinei ve esbabı nuzul ve tefrik nashı ve mensub tab tabiinden nakl ve rivayet eylediler.</p> <p style="text-align: center;">(mabadi sekizinci cüzde)</p>
<p>250000 marikalendi şehrinde bir mezmiye</p> <p>250000 kebnun şehrinde bir derslane</p>	<p>Mecruh ve hasta olarak vefat idenler 25000 Osmanlı askeri</p> <p>85375 Fransız ”</p>

inşasına	19427 İngiliz ”
0010000 kans şehrinde bir mezmiye	10000 Tunus ”
0200000 validesinin ruhu için yaptırdığı bir kilise	2187 Sardunya ”
20000 alırsa başına	600000 Rusya ”
5785000	-----
İnsan serveti vesail ihşam ve azameti terk ile kendisini insanlar içinde zengin olmak haysiyetle büyük göstermeğe değil ebna-yı cinsinin menfaatine ve insanlığın şanını ila idecek belde hüsnate alet bilabde istihsalına o maksadıyla çalışmalıdır. İtikadimizce kendisini ibrasının çokluğu kadar büyük göstermeye çalışanlar yani parasının çokluğunu mücerred kendisinin büyüklüğüne delil makamında tutanlar kadar bedihat ve şayan merhamet adem tasvir olunamaz. Veyl ol ademeki ebna-yı cinsinden bir fakirin ihtiyacına beş on altun bir ledirekle kendisini ibadallah arasında (haşa) mabud inzalesinde tutacak kadar insanlıktan ve bahusus ve inkilab zamanından bihaber ola	841989
	053002 muharebede telef olanlar zım edildiğinde
	794991 cemayı yekun
	Almanyalılarla olan muharebe-i ahirde Fransızların daiyat askeriyesi:
	26000 Forbağ ve Baroni ve Ğaralat ve sen peryave mesde
	10000 Sudanda
	22000 Lua ordusunda
	07000 Janral Barbaki ordusunda
	01600 Garibalde ordusunda
	02000 strazburg Bolfour Falsborg vesair muhasaralarda
	17000 Pers muhasarasında
	89100 sabahdan dahi bu hesaba dahildir.
	Her lisanda zikur ve nisvana mahsus olarak resmi ve gayr-i resmi birçok feza olduğu gibi Osmanlı lisanında şunlar vardır.
	Zükürdan olanlar Ağa,Efendi,Bey, Paşa, Molla, Sultan, nisvandandan olanlara kadın, hanım, hanımkız, kadın efendi, hanım
İstatistik	
Rusya muharebesi esnasında Kırımında vuku bulan telafatı askeriye şumakdar imiş.	
Muharebede telef olanlar	
10000 Osmanlı askeri	

10240 Fransız ”	efendi.
02750 İngiliz ”	
00012 Sardunya ”	
30000 Rusya ”	
53002	

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-7.Sayı-0134

İlan-ı Hususi

Muharririn şimdiye kadar tehir neşri matbasınca hasıl olan bazı müşkülata mebni idi. bu kere ise nefesat tertib ve tab' cihetiyle İstanbul matbaalarına bihak mürecceh olan (maharet) matbaası tab'ını deruhde eylediğinden bundan böyle her mah arabi ibtidasında sırasıyla ve bila tehir neşri mukarrerdir.

Kağıd ve mürekkeb gibi altunla veya altun hesabına meba'ya olunan ecza-yı asliye akçenin rayiç malumu hükmünce fevkagaye kesb ğala itmekliği muharririn fi-kadimi olan dört guruşa kırk para daha zammıyla beş guruşa satılmaklığa mecburiyet virmiştir. Bu cihetle senelik itibar olunan on iki nüshasına müşteri olanlardan dadhi muvazelere virilen bey'iyenin tenziliyle kırk beş guruş alınacak ihtar olunur.

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-8.Sayı-0135

Birinci Cild bir nüshası 5 guruş sekizinci cüz'ü

Muharrir

Edebiyat, sanayi', bedayi', ahvâl, tarih, coğrafya, seyahat vesaireden bahs ider, ve on iki nüshası bir senelik itibar olunur mecmu'adır.

Muharriri: T. Ebuzziya

Elfuzuli'l-ilm leyse'l-fevzeli'l-'ilm

Cüz' aded 8

Mündericat

Tefsir nedir? (yedinci numerodan mabad. Hitam) fenn-i menafü'r-ruh Tıbbı: cinnet – kahve : kahvenin hasıl olduğu yerler: kahvenin şiv'ası, havas-ı tabiyesi, kavaid sıhhiye Kahve ile medavat – patates: memalik-i osmaniyede intişarı, zer' olunduğu yerler, suret-i zer'i bağçelerine patates ekenlere tenbih – adem veya fart-ı ziyadab ne ziyan gelir? Hazenetü'l-mektab: ezmine-i kadime-i kitabhaneleri, avrupanın başlıca kitabhaneleri hakkında malumat, memalik-i Osmaniye kitabhaneleri, Mısır – mütenevvia

İstanbul

Maarif nezaret-i celilesinin ruhsatıyla tab' olunmuştur.

1295

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-8.Sayı-0136

Şathiyet	
<p>Bir Hollandalı ile bir İstanbul Belçika pa-yı tahtında seyehat iderlermiş. Lakin ne İspanyol filminin lisanı bilir ne de hollandez İspanyolca anlarmış bir gün şehirde dolaşırken zerafet mimariyenin mertebe-i kasvasını bulmuş bir binaya tesadüf iderler. İspanyol binayı görünce pek hoşuna gittiğinden refikine – bu bine kimindir? Diye sual ider Hollandalı ise yanındakinin söylediğini anlamadığı cihetle (anlıyorum manasına) karnanağ fistan! Dir İspanyol bu cevabu alınca aşk olsun şu herife ne de tabi'yet sahibi imiş doğrusu pek güzel bir bina yaptırmıştır. İspanyol ise kendi kendine koca karniğin fistan ne bahtiyar adam imiş. Brükselin en güzel sarayına bu malik, en güzel kıyısına bu koca olmuş dir. Beş on adam</p>	<p>Nihayetinde doğru azim debdebe ve haşmetle bir cenaze alayı zuhur itmekle yine meraklı İspanyol refikine acaba bu cenaze kimindir? Dimesiyle hollandez refikinin ardı arası kesilmeyan şu sözlerine canı sıkıldığından kemal-i hiddetle yüzünü ekşiderek kaning fistan) diyince İspanyolun aklı başından gidüb – vah zavallı adam vah azhir merak Şadiye uğramış! Dimişdir.</p> <p>İspanyada seyehat iden bir İngiliz traş olmak için berber dükkana girmiş, harif bir tarafını traş idüb o bir tarafa başlayacağı sırada idrar sıkıştırmasından dükkanın bir tarafına durub İtmiş. İngiliz ve bu hali görünce – berber efendi dükkanınızı niçün tülübes? İdiyorsunuz dir berber de cevaben iki güne kadar dükkandan çıkacağım cevabını virir.</p>

<p>daha ileri gitdiklerinde bir muzika sadası işidüb birikmiş bir çok halk görürler ve vir gün evvel çekiln bir piyangoonun en büyük hassa-i ikramiyesini kazanan bir zat tarafından izhar-ı memnuniyet idildiğini anlarlar, İspanyol refikine – acaba bu piyangoyu kim kazanmış diyince hollandez bittabi yine karning fisran cevabını virdiğinden İspanyol yine kendi kendine – hay gidi tecelli hay her saadet bu harifde tekmiş (...silinmiş...)</p>	<p>Berber – ne yapayorsunuz efendim? Diyince İngiliz senin yaptığının o bir dürlüsünü yaptım çünkü ben dükkanı iki saniyeye kadar terk ideceğim diyüb dükkandan çıkarmışdır. On iki nefer Fransız bir hindi doldurulmuş bi otele yiyeceklermiş on biri hazır olmuş on ikincilerini beklerler iken kapudan içeri hiç bilmedikleri bir Fransız girüb sofrada boş durmakta olan sanlyeye oturarak çatal bıçağını eline almış.</p>
--	--

Muharrir

Edebiyat, sanayi', bedayi', ahvâl, tarih, coğrafya, seyahat vesairenden bahs ider, ve on iki nüshası bir senelik itibar olunur mecmu'adır.

Birinci cild

gurre-i safer

sekizinci cüz'ü

<p>Mahiyât:</p> <p>Tefsir Nedir?</p> <p>(Yedinci cüz'den ma'bad)</p> <p>İşte kuran-ı kerimin muktezayat ahkamı islamda maarif ve ulumun kalbden kaleme intikaline kadar selefden halefe bu sıyak üzere yani lisanen nakl ve rivayet ve talim ve takrir tarikiyle intikal idegelmişdi.</p> <p>Binaenaleyh hat ve kitabet kabail arab beyninde münteşir olduktan sonra elsine-i ricalden mesmu' ve ashab ve tabi'inden menkul olan asar-ı mu'tadda sahayıfde cem' ve tedvin olunmğa başlandı.</p> <p>En evvel kuran-ı kerimin manasını tefsir</p>	<p>Aşıyor ve ayat maduneden iktibas ahkam iderek tefsir kuran-ı azime mübaderet ve mana-yı celilesini izaha himmer eylediler.</p> <p>Hatta lisan-ı arabi sarf ve tehvine müteallık olan mevzuat lügat ve usul-ü arab ve belagat terkib gibi fününun-ı asliye dahi ilm tefsir-i siyasiyesinde tedvin olundu. Andan evvel yani gerek kable'l-islam ve gerek islamin kuran evvelinde ahvâl-i lisan selike veya mülkiye-i zihniye den ibaret olduğundan lügat ve balağat terkib hususlarından nakl ve kitaba müracaat idilmezdi. Fakat bilahire rum ve acemin islami kabülüyle daire-i din-i muhammedinin tevsi' eylediği sırada lisan-ı araba bittabi fesad</p>
--	--

<p>iden ibn-i abbas hazretidir ki tesadüf itdiği mana-i müşküleyi yani ahkâmını istinbat idemediği ayatı peygamberimize (aliyül-salavatü-s-selam) arz ider ve zat ve risaletpenahi nasl tabir buyurulur ise öylece zabt ve kayd euler idi. bade imam taberi ve salibi gibi nice fühul</p>	<p>tari olmasından kavaid-i lisanın cem' ve tasnifine lüzum göründü yani lisanın ıslahı maksadını da ilm tefsir tevliid eyledi.</p> <p style="text-align: center;">Aksam ve Usûl-ü Tefsir</p> <p>İlm-i tefsir iki kısım üzerine tasnif olunmuşdur. Sınıf-1 evveli selefden menkul asara müstenid tefsir naklidir ki nasih ve mensuh ve esbab</p>
--	---

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-8.Sayı-0137

<p>*226* nüzul ve mani-i ayatı idrak ve tefhimden ibaretdir. Bu sınıfı zabt ve ihata hasra ashab ve tabi'inden nakl ve rivayete mütevakkıfdir.</p> <p>Ahkam-ı karaniyeyi ibtida tefsir iden imme-i mütekadimin hazıratının böyle zabt ve ihata tarkiyle tedvin itdikleri müellifatlarıba derç eyledikleri bazı hikayat ve ahbar ve menkulat bazı merteve gas ve semini – yani za'af ve mübalağayı şamildir.</p> <p>Buna sebep ise ibn-i matiü'l-hamiri (*) ve vahib bin menye ve Abdullah bin selam ve emsali ricalin badelislam Tevrat vesair kütb beni israilden nakl ihbar eylemeleridir ki kütb-ü tefasir ibtida-i hilkat ile ümem maziyeeye mütellik ahvâlde yani kısas-ı evveline dair emsalde bunların nakl ve rivayetiyle dolmuşdur.</p>	<p>Bu kısım tefasir vaka' lisan-ı araba müteallık ulumun cem' talfikinden sonra tasnif idilmiş ise de kısım-1 evvel yani nakl asar ve rivayat maksud bizzat olmasından andan hariç ve hali olamaz.</p> <p>İlm-i tefsirde bu sıyaka riayetle tasnif olunan kitabların en makbul ve müstehsini ilame-i zemaşşeriye mensub olan tefsir Keşşafdır ki fuhul-ü ulema indinde fevkalgaye muteberdir. Sa'd ve seyyid ve tayyibi ve car perdi keşşafı tahşiye eylemişlerse de bizavi gayet dakik olduğu için muteber olmuşdur. Hasılı ulema-i -müşarünileyhm Zemaşşerinin ulum-ı arabiyede rüsh ve kemalini teslim eyledikleri halde dahi halkı ihtiyar ve derç eylediği tevilat ve mesaili kabul ve teslimden men' itmişdir.</p> <p>Tefsirin mebad-i usulü – kelam ve usul</p>
--	--

<p>Rivayet mebus inha ise umur-ı itikadiye veya siyasiyeye aid olmadığı cihetle tefahhus ve tahrisineitina olunmadığı gibi anlardan sonra gelen bazı ulema-i islam dahi emr-i tedkikde mesahale eylemiş olduklarından kısm-i evvel itibar olunan tefsirde bu gibi rivayat tenkih olunmuştur.</p> <p>Kısm-ı ahiri ise rivayet ve asara maksur olmayarak fen-i lugata tatbik ve mukteza-yı hale riayet ile tefhim manada kavaid belağatı mutazamandır.</p>	<p>kalam ve fikij ve ilm cidal olarak bunlardan arz ise mani-i kuranı iza'an ve idrak ve ahkam şer'iyenin vehch-i hakikat üzere istinbatına kudretidir.</p> <p>- ilm-i mezbure dair kütb masnafadan mamul olanları: muhtasaratdan ibn-i cevzinin (zadel-mesir) i ve ahdının (veciz) i imam razinin (vasih) i ve Celaleddin</p>
<p>(*) Beyne'l-umum k'abü'l-ihbar diye mütearif olan zatdır. Bunların üçüde ashab-ı kiram zamanında din-i Museviyi terk ile kabul islam eylemişleridir</p>	

<p>*227* savtı ile celaleddin muhallibinin (celalin) i dir.</p> <p>Mutavassıttadan (vahdi), tefsir maturidi, (keşşaf) zemahşehri, tefsir-i buğavi, tefsir-i kevaşi ve Necmeddin nesfinin (teysir)i dir.</p> <p>- müfessirinin ekseri nazm kuranı fen-i galebeleri üzere tefsir itmişlerdir. Sa'lisi de galib olan kasasdır, ibn-i atiyede arbiyet galibdir, zecacda mani, kevaşide krait, bağuride ihtiyar, razide mesail</p>	<p>Bu hilafn asl-ı menşeyini nazm-ı celilin üslüb-ü belagatinde mertebe-i kasvayı haiz ve binaenaleyh tefhim ve idrakinden iz'an-ı beşerin aczi olmaklığıdır.</p> <p>İnzal, ıstılah şer'de kuranın levh-i mahfuzundan mülk-i sema-i dünyaya defaten tezviline dirler.</p> <p>Tenzil, Cebrail (ilm) vasıtasıyla kalb-i rüsulullahaya layih olmasına dirler, işte müfessirinin itina itmeleri lazım gelen cihet burasıdır. Çünkü tefsiratdan murad</p>
--	--

<p>hikmet, irab ve bazısında da tevildir.</p> <p>Kuranın ahkâmını tefhim ve tehim hususunda beynelima vaki olan hilafın menşesine gelince bu da sekiz suretten ibaretdir ki şunlardır:</p> <p>Birincisi – iştirak elfaz, ikincisi – hakikat ve mecaz, üçüncüsü, efrad ve terkiib- dördüncüsü – husus ve umum, beşincisi – rivayet ve nakl, altıncısı – nas vaki’ olmayan mahalde icthad, yedincisi – nasih ve mensuh , sekizincisi – aba hat ve tev-i sai’dir.</p> <p>İşte mezheb-i arba’a ehli-i sünneti vesair mezhepleri bu ihtilaf tevliid itmişdir. Egerçi şu sekiz suretde ihtikaf idilmemiş olsa idi ulema-yı ümmetin bilittihad ve tire-i vahdeye salik olmaları tabi’i idi. halbu ki kuran-ı kerimin fuhuva-yı hakikat iştimali hilaf ve cedeli intaç eyliyecek suretde mübhem olmamakla</p>	<p>nakl ve sema’ müstened olarak delalet zahiresiyle ma’na ve şan ayeti ve sebeb nüzulünü tevzihidir.</p> <p>Tevil ise kelâmı kitab mahkeme ve senet mütevatire ve icma’-ı ümmetden ibaret olan usule muvaffak olmak şartıyla anı icab iden delil sebebiyle sair muhtemelatına tercih iderek bazı muhtemalatona sarf itmekdir, netekim < yahricü’l-hay mine’l-meyt> kavli-i keriminden murad yumurtadan kuşu çıkarmaktan dinse tefsir olur. Lakin murad-ı mümini müşrikden, yahud alemi cahilden ihracdır denilse tevil olmuş olur, birincisinde rey ve dirayetin medhali olmayub nakl ve rivayete munavvatdır istima’a muhtacdır. İkincisi ise rey ve dirayetin medhali ile olub isma’a muhtaç değildir, çünkü tevildir.</p>
---	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-8.Sayı-0138

<p>*228* beraber zemaşherinin kavlince kuran altı bin altı yüz altmış altı ayeti havi olarak, bini emre, bini nehre , bini va’de bini kasısasa, bini ibr ve imsale, beş yüzü haram ve helale, yüzü dua ve teşbihe, müteallik ve altmış altısında nasih ve mensuhdur.</p> <p>Mushafdan tertibi ise hamiler de ki gibi ya sure-i Fatiha ile sure-i bakarada</p>	<p>Şimdiye kadar ne olduğunu tarif ike tayib mümkündür.</p> <p>Bir huşuda faide hasıl itmek o hususun mazideki ahvâlini tahri ile mümkün olacağından geçmişe bakar isek gelecek için itma’nane bir vesile olabilir. Zira mefatı telafi kaibl olmadığı cihetle atiyi teminin çaresine bakılmalıdır.dimek isterseniz ki bundan sonra iktisabına</p>
---	---

<p>olduğu gibi ahir sure ile evvel sure beyninde münasebet-i manaya olmasındandır. Veya ahir beyt ile evvel halas gibi münasebet-i lafziye ilcasıyladır:<ebced> ile <mesed> lafzı veznde müttehidir. Veyahut < ve'l-zahi> ile < ilm-i teşrih> gibi cümle-i savrun cümle-i sure meşbihatı itibariyledir.</p> <p>Fenn-i Menafi'ür-Ruh Tıbbi-Cinnet</p> <p>Elyevm bazı mesail-i muhammediye teallukü, ve esbab-ı terakkisi hakkında salim muamele hangisi olduğundan anlaşılmasına olan lüzum cihetiyle fen-i menafiü'r-ruhun cihet-i tabiyesine bir nazar-ı im'an atf itmek zamanı gelmiştir.</p> <p>Lakin evvel emrde maziye doğru tahvil nazrasazı davet itmekliğime müsaade itmelisiniz. Çünkü fen-i menafi'ür-ruhun bundan sonra ne olabileceğini ve ne kadar ehemmiyet peyda eyleyeceğini</p>	<p>çalışacağımız derecataa göre bu ana kadar kazanmış olduğumuz şeyin ne kadar az bir şey olduğunu hal-i hazırımıza ideceğimiz nazar bile bize irae eyliyecek ve bu ana değin henüz yürümemiş olduğumuz yolu ancak görebildiğimizi e sözün doğrusu fen-i menafiü'l-ruhun tabinin hengz evvel kademesinde bulunduğumuzu bize isbet idecektir. Kitab-i insanîyetin değerli sahifeleri şu sahifelerdir ki orda ezmine-i maziye delilleri ne kadar zalmane işkencelerle müdavat eyledikleri muharrirdir . her ne kadar elhaletü hezihi bu gibi ahvâl muallime geçmiş ve geçmek üzere bulunmuş ise de, çünkü bu tedavi-i zalimind bir mekana bir zamane mahsus olmayarak emeğine ve ezminenin tahallukü münasebetle deliller hakkında ki makumat-ı sabıkayı şimdi dahi tezakir müstakbel için faide vardır. Bu babda biraz daha merhametle davrandıklarını görün malum ve meşhür olduğu vehle Yunanlıların dahi mecnunlar hakkında dindarane bazı muameleleri olduğunu ve mecnunları hem</p>
<p>*229* tıbbi hem ruhani vir sebeble tedavi eylemek lazım geldiği itikadına bulduklarını ve bu itikada muvaffak hareket dahi eylediklerini tedkik itmek</p>	<p>Ve esbab-ı mütenevviesini kayd eylediği sırada cennet hakkında daji bir takım malumat virmiştir ki ekser keşşafiyat ve mülahazatı gibi bu babdaki tedkikat ve</p>

<p>mümkündür.</p> <p>Bunların facia nüvis şurası eğerçi o zamanın ila ve alhat-ı muhayyilesinin gazabına uğrayarak tecennen itmiş bulunan mecnunların tasvir ahvâllerini yolunda gayet şedidü'l-meal şeyler yazmışlarsa da bunlar bazı hayalat şairaneden ibaret olduklarından o zamanın derece-i danişine ve ahvâl-i ulemasına dair asla malumat-ı sıhhiye virmez ve binaenaleyh hikmet-i şayan kabul olamazlar.</p> <p>Eğer o zamanın zeka-ı vücudanı netayici olan yunan asar-ı tıbbiyesini görmek lazım gelir ise eflatunun – ki ulemayla, hikmetiyle, danişiyile – irfanıyla darb-ı meseldir – menafü'r-ruhuyla aristonun ilmüne, bakaratın akayid-i tıbbiyesine müracaat idilmelidir.</p> <p>Bakarat cennetin bir marzullahi olmasını inkar itdi. Vakıa vastı asya halkının dahi arza-i cenneti bir nazar ruhani ile gördüklerini bakarat itiraf eylemişse de bu itikad hakiki olmadığını ve bu da imraz-ı saire gibi bir maraz –ı tabi olduğunu dava eylemiştir. Bakarat sair bazı marazın ilayim-i tıbbiyesini</p>	<p>malumatı dahi bir hakikat güneşi gibi oarlamakda bulmuşdur.</p> <p>Nazar-ı dikkat ve lisan-ı hikmetinii muayene ve tedkikatından geçen hususata hasr ile, ez cümle delillerin his-i tabilerine atalet kelimesi ve hareket-i cesmaniyelerinden adem-i intizam ruhanilerinin dahi görünmesini ruhaniyetine aks iden şu sekte-i vadem intizam fart gider, ve fart-ı tesir, ve imtidad hazan ve nihayet bir nev' (tamla) gibi her halde muharebat-ı mutaddadan neşet eylediğini isbat ile vücudun kabil tamir olduğu gençlik evanında mard-ı cennete tedavi mümkün ise de vücudun kabil tamir olmadığı ihtiyarlık çağında bu maradın dahi tedayisi müstehil olduğunu burhan makamında irad eylemiştir.</p> <p>Mücanibini tedavi itmek Hususi dahi yunanilerin müchev olmayub (asıla peyda) nam tabib mecnunları aşk, ve şarab, musiki vesair vicdani tahliye ve taklib idebilecek şeylerle tedavi itmeği tasviye ider ve divanleri darb ve tazyik misüllü şedayid maddeye ve tıbbiyei men' ile bu misüllüler halkı izrar idebileceğinden</p>
--	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-8.Sayı-0139

<p>*230* havf oluncaya kadar bağlayub mutlaka serbaz bırağılarak gezdirmegi</p>	<p>Ne idüğü anlaşılma bir meselin mavrai't-tıbbiye ittihaz eylediler. Hatta</p>
---	---

emr eyler idi.

Bahsimizde daha ziyade tatvil makale hacet kalmaksızın söylediğimiz kadarıyla dahi anlaşılabilir ki Yunanilerin cennet hakkındaki malumatları idikecek tedavinin melayana hareketden ibaret olmasını istihraç olarak , bu tedavi-i mülayimane içine hem tıbbi hem ruhani cihazları dahi karıştırılır idi.

Cinnet hakkında şu medeniyetkarane tedavi nasıl oldu da unutuldu?

Bu mesele Yunanistanın ahd terakkisinin ila gayr-i en-nihaye devam ideceği hükm idikmekte olan şaşasının suretle bi't-tedric menkalb keşefat olarak azmine-i o koca Yunanistanın insaniyet ve medeniyeti gayb ile adeta barbarlaşması meselesinin bir şubesi veya mukaddemasıdır.

Fatiha şu inkırazın esbabını tahri itmek bizim vazifemize taalluk ider bir şey değildi anı zamanımızın etıbbası bulub meydana koysun! Nam ve nişanı kalmamasını haber virmek istedik.

Bunu müteakib teceddüdat-ı fenniye başladığı eyamda ise işer o an inkırazından daha iyi gitmedi. Yani o zamanın halkı Aristonun vesair bu kabilden bulunan hükma-yı müessesinin esas hikmeti ne olduğunu bildikleri gibi aramağı dahi vazife idinmeyerek eski

fünun-ı müsebeteye bedel dahi bir takım talmisler ve efsaneler icad eylediler.

Bunlar yalnız kendi muhakemat-ı zakiyelerini mahaz fen-i itibar iderek tabiatın asar-ı garibesini ve anların tabi' olduğu kavanini tedkik ve keşfe lüzum bile görmediler. Ancak bir takım hayalet teşkil itdiler ve hatta hükümetleri dahi bir takım ıslahat kumaşlarından ibaret idi ki bir muayyen manası yok idi.

İş bu muhakemat-ı fikriye öyle bir daire içinde ceryan iderdi ki o dairenin derününü tasib doldurmuş, haricini ise şeytanlar ihata eylemiş bulunduğundan efkar hikmeti ta'sile beraber havs itmek mümkün oldukça harice çıkmağa çalışır ve haricde ise şeyatin cehl ve nadaninin pençesinden kendisine mülce bulamayarak müttehir kalırdı.

İşte bu zihnin bir muhbes dünyevisi idi ki cavidani olduğu kabul idilen akl bundan kurtulmak va anın kuvvetli bağlarını kırub kaçmak isterdi.

Binaenaleyh ezmine-i mütevasıta içinde münasebat-ı ilmiye bundan ibaret idi!

Böyle bir keşif sahan cehil içinde bunca hakikatler müstağrik olduğu halde mecaninin tedavi-i insaniyet karnesi gibi küçük bir şeye kim dikkat ider? hatta bunun bir hastalık olduğuna inanmazlardı?

meşaiyün (*) mezhebine mukabil	Bunun yarhamını veyahut şeytani bir
(*) piri panansin	arıza-i

<p>*231* hariciye ve vicdaniye olduğuna kail oldular! Güya tabiatın evsat tarafında muheb veya zalim bir kuvvet, insanı istila ider imiş didiler!</p> <p>Eğer şahs müteccenen elvehiyatkarane(?) bir hasda bulunubda mütesabane hareket ile evveliyacasına bazı işler yapar ve mesela (sen markir) gibi birkaç ay müddet bir bataklıkta içinde yatub vücudunu yılanlara mekül ider ve (sen simon sitilit) gibi altmış kadem irtifa'ında bir direk üstünde ömür geçiriri velhasıl sair bu mukavele mecnunlar misillü hareket-ı fevkal-tıbbiyede bulunur ise ana aziz namı virilerek cenab-ı hak tarafından mahaz nimet olmak üzere akli alınmış olduğu hükm idilir!</p> <p>Lakin ekseriya mecnunların bu gibi ahvâli tesirat-ı şeytaniyeye haml olunarak eğer böyle bir adamı şeytan tarafından müstevli olmuş itibar eylemek istenilmez ise allah tarafından bir sadame-i gazaba düçar farz iderler idi!</p> <p>İşte ağılab tedaviye müstahak görülen mecnunlar, şeytani ad idilenler idi.</p> <p>Bu biçare mecnunların hal-i cinnetinden yani halkın tabirince şeytanlar elinden</p>	<p>fevç bunları temaşaya gelirdi! Kamçı ve sair edevat tazib bu biçarelerin ilacı idi! çekdikleri ezalar, meşakketler yırtıcı hayvanlar hunhar vahşiler hakkında bile tecviz olunmaz. Hele bazıları şeytan tarafından bütün bütün meshar ve iade-i akl itmiş müstehil za'm idilerek idam bile olunurdu.</p> <p>Bugün sahra, talisma, azimete, kimsenin o kadar itikadı olmadığı cihetle bu gibi ahvâle tacib-i itikad idilmekle biçare mecnunların gördükleri muameleye istiğrab bile idilmez idi!</p> <p>Mecnunlara idilen şu tedavi-i şedide şeytanların vücuduna idilen itikad ile beraber mimar oldu. Yani mucceb-i istiğrab olmasun ama o medeniyetle, kamalatıyla iftihar iden garibün indinde şu bulunduğumuz asıra kadar yaşadı. Zira papaslar mesail mevare'i't-tıbbiyeyi kendilerine tükenmez vir sermaye idinerek bahşlerini o vadiye nakl ile şeref kazandıkları gibi mavrai't-tıbbiye erbabı dahi daim ulum-ı diniyeden istidlal ile halkı iktina' eylemek çalışdıklarından ve bundaki menfaatleri ise efkâr-ı umumiye tahkim olduğundan her akılları irmedikleri işlere dahi</p>
---	--

<p>çekdikleri azab tabibleri elibdeb çekdikleri azaba nisbetle hiç hükmünde kalırdır.</p> <p>Katiller gibi zencirlere urularak zindanlara atarlar veyahut damaralara? ururlar idi!</p> <p>Halkı ise behayı seyre gelir gibi fevc</p>	<p>bundan dolayı mecbur idiler.</p> <p>Bunlar cennetin kifayetinden dinen ve hikmeten bahs iderler ve kezalik-i dine ve himete dualar dahi tertib eylerlerdi ki işkence ve azablardan ibaret</p>
--	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-8.Sayı-0140

<p>*232* olmak üzere itdikleri tedbir biçare kan hakkındaki fikirlerini tercümeden başka bir işe yaramazdı. Biçare mecnun can acısıyla sevdikçe bir kafir münkerden idilen intikam yollu işkencelere düçar olurdu! Bugün efkar-ı umumiye bu gibi ahvâl içinde olan cevri ve gadri evvelce tevkidemiz ise de netayic mazrasını herkese isbat idebilir.</p> <p>Bu babda ilerüde ikmal malumat idilecektir)</p> <hr/> <p style="text-align: center;">Kahve</p> <p>Şu tiryakisi olduğumuz kahve hakkında bir iki söz söylemek isteriz, zira umumuz kesretle şerbe medavamat eylediğimiz halde yüzde birimiz kahvenin yemenden başka yerlerde husule geldiğini bilmediğimiz gibi enva' ve havasını heman hiç bilmez.</p> <p>Bu ağacın yaprakları eşcarı saire evrakı</p>	<p>ve dahilen birbirine mukabil olan yerleri düzdür ki ikisi bi yerde yani ğalafi hükmünde olan kabuğu mevcut iken beyazı bir şekli irae eyler.</p> <p>Ticaretde birkaç nev' kahve görülür ise de en revaçları şunlardır:</p> <p>Birincisi – muhavimin kahvesidir ki rengi sarımtırak, kokusu , ta'mı pek latifdir.</p> <p>İkincisi – burbun ceziresinde hasıl olan nev'dir ki yemen kahvesinde büyücek olmakla beraber o kadar müdevver değildir. bu kahveyi cezire-i mezburda husule gelen ve (buludi) tabir olunan nev'den fark itmek elzemdir, çünkü buludi dinilen kahve üzerince ve kaidesi burunlu ve üç tarafı boynuz gibi eğeri olur. Ta'mı ise acı ve ekl ve şerebi ğaşyani mevcuttur.</p> <p>Üçüncüsü – martinik (***) kahvesidir ki tohumu – yani kahvesi – büyücek ve</p>
--	--

<p>gibi dökülmez daima ter ve taze ve sebze ve mücella bir halde bulunarak çiçeği ispanya yasmanına benzer ve latif bir terakki neşir ider.</p> <p>Meyvesi taze iken hücm ve levn cihetiyle tıbbı vişneye meşaba olarak fen nebatat uleması indında ‘inab familyası adaddandır.</p> <p>Malum olduğu üzere havi olduğu iki aded çekirdiğin sath hariçleri mahdeb</p>	<p>uzakça ve rengi yeşilimsi ve sathı gümüş gibi bir zar ile muhatadır vech-i maruf ile kavruklukda zikr olunan gümüş ziar tohumundan ayrılır.</p> <hr/> <p>(*) hind denizinde Madagaskar ve moris adaları arasında bir Fransız ceziyesidir.</p> <p>(**) şimali ve cenubi Amerika beyinde arşıl tabir olunan antil adalarından Fransızlara mensub adadır.</p>
---	---

<p>*233*</p> <p>Dördüncüsü – (mahiyeti) (*) de iktitaf olunan kahvedir ji cevebatı gayr-i muntazam, rengi açık yeşil, kokusu , lezzeti evsafı tarif olunan kahveler kadar latif değildir.</p> <p style="text-align: center;">Kahvenin Şive’i</p> <p>Kahvenin istanbula dühul ve şive’i mısırın fethinden sonra, yani 923 sene-i hicriyeyesinde yavuz sultan selim zamanındadır. Fakat umuman istimali andan bir asır sornadır. Hatta Süleyman kanunu zamanında İstanbul kahve humlesiyle gelen gemilerin ebussud fetvasıyla dibleri deldirilerek humuleleri ğark idildikleri katib çelebini (mizanü’l-hak) nam kitabında</p>	<p>Dokuz yüz elli hududunda gemiler ile roma geldikde azim inkar alınub hürmetine fetva virdiler. Yanık olduğundan gayri devr ve cemiyet ile içilmesi fiskaya teşbihdir didiler.</p> <p>Ebussuud efendiden nakl iderler ki getüren gemileri deldirüb kahve yüklerini denize gark itirdi. Bir yere gelüb içdiler. Hususan keyf erbabı keyflerini takvit ider hayat bahş bir halet olmağla bir fincan uğruna can virmek katlatında caiz oldu. Anlar zamanından sonra gelen müftiler cevazı ile ifta idüb bostan zade merhum bir mufassal ve manzum ve fetva virir.</p> <p>Kahvehaneler kah men’ ve kah ruhsat ile birkaç sene bu minval üzere süründü.</p>
---	--

<p>muharrirdir ki aynıyla nakl olundu.</p> <p><bahs-i sadis: kahvededir.</p> <p>Bu babda dahi selefde nice niza' vaki' olmuşdu, aslı yemen diyarında zuhur idilüb dahan gibi aleme münteşer oldu. Bazı meşayih, yemen yemişi olan kalb ve yün didikleri cevabatı döküb yerler idi. (**)</p>	<p>Bin tarihinden sonra inkar olunmaadn kaldı. Her yerde raikan içilüb her sokak başında bir kahve hane açıldı. Kasa hanlar ve cengciler ile halk olduğundan gayri padişahdan kedaya varınca halk birbirini kesüb biçmekle eğlenürlerdi. Merhum gazi sultan murad han bin kırk iki evahirinde bu manaya vakıf olub halka şefkat ve nasihat yüzünden <umumen memalik-i mahrusede vaki' kahvehaneler bozulub min ba'd açılmaya> diyü ferman itdiler. Girü açılır ümidiyle bir zaman ashabı bozmayub kapamışlar idi. sonra ekseri belki cümlesi bozulub gayri</p>
<p>(*) hayti ceziresi ki sen-dominiğ adası dahi denir bahr-ı muhayyah adlandıkda ve Meksika körfezi dahilinde antil cezayirinin küba adasından sonra en büyüğüdür.</p> <p>(**) yukarıda söylediğimiz gibi katib çelebi dahi koca bir coğrafya yazmış iken kahvenin yemenden ma'da yerlerde olduğunu bilmiyor.</p>	

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-8.Sayı-0141

<p>*234* dükkan yapıldı. Lakin istanbuldan gayri şehirler ve kasabalarda kalavel açılıb içilür.</p> <p>Sabıka zikr olunduğu üzere bu mukavele umur-ı men' müebbed kabul eylemez.></p> <p>(*)</p> <p>Katib çelebinin zamanından sonra kahve hanelerine keşad idilerek işte elyevm buldukları halde her köşe başında birkaç danesi peyda olmuşdur.</p>	<p>Sebeb olur. Bu cihetle kahve ayrıca bir gıda hükmünde ad olunabilir.</p> <p>Tabib-i meşhur (payen) in kavline nazaran sevdeli kahve sığıratı suyundan altı kere ziyade mevad-ı salbe ve üç kere ziyade azvatı havi olduğundan insanı besliyicidir.</p> <p>Kavurulub tahn olunmuş kahve kapalı bir kab içinde ısladıldıkda latif ve mağdi ve menba ve mukva olan meşrubatdan</p>
---	---

<p>Kahvenin Has-ı Tabiyesi:</p> <p>Kahve menku' yani ısladılmış olduğu halde hazım bir devri gibi istimal olunur ve hazmı teşkil ile devran –ı demi teşri' ve ifrağatı teksir ve if'al ve damağiyeyi tenbih yani kuvve-i meder kiyyi tezyid eyler.</p> <p>Madası if'al-ı hazmiyece batı ve mizaçça belağımı olanlara kahve pek nafi' olduğu gibi erkeklere kadınlardan ve ihtiyarlara gençlerden ziyade faidelidir.</p> <p>Bazı müddakikin-i tüccarine nazaran kahve yolun cüz'i mayını (su kısmını) teksir ve cüz-i sulbünü (posa kısmını) taklil eylediğinden cevherini hasıl iden bazı (ezvet) i maddeleri insanın vücudunda kesret üzere ibkaya</p>	<p>maduddur.</p> <p>Kahve madada Hususi olarak hararet ve heyecan husule gitmeyerek umumi olarak vücuda tesir eylediğinden devran demi tesri' harareti tezyid ifrazat ve ifrağatı teshil ve vücudu teshin ve asabi tenbih eyler.</p> <p>Kahve mağdi olduktan başka hazım idilememesi dahi nadiren vakidir. Yalnız madası müteallim vazi'f ve usrat hazma mübtela olanların avarını teşyide sebep olur. Mucebi ise mevad-ı kabzayı havi olmaklıdır.</p> <p>Kahveye müdavamat kuvve-i şehvaniyenin inkıtanı bais olduğu hakkında beynelumum ve'-l-has devran iden kavlin aslı yokdur.</p>
<p>(*) makalenin aşāğusu mahvenin hassına dair tab-ı atik zunününden ibaret olmağla teşviş</p>	<p>Kahve (senc' meraklılılarının kavli üzere kat'ü'l-şehve olmakdan başka bilakis akva-yı münbehatdandır.</p> <p>Ma-hâsıl bir çok erbab-ı fennin ticaret</p>

<p>*235* adidesiyle müsbetdir ki, kahve mevad gadaiyede zaruri ve tabi'i imsakı mecbur olubda fakat badelta'am içenlerce mevad gadaiye yerine geçer.</p> <p>(*)</p> <p>Kavaid-i Sıhhiye</p> <p>midece bir gün arzası olmayanlar kahveyi suret-i daimada istimal</p>	<p>Kahveyi sokuğ ve sade içmek muccebi sıhhat olan meşrubat yerini tutar.</p> <p>Hülasa-i kelam, kahvete müdavemetden tefhim olunduğu gibi zarar gelmek şöyşe dursun yukarıda zikr olunduğu vechle havi olduğu havas cihetiyle fevaid-i külliye husule gelir.</p> <p>Kahve ile Müdavet</p>
--	---

idebilirler. Ba-husus kahve yemek yendikten sonra hazmı teshil için içilmelidir. Zira ta'amdan sonra her vaktinden ziyade muhsenati görüleceğinde ıstibah yokdur. Mideye çökmüş olan ağırlık ce mideden su'd iden buhar at'amededen beynine tari olan semanın bunun hazmına olan yardımıyla derhal bertaraf olmağla damağı tehyiç e if'al-ı müfkereyi teshil eyler.

kahve içmeği adet idinanların öyle kolayca terk itmekleri kabil olmadığı gibi şayet terk idildiği halde bazı güne mazurları muceb olmaklığı tabi'dir. Bunun için tekrar isti'male mecburiyet hasıl olur. Bir kere alışık bir adam kahveyi terk eylediği halde terakim-i demden baş ağrısına mübtela olmak mukarrerdir.

(*) Sahyundan Mösyö (Dağsiaparan)

iddia ider ki mahbusinin yorulmadıklarından dolayı bittabi az mekulat virildiği halde sıhhatden dülmemelerinin hikmeti her ta'm akibinde kahve içmeleridir. Hatta hamye ile riyazat iden bazı rehabinin muhafaza-i sıhhat idişleride kahveye müdavametlerindendir. Halbu ki anlar kahveyi de muceb za'fiyet olur ziamıyla içerler.

Kahve ve tabda her bar istimal olumaz isede afyonda olan semitin zadı olmakla mücerrebirdir.

Böyle bir hal vuku'unda 50 gram 100 grama kadar kavrulmuş kahve 500 gram su ile ısladılarak içirilir.

Kahve ahyanan nevbetli hüma hastalıklarında da müstameldir, o halde kavrulmamış kahve matbah olarak virilebilir ki 40 gram kahveyi 500 gram suda 200 gram kalıncaya kadar kaynatmaktan ibaretdir

(fitik muhtenifa) yani kasık yarıklığını ve yarılmaktan hasıl olan tıkanıtıyı sökdürmekde çokça ve (dai'l-kalb) yani kuduz kelb talamaklığmdan hasıl olan illet-i malumede cüz'ice istimal olunursa dafi' ve nafi'dir.

Patates

Patates ki yer elması envaıdandır, **memalik-i osmaniyede şuyu' ve intişarı yığirmi ve ziraat ve istihsali on beş seneyi müteceviz değıldir.**

236 yunbatı vak'a galata ve beğoğlunda sakin bazı ecnebler mine'l-kadim celb ve ekl iderler idi. fakat şimdiki gibi öyle sebzeçi dükkanlarında satılmazdı.

Ta karim muharebesinde düvel-i müttefike orduları istanbula geldiğinde patateside beraber getirdiler. Andan sonradır ki sebzeçi dükkanlarında ve galata bakkallarında çiği ve yine karşı lokantalarında pişmişinin enva'i görülmeğe başladı.

Giderek bugünün güzel ta'mı ve dürlü dürlü tabhı görülmekle Osmanlılar dahi bundan lezzet alarak ziratine müdavamat eylediler.

Hele patates mahsulü kesir ve bereketli bir nebat olduğu gibi tahn idildiği halde her dürlü hamır işine ve hem de hamır işinin en alasına ve pek güzel ekmek imalına elvirişli olduğundan kaht senelerinde insanları açlıktan kurtarmakda nef' ve faidesi münker değildir. Bu kökün Avrupa kıt'asında intişarı ise amerikanın keşfinden sonradır.

İbtid ispanyada ziraatine başlandığından kat'a mezkurede mürdünden ziyade feyz buldu. Bunun nev'i pek kesretlidir, fkat en makbülü Maltadan gelen ve ufak cüz gibi müdevver ve renkçe de ana müşabe

Erbab-ı tecrübenin reyince patates mesela bakla veya bizim bildiğimiz mahud bir elması gibi adi nats olunmuş yerlerde terk olunmaktan ziyade toprağı terbiyeli ve daima içinde bağçuvan gezinir yerlerde daha feyz aver olmaktadır. Zira malta bağçeleri bizim bildiğimiz yolda tabi'i bağçelerden olmadığı ve orada bağçeler – gidüb görenlerce meçhul olmadığı üzere – tarh tarh ayrılıb limandan çıkarılan – venilik feyzanından sonra bırakub Mısır felahlarının beyne'l-iliz didilleri bir nev' lüzucutlu çamura mübaşa olan – yağlı toprakdan ki her dürlü cevahir teraya ve kuva-yı inbatıyeyi havi olmaklığı tabi'idir.vücuda gelmiş şeyler olduğu gibi her zamanda sulandığı cihetle, vak'a hacmi sağır oluyorsa da lezzetli ve binaenaleyh pek kesretli mahsul viriyor.

Kat'a-i mezkure ahalsi arnavudluk ve lazistan halkının (kılınbuk) ve (kokuroz) didikleri Mısır darısı ziraat ve istihsaline ve tahn ve tabhına olan inhamanları gibi patates eküb istihsal itmeğe bir derecelerde münhekimdir ki ındlerinde patates her dürlü nebat ve hububata mercuhdur.

Vak'a insanı beslemekte ne kadar ekl idilmiş olsa evsanc virmemeklikde buğdaya müşabe ve bazı cihetle andan

ve sarımtırak olanıdır. Eğer memalik-i Osmaniye ba-husus suriye halkı malta patatesinden ziraat itseler pek ziyade müstefid olurlar. Hatta Marsilya patatesi dahi ana yakındır.	enfa'dır. Hatta bazı hastalıkları vardır ki mesela vücudda biz peyda olmak lahm ve cild arasında evr gibi ufak tefek yumrular zuhur itmek gibi bir nev'
---	---

<p>*237* arzalardır mübtelalarına evn ve pirinç ekini atba mani' olduğu halde anın makamına kaim olmak üzere patates yedirirler ki hem ekmek yerini dutub insanı beslediğine ve hem de bir güne mazareti olmadığından delalet ider.</p> <p>Bunun karadağ kıt'asında ne zaman intişar eylediği malum değilse de dalmaçya halkından sirayet ve intişar eylemiş olmaklığı mazbutdur.</p> <p>Ahali-i mezkure patatesi cüz'i haşlayub kabuğunu sıyırdıktan ve tuz ile ve bir kıyye mikdarına kırk elli dirhem ve belkidaha az tereyağı haşlayarak karıştırdıktan sonra- Ermenilerin nohud topu gibi – yuvarlayub gölgede korudular ve her ne vakt bir uzun sefer eyleyecek olsa boyunlarına taalluk eyledikleri kıl torbalara doldurub zadrž iderler.</p> <p style="text-align: center;">Patatesden Un Nasıl Yapılır?</p> <p>Patatesden on yapılmak için birkaç yol vardır ki pek kolaydır. Yerden çıkarıldıkdansonra çamuru temizlenerek</p>	<p>Ateşde bu tedirüb kavlamuş olan kabuğu su bulduktan sonra dahi un idilebilir ki sacdan yapılmış tavalara bir mikdar su ile ısladılarak güneşe bırakılmalıdır. Bu halde gergi gibi kurduğu suretde kendi kendine un olur.</p> <p>Sauda haşladıktan sonra kabuğu alınub ve yoğurulub fûruna atmakla da un olabilirse de bunun lezzeti ve kuvveti öbürlerinden farklıdır zira su lezzet ve kuvvetini taksir ider.</p> <p>Hasılı patates ezher-i cihet fikta harcı bir gün olarak ekseriya büyük kibarların ve prenslerle hükümdarların bile güne gün atma'larını tezyid ve tezyin itmekde nebanat saireye merchdir.</p> <p>Patatesden her dürlü tatlı yapılır, hususan lokması, garabiyesi , et suyuyla yoğurulmuş salsası ve meze harcı ezme salatası ve dilim dilim yağda kızartması pek lezzetli ve nefisdir.</p> <p style="text-align: center;">Ziraatine Gelince</p> <p>Patates her nev'toprakda yetişebilir. Fakat zer' idilecek tarla iki def'a nadas idilmeğe muhtacdır ki birincisi mevsim-i</p>
---	--

<p>dilim dilim kesilmeli ve güneşde kurutulmalıdır. Andan sonra gerek yalnız ve gerek hububatdan murad olunan şeyle karıştırılarak adeta kersid öğüdüdür.</p> <p>Patata unu buğday unu gibi mesela kızıuşub kesilmekliği cihetle un eğer bir sene saklanabilirse bunun unu iki sene saklanabilir. Şurası var ki ikişer üçer kile alabilecek ufak fiçulara sıkı sıkı basılıb ağızları güzelce kapadılmalıdır.</p>	<p>şitadan mukaddem derince ve ikincisi ise ziraatinden birkaç gün evvel icra edilir.</p> <p>Patatesin ziraati usul-ü muhtelifede icra idilebilir: ufak ufak doğrandıkdansonra ister sapan enva'ından olan mahsus bir eşi alet ile ve istiral ile zer' idilir. Lakin el ile anlayanı her halde mahsulce öbür suretle anlayandan feyzli olur. Çünkü saban ile yapan sık veyahut pek seyrek</p>
--	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-8.Sayı-0143

<p>*238* ekildiği cihetle menfaati dahi ya-kesir veya kalil olmak lazım gelir.</p> <p>Zer' işi bitdikden sonra (melasa) dinilen bir nev' tesviye atıla tarlası sürülerek ocak veyahut yuvaları örtülür.</p> <p>İrtesi hasıl olan yerlerde ağustosa ve geç hasıl olan yerlerde eylül nihayetine kadar toprakda bırakılırsa günü demek olan elması hem büyür hem de sıkışarak irken çıkarılardan ziyade dayanır.</p> <p>Yapraklarının sararmaklığı kemale irdiğine delalet ider ki andan ziyade yerde terk idilmemelidir.</p> <p>Patatesin üzerinde göz göz bir takım rahneler veyahut tomurcuklar vardır ki bunlar kök salacak menfezleridir soğanun filizindeki gibi patatesde bu gözlerden sürür. İşte bunlar ziraat</p>	<p>Eyledikten sonra ziraat zamanına kadar alalhale bırağılmalıdır. Tarlası ya ovalık ve arı eşilür, yahud birbirinden birer kadem açıklıkda ocakları açılarak yukarıda tarif olunan tomurcuklarından ikişer üçer dane veyahut bıçakla doğranmış lokmalardan birkaç parça atılarak üzerlerine toprak çekilir.</p> <p>Tarlaya ziraat mevsimine yakın gübre atılmış ise zikr olunan tomurcukların bulunacağı çukurlara gübre gitmemesine dikkat idilmek iktiza ider.</p> <p>Patates haliyle de zer' idilebilir. Ve hatta mahsulü dane olarak dikilen beş altı misli kadar da büyük olur, fakat lezzetli olmaz, halbuki bir patatesde bulunan beş on veya daha ziyade tomurcuğu çıkarub ekmek hem mahsulün kesretini hem de</p>
---	---

<p>mevsimi geldiğinde ufak çakı bıçağıyla usulca oyulub çıkarılmalıdır ki bir kökde ekseriya böyle beş on göz bulunur ve her bir gözden birkaç baş mahsul zuhur ider.</p> <p>Yukarıda bunun her nev' toprakda yetişebildiğini söylemiş idik. Bu ifademizden her nerede olursa olsun bir raddede feyz bulduğu anlaşılmalıdır. Yoksa her nev' hububat ve nebatatın hat eylediği bir nev' torpak olduğu cihetle bunun da pek ziyade feyz bulduğu toprak rutubetli ve kumlu ve lüzucet ve salabetli ve ba-husus tarlası cenube karşı olandır. Mevsim harifde arz eşilüb nadas</p>	<p>lezzetli olmasını mucebdir.</p> <p>Ekliyan güzel sürübde fidanları on parmak kadar büyükde etrafını basmış olan otlar koparılarak bir daha bellenmelidir.</p> <p>Bir tomurcukdan birkaç filiz birden fişkırış ise en kuvvetlisini alıkoyub diğerlerini ayırmalıdır. Birraz daha büyüdükde yani fidanlar bir buçuk iki kadem kadar yükseklikde yarı yerine kadar toprakla doldurmak ve fakat yukarı tarafı açıkda kalmak ve uçlarında çiçek imareleri göründükde kırub atmak iktiza ider.</p>
---	---

<p>*239* hasılı etrafını basmış olan otları bulmaktan ve başını koparmaktan ne kadar üşenilmez ve kaç def'a tekrar idilir ise mahsul dahi o kadar kuvvet ve kesretli idrak olunur.</p> <p>Bugünden pek çok mahsul alınabilir. Fakat yukarıki işlerin dikkatle icrası ile meşrutdur.</p> <p>Kar ve kesretli yağmur ve krağu ve daimi halde kuraklık sair mezruatı ısrar eylediği gibi bunu da izrar ider.</p> <p>Yaprakları sarardıktan sonra köklri tarladan çıkarılarak birkaç gün güneşde durdurmakdan sonra rutubetsiz bir mahalde hıfz idilmelidir. Yahud altına, üstüne saman yakılarak seped veya</p>	<p>-narak tomatez fidanı bir (pus) kadar oraya tutdurulmalıdır.</p> <p>Bu suretle aşılı olan tomatez hem pek bürür ve hem de mahsüllü olur. Ba-husus bağçesi tar olubda hem tomatez hem de patates dikmek arzu idenler bu tarikden istifade idebilirler, zira eğer tomatez ve gerek patates haylie bir tutar mezru'atdandır.</p> <hr/> <p style="text-align: center;">Adem-i Ziyâ veya Fart-i Ziyâdan Ne Ziyân Gelir?</p> <p>Kerre-i şemsden intişar iden ziyanın eşya ve insana tesiri savr-ı muhtelif e üzeredir. Kah olur ki vesait sairedem miri olarak doğruca ve kahyice de</p>
---	--

<p>fiçıklarda da saklanılır.</p> <p>Patatesin sapları bakla sapı gibi tarlada terk idilirse gübre yerine geçer. Veya tarla sahibi hayvanları varsa sair ot ve saman ile karıştırarak virilebilir.</p> <p style="text-align: center;">Bağçelerine Patata Ekenlere</p> <p style="text-align: center;">Tenbih</p> <p>Patata eğer terbiyeli ve hararet ve rutubetini mütenasib bir tarha ocak ocak ekilirse pek çabuk fişkırub neşv ve numa bulur. Bir karış kadar. Büyüdükde sürmüş olan şahlarının en kuvvetlisini ayırmalı ve kusurunu koparub atmalıdır. Bırakılan bu kuvvetli şahıları dahi tepesinden yetişmiş tomatez fidesi varsa adeta kalem aşısı aşılarda gibi ucu sivri bir dükkânınla patatesin haricinde olan biçilmiş mahalli sapla-</p>	<p>meblan bir satha tesadüf ve in'kas iderek bilvasita vasıl olur, meşhudemiz olan elvan güne gün in'kas ziyanın birer eseridir. İcsmadan birine tesadüf iden ziya o cismin tabi'yet ile tahlil eylediğinden iş'a-i mütehellenin bir takımı olur, bir takımında in'kas sebebiyle mütesadif olduğu cismin elvan-ı mahsusesini teşkil ve irae eyler.</p> <p>Ziya-ı inkısar ile dahi tesir eyler. sanki bir cesim şifadan geçdikde ya-muhtelif suretle tahlil ider yahud asli üzere kalır.</p> <p>Bizim su makalede mevzu' bahşımız ziyanın has-ı muhtelifesini beyana değil insana mahsus olan tesiratını tayine müteallık olan has-ı sairesini ulum tabi'ye mübahsına terk ile hıfz-ı sıhhat cihetinki kayd itmek isteriz.</p>
---	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-8.Sayı-0144

<p>*240* fakdan ziya</p> <p>Bir bağçeyi gezdiğinizde mezruat ve mağrusatdan iş'a-i afitaba arz-ı endam iden bir fidan veya bir kök marul ile mağrus ve mezru' bulunduğunu mevki'in vaziyeti muktezası olarak ziyayı şemsden mahrum olubda güneşden iktibas envar iden eşcar ve benata</p>	<p>Siyasızlığa mahsus değildir. mesela maden ameleler gibi rubet ve bir vedet ve mescunlarda görüldüğü vechle rutubet ve bürudetle beraber atalet daima ve adem-i hareket dahi vücud-ı beşeri soldurub kuvvetden düşürmeğe va atide tedad oluncak emr arzın zuhuruna sebebi müstakil olur.</p>
---	--

mütehastane hasr-ı nazar i-eyliyen bir kök marul ve babertin elma fidanının endamına, orafına iman nazar itdiğiniz var mıdır?

Seniyye-i iştiyakını güneşe karşı açmış bir fidanın yapraklarındaki o taravet o hazret zümrelerde ğıbtta bahş olacak raddelerde değil midir? Tıbkı mahubasıyla nail vaslet olmuş bir nev-civanın çehre-i tarbanak be ibtinasına müşabe bir hal arz itmez mi?

Hele ulu bir ağacın veyahut afaka ser çekmiş bir binanın altına tesadğf itmiş biçare bir niyat yine hakir bir ağacın yapraklarındaki sulukluk nedir? Aralarındaki fark lehim ve şahmı yerinde ve aza ve kavası kemalde olan bir deli kanlı ile gençliğinde verem düşkünlerine serilmiş veyahut zindan köşelerine atılmış bir delikanlı da meşhud olan benzersizlik, kuvvetsizlik solukluk gibi değil midir?

Ziyadan müddet-i medide mahrumiyet isnanı da aynıyla o fidan ve o marsil misillü saraub soldurur, netekim madenlerde işleyen amele ile bir hayli zamanlar zindanlarda kalmış olan biçarelerin simasında bu kal müşahade olunabilir.

Şurasıda izaha muhtacdır ki halet-i mezkurenin vuku'u suret-i nutlakada olarak

Netekim bilad-ı katiyede altı mah-ı müddet-i ziyadan mahrumiyetin cild-i beşeri soldurması bu davayı isbat idecek bir ehindendir. Malumdur ki şimal halkının levenlerinin beyaza mail olan solukluğu ve kurduvabı ve geyik misüllü saba' ve hayvanın fûrûvelerinin sefid renk ve tabanatın saman gibi sarı ve tarat ve hazaratda ari olmaklığı şevzalet şemşemahanın neteyicindendir.

Ma-hasıl gerek rutubet ve brudet,m ve gerek atalet ve adem-i harekin insimamıyla olsun veyahut bunun medhali bulunmasun ziya-yı şemsden mahrumiyet insanı mumaya döndürür ve diri iken ölünün haleti gibidir.

Bunun bais-i sikelti ise kanın enasır-ı asliyesinden (alimyon) ve (fiberyen) ile (galoivl) yani kerivelerin eksilmesi yani şu üç madde-i unsuriyenin fesad ve fekdanı zımfı ve safrası bir hale tahayyüle vücuda seyelan ve istilasını müntec olur ki bu sebeble solukluk ve sarılık halatı zuhuru gelir. Halat-ı mezkure ise istiska-i umumiye ve veçhin şişmikliğini ve bilahire demek intizafını yani çekilün bitmesini icab eyler. ve bu halin istimarıyla mevcubatının devamı ise (daiü'l-henazır) yani saracayı

241 ve (dailselsel) yani veremi vesair bir çok imrad dahiliye ve hariciyeyi istilzam ider.

Mahrumiyet-i ziyanın gözlere dahi tesiri vardır: karanlıkda veya loş mahallerde oturmağa melüf veya mecbur olan adamların zulmet içinde sihay ve sefidi fark eyliyecek kdar gözlerinde rakt ve nazgülün peyda olursa da cüz'ice bir ziyaya arz idikecek olsalar Basralarında tahammül kudret kalmaz.

Memalik-i osmaniyede mesela avrupanın ekser beladında ba-husus Fransada olduğu gibi pencere virgüsü beliyesinden azade bulunmak için karanlık odalarda yalnız bace gibi menfezlerden girilebilecek işae münkasa ile iktifa iderek zulmet içinde oturmağı ihtiyar itdirecek mecburiyet olmadığı ve ebniye-i umumiyenin menfez ve pencereleri ziya şemsin duhul ve nüfuzuna ma-ziyade kifayet eylediği cihetle bunun tavsiyesine lüzum yokdur.

Zira Fransanın dofina eyaletindeki kuranın ekser haneleri penceresiz olduğu cihetle ehl-i kura farza çiftçi olmayacak olsa mutlaka umumen mübtela ama olmak iktiza ider.

Vak'a anadolunun ekser memalikinden bazı kura ve nevahide yalnız sokaklarından birer menfez açılmış dört

İtdikleri halde çifti çubuğu ailesiyle imrar eylediklerinden bu yüzden bizim kadar mütezarrır olmazlar.

Şehirlerimizin sokakları ise bir dereceye kadar daire-i intizama girüb tevsi' eylediği gibi pencerelerimizde adeta kışın soğuşuna mukavemet eyliyecek suretde geniş ve en ufak odalarımız bile la-aklı iki kıt'a pencereyi havi bulunduğu cihetle ziyasızlıktan ihtiaz ve şikayete mahal kalmamıştır.

Fakat pa-yı tahtın mahbus-i umumisinden ma'da ekser memalikde bulunan zindanlar ve habishaneler mevzayatdan başka zi-ruh barınamayacak suretde muzallam ve afv netmab olduğu ve hele zindanlar içinde ana ve mağosa ve sakız ve vedin ve bar-ı bekir zindanları ziya-yı şems değil hayat-i beşerin akdem mucebatından olan heva-yı nesmeden dahi mahrum bulunduğu cihetle mesela on beş seneye mahkum olarak girmiş olan yüz muhtemden ikmal-i müddet idübde çıkanlar heman bir iki kişiden ibaret bulunduğu bu yerleri ahvâlini bilanlere malumdur.

Mahbus nedir? Kanunen habsi lazım gelenlerin mekanı değil mi? Nasıl olmak lazım gelir.

Fakat mesela tuba vilayetinin

duvar, bir duvar damdan ibaret haneler olduğu münker değilse de ehl-i kura şehirler gibi ömürlerini mesakinde geçirmeyerek senenin kısm-ı azimini ziya-yı şemse tamamen teslim vücud	merkezinde tesis ve bina idilen yolda birer muhbus yapmak ve bu suretşe şı biçareleri hayatlarına olsun
--	---

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-8.Sayı-0145

<p>*242* malik itmek vacibatındandır itikadındayız. Zira ecza içinde bulunan bir adamı ızzar ezadan pekde farklı olmadığı cihanla bu gibi mahal-i sıhhet olan mahallerin muvafık-ı sıhhat bir hale isali emrinde hükümeti teşvik etibbanın kadem ve taifinden olsa gerekdir.</p> <p style="text-align: center;">İfrat Ziya</p> <p>Ziya-yı afitabın tesir-i şedidiyle ziya-yı harik tesiri beyninde bir fark gösterilemez. Bira adam sayfın hararetli zamanlarında kendisini güneşe arz eyliyecek olsa bu hal gâşa-yu damağının iltihabını ve beyniyle murdar eylemenin hakkaniyetini vefatının çekilmesini icab iderek adem-i ziya bahşında tea'dad itdiğimiz imradın tevlidine bais olur.</p> <p>Fakat mümarese yolunda ve günde birkaç saatler güneşde bulunduğu halde tesirinin hasıl eyliyeceği netice-i beşrenin ısmarlanmasıdır.</p> <p>Hele ziyanın şiddetinden gözlere ariz olan alam-ı soğğun tesiriyle husule gelen imraz ile beraberdir.</p>	<p>Neşr eylediği bir günde çimnista da yürümekle kumluk veya çorak bir arzda yürümek beyninde pek çok fark vardır. Çimenlikde akşama akdar gezilse göze kat'a gelen arız olmaz halbu ki kumluk ve terabı kül gibi olan yerlerde ziyanın şiddetli bir zamanda yarım saatlik yerlerde ziyanın şiddetli bir zamanda yarım saatlik mesafe kat' itmek yigirmi dört saat yol gitmiş kadar alt basra melal bahş olur.</p> <p>Beyaz badana olmuş duvarlara ve bazı inaşaatda yığılmış olan lakin kireç kümelerine ve yeşillikden hali badyelere mütemadi hasr-ı nazar basranın kuvvetini ihlal ider hele karlı ve ba husus hem kar ve hem güneş bulunduğu zamanlarda mai ve yeşil güzelin takmadan görmek pek nuzardır.</p> <p>Bu babda iktiza iden tedabir sıhhiye ziya-yı şemsin istikametine arz vücuh ve nazardan mecanebet itmekdir. Ve ande'l-icab bir ordunun karlı bir dağdan aşırılması halinde umumen gözlük istimaline imkan olmadığı cihetle</p>
--	--

<p>Ziyanın göze tesiri derecat-ı muhtelefededir. Sarı, kırmızı, turuncu renklere nisbetle mai, yeşil ve laciverdi renkler gözü daha az yorarlar. Yani ziya ne kadar şiddetli olsa şu üç rengin her biri ana mukavemet eyliye bilir</p> <p>En berrak ve şemsin en ziyade kuvvetli ziya</p>	<p>neferatın gözleri siyah tülbentlerle setr idilmek umur-ı zaruriyedendir.</p> <hr/> <p style="text-align: center;">Hizânetü'l-Kütüb</p> <p>1- Ezmine-i Kadime Kütübhaneleri</p> <p>En eski kitabhane kadema-yı müluk-ı mısriyeden</p>
---	---

<p>*243*(uzmandiyas?) tarafından - ki meşhur (sezvesteris?) den oldur, - Mısırın kadim şehirlerinden (teb) deki sarayında tesis edilmiş ve vaz' olunan katibin kaffesi edebiyat ve felsefeye müteallık olduğu hisisle hazine-i edviyetü'r-ruh namı virilmiştir.</p> <p>Sezvesteris, miladdan on yedi asır mukaddimine tesadüf itdiği, ve uzmandiyas ise müşarünileyhden mukaddem bulunduğu cihetle bu gün terakki-i maarifin ruh el-ruh hükmünde tutulan darü'l-kütüb tesisi dört bin sene evvel Mısır hükümdarlarınca nazar-ı hamiyete alınmış, yani bu tesis-i celil dahi sani-i dersane-i hikmet olan Mısır'da vücuda gelmiştir.</p> <p>Ekser bedaide Mısırlıları taklid iden Atinalılar kitabhanelerin fevaidini temil ve takdir eylemeleriyle, atina krallarından meşhur pisistrat, miladdan 6</p>	<p>Bu kitabhaneye, hin-i tesisinde 4 yüz bin cild kitab vaz' olunmuş, ve birinci def'a olarak, (sezar) ın iskenderiyeyi istilasında muhterik olmasıdır.</p> <p>Müehhir ikinci tesisinde 3 yüz bin cild kitab daha vaz' ve cem' edilmiş, ve islama uzuyat-ı cehl ile teşfi-i gayz itmek istiyan fûrun vasıtı murhiyini kavlince, bu ikinci kitabhane iskenderiyenin Fatihi olan amb bin as tarafından – emr faruku ile ihrak edilmiştir. (*)</p> <p>(pergam) yani eski İstanbul diye mütearif olan (tarva) şehrinde dahi 3 yüz bin cild kitabı havi umumi vir kitabhane mevcud idi.</p> <p>Romalılar, kartaja (eski tunus) istilalarından sonra, romada kitabhaneler tesis eylediler. Hatta miladdan dört asır mürurunda, romada umuma mahsus olarak, 29 bab kitabhane mevcud idi.</p>
---	---

<p>asır evvel o zamanın hükmünce gayet mühim mücellifatı cami ve umumun istifadesine mahsus olmak üzere bir kitabhane tesis itmiştir.</p> <p>Ba-husus yunanistandan Mısır ve filistine seyahatle ikmal-i ulum iden hükema dahi gezdikleri yerlerde yazdıkları kitabları, ve semere-i tedkik ve talimleri olan teliflerini bu kitabhaneye ihda itmeleriyle az zaman içinde pek çok nefayis birikmiştir.</p> <p>Milattan 3 asr-ı mukaddem batılmadan (söter) İskenderiye kitabhane-i meşhurini tesis eyledi.</p>	<p>İstanbulda ibtida kitabhane tesis iden (hiçon) ile (anti pohos) dır. Bine itdikleri darülkütbe altı bin cild kitab</p> <hr/> <p>(* ercufe-i mezkureye dair tafsilat istiyen vekayi' tarihiyeyi tedkikde kemali olan mehmed efendinin (İskenderiye kitahanesi) namıyla telif eylediği reddiyeye müracaat itsün – temsili 1283 tasvir-i efkar matbaası-</p>
--	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-8.Sayı-0146

<p>*244* vaz' eylediler! Müvverrihan imparator vasilik zamanında kitabhane-i mezkurun mevcudu 200 bin cilde baliğ oldu, fakat bu kitabhane umumun istifadesiçün yapılmış değil, Bizans imparatorlarının sarayında kendilerine ahs idi.</p> <p>Bunların biri kısmı Cenevizlerin istanbula istilalarında gasb idildiği gibi Osmanlılar tarafından fethinde dahi ulum ve fununa müteallik bulunan müellifat kalile kütüphane-i hüme-yunda alı konularak din ve akide-i umumiyeye</p>	<p>Eylediği kasr delaradaki kitabhane-i Hususi 600,000 cild mücellat nefsiyeyi havi idi!</p> <p>Mehd-i insaniyet olan hende istila iden islam padişahları tarafından arabi ve farsi ordu ve pehlevi lisanlar ile cem' idilen kitablar bir milyondan ziyade, ve cabca tesis olunan, medaris ve imakin-ı ilmiyeye vakıf ve tahsis kılınan nesh dahi yine o miktara baliğ olduğu gibi hatta müluk-ı hendek müteehhirlerinden Nureddin bin ekber şahın sarayındaki kitabhanede üç yüz yetmiş bin cild kitab</p>
---	---

<p>dair olan küllisi indal duyurdukları mesadaat ve emniyazat gibi Fatih tarafından İstanbul patrikine bahş edilmiştir.</p> <p>2- Kurun-ı Vusta Kütübhaneleri:</p> <p>Devlet-i Emeviye ve Hulefa-yı Abbasiye ve ba-husus Endülüs e teşkil devlet iden arabkar tarafından ulum ve muarifin tamimi emrinde vuku bulan ikdam ve ehemmat-ı siyasiyesinde gerek darü'l- imarelerinde ve gerek medarisde cem' idilen nesh nefise milyonlara balığ idi.</p> <p>Hülagünün bağıdada istilasında abbasiye ulemasının müesser irfanı olan buna defain ulum-ı decleye ilka olunduğu gibi İspanyolların yedi yüz sene sonra Endülüsü arablardan istirdadında dahi belensiye – isbiliye – granata – bazilus – vadiü'l-hamra – talita – ve kurtuba gibi cesim şehirlerde bulunan cüz'in marifet-i engizisyon tarafından ima-yı cehl ile ve Katolik diniye fail olmayan edyan saire halkına deva görüldüğü yolda ateş ta'sible ihrak ve imha edilmiştir.</p> <p>Hatta frenk tarihlerinde dahi muharirr olduğu üzere müluk-ı endülüsden Abdürrahman salis Kurtuba civarında vadi-i kebirde bina ve medinetü'z-zehra tesmiye</p>	<p>mahfuz idi.</p> <p>Fatimiye ve eyyubiye ve selçukiye devletlerinde yetişen izam ve ifahamın mecalii ülfeti birer encümen irfan ve hikmet hükmünde olduğu gibi şarkdak garba kadar müteselsile müteşekkil olan islam hükümet ve memleketlerinde yetişen ulema ve fazıla ve edeva ve hükema ilm ve marifeti bir beldeden bir beldeye nakl itmekde birer kitaphane-i zi-hayat ad-olunur.</p> <p>İşte gerek padişahların erbab-ı fazl ve irfana ibzal itdiği rağbet ve gerek rical-i devletim maarif-perverlikde padişahlarına rakib ad olunacak suretde ibraz eylediği müesser fütüvvet sayesinde vücuda gelen tesisast-ı ilmiye ve telifat nefise, avrupanın basmanın zuhurundan sonra, vücuda getirdiği asar-ı matbu'aya müteakib idi.</p> <p>Hasta bundan bir asır evvel İngiltere de bir lordun mesela bi battanya kitaphanesine elli bin cild kiab bahş itmekliğı bugün bir harka-i sehavem</p>
<p>*245* gibi telakkş olunmakta İslamiye</p>	<p>Bu bana haricen parise zinet viren sair</p>

perverdelerinden bir sahib-i fazilet bir düyük belde de gibi bir küçük kasaba kadar kisesinden bir darülfunun tesis ider ve anın idae-i imranı için birkaç sancağın varidatını vakf ve tahsis eylerdir.

3–Kurun-u Müteehhire

Kütübhâneleri:

Şeyh Etıbba'in gutengerg in basmayı icadandan sonra terki-i maarıfın çarhı olan destgah ta'n her millet kendi meyana uzanmış olan koluna yapışarak, keremi-i tam ile kitab basmağa başladığından ve ba-husus Fransada on ikinci Lui matbaalara fevkalade imtiyaz iata eylediği gibi birinci fransuvada terakki-i matbuat için matba'acıların her dürlü teklifat marifetimi ilan ve Avusturya Fransayı istikab iderek, almanyayı ihya kasdıyla matbaalara bir çok serbesti bahş eylesinden kitabcılık günden güne derac bulmağa ve dünya kitanla dolmağa başladı.

Fransa Kütübhâneleri

Parisde (bibliyotak nasivnal) yani kitaphane-i milli diye maruf olan hazane-i ulumda her lisan üzere yazma ve basma olarak, atik ve cedid bir milyon iki yüz elli bin cild kitab

ebniye-i aliye ve nefsiye gibi sanayi-i mimariyi havi olmakla beraber dahilen dahi agyet muntazam bir tarzda taksim olunmuşdur. Ekser cevamda mahfel-i itlak olunan şirvanlar gibi binanın dahili daireen madar birbiri üzerine dört kat Şirvanlı ve her Şirvan mu'teaddid köprülerle yek diğerine mültaşıkdr.

(buda kerem) nam (unvanıyla tertib itmiş olduğu mecellede kitabların mevzu' bulundğu dolablar yan yana dizildiği halde kırk saatlik mesafe hasıl olur dimişdir.

Bı kitaphanede otuz bin haritayı havi bir atlas mevcud olduğu halde mezkur rahnüma mecellesinin yazışına göre Londra kitabhanesindeki kadar mükemmel değilmiş! Bundan başka on altı cilde munkasım olan parisin topoğrafua haritası dahi bu kitabhaneye ilave-i kıymet iden asardandır.

(madalya) hanesinde 150 bin parça meskukat-ı atika mevcuddur. Bemi ümmiye ve beni abbas ulemasının ingizisyon nar-taassubundn bakiye asarıylal ulema-yı hind ve irdan ve türk ve tatar uleması musannaftından ekserisi müelliflerinin hattıyla

(son satır silik)

mevcuttur.	
------------	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-8.Sayı-0147

<p>*246*islamiyeyi havi olduğu gibi mütebarekat-ı celileden imam alinini hattıyla meşhur olan kuran-ı kerim dahi kitaphane-i mezkure şerefbahş olan bir nadire-i nefise olamak üzere mahfuz mevzu' ihtiramdır.</p> <p>Hatta Sami Paşa rumuzü'l-hükmünün tasvir-i efkar tefrikasında neşr itdiği makalatının birinde bu kitaphaneyi tavsife şöyle demiştir.</p> <p><paris kitaphanesinde yalnız kitabül-islamiyeden 100 bin cild kitab mevcut olub, bunlardan başka, her milletin masnafatında bir milyona karib kitab vardır. Kütb-ü mezkurede dahi mahv olmayıb ashab-ı maarıfden ehliyetli nazırlar ve hademe tayiniyle kül-yevm ahali ve ecanibinden mutala'a ve istinsah ve bazan tercüme için kitaplara amd u şed idenlerin cümlesine yestdikleri kitapları virmek ve hıdmetlerini görmek hademenin iftiharlarıdır.</p> <p>< demek oluyor ji maarif ve ulumun kadir ve kıymetini layıkıyla bilüb, bunca kurun ve işarda güzran iden hükema ve ulema ve ashab-ı kulüb ve irfanın mülhem oldukları esrar ulumun ıtlaina</p>	<p>Veya bir telif yüzlerle cilde münkasım olsa, ne mükerrerat sayılır ve ne de cilde itibar idilir.</p> <p style="text-align: center;">Parisde Sair Meşhur Kütübhâneler</p> <p>Kardinal (mazaren) 1634 de tesis ve kendi namına nisbnet eylediği kitabhanede 250,00 cild matbu 4,000 cild yazma – şehramaneti kitaphanesinde 95,000 – sorbon nam-ı diğer darülmaarif kitaphanesinde ki 765 tesis olunmuşdur; 80,000 tershane kütüphanesinde (dopolmö) nun metrukâtından 1785 de iştirak olunan kütv ile on altıncı Lui tarafından ihda idilen kitablar dahil olarak 25,000 matbu 5,800 yazma – memleket kitahanelerinde bazı ilakat ahire ile beraber 200,000, Lour kitabhanesinde 80,000 – Korlej yaslanif yani darülkavain li şura-yı ümmetdir, kitaphanesinde 65,000 – mekteb-i tababet kitanhanesinde 45,000 tarih tabi'i müzesinde 40,000 sanayi meclis-i ayan kütüphanesinde 40,000 divan-ı istinaf kütüphanesinde 40,000 otel dö zenvalid, yani mütekaidin askeriye kışlasında 26,000 – edebiyat mektebinde</p>
--	--

<p>meyl ve raġbetleri ruz-ı efun olduğu meziyetle if'al ve işgalleri labed karin adalet ve ayn-ı h'k'emet olur.</p> <p>şurasını s'oyleyelim: kitabhanelerde bir kaide vardır ki, mesela bir telifdan nesh m'uteaddide bulunsa</p>	<p>30,000 akval-i nur-ı mal yani dar'ulmualliminde 20,000, politik yani dar'ulf'unun k'ut'ubhanesinde 27,060 b'uy'uk Lui mektebinde 30,000 – erkan-ı harbiye kitaphanesinde 35,000 cild kitap mevcuddur.</p> <p>Parisde şu ta'dad olunan kitaphanelerden ma'da y'uz kadar daha kitabhane mevcut olarak, fakat anlardaki kitablarnn mikdarı y'iğirmi binden devn olduğu i'ç'ün</p>
---	---

<p>*247* m'uehhezemiz olan (l'ugat-ı umumi-i edebiyaty) kauda tenzil itmemişdir.</p> <p>Fransa Vilayetlerinde</p> <p>İstiraz burĖuda şehir k'ut'ubhanesinde 180,000 –(kitaphane-i mezkur 1870 m'ijarebesinde almankar tarafından atılan g'ullelerden muhterik olmuşdur!)</p> <p>Bordo kitaphanesinde 123,000 - Liyon da 120,000 – jevanda 110,000 – taravyada 100,000 – akside 95,000 – bezansında 80,000 – granevilde 80,000 – uyonon da 60,000 vereseli de 55,000 – amyansda 53,000 – marsiluyada 51,000 – dijonda 50,000 – nimde 50.000 – tuluzda 50,000 – Turda 50,000 – matbu, 1,200 yama – nantda 45,000, kan da 40,000 - lomanda 40,000, den de 40,000 levmanda 40,000 – den de 40,000 – sion kitabhanesinde 36,000 mecelletden</p>	<p>Vakt-i zayı' itmeksizin istediği anda derdest idebilir.</p> <p>Londra kitabhanesi, ki Bodalayn Kitaphanesi diye marufdur, on d'ord'unc'ü asırda (rişar dopvari) tarafından tesis idilmiş ve 220 bin cild matbu ve 17 bin yazma kitab havi bulunmuşdur.</p> <p>Medrese-i Tilit k'ut'ubhanesinde 160,000- Donlon kitabhanesinde 100,000 – Edimburh kitabhanesinde 60,000 cild kitab vardır.</p> <p>İspanya</p> <p>İspanyada da meşhur askoryal k'ut'ubhanesi ki şarlken bina itmişdir, 200, 000 cild kitabı cami idi. bu kitabhaneye 'u'ç'unc'ü Filib zamanında a afrika 'u'merasından melazidanın bir sefine-i der'ün</p>
---	--

<p>mevcuddur.</p> <p style="text-align: center;">İngiltere Kütübhâneleri</p> <p>Londrada Biritiş müzuyum kitabhanesinde olan mecelledat mikdarı bir buçuk milyon mütecavizdir. Yazma olarak elsine-i müenevve üzere ot biz cilt kitab vardır. Tarih-i tesisi 1755dir. Yalnız (hans slauvan) nam zat tarafında 5 bin cild kitab ihda kılınmıştır.</p> <p>Kitaphane-i mezkure avrupada mevcut olan hazetü'-iltikabın cümlesinde zengin ve asar-ı nadire ve mühimmeyi cami'dir. Hususan bu kitaphanenin tertibatına pek pek ziyde itina itimiş ve kütb mevcuda aksam ve enva' mahsusa üzere dizilmiş olduğundan insan murad itiği vir kitabı</p>	<p>Nde buşunan kitabları ispanya korsanları tarafından gasb idilmiş ve güya evvelki zay'yat-ı azimeye telakki suretiye vaz' idilmişdi, fakat 1674 haziranında kitaphaneye tutuşmakla kütb-ü mağsube ile beraber kaffesi muhterik olmuşdur. Müverrihen ikinci defa olarak yine inşa idildiyse de evvelki kadar asar-ı nefise cem' idilemedi. Elyevm mevcudu 200 bin raddelerindedir.</p> <p>Madridde kral kitabhanesinde 100,000 – vesnet izidor ile fernand ve kitabhanelerinde altmışar bin mücellad vardır.</p> <p>Eker İspanyollar ama-yı cehl ile bala-yı ta'siye mübtela olmayubda ulema-ı islamın yedi yüz sene zarfında nakdine-i zeka ve irfan sarfıla tahsil ve ittikan itdikleri muarfın mahsulat mefisiyesini ki milyonlarla mücelledir bliğ idi. hüsn-ü muhafaza itmiş olsalar idi bu gün ispanya kıt'asu müştekan</p>
--	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-8.Sayı-0148

<p>*248* maarif indinde bir kabe-i ulum hükmünü bulur idi.</p> <p style="text-align: center;">İtalya</p> <p>Romada papalara mahsus olan vatikan sarayında 100,000 cild matbu' ve asar-ı nadireden olarak, 24,000 yazma – minero kitabhanesinde 120,000 cild</p>	<p>(seyan) kitabhanesinde 50,000 cild kitab mevcuddur.</p> <p style="text-align: center;">Belçika</p> <p>brüksel kitabhanesinde 14,000 – ve şehri mezkuda kral kitabhanesinde 133,000 matbu 25,000 yazma – Lui kitabhanesinde 105,000 cild kitab-ı</p>
--	---

<p>matbu' 4,500 yazma – angalika kitabhanesinde 100,000 matbu' 3,000 yazma – barbayini kitabhanesinde 60,000 cild matbu' kitab mahfuzdur.</p> <p>Floransadai florantan kitabhanesi fakat yazma olarak, 9,000 cild kitabhanesi 15,000 matbu' 12,000 yazma – petini kitaphanesi 80,000 kitabı ca'midir.</p> <p>Milanoda (berara) kitabhanesinde 170,000 cild-i matbu' 1,000 cild yazma – ambrosyan kitabhanesinde 100,000 matbu 15,000 yazma kitab vardır.</p> <p>Napolide, on yedinci asırda kardinal (frederik bururma) tarafından tesis edilerek kral kitabhanesi diye şöhret bulan darülkütn 150,000 matbu 2,000 yazma – barankaçyana kitabhanesi 50,000 cild kitabı havidir.</p> <p>Torinoda darülfünun kitabhanesinde 112,000 matbu' 2,000 yazma ve (parma) da memleket kitabhanesinde 100,000 ve (moden) deki kitabhaneye 9,000 –</p> <p>Venedik kitabhanesinde 58,000 - boloğna kitabhanesinde 80,000 – (fererrar?) kitabhanesinde 80,000 – (pade) kitabhanesinde 60,000 – pavi kitabhanesinde 50,000 – ruhuciv? Kitabhanesinde 50,000</p>	<p>mahfuzdur.</p> <p style="text-align: center;">Danimarka</p> <p>Kopenhagda kral kitabhanesinde 400,000 matbu 13,000 yazma – darülfünun kitabhanesinde 110,000 – yine şehr-i mezkurda (atina) kitabhanesi unvanıyla maruf olan mahzen kütb de yunan lisanıyla muharrer 15,000 cild kitab mevzu'dur.</p> <p style="text-align: center;">Peyaba – Kalmen</p> <p>Lahi kitabhanesinde 100,000 0 leyd kitabhanesinde 65,000 matbu' 10,000 yazma kitab vardır.</p> <p style="text-align: center;">Portugal</p> <p>Lizbon şehrinde kral kitabhanesinde ve (sen ve nisan dal kobas) ve (benedikt) kitabhanelerinde 45,000 nüsh-i nadire mevcuddur.</p> <p style="text-align: center;">Petersburg</p> <p>İmparator kitabhanesi 450,000 matbu 13,000 yazma – encümen ulum kitabhanesi 100,000 cild kitabı şamildir..</p> <p style="text-align: center;">İsveç</p> <p>İsveçde döpsal kitabhanesinde 100,000 vastokahvelim kitabhanesinde 40 bin cild kitab vardır.</p> <p style="text-align: center;">İsviçve</p> <p>(jeno) kitabhanesinde 50,000 – bal şehri</p>
---	---

	kitabhanesinde 50,000 – zerviş kitabhanesinde 40,000 cild kitab mevcuddur.
--	--

<p>*249*</p> <p>Avusturya</p> <p>Viyanada en mükemmel kitabhane imparator birinci maksimilyenin 1480 tarihinde tesis itdiği haznete iltikabdır, ki elyevm 300,000 cild matbu' ve 12,000 cild yazma – ve viyananın darülfünün kitabhanesi 115,000 kat'a kitabı şamildir.</p> <p>Almanya</p> <p>Bavyera – münihde kral kitabhanesindeki on altıncı asırda beşinci alber tesis itmiştir. 800,000 cild ve tab'ın zuhurunda yani on beşinci asırda basılmış kitablardan da 12,000 nüsha ve yazma olarak 22,000 kat'a kitab vardır. Şehr-i mezkurun darülfünün kitabhanesinde 200,000 cild kitab mevcuddur.</p> <p>Prusya – on yedinci asırda brandenburg alketuru bulunan frederig köyümün berlinde tesis iderek elyevm kitabhane-i umumi diye maruf olan darülkütb de 600,000 mücelledat mevcut ve ekserisi nüsh-ü nadirendir.</p> <p>Prusya malikinden breselu de 300,000 foninsbergde 100,000 cild kitab vardır.</p> <p>Saks dükalığının mukarrer hükümeti</p>	<p>Fransızlar tarafından tesis idilen kitabhanede 500,000 – İstutgard şehrinde 300,000 – tevbini' de 250,000 – volfanbultel şehrinde 200,000 – hanburgda 200,000 – götada 160,000 – vaymarda 140,000 – kasselde 104,000 – jiyesanda 100,000 – mayansda 100,000 karlsruhda 90,000 – prağda 130,000 matbu , 4,000 yazma – marburgda 100,000 – Frankfurt da 80,000 – hal şehrinde 50,000 – haydelburg da 150,000 cild kitab vardır!</p> <p>Amerika Devlet-i Müctemiası:</p> <p>Cumhuriyet şimalide müteaddid kitabhaneleri olarak, kütb-ü nadire ve mühimmeyi havi olmakda umuman Avrupa kitabhanelerine merch ve pek zengindir.</p> <p>Kamiridiç kitabhanesinde 96,000 – ve boğanban şirketi kitaphanesinde 60,000 – ve dastor kitabhanesinde 60,000 – Ve nivhal kitabhanesinde 35,000 – ve boston kitabhanesinde 50,000 – kitab mevcut olarak sair büyük, küçük şehr ve kasabalardaki kitabhanelerin yekun umumisi 4 milyon 8 yüz bin cildden ibaretdir!</p>
--	--

<p>olan dresd şehrinde kral kitabhanesinde, 1556 da alkutur ogüst bina itmişdir, 300,000 – velayizik (lapska) darülfünun kitabhanesinde</p>	<p style="text-align: center;">Çin</p> <p>Pekindeki kitabhanede 390,000 cild kitab mevcud imiş.</p> <p style="text-align: center;">Memalik-i Osmaniye</p> <p>İstanbulda topkapu sarayındaki hazine-i hümayunda yiğirmi beş bin cild karar yazma nüsh nadire mevcuddur. Selatin-i Osmaniyyeden bazıları</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368[2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-8.Sayı-0149

<p>*250* ile müteanen milletden bazıısı cebeci kitaphaneler tesis itmişlerse de mükerrerat ve bir telifin münkasem olduğu mücelledat dahi dahil-i hesab olarak şu koca pay-i tahdaki otuz kırk bab kitabhanede altmış bin ki teaddid iden nüshanalar tarh ve tenzil idilir.</p> <p>Vilayetde mevcud olan kitabhanelerin mevcudu dahi mükerreratı tabi dildiği halde takriben bir on bin kitaba baliğ olacağından umuman memalik-i osmaniyyede umumun istifadesine mahsus ve bi kısım küllisi divan veya tarihçe ve tahife-i Vehbi kabilinden olarak, otuz bin cild kitab var dimek olur.</p> <p>Bir bu miktara, bir de yukarıdan biri mücmelen virmiş olduğumuz hesab kitaba atf nazar olunursa maarıfca Avrupalılardan ne nisbetde geri kalmış</p>	<p>Mısırdada daha sair bir çok kitaphaneler mevcud olarak, yekun-ı umumisi elbette pay-ı tahtındaki kitabahanelerimizin birkaç katına baliğ olur. Yakın vaktde hiç değilse, afrikada Avrupa numunesi cinsini bulur.</p> <hr/> <p style="text-align: center;">Mütenevvia</p> <p style="text-align: center;">Cemel-i Hikemiyye</p> <p>Parisde (grand hotel) e misafir olmuş bir Amerikalı tutmuş olduğu dairenin salonunda gezinirken ağzında çiğnediği tütün bestelinden hasıl olan acılığı def' için gitmiş salonun köşesine tükürmüş. Ayakda duran oda hizmetkarı heman tükürmeğe mahsus ve böyle nezafetine dikkat olunan otellerde müstemil süslü bir kavanozu alır tükürdüğünü görünce kendi kendine – zahir oraya tükürmek</p>
---	---

<p>olduğumuz vuzuha çıkar.</p> <p style="text-align: center;">Mısır</p> <p>Hidiv hazretlerinin maarif-perverlikde müsabeket nümayi islaf olan cihed ve ikdamları semeresi olarak kahirede mükemmel bir müze ve umumun istifadesine mahsus mükemmel bir hazanetü'l-kütb tesis buyurularak an bean ikmalatına sarf-ı himmet olunmakta bulunmuş ve ba-husus birader fezail kesretleri fazıl mustafa paşa merhumun hümayun-ı ekserisi nesh nadireden madud olan birkaç bin cild kitab-ı nefiseleri dahi taraf-ı alilerinden iştirah olunarak kitaphane-i mezkure bahs</p>	<p>olmazmış der ikinci def'a öbür köşeye tükürür. Hizmetkarına kavanozu alub öteki köşeye koyar. Amerikalı yine kendi kendine : ha buraya tüküremeyecek dir hasılı salonun dört köşesine de tükürür ve o tükürdükçe kavanozd köşeden köşeye dolaştırır nihayet harif beşinci def'a odanın orta yerine tükürübde garson bu kerde kavanozu ortaya koyunca Amerikalı fevkalade hiddetlenerek:</p> <p>- eğer buradan kaldırmazsak na- masum hakkı için bir daha içine tükürdüm> demiştir.</p>
--	--

<p>*251* ve ihda olunmuşdur. dalkavukluk merabahacılıktan daha karlıdır: dalkavuklar fazılı olmayan büyüklere fazl virir ve mukabilinde mükafat görürler.</p> <p>Bir insanın burnunu kulağını kesübde başına çingiraklı bir külah giydirerek sokağına salıvirseler haline acıyandan kıyafetine gülen çok bulunur!</p> <p>Dünyada kim olursa olsun yüzüne karşı medh olduğu halde izhar-ı nohut itmemesi mahaldir.</p> <p>Gayr-i velud olan kadının yanında kısır koyundan bahs etmek hesis bir adama civanmerdliği medh etmek kadar can</p>	<p>Gün nasılsın?> dinse elbette halinden hoşnutsuzluk gösterir.</p> <p>Dünyada istikamet iddasıyla idilen fenalıklar kadar istikamet yüzünden iyilik idilmemiştir.</p> <p>Nisyanından şikayet itmek herkesin kârı ipse de mahkeme-i fikriyesinin hatasından bahs iden pek az bulunur.</p> <p>En çok aldanmak kendini sairlerinden ziyade zeki, fatin zaim itmekden ileri gelir.</p> <p>Başkalarını medh ve sitayiş ekseri medh olunmak emeline mebnidir.</p> <p>Kendine karşı vuku' bulan medayihî red</p>
---	---

<p>sıkar.</p> <p>En doğru haber viren müncem mizaç asrı en amik suretde tedkik idendir. Habgahında uykusu kaçanlar ekseriya malbahaya ile davet numa çalışanlardır.</p> <p>Ekser adamlar malik olmadıkları şeye iddia-yı mülkiyetde bulunurlar : behil-i kerim zekurt zengin, divane akıl görünmek ister.</p> <p>Hayatın en lezzetli zamanı mazidir. Dün açlıktan ölmek mertebesine gelen bir adama > bu</p>	<p>itmek bir katdaha memduhiyet kazanmak arzusundan neşet ider.</p> <p>Feazilye Memduh olanlara nisbet rezailiye Memduh olanlar çok bulunur.</p> <p>Dünyada nail olamadıkları hıdmet ve memuriyetlere ehl olan pek çok adem bulunursa da bulunduğu hıdmet ve memuriyetde ibraz-ı ehliyet idebilecek adam pek az görülür.</p> <p>En büyük hatada bulunmak için en büyük adam olmak iktiza ider.</p>
---	--

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-8.Sayı-0150

<p>*252* dünyada hatiyatını hesab eyliyecek kadar muhasib adam bulunamaz.</p> <p>Mütekebbirden ahmak , mütevaza'dan yalancı adam tasvir olunamaz.</p> <p>Gençlik onu halet-i sekr gibi zihnin hastalığı hengamidir, öyle ise iki hastalığı bir zihne dabet idenlerin vay haline!</p> <p>Perhiz ile muhafaza olunan sıhhet-i daimi bir hastalık dimekdir.</p> <p>Şerir olanlar ahyanan hayrda bulunmuş olsalar tehlikeleri daha az olur.</p> <p>İnsanların kıymeti bazı mevasim ve evkata mahsus olmakda tarafanda</p>	<p>İder. Böyle bir vücut tasavvur iden de yakan ne ucube-i devran olur.</p> <p>Şöhreti ikbaliyle beraber zail olmayan adam heman yok gibidir.</p> <p>Söylenmiş sözleri yeni bir kalbe dökebilmek yeni bir şey bulub söylenmekden gücdür.</p> <p>Muhatabın arzusu kadar meddahane idebilmek müşkildir.</p> <p>Dirayetin en büyük eseri kuvvetsiz tahkim idebilmektir.</p> <p>Okuyanın iktirandan ziyade za'fanın intikamından korkmalıdır.</p> <p>Kış güneşi ne kadar keşayiş derüne hıdmet idebilirse ihtiyarların nesayihi</p>
---	---

<p>miyveye müşabihdir.</p> <p>Büyük adamların yanına mahzun girmek keyfli girmekten evladır.</p> <p>Büyük adamlar daima ehliyetli adem ararlar ise de aradıkları adamın ehliyetinden haberdar olduğunu istemezler.</p> <p>Tecrübe halk için bais-i gayret ve menfaat olursa da serkarda bulunanlara asla gerekmez zira edna bir tecrübeleri pek pahalı oturur.</p> <p>Devlet-i kaffe-i azası natık bir cesim</p>	<p>dahi o mertebe tenvir izhan idebilir.</p> <p>Zaman ile insandan ne kadar şey intizar olursa ve ne kadar ihtiraz ve ihtiyat idilse bacadır.</p> <p>Alemde her şeyi öğrenmek istiyana kendi mahiyetlerini öğretmek kafidir.</p> <p>Virilmeyecek şeyi virmek ile virilecek şeyi virmemek müsavidir.</p>
--	---

<p>Adam olmadığı anlaşılınca içlerinden biri herife hitab ile:</p> <p>- mösyö içmezden hiçbirmiz sizi tanımıyor. Dimek ki siz de hiçbirimizi tanımazsınız!</p> <p>Harif – evet!</p> <p>- şimdi siz hendiden yemek fikrinde misiniz?</p> <p>Harif – şübhesiz. - öyle ise şunu bilmiş olmalısınız ki siz hindiye her ne muamele eyliyecek olursanız biz de siz de aynıyla o muameleyi icra ideceğiz. Şartımız budur buyuruk afiyet olsun.</p> <p>Harif – (çatal ile bıçağı bırakarak orta parmağını hindinin gerisine sokub</p>	<p>Bir kağıd çıkararak bir şey yazub ceybine atar. Seyyah bunu görürse de merak bile itmez.</p> <p>Arada dört beş saat geçer seyyah (biritiş müzeum) yani biritanya müzesi dinilen antika hane kapusunda dolaşırken mahud harif yine zuhur ider.</p> <p>Rehber – (seyyaha takrible) efendim müzeyi gezmek arzusunda iseniz şayan-ı asarı tarif ile efendime hıdmet ideyim?</p> <p>Seyyah- hayır gezmeyeceğim!</p> <p>Rehber – (ceybinden bir anfiye kutusu çıkararak öyle ise enfiyeye rağbet buyurulur mu? Pek ala frans farot enfiyesidir.</p>
---	---

<p>baladıktan sonra hazıra kendi kıcını çevirerek şartınızda sabit iseniz buyurun! Harifin şu zekasına cümlesini pesend iderek beraber ta'am itmesine razı olurlar</p> <p>Bir Fransız seyyahı londrada gezerken bizim istanbulda olduğu gibi yanına bir rehber takrib iderek</p> <p>- efendi hazretleri galiba müsafırsiniz?</p> <p>Fransız – ne demek istersin?</p> <p>İngiliz – bazı şayan ziyaret yerlere delalet ve efendime hıdmet itmek isterdim.</p> <p>Seyyah – bana delilik lüzumu yok!</p> <p>Rehber – öyle ise efendim latfen saatinize bakarmısınız?</p> <p>Seyyah – (hıddetle) saatim işlemiyor!</p> <p>Bunun üzerine delalet arz iden harif bir tarafa çekilir ve fakat cebinden bir kurşun kalem</p>	<p>Seyyah – (hıddet ve nefretle) ben enfiye çekmem! Mahud harif bu cevabı aldıktan sonra yine evvelki gibi bir tarafa çekilerek bu pusula daha yazub cebine kor ve gözden nihan olur.</p> <p>Aradan bir saat kadar müddet geçtiğinden sonra seyyah saatine bakmak üzere elini cebine sokduğunda saatin birine ibare-i atıye muharrir vir pusula çıkar!</p> <p>< işlemekte olan saatiniz yapıdırılmak üzere londranın en meşhur saaticisine gönderilmiştir></p> <p>Harif bu pusulayı görünce şaşırır ve canı sıkıldığı için bir anfiye öekmek üzere elini diğer cebine sokduğunda orada da enfiye kutusu yerine şu ibare muharrir bir pusula bulunur! <madam ki enfiye çekmek mu'tadınız değildir beyhude yere kutu taşımak zahmetine lüzum olmadığı için zat-ı alileri yükden kurtarılmıştır.> (pel-melgazet)</p>
---	---

Muharrir-1956 SA 368|2.Takım 1967 SA 335-1.Cilt-8.Sayı-0151

Muharrir

1887

IV. BÖLÜM

1876-1879 YILLARI ARASINDA YAYIMLANAN MUHARRİR MECMUASINDA GEÇEN YAZILARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

I. MUHARRİR MECMUASINDA EDEBİYAT

MUHABBET BAŞLIKLİ YAZI

Bu başlıklı yazıyı incelediğimizde dilimizde aşk ve muhabbetin ne olduğu açıklanmaya çalışılarak Leyla İle Mecnun'dan tutun Jean Jacques Rousseau'nun eserlerine dek aşkın tarifini yaptığı görülmektedir. Kelile ve Dimne ile Lafonten örnek verilerek bunlarından eserlerinde hayvanların aşklarından muhabbetlerinden nasıl bahsettiklerine işaret etmiştir.Yine aşkın tarifinin zor olduğundan söz edilerek buna kanıt olarak elli iki milletin dahi aşkın tanımını tam anlamıyla yapamadığını göstermiştir. Bunun yanında John Shakespeare Romeo ve Juliet eserini aşk açısından değerlendirmeye tabi tutmuştur.

Aşkın insanın üzerindeki etkilerini ne hal aldıklarını ne gibi duygulara kapıldıklarını aşkın çeşitlerini tarif ederek “insan ne için sever, nasıl sever” gibi sorulara yanıtlar arayarak muhabbet tadında anlatmıştır.

ARİSTO İLE BEZER CUMHUR (?) ARASINDA BİR MUHAVERE BAŞLIKLİ YAZI

Aristo ile Bezer Cumhur (?) arasında diyaloga değinilerek bu diyalog karşılıklı farklı değişik konularda soru cevap şeklinde gerçekleşmiştir. Bu sorular düşündürücü ve mantık yürütme ile ilgilidir. Bu diyalog Mağazan Pitorsuk namındaki mecelle-i fûnunundan nakil edildiği Fransızların da bu muhavereyi Farsi'den tercüme ettikleri belirtilmiştir.

SÜS YAHUD DİDERO'NUN ROBDÖŞAMBRI BAŞLIKLİ YAZI

1713 senesinde doğmuş 1784 senesinde ölmüş olan Fransız filozofu olan Dideronun giymiş olduğu röbdöşambırı bu başlıklı yazıda bilgiler vermiştir.Giymiş olduğu bu kıyafetin kendisi üzerinde bıraktığı etkileri oluşan duyguları düşüncelerden bahsetmiştir.

TARİH-İ EDEBİYÂTIMIZ HAKKINDA BİR MÜTÂALACIK SİNAN PAŞA BAŞLIKLİ YAZI

Osmanlı devletinde XV. Asırda Fatih zamanındaki ilmin gelişmişliğinin Fatih'in nedimi hâsı üdebâdan Hızır Beyzâde Sinan Paşa'nın "Tazarruât" adlı eserinden iki parça aktararak bu durum kanıtlanmaya çalışılarak eser mütaala edilmiştir. Bununla birlikte Sinan Paşa'nın öz yaşam öyküsü anlatılarak bilgiler verilmiştir. Kendisinden önce bu alanda yazı yazarlar olduğu söylenmiştir. Aynı zamanda Sinan Paşa'nın edebiyat tarihimizdeki yerinden öneminden edebiyatımıza katkıları ve hizmetlerinden de söz edilmiştir.

BİR MUHARRİRİN AZAMET VE SEFÂLETİ BAŞLIKLI YAZI

Volör yani hırsız ismindeki musavvar bir Fransız gazetesinde dört sene sunulan Fransa edebiyatının meşhurlarından Jol Jan tarafından yayımlandığı ve bu eserin tetkik edildiğinden söz edilmiştir

JEAN JACQUES ROUSSEAU'NUN BİR MÛTÂLAASI BAŞLIKLI YAZI

Jean Jacques Rousseau'nun çağdaşı Kondillak Mabeli'nin övmeyi içine alarak yazmış olduğu bir inceleme mektup olduğu ve burada tercüme edilerek bilgiler aktarılmıştır.

ÂLÎ CENÂBÂNE BİR HAREKET BAŞLIKLI YAZI

SCHİLLER

Meşhur şair Schiller kendi döneminde Romanlar Ve Dramalar adlı bir fıkranın tercümesini tasvir etmiştir

MÛKÂTİBÂT-I SİYASİYE BAŞLIKLI YAZI

BİRİNCİ MEKTUP

Rıfat Bey Efendi'nin Hukuk-ı Umumiye adlı eserinin tercümeleri ve mukaddimelerdeki şivelerin ifadelerine yer verilmiştir. Ve bu eserin incelenmesinden söz edilmiştir. Tahkikler neticesinde Mösyö Paradya Fodere Avrupa hukukunda dersler gördüğünden ve hatta hocalık rütbesini aldığına dair bilgiler verilmiştir.

MÛKÂTİBÂT-I SİYASİYE BAŞLIKLI YAZI

İKİNCİ MEKTUP

Bu nüshada da “Hukuk-ı Umumiye” adlı eserin tercümesinden tetkikler tahkikler yapılarak malum tercüme değerlendirilerek birtakım tespitler ortaya konulmuş düşünceler dile getirilmiştir

PASKALIN BİR MÜLAHAZASI

İnsan rüyasında devamlı suretle aynı rüyaları gördüğü zaman gerçek hayatında da o rüyaların tesiri altında kalacağı dile getirilerek bir tespitte bulunulmuştur.

BİR MUHARRİRİN AZAMET VE SEFÂLETİ BAŞLIKLİ YAZI

Volör yani hırsız ismindeki musavvar bir Fransız gazetesinde dört sene sunulan Fransa edebiyatının meşhurlarından Jol Jan tarafından yayımlandığı ve bu eserin tetkik edildiğinden söz edilmiştir.

JAN JAK RUSO’NUN BİR MÜTÂLAASI BAŞLIKLİ YAZI

Jan Jak Russo’nun çağdaşı Kondillak Mabeli’nin övmeyi içine alarak yazmış olduğu bir inceleme mektup olduğu ve burada tercüme edilerek bilgiler aktarılmıştır.

BİR MUHAVERE BAŞLIKLİ YAZI

İNŞÂ-YI ATİK MERÂKLİSİYLE EDEBİYÂT-I HÂZIRA TARAFLISI BEYNİNDE BİR MUHÂVERE

Karşılıklı konuşmalara yer verilerek düşünceler dile getirilmiştir.

LÛGAT TARZINDA KİTAB YAZMAK BAŞLIKLİ YAZI

Farklı dillerde yazılmış kitapları incelemenin zorluğundan ve çok zaman aldığından söz edilerek kitap tarzında sözlüklerin ansiklopedilerin yazılabileceği bu ansiklopedilerin kitaplara nazaran daha kolaylık sağlayabildiği içerik olarak geniş kapsamlı olması ve başka kitapların içinde dahi olmayacak malumata sahip olduğu bu lügatların dilimize aktarılması gerektiği dile getirilmiştir.

İLÂNA DAİR MALUMAT : İSLÂMDA USÛL-Ü İLÂN GAZETELERİN İLÂN SEHÂİFİ BAŞLIKLİ YAZI

Hız. Peygamber, Hulefa-yı Raşid, Abbasiler, Emeviler, Endülüs dönemlerinde ve tüm islam aleminde ilanların nasıl yapıldığı duyurulduğu hangi araçların kullanıldığı hangi yöntemlerin uygulandığına dair bilgiler verilmiştir.

BİR MUHAVERE-Yİ HİKAYE BAŞLIKLİ YAZI:

ACIMAZ KESTİĞİ PARMAK ŞERİATIN !

Karşılıklı soru cevap şeklinde ilerleyen bir hikaye anlatılmıştır.

HAZİNETÜ'L KÜTÜPHANE BAŞLIKLİ YAZI:

1.EZMİNE-İ KADİME KİTAPHANELERİ

Eski Çağlardaki medeniyetlerin Yunanlılar Mısırlılar Romalılar gibi kütüphaneler ve mevcut olan kitap sayıları hakkında bilgiler verilmiştir.

2.KARUN VASTİ KİTAPHANELERİ

Bu kütüphanenin nasıl oluşturulduğundan doğudan batıya ilmin yayılması için kütüphane meydana getirildiği dile getirilmiştir.

3.KURUN MÜTEEHHİRNE KİTAPHANELERİ

Gutenberg'in matbaayı icat etmesinden sonra her milletin kendi basma işini yaptığı belirtilmiştir.

AVRUPA'NIN BAŞLICA KÜTÜPHANELERİ HAKKINDA MALUMAT BAŞLIKLİ YAZI

Fransa, İngiltere, İspanya, İtalya, Belçika, Danimarka, PeyabaKalmen, Portugal, Avusturya, Almanya, Petersburg, İsveç, İsviçre, Amerika, Memalik-i Osmaniye, Mısır ülkelerinin meşhur kütüphanelerinde mevcut kitap sayıları el yazmaları kütüphanelerin buldukları yerler kitap sayılarının birbirlerine oranları hakkında bilgiler verilerek sayısal bazda tespitlerde bulunulmuştur.

II. MUHARRİR MECMUASINDA COĞRAFYA

MAHLÛKAT-I BAHRİYENİN KESRETİ BAŞLIKLİ YAZI

Grönland denizinde canlıların yaşadığından ve buradaki mahlukatın oldukça fazla olduğuna dikkat çekilmek istenmiştir

ADEM-İ ZİYA VEYA FERD-İ ZİYADAN NE ZİYAN GELİR ?

Işığın aydınlığın insana özgü olan etkileri ve tabiat ilimlerinin hareket üzerindeki konuşmalarını doğru korumak ile ilgili açıklamaya yer verilmiştir.

İFRAT ZİYA

Aşırı aydınlığın insanda etkili izler bıraktığı özellikle gözlerde mekana göre farklılıklar gösterdiği belirtilmiştir.

III. MUHARRİR MECMUASINDA TARİH

AYİNE-İ İSKENDER BAŞLIKLİ YAZI

Makedonya kralı Büyük İskender'in aynasından söz edilmiştir. Rivayetlere göre bu ayna Aristo tarafından yapılmış olup İskenderiye şehrinde büyükçe bir yere konulmuş bu sayede Büyük İskender yüz fersah uzaklıktaki düşmanlarını aynada görmüş diye aktarılmıştır.

MUHTERİÂT-I BEDİA BAŞLIKLİ YAZI

TİBAÂT

1450 senesinde Gutenberg maden ve pirinçten harfler dökerek matbaayı icat ettiğinden matbaanın icadından önce Avrupalı sahafların el yazmalarıyla bu işi icra ettiklerinden bahsedilmiştir. Kağıtların pahalı ve kıymetli olması nedeniyle herkesin kitaba sahip olmadığı prens ve kralların kütüphanelerinde bulunduğu dile getirilmiştir. Kitaplara verilen değerden ötürü kitapların aynı mücevherlerin saklandığı gibi sandıklarda muhafaza edildiği söylenmiştir. Gutenbergin yaşama anlatılarak yaptığı faaliyetlerden insanlığa hizmetinden tarihteki yeri ve önemine yer verilmiştir.

TÂRİHDEN İKİ FIKRA YAHUD MÜDÂHENE İLE SIDK BAŞLIKLI YAZI

Abbasi Halifesi Mehdi zamanında Gayas Bin İbrahim'in meddahlığını anlatan bir fıkra anlatılmıştır. Sehayifü'l-ihram nam-ı diğer Müneccimbaşı Tarihinin ikinci cildinin 83. sayfasına müracaat edilmesi gerektiği yönünde bir dipnot düşülmüştür. Diğer bir fıkra ise Mehdi ile Şerik bin Abdullah arasında nifak sokmak isteyen münafıklarla ilgili olmuştur.

MAHİYAT

TARİH NEDİR ? BAŞLIKLI YAZI

Geçmişte meydana gelen tüm vakaların tarihin sayfalarında olduğundan tarihin insanlara yol gösterdiğinden kayıt altına alınan bilgiler sayesinde yeni keşifler sağladığına dair insanlığa hizmet ettiği söylenmektedir.

TARİHİN MEHÂZLARI

Eski eserlerin iki kısma ayrıldıkları ve bu eserlerde kadim milletlerden bahsedilerek bu eserlerdeki üç çeşit sınıf olduğuna dair bilgiler aktarılmıştır.

TARİHİN TAKSİMATI

Tarihin çağlara devirlere bölümlere ayrıldığı ve bu ayrımın kesin net bir şekilde yönteminin olmadığı herhangi bir tarih yazarının en kabul görmüş bir yolu takip ettiği genel olarak tarihin esasen üç usûle göre ayrımını olduğu bunların dünya tarihi, ilimler ve adap, tarih-i tabîiden ibaret olduğu belirtilmiştir.

TARİHİN DİĞER SURETLE TAKSİMATI

Tarihin sanat, biyografi, harp, sanayi, din gibi konulara ayrılabilceği on madde halinde özetlenmiştir.

IV. MUHARRİR MECMUASINDA DİN

EBEDİYETE NİSPETLE İNSAN BAŞLIKLI YAZI

İnsanın kendi mahlukatına baktığı zaman kendi zatını göreceği etraftaki eşyaya bakması gerektiği ve kainatı incelemesi gerektiği bu kainatın nasıl meydana geldiğini düşünerek Allahın azametini ve kudretini tefekkür etmesi gerektiğini ve

kendisinin ne kadar küçük aciz olduğunu anlaması düşünmesi gerektiği söylenerek tefekküre yöneltici sorulara cevap aranmıştır.

ULEMÂNIN TEMÂDÎ-İ HAYÂTI BAŞLIKLİ YAZI

Bazı ulemaların hayatlarına dair istatistiki bilgiler verilmiştir.

FIKİH NAZARINDA ARZIN KÜREVİYETİ BAŞLIKLİ YAZI

Müslümanlar nazarında Amerika'nın keşfinden sekiz yüz sene evvelden beri arzın küreviyeti bilindiğinden ve ulema-yı fikhın bunu ispat ettiğinden söz edilmiştir.

HİSSİYAT BAŞLIKLİ YAZI

Dünyanın herhangi bir tarafına gidilse soyluluğun, servetin, faziletin, ilm ve ahlakın, bireylerin renkleri beyaz, esmer veya siyah olmasından herkesin eşit derecede olduğu bu hallerin hepsi Osmanlı dilinde hissiyat olarak ifade edilmiştir. Ve çeşitli örnekler verilmiştir tarihi olaylardan.

MEZAR TAŞLARI BAŞLIKLİ YAZI

Mezar taşlarının insanların isimlerini yaşattığına değinilerek eski tip mezarların şeklinden söz edilmiştir. Avrupa'daki mezarlardan söz edildiği kiliselerde önemli şahısların cenazelerinin tabutlarının kıymetli olduğu belirtilmiştir. Bununla beraber Hind, Çin, Japon, Kudemayı Mısıryün, Fars-ı Kadim, Beni İsrail, Yunan-ı Kadim, Möseviler, Etrüsk Ve İtalya, Roma, Bizans yani İstanbul, Gölga ve Moğol mezalarının şeklinden mimarisinden bu milletlerin ölü gömme adetlerinden bahsedilerek bilgilendirmeler yapılmıştır.

PANTEON

Fransa'nın Paris kentinde büyük mabet olarak adlandırılan ve eski Yunan mimarisinin tarzı olduğundan kubbe ve pençeleri içine alan insanlığa hizmet eden bir mekan olduğu görülmektedir.

İSLÂMDA MEZAR

İslam dininde mezarların konumundan mezarların biçimlerinden mimarisinden defin işlerinin nasıl olduğundan taş dikilmesinin hikmetlerinden alimlerden fetvaların alınmasından Osmanlı padişahlarının kabirlerinin durumlarından bahsedilerek bilgiler aktarılmıştır.

KÜL NEFSİ ZAİKATÜ'L-MEVT

DİĞERİ

Mezar taşındaki yazı paylaşılmıştır. Yaşayan insanlara mesajlar gönderilmiştir. Ve tefekkür etmelerisağlanmıştır.

DİĞERİ

Burada da mezar taşındaki yazı paylaşılmıştır. Yaşayan insanlara mesajlar gönderilmiştir. Ve tefekkür etmeleri sağlanmıştır.

Bismillahirrahmanirahim

Kül Min Aleyhafan

Mezar taşındaki yazı aktarılmıştır.

HASILA

Mezarlara taşın dikilip yazı yazılmasının çok eski bir adet olduğu belirtilmiştir.

MAHIYÂT

TEFSİR NEDİR ? BAŞLIKLİ YAZI

Kur'an-ı Kerimin seleften halefe nakil yoluyla rivayetlerle geldiği belirtilmiştir.Kur'an-ı Kerimi ilk tefsir edenin İbn-i Abbas(Radıyallahu Anh) olduğu ve Arap lisanının tetkik edilmesiyle tefsir ilminin ortaya çıktığı açıklanmıştır.

AKSAM VE USÛL-Ü TEFSİR

Tefsir ilminin iki kısımdan oluştuğu tefsir yazarlarından bahsedilerek bilgiler verilmiştir.

Eski medeniyetlerin cennet hakkındaki bilgilerinin Kur'an-ı Kerime dayandığına dair bilgilere yer verilmiştir

FEN –İ MENAFİÜ’L-RUH TABİ: CİNNET

Yunanlıların cinnet hakkındaki bilgilerinden ve bu durumda olan insanın ve ruhunun nasıl tedavi edilebileceğinden söz edilerek bilgiler verilmiştir.

V. MUHARRİR MECMUASINDA BİYOGRAFİ

TERÂCİM-İ AHVÂL

İBN-İ SİNA

Mecmuanın birinci nüshasından devam ederek İbn-i Sina'nın yaşamından, ailesinden, yaptığı çalışmalar ortaya koyduğu eserlerden hocası olan Farabi'den aldığı eğitimden derslerden ve uyguladığı tedavi yöntemlerinden zor hastalıkları dahi nasıl iyileştirdiğinden onlara çareler üretip çözümler getirdiğinden hatta devrin hükümdarlarını dahi muayene etmiş olup meşhur olduğuna dair bilgiler verilmiştir. Bunun birlikte devrin hükümdarları arasında paylaşılammış olup onların himayesi altında yaşamını sürdürdüğü anlatılmıştır.

TERACİM-İ AHVÂL

HASAN SABBAAH

Hasan Sabbah'ın yaşam öyküsü anlatılarak Selçuklular dönemindeki faaliyetlerinden Batınlığı yayma çabasından bahsedilerek yazının devamının bir sonraki nüshada olduğuna dair atıf yapılarak burada kesilmiştir yazı. Önceki cüzün devamı anlatılmıştır. Burada Alamut Kalesi için Selçuklular ile yapılan askeri mücadele öte yandan Batınlığı yayma politikasıyla da fikri mücadele yapılmıştır.

ÇARLS DİKINS BAŞLIKLİ YAZI

HİKÂYE TARZINDA TERCÜME-İ HÂL

Çarlıs Dikkıns'ın yaşam öyküsünden bahsedilerek fakir bir ailede doğup büyüdüğü yaşamını nasıl sürdüğü hikaye olarak anlatılmıştır. şu fıkrayı gavluya? muharrirlerinden mösyö Evsuval yazmıştır.

VI. MUHARRİR MECMUASINDA BEDAYİ

ZEKA-YI HAYVANAT BAŞLIKLİ YAZI

KELB (KÖPEK)

Köpeklerin akıllı,zeki,cesaretli hayvanlar içerisinde en sadık ve dost olduklarından yine köpeklerin cinslerin den türlerinden fiziki özelliklerinden söz edilmiştir. Bunun yanında köpek terbiyesi üzerine yazılmış kitaplardan alıntılar yapılarak bilgilendirmeler yapılmıştır.

ZEKA-YI HAYVANAT BAŞLIKLİ YAZI

KELB

POLİS NEFERİNİN KÖPEĞİ

Kingıs Tavn polis memurunun Peller isimli köpeğinin sahibinin öldürülmesinden sonra onunla gittiği gezdiği yerleri sahibi ile gezdiği yerlerdeki dostlarının yanına ziyarete gittiği hatta ilginçtir ki polis kıyafeti olmayanların yanına bile uğramadığı bunun yanında polisler arasında sınıf ayrımı yaparak muamelede bulunduğu görülmektedir. Bize köpeğin zekasını kullandığının kanıtıdır tüm bunlar.

LOSTRACIYANIN KÖPEĞİ

Bu köpek cinsinin hal ve hareketlerinden zeki oluşuna dair örnekler verilmiştir.

TURNUVO DENİLEN KÖPEKLER

Bu cins köpeklerin kovulsalar dahi tekrar yerlerine geri geldiğinden sadık olduklarından sahiplerini bırakmadıkları dile getirilmiştir.

TURNUVO İLE VEYAN NEVİ

Turnuvo ile Veyan köpeği sadakat yönüyle karşılaştırılmış olup veyan köpeğinin bir kemik parçasına dahi sadakakatini sattığı ve ceza olarak gözlerinden olduğu söylenmiştir.

MOFİNO

İtalya’da Harif adlı kişinin köpeği olduğu 1812 Rusya muharebesine katıldığı daha sonra kaybolduğundan ve öldüğü sanılarak defnedildiği fakat çitin altında saklanan köpeğin oradan çıkıp efendisine bağlılığının bir işareti olarak üzerine atladığı anlatılmıştır.

BALKACI KÖPEK

Bu cins köpeğin istakoz avladığı 1714’te Nam Sinyor denilen kişinin bu köpeği sattığına dair bilgiler verilmiştir.

ZEYL

Zekayı hayvanat müellifi Ernes Menol Turnuvo köpeklerinin diğer cins köpeklerden daha sadık hem de iyi olduğu söylenmiştir.

ZEKA-YI HAYVANAT BAŞLIKLİ YAZI

KEDİ

Kedinin zekası hakkında makaleden önce kedinin yaratılış ve doğasına dair bazı bilgiler verilerek fiziksel özelliklerinden bahsedilmiştir. Pençelerinden dört ayağı üzere düşmelerinden köpek ile kedi kıyaslanmıştır.

KEDİNİN ZEKASI

Zeka-yı hayvanat yazarı Mösyö Manol kedi hakkında onun kadar mütefekkir ve kendi işleri ve menfaatini düşünen ve sabırla tahammül eden hesap kitap eden hiçbir hayvanın tasavvur edilemeyeceğini söyleyerek tespitte bulunmuştur.

Kedinin fiziksel özellikleri ona avantajlar sağladığı hızlı kıvrak olduğu hissiyatının güçlü olduğu pençelerini zekasının sayesinde kullandığı gözlemlenmiştir.

ZEKA-YI HAYVANAÂTDAN KÖPEK BENDİNE İLAVE

Burada da köpeklerin zekasına dair hal ve hareketleri anlatılmıştır.

ZEKA-YI HAYVANAT : FARE

Farenin diğer hayvanlara göre konumundan nerelerde yaşadığından hal ve hareketlerinden fiziki yapısından zekasından bahsedilmiş olup fare ile ilgili bir iki fıkraya değinilmiştir.

VII. MUHARRİR MECMUASINDA SEYAHAT

İSTANBUL İMPARATORLARI HUZURUNA DAHİL OLACAK SÜFERAYA

MAHSUS TEŞRİFAT BAŞLIKLİ YAZI (LOYT PRANT'IN SEFARETİ)

Sekizinci yüzyılın sonlarında doğmuş olan Farasun Disponu Loyd Parant Gefrek Kont Dobranjen'in ve gerek Almanya imparatoru büyük Avton'un işleri yolunda Rum imparatorluğuna meydana gelen sefaretlerine dair bilgiler verilmiştir.

İstanbul imparatorlarının resmi teşrifatları hakkında fikir edinmek için İstanbul imparatorlarından Konstantin Porkırojont'ın kaleme aldığı kitabın okunması gerektiği tavsiye edilmiştir.

AMERİKA'DA SEYAHAT- BARON VOGAN'IN SERGÜZEŞTİ BAŞLIKLİ YAZI

Baron Vogan denilen kişinin başından geçen seyahat ve serüvenlerden bahsedilmiştir. Baron Vogan Sergüzeşti Or dö Mond yani devr-i alem unvanlı seyahat külliyyatından tercüme edilerek aktarılmıştır.

VIII. MUHARRİR MECMUASINDA SOSYO KÜLTÜREL HAYAT

SERPUŞ BAŞLIKLİ YAZI

Bir çeşit erkeklerin baş örtüsü olduğu belirtilmiştir.

ŞABKA

Fransa kralı VIII. Şarl iradesiyle askerlere giydirildiği ve halk arasında yaygınlık kazandığı bu adetin Avrupada yayılması buradan olmuştur.

KASK

Avrupalı erkeklerin başlarını bu şapka türü ile örttükleri belirtilmiştir.

ŞAPKANIN MAZARRATI

Şapkanın giyilmediğinde saç derisinde uyuşukluk meydana geldiği saçların kuvvetsiz olduğu ve gitgide saçların dökülmesine sebep olduğu görülmüştür.

HASIR ŞAPKALAR

Güneş ve havanın zararlı etkilerine karşı koruyucu vazifesi olan şafka türü olduğunu söylenmiştir.

ŞEMS SİPER

Güneşe karşı gözü koruduğu belirtilmiştir.

PERUK

Özellikle ihtiyarların saç dökülmelerinde insanların başlarına giydiklerini ve mevsime göre çeşitlerinin kullanılmasının faydalı olduğu dile getirilmiştir.

FES

Bu başlık türünün baş için daha iyi ve faydalı olduğu tüm mevsim şartlarına uyum gösterdiği görülmektedir.

DÜELLO-MÜBAREZE-İ MÜNFERİDE

Düellonun tarifi yapılarak zararlarının ne gibi sonuçlara yol açtığı dolayısıyla düelloya karşı çıkılarak bunlar fıkralarla dile getirilerek bilgiler aktarılmıştır.

IX. MUHARRİR MECMUASINDA TARIM

KAHVE BAŞLIKLİ YAZI

Kahvenin ticaretinin yapıldığı ve ticari alanda revaçta olan kahve çeşitleri hakkında bilgilere yer verilmiştir.

KAHVE ŞİVE'İ

Kahvenin İstanbul'a ne zaman ve nasıl geldiği açıklanmıştır.

KAHVENİN HAS-I TABİYESİ

Kahvenin doğal yapısından ve faydalarından bahsedilmiştir.

KAVAİD-İ SİHHİYE

Kahvenin içildiğinde insanın bedenindeki etkisine ve kahve içmeyi alışkanlık haline getirenlerin kahveyi bırakmalarının zor olduğu söylenmiştir.

KAHVE İLE MÜDAVAT

Kahvenin kimi hastalıklara iyi geldiğine dikkat çekilerek bilgilendirme yapılmıştır.

PATATES BAŞLIKLİ YAZI

MEMALİK-İ OSMANİYE'DE İNTİŞARI ZER' OLUNDUĞU YERLER SURET-İ ZER'İ

Patatesin tarihçesinden nerelerde bulunduğundan Avrupa’da ne zaman yayıldığından Osmanlıdaki yerinden ve öneminden değişik milletlerce nasıl pişirildiği hangi amaçlarla kullanıldığına dair bilgiler verilmiştir.

PATATESTEN UN NASIL YAPILIR?

Patatesten unun nasıl yapıldığı hangi aşamalardan geçirildiği tarif edilerek bilgiler verilmiştir.

ZİRAATİNE GELİNCE

Patatesin yetiştiği toprak çeşidi hangi mevsimde yetiştiği çeşitli yetiştirme yöntemleri ve hasılatının nasıl yapıldığı ile açıklanmalar yapılmıştır.

BAHÇELERİNE PATATA EKENLERE TENBİH

Bağ bahçe tarlalarına patates ekimi yapanlara nasihatler verilmiştir.

MATERYAL VE YÖNTEM

Tez çalışmamız olan Muharrir mecmuası 1876-1879 yılları arasında 1 cilt toplam 8 sayı ve her sayısı 32 sayfa olmak üzere aylık olarak yayımlanmıştır. Bununla beraber 1876 senesinde İstanbul’da Maarif Nezareti (Günümüz Milli Eğitim Bakanlığı) tarafından Tasvir-i Efkâr Matbaası’nda birinci defa basılmıştır. Muharrir mecmuasının alt başlığında “ *edebiyat, sanâyi, bedâyi, teracim-i ahvâl, coğrafya, seyâhât vesâireden bahs eder ve on iki nüshası bir senelik itibar olunur mecmuadır*” ibaresi yer almaktadır. Ebuzziya Mehmet Tevfik Bey’in *Karine* başlıklı kaleme aldığı önsöz 19 Şevval 1292 (18 Kasım 1875) tarihini taşımaktadır. Bunun yanında mecmuanın ilk iki sayısında herhangi bir tarih bulunmamaktadır. Üçüncü sayı gurre-i rebü’l-evvel (Mart 1876)’de yayımlanmıştır. Bundan sonra yedinci sayıya kadar düzenli olarak yayımlanan mecmuanın bu yedinci sayısı gurre-i Recep (Temmuz 1876) tarihini taşımaktadır. Sekizinci ve son sayının tarihi ise gurre-i Safer (Şubat 1877)’dir ki buna göre mecmuanın yedinci sayısı ile sekizinci sayısı arasında beş ay kadar yayıma ara verilmiştir. Ebuzziya Mehmet Tevfik Bey Muharrir’in son iki sayısını sürgünden İstanbul’a döndükten sonra çıkarmıştır. Mecmuada yer alan telif yazılarda imza bulunmamaktadır. Tercüme ve iktibas yoluyla yayımlanan yazılarda genellikle kaynak belirtilmekle birlikte çeviren gösterilmemiştir. Yazıların bir çoğunun Ebuzziya Mehmet Tevfik Bey tarafından kaleme alındığı anlaşılmasına rağmen sadece derginin kapağına ve *Karine* başlıklı önsözüne *T. Ebuzziya* imzası

konulmuştur. Ebuzziya daha sonra hiç terk etmeyeceği bu imzayı oğlu Ziya'nın adına bağlayarak ilk kez bu mecmuanın kabında kullanmıştır.

Mecmuanın merkez idaresi İstanbul Bab-ı Âli Caddesi Numara 2 Tasvir-i Efkâr Matbaasında yer almaktadır. Ayrı olarak bahçe kapısında Hasan Ağa ve Bab-ı Âli Caddesi'nde Toros Ağa'nın dükkanlarıyla köprü başındaki gazete barakasında vesair mahallerde de satılmıştır. On iki nüshası bir senelik olarak yayımlanan bir mecmuadır. Mecmuanın yeni sayısının çıkması halinde ilgili adreslere posta yoluyla gönderileceği belirtilmiştir. Dergi almak isteyenlerin adreslerini mektupla bildirmeleri istenmiştir. Mecmua fiyatının sene içerisinde pul ile belirlendiği açıklanmıştır. Bir nüshası 4 guruştur. Fakat senelik olarak abone olmak isteyenlere 36 guruş olarak fiyat biçilmiştir. Taşralar için sağ akçe olarak içinde bulunan senenin ücreti altı guruş zamlı olmak kaydıyla fiyata yansıtılmıştır.

Mecmuanın yayımlanmış bütün sayıları Ankara Milli Kütüphane'de mevcuttur. Eserden faydalanmak isteyenlere eserin dijital fotoğraf makinesiyle resmi çekilerek verilmektedir ya da www.mkutup.gov.tr internet adresine üye olunarak mecmuanın sayıları satın alınabilmektedir.

Mecmuanın okunamayan kelimeleri yok denecek derecede az olmakla birlikte okunamamış olan kelimeler kağıdın örselenmesi, mürekkep dağılımları, ciltleme tekniğindeki aksaklıklar ve matbaa hatalarından kaynaklanmaktadır. Mecmuanın yazı dilinin ağır olması kelimelerin okunmasını zorlaştırmıştır. Dolayısıyla sık sık lügata müracaat edilmek durumunda kalınmıştır. Mecmuada oldukça fazla yabancı kelimelere yer verilmiştir. Mecmuanın günümüz Latin alfabesine aktarımının yapıldığı sırada karşılaşılan silik, eksik ya da okumayı güçleştirecek derecede olan kelimeler tezin içerisinde (...) işaretiyle gösterilmiştir. Kelimelerin uzatılması ve inceltmesi açısından (^) işaretinin kullanılması uygun görülmüştür. Mecmuanın orijinal kendi sayfa numaraları iki yıldız arası (* *) işareti ile paragraf başlarında gösterilmiştir. Dipnotlar (*) işaretiyle gösterilmiştir. Metnin yazıları bütünlük bozulmasın diye orijinalliği göz önünde bulundurularak çerçeve kenarlıklara alınmıştır.

Tez çalışmamız olan Muharrir mecmuasının tetkik edilmesi ve değerlendirilmesi esnasında izlenen metodun Tarih bilimi ve akademik disiplin prensiplerine uygun olmasına önem verilerek çalışma tamamlanmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

İncelemiş olduğumuz bu çalışmanın sonucunda Tarih, Edebiyat, Seyahat, Biyografi, Sanayi, Coğrafya, Bedayi gibi çeşitli konular ele alınarak okuyuculara bilgiler verildiği saptanmıştır. Müellif mecmuanın her sayısının başında bu konulara değindiğine dair bu ibareyi eklemiştir. Çalışmanın ilginç tarafı şu olmuştur, mecmuanın müellifi otuz sekiz ay boyunca sürgünde kaldığı Rodos'ta sürgün hayatının son aylarında iken Muharrir mecmuasını yayınlamaya başlamıştır. Müellifin herhangi bir yazarın kitabını açıp okumaktansa kendi mecmuasındaki makaleleri okumayı tercih ettiği ve bunun daha doğru daha zevkli olduğunu belirterek zaman açısından daha avantajlı olduğunu savunmuştur mecmuanın başında. Bu çalışmada tespit edilen dikkat ve ilgi çeken bir diğer bulgu bazı yazıların sonunda çeşitli dualara rastlanması olmuştur. Yine bu çalışmanın sonucunda her sayının başında sayının içindeki yazı başlıklarına ve bir sonraki sayının içindeki yazı başlıklarına yani sayının fihristine yer verildiği tespit edilmiştir. Her sayının sonunda Muharrir mecmuası hakkında genel bilgilerin verildiği saptanmıştır. Sayıların sonunda ilan ve duyurulara yer ayrıldığı tespit edilmiştir. Çalışmada karşılaşılan bir diğer husus senelik abonelik sisteminin olmasıdır. Sayıların başında çeşitli tarihi hikaye ve fıkralara rastlanmıştır. Yine kimi sayıların başında çeşitli değişik konularda istatistiki bilgiler verilmiştir. Dipnotların da kullanıldığı dikkati çeken bir diğer bulgu olmuştur. Özlü ve anlamlı

sözlere rastlandığı görülmüştür. Farklı konularla ilgili örnekler verilmiştir. “*Malumat-ı Tarihiyye*” adlı yazı yarıda kesilmiş sebebi bilinmemektedir. Kur’an-ı Kerim’den bazı ayetler paylaşılmıştır. Kimi yazıların devamının bir sonraki sayıda olduğu bildirildiğine dair ibare eklenmiş yazı yarım bırakılmıştır. Buna bağlı olarak bu durum konular arasında bütünlüğün kopmasına yol açmıştır. Kimi yerde ihtara yer verilmiştir. Dikkatimizi çeken önemli bir diğer husus Avrupa’nın önde gelen meşhur kütüphanelerinin tanıtımının ve bunların karşılaştırılmalarının yapılmış olmasıdır.

SONUÇ

Osmanlı devleti tarihinde II. Abdülhamid Han dönemi hem içeride hem dışarıda olmak üzere büyük sorunların yaşandığı dönem olmuştur. Bu bakımdan mecmua yayımlandığı dönem itibariyle önem arz etmektedir. Aynı zamanda Muharrir mecmuası ismi itibariyle dikkat çekici ve mesaj verici bir özelliğe sahip olmuştur. Bu özellik müellifin mecmuayı yazarlara ithaf ve armağan etmesinden anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada Ebuzziya Mehmet Tevfik Bey Osmanlı toplumunun özellikle matbaayı geç benimsemesinden kaynaklı olarak Osmanlının Avrupa’dan üç yüzyıl geri kaldığını bu durumun Batı ile Osmanlı arasında muazzam bir bilgi birikimi açısından fark oluşturduğunu bu vaziyetin kendisinde kaygı uyandırdığını dolayısıyla bu açığın sadece tek tek konulara ihtisas edilmiş kitapların okunmasıyla kapatılamayacağını ve yapılacak işin bilgileri, ansiklopedik bir sistem içinde “lugat” ve “mecmua” haline dönüştürmek gerektiğini belirterek Muharrir mecmuası vasıtasıyla bunları tek tek ele almıştır.

İncelemiş olduğumuz bu çalışmanın nihayetinde Tarih, Edebiyat, Seyahat, Biyografi, Sanayi, Coğrafya, Bedayi gibi çeşitli konular ele alınmıştır. Bunlar tercüme ve iktibas yoluyla yayımlanan yazılar olup genellikle kaynak belirtilmekle

birlikte çeviren gösterilmemiştir. Bu mecmua aracılığıyla okuyuculara yönlendirmeler, bilgilendirmeler ve mesajlar verilmiştir.

Bu çalışma neticesinde Avrupa ile olan aramızdaki bilgi birikimi açığının ve kültürel gelişmişlik farkının kapatılabilmesi için kitaba nazaran mecmua, lugat, ansiklopedi gibi yayınların yayımlanmasının önemli olduğu ve buna yönelik çalışmaların yapılmasının gerekliliği ortaya konulmuştur.

KAYNAKÇA

ALTUNÇİZME, Hikmet, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Süreli Yayınlar*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2015, Kasım,
<https://hikmetaltuncizme.wordpress.com/2017/02/07/ikinci-mesrutiyet-devrinde-sureli-yayinlar/>.

ALTUNTEK, N. Serpil, “ İlk Türk Matbaasının Kuruluşu Ve İbrahim Müteferrika” , Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi C. X , Sayı:10 , Temmuz Ankara 1993.

BAYKAL, Hülya; *Türk Basın Tarihi(1831-1923)*, Afa Matbaacılık,İstanbul 1990.

BENEK, M. Kazım; “Osmanlı’da Basının Doğuşu Ve II. Meşrutiyete Kadarki Gelişimi” Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sayı 6-7, Siirt 2016.

ÇOLAK, İsmail; *Son İmparator Abdülhamid Han’ın Gizemli Dünyası*, Nesil Yayınları, İstanbul 2009.

DAVULCU ,Fatma, **KIPÇAK**, Halil ; “ Başlangıcından Harf Devrimine Kadar Türkiye’de Basım Ve Yayının Kısa Bir Tarihçesi”, Türk Kütüphaneciliği, 30,2 , Ankara 2016.

DEVELLİOĞLU, Ferit; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, 24. Baskı, Aydın Kitabevi, Ankara 2007.

DUMAN, Haluk Harun , **PEKMAN**, Cem ; *Türk Basın Tarihi*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir 2014.

DUMAN,Hasan; Osmânlı-Türk Süreli Yayınları Ve Gazeteleri (1828-1928), Enformasyon Ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2000.

EBUZZİYA, Ziyad; “*Ebüzzıya Mehmed Tefik*”, İslam Ansiklopedisi, C.10, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994 .

ERÇİN, Kamil; *Matbaacılık Bilgileri* , Maarif Matbaası, İstanbul 1944.

ERSOY, Osman ; *Türkiye’ye Matbaanın Girişi Ve İlk Basılan Eserler*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Enstitüsü, Güven Basımevi, Ankara 1969.

ERTUĞ, Hasan Refik ; Basın Yayın Hareketleri Tarihi, Cilt I, İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsü Yayını, İstanbul 1970.

ERTUĞ, Hasan Refik; Türkiye’de Yabancı Dilde Basın, İstanbul Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yayını, İstanbul 1985.

İBRAHİMOV, Osman ; Osmanlı devleti İlk Basın Yayın Faaliyetleri Ve Tuna Gazetesi, Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 5, Kars 2016.

İNUĞUR,Mehmet Nuri ; Basın Ve Yayın Tarihi, Çağlayan Yayınları, İstanbul 1982, s. 276.

İNUĞUR,Mehmet; Türk Basınında İz Bırakanlar, Der Yayını,İstanbul 1988.

KABACALI, Alpay; *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994.

KARAMAN , Mehmet Ali; “*Osmanlı Modernleşmesinde Basın*”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 32, Ağustos Isparta 2014.

KURAN, Ahmet Bedevi, Kuran; İnkılâb Tarihimiz Ve İttihâd Ve Terakki, Tan Matbaası, İstanbul 1948.

ORAL, Fuat Süreyya; Türk Basın Tarihi (1728-1922), Adım Matbaası, Ankara 1967.

SERVER, İskit; Türkiye’de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 2000.

SERVER, İskit; Türkiyede Matbuat İdareleri Ve Politikaları, Başbakanlık Basın Yayın Genel Müdürlüğü Yayınları , Ankara 1943.

ŞAPOLYO, Enver Behnan ; *Türk Gazetecilik Tarihi Ve Her Yönüyle Basın*, Güven Matbaası Ankara 1969.

TOKGÖZ, Ahmet İhsan; Yayına Hazırlayan Alpay Kabacalı, Matbuat Hatıralarım, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.

TOKMAKÇIOĞLU, Erdoğan; Türk Basın Tarihi, İsim Yayınları Ankara 2001.

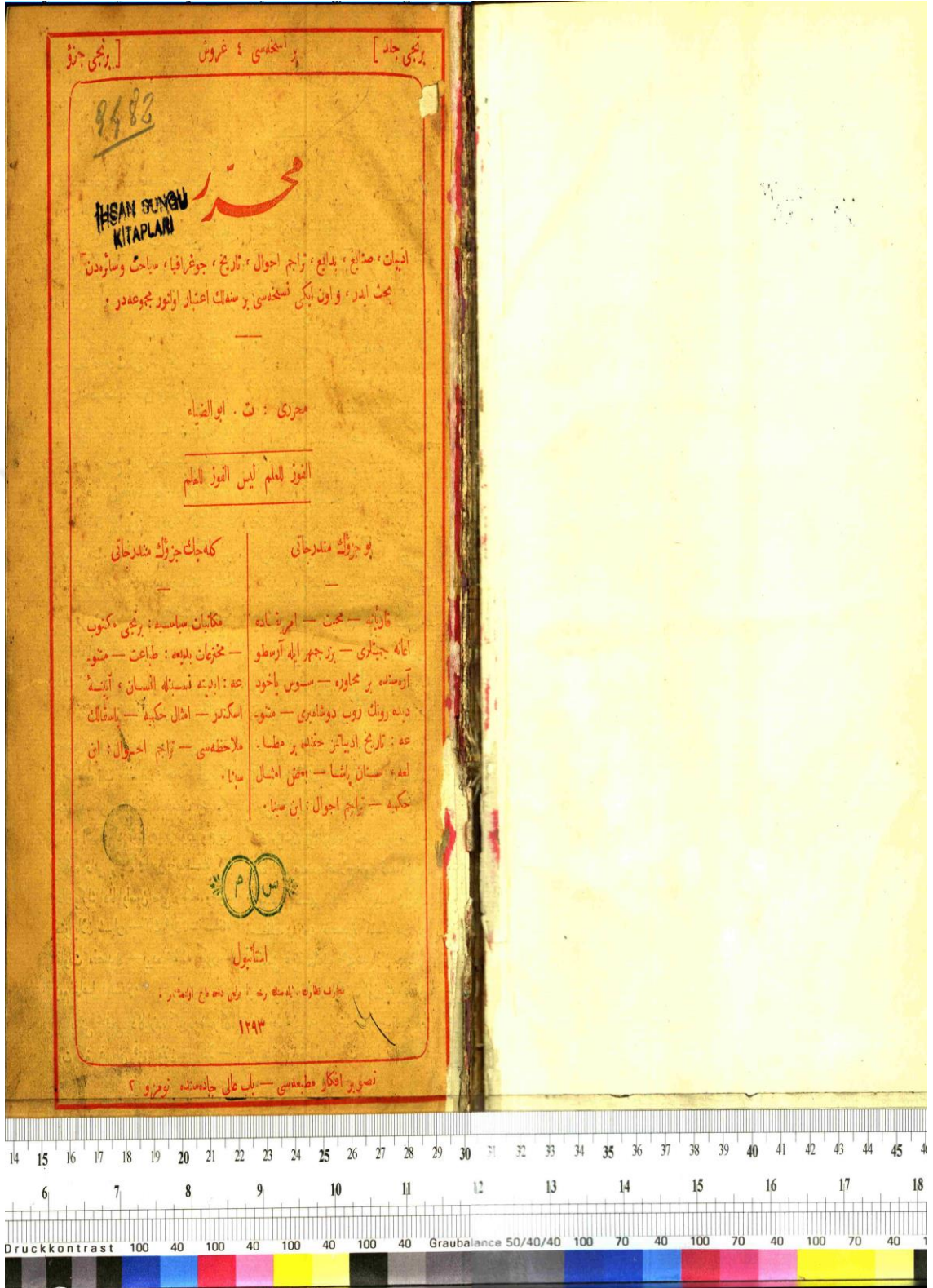
TOPUZ, Hıfzı ; II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.

TOPUZ, Hıfzı; Uluslar arası İletişim, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir 1984.

TUNAYA, Tarık Zafer ; Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri, Siyaset İlmi Serisi, İstanbul 1960.

EKLER

EK. A.1 Birinci Cild Birinci Sayıdan Mecmuanın Dış Kapak Örneği

معلوماتی که در پشت قاب او ششگانه محفوظ است. می دیکتور. فقط عاقله سوس دنیلان آفتک الحامیه که پیچیده شیارک لزوملی شیاره علیه استند: مثلاً ساعت تعیین اوقات مخصوص بر آلت ایکن، آلت ماکنسه سسته اعتقادن زیاده طرفنک زینت و لطافت حصر دقت ای دیبلور! حال بو که طو بنای طرفنی بر ساعت به مجوه فاقهلی بر ساعت پیشه تعیین اوقات خصوصیه بر فنی یوقدر.

یوقی، یوقی! خطا ایلدک؛ شو فرقی وادک: بری مجرد مرصع و مزین اولدیغی ایچسون عظمت فروشنق مقصدیه، دیگری محضاً اوقاتی تعیین ایچون لزوم اوزرینه آلتش اولد. قلدنن، آلتیه اولونبایق سسائک آلتی بر بکدنن منظم، وحر کاتبه درستدر. بناه علیه بری صاحبک زون و عظمتیه زرجان، و دیگری مالککنک تعیین اوقاتیه خدمتکار اولور.

مقصودم: قانی تعریف ایدی؛ اون، مکتوبی طرف محافظه ایلدیگی کچی، کتاب ورساله بیده، قاب حفظ ایبر؛ چونکه ال اکثر احوالده کوزی محافظه به خدمت ایستدیگی نسبتده انسه کچی شیلبری فرسوده و تحریب ایکنده ماهر پر فیت بیلردر. بوسیله کرک اعلا و کرک ادنا اولسون سعی و امکله وجوده کنور بلان شیلبره — آلتک فیت ناشناسلقنه مقاومت مقصدیه — برده محفظه کچورمهکه لزوم حاصل اولشددر.

بعض تحقیقی دکالزده کورمر مسیز که دون بحق غروس فیتی اولان — مثلا —

طو بر اقدن معمول بر سفار لنگ مشینن اتمال ایلدش او فیتنده بر محفظه سی وار؛ همه هب! ایستنه بو محفظه در که مظهر فته فیت حقیقیه سندن زیاده فیت بخش اولیور!... یوقیلانددر که اوروبالیر، ولسو درت محفظه دن عبارت اولسون، یازدقیری بر سا. له به بر قاب کچورر؛ فقط فصل قاب؟ یزیم مجموعه نیک قانی کچی عادتا الوان کاغذلردن؛ اما اوقدر زین ایدر که اکثر احوالده جا. فظی اولدقیری رساله لردن زیاده مقبول خاص و عام اولور. لکن ظن اولونسون که یوزینت بهص ایجاز کار سامه لیک تصاویردن و یا خود بالدرینی فلانی نقوشدن عبارتدر؛ بالکس اوزرنده رسمه بکرز برینی کوروز؛ عادتا پرکا. تک فکری و یازدقنک بخاری سابه سنده حقیقت حکمتی بولان بر طام ملاحظات و تحقیقاتدر. هله موقوف مجموعه نیک قانی عمومی (بیلیوغرافی) دنیلان مؤلفات علیه وادیه مؤاخذات ووصالیسه انحصار اتمش کیلدر. بولفظ بر زکب بو تابدر که (وو. لیو) کتاب (وغرافی) یازمق معالیه در؛

بناد علیه اقوام فاضله ارسته کل یوم تألیف و طبع ونشر اولشان کتابلری ادبی علمانک مؤاخذه ایله تألیفاتک ماهیاتی انظار عامه به عرض اتمک معناد اولدیغندن؛ اکثر مؤلفلر کتبه مؤاخذه اولنموده، قصصاتی وارسه، دفعه ثابته طبعده اصلاح، و یوقسه رغبت عمومییه مظهر اولهرق؛ مأمولندن زیاده استفاده ایدرم، مقصدیه کتسابلردن بر نسیخه سی غزیه خاهله و مجموعه یازان جمعیه ارسال ایدرلر. اثرده او کتاب اوزرینه اقتضا ایدن مطالعاتی باغرتلر تک قرقه سندن، یا. مجموعه نیک قانی قابرنده اعلان ایدرلر. بوجهته

محمد

ادبیات، صنایع، بدایع، تراجم احوال، تاریخ، جوغرافیا، سیاحت و سایرین بحث ایدر؛ و اون ایکی نسخه سی بر سنه نیک اعتبار اولنور مجموعه در.

محرری: ت. ابو الضیاء

الفوز للملم لیس الفوز للملم

پرنجی جلد

تصویر انکار مطبوعی - بابا عالی جاده سنده نومور ۲ ۱۱۹۲

EK. A.2. Birinci Cild Birinci Sayıdan Başlıklı Yazı Örneği

[برنجی جلد]

بر نسخه سی ۴ فروش

[در دنجی جزو]

محرر

ادبیات، صنایع، بدایع، تراجم احوال، تاریخ، جوغرافیا، سیاحت و سائرہ دن
بحث ایدر، و اون ایکی نسخه سی بر سنه لك اعتبار اولتور بجموعه در .

محرری : ت . ابو الضیاء

الفوز للعلم لیس الفوز للعلم

مندرجاتی

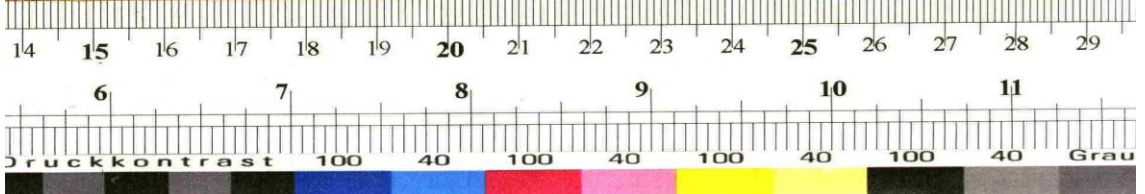
بر محررک عظمت و سفالت — ادبای حکمدان مشهور (ژان-ژاق-رسو) نیک معا .
صغرلیدن مابلی به داتر بر مطالعه نامه سی — بر محاوره : انشای عشیق مزاقلبسیله
ادبیات جدیدہ طرفلسی پیشده — ذکای حیوانات : کدی — تاریخدن ایکی فقره
یاخسود مداهنه ایله صدق — لغت طرزنده کتاب یازمق — تراجم احوال :
حسن صباح .

استانول

مصارف نظارت جلیه سنه رخصتیه برنجی دفعه طبع اولتور .

نصو ر افکار مطبعه سی ۱۹۰۸ جلد ۴ حاده سنده نومبر و ۲

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet ÇİFTÇİ, Hatay İlinin Merkez Antakya İlçesinde 1987 yılında doğdu. İlkokul ve Ortaokul öğrenimini merkez ilçede yer alan Bedii Sabuncu İlköğretim Okulunda tamamladı. Ortaöğrenimini ise yine merkez ilçede bulunan Atatürk Lisesinde tamamladı. 2008-2013 yılları arasında Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde öğrenim gördü. 2013 yılında Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünü başarıyla bitirdikten sonra 2014-2015 öğretim yılında Adıyaman Üniversitesi Eğitim Fakültesinde Pedagojik Eğitim Sertifikasını almaya hak kazanarak buradan mezun oldu. Zayıf derecede İngilizce orta derecede ise Arapça bilmektedir.

VITAE

Mehmet ÇİFTÇİ was born in 1987 at the Central District of Hatay Province in Antakya. He completed primary and secondary school at Bedii Sabuncu Primary School, which is located in the central district. He completed his secondary education at Ataturk High School, which is also located in the central district. Between 2008 and 2013, he studied at the History Department of the Science and Literature Faculty of Gaziantep University. After successfully completing the History Department of Gaziantep University Science and Literature Faculty in 2013, he graduated from Adıyaman University Faculty of Education with a Pedagogical Education Certificate in 2014-2015 academic year. He is fluent in English and he speaks Arabic.